

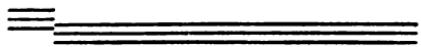
Ярослав ГАЛАН

Слово о полку Игореве

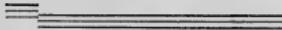

Ярослав Гашек. Фото. 1949.

*Памфлети,
фейлетони*

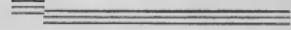
Ярослав ГАЛАН

ТВОРИ
У ЧОТИРЬОХ ТОМАХ

«НАУКОВА ДУМКА»

Ярослав ГАЛАН

ТОМ ЧЕТВЕРТИЙ

ПАМФЛЕТИ, ФЕЙЛЕТОНИ,
НАРИСИ, СТАТТІ,
ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА
КРИТИКА,
«ПЕРШИЙ ДЕБЮТ»,
ГАЗЕТНІ РЕПОРТАЖІ,
ПРОМОВИ, ВИСТУПИ, ЗВЕРНЕННЯ,
АВТОБІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ,
ЛІСТИ

КІЇВ — 1980

Редакційна колегія:

Б. С. БУРЯК (голова)

П. М. ДОВГАЛЮК

М. О. КРОТКОВА-ГАЛАН

Г. Г. КУЛІНИЧ

Я. Х. ЦЕГЕЛЬНИК

Д. Г. ІМОКАЛЕНКО

Упорядкування та примітки

Я. Х. ЦЕГЕЛЬНИКА,

П. М. ДОВГАЛЮКА,

В. Т. МАТЕРДЕЙ

Редактор тому

Б. С. БУРЯК

Редакція художньої літератури

Г 70403-**192**
M221(04)-**80** передплатне 4702580200

© Видавництво «Наукова думка», 1980

Ярослав Галан. Фото. 1949.

Пан Яцек Пожичка був відставним сержантом польської армії і членом союзу унтер-офіцерів польської армії, куди ходив двічі на тиждень пити пиво. При цій нагоді часто траплялося, що Пожичка нарікав, буцім пенсія його надто мала й немає у п'ятого грошей навіть на те, щоб заплатити за навчання дітей у школі.

Якраз за кілька тижнів перед виборами в сейм пан Пожичка сидів над п'ятою склянкою пива і з смутком думав про своє змарноване життя і про те, що коли б він, замість залишитись у війську, пішов служити в поліцію, у нього був би сьогодні двоپоверховий будиночок, а його відьмувата дружина сиділа б до пізньої ночі у власному шиночку і там отруювала б життя не йому, а іншим.

— Добре, що ви тут, пане Пожичка! — прогугнявив над його головою череватий сержант поліції Земба.

— Добре? А я вважав, що краще було б мені гризти землю, аніж мучитись отак,— відповів Пожичка, який після четвертої склянки пива залюбки думав про смерть.

— Поки вмрете, зробите ще одне добре патріотичне діло.

— Що ще за діло?

— Відбирати громадянство.

Відставний сержант звів високо брови.

— Я... У кого?

— У кого захочете. Або краще, в кого ми захочемо. П'ять злотих за одного.

— Що ж! Служити ойцизні я завжди готов,— відповів Пожичка і підкрутив вуса...

На другий день увечері сержант Пожичка вийшов з воєводства, обваптажений паперами, і скорою ходою попростував додому. Раніше піж увійти в браму, він піdnіс

голову і, побачивши, що всі вікна зачипені, шугнув у сіни. Але тут зіткнувся з чорнобровим шарманщиком, у якого на плечі сиділа мала жовто-зелена папуга й іронічно вдивлялася у спіtnіле обличчя відставного сержанта.

— Ви знову грали під моїм вікном?

— Знову затужив за своїм сусідом, пане сержант,— вишкірив зуби шарманщик, який ненавидів сержанта ще з того часу, як служив під його командою в котромусь там полку піхоти.

— А чого це ви стільки паперу песьете? Хату підплювати будете? Не варто, адже не ви її маєте і ніколи вона вашою не буде.

Шарманщик Вівця знат, як вколоти сержанта. Той почевонів мов буряк і хотів щось сказати, але випередила його папуга, крикнувши верескливо:

— Дурень!

Коли пан Пожичка всівся писати, його руки тримтіли ще від хвилювання. Він швидко знайшов у списку жильців кварталу прізвище шарманщика, взяв бланк, вмочив перо і написав:

«До голови виборчої комісії IX округу.

Заявляю, що Михайло Вівця, уроджений тоді-то і там-то, греко-католицького віросповідання, по професії шарманщик, не є громадянином Польської Речі Посполитої, тим-то не має права брати участі у голосуванні на кандидатів до сейму.

Львів, 27 жовтня 1930 р.

Я. Пожичка.

Відставний сержант польської армії».

Пан Пожичка потер з задоволенням руки і, скрутивши цигарку, взявся далі за роботу. О п'ятій годині ранку в кімнаті було стільки диму, що за ним гинув блідий світанок. Зате в цю піч 568 мешканців кварталу, здебільшого українці і євреї, втратили «славетне» польське громадянство.

Не минуло й п'яти днів, як листопоша вручив Вівці листа комісії IX виборчого округу, в якому голова комісії сповіщав його про протест, поданий відставним сержантом Пожичкою, і пропонував Вівці у триденний строк принести посвідчення про те, що він є громадянином Речі Посполитої.

Шарманщик Вівця спочатку очам своїм не вірив, а коли, нарешті, повірив, пакинув на себе драну куртку і пішов до пана Пожички.

Але двері квартири сержанта були замкнені. Вже другий день запивав сержант з товаришами свій патріотичний вчинок.

Коли гнів Вівці трохи вщух, він подумав, що час минає хутко і що три дні — це не три роки. А голосувати хоч би там що він мусить, щоб не насміхався над ним цей мерзотник Пожичка. Тож Вівця, відклавши помсту па інший час, пішов у виборчу комісію.

Там пояснили йому, що одержати посвідчення про громадянство нелегко.

— Перш за все мусите прописну картку в адресному бюро взяти,— давав йому пояснення товстий панок в окулярах.— З нею вернетесь додому і візьмете метрику, її занесете в магістрат, де видадуть вам посвідчення про те, що ви мали щастя народитися в нашій прекрасній ойчизні. Опісля підете до поліцейського управління, де вам скажуть, чи ви заслужите на те, щоб влада витрачала заради вашої особи свій цінний час. Якщо вам пощастить і в цьому випадку, напишете до староства заяву, що просите видати вам посвідчення про польське громадянство.

Непрасний шарманщик трохи не зомлів.

Коли він з'явився перед бар'єром адресного бюро, за яким сиділи молоді люди з гарно зав'язаними краватками й дівчата в ажурних панчішках, він дізнався, що до нього цього самого дня сюди вже приходило в тій самій справі 177 відвідувачів.

— Ви в якій справі? — спітала в шарманщика дівчина з мрійливими очима, хоч справа була їй аж надто добре відома.

Як Вівця скінчив, дівчина кліпнула вибачливо віями і вийшла з документом шарманщика в руках у суміжну кімнату, щоб за три хвилини вернутися назад.

— На жаль, вас у списках немає,— промовила вона.

Шарманщик спалахнув і стукнув кулаком об бар'єр.

— Це... чортзна-що таке!

— Як ви смієте кричати,— обурилася панянка.— Не дивлячись на те, що живете без документа, ще в державній установі бешкет зчиняєте? За одне і друге будете покарані.

Почувши це, Вівця охолов і, судорожно зціпивши зуби, вийшов на вулицю.

Словнений гпівом, шарманщик зупинився перед шинком. Зненависть душила його, але він не знав, що з цією зненавистю робити. Безвільно, мов автомат, увійшов у шинок. Годинник на ратуші видзвонив північ, як Михайло Вівця вертався додому. Опинившись на своїй вулиці, він помітив людину, що зигзагами наближалась до нього. Коли побачив у світлі ліхтарні настовбурчені вуса пана Пожички, кров бурупом забила в шарманщику.

Сержант захищався хоробро, але це небагато йому допомогло. Шарманщик у бойовому змаганні навіть не чув лементу сержанта, й тільки коли навколо заблицали поліційні гудзики, а руки скувала холодна сталь, він подумав: «Я ніколи ще так не папрацювався».

НАД АНГЛИЕЙ ЗВОНИТ КОЛОКОЛА

В воскресение 15 ноября впервые за время войны зазвонили колокола Англии. Они молчали больше двух лет, и только в памятные, страшные ночи осени 1940 года, когда британская земля содрогалась от урагана немецких бомб, раскачивавшиеся языки этих колоколов стонали в зареве пожаров, наполняя души живых невыразимой тоской. Однако, народ Англии даже в час смертельной опасности не выпускал оружия из рук, он сумел отстоять свой край, он не позволил врагу перелить британские колокола на немецкие пушки.

Молчали колокола Англии в фатальное лето 1941 года, как молчала вся Европа, следя с отчаянием и надеждой в сердце за ходом боев на востоке. Немного спустя онемел и враг, онемел от невиданного удивления. Советский народ, народ-герой, принял на себя удар миллионы бронированных армий, которые до тех пор, как сталенный каток, давили одну за одной страны европейского континента. Прошло фатальное лето, прошла зима, угасло, наконец, еще одно лето, и вот теперь, в начале второй военной зимы, обессиленные вражеские дивизии вместе с трупами своих солдат хоронят в сугробах последние свои надежды.

И именно в это время зазвонили над Англией колокола. Их раскачали руки английских звонарей, но пробудили их от сна и вдохнули им жизнь капитан Гастелло*, Зоя Космодемьянская*, Людмила Павличенко* и боец Куликов.

Семнадцать месяцев выдерживает Советский Союз вражеский натиск, натиск наибольшей и самой сильной армии из армий, виденных когда-либо миром. Эти семнадцать месяцев не только спасли нашу Отчизну, они спасли и Европу. На протяжении этих 17-ти месяцев в

английских и американских шахтах и на заводах днем и ночью кипела напряженная работа. Сотни новых кораблей выходили из верфей, тысячи новых самолетов поднимались в воздух, тысячи и тысячи новых танков простирали свои смертоносные хоботы.

И когда прозвучал сигнал «готово», — враг побледнел от страха. Побледнел, хотя это было только началом. От высадки первых американских десантов во Французской Северной Африке прошла всего одна лишь неделя, а в руках наших союзников оказались уже Марокко, Алжир, и лязг американских танков долетает уже до скал Бизерты и Туниса. Три недели тому назад пехота генерала Монтгомери пошла в первую атаку на позиции гитлеровского фельдмаршала Роммеля*, а сегодня жалкие остатки итало-немецкой армии ищут пристанища в Триполитании.

Эти события меняют военно-политическое положение в Европе в пользу англо-советско-американской коалиции. На этот факт немедленно реагировал такой чуткий инструмент, как биржа нейтральных стран. В Лиссабоне фунт стерлингов подскочил с 47 до 53 эスクудо, а доллар — с 14 до 17 эスクудо.

Еще большее возбуждение, чем на бирже, вызвали средиземноморские события в гитлеровской штаб-квартире. Войска, поспешно стянутые Гитлером на помощьбитому Роммелю, не успели в греческих портах сесть на корабли, как получили приказ занять оборонную линию на побережье Греции. Захваченные в плен на африканском фронте немецкие летчики рассказывают, что их только несколько дней тому назад перебросили с советского фронта.

Но наибольшие хлопот имеет немецкое командование с Италией. Сейчас для обороны Апеннинского полуострова Гитлер располагает всего 20 итальянскими дивизиями. Для удержания Триполитании и Туниса он вынужден мобилизовать огромное количество своих транспортных самолетов, так необходимых ему теперь на Кавказе и под Сталинградом. Главная снабженческая база итало-немецких войск в Африке — Генуя — день и ночь охвачена пожарами, в генуэзском порту не стихает гром тяжелых британских бомб. Гитлеровский воздушный флот, не имевший сил защищать от налетов промышленные центры Германии, получил новую нагрузку — оборону южноевро-

пейского фронта, который тянется сейчас от Пиренеев до Дарданелльского пролива.

Захват неоккупированной части Франции и шутовской жест с поднятием французского национального флага над дворцом материего предателя этого флага де Бринона в Париже не только не остановят борьбу французского народа против немцев, но еще больше разожгут ее, ибо именно эти мероприятия прекрасно демонстрируют рас渺яность и страх оккупантов.

Особенные причины для волнения имеет Геринг *. За последние два года две трети экспорта северно-африканских французских владений шли по воле Лаваля * и Петена * в Германию. Сегодня фашистская Германия утрачила северно-африканскую снабженческую базу, или, как ее называют, кладовую Европы. И не только кладовую. Недра Алжира богаты марганцем, железной рудой и свинцом, сырьем, которого так не хватало германской военной машине.

Американо-английские войска продолжают высаживаться на знайном побережье Африки. Завтра плечом к плечу с этой огромной армией станут французские войска генерала Жиро.

Радостная музыка колоколов Англии — это покамест благовест перед зарей. Это песня для всех несчастных, всех порабощенных, песня о том, что по воле мужественных приближается день освобождения.

.

ЖЕЛТО-БЛАКИТНЫЕ ШАВКИ С ФАШИСТСКОЙ ПСАРНИ

Год 1918.

Под надежной охраной сверкающих штыков немецких оккупантов заседала Центральная рада*. Помещение Киевского педагогического музея еще никогда не видело в своих стенах такой массы длипниющих казацких усов, еще никогда под его сводами так часто не звучало слово «Украина». Улицы запестрели желто-голубыми полотнищами, а вооруженные люди из «державной варти» расклеивали по городу афишки с торжественными универсалами.

Симон Петлюра* примерял уже к своей голове треугольную шляпу Наполеона, а его офицеры, с желто-блакитными кокардами на русских фуражках, развлекали киевских мещанок анекдотами о «некультурности» украинского языка. Всюду пестрели эмблемы марионеточного государства: трезубец на офицерских погонах, трезубец на знаменах, на вывесках и афишах, как будто бы эти трезубцы обладали магической силой, способной вдохнуть жизнь в жалкую бутафорию.

В один прекрасный день Центральная рада исчезла, разогнанная немецким офицером. Но бутафория осталась, только на этот раз уже с «самодержавным» гетманом, с синежупанниками, выполнявшими роль подсобной полиции при немецких карательных отрядах.

Год 1942.

Под киевскими каштанами снова снуют немецкие офицеры, и снова катятся на запад вагоны, груженные награбленным украинским добром. Снова на Украине скрипят виселицы, виселицы истинно немецкого образца. Но марионеточной бутафории уже нет. Нет желто-блакитных знамен ни над домом, где некогда заседала Центральная рада, ни на здании бывшей городской думы.

Скоропадские *, андреи ливицкие *, винниченки *, бандеры *, донцовы *, палиевы * 22 года мечтали о министерских креслах в «первопрестольном Киеве». И когда, наконец, они получили возможность прибыть сюда в обозе оккупантов, их постигло горькое разочарование: желто-блакитные статисты с министерскими портфелями оказались ненужными оккупантам.

Скромно ютаясь в лакейской своих неблагодарных хозяев, они терпеливо ожидали месяц, ожидали дня... Затем им заявили:

— Вы свое дело сделали, можете убираться.

И желто-блакитные холуи послушно скрылись с глаз. Одни из них удостоились «всемилостивейшего» внимания Эриха Коха * и засели на стульях бургомистров, другие, более темпераментные, пристроились на тюремных табуретах. Навеянная берлинскими фокусниками фатаморгана «самостійної України» развеялась словно дым. На гитлеровской бирже акции украинских кваплингов * упали ниже нуля, желто-блакитный марпонеточный балаган был выброшен Гитлером в мусорный ящик.

Почему? Поэтому, что с одной Украиной имел дело Вильгельм II *, с иной Украиной имеет дело Гитлер *. В 1918 году немецким королевским полкам помогали кулацкие батальоны сердюков. Теперь немецким карательным отрядам не помогает никто, кроме десятка-двух уголовников-рецидивистов. Когда 24 года тому назад генерал Эйхгорн * принимал у себя крупных помещиков Чикаленко, Лизогуба *, он знал, что за чикаленками, лизогубами стоит украинская буржуазия, ее нельзя игнорировать, потому что ее классовые интересы были в известной степени тождественны с интересами кайзеровской Германии. Крупный владелец сахарных заводов Терещенко предпочитал продавать свой сахар немецким купцам, чем потерять возможность продавать его кому бы то ни было. Херсонские помещики меньше боялись немецких реквизиций, чем лозунга: «Земля — крестьянам!» Для них немецкий солдат на Софийской площади был более приятным зрелищем, чем взбунтовавшийся Микола Джеря в должности председателя исполкома.

И именно поэтому Вильгельму II нужна была желто-блакитная бутафория вместе с ее марионетками, игравшими роль громоотводов в то грозное и бурное время.

С тех пор немало изменений произошло в степях Украины. Микола Джеря, Джеря-победитель, искоренил на украинских полях нечисть, выполол сорняки, перепахал эти поля своим плугом и по-своему вырастил и выпестовал новое поколение, свободное, смелое, гордое.

Шавки из желто-блакитного кодла потеряли раз и навсегда свою социальную базу и вместо того, чтобы быть вершителями судеб Украины, в отчаянии искали богатых и сильных вершителей своей судьбы. Эти коты с обрезанными когтями сидели подле своих берлинских хозяев и мурлыкали им на ухо бесконечные сказки о минувшей славе и о том, с какой сердечной тоской ожидает украинский народ их возвращения. Однако достаточно было первому гитлеровскому солдату войти на Украину, чтобы вместо покорных улыбок увидеть глаза людей, пылающие ненавистью. Оккупанты сеяли на своем пути смерть и разрушения, надеясь взрастить страх, но вместо страха они пожали бурю. Они пришли на Украину с биноклями Цейса, но и с биноклями Цейса ходят ощупью по стране, где все живое дышит беспредельной ненавистью к чужакам. Игра в бутафорию оказалась ненужной, а шуты из желто-блакитного балагана — излишним балластом.

Но есть еще одна причина, в силу которой Гитлер держит в черном теле своих лакеев. Аппетит немецких империалистов дошел до такой стадии, когда эти хищники не желают уже ни с кем делиться награбленным. Они идут теперь походом не только против народных масс захваченных ими стран. Норвежский рыбак потерял национальную независимость и хлеб, но одновременно его хозяин потерял с приходом гитлеровцев и свой корабль. Французского рабочего оккупанты вывезли на каторжные работы в Германию, в Германию же вывезено и заводское оборудование — собственность французского промышленника. Польского батрака немцы оторвали от родной земли и принудили работать в имении прусского помещика, но и его вчерашний хозяин — польский помещик — уже не помещик, он слоняется за оградой своей усадьбы, где пирует новый ее владелец — немец.

Маркс когда-то писал: «Чем далее на восток, тем буржуазия подлее», а мы могли бы еще от себя добавить — «и глупее». Львовские шенаровичи и луцкие* в сентябре 1939 года искали защиты в Кракове под черным омо-

фором * гестапо. В июле 1941 года они возвратились во Львов, возобновили свои «маслосоюзы» *, а через несколько месяцев были вынуждены отдать все это в немецкие руки. Бандеры и мельники * из кожи лезли вон, чтобы шпионством и диверсией проложить гитлеровским полчищам путь на Украину, а когда со временем протянули руку, прося подачку за верную службу, гестаповцы за эту же руку повели их туда, куда Макар телят не гонял. Галицкие фабриканты мыла и папиросных гильз мечтали когда-то о толстенных пакетах акций и директорских кабинетах в металлургической промышленности Запорожья, а сегодня этим новоиспеченным жителям Krakовского «генерал-губернаторства» запрещен даже въезд в восточноукраинские области. Если же и удается им попасть каким-то чудом в Киев, то там им могут предложить оккупанты только одно: работу в церковном хоре или должность шпика в гестапо.

Последнее чаще всего. Гестапо ведь тоже нуждается в опытных руках, а кто же сможет превзойти в кайновой работе всех тех левицких, маланюков, донцовых, баранов * и барановских * — старых маститых провокаторов, заслуженных сотрудников охранки, австрийской К-штelle, дефензивы, сигуранцы, ветеранов немецкой «шионажендинст»? *

Как известно, шпионы одеваются скромно, по-граждански, и только иногда можно узнать их по гороховому пальто. Опереточные шаровары и шапка со шлыком им не под стать, меткий глаз партизана подстережет их тогда гораздо быстрее. Приходится желто-блакитному шпику мириться со своей незавидной судьбой. Лучшей он не дождется, зато может дождаться худшей, и поэтому он так судорожно, с таким упорством держится за голенища оккупанта. Он знает: стрелка на часах истории медленно, но неуклонно приближается к двенадцати. Его самого, как и его хозяина, страшит час возмездия. Ведь в конце-то концов одинаково умирать — в шароварах или без них...

ПАНИ ГРАБСЬКІ — П'ЯТА КОЛОНА ГІТЛЕРА

Польський народ втретє відзначає роковини конституції 3 травня * в умовах німецької окупації. Ось уже скоро три роки, як цей народ провадить розпачливу боротьбу за своє існування. Західні, найбагатіші райони Польщі гітлерівці присудили до Німеччини, виселивши звідтіль переважну більшість польського населення. Селян позбавили землі, віддавши її німецьким поміщикам і колоністам. Польську мову заборонили, за розмову по-польському на вулиці карають з усією жорсткістю, на яку тільки можуть спромогтися гітлерівські садисти. Тут, як і в генерал-губернаторстві, щодня виконуються масові смертні вироки, на шибеницях і від куль німецьких конвойних команд гинуть щоранку десятки і сотні патріотів.

Краківський генерал-губернатор Франк поставив собі за мету онімечити польський народ, а тих, що чинитимуть опір його панам, винищувати фізично. Сотні тисяч польських робітників і селян вивезені до Німеччини, там натаврували їх ліteroю «П» на рукаві і погнали на каторжні роботи. Польську молодь масово стерилізують, польськими дівчатами наповнюють солдатські борделі. Університети й середні школи ліквідовано, а їх приміщення перетворено в катівні гестапо і казарми.

Але польський народ не здається. В цьому пеклі знущань і наруги він зумів викресати в собі сили на боротьбу з невблаганим ворогом. Цей народ знає, що в цій боротьбі він може перемогти або загинути та що іншого шляху перед ним немає, бо капітуляція була б самогубством.

Так думає і так діє польський народ під п'ятою жорстокого окупанта. Та не так думають і не так діють деякі люди, що, опинившись на еміграції, називають себе представниками цього народу та його політичними

керівниками. Наймаркантнішою фігурою * серед осіб цієї категорії є, безперечно, професор Станіслав Грабський *, що довгий уже час перебуває в Лондоні.

Пан Грабський був одним із видатних діячів польської націонал-демократичної партії *. В перших роках існування польської держави його знали як міністра освіти. Цей міністр відомий тим, що протягом кількох років своєї «освітньої» роботи так ґрутовно ліквідував на Західній Україні школи з українською мовою навчання, що з 3 600 цих шкіл у 1918 році залишилось через десять років всього... 139. Грабський був одним з тих польських політиків, які в 1939 році, напередодні походу Гітлера на Польщу, склали десятирічний план позбавлення українських селян землі та вислання їх за кордони польської держави.

Проте були всі підстави чекати, що гіркий досвід останніх років дечого навчив пана Грабського і його прихильників, алे дійсність показує щось інше. Останні заяви колишнього міністра, особливо його виступ по лондонському радіо з приводу роковин травневої конституції, тільки підтверджують стару правду, що горбатого й могила не віправить.

Що ж нового, що підбадьорюючого сказав пан Грабський своїм землякам у Польщі в день національного свята? Може, закликав їх до посилення партизанської боротьби, до зміцнення опору окупантам? Ні! Пан Грабський згадав про окупантів лише мимохідь, основну ж частину своєї промови він скерував проти Радянського Союзу. Проти Радянського Союзу, армія якого вже однадцять місяців провадить геройчу боротьбу з гітлерівською ордою, з тією ордою, що намагається раз і назавжди покінчити з польським народом.

Насамперед пан Грабський хоче відрвати від нашої країни частину її території. Він самовпевнено заповідає анексію майбутньою польською державою західноукраїнських і західнобілоруських областей, а з земель Литовської Радянської Соціалістичної Республіки він «великодушно» вирізує «лише» Вільнюську область. «Після поразки Німеччини ніхто вже не потрясатиме нашого державного життя ні у Львові, ні у Вільнюсі!» — грізно заявляє професор Грабський, забуваючи про те, що сьогодні і у Варшаві, і у Львові, і у Вільнюсі сидять поки що німецькі окупанти, а сам він перебуває на еміграції.

Але було б помилкою думати, що після цих анексій інженера Грабський заспокоїться. Ні, він уже тепер го-лубить старі сини імперіалістичної пілсудчини. За його словами, майбутня Польща буде так званою «християнською державою». Як він розуміє це «християнство», про це знає кожна західноукраїнська дитина, особливо ж селяни, які до самої смерті гоїтимуть рани, завдані карни-ми загонами поліції та уланів під командуванням панів грабських. Відчули на своїй шкурі «християнську любов» грабських і ридз-сміглих * також і польські селяни. На-явним свідком цієї «любові» були в 1937 році розчепелені голови сільських влідтарів у польському селі Муніна та багатьох-багатьох селах етнографічної Польщі. Про цю любов могли б чимало цікавого розповісти родичі робітників, розстріляних поліцією на вулицях Познані, Хшанова, Кракова, Львова.

Пан Грабський уявляє собі майбутню Польщу в ролі старорежимного держиморди-жандарма, що збудував би китайський мур між Радянським Союзом і Західною Європою. У своїх прозорих натяках він обкидає брудом радянський народ, той самий народ, що на цього сьогодні з надією й захопленням звертають очі народи всіх країн усіх континентів.

Грабський, ця підтоптана політична коняка, чинить своє мерзотне діло саме в той час, коли наближаються дні вирішальних боїв проти спільногоР ворога всіх воле-любивих народів, боїв, які вимагають максимального об'єднання антигітлерівських сил. І в той історичний час грабські розпочинають роботу, що її важко назвати інакше, як роботу «пур ле руа де прюс» — роботою «заради прусського короля», як роботою п'ятої колони * Гітлера на території Англії.

Деякі польські передачі в Лондона показують, що Грабський встиг уже розвести своє господарство в польськім секторі лондонського радіо. Негайню після його виступу ми почули пісню «про два міста». Про які це міста йшла мова, легко догадатися. Мусимо, однак, розчарувати авторів пісні. Якщо вони дійсно так бажають повернути-ся до Львова і Вільнюса, то мусять спершу на це заслу-жити. Заслужити спільною участю в боротьбі проти гітле-рівських загарбників та віддалістю справжнім господарям Львова і Вільнюса — українському та литовському наро-дам.

Іншу, ще більш провокаційну штуку викинули в надвечір'я роковин польської конституції автори і виконавці радіопередачі, що в ній мова йшла про розділ Польщі. Досить було послухати, з якою соковитою насолодою вони читали титули останнього короля «князя київського і руського», щоб відчути огиду до людей, які навіть в годину смертної небезпеки для свого народу думають лише про свої класові і каствові інтереси, людей, які для своїх діл черпають натхнення в минулому, в роках найчорнішої зради шляхетської верхівки, зради, відомої під назвою «Торговиця» *.

В даному разі маємо справу з п'ятою колоною, що перебуває в Лондоні і говорить польською мовою. Ця обстановка дає право урядам Великобританії і Польської республіки покласти край провокаційним витівкам невідповідальних людей, що своєю роботою намагаються вбити гітлерівський клин між радянським і польським народами.

Останнього часу гітлерівці опинилися в скрутному становищі: їм більше нема чим нахвалятися. На Східному фронті, де, згідно з заявою Гітлера від 30 січня цього року, давно вже повинен був початися «весняний наступ», цього наступу як не було, так і нема, є зате — відлига... Відлига — зітхають сьогодні жалісно німецькі газети, вбачаючи в цій відлизі причину неуспіхів своєї армії, як узимку вбачали її в морозі, а восени — в дощі. Виходить, раніше всього того не було, і тільки більшовики вигадали дощ, мороз та відлигу, щоб ударемнити сміливі плани німецького кишенського наполеончика. Ну що ж, ми за цю неприємність попросили б у них вибачення, якби не те, що в бандитів ніхто вибачення не просить.

А може, щось інше заважало досі гітлерівцям почати свій наступ, не відлига? Чей же нацистські генерали не захочуть порівнювати свої армії з старосвітським велосипедом, яким їздили лише в неділю, лише в теплу сонячну погоду і обов'язково лише по променаді. Значить, є якісь інші причини, і ми ці причини розуміємо: їм важко, бачите, починати справу, заздалегідь приречену на крах. За зиму Червона Армія до тієї міри зміцнила свої сили, що їй не страшні більше ні німецькі літаки, ні танки.

Зате щось інше, щось цілком протилежне спостерігаємо в гітлерівській Німеччині. Її сили слабшають, зменшуються з кожним днем, з кожною годиною. І не тільки тому, що під час зимової кампанії на Східному фронті упокоїлись в Гітлері найкращі німецькі дивізії разом зі своїм військовим майном, але й тому, що Німеччина відчуває сьогодні катастрофічну нестачу робочої сили та сировини. А як відомо, цей стан тягне за собою неминучий упадок продукції озброєння і боєприпасів.

Не дивно, що така ситуація напередодні виришальних подій нервус Гітлера і його компаньйопів. Яскравим доказом цієї їх первозноті є заборона з'їзду німецьких єпископів, що мав відбутися в Фулді. Цю заборону Гітлер пояснює «транспортними труднощами». Якщо взяти до уваги, що всі списки Німеччини зайняли б максимум два пасажирські вагони, то досить важко зрозуміти сенс цього пояснення. Є лише дві можливості: або німецький транспорт опинився в такому безнадійному становищі, що не має в своєму розпорядженні зайвих двох вагонів, або Гітлер бойтися вже навіть німецьких єпископів. Правдою є одне і друге.

В зв'язку з останніми нальотами британського повітряного флоту на німецькі міста Люbeck, Гамбург, Ессен гітлерівська преса та радіо зчинили розпачливий лемент: «Англійці руйнують наші міста, наші вокзали, театри, музеї!» Голосять вони і протестують, протестують, протестують. Ага, катюзі по заслузі або, як писав один французький письменник: «Ти ж сам цього хотів, Жорж Данден!» * Бо і хто перший почав війну з мирним населенням, хто перетворив у величезні кладовища чудесні міста північної Франції, хто зруйнував Роттердам, Варшаву, Белград, Смоленськ, Вітебськ? Який це бузувір та мерзотник? Адольф Гітлер! І той же Адольф Гітлер сьогодні обурюється, він протестує, він базікає про людей, про красу, про культуру!.. Блазень!

А ще так недавно цей блазень устами другого кривавого клоуна, Герінга, присягав перед лицем німецького народу, що ні одна ворожа бомба не впаде на територію Німеччини. Він присягав, а тільки за минулій тиждень, в результаті чотирьох нальотів англійських ескадрилей на німецькій території вибухли бомби загальною вагою в один мільйон кілограмів. А це ж тільки квіточки, після яких неминуче прийдуть ягідки, та ще й неабиякі — радицькі ягідки. Тоді гітлерівці матимуть ще менше причин нахвалюватися своєю «щасливою зіркою».

Правда, вони й сьогодні ще нахваляються дечим. І чим ви думаєте? Своїм «культурним будівництвом»... в окупованих районах Радянської України. За останніми інформаціями німецького радіо, інформаціями досить-таки вже протухлими, ще 6 лютого відбувся в місті Дубні районний з'їзд голів «Просвіт» *. Що це за «Просвіти» — відомо. Організуючи їх, окупанти брали приклад з

колишнього волинського воєводи Юзефського, який у свій час засновував за допомогою поліції по селах і містечках Волині так звані «рідні хати» * з зайшлого петлюрівського наброду, щоб таким чином протидіяти зростанню визвольного руху. З яким ефектом, знаємо... Така ж сама доля спіткає незабаром «Просвіти» гітлерівського виробництва.

Скільки було на дубнівських зборах агентів гестапо, про це «радіо Вайксель» не згадує. А не згадує воно, мабуть, тому, що агентами гестапо були всі учасники зборів.

Ще одне «досягнення» рекламиують чинущі Геббельса. Виявляється, що в окупованій Україні гер Еріх Кох вирішив ліквідувати десятирічну школу. На її місці він обіцяв у майбутньому заснувати чотирирічні початкові школи для «простого народу» та гімназії для вибраних «десяти тисяч». Таким чином, гітлерівський намісник хоче здійснити сокровенну мрію свого фюрера — перетворити український народ або, як кажуть гітлерівці, «українське географічне поняття», у неграмотне безголове бидло. Але ж наміри намірами, тільки вся справа в тому, що німецькі «культуртрегери» не встигнуть здійснити своїх «сокровених мрій», не встигнуть просто тому, що незадовго вони будуть викинуті за двері.

Та на цьому ще не кінець. Нацистські горе-культурники вирішили цими днями зчудувати світ ще однією звісткою. За їх словами, німецька преса українською мовою переживає сьогодні свій... розквіт. Київське «Українське слово», кажуть вони, досягло небувалого тиражу — 50 тисяч примірників у день.

Оде так! 50 тисяч примірників! А який же був у радянському Києві щоденний тираж? Понад півтора мільйони. Про це вони мовчать, як мовчать і про те, що київська гітлерівська газетка купується жителями лише тому, що під німецькою окупацією нема будь-якої іншої можливості придбати папір для, так би мовити, хатніх потреб.

Ось і весь баланс гітлерівських «досягнень» на Україні, баланс, що ввійде в історію людства як документ безприкладної глупоти і безшардонного хамства.

15 сентября 1940 года главнокомандующий немецкой авиацией Герман Геринг с утра до вечера ходил со своей свитой по берегу Ла-Манша. Время от времени к нему подходили с рапортами адъютанты. Поутру Геринг еще смеялся, в полдень шутил, а вечером вдруг умолк. В ночь на 16 сентября он не ложился спать, а когда рассвет победил нависший над морем мрак, на набрякшее лицо гитлеровского фельдмаршала легла тень гнева и отчаяния. Перед ним лежал последний рапорт, и этот рапорт не оставлял никаких сомнений: большая воздушная битва за Англию была проиграна Герингом. В продолжение нескольких часов погибло либо попало в плен 450 лучших немецких летчиков, 185 разбитых немецких машин лежали на скалах Дувра.

Этот последний дневной немецкий налет на Англию являлся подготовкой к вторжению сухопутных сил Гитлера на Британский остров. В бельгийских портах были сконцентрированы огромные силы всех родов войск, их ожидали под парусами сотни кораблей и барж. Ждали только сигнала, но вместо сигнала в небе вдруг зачернели самолеты, и град английских бомб посыпался на готовую отчалить армаду. Грохот этих бомб окончательно развеял сны Гитлера о скорой и окончательной победе. Британский лев впервые этой войной показал свои зубы. Начался новый период мировой войны.

С того дня минуло ровно два года. Распростертые тогда над Англией крылья немецкой авиации за эти два года были потрепаны до такой степени, что она не в силах сегодня закрыть ими даже Германию. Проведенный англичанами во вторую годовщину великой битвы налет на важную базу гитлеровских подводных лодок Вильгельмсгафен лишний раз показал, что сквозь дыры в этих крыль-

ях можно теперь бомбардировать любой немецкий объект, можно превращать немецкие города в еще более бурное море огня, чем то, которое вызвали гитлеровские воздушные бандиты во время своих зверских налетов на паш Стalingрад.

В недалеком будущем немцы будут иметь все основания сказать: «Нам отплатили сторицей и за Стalingрад, и за Воронеж, и за Роттердам, и за Ковентри». Кенингсберг*, такой далекий от фронта Кенингсберг, пьет сегодня, пьет до самого дна ту самую чашу горести, которую его преступные сыны поднесли жителям наших городов. Спокойно, слишком уж спокойно чувствовали себя господа Хорти* и Антонеску* за спиной немецкого протектората. Теперь и они слышат над своими головами грозный рокот четырехмоторных провозвестников грядущей расплаты, которые смертоносными столпами огня и дыма чертят уже сегодня первые слова немилосердного приговора над проклятыми представителями племени фашистских готтентотов.

Немецкие горные егери как ошалелые лезут за Терек — на Грозный и Баку, чтобы как можно скорее влить в жилы гитлеровской военной машины черную кровь наших земных педр. Они лезут через горы собственных трупов, а в это время советская авиация, эта столько уже раз «ликвидированная» Геббельсом авиация, разрушает их основную нефтебазу — Плоешти. Плоешти — в огне пожаров.

В последнее время гитлеровцы решили замаскировать разгром их в воздухе концентрацией больших авиаединений на Стalingрадском фронте. Уже 47 дней продолжается битва за Стalingрад, 47 дней бросают гитлеровские летчики свои бомбы. Но эти бомбы ни на шаг не приблизили Гитлера к победе. Нацистские воздушные громилы, прищелкивая с садистским удовлетворением языком, рассказывают по радио о бомбардировках деревянных домов старой части Стalingрада. Но этими рассказами они ни в какой мере не скроют панического страха, которым вот уже полгода живет население систематически и целесообразно разрушаемых городов Германии.

История идет вперед, она идет громовой, грозной поступью расплаты.

3 16 на 17 вересня Берлін переживав тривожну ніч. В головному штабі німецької протиповітряної оборони не змовкаючи дзвонили телефони. «Британські ескадрильї над Рурською областю», «Впали перші бомби», «Злітає в повітря квартал за кварталом», «Все місто охопила пожежа», «Протиповітряна оборона безсильна, па місце одного збитого літака противника прилітає десять... двадцять нових», «Адольфгітлерштрасс у Вісбадені більше не існує», «Такого страхітливого нальоту Німеччина ще не переживала», — ось що міг почути тієї осінньої ночі Гіммлер, кат Німеччини і Європи, що виконує обов'язки начальника німецької протиповітряної оборони.

Під час першої світової війни німецькі генерали підводили восени баланс літньої кампанії, а їх армії, зариті глибоко в землю, відпочивали. Зима 1941—42 року була для німців першою зиминою, коли їх примусили вийти з нір і прийняти бій, що, за словами Гітлера, трохи не призвів фашистську Німеччину до катастрофи. Тепер, на порозі другої зимової кампанії на Сході, Німеччина опинилася в незрівнянно гіршій ситуації, ніж восени минулого року.

Торік німці в тилу знали війну тільки з газет та з нечиселених відвідин окремих англійських літаків. Німецькі воєнні заводи працювали тоді на всю потужність, вони самовпевнено світилися серед ночі електричними вогнями. В Німеччині була золота осінь, замість гуркоту бомб було чути шелест спадаючого листя в меланхолійних алеях берлінського Тіргартена, і ніхто тоді в Берліні не хотів бачити, що німецький бог війни плює кров'ю.

Чим закінчилися торішні мрії гітлерівців — відомо. «Вирішальний» для німців етап війни завершив не Гітлер, а Червона Армія, і замість Москви німецькі солдати побачили перед собою холодну білу смерть...

Ми знаємо, скільки надій покладав Гітлер на кампанію 1942 року. Але і цього разу його плани були поламані. Німецький наступ розпочався з великим запізненням. У половині вересня гітлерівські війська були зупинені на північних схилах гір Кавказа, а під Сталінградом вже довгий час ідути небувалі по своїй запеклості бої. Німецький східний фронт розтягнувся на півдні дугою на додаткових тисячу кілометрів, і на тисячу кілометрів відійшли гітлерівські війська від своїх баз. На Сталінград Гітлер кинув армію в декілька разів більшу від армії Роммеля в Єгипті, а Сталінград тримається, хоч за німецьким календарем він повинен був упасти ще місяць тому. Кавказькі гори вкрилися снігом, хоч німецькі гірські егері збиралися перейти їх у трусиках. Подихом смерті повіяло на полки Гітлера з гір Кавказа і з заволзьких степів.

У такій ситуації зустрічає фашистська Німеччина осінь — провісницю зими. Зустрічає її голодна, втомлена, спливаючи кров'ю в полум'ї велетенських пожеж. Ще рік тому німці відзначали свято вмерлих вогнями на кладовищах. Цього року вогні горять щоночі на велетенському кладовищі, що його ім'я — Німеччина. Вони горять за душі полеглих від німецьких бомб дітей і жінок Львова, Луцька, Вітебська, Сталінграда, за душі вбитих німцями жителів Варшави, Ковентрі, Белграда... Вже не елегійною меланхолією, а чорним, безнадійним смутком, розпачем і передчуттям загибелі дихає проклята людством німецька земля.

16 вересня виступав британський міністр озброєння Літлтон. Він сказав: «У липні я говорив про 80 днів вирішальних подій. З них залишилось ще 19—20. Якщо росіяни за той час витримають і встоять, терези війни похиляться на користь союзників. Якщо німці навіть переживуть цю зиму, то весною вони прокинуться в стальному кільці».

Словами Літлтона почули в цілому світі, почули їх, ма-
бути, і в Німеччині. Радянський народ умів відстоювати свою незалежність і свою честь п'ятнадцять місяців: Він і надалі йтиме шляхом слави, його солдати і надалі показуватимуть людству приклад самовідданості та героїзму.

На порозі другої зимової кампанії ми віримо в близьку перемогу над гітлеризмом. У тяжких кровопролитних боях ми завоюємо цю перемогу.

Адольф Гитлер никогда, должно быть, не читал Мачиавелли *, он вообще ничего не читал, кроме погромных брошюров своего идейного отца Люгера *. Поэтому было бы напрасно искать в его тактике результатов каких-либо исследований о прошлом человечества. Нет, Адольф Гитлер происходит из тех мелких буржуев, которые относятся к книгам с таким же отвращением, с каким бешеная собака смотрит на воду.

Кроме того, Адольф Гитлер не только мелкий буржуа, он также и мелкий вор. Мелкий потому, что не умеет замечать следы за собой. Что бы эта тирольская лиса ни делала, какими бы хитростями ни пользовалась, она никогда не сумеет скрыть свой порядком-таки потрепанный хвост.

Известно, какой внезапной «любовью» воспыпал Адольф Гитлер к богу на рассвете 22 июня 1941 года. Вторгшись на наши земли, немецкие солдафоны, опьяневшие от крови замученных ими женщин и детей, поспешно разыскали православного священника, силой приволокли его в церковь и принудили править службу за «христолюбивое» воинство Гитлера. Хотя от начала войны прошло уже шестнадцать месяцев, гитлеровцы все еще устраивают комедии с торжественной службой в соборах, а немецкое радио не перестает прославлять Гитлера, как боегодника, который якобы несет «слово божие» на безбожную советскую землю...

Для чего все это делается — известно. Тунице Гитлеру кажется, будто хриплое песнопение его полицейских в той или иной церкви затмит в памяти советских людей все безграничие преступлений, которые совершили и по-вседневно совершают над ними немецкие оккупанты. Остолопу Гитлеру кажется, что священник на немецкой

службе блудливыми словами «о кесаре и боге» сможет превратить советских людей в покорных овец, в послушных, безвольных существ, которые будут склоняться перед сапогом иноземца-тирана.

Конечно, все это вовсе не мешает Гитлеру грабить и разрушать наши церкви, наши величественные памятники старинной архитектуры, как, например, Ново-Иерусалимский монастырь в Истре. И не только это. В то время как в некоторых церквях оккупированной Украины немецкие комедианты с минами святош бьют себя перед алтарем в грудь, их дружки в других местах Украины, в Центральной и Западной Европе совершают зверскую расправу над христианским духовенством.

В оккупированных немцами странах Европы, да и в самой Германии, христианская церковь переживает притеснения, каких она не помнит со временем римского императора Нерона*. Она имеет уже легион мучеников, которые предпочли отдать жизнь, чем покориться фашистской своре. Человечество никогда не забудет мужественного немецкого священника Неймюллера, пламенного трибуна, который в годы самого страшного фашистского террора призывал с амвона верующих быть до конца преданными идее братства народов. Когда Неймюллера арестовало гестапо, он еще имел возможность спастись. От него требовали только одного: чтобы он покорился свастике. Но Неймюллер не покорился. Неймюллер предпочел мученическую смерть в гитлеровском концлагере позорной службе врагу человечества.

С гордо поднятой головой погиб от пуль гитлеровских палачей чешский епископ Павлик, мужественно умирали за свой распятый на свастике народ священники Польши.

До отказа набиты немецкие концлагеры священниками Норвегии и Франции. Ждут в тюрьмах приговора голландские священники, арестованные за то, что отказались служить молебны за победу гитлеровской орды над Страной Советов. Весь мир с уважением прислушивается к голосу епископа Лиона, к голосу, исполненному благородного возмущения против мерзостной политики гитлеровского лакея Лаваля.

Ни виселицы, ни расстрелы, ни садистские издевательства в концлагерях и застенках гестапо не сломили духа лучших представителей духовенства Европы и оккупированных советских районов, не бросили их под ноги раз-

нузданных фашистских варваров. Более того, эти нечеловеческие притеснения только укрепили в лучших служителях церкви волю к сопротивлению, волю к непримириимой борьбе с гитлеризмом.

Кровавый маньяк Гитлер, получив из рук немецких plutokratov власть над немецким народом, хотел превратить церковь в свое послушное орудие; он был даже не прочь самого себя объявить новым богом. Но двери церкви со стуком захлопнулись перед самым его носом. Он мог некогда заставить немецких церковных звонарей бить в колокола после его мошеннических «триумфов». Но сердце колокола — холодное, не человеческое сердце, не принесло оно Гитлеру счастья... Сейчас он перелил эти колокола на пушки для немецкой армии, но и пушки эти не отадут Гитлеру последнего посмертного салюта. Они будут молчать в час смерти бандита, как будут молчать и те немногочисленные колокола, которые уцелели от гитлеровской «мобилизации ресурсов». Но зато тогда заговорит многоязычная Европа, тогда заговорит наша Украина и весь наш советский народ. Семья народов-победителей заговорит о совместно пережитых страданиях, о днях великих подвигов и великой человеческой страсти, порождаемой только благородной любовью.

Это будут слова людей, умевших любить свободу с такой же страстью, с какой умели они ненавидеть ее врага.

Двадцать четыре года тому назад, в первую ноябрьскую ночь 1918 года, на развалинах Австро-Венгерской монархии родилась так называемая «Западноукраинская народная республика» *. Цесарский наместник Галиции генерал Гуйн оставил свой львовский дворец, власть очутилась в руках сформированного правительства. Украинские массы галицких городов и сел встретили это первое ноября, как день своего освобождения, и обманутые, по сигналу боевой тревоги бросились с оружием в руках отстаивать новую республику.

Однако уже в первые дни существования этой «республики» в ее здании появились зловещие трещины. Было бы ошибкой полагать, что их вызвали выстрелы польских диверсантов, которые уже 2 ноября превратили Львов в арену кровопролитных боев *. Не сделали этого и пушки частей Пилсудского *, поспешно брошенных на Львов. В то время, как крестьяне Покутья, Подолии и Бойковщины героически защищали каждый львовский закоулок, их продажные руководители беспомощно суетились в мрачных комнатах «Народного дома» *.

Этот переворот свалился на галицких сторонников габсбургского престола как снег на голову. Они, как и все желто-блакитные политики, так тесно связали свою судьбу с судьбой Австрии и Германии, до такой степени привыкли строить планы своих действий по инструкциям из Вены и Берлина, что теперь напоминали сирот, потерявших своих родителей в результате неожиданной аварии. Их растерянность была тем большей, что история поставила этих пигмеев перед сложной задачей. Политиканствующие адвокаты «с большой амбицией, но небольшой амунзией», юркие аферисты из категории военных спекулянтов, паконец, бывшие австрийские и сичевые

офицеры, которые в продолжение четырех лет войны
вбрали в себя значительно больше пива, чем военных
знаний, вся эта публика должна была теперь решать
судьбу народа.

Она «решала» ее по-своему. Вместо мобилизации всех
сил на оборону западных границ предатели снимают с
фронтов целые полки и перебрасывают их на Восток, на
помощь Петлюре в его войне против Красной Армии.

Когда утомленные четырехлетней войной, голодные и
босые солдаты выбивались из сил, чтобы остановить врага
на подступах к нефтяному бассейну, желто-блакитные
мастаки спекулировали за их спинами бориславской
нефтью. В то время как солдаты боролись на фронте и
умирали за землю, в тылу жандармы предательского пра-
вительства заботливо оберегали от украинских крестьян
покой и имущество польских помещиков. На революцион-
ное восстание рабочих Борислава это правительство от-
ветило карательной экспедицией отрядов полковника Бук-
шнованного.

Когда «Западно-украинская республика» была ликви-
дирована, галицкие желто-блакитные политики отвели
свои войска за Збруч и отдали их в распоряжение Пет-
люры, того самого Петлюры, который тогда вел с Пилсуд-
ским переговоры об установлении т[ак] н[азываемого]
«союза». Через некоторое время они бросаются в объятия
Деникина, а когда войска белого генерала были изгнаны
с Украины, галицкие политические спекулянты вмиг пе-
рекрасились, чтобы впоследствии, весной 1920 года, всадить
Советской власти в спину нож *.

Так бесславно погибла «Западно-украинская респуб-
лика», рожденная ноябрьским буреломом 1918 года. Ее
призвали в свет великие события, а похоронили мелкие
люди. Те, которые были и есть проклятыем многостра-
дальной галицкой земли, «ботокуды» из сатирической
поэмы Ивана Франко. Единая святыня этих суеверных
упырей — это их узкие классовые интересы. Ради этих
интересов они все время продавали оптом и в розницу
свой народ. Когда настал великий день западных земель
Украины, когда эти земли на веки вечные стали неотъем-
лемой частью Советской Украины, желто-блакитные тор-
говцы собственной совестью решили повторить историю
предательства. Мелкие, трусливые существа, с усмешкой
Пуды и с бандитским пожком в кармане, опи фальшивым

тенорком запели одну песню с народом, чтобы только не узнали их, не раскусили своевременно их подлинных замыслов, чтобы только им дали возможность переждать до «урочного часа».

И, наконец, они дождались прусского фельдфебеля, дождались ада немецкой оккупации. Теперь они снуют по нашей несчастной земле, еще ничтожнее, чем были, и на ломаном немецком языке клянчат у фельдфебеля хлеба, клянчат излюбленного места приказчика. Но народ, распятый народ, не молит, не просит у врага ни хлеба, ни милосердия, а только, стиснув зубы, ждет и «сталит обух». Обух на фельдфебеля и приказчика.

30 вересня, в зв'язку з відкриттям кампанії так званої «зимової допомоги», в берлінському спортивному палаці виступив Адольф Гітлер. Що ж нового, що ж підбадьорюючого сказав Адольф Гітлер своїм німецьким слухачам? Нового — пічого, а підбадьорюючого — надзвичайно мало.

Рік тому, виступаючи в цьому ж самому місці, Гітлер говорив трохи іншим тоном, іншими піснями вколисував тоді тірольський шарлатан і свою невибагливу публіку. Розповідаючи про ситуацію на радянсько-німецькому фронті, він тоді завищав: «Цей ворог уже розбитий, він — не піdnіметься більше!!!»

Цим ворогом була Червона Армія. Це її поховав Адольф Гітлер пам'ятного дня 3 жовтня 1941 року.

З того часу минуло 12 місяців. І коли Гітлер зважився знову виступити в стінах берлінського спортивного палацу, ніхто з його слухачів не насмілився спитати його, чому «похованій» ним 12 місяців тому ворог змушує його още знову повернутися на трибуну спортивного палацу і в галасливих фразах топити фатальне питання, яке нависло сьогодні на всіх німецьких устах: «Що далі?»

Він намагався осліпити німців сумнівним блиском успіхів німецької армії за минуле літо і запевняв своїх слухачів, нібіто ніхто вже не зможе вибити його військ з позицій, що їх вони зайняли в результаті цьогорічного наступу. Чи ніхто не зможе вибити гітлерівських військ з їх позицій — це ще побачимо і побачимо скоро, але щось інше цікавить нас у словах Гітлера. Цього року він уже не «розбиває» Червоної Армії, не «ховає» її. Він навіть не обіцяє дальших перемог. Адольф Гітлер раптом поскромнішав. Він уже тепер, на початку осені, натякає на оборонну, позиційну війну. А де ж його плани остаточного розгрому Червоної Армії в 1942 році? Де

Грозний, де Баку, де Іран, де фронт Архангельськ—Астрахань? Про це зручніше було Гітлерові не згадувати, і він — не згадав ні словом.

Крім кількох солдафонських жартів на англійські теми, він не сказав цімцям нічого веселого. Навіть згадка про окуповану радянську територію не була позбавлена гіркоти: «Все зруйноване! — скиглив Гітлер.— Зруйновані шляхи, зруйновані тисячі мостів, заводи, шахти». Особливо бентежить і ненокоть Гітлера ставлення до пімців паселення окупованих областей. Він з піною на губах говорить про мужніх радянських патріотів. «Більшовизм ще досі тримає в своїх руках мільйони людей на окупованій території».

Констатувавши цей факт, Гітлер павіть намагається знайти причину цієї ненависті радянських людей до окупантів, причину їх любові до вільного життя. «Страх перед більшовицькими комісарами», — белькоче Гітлер. Для цього мракобіса, що свою владу в Німеччині збудував на кістках позліченних тисяч замучених гестапо жертв, єдиним виховним аргументом є страх. Цей словоблуд не може зрозуміти, що в вільній людині є почуття сильніші, ніж страх, що існує священна любов, що існує священна ненависть — найгрізніші вороги Гітлера, які вже сьогодні ділами радянських бійців наближають день великої розплати над фашистськими тиранами.

Яку ж долю готове Гітлер населенню окупованих радянських земель? Про це він говорить з цинічною одвертістю: «Ці простори мусять служити німецькому народові».

Ні, Адольф Гітлер! «Ці простори» не служитимуть ні Гітлерові, ні німецькому народові. На цих просторах Гітлер збере бурю, що її він посіяв червневого світанку 1941 року; бурю, яка втопче його разом з його ордою так глибоко в землю, що й сліду по них у світі не залишиться!..

У своїй довжелезній промові Гітлер не знайшов місця на те, щоб припایмні кількома словами сказати німцям, коли ж, нарешті, закінчиться ця клята війна. Він, бачите, цього не знає... Він взагалі не знає, що чекає його та його армію завтра. «Ви не уявляєте собі, — розпинається Гітлер, — що ховається за сухими рядками наших зведенів з фронту, який біль, які страждання переживають німецькі солдати!»

Але Гітлер помиляється. Цілий світ уже знає, що саме ховається за сухими — і додамо брехливими — рядками німецьких зведенъ, особливо останнього часу: розгубленість і страх, страх перед невідомим майбутнім, коли виснажена, зекровлена гітлерівська армія опиниться між двома вогнями. Нинішні страждання солдатів Гітлера — це ніщо в порівнянні з тим, що чекає їх у той довгожданий народами час. Гітлер і сам це відчуває. Він намагається цинічною лайкою відігнати привид свого близького кінця. З висоти своєї трибуни він опльовує Англію й Америку. Він з гримасами кепського клоуна говорить про другий фронт, погрожує винищеннем тим німцям, які «саботуватимуть зимову допомогу».

«Ми не капітулюємо!» — кричить він, приховуючи за криком свій страх. З несамовитою злобою говорить він про наших бійців. Сама думка про захисників Сталінграда у Гітлера викликає білу гарячку.

Та ми розуміємо обурення Гітлера. Радянські бійці не здаються. Вони виривають вінки «слави» гітлерівських генералів, перемелюють гітлерівський полк за полком, дивізію за дивізією. Перемелюють з такою систематичністю, що недалеко той час, коли Гітлерові доведеться говорити з трибуни спортивного палацу до мерців.

На цей останній гітлерівський парад смерті не доведеться довго чекати!..

26 сентября исполнилось три года со дня организации Гитлером так называемого генерал-губернаторства с центром в Кракове. Вначале в состав этого губернаторства входила часть оккупированных польских земель, а после захвата немцами Западной Украины Берлин присоединил к нему также наши галицкие области — Львовскую, Дрогобычскую, Станиславскую и Тернопольскую, присоединил, ссылаясь на то, что эти земли в течение 140 лет входили в состав Австрийской империи и тем самым, дескать, их немецкий характер не подлежит сомнению...

Неизвестно, отмечали ли эту годовщину благодарственными молебнами так называемые украинские националисты, как и неизвестно, отпраздновали ли они недавно первую годовщину оккупации Одессы румынами. Зато известно, что никто не приложил столько усилий, чтобы помочь врагу растерзать Украину, как именно они, желто-блакитные зазывалы немецкого балагана.

Симпатии желтоблакитников к немецким империалистам уходят довольно-таки далеко в прошлое. Уже их прототипы в 1848 году не за страх, а за совесть помогали Меттерниху душить «весну народов» *, за что и «удостоились» малопочетного названия «тирольцы востока» *. Во время первой мировой войны шпионский отдел германского генерального штаба и австрийская контрразведка кишили всеми этими зализняками и назаруками. Среди них едва ли не первую скрипку играл Дмитро Донцов, один из первых «идеологов» и пропагандистов «самостийной» Украины. В 1918 году эти националисты проявили себя такими оперативными исполнителями воли Берлина, что даже барон Мумм * с отвращением сплевывал...

Изгнанные из Восточной Украины, они нескверно устроились во Львове, Варшаве и Праге, откуда от поры

до времени ездили в берлинскую Мекку за новыми приказами. На этой работе проходили годы. Одни желто-блакитные политики уходили в прошлое, другие являлись на их место. В то время, как на даче в Банзее под Берлином старик Павло Скоропадский искал в кофейной гуще гетманскую булаву, а его придворный «идеолог» Липинский * писал свои незадачливые «Письма к братьям хлеборобам», во Львове и Праге подвизалась уже так называемая «Организация украинских националистов» *. Под руководством Коновалца *, а после его смерти — Мельника эти, как они себя называли, «экстремисты» кроме шпионаской и «мокрой» работы занимались также пропагандой своей «идеологии», причем они задались целью переплюнуть в провинции все существующие партии украинской реакции.

Вся эта их программа создавалась с дозволения и благословения берлинских вершителей их судьбы: сперва генерала Гренера, а затем Геббельса и Розенберга. Когда немецкие полчища вторглись на земли Советской Украины, украинские псевдонационалисты ошелести от радости. Желая лишний раз продемонстрировать перед Берлином свою преданность германскому империализму, они стреляли из-за угла в наших бойцов, стреляли из новейших немецких автоматов и пулеметов.

С того времени прошло уже 16 месяцев, и каждый из этих месяцев являлся крепким гвоздем в гроб так называемого украинского национализма. Они кричали о самостийности, а вместо самостийности добились рейхскомиссара Коха для восточных областей и Волыни и генерал-губернатора для Галиции. Они на всех перекрестках горланили о «единой и соборной», а добились раздела Украины на немецкую и румынскую. Еще так недавно они с пафосом захудалой примадоны вопили об «украинском море», о желто-блакитных знаменах над Одессой, а теперь они притворяются, будто не знают, что Одесская область переименована захватчиками в «румынское Приднестровье», что по улицам Одессы с минами победителей расхаживает грязный румынский сброд, пестрый конгломерат бухарестских сутенеров, яссовских спекулянтов и галацких воров, что, наконец, украинская Одесса переименована в «Литопеску», по имени румынского мошенника и бандита Литопеску.

Они до исступления болтали о «примате», т. е. первенстве нации, а своей пакостной работой содействовали тому, что сейчас украинцы стали объектом торговли на немецком рынке рабов.

Они без умолку повторяли «Украина для украинцев!», а добились того, что Гитлер и Геринг заявляют сейчас во весь голос, что «Украина есть и будет только для немцев!»

Как они чувствуют себя сейчас — неизвестно. Но нужно полагать, что кое-кого из них генерал-губернатор Франк идет еще из милости пивом, кое-кого подкармливает мамалыгой Антонеску.

По всем им тоскует та самая виселица, на которой повиснут и Гитлер, и Антонеску. А обычная человеческая справедливость требует, чтобы эта виселица не тосковала слишком долго.

Гітлерівсько-геббелльська пропаганда за останні місяці натрапила на цілий ряд несподіванок. Розвіялися бундючні обіцянки Гітлера захопити 25 липня Сталінград. Замість цього під стінами Сталінграда лежать гори трупів німецьких солдатів і офіцерів. Безсило тущюс тут німецька армія. За три з половиною місяці боїв за Сталінград німецька армія втратила сотні тисяч своїх добірних солдатів і офіцерів. Німецьке командування кидася в бій нові і нові дивізії, танки, літаки, але зламати геройчний, мужній опір легендарних захисників Сталінграда озброєні до зубів гітлерівці не спроможні.

Наприкінці жовтня на голову гітлерівської зграї звалилась нова несподіванка. В третій декаді жовтня почався в Єгипті наступ 8-ої британської армії. На перший погляд здавалося, що це один з багатьох наступів, яких знає історія останніх років війни в африканській пустелі, помітний лише тим, що розпочали цей наступ не танки, а англійська піхота. Та через кілька днів виявилося, що англійські війська прорвали італо-німецький фронт на глибоку відстань. І гітлерівський фельдмаршал Роммель був змушений віддати своїм військам наказ відступати. А втім, цей наказ був зайвим, бо розбиті італійські і німецькі дивізії, які поквапливо відступали під ударами англійських військ, не мали часу читати наказ свого фельдмаршала. Охоплені панікою, німецькі війська дрібними групами пробиралися в напрямі лівійського кордону. На шляху свого відступу вони зазнавали розтрощувальних ударів англо-американських бомбардувальників та винищувачів. Армія Роммеля відчула на своїй спині, що значить підпасти під ударі противника, в розпорядження якого є могутня авіація.

В перші дні британського наступу в Берліні ще не усвідомлювали всього трагізму ситуації, яка склалася для німців. Гітлерівський радіокоментатор Ганс Фріче за-снокоював своїх слухачів тим, що це, мовляв, «звичайна і така частина африканському фронту зміна обстановки».

Але вже зведення німецького командування змушені були відзначити, що англійські успіхи пояснюються перевагою 8-ої британської армії в повітрі.

Тривожні настрої в Німеччині росли з години на годину. Становище ускладнювалося тим, що надходила інформація про безперервний потік американських військ, які прибувають в Англію. Негайно був мобілізований весь геббелльській пропагандистський апарат. Були приведені в рух всі коліщата геббелльської машини брехні. Щодня зранку пімців будили по радіо звуки гонгу. Кожний удар гонгу означав один потоплений корабель американців або англійців. І щоб цих ударів було якомога більше, геббелльські любителі дешевих ефектів включали до списку потоплених кораблів навіть... рибальські човни на Волзі.

А втім, цей гонг дзвенів в ушах німців, як дзвін на сполох. В цьому ворожому настрої невеличка замітка в газетах про висадку американців у далекій негритянській республіці Ліберії розросталася у велику подію. Над африканським континентом збиралися хмары, і хмары ці загрожували Німеччині зливою.

1 листопада німецький знавець у військових справах фон Шрамм поставив громовідівд у Французькій Північній Африці. «Марокко, Алжір і Туніс — це не Ліберія», — писав він у газеті «Берлінер моргенцайтунг», посилаючись на неподолану пібито силу німецького підводного флоту, який, мовляв, скрізь нишпорить, усе знає. Йому підкоряються всі моря й океани. Цей підводний флот, мовляв, вирішить результат війни на користь Німеччини, відібравши у союзників будь-яку свободу рухів на морях.

Таку ж саме пісеньку заспівала 7 листопада фашистська газета «Франкфуртер цайтунг». Та ледве читачі її встигли прочитати втішну статтю цього військового оглядача, як раптом їх приголомшив удар американського грому по той бік Середземного моря. Протягом одного дня перед гітлерівською Німеччиною виріс новий фронт, на цей раз на півночі Африки. Новий фронт, новий ліс багнетів під самим серцем фашистської Італії.

8 листопада виступав у Мюнхені Гітлер. Він маскував своє хвилювання розв'язним тоном досвідченого пройднісвіта. Він топив свою тривогу в хаотичному белькотінні і несамовитих вигуках, що мали показати оптимізм фюрера. Водночас німецькі війська висадились під Тунісом. Але ця операція не вдалася, бо французькі гарнізони Туніса і Бізерти, всупереч інструкціям уряду Віші, чинили рішучий опір непрошеним гостям, чекаючи прибуття англо-американських військ з Алжіра. Водночас армія генерала Монтгомері* швидкими темпами просувалася на захід і 16 листопада захопила Дерну. Таким чином, африканська кампанія наближається до кінця, і гітлерівське верховне командування навряд чи встигло підтягти достатні сили для серйозної протидії англо-американському наступові.

Війна ще не закінчена, чимало ще крові проллеться на фронтах, але вже сьогодні один незаперечний факт зумовлює дальший розвиток подій: на обрії виразно вимальовуються контури неминучої поразки фашистської Німеччини. В передсмертних конвульсіях вона може ще накоїти багато лиха. Тому ці конвульсії і треба скоротити. Скоротити з усією рішучістю!

Гітлерівський гонг все ще подзвонює по берлінському радіо. Кров і слізозі дітей нашого народу і дітей волелюбних народів Європи вимагають дальших рішучих дій, які б уже найближчим часом змусили фашистський Берлін ударити гонг востаннє. І на цей раз вдарити на свій власний похорон.

ОБЩИПАННЫЕ СТЕРВЯТНИКИ

Утратив Бенгази, Роммель пытался остановить британские войска в 120 километрах южнее этого города. Напрасно. Армия генерала Монтгомери прорвала и эту немецкую линию обороны, заставив противника отступать дальше, на Эль-Агейлу. Одновременно итalo-немецкие силы в Тунисе после первого соприкосновения с войсками союзников были вынуждены начать отступление в направлении городов Бизерта и Туниса. Стиснутая стальными клещами англо-американских дивизий, армия Роммеля оказалась перед лицом полного уничтожения.

Сегодня планы немецкого командования строятся в надежде, что в Ливии, в районе Эль-Агейлы, Роммелю удастся остановить англичан у ворот Триполитании, как он однажды сделал это. Особое место в этих планах занимает Тунис. Если бы итalo-немецким войскам удалось закрепиться на этом «револьвере, наведенном в сердце Италии», они бы не только прикрыли Триполитанию с запада, но и могли бы вести наступательные операции в западном направлении — на Алжир и Оран. Больше того. Наличие фашистских гарнизонов в Бизерте и Тунисе, удаленных на 180—200 километров от итальянской Сицилии, обеспечило бы им контроль над центральной частью Средиземного моря, а узкий пролив, объединяющий его восточную и западные части, был бы под беспрерывным огнем фашистских самолетов, базирующихся на сицилийских и тунисских аэродромах.

Потому-то никого не удивляет азарт, с которым Гитлер перебрасывает сегодня подкрепления в Тунис.

Война на африканском континенте становится все больше ожесточенной. Гитлеровские фабриканты оптимизма, обсуждая последние события в Африке, любят вспоминать недалекое прошлое, когда фельдмаршал Ром-

мель, собрав большие силы, сумел не только вытеснить англичан из Ливии, но и поставил под непосредственную угрозу Александрию и Суэц.

Но так было в прошлом, пусть и недалеком. Это прошлое никогда уже не вернется, как и не вернется важнейшая предпосылка прежних успехов немецкой армии — ее преимущество в вооружении.

Известно, какую огромную роль играла в этих успехах авиация. Авиация открыла перед Гитлером ворота Варшавы, проложила ему путь на Париж. Не менее охотно пользовался этим оружием и Роммель.

Роль и значение авиации сегодня нисколько не уменьшились. Но за последний год в ходе войны произошли коренные изменения: преимущество в авиации теперь на стороне противников Германии.

Еще в мае текущего года производство самолетов в объединенных демократических странах вдвое больше превышало производство их в странах оси. В октябре только авиационные заводы США выпустили в годовой пропорции на 10 тысяч машин больше, чем государства оси вместе с их вассалами *.

Теперь эта гигантская многотысячная воздушная армада начала действовать. Как она действует, могли бы рассказать солдаты Роммеля, которым посчастливилось остаться в живых. Уже в первые дни наступления 8-й британской армии союзная авиация в такой степени овладела воздухом, что немецкие бомбардировщики вовсе перестали появляться над английскими позициями. Одновременно тяжелые бомбардировщики типа «Веллингтон» беспрерывно атаковали вражеские аэродромы. Когда немецкое командование начало подбрасывать Роммелю подкрепления воздушным путем, то лишь на протяжении нескольких дней свыше 50 немецких транспортных самолетов, груженных солдатами, рассыпалась в щепки от пулеметных очередей английских истребителей.

В последнее время Италия стала объектом массовых ожесточенных налетов союзной авиации. К тому же союзная авиация в этих налетах почти не несет потерь. Лишь в течение одной недели англичане трижды жестоко бомбили город Турин и не потеряли при этом ни одной машины.

Несмотря на то что военные действия в бассейне Средиземного моря требуют участия большого количества

воздушных сил, союзная авиация не сущила масштабов воздушного наступления на немецкие военные объекты, расположенные в Северной Франции, Бельгии, Голландии, Германии. Немецкая авиация оказалась почти бессильной бороться с этими беспрерывными воздушными атаками. 19 ноября, когда сотни британских машин действовали на огромном пространстве от Гавра до Флиссингена, немецкие истребители сбили всего два самолета союзников.

Союзная авиация стала в последнее время грозой фашистского флота, особенно подводного. В первой декаде операций американских войск в Северной Африке бомбами с самолетов было потоплено 15 итало-немецких подводных лодок, причем некоторые лодки были поражены с рекордной высоты — 3 тысячи метров.

В результате успешных действий союзной авиации по коммуникациям фашистских войск в Африке армия Роммеля все сильнее ощущает острый недостаток горючего. Не проходит дня без того, чтобы груженный бензином вражеский танкер не вспыхнул от меткого удара бомбы.

Все это в значительной степени обуславливает дальнейшее развитие событий, и притом не только в бассейне Средиземного моря. Создавшееся положение требует от Германии огромной концентрации воздушных сил в Средиземном бассейне. Немецкое командование рано или поздно вынуждено будет бросить туда значительную часть авиации, действующей ныне па советско-германском фронте. Бросить ее в горнило войны, из которого для нее не будет возврата.

ВОЛИНЬ У ВОГІІ БОРОТЬБИ

Вогонь партизанської війни перекинувся і на Волинь. На кривавий гітлерівський терор, на грабунок, на поселення німецьких колопістів, на зпущання над нашою національною честю люди Ковельщини, Луччини й Дубепіщни відповідають так, як їх учили діди й прадіди,— око за око, зуб за зуб.

Яка не є Волинь довга й широка, та нема па ній, мабуть, жодного двора, де б дбайливим руками селян не була прихована зброя. Ця зброя творить сьогодні чудеса. Про це могли б найкраще розповісти сотні покараних ужс народом німецьких офіцерів і солдатів, жандармів, «господарських керівників» та місцевих запроданців. Але мертві не розповідають...

За них хай говорить німецька газетка «Дейче Україпе цейтунг». В номері за 5 грудня 1942 року вона пише про гарячкові заходи, що їх вживають окупанти для приборкання зростаючого партизанського руху на Волині.

«З метою втихомирення країни особливий суд при генеральному комісаріаті Волині й Подолії продовжував за останні місяці викорінювати і карати злочинні елементи. За цей час були проведені різні засідання в Луцьку, Брест-Литовську, Кременці, Дубно, Ковелі та Володимирі-Волинському. В першу чергу суд знову зайнявся розглядом справ по обвинуваченню в незаконному зберіганні вогнепальної зброї. Обвинувачені ховали зброю і боєприпаси на те, щоб використати їх згодом, або навіть, встигли застосувати сховану зброю для здійснення інших злочинних цілей».

Повідомивши про це, редактори гітлерівської ганчірки втішають себе тим, що, мовляв, «у всіх таких випадках суд оголошував смертні вироки» та що «ци вироки вже виконано». Забули тільки додати, що ці заходи піме-

цьких катів не тільки не припинили партизацької боротьби, але ще дужче її розпалили. Бойовий лозунг партизанів: «За одного закатованого товариша по зброї — вб'ємо десять фашистів». Росте рахунок наших кривд — росте й кількість вбитих окупантів.

«Дейче Україне цейтунг» пише про «сильний пахил українського населення до злочинної діяльності». Партизанам байдуже, що плюгава німota називає священну боротьбу українського народу проти споконвічного ворога «злочинпою». Партизани знають: якщо ворог лається у безсилій люті, це значить, що сили його слабшають, що він уже не той, що був вчора, а завтра буде ще мізерніший. Воїни знають, що коли ворог змушений прилюдно визнати, що весь український народ йде на нього смертельним боєм, то це значить, що окупантам залишилося три чисниці до смерті.

«Долгая зимняя ночь», — вот что, по мнению Геббельса, отравляет сознание немца в день нового, 1943 года.

«Долгие зимние ночи всегда действовали удручающее на немцев, — рассуждает одна из газеток Геббельса «Мюнхенер нахрихтен». — Немцы всегда склонны были видеть призраки, как только появляются трудности».

Мюнхенские писаки, как и полагается ученикам Геббельса, явно не в ладах с логикой. Только что уверяли своих читателей, что основной причиной их плохого настроения являются «долгие зимние ночи», и тотчас же утверждают, что причина в другом, в более реальном: в «трудностях».

О каких же трудностях пдет речь?

«Не всегда легко перенести такое напряжение, как за последние два месяца, когда слышишь противоположное тому, что слышала вчера, и когда обстановку можно оценивать по-разному».

Разоткровенничалась «Мюнхенер нахрихтен»...

Но кто же виновен в том, что немцы слышат сегодня одно, а завтра совершенно другое, прямо противоположное? Та же самая «Мюнхенер нахрихтен», тот же Геббельс, та же самая, неизменно лживая, гитлеровская пропаганда.

Но у мюнхенской газеты есть в руках, как оказывается, «универсальное средство»...

«Ненависть и сильнейшее презрение к врагу, — пишет она, — лучшее универсальное средство».

Что же будет с немцами, которые, не считаясь с требованиями Геббельса, не ощущают ни ненависти, ни презрения? На этот вопрос «Мюнхенер нахрихтен» мрачно отвечает:

«Тем, кто не ощущает этой ненависти, нельзя помочь. Такие люди в наше время заболевают».

Понятно, о чем идет речь. Как известно, генерал Рейхенау в свое время тоже заболел... Заболел и — умер.

«Если эти люди умрут от страха,— заключает «Мюнхенер нахрихтен»,— то ничего плохого в этом не будет».

Конечно, не будет, особенно, если от этого страха умрут в первую очередь редакторы мюнхенской газеты и их высокопоставленные содержатели. Пожелания скончайшей смерти шлют им в день Нового года все исстрадавшиеся народы мира. Гибель всех гитлеровских мерзаков будет действительно «универсальным средством» против фашистской язвы.

..

В ноябре 1941 года немцы узнали от фашистских верховодов, что гитлеровская политика автаркии *, осуществляемая с самого начала существования фашистского режима, оправдала себя на все сто процентов. Германия, мол, целиком обеспечена продовольствием, получаемым от своего сельского хозяйства.

Но, как и всегда в таких случаях, факты оказались более убедительными, нежели блудливые слова фашистских брехунов. А эти факты говорили о том, что блокада Германии и мобилизация рабочей силы на фронт привели к тому, что даже картофель стал в Германии предметом роскоши, а норма 285 граммов хлеба в день напоминала немцам все ужасы последнего, голодного года первой мировой войны.

Осенью 1942 года, когда немцы осознали неизбежность второй зимней кампании на советско-германском фронте, их «фюреры» в один голос затрубили об Украине. Поток одурманивающих слов, хлынувший на немецкие головы с трибуны берлинского спортпаласа, должен был убедить, немецких обывателей, что захват гитлеровской армией Украины открыл перед ними подлинный эдем. Хлеб, мясо, масло, сахар, мед — все это, по словам Гитлера, Геринга и Геббельса, только ждало сластолюбивых немецких ртов. Встревоженные все более ухудшающимся внутренним и внешним положением Германии, фашистские банкроты не жалели радужных красок, чтобы нарисовать перед глазами немцев страну, где текут молочные реки в кисельных берегах. Для вящего эффекта эти проходимцы не остановились даже перед тем, чтобы несколько повысить продовольственные нормы.

В эту демагогическую свистопляску включился весь немецкий пропагандистский аппарат. Гитлеровские газеты совсем недавно писали:

«Украина дала в этом году 15 миллионов тонн зерновых продуктов».

Не подлежит сомнению, что немецкие оккупанты делали все возможное, чтобы Украина «дала» им максимум продовольственных продуктов, как не подлежит сомнению и то, что, несмотря на известные грабительские таланты немцев, им не удалось собрать на Украине даже десятой доли того, что «собрали» берлинские статистики. Наконец, эту брехню разоблачает, по недосмотру, тот же Берлин, сообщив в конце ноября через итальянское агентство Стефани, что только в будущем «Украина сможет давать от 11 до 12 миллионов тонн зерна в год».

В каких условиях проходил в истекшем году грабеж хлеба у украинских крестьян, говорил недавно «начальник сельскохозяйственного отдела комиссариата Украины» Кернер:

«Выполнение норм сдачи сельскохозяйственных продуктов далось руководителям сельского хозяйства нелегко...»

Еще более яркую картину отношения крестьян Украины к гитлеровским мародерам рисует «Дейче Украине цайтунг»:

«Было очень мало украинцев, которых можно было бы использовать на работе. На 100 гектаров приходилось около 9 работников. Эти люди должны были заменить машины на 70—80 процентов. Положение с рабочей силой остается и теперь очень тяжелым, ибо Германия также чувствует недостаток в рабочей силе».

Девять работников на 100 гектаров, да и то работников, которые трудятся из-под палки,— это действительно маловато. Но Кернер не падает духом. Эта прусская пиявка и здесь находит выход из положения:

«Руководители сборных пунктов должны быть строгими. Они должны научить украинских крестьян, как нужно работать».

Новыми реками украинской крови кернеры хотят оросить нашу землю, чтобы вырастить для себя хлеб. Этим хлебом они подавятся.

Жестокая действительность показала немцам, что все их так солидно и педантично разработанные планы эксплуатации захваченных территорий остаются только планами. Эта действительность показала также, что чего ни коснется кровавая лапа гитлеровского «организатора»,

то вянет и никнет. Грабитель, профессиональный грабитель никогда не был творцом. Где бы ни стала его нога, он везде и повсюду оставляет за собой только развалины.

Геббельсовские чиновники, чтобы совершенно сбить с толку немцев, иногда начинают болтать об эксплуатации донецких шахт, о 40 тысячах тракторов, выпущенных нынешними украинскими заводами, и т. д. Но факты — упрямая вещь.

Не везет гитлеровцам на украинской земле. Уже сейчас проклинают эту землю в своих письмах немецкие солдаты, ибо каждый кусок хлеба, вырванный у наших людей, застревает в их горле.

НЕ ТЕ ВРЕМЕНА, НЕ ТЕ ПЕСНИ

Фонтаны лживой фашистской пропаганды, хлещущей изо дна в день потоками дешевой демагогии, глупого вранья и обывательского лицемерия, по заслуживают ни малейшего внимания. «Собака лает — ветер носит» — гласит старая русская поговорка. Не стоило бы и говорить о строго выдержанном в фашистском стиле «новогоднем послании» Гитлера, если бы оно, кроме обычных истерических завываний, не было полно глубочайшего страха и тревоги.

Год тому назад Гитлер, по его собственным словам, был на один шаг от катастрофы, но все же тогда он имел еще возможность избежать плахудшего: в его распоряжении было достаточно людских резервов и материальных ресурсов, чтобы с ними можно было попытаться догнать изменчивую богиню победы. Но в течение прошлого года, а особенно двух последних месяцев, Гитлер убедился, что эта задача не под силу немецкой военной машине. Испытывая удар за ударом, гадина из Берхтесгадена * скучит:

«Теперь, после трех лет войны, стало очевидным, что немецкий народ ведет борьбу не на жизнь, а на смерть».

Дело, конечно, не в немецком народе, ибо этот парод может только выиграть на ликвидации Гитлера и его сброва. Важно то, что фашистский лжепророк вынужден был публично признать свою ефрейторскую близорукость.

Ему, видите ли, понадобилось целых три года войны, чтобы убедиться в несурзности своих планов и надежд! После трех лет комедиантских выкриков и жестов этот горе-победитель внезапно прозрел и заговорил тоном отставной примадонны. Он пе кричит уже о близком часе победы, пе делит уже мир по своему усмотрению, пе грохнит противникам своими весенними наступлениями.

Накануне 1941 года Гитлер заявил, что грядущий год принесет Германии победу, затем то же самое сказал о 1942 году, а сейчас... сейчас он говорит: «Мы не думаем капитулировать...»

Однако это еще не все. По мнению Гитлера, основной задачей немецкой армии в нынешнем году является «удержать то, что она захватила». Гитлер не говорит уже об Урале, он не развертывает больше перед немецкими глазами заманчивой картины высадки его войск в Англии, он конфузливо молчит о солнечном Египте.

Было бы ошибкой полагать, что сам Гитлер перечеркнул эти планы. Нет, их перечеркнули другие руки, те самые, которые уничтожают немчуру в калмыцких и до-нецких степях, на Северном Кавказе. Теперь Гитлера беспокоит мысль о том, как удержать захваченное и натянутное, каким образом избежать катастрофы.

В 1918 году генерал Людендорф писал о походе германской армии на Украину: «Если наши войска продвинутся далее на восток, то это объясняется тем, что наше военное положение было отчаянным».

Эти же причины побудили Гитлера к отчаянному прыжку на Сталинград. Сегодня немецкая армия расплачивается за безумство своего фюрера и — бежит. Бежит с тех самых земель, которые Гитлер подносил немцам в качестве новогоднего подарка.

Чтобы остановить это бегство, чтобы залатать каким-либо образом бреши в рядах своей армии, Гитлер вздумал стянуть с оккупированных территорий немецкие гарнизоны. Их место должны занять части, составленные из местного населения. Гитлер нашел уже даже командующего для этих эрзац-гарнизонов — генерала Фромма. Не нашел еще только людей, которые за миску чечевичной похлебки согласились бы служить смертельному врагу своего народа.

Народы знают уже, кто их враг, кого нужно ненавидеть всей душой, всем сердцем.

Под тяжестью этой ненависти фашистская Германия не может не лопнуть, независимо от того, хочет этого Гитлер или нет.

ОТКРОВЕНИЯ ГЕНЕРАЛА ДИТМАРА

Поражения германской армии на советско-германском фронте не могли не оказать серьезнейшего влияния на настроения немецкого тыла. Не лишенные погребального юмора германские сводки об «отбитых атаках» породили еще большее смятение среди немцев. Последние мероприятия гитлеровского правительства по вовлечению в ряды армии всего мужского населения Германии создали такую обстановку, в которой дальнейшее молчание о катастрофичности создавшегося положения стало невозможным.

Тогда заговорил небезызвестный генерал Дитмар. Как не старался высокопоставленный обозреватель обрисовать картину создавшегося положения в светлых тонах, результат все же получился весьма плачевый.

Вопреки прежним утверждениям фашистских заправил о неистощимости людских и материальных ресурсов Германии, вопреки болтовне о том, что время, дескать, работает в пользу стран оси, Дитмар был вынужден между строк признать, что резервы гитлеровской Германии находятся на грани полнейшего истощения.

«Как бы силен немецкий фронт ни был,— сказал генерал Дитмар,— он все же слишком узок, чтобы до бесконечности выносить тяжелые бои с противником, имеющим огромное (!) численное превосходство. Германский солдат всюду проявлял себя отличным бойцом. Но что касается превосходства в числе, то эта величина, которую нельзя легкомысленно недооценивать...»

Оставим в стороне факт, что тот же генерал Дитмар еще совсем недавно сам легкомысленно «недооценивал» количественный фактор, противопоставлял ему в своих выступлениях «немецкую организованность». Не будем вспоминать и неоднократные заявления Гитлера об уничтожении Красной Армии. Лживость фашистских обер-

бандитов достаточно хорошо известна. Гораздо важнее установить — куда же девалась многомиллионная немецкая армия?

Вместо ответа на этот вопрос генерал Дитмар застенчиво улыбается. Не решаясь прямо заявить, что большая часть ее докладывает в советской земле, он невнятно бормочет:

«Обеспечение за нами завоеванных районов в политическом и экономическом отношении и производство вооружений потребовали больших людских резервов. Ценные силы остались вне действующей армии».

Как известно, прошлой зимой, готовясь к своему весеннему наступлению, Гитлер призвал в армию основные кадры промышленных рабочих, оставив на производстве только самых необходимых надсмотрщиков да ни к чему не пригодных калек. Сегодня эти «ценные силы» будут призваны в армию.

Что же касается «обеспечивания завоеванных районов», то генерал Дитмар почему-то молчит о том, кто же заменит немецкие гарнизоны в оккупированных странах. Видимо, этот сложный вопрос он предоставил решить самому Гитлеру...

Дитмар дополнительно обещает, что германское командование в будущем будет «вести войну с учетом дальнейшей перспективы». Таким образом, он признает, что раньше это командование вело войну без всякого учета ее перспектив... После такого заслуженного комплимента главнокомандующему немецкой армии Адольфу Гитлеру несомненно искрится.

«Германский народ,— продолжает Дитмар,— в полной мере отдает себе отчет, что это повлечет за собой полное исчерпание сил нашего народа, значительные ограничения в повседневной жизни в тылу».

Эти знаменательные признания немецкий генерал сделал 11 января 1943 г., в дни, когда Красная Армия наносит немецким захватчикам удар за ударом, изгоняя их с советской земли.

Недаром у нас в народе говорят: «Битый фриц умнеет».

Когда-то Гинденбург * сказал, что войны выигрывает тот, у кого крепче нервы. Правда, Гинденбургу не помогли его крепкие нервы, в решающую минуту он вынужден был капитулировать. Однако его мысль не лишена оснований: нервы отказываются служить той воюющей стороне, которая имеет перед собой одну лишь перспективу — перспективу полнейшей катастрофы.

Неизбежность катастрофы гитлеровской Германии становится для немцев с каждым днем все более очевидной. Напрасно Гитлер и Геббельс силятся высечь в немецких сердцах хотя бы искру энтузиазма, напрасно эсэсовский орган «Дас шварце кор» умоляет немцев «бросить все на чашу весов».

Особенно повышенное нервное состояние проявляют оккупанты на временно захваченных советских землях. Еще недавно корреспонденты берлинских газет посыпали с Украины корреспонденции, в которых было все, кроме правды. Выполняя заказ геббельсовского министерства пропаганды, они рисовали Украину как некую Аркадию, которая якобы расцвела от чудесного прикосновения немецкого штыка, а ее людей как наивных пастушков и Вергилиевых идиллий. И только изредка в этом потоке подсахаренной брехни можно было найти следы сурово-правды.

Но фатальные для Германии события последних недель вызвали серьезные аварии в машине фашистской пропаганды, а ее прислугу взволновали до такой степени, что она вместо того, чтобы петь «аллия», ударила з «упокой». Донбасс, который, по словам гитлеровских писак, работал уже, якобы, в полную мощность, появился вдруг на страницах «Ревалер цейтунг» таким, каким он является сегодня в действительности: кладбищем еще не

давно цвстущей индустрии. Партизаны, елавные партизаны, которых немецкие газеты «ликвидировали уже окончательно», вызывают сейчас у будапештского радио патропсизм бешенства. Украинские рабочие, которых фашистские бандиты пера лакировали с особыенным старанием, выводят сейчас из равновесия даже наиболее опытных приспешников Геббельса. Корреспондент газеты «Локаль Анцайгер» с горькой иронией пишет о харьковчатах:

«Эти местные мужчины производят несколько сопное впечатление... Если один работает, то за ним у печки стоят двое и молча наблюдают. Требуется значительное усилие, чтобы заставить их работать или вообще двигаться». В этой вымученной иронии гитлеровского журналиста можно ощутить все: и разочарование, и неверие, и бессильную бешеную ненависть распоясавшегося арийца, который вместо покорности нашел на нашей земле грозную ненависть великого народа, ненависть к оккупантам.

Понятно, почему арийские первы явно не выдерживают...

СОВЕТЫ ГИТЛЕРОВСКОГО ОЛУХА

Безмерное чванство всегда было наиболее характерной чертой немецких солдафонов. Привитое еще королем Фридрихом II *, оно расцвело после франко-пруссской войны, и даже поражение 1918 года не сбавило спеси незадачливым завоевателям мира.

Однако никто не может сравниться с чванством ефрейторов Адольфа Гитлера. После разгрома Франции гитлеровские олухи слепо поверили в непобедимость германской армии, в непогрешимость германских стратегов.

Потребовалось немало серьезных ударов Красной Армии, чтобы эти самые зазнавшиеся гитлеровские олухи припомнили вдруг о существовании Красной Армии. И тогда фрицы заговорили иначе.

Газета «Дейче альгемайн цайтунг», например, награждает наших воинов такими комплиментами:

«Мы были ошеломлены, узнав, как искусно русский солдат умеет строить оборонные укрепления и как блестяще он умеет приспособлять их к местности, то есть маскировать. Даже когда мы находились в непосредственной близости от этих укреплений, трудно было различить, имеем ли мы дело с искусственными сооружениями или со своеобразными особенностями местности».

Майор генерального штаба гитлеровской армии Ведекиннд в газете «Гамбургер фремденблат» за 12 января констатирует:

«Неприятель с невероятной выносливостью преодолевает тяжелые климатические условия. Это ловкий и хитрый боец, который пользуется всевозможными уловками».

Далее майор Ведекиннд дает немецким солдатам следующий рецепт:

«Для каждого немецкого солдата, воюющего в зимних условиях, чрезвычайно важно знание противника и его тактических приемов».

Майор Ведекиннд — это типичная штабная крыса, и он, возможно, не имел еще случая познакомиться с советскими методами ведения войны. Но у германской армии, воюющей с нами вот уже 19 месяцев, было достаточно много времени, чтобы познакомиться с нами, и, несмотря на это, она сверкает сегодня пятками на широком фронте от Кавказа до Воронежа и Ленинграда... Имеется еще один враг немецкой армии, которого майор Ведекиннд также не теряет из виду. Это — холод, который по словам Ведекинда, гитлеровские солдаты также не научились еще превозмогать.

«Солдат должен усвоить множество мельчайших приемов, чтобы примитивными средствами преодолевать холод и снег», — советует немецкому солдату гитлеровский майор. Конечно, таким примитивнейшим средством была бы теплая зимняя одежда, однако за неимением такой немецкий солдат вынужден довольствоваться теплыми словами своего майора.

«Холод, — пишет бесподобный майор, — неприятен только тогда, когда к нему присоединяется и ветер». Итак, немецкий солдат должен бежать от ветра, и тогда даже сорокаградусный мороз не будет ему страшен...

Был некогда в Германии писатель Ведекиннд *. Герой его известной пьесы стреляет себе в рот. «Герои» гитлеровского Ведекинда не обладают такой романтической душой. Как свидетельствуют события последних дней, они дословно поняли мудрствования своего майора и бегут, бегут не столько от морозного восточного ветра, сколько, и прежде всего, от наступающей Красной Армии.

Німецьке інформаційне бюро повідомило цими днями про прийом генерал-губернатором Франком делегації так званого «Українського комітету допомоги». Повідомило з таким самим галасом, в яким кілька місяців тому передавало тріумфальні зведення гітлерівської ставки про цілковите знищення Червоної Армії і близьке падіння Сталінграда...

Однак Червоної Армії Гітлер не знищив, а Сталінград, який за його планами, мав стати її могилою, став могилою гітлерівських військ. Тому не дивно, що «Німецьке інформаційне бюро» за відсутністю крашої поживи було змушене кинутися на падло з «Українського комітету допомоги», дарма що ця його інформація нітрохи не зміцнить віри німців у перемогу Гітлера.

За повідомленням цього бюро, очоловав «делегацію» професор Кубайович. Інших прізвищ геббелівське бюро не називає, мабуть, тому, що вони ще менше говорять, ніж прізвище голови делегації.

Кубайович, колишній студент Krakівського університету, займався географією та спеціалізувався в рисуванні карт. Треба гадати, що саме ця його спеціальність зблизила галицького картографа з німецькою контррозвідкою, яка в 1939 році й притулила його в Krakові. Кількох місяців прусської муштровки було досить, щоб після вторгнення гітлерівських орд на землі України, Кубайович став слухняним знаряддям у руках окупанта. Знаряддям, з яким ніколи не розстаються, з яким йдуть разом навіть на шибеницю...

Півтора роки тому, коли Франк побачив перед собою одноцілий антинімецький фронт українського народу західних земель, фронт невблаганної боротьби, боротьби на смерть і життя, цей кат Польщі і Західної України пав

тадав собі — Кубійовича. З того часу ця креатура тே тільки й робила, що очолювала всілякі делегації і падала наць перед кожним німецьким посіпакою.

Тепер Кубійович став знову окупантам у пригоді і вже не лише Франкові, але й самому Геббельсові, який хоче показати світові, що не всі щурі покинули потопаючий гітлерівський корабель, що, незважаючи на чорну годину свого господаря, деякі з них усе ще залишаються до його послуг.

Проте ефект цього повідомлення був зовсім не той, що його сподівався Геббельс, коли наказував своєму інформаційному бюро зацікавити публіку прізвищем Кубійовича. Вона-бо зробить з цього один тільки висновок: погані, препогані справи третього рейху, якщо гітлерівці витягають з своего пропагандистського арсеналу такий дрібний мотлох, як Кубійович та його делегати.

Цей Кубійович «передав генерал-губернаторові новорічні поздоровлення». Від кого? Від «української меншості генерал-губернаторства». Як відомо, Гітлер приєднав галицькі області Радянської України до краківського генерал-губернаторства. Таким чином, фашистський вовк сподівався проглинути український народ шматками. Падлюка Кубійович знає про це, знає і про те, що визволені в вересні 1939 року галицькі українці перестали нарешті, бути в своїй країні меншістю. Холуй знає і мовчить. Але Кубійович — це обер-падлюка і обер-холуй. Він знає і не тільки не мовчить, він говорить щось цілком протилежне, говорить те, що завгодно почути обер-катові і обер-каналії Франкові. В холуя нема серця, в нього немає й душі; в нього є лише мідяне чоло, і ним він готов хоч би до скону бити поклони перед своїм хазяїном.

Український народ веде священну війну з німецькими окупантами, і цей народ не спочине, поки не втопче в землю останню гітлерівську гниду. Нема меж ненависті нашого народу до ворога, немає ще пісні, що нею можна було б достойно прославити героїзм його синів. Сьогодні український народ у смертному бою п'ядь за п'яддю визволяє з ярма свою землю, всю українську землю від Дону до Сіну, він своїми перемогами на фронтах запалює зорі свободи над Європою. Ми завжди, навіть у найважчі години, зберігали в серцях впевненість у нашій перемозі, і нині ця впевненість допомагає нашій армії

творити ліла, що від них дрижать фундаменти фапистської Німеччини.

В цей великий час ворог випускає на сцену кубійовичів, виволікає на деннє світло продажні креатури, фальшивих свідків, даючи їм завдання не під силу: виправдати в очах світу гітлерівську систему, систему організованого грабунку, рабства і страхітливого терору.

Та ніщо не виправдає гітлерівських бузувірів, ніщо не врятує їх перед судом пародів. Не допоможуть їм і креатури на зразок кубійовичів, цей смердючий плід флірту гітлерівського диявола з відьмою українського націоналізму.

Будапешт і Рим не можуть отямитися від ударів, що їх угорські та італійські дивізії зазнали останнього часу на Східному фронті. Насамперед офіційні кола васальних країн намагалися приховати від населення трагічну правду за димовою завісою брехливих зведенъ про «відбиті атаки». Але ці ідіотські «інформації» лише згущували і без того задушливу атмосферу.

Коли ж начальник штабу угорської армії оголосив по радіо розпорядження, на підставі якого припинив повернення до своїх частин відпускників 11-ої армії, в Угорщині зрозуміли, що цієї армії більше немає... Мовчанка начальника штабу італійської армії також пікого вже не обдурила. Кожний, хто мав очі і вуха, знат, що лихо, яке стряслось над дивізіями поплічників Гітлера під Воронежем, це вже не лише поразка, це вступ до цілковитої катастрофи всієї системи гітлерівських «союзів».

В такому становищі васальним підспівачам Геббельса не залишилось нічого більше, як вдарити на сполох. Страх перед розплатою охопив верховодів Бухареста, Рима і Будапешта. Цей страх вони хочуть прищепити нині своїм народам, щоб змусити їх продовжувати злочинну війну проти Радянського Союзу, на цей раз уже нібито «в ім'я рятунку нації».

Але перш за все треба було якимсь чином виправдати перед цими народами провал завойовницьких планів Гітлера та Муссоліні *. Це спонукало васальних геббелльят заговорити твердою мовою фактів:

«Нема паузи в радянському наступі, нема навіть паузы на паузу,— скаржиться італійський радіокоментатор Джованні Ансалдо.— Людський матеріал, що його радянське командування безперервно кидає на фронт, показав себе озброєним виключно впертістю і презирством до

смерті... Ніколи ще бліде північне сонце не бачило таких могутніх людських хвиль, що йдуть під його сяйвом. Одна німецька газета назвала недавно радянський наступ безмірним, і це — правда».

Змалювавши таку невеселу для Берліна і Рима картину, коментатор береться положати своїх слухачів:

«Це нова навала Азії на Європу...»

Ще далі йде в своїх побоюваннях інший захисник «Гітлер-Європи» головний радіокоментатор Mario Appelius. Він ставить перед собою питання:

«Що буде завтра на випадок перемоги радянської зброй?»

Однак це питання надто прикре і важке для фашистів, тим-то Mario Appelius воліє не давати на нього відповіді. Замість того він повертається до недавнього минулого, намагаючись пояснити, чому фашистська свиня взагалі лізла в радянську моркув:

«Під час фінської війни,— говорить хитромудрий Appelius,— створилося враження, що у росіян недостатня кількість зброї, але в дійсності це була диявольська вітівка Кремля. Зброя в росіян було досить, і вони зберігали її для відповідного моменту».

Та виявляється — справа не тільки в озброєнні.

«Європейським військам,— плаче Appelius,— доводиться вести битву з противником, який має перевагу в усіх відношеннях... У цьому наступі на практиці виявилася військова міць більшовиків. Вона така велика, що може викликати страх...»

Цей зрозумілий, зрештою, страх призводить Appeliusа до таких меланхолійних висловів:

«Було б по-дитячому глупо думати, що цей наступ легко зупинити».

Безперечно. Але в зв'язку з цим постає питання: хто ж були ці дурні, що штовхнули Німеччину й Італію на війну з Радянським Союзом? Гітлер і Муссоліні! Та бідолашний фашистський коментатор не зміг уже постать від цієї қрапки над «і». Він і так уже сказав досить, багато.

Решту скажуть — треба чекати — самі народи васаліпих країн.

Як відомо, кіт завжди падає на чотири лапи. Ця властивість прирученого хижака здавен-давна відбивала сон у честолюбних політиканів. Позаздрили котові його спритності, верховоди німецько-українського націоналізму.

В останні роки були всі дані на те, що націоналістичний кіт розіб'є собі голову. Розіб'є остаточно. Найбільш активна українська агентура гестапо, так звана «Організація українських націоналістів» (ОУН), до тієї міри зв'язала себе з німецькими розбійниками, вона так віддано допомагала їм шпигунством і диверсією в тилу Червоної Армії — особливо на території Західної України, — що ненависть українського народу до німців мусила раніше або пізніше впасти з ще більшою силою на голови націоналістичних кайнів.

Кайні зрозуміли це. Треба було будь-що змінити тактику, не міняючи при цьому самих основ націоналістичної політики, вірної служби німецькому імперіалізму.

Досвід у цих справах націоналісти мали: австрійська купецьшафтштадель, польська дефепзива і німецьке гестапо були для них непоганими школами провокацій.

В 1940 році в ОУН стався розлам. Один з верховодів цієї партії, Степан Бандера підняв бунт проти ватажка ОУН Андрія Мельника і оголосив себе «фюрером» німецько-українських націоналістів. Йшло про те, хто з них відіграє більшу роль у здійсненні гітлерівських планів загарбання України.

У фракційній боротьбі обидві сторони не шкодували ні паперу, ні помий. Мельниківці обвинувачували Бандеру в провокації і крадіжках. В свою чергу бандерівці опублікували факти, які свідчать про співробітництво Мельника та його ад'ютантів з колишньою польською поліцією. Крім того, вони недвозначно натякають на те, що

саме серед мельниківців треба шукати вбивців Євгена Коновальця.

В момент нападу фашистської Німеччини на Радянський Союз, гітлерівці однаково користувалися допомогою мельниківців і бандерівців, бо й одні, й другі змагалися тоді за те, хто з них зробить більшу послугу окупантам.

Але досить було кількох тижнів німецького папування в західноукраїнських областях, щоб серед підлеглих Мельника і Бандери настало гірке розчарування.

Синки бережанських і підгаєцьких куркулів побачили замість обіцяних грушок па вербі звичні каральні загони, які не тільки забирали в їх батьків останню зернину, але ще й змушували купувати зерно на засів поміщицьких маєтків.

Націоналістичні поповичі, що сподівалися зробити з ласки гестапо близкучу кар'єру, діставали путівки на чорну роботу в німецьких поміщицьких маєтках. Замість обіцяної «самостійної і соборної» галицькі націоналісти отримали... генерал-губернаторство з установами, в яких за саму лише розмову по-українському б'ють кулаком між очі.

Ці настрої підривали ґрунт під ногами мельників і бандер. Треба було якомога скоріш змінити тактику, тим більше що незадоволені оунівські молодчики почали вже в окремих випадках платити німцям міркою за мірку. Роль непримиренного взяв на себе Бандера; Мельник обмежив коло своїх впливів до старих мастодонтів націоналізму, надто лінівих, щоб вилазити з лакейської генерал-губернатора.

І ось одного разу прихильники ОУН дізналися, що Бандера перейшов у підпілля. Незабаром з'явилися друковані на рожевому папері листівки, в яких цей самозваний «фюрер» нібито оголосував війну німецьким окупантам...

Але війну особливу. Ясніше кажучи, війну без війни. Партизанска боротьба? Ні, Бандера рішуче засуджує збройну боротьбу з Гітлером. Він, бачите, хоче зберегти кадри, дарма що гестапо стріляє в ці його кадри, як у горобців. Масові страти підлеглих Бандери в бережанській, підгаєцькій і тернопільській тюрмах та дикі запущання над бандерівцями в німецькому концтаборі «Аушвіц» — все це нітрохи не турбус їх ватажка. Бандера й иже

далі радить чекати, склавши руки, до слушного часу, тобто до дня, коли німецьким окупантам пощастиТЬ послати па ешафот останнього українця...

Все лихо Бандери лише в тому, що український народ завчасно розкусив маневри фашистських провокаторів. В той час, коли Бандера закликає до пасивності, а Мельник допомагає окупантам гнати на заріз гуцульських хлопців, долю України вирішує справжній її господар, вирішують її ті, що на своїх знаменах написали: «Волю здобути або дома не бути».

У червоних партизанів один тільки шлях; той самий, що ним під гуркіт тисяч гармат іде Червона Армія: шлях слави і перемоги. Українські націоналісти лягли на ньому колодою. Та народ, що знайшов у собі сили трощити тисячі німецьких танків, зуміє розтрощити й націопалістичну колоду.

Відомо, якими радужними фарбами малювала гітлерівська пропаганда майбутнє народів Радянського Союзу на випадок перемоги Німеччини. Відомо також, яку відповідь дали і дають повсякденно ці народи фашистським окупантам, з яким героїзмом вони відстоюють у кровопролитних боях свою честь і свободу, як жорстоко мстять вони гітлерівській орді за смерть своїх братів і сестер, за зруйновані міста і села. Фашистська пропаганда мас такі ж самі криві ноги, як і її майстер Геббельс: на них можна вирушити на війну, та повернутися значно важче... Якби не те, що мертві не говорять, про це могли б розповісти ті мільйони гунів, що за 21 місяць війни вкрили своїм трупом поля України, Росії і Білорусії.

Але дамо слово живим. В руки червоних партизанів потрапив нещодавно документ, що здивить раз розшифрує помпатичну фразеологію гітлерівців про «новий порядок» на тимчасово окупованій радянській території. Мова йде про секретні інструкції для німецьких військових властей на Україні. Автором цих інструкцій, як про це свідчить підпис, є генерал-фельдмаршал фон Рунштедт. Особа досить відповідальна, щоб до її слів постать з належною серйозністю.

В одному з перших розділів інструкції говориться про політичні завдання німців на окупованій Україні. Однак, про ці завдання генерал-фельдмаршал небагато нам каже: вони, на його думку, і так достатньо ясні... Його більше цікавлять шляхи, що дозволили б окупантам загнуздити непокірливих українців. Фон Рунштедт констатує:

«Поставлені фюрером завдання на Україні вимагають далеко йдучої співпраці з населенням».

Щоб домогтися цієї «співпраці» високопоставлений інструктор радить своїм підлеглим «ставитись до населення»

по-дружньому і вислуховувати його побажання, якщо на-
віть ці побажання нездійсненні».

Як бачимо, прусський генерал не відстас від свого фю-
рера. Головне — пообіцяти хоч би груші на вербі, бо, як
пише він далі:

«Треба створити враження, що німецькі установи спра-
ведливі».

Зараз же після цього генерал-фельдмаршал дає нам
класичний зразочек гітлерівської «справедливості».

«В актах саботажу,— читаемо далі,— якщо винуват-
ців неможливо виявити, слід обвинувачувати не україн-
ців, а євреїв і росіян; саме до них треба застосовувати
репресії».

Виникає питання: що ж мають робити німецькі вій-
ськові коменданти, коли євреїв і росіян не виявиться? ~~Населені~~ **Вони** самі знайшли відповідь. Поголовне випищен-
ня населення багатьох сіл і містечок Сумщини, Черні-
гівщини й Харківщини, сіл і містечок чисто українських
показує якомога найкраще справжню ціну заличенню
німецьких окупантів до українців.

Л втім, і сам Рунштедт не має особливих ілюзій що-
до ставлення українського народу до німецьких завойов-
ників. За його ж словами, німецька армія на Україні
може розраховувати на підтримку лише кількох сотень
репнегатів, привезених з Берліна, які давно вже втратили
будь-який зв'язок з народом і, перебуваючи па еміграції,
жили на ласкавих хлібах німецької контррозвідки.

Фельдмаршал називає групу старого вільгельмівського
ланея Скоропадського, остаточно скомпромітованих в ук-
раїнських масах петлюрівських погромників з банди вар-
шавського приживалки Андрія Лівицького, розгромлену
ще 13 років тому так звану «Спілку визволення Укра-
їни» * та зборище посварених па смерть між собою полі-
тичних авантюристів, що величав себе «Організацією укра-
їнських націоналістів».

Однак і в цьому товаристві запеклих негідників фельд-
маршал Рунштедт почуває себе досить самотнім. Зокрема,
він рекомендує своїм посіпакам бути обережними з гру-
пою Бандери (ОУН), бо вона, мовляв, «мас своєкорисли-
ві цілі і крім того зручно зловживає іменем німецької
армії».

Більше того, Рунштедт попереджує комендантів, що
«про особливу прихильність для будь-якої з цих партій

або їх легалізацію не може бути жодної розмови» (*там же*). За його інструкціями, співпраця з членами цих «партій» повинна мати лише «діловий» характер. Завдання, що пими великудушний фельдмаршал обтяжкує купку яничарів, як бачимо, досить скромні. Їх обов'язком є перш за все «охрана важливих господарських об'єктів і викривання запідоозреніх у більшовизмі елементів».

Але гітлерівський достойник воліє і в цьому випадку дивитись па задні колеса.

«Їх служба,— читасмо далі,— провадиться в основному без зброї. На випадок їх участі в місцевих каральних експедиціях, що проходять на чолі з німецькими військами і поліцією, дозволяється їх озброїти, але тільки гвинтівками й пістолетами. Після операції зброю повинно вернути».

Як бачимо, генерал-фельдмаршал Рунштедт говорить у своїх інструкціях досить ясно і переконливо те, що міністерство Геббельса намагається приховати під горою пропагандистської макулатури. Не знайти німцям на Україні квіслінгів, як не знайти їм спокійного дня, ні почі, аж поки останній гітлерівський кат не зникне з нашої землі. В цьому переконався вже не один німецький генерал, переконається ще на своїй шкірі і генерал-фельдмаршал фон Рунштедт.

В одному з останніх номерів газети «Дас рейх» Геббельс писав: «Повітряною війною Англія схопила нас за руки, а ми підводною війною вхопили Англію за горло. В тому вся різниця. Побачимо, хто задихнеться при цьому перший».

Сказано, як бачимо, досить образно і міцно. Вся справа тільки в тому, хто кого схопив за горло. Сказати, що Німеччина Англію — це значило б повірити Геббельсові, повірити шахраєві, який з брехні зробив собі професію.

Хай же замість Геббельса говорять факти.

Вже другий рік німці не перестають чванитися успіхами своїх підводних човнів. Їх радіо до нудоти повторює одне і те саме. Вони розповідають про катастрофічне знищування союзного флоту, яке, нібито, унеможливило перекидання морським шляхом союзних військ та озброєння.

Що ж показує дійсність?

Безперечно, наші союзники зазнають серйозних і дошкільних втрат внаслідок дій фашистських підводних піратів. Однак, будівництво кораблів в Англії і Сполучених Штатах Америки відбувається сьогодні такими темпами, що кількість нових суден перевищує кількість потоплених майже вп'ятеро.

Що ж до паралізування німецьким флотом дій союзних армій, то варто нагадати Геббельсові і його підребрешачам про десант англо-американських військ в Північній Африці в листопаді минулого року. Незважаючи на те, що вздовж берегів Англії, Іспанії і Західної Африки вешталися цілі табуни гітлерівських підводних човнів, п'ятсот союзницьких кораблів з військами, озброєнням, боеприпасами і продовольством без будь-яких перешкод причалили туди, де цього бажало союзне командування.

Гітлерівці не повинні забувати про це; адже наслідки цього десанту виявилися достатньо переконливими для їх армії в Африці, армії, яка сьогодні майже цілком знищена...

За даними Геббельса, з листопада діяльність гітлерівського підводного флоту значно посилилася.

А що показує дійсність?

З листопада 1942 року союзниками було скеровано до Африки кораблі водомісткістю в десять мільйонів тонн. Постачання морським шляхом отримують перша і восьма англійські армії в Північній Африці, дев'ята армія в Палестині і Сирії, армії в Індії, Бірмі, Гібралтарі, на Мальті, в Східній і Західній Африці. Ось уже другий рік по Атлантичному океані безперервно пливуть до Європи транспортні кораблі з американськими солдатами, але жоден з цих кораблів і жоден з американських солдатів не загинув у дорозі. Сьогодні всі ті солдати, живі і здорові, нетерпляче чекають хвилини, коли дістануть наказ піти на штурм фашистської Бастілії *.

Геббельс визнає, що союзна авіація домоглася за останній рік переваги над німецькою. Приховати це від німців аж ніяк не можна... Проте пустобреха і тут викручується, як тільки може. За його словами союзна авіація своїми діями скопила Німеччину лише за... руки.

Що ж показує дійсність?

За 1942 рік лише англійська авіація скинула на Німеччину 37 мільйонів кілограмів бомб. А це був тільки початок, бо вже на протязі перших трьох місяців 1943 року було нею скинуто на численні німецькі центри 22 мільйони кілограмів бомб, тобто втрое більше, ніж за той же самий період минулого року.

Ці бомби не тільки деморалізували населення Німеччини, вони завдали таких шкод німецькій промисловості, що Гітлер змушеній тепер думати про те, чи не вдастся врятувати її рештки евакуацією на Схід. На Схід, де, до речі кажучи, чекають на неї не менше солідні бомб!! радянського виробництва...

Такі факти. Факти, які так цупко скопили фашистську Німеччину за горло, що їй найбільш карколомні викрутаси Геббельса не врятають гітлерівців від заслуженої смерті.

Польські сподвижники Геббельса * не перестають зматацися з своїм берлінським майстром в антирадянському цькуванні. Катастрофа, що неблагачно насувається на фашистську Німеччину, турбус їх не менше, ніж гітлерівського міністра пропаганди. Палке бажання відвернути її або принаймні відсточити керус всією політикою польської емігрантської реакції. Міжнародні звичаї та обичаї для них не існують, коли йдеться про боротьбу з Радянським Союзом, з єдиною країною, яка може зняти з ший польського народу страхітливе ярмо німецької окупації. Нинішні послідовники проклятої пам'яті Яреми Вишневецького * вирішили зловживати гостинністю англійського народу так довго, як довго це буде можливо. Коли ж вкрай натягнута пими струна, нарешті, лусне, вони сподіваються, мабуть, знайти притулок у якомусь іншому місці, більш придатному для кожnochасного погоджування їх дій з Берліном...

А поки що вони все ще діють у Лондоні. В останні дні квітня польський міністр закордонних справ Рачинський * організував у Лондонському університеті цикл лекцій для офіцерів британської та союзних армій і для громадськості столиці Англії. Розуміється, лекції про Польщу.

В лекційному залі вони повісили перед очима аудиторії велику карту Польської держави, такої Польщі, якою уявляють її собі пани рачинські: в межах цієї держави опинилася чеська частина Сілезії та більша частина Радянської України та Радянської Білорусії.

Першим доповідачем мав бути відомий mastodont польської шовіністичної реакції, голова піким не обрапого польського «парламенту» в Лондоні пан Грабський *. Однак пан Грабський не прийшов. Як заявив один із орга-

пізаторів лекції, доповідач не прийшов тому, що з цим трапився сердечний припадок, зв'язаний, нібіто, з трирічним перебуванням Грабського в радянському концтаборі. Те, що Грабський не був пі однога дня в радянському концтаборі, пітрохи не турбувало організатора, цього вірного учня Геббельса. Йому треба було викликати серед слухачів бажаний ефект хоч би ціпою немилосердного зпущання з правди. Це було для нього найважливіше.

Важливе було і те, щоб збити з паптeliку слухачів, не ознайомлених як слід зі станом речей на сході Європи. Виступаючи за приєднання українських земель до Польщі, згаданий промовець сказав дослівно таке:

«Українці — це розбійницькі кочові племена, серед яких цивілізацію представляли лише поляки».

Ця зневага до українського народу видалась організаторам лекції недостатньою для підкорення сердець аудиторії, і вони вирішили доповнити її ще брехнею, такою дивовижною брехнею, яка перевершує все, що будь-коли вигадав патхепенник грабських — рейхскомісар Геббельс... Пан Балінський * у своєму виступі заявив, нібіто в західноукраїнських і західнобілоруських областях величезну більшість населення становлять — поляки...

Як бачимо, панове рачинські і балінські поводять себе пині так, начебто ніколи не було 1939 року, начебто вони не знали і не чули про потрясаочу трагедію польського народу, яку той переживає вже четвертий рік. Цим вовкулакам, що в темну ніч Європи вилізли з політичного кладовища, все ще здається, що ми усе можна воскресити. Що можна воскресити прокляте минуле беків, складковських і грабських, державу організованого розбою і політичного бандитизму, країну охранки, Берези Картузької і єврейських погромів. Вони знають, що за таку Польщу не віддають свого життя ні польські партизани, ні солдати союзних армій, які на вістрях своїх багнетів несуть Європі зорю нового дня. Чим ближчий день перемоги об'єднаних народів, чим ясніше стає над світом, тим більший страх стискає серця шляхетських вовкулаків і тому вони — поріддя почі — зчиняють такий пекельний галас, тому вони так западливо шукають підтримки у своїх політичних побратимів — гітлерівців.

Коли вирішується доля світу, коли в смертному бою вирішується питання «бути чи не бути» цілих народів,

знищуваних тевтонською ордою, цим представникам най-темніших сил реакції байдужа доля польського народу; вони думають лише про те, як би врятувати від рук селян свої латифундії на українських і білоруських землях. Керуючись своїми шкурними інтересами, вони готові подати руку і самому вельзевулові Гітлеру лише тому, що він — вельзевул реакції...

Вони обкідають грязюкою український народ за те, що він хоче жити власним державним життям, жити без канчuka складковських і грабських над головою. Це їм небагато поможе. Наближається час, коли гітлерівські вовкулаки будуть змушені повернутися на політичне кладовище, час, коли панове грабські втратять не тільки будь-яку можливість виконувати завдання Геббельса, але й управляти будинками розпусти в Тегерані...

Про це подбає не тільки знепавиджений ними український народ, але й його брат і товариш по зброй — польський народ.

Наприкінці квітня сталася у Львові подія, що заслуговує на увагу, як симптом близької агонії фашистської Німеччини.

За повідомленням газети «Кракауер цайтунг» від 29 квітня, Гітлер дав дозвіл на створення так званої «Галицько-української організації». Водночас гітлерівський губернатор Галичини Вехтер «ущасливив» галицьких українців повідомленням про формування німцями «Галицької стрілецької дивізії СС»*. За його словами, в дивізію «прийматимуться добровольці з рядів галицько-української молоді, яка таким чином бере на себе зобов'язання зберігати старі традиції бойової дружби, що колись тісно гуртувала їх предків у рядах австрійської армії».

Що ж це за «Галицько-українська організація» і «Галицька дивізія СС»? Нам відомо, що пегайно після захарбання української Галичини, Гітлер ліквідував там усі ненімецькі політичні організації, навіть такі, для яких служба німецькому імперіалізму була найвищим законом. І раптом той же Гітлер намагається нині воскресити дитину, яку два роки тому сам власноручно задушив.

Непослідовність? Ні, біда. І навіть більше ніж біда. Розпач.

Два роки тому Гітлер був впевнений, що протягом кількох тижнів підкорить усі радянські народи, між ними і український. Тим-то всілякі комедії з залишнями випадались йому звичими. Він не пощадав навіть своїх відданих клевретів з німецько-українського націоналістичного табору і замість обіцянного українського Манджу-ку показав їм двері*, причому ці двері вели часто до найближчого концтабору або тюрми.

Та, як відомо, з завойовницьких планів Гітлера нічого не вийшло. Радянський Союз виявився горіхом не для його зубів, похід пімецьких військ на радянську землю перетворився на їх похід у землю...

В такій ситуації Гітлер визнав за потрібне шукати шляхів рятунку також на політичному смітнику галицької України. На цьому смітнику і народилися з його благословенства «Галицько-українська організація» та «Галицька стрілецька дивізія СС».

Не може бути жодного сумніву, що ці нові гітлерівські покручі матимуть усі риси дітей паралітика. Де ж вони шукатимуть допомоги для свого приреченого господаря? На селі? Галицькі селяни, які ще недавно уникали німців як чуми, тепер ненавидять їх гірше чуми. Серед робітників? Галицькі робітники тільки чекають сигналу, щоб влаштувати німцям варфоломіївську піч. Серед інтелігенції? Хай спробують!..

Гітлерівська база на галицькій Україні звузилась сьогодні до цих кількох квадратних метрів, що на них може примостилися кілька німецьких чиновників українського походження, невеличка зграя продавців власної совіті, людей, які за австрійських часів з таким самим запалом допомагали вішати тисячі галицьких селян і інтелігентів гонведам*, з яким сьогодні допомагають їх вішати гестапівцям. Це люди з банди старого німецького шпигуна, колишнього австрійського офіцера Мельника. Ви впізнаєте їх по низьких чолах, по похмурому погляді позбавлених сорому очей і по круглих животах, що в них перекисає мюнхенське пиво, зароблене зрадою українського народу.

Це вони оголошуватимуть заяви від імені «Галицько-української організації», це з них складатиметься комісія для вербування солдатів «стрілецької дивізії СС». Вони назавжди зв'язали свою долю з долею пімецьких губернаторів, усіх цих франків і вехтерів; для них, як і для їх господарів, немас вже вороття із шляху ганьби і злочину. Вони хочуть затягти в свою дивізію українську молодь Галичини, а вірніше ту частину молоді, яка ще уціліла після пімецьких розстрілів, ту, якій пощастило досі уникнути вивезення на німецьку каторгу. Ця молодь, за їх розрахунками, повинна рятувати Гітлера саме в цей час, як уся величезна німецька воєнна машина валиться ⁸ туркотом на його голову...

Якщо ж жалюгідними виглядають у наш час мавп'ячі вихилися окупантів навколо цієї «Галицької дивізії СС»! Німці хочуть привабити українську молодь «старими традиціями дружби її предків у рядах австрійської армії», тієї самої армії, що останні роки свого існування відзначила тридцятьма тисячами замучених українців саме на території Галичини... Вони хочуть приспати ненависть української молоді до німецько-фашистських загарбників... емблемою дивізії — трьома австрійськими коронами часів цісареви Терезії *. Тієї самої цісареви, яка віддала українських селян Галичини на поталу польській шляхти,— Терезії, яка знищувала на галицькій Україні кожний прояв українського культурного життя.

В 1848 році австро-німецькі власті організували у Львові український батальйон для придушення угорської революції. Той батальйон уникнув ганьби, його солдати не вистрелили ні одного патрона. «Галицька стрілецька дивізія СС» заплямована ганьбою вже з першого дня свого існування. Ця ганьба ходитиме за нею слідом доти, доки останній її яничар не дістане від українського народу по три кулі. За кожну корону цісареви Терезії — по одній кулі.

Гітлерівці, що зчинили були вереск павколо розстріляних ними ж самими польських офіцерів *, знайшли гідних собі наслідувачів. Останніми днями таку ж саму штуку втяли і румунські фашисти, сателіти берлінського машиака. Натхненні віщим духом Геббельса, вони долучили і своє вищання до німецького виття...

Виникає питання: чому гітлерівці розпочали цю нікчемну комедію саме тепер, наприкінці другого року війни з Радянським Союзом, коли ця війна вступила в останню вирішальну фазу і коли будь-який павісний крик нацистських бандитів не поможе їм уникнути справедливої розплати?

Відповідь на це питання дають події останніх місяців. Зимова поразка німецьких військ на Східному фронті, а передусім знищення групи армій фельдмаршала Паулюса * під Сталінградом, надломали хребет гітлерівській армії. Успіх союзників у Тунісі відкрив перед ними шлях у Південну Європу. Авіація об'єднаних народів здобула таку перевагу над повітряними силами держав осі, що нині німецькі промислові центри стали об'єктом майже безперервних нальотів союзних бомбардувальників.

І в Берліні, нарешті, усвідомили, що година відплати неминуча, що вона невблаганно наближається.

В Берліні зрозуміли: якщо немає можливості уникнути цієї години, то треба її принаймані відсточити...

І вони знайшли спосіб, як їм здавалося, найпростіший: треба будь-що розбити єдність антифашистських країн. Через своїх агентів у нейтральних країнах вони почали засипати представників Англії і Америки своїми «мирними пропозиціями». Коли з цих витівок нічого не вийшло, гітлерівці вдалися до інших заходів. За помахом палички берлінського диригента вийшов на арену іспанський міністр закордонних справ Хордана, міністр з ласкою Гітлера, як і всі прибічники генерала Франко *, та з

плакливим пафосом закликав англо-саксонські держави укласти мир з фашистською Німеччиною.

Іспанському агентові Гітлера недовго довелося чекати на відповідь. Уже через кілька годин після його виступу, американський державний секретар Хелл вилив па його голову відро холодної води: він заявив, що союзники, згідно з рішенням конференції в Касабланці, вестимуть війну до беззастережної капітуляції фашистської Німеччини. На цьому, як кажуть, весь «інцидент був вичерпаний», і мирні комбінації Гітлера остаточно провалились.

Тоді на допомогу Гітлерові прийшов спеціаліст у провокаціях Геббелльс. Ця фашистська гієна, не знайшовши підтримки серед живих, вирішила шукати її у мерців. У мерців, які не зможуть уже нікому розповісти про влаштовану гітлерівцями смоленську трагедію польських офіцерів улітку 1941 року. В руках шахрая-віртуоза Геббелльса трупи мали ожити і заговорити мовою чиновників німецького міністерства пропаганди. Ім мала вдатися затяга, яка не вдалася гітлерівським «ангелам миру».

Роз'єднати волелюбиві народи, розсварити їх, а потім бити поодинці,— така була головна мета цієї чергової німецької фальшивки. Однак у цій афери Гітлер знайшов одного лише спільника — уряд Сікорського, де зборище живих мерців, яке матиме такий самий вплив на долю майбутньої Європи, як і Гітлер,— тобто ніякого.

Зате всі демократичні країни, навіть країни нейтральності, відразу розкусили сенс гітлерівської провокації і відразу назвали її по імені.

Цією несамовитою містичкою Гітлер хотів зняти з себе і своєї орди страшний тягар ненависті всього людства, а домігся протилежного: своїм «викриттям» він тільки викрив не відомі досі звірства своїх підлеглих та ще дужче розпалив ненависть народів до всього фашистського.

За повідомленнями турецької преси, деякі гітлерівські офіцери в окупованих районах вимагають у місцевого населення видачі посвідчень про те, нібито вони під час окупації ставились до нього «по-гуманному». Ці, здобуті терором, посвідчення допоможуть їм так, як Гітлерові допоможе вигадана Геббелльсом казка смоленського лісу. Незважаючи на що, день розплати наближається неутильно. День, коли на голову фашистських катів і торговців трупами впаде справедливий караючий меч народної помсти.

1-го серпня 1941 року краківський генерал-губернатор Франк приїхав до Львова, щоб узяти в свої руки владу над новоствореним східно-галицьким дистриктом. В будинку обкому, який став резиденцією галицького губернатора Ляша, зібралися львівські хруні, чекаючи з благовінням, що скаже володар їхніх душ...

Хруні недовго чекали. Ось що сказав їм Франк: «Моїм завданням є зробити на цьому терені волю фюрера найвищим законом».

З того дня минуло майже два роки — досить багато часу, щоб переконатися, в якій мірі Франк виконав це завдання.

Попрацював він немало. Стріляв, вішав, засилав у концтабори. Робив це з таким самим запалом, і в таких самих масштабах, як у польських дистриктах: Краків, Варшава, Люблін. В здійснюванні волі Гітлера допомагав Франкові також і Заукель: за офіційними німецькими даними з галицької України вивезено досі на роботу до Німеччини 400 тисяч чоловік, тобто одну четвертину всього дорослого населення.

А результати. Про ці результати багато цікавого міг би розповісти керівник львівського гестапо. Але він не має часу: рапорти, які приходять до нього з усіх кінців галицької землі, стають щораз тривожніші. Німці гинуть, німці зникають, невідоме тут раніше слово партізан сьогодні в кожного на устах. Мала стати воля Гітлера, а володіє умами і серцями людей один тільки закон: закон жорстокої боротьби з Гітлером і його кривавою, ненажерливовою сараною.

І ось країна, про яку гітлерівці скоріше хотіли б мовчати, потрапила раптово на сторінки німецької преси, її почало на всі лади відміняти берлінське радіо, а права

рука Геббельса — Браун фон Штумме на прес-конференціях у Берліні щодня витирає пею свій брехливий рот. Справа у тому, що генерал-губернатор Франк формує з галицьких українців так звану «Стрілецьку дивізію СС». Формує її пібито з добровольців...

Як відомо, дивізія нараховує максимум 15 тисяч солдатів. Та минуло декілька днів, і гітлерівці повідомили, що ними вже мобілізовано аж 62 тисячі галицьких добровольців...

Тепер ситуація ясна. Німці мобілізовують галицьких українців так само «добровільно», як «добровільно» вивезли 400 тисяч чоловік на гітлерівську каторгу. Ще один обман, ще одне шахрайство.

Однак шахрайство симптоматичне. До тієї міри симптоматичне, що тепер не може вже бути жодного сумніву щодо долі фашистської Німеччини: вона доживає свого віку. Рік тому Гітлер не пасмілився б ще цього робити. Він зізнав, що давати зброю в руки людей, які ненавидять його кожною часткою своїх сердець — це значить копати під собою яму.

Сьогодні Гітлер копає цю яму, копає її в поті чола. Катастрофі, що наближається, він хоче протиставити ще одну авантюру. Починати цю авантюру без достатніх резервів аж ніяк не можна. Роздумувати ніколи. Якщо немає кращих резервів, хай будуть погані. Якщо немає віддачних солдатів, хай будуть солдати-вороги. Якщо вони не схочуть «добровільно» йти в атаку, есесівці поженуть їх вперед кулеметними чергами.

Зважати на якість своїх військ Гітлер уже не в стані, залишається йому одне тільки — боротьба за кількість. Багато, якнайбільше гарматного м'яса, щоб можна було закрити пим діру в потопаючому фашистському кораблі.

В цьому новому злочині над українським народом Гітлер знайшов собі гідних помічників. На перший кивок нового галицького губернатора Вехтера до його піг кинулась уся людська цвіль, яка тільки могла за останні десять років вирости на галицькому смітнику: честолюбні адвокати, які можуть свободно дихати в атмосфері політичної проституції; колишні офіцери австрійської армії, ще за молодості видресувані на вірних псів німецького імперіалізму; невдалі фабриканти мармеладу, готові кожної хвилини розміняти Україну на дзвінку іудину монету.

Економ Шептицького * Андрій Мельник, він же ватажок найбільш відданого Берлінові крила так званої «Організації українських націоналістів», обвинувачуваний цими ж таки націоналістами в співробітництві з польською охранкою; географ Кубайович, відомий ще до війни тим, що прогалини в своєму знанні латав пімецькими марками; адвокат Кость Паньківський, типовий канцелярський щур і як щур ласій на об'їдки з губернаторського стола,— ось жалюгідне зборище людей без пуття і честі, ось і вся наволоч, що судорожно тримається німецького канчуга, що триматиметься його до самого кінця, бо знає, що разом з гітлерами, франками, вехтерами доведеться і їй відійти у вічний морок.

Ця погань не віднині отруює здорове підкарпатське повітря. Це вона цькувала колись великого Франка, це вона по-рабськи вислуговувалась в минулому Берлінові і Відневі та царському Петербургові; це вона, нарешті, намагалася врятувати австро-угорську монархію в останні дні жовтня 1918 року, коли всі народи строкатої імперії завдавали їй уже заслуженого смертельного удару.

Нині історія повторюється. Ця історія подобала б на фарс, якби не те, що вона кощутуватиме нещасних галицьких селян, нових потоків крові. Треба, щоб від цієї крові захлинулися і губернатори і їх лакеї — жовто-блакитні смердякови.

Таке є історичне завдання галицьких українців, мільйонних мас українців, для яких найвищим законом є їх власна доля.

11 травня па вулиці Львова загинув від якогось чесного патріота Ярослав Баарановський. Гітлерівська газетка «Хрватски народ» із скорботою повідомляє, що протягом короткого часу це вже третя жертва з числа членів керівного центру організації німецько-українських націоналістів ОУН.

Прізвище Баарановського відоме, воно має свою історію. Історію дуже темну, як і все, що діялося і діється в пепресувному таборі оунівських горлорізів. Кілька років тому це прізвище виринуло в зв'язку з процесом німецько-українських націоналістів у Самборі. Героєм того процесу був рідний брат вбитого — Роман Баарановський, права рука полковника Коновалця, так званий «голова красового проводу ОУН». Польський суд обвинувачував його в проведенні терористичних актів проти деяких варшавських достойників.

В перші дні процесу націоналісти вдарили в усі барабани, вихвалюючи Романа Баарановського як «мученика за ідею». Яке ж було їх розчарування, коли раптом виявилося, що «мученик за ідею» Баарановський був звичайнісінським провокатором, агентом польської охранки, який сам посылав своїх підлеглих на мокру роботу і сам видавав їх у руки поліції.

Більше того. Притиснутий до муру Баарановський не тільки визнав, що польська урядова кліка використовувала німецько-українських терористів для особистих порахунків між собою. Коли дотеперішні друзі Баарановського з керівництва ОУН почали кидати на викритого провокатора громи, провокатор недвозначно заявив, що він має спільніків у найближчому оточенні Коновалця.

Незабаром вияяснилося, що Роман Баарановський мав на думці свого брата Ярослава Баарановського, Сеника та Сушки. І не тільки те. Одного дня варшавську і львівську

пресу облетіла звістка, що в той час, коли у Самборі відбувався процес оунівців, Варшаву відвідав інкогніто їх «фюрер» Коновалець. Відвідав як берлінський гість другого відділу польського генерального штабу, тобто — контррозвідки...

Брудні махінації оунівських верховодів були викриті, але це не перешкодило провокаторам і надалі грati роль «борців за Україну».

І, нарешті, «борці» доборолися. На короткий час здійснилася їх сокровenna мрія: німецький жандарм з'явився па вулицях Києва і Львова, а румунська сигуранца відкрила свій філіал в Одесі. Правда, сам Коновалець не діждався того «щастя», бо ще в 1938 році він з допомогою своїх спільніків помандрував у лоно Авраама. Зате діждався його наслідник Коновальця — Андрій Мельник та його найближчі співробітники: Ярослав Барановський, Сеник і Сушко.

Ця невеличка, але брудна компанія з першого дня німецької окупації була вірною і... єдиною підпорою гітлерівського панування на Україні. Мельник і його оунівці не тільки схвалювали німецькі звірства, німецький грабунок. Вони ще показували пальцями гестапівцям людей, які не могли і не хотіли миритися з неволею. Через цих зрадників-професіоналів німецькі кулі роздерли не одні українські груди.

І ось настав час, коли кулі почали літати не туди, куди мельниківцям хотілося. Протягом кількох тижнів три націоналістичні «фюрери» були змушені попроща-тися з життям на вулицях міста, в якому вони почували себе досі значно певніше, ніж в інших містах України.

11 травня закінчив історію свого іудиного роду Ярослав Барановський. Ця дата не випадкова. На кілька днів раніше губернатор Вехтер повідомив галицьких українців про створення так званої «Галицько-української стрілецької дивізії СС». За повідомленням «Німецького інформаційного бюро», ініціаторами створення яничарської дивізії були націоналісти Мельника.

Однак, не встигла ще ця дивізія вистрелити во славу Гітлера ні одного патрона, як пролунали постріли, скеровані в її організаторів. Поганий знак для Мельника, поганий знак для Гітлера і для всіх фашистських провокаторів.

Це ще не суд. Великий суд тільки почнеться. І тоді живі фашистські бузувіри заздритимуть мертвим.

В 1929 році так звана «Українська військова організація» (УВО) була переорганізована своїм ватажком полковником Коновалцем в «Організацію українських націоналістів» (ОУН). Вона гуртувала найбільш реакційні, найбільш профашистські елементи, що були на послугах німецької контррозвідки і робили тільки те, що наказував їм робити Берлін.

Ця агентура німецького імперіалізму найширше розгорнула свою діяльність на території Західної України, де вона мала в той час соціальну й економічну базу. Німецька, а згодом і польська контррозвідка доручили їй два завдання: посыпати шпигунів і диверсантів па шкідництву роботу в УРСР і водночас демагогічними псевдореволюційними гаслами відривати трудящих Західної України від насправді революційного, визвольного руху та паралізувати їх прагнення до возз'єднання з Радянською Україною.

Одним з верховодів ОУН був Степан Бандера. В 1938 році, коли Коновалець загинув, убитий своїми ж підлеглими, в таборі німецько-українських націоналістів виникла запекла гризня за те, хто має зайняти місце Коновалця. Були два претенденти: Бандера та економ графа Шептицького Андрій Мельник. Переміг Мельник, але це не втихомирило пристрастей честолюбних націоналістичних отаманчиків. Бандера і його прихильники викрили Мельника та його найближчих співробітників: Сеника, Сушка і Ярослава Бараповського як агентів-пропагандистів польської охранки. У відповідь мельниківці кинули таке ж обвинувачення в адресу бандерівців.

Дійсність показала, що й одні, й другі були одним миром мазані. Більше того, в зв'язку з процесом націоналістичного провокатора Романа Бараповського вияви-

лося, що й сам Коновалець був на послугах не тільки пімецької, але й польської поліції, і як агент-провокатор відвідав Варшаву в 1938 році, саме тоді, коли польський суд судив у Самборі його підлеглих...

Напередодні віроломного нападу гітлерівської Німеччини на СРСР і мельниківці, і бандерівці змагалися за першість у службі німецьким фашистам. Вони займалися шпигунством у тилу Червоної Армії, вони вбивали західноукраїнських активістів з-поміж робітників, селян та інтелігентів, а в перші дні війни слали кулі з-за плота в спини радянських бійців.

Після окупування України німцями обдурені прихильники ОУН побачили, що німці не тільки не думають дати націоналістам будь-які політичні концесії, але що вони взагалі не визнають України як держави, а українців як повноправного народу. Вони переконалися, що й Мельник, і Бандера своєю політикою допомогли німцям покласти на шию українського народу ярмо страхітливого рабства.

Впливи мельників і бандер на Західній Україні зникали як сніг на сонці. Що ж до східноукраїнських областей, то тут вони цих впливів взагалі не мали і мати не могли.

Такий стан речей занепокоїв німецьких окупантів. Вони усвідомили, що без допомоги націоналістичних провокаторів ім не вдасться розбити єдиного антинімецького фронту всіх українців без винятку. Тим-то гітлерівці втяли таку штуку: Мельникові дозволили і надалі відкрито вислужуватися Берлінові, а Бандері наказали вдавати противника німців, щоб віл міг, прикриваючись антинімецькими фразами, стримувати українські маси від справжньої, непримиренної боротьби з гітлерівськими загарбниками від боротьби за волю її щастя України.

Нині Бандера та його спільноти слухняно виконують інструкції своїх німецьких господарів. На словах вони гібіто проти німців, а насправді роблять все, щоб вибити зброю з рук українського народу. В той час, як увесь наш народ піднімається на нещадну боротьбу з німецьким ворогом, вони закликають його сидіти, склавши руки, щоб німці могли без будь-яких перешкод і надалі вивозити мільйони наших людей на каторгу, і надалі грабувати багатства України. В той час, як українські партії звани своїми ударами по ворогові наближають день пере-

моги України, Бандера та його спільнники закликають українців боротися з ...партизанами. В той час, як фашистська Німеччина тріщить під ударами армій об'єднаних народів, Бандера і його зграя всіляко намагаються підірвати серед українського народу віру в тривалість англо-радянсько-американського союзу.

Було б помилкою недооцінювати небезпеку з боку Бандери і його кліки. Вести з ними боротьбу — це значить вести боротьбу з агентурою ворога. Користуючись тихою підтримкою німецьких властей, бандерівці вештаються по Україні і сіють поміж народом отруйні зерна зневіри й зради. Тим-то треба викривати їх і бити, бити нещадно.

Що ж до українців, обдурених німецько-українськими націоналістичними провокаторами, то обов'язком усіх українських патріотів є перевонати їх, що для чесного українця сьогодні може бути тільки один шлях: шлях невблаганної боротьби з німецькими окупантами та їх націоналістичною агентурою.

Той самий шлях пепримиреної боротьби з усіма ворогами України, що ним іде Червона Армія, що пим ідуть червоні партизани.

Недавно так званий рейхсміністр Альфред Розенберг разом з так званим рейхскомісаром Еріхом Кохом відвідав Україну.

Мета цієї подорожі гітлерівських заволок двояка: показати світові, що становище Німеччини не таке вже скрутне, якщо її верховоди можуть ще безкарно вештатися по Україні та водночас готувати на місцях міроприємства, які в грядущий, грізний для Німеччини час допомогли б гітлерівським властям втримати в руках цю непокірливу країну.

Які це міроприємства готують на Україні паладини Гітлера, неважко здогадатися. Хто знає гітлерівців, той знає також, що єдиним аргументом фашистських живодерів у таких випадках є шибениця. Не випадково їх емблемою є чотири схрещені шибениці. З ними вони ввійшли на політичну арену, на них вони й закінчать свою кар'єру.

Подорож цих двох східних комівояжерів Гітлера відбувалася під акомпанемент пекельного галасу геббелль-сівського оркестру. Однак на цей раз гуркіт прусських барабанів не міг заглушити голосу правди. Ця правда промостила собі шлях навіть через дебрі безсоромної фашистської брехні.

Ось як повідомляло німецьке інформаційне бюро про перебування Розенберга і Коха на Дніпропетровщині:

«В генеральній окрузі Дніпропетровська імперський міністр Розенберг та імперський комісар України гауляйттер Кох мали можливість переконатися в виробництві кустарної промисловості. Особливо сильне враження у них склалося при відвідуванні Запоріжжя, Кривого Рога та Нікополя».

Почувши таке, подумасте: наваже ж у гітлерівських верховодів уже так глузд за розум зайшов, що в пайбагатіших на копалини, в найбільш індустріалізованих районах України вони відкривають раптом одне тільки — кустарну промисловість.

Ні, в Розенберга і Коха глузд за розум поки що не зайшов, хоч розумовими здібностями вони не відрізняються від рядового німецького телепнія. Навіть найбільш фантастична геббелльськівська брехня має свої межі, тож по можуть вони описувати велетнів індустрії там, де сьогодні можна побачити лише кладовище індустрії. Але ж за програмою подорожі треба було високопоставленим живодерам обов'язково чимось захоплюватись; вони й «захоплювались»... кустарною промисловістю.

Не менш привабливу картину «процвітання» економіки України під лапою гітлерівського грабіжника дає нам «Німецьке інформаційне бюро», коли описує подорож Розенберга по селях півдня України.

«Незважаючи на нестачу пального, тяглою сили і робочих рук,— повідомляє це бюро,— обробіток землі було проведено в великих масштабах».

Більше того, геббелльське бюро інформації, а за ним, і Розенберг констатують, що на Україні маємо нібито справу з... прогресом сільського господарства.

Виникає питання: яким чудом домоглися окупанті цього прогресу без пального, без тяглою сили та без робочих рук?

Зрозуміло, що на це питання гітлерівці не дадуть відповіді. Та вона й не потрібна, хто ж бо не знає фашистських апостолів брехні.

Зате гітлерівці дали, несамохіть звичайно, відповідь на інше питання: яким засобом німці домоглися «обробітків землі в великих масштабах».

«Як імперський міністр міг переконатися,— розповідає «Німецьке інформаційне бюро»,— цього успіху ми домоглися дякуючи великій ініціативі та енергії обласних комісарів і керівників сільським господарством».

Зрозуміло, що ні гітлерівські комісари, ні їхні керівники сільським господарством самі не орали і не сіяли. Ні, вони знайшли інший засіб на нестачу робочих рук, тяглою сили і пального. Одного вони змушували працювати під дулом автомата за десяткох, замість коней і волів запрягали до плугів українських селян і селянок.

Немас сумніву, що і Розенберг, і Кох подавляється першим шматком хліба з цього урожаю, урожаю нашої муки і крові...

Після повернення до Німеччини, Розенберг виступив на збориці гітлерівських писак, шумно названому «міжнародним конгресом національних спілок журналістів».

«Я бачив, як по шляхах України плентуються цілковито винуждені, одягнуті в лахміття люди і несуть до міста злиднене добро і продовольство, яке ще в них залишилось...» — сказав Альфред Розенберг.

Що це — цинізм чи глупота? Одне і друге. Розенберг радіє, що за два роки окупації йому вдалося перетворити українців в обідраших, голодних пуждарів; Розенберг радіє, але він падто тупоумний, щоб зрозуміти, що ця його відкрита цинічна радість коштуватиме йому дуже дорого, бо за це він зможе розплатитись лише своєю головою...

Наприкінці свого виступу Розенберг кинув кілька слів, якими сказав більше, ніж можна було від нього вимагати. «Мости за нами спалені,— заявив він.— Перед нами один тільки шлях — боротьба».

Авежж, мости за вами спалені, сучі сини. А шлях вашої «боротьби», вашого «кампфу» може бути тільки один. Він веде просто на шибеницю. На шибеницю, що ви її готували для всього людства.

ПОДОРОЖ ДВОХ НІМЕЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ЗЛОЧИНЦІВ ПО УКРАЇНІ

Літнього ранку 1943 року в степах Південної України загуло-зашуміло. В хмарі плюги мчало 20 бронійованих машин, за ними ще 20, а посередині одна найбільша і найміцніша з двома таємничими пасажирами.

Дасмо слово дитпні Геббелльса — «Німецькому інформаційному бюро», бо піхто інший не змалює такими соковитими барвами подорож, пригоди і епохальні відкриття цих двох героїв непаписаного ще кримінального роману.

Чтایмо ж, друзі, і павчаймось:

«В генеральній Дніпропетровській окрузі,— повідомляє «Німецьке інформаційне бюро» (в скороченому вигляді: «НІБито»),— імперський міністр Розенберг та імперський комісар України Еріх Кох мали можливість пе-ресвідчитись у виробництві кустарної промисловості».

Нічого не розумієте? Чекайте, це тільки вступ такий таємничий, далі буде ясніше. «НІБито» продовжує:

«Особливо сильне враження склалося у гостей при відвідуванні Запоріжжя, Кривого Рога і Нікополя».

Тепер уже знаєте у чому епохальність відкриття гітлерівських подорожник? Тепер уже бачите пімецькі «досягнення» за два роки окупації України? Дніпропетровщина, яка за Радянської влади славилася велетнями індустрії, тепер «славиться» кустарним виробництвом, тобто кількома десятками шевців, кравців і ковалів...

І не тільки в тому міг перекопатися Розенберг. За повідомленням того ж «НІБито» від 22 червня 1943 року після свого повернення в Берлін Розенберг змалював перед журналістами картину того, що бачив па Україні. «Я бачив,— розповідає Розенберг,— як шляхами пленаються цілком зубожілі, одягнуті в лахміття люди і не-

суть до міст злиднє добро та продовольство, яке ще залишилось у них».

Здається, сказало коротко і ясно. Досить було двох років панування Розенберга на Україні, щоб її населення обголіло і перевелось на злидні.

Ви здивовані такою щирістю Розенберга. Заспокойтесь. Герої кримінальних романів піколи не бувають щирими. Вони зате хитрі і тупоумні. До тієї пори тупоумні, що свою кар'єру неминуче кіпчати за гратами або й ще гірше. Так само і Розенберг. Щоб забити баки своїм слухачам, він зазначив, що в цьому винна... Жовтнева революція.

Як бачите, ще одне спохальче відкриття герра Розенберга. Виявляється, українці 26 років те тільки й робили, що посили на базар продовольство, яке в них залишилось з часів царя Миколи...

Виникає питання: яким чудом збереглися ці лишки продовольства впродовж двох років гітлерівської окупації України? Адже німецькі солдати і офіцери такі ненажерливі, що навіть в Неаполітанського національного музею сперли (і, мабуть, з'їли) закам'янілі хліби, знайдені під час розкопок староримського міста Помпеї, хліби, що їм було не 26, а майже 2 тисячі років...

Бажаючи нас уже цілком приголомшити, «НІБіто» закінчило опис подорожі Розенберга і Коха по Україні такими словами:

«Місцеве населення підготувало імперському комісарові теплу зустріч».

Га! Який жаль, що лише підготувало, а не виконало! Тоді б і Розенберг, і Кох закінчили на кілька місяців раніше свою житейську мандрівку.

Ну, нічого. Як кажуть: хоч і відкладеш, все одно не втечеш.

Не втече Розенберг, не втече і Кох.

Німецькі генерали люблять писати книжки. Писав їх Людендорф *, писав Гудеріан *. Нещодавно цим двом прусським «богам війни» позаздрив сам генерал-фельдмаршал фон Рунштедт.

Його книжка скромна об'ємом і виглядом, проте вона не менше цікава, ніж «Увага! Танки!» Гудеріана. Більше того, в цій книжці фон Рунштедт перевершив усіх своїх попередників, заявивши з геніальною пронирливістю не досі істину, що $1+1+1+1=0$.

Мова йде про секретні інструкції генерал-фельдмаршала фон Рунштедта для німецьких військових комендантів на Україні. Вже на восьмій сторінці цієї епохальної книжки фельдмаршал приголомшує вас сенсаційним відкриттям. Він пише:

«Населення України ставиться до німців в цілому по-дружньому, попередливо, воно виявляє готовність допомагати їм».

Ви здивовані? Даремно. Генерал-фельдмаршал зараз скаже вам, яке саме населення України «в цілому» він мас на думці. За його словами, все «населення» складається з чотирьох «партій».

Читаймо: «1. Гетьманська партія. Її «фюрер» гетьман граф Скоропадський зараз у Берліні».

Як відомо, ця «партія» складалася в основному з двох членів — старого Скоропадського і молодого Скоропадського. Кажемо «складалася», бо далі «єдність» її порушена: молодий Скоропадський посварився з старим Скоропадським.

Далі:

«2. Партія «Української пародної республіки» (УНР). Її «фюрер» Симон Петлюра, вбитий у 1926 році. Партію тепер заступа Андрій Лівицький, зараз у Варшаві».

Так і написано чорним по білому: «партію заступає». А ми досі думали, що в цю «партію» входять, крім Анд-

рюші, ще його секретарка. Та фельдмаршал Рунштедт, очевидно, краще знає, що дістється у варшавських шиночках, де Андрій Лівицький користується, до речі, незрівнільно більшою популярністю, ніж на Україні.

Але летімо далі «на крилах» фельдмаршальської думки:

«3. «Організація українських націоналістів» (ОУН): партія була заснована полковником Євгеном Коновалецьм, що його вбито в 1938 році. Після його смерті стався розлам:

а) група полковника Мельника: покоління першої світової війни, зараз у Берліні;

б) група Ст. Бандери: активістичне молодше покоління, зараз у Берліні».

Здавалось би, що на цих двох «поколіннях», що переважають у Берліні, Рунштедт повинен закінчити. Однак ні, безподібний фельдмаршал хоче будь-що знайти масову базу для свого панування на Україні.

«4. «Спілка визволення України»: керівництво, маєтесь, у Києві».

Отже, виходить, що цією четвертою гітлерівською базою на Україні, пробачте,— в Берліні, не варто займатися, тим паче, що й сам фельдмаршал, незважаючи на допомогу гестапо, не може її розшукати...

Скажете: чиста трагедія. Ні, це лише початок трагедії! Послухайте дальших інструкцій Рунштедта, ю у вас від вчудування, як кажуть у Львові, око побіліс:

«Німецькі військові коменданти повинні бути обережними з групою Бандери, яка має своєкорисливі цілі і, крім того, зручно зловживав іменем німецької армії».

І це ще не все.

Доказавши, що $1+1+1+1=0$, генерал-фельдмаршал Рунштедт нітрохи не заспокоюється. Він боїться навіть цього нуля і тому поквапливо попереджає своїх підлеглих:

«Про особливу прихильність німецьких властей до будь-якої з цих партій або ж про їх легалізацію не може бути жодної розмови».

Прочитавши все те, скажете: «В генерал-фельдмаршала злегка глузд за розум зайшов». Не випереджайте подій! Поки що він тільки шукає для Гітлера масової підтримки на Україні, тобто — паливає з порожнього.

А це, як бачите самі, робота дуже складна...

Два роки тому гітлерівцям пощастило загарбати українське місто Львів. Заливши його майдани кров'ю десятик тисяч невинних жертв, вони взялися наводити свої порядки. Частину уцілілого населення вивезли на каторжні роботи, частину примістили в концтаборах, а інших пограбували до нитки. Тепер залишилося їм ще тільки провести культурну роботу, «культурну» в чисто фашистському стилі.

Довго думав перший губернатор Галичини Ляш, яку це «культуру» наводити йому в культурному Львові, а найбільше мучила його думка, де знайти вченого, який розумовими здібностями, кваліфікаціями і характером відповідав би гітлерівським вимогам.

Шукав Ляш, шукало гестапо і не знаходили такого, хоч каналій було під їх рукою чимало. Йшлося про те, щоб каналія була досить рухлива, не така вайлувата, як Кубійович і Паньківський.

Став у пригоді губернаторові щасливий випадок. Якось раз вартовий гестапівець приволік до нього за борідку якогось миршавого типу.

— Хто це?! Цап чи людина? — поспітив грізно губернатор.

— Ні те, ні друге, — відповів есесівець. — Це Ярослав Цурковський.

Не встиг вартовий дати точнішу характеристику затриманого, як той зігнувся перед губернатором у три погиблі, потім упав перед ним ниць, поповз до його ніг, обвився навколо них гадюкою і цапилою борідкою взявся чистити його чоботи.

Робив це так завзято, що по тілу губернатора пішли скоботки.

— А! — крикнув губернатор. — Холуй!..

— Чистокровний холуй! — розповів есесівець.

— А може псих? — спітав обережно губернатор Ляш.

— Психотехнік! — обізвався солоденько Цурковський і розпластався перед губернатором здохлою куркою.

Через дві години гестапо вручило губернаторові біографію Цурковського.

«Гм,— думав Ляш, читуючи її.— Графоман. Не шкодить. Геббельс також починав з графоманією свою кар'єру. Старий агент німецької контррозвідки? Це добре, матиму людину з досвідом. Холуй сілезького воєводи Гражицького? Ага, значить людина з досвідом! Тим краще виховуватиме нових холуйів».

Через двадцять чотири години львівська школа холуйів, під керуванням Ярослава Цурковського, була відкрита. В холуйських «Українських вістях» з'явилася об'ява: «Відомий поет і вчений Ярослав Цурковський відкрив у Львові «Інститут психотехнічного дослідження», який організує курси професійного усвідомлення і виховання молоді під назвою: «Чим я буду».

Школа холуйів стала фактом. Треба було тільки чекати учнів. Чекав Цурковський день, чекав тиждень і місяць, але даремно,— учні не з'явилися, і гітлерівська наукова установа пустувала.

Щоб якось заповнити цю пустку, Цурковський посадив на лавки свою сім'ю і найближчих знайомих. Однак незабаром виявилося, що ці учні трохи не перевершували в холуйстві свого учителя. Цурковський був у розpacu, тим більше, що губернатор припинив видавання його інститутові субсидій.

Треба було вигадати щось нового, і Цурковський вигадав. У холуйських «Українських вістях» з'явилася нова об'ява:

«Інститут психотехнічного дослідження звернув увагу на проблему раціональної реклами і відкрив відділ прикладної реклами. Інститут приступив до виконання психотехнічно придуманих стікет та окрас для пакування краму».

Проте поки Цурковський встиг дістати папір для «стікет і окрас», виявилося, що жодного краму у Львові вже нема, бо розграбували його німці.

Цурковському загрожувала голодна смерть, а «пауковому життю» окупованого Львова — загибел...

Та, як відомо, рятунок приходить несподівано. Він прийшов саме тоді, коли події показали, що ні для Цурковського, ні для його губернатора немає вже жодного порятунку. Він прийшов тоді, коли і німці, і їх холуї зрозуміли, що недовго ім уже перебувати у Львові.

«Українські вісті» надрукували одного прекрасного ранку таку об'яву:

«Інститут психотехнічного дослідження, психотехнічно продумує і виконує пакування всілякого краму».

А через тиждень, після поразки німців у Курській дузі, цю саму об'яву було надруковано в трохи змінено-му вигляді:

«Інститут психотехнічного дослідження психотехнічно продумує і терміново виконує пакування всілякого краму».

Про який крам йде мова в об'яві, можете самі догадатися. Це чемодани, клунки, скрині німців та їх націоналістичних холуїв.

Гаразд, скажете, але куди вони всі тікатимуть з своїм крамом?

Хай вас це не турбус. Їм би тільки виїхати за рогачки Львова. А там...

Там їх долю візьмуть у свої руки українські партізани. А вони вже зуміють «психотехнічно продумати» кінець губернаторів та їх холуїв...

Всі ми добре знаємо, яку подвійну гру ведуть польські реакційні емігрантські кола. З одного боку, вони тісно зв'язані з гітлерівцями, а з другого — всіляко заперечують цей зв'язок. Польські реакційні кола всіма доступними для них засобами намагаються паралізувати боротьбу польського народу проти німецьких окупантів. Вони через свій так званий уряд у Лондоні забороняють полякам виступати із зброєю в руках проти гітлерівців. Вони пропонують полякам спокійно чекати «случного часу», незважаючи на те, що кожний день спокійного вичікування коштує польському народові нових сотень і тисяч замучених німцями його синів і дочок. Вони пішли на виручку Геббельсові, допомагаючи йому в поширенні його провокаційних вигадок на зразок наклепницького повідомлення про розстріл військовополонених польських офіцерів під Смоленськом. Нарешті, вони грають під дудку Гітлера, намагаючись антирадянською агітацією викликати розлад між союзними народами і таким чином послабити єдиний антигітлерівський фронт.

Все це доведено фактами, документами, усією політикою так званого польського уряду в Лондоні протягом останнього року.

Факти вперта річ. До такої міри вперта, що шляхетські зубри навіть не пробують спростувати їх. Вони, бачте, тільки твердять, нібито не Гітлер диктує їм таку політику, а інтереси польського народу...

Постає питання: з якого це часу інтереси польського народу є тотожні з інтересами фашистської Німеччини? Німеччини, що була і є немилосердним катом польського народу? З якого це часу збігаються інтереси вовка з інтересами терзаної пим жертви?

На це питання не дадуть відповіді пі пан Сосиковський *, ні пан Грабський, люди, які звикли понад усе, а в першу чергу понад інтереси польського народу ставити свої власні шкурні інтереси поміщиків-магнатів та їх ненажерливих прихильників та лакеїв...

І вони насмілюються ще й сьогодні переконувати світ, буцімто їх політика не є політикою «заради прусського короля». Начебто досі вони дали мало ще доказів свого служжіння німецьким богам. Треба ще доказів. Ось вони.

С на Західній Україні «Організація німецько-українських націоналістів», так звана ОУН, відома тим, що їй ідейним, і хресним батьком її був шпигунсько-диверсійний відділ німецького генерального штабу. На чолі цієї організації стоїть старий агент-провокатор німецької контррозвідки Степан Бандера, той самий, що його молодчики в перші дні війни з наказу гітлерівського командування стріляли з-за рогу в спини радянських бійців. Нині, коли Бандера побачив, що дальшим явним прислужуванням німцям він скомпрометував би себе остаточно перед своїми прихильниками і його провокаторські таланти виявилися би непотрібними більше, він змінив тактику. Виступаючи зовні нібито проти німців, Бандера і його співпровокатори встановили тактику, схожу на тактику польських панів з Лондона, як дві краплі води...

Грабські намагаються паралізувати боротьбу польського народу проти німецьких загарбників, те ж саме роблять бандерівці щодо українського народу. Грабські забороняють полякам підійматись із зброєю в руках проти споконвічного ворога, до такої ж пасивності закликають український народ бандерівці. Грабські наказують полякам винищувати народних месників — партизанів; такі ж самі накази дає своїм підлеглим Степан Бандера. Грабські допомагали Геббелльсові в режисурі смоленської провокаційної афери; таку ж саму роль поміщиків Геббелльса відіграли німецько-українські націоналісти у вінницькій провокації.

Хто ж після цього може сумніватися в тому, що і політикою грабських і політикою бандер керує рука того ж самого кривоногого режисера з Берліна? Звернення бандерівців до прихильників панів грабських у Польщі, оголошене в січні цього року, в якому вони закли-

кають їх до консолідації і спільної тактики, було лише офіційним підтвердженням факту тісної співпраці українських і польських націоналістів — зрадників українського й польського народів.

Обидва народи зуміють зробити висновки з цих фактів. Висновки такі радикальні, що і з грабських, і з бандер не залишиться навіть мокрого місця...

Темної зимової почі у вікно вчительки Єзюровської, що жила під Варшавою, хтось постукав раз і другий. Підвівшись з постелі, вчителька побачила перед хатою кількох чоловіків у цивільній одежі.

— Ви Єзюровська? — спитав один з них, коли сонна жінка з'явилася на порозі.

— Так,— відповіла жінка, та це було її останнє слово. Пролунав постріл, і вчителька Єзюровська повалилася на сніг з простреленою головою.

Через кілька днів та сама доля спіткала діяча польської селянської партії Малішевського *. Приблизно в той самий час польський партизанський загін опинився в оточенні переважаючих сил ворога. Правда, вороги ці не мали німецької форми, хоч і були озброєні німецькими автоматами та гранатами. Вони були в цивільному і розмовляли між собою по-польському. Незабаром нерівна битва була закінчена: партизанський загін імені Кілінського * перестав існувати, останній його боєць загинув від рук озброєних людей, які розмовляли по-польському. Загинув із закликом: «Хай живе Польща!»

Спітасте: що це таке? Це так звані «збройні сили» * польського уряду в Лондоні виконували наказ свого командуючого, генерала Соснковського. Наказ № 116 від 16 вересня 1943 року, за яким ці «збройні сили» повинні знищувати польських партизанів та їх прихильників або, як говорилося в наказі,— «їх керівників та агітаторів».

Так виглядає «боротьба» польських бурbonів * з Лопадона проти німецьких окупантів... Удаючи з себе перед світом «борців» з фашистською Німеччиною, вони нині наказують своїй агентурі в Польщі вбивати тих

поляків, які вважають справою своєї національної честі вести збройну боротьбу з окупантами.

Ще недавно можна було гадати, що з наближенням Червоної Армії до кордонів Польщі цей каїповий запал лондонських реакційних емігрантів прохолоне та що в їх головах переможе, нарешті, здоровий глузд. Сьогодні треба відкинути всілякі ілюзії щодо цього. Ось що пише на цю тему військовий оглядач англійської газети «Івнінг стандард»:

«Генерал Соснковський видав своїм підпільникам у Польщі наказ повернути зброю проти Червоної Армії».

Ця звістка, як і треба було чекати, викликала величезне обурення волелюбних народів світу проти шляхетських провокаторів. Тоді в цю справу вирішив втрутитись «прем'єр емігрантського «уряду», пан Миколайчик. Бажаючи якось затушкувати скандал, він виступив 7 січня по радіо з повідомленням про те, що він видав своїм підпільникам у Польщі наказ співробітничати з Червоною Армією на випадок, якщо... Радянський уряд наладив дипломатичні відносини з ним, тобто з паном Миколайчиком і — Соснковським...

Шантаж? Не тільки шантаж, але й — глупота. Безмежна глупота людців, які в наші великі дні нездатні ні на що інше, як грati роль жаби, що підставляє ногу, коли підковують коня. Жалюгідні і безсилі перед лицем подій, ці самозвані міністри «уряду», який не репрезентує сьогодні нікого й нічого, крім купки збанкрутованих політиканів.

Байстрюки фашистської конституції 1935 року, на в'язаної польському народові полковником Славеком, удають з себе демократів і звеличників Атлантичної хартії *, сподіваючись, що таким чином їм пощастиТЬ викликати в таборі об'єднаних пародів заколот, який створив би для бурbonів можливість знову виплисти на широкі води розбою.

Доля польського народу? Вона бурbonам байдужа. Газета «Рейнольдс ньюз» пише: «Кожний нацистський транспорт з боєприпасами, який міг би бути розбитий та який не був розбитий, збільшує втрати Радянського Союзу і відтягує годину визволення Польщі. Польський уряд, винуватий у затягуванні війни хоч би на кілька зайвих годин, бере на себе страшну відповідальність».

Так, але в тому-то їй справа, що польський емігрантський «уряд» не думає про цю відповідальність, як пе думав і тоді, коли виводив з СРСР в Іран і прирекав па загнивання і розклад 70-тисячну польську армію, коли десятки тисяч польських жінок і дітей послав на загибель у морок малярійних африканських пралісів, коли він, нарешті, допомагав Геббелльсові в його провокаційній витівці з трупами закатованих німцями поляків у Катинському лісі.

Польський народ не давав цьому «урядові» жодних повноважень, як не давав колись повноважень варшавським полковникам схвалити фашистську конституцію... Вони не думають про відповідальність також перед власною совістю, бо совіті в пих немає. Але вони відповідатимуть перед законом, що стосується шантажистів, провокаторів і запеклих ворогів народу.

Історія — суворий суддя, і їм нічого буде чекати ми-лосердя, коли караючий меч опиниться в руках польського народу. Того самого народу, який сьогодні, в час переможного наступу Червоної Армії, йде в ліси, викопує зброю, щоб допомогти радянським дивізіям. Польські партизани встигли вже показати себе прекрасними солдатами свободи; хоробро йдуть у бій з німецьким окупантом воїни Польського корпусу в СРСР; готуються до останньої і переможної битви горда, непокірлива Варшава. Польський народ сам пише свою історію. Він сам підпише також вирок емігрантським каїпам.

Під осінь 1937 року в'язні львівської тюрми св. Бригіди* могли спостерігати крізь гратеги цікаву картину. На тюремному подвір'ї, де відбувалися прогулянки арештантів, з'являлася кожного ранку русява дівчина 20-ти років. Енергійним кроком, кохетливо коливаючи стегнами, вона крутилася по орбіті кола, в центрі якого стояв вартовий. Вона йшла з гордо піднятою головою, тримаючи в аубах квітку. Коли строк прогулянки кінчався, білявка охлявала раптом, встромлювала квітку в волосся і ходою вмираючого лебедя поверталася до камери.

Спочатку в'язні співчували золотоволосій Кармен; їх зворушували її молодість, краса і самотність. Але вже через дуже короткий час вони зустрічали кожну її появу таким пронизливим свистом, що від нього вартові затуляли вуха. Виявилося, що ця, як її в тюрмі називали, «золота хмарка», очолювала зграю українських націоналістів, яка вночі вдерлася до хати селянина Білецького з Равщани і на очах його дружини та маленьких дітей відрубала їому сокирою голову.

Завіщо? Лише за те, що Білецький був прихильником Комуністичної партії...

Як і треба було чекати, польський суд поставився дуже поблажливо до цього ката з очима св. Терези. Мова ж ішла тільки про вбивство селянина. Националістична леді Макбет своїм злочином виручила поліцію міністра Складковського*, навіщо ж було її карати?

З того часу минуло шість років, і «золота хмарка» розплівляється десь у хмарі німецької навалі. Але закривавлена сокира залишилась для «сподвижників» садиста в спідниці як символ і як зброя. Випущені з інкубатора Дмитра Донцова нацистські гомупкули* зробили своїм знаменом не донцовського «пожа у зубах степового голо-

воріза» і не петлюрівського тризуба, а катівську сокиру. Сокира, як і все в українських нацистів,— німецького зразка: та сама, що нею Гіммлер * рубає голови своїм політичним противникам...

Уже другий рік земля Волині стікає потоками гарячої людської крові. Вже другий рік там діються речі, від яких сивіють молоді дівчата. На світанку, озброєні до зубів, банди українських нацистів оточують польські села, підпалюють будинки, а тих жителів, які намагаються втекти з палаючих хат, рубають наодмаш сокирою. Роблять це старанно, дбайливо, щоб ні одна душа не уникнула страхітливої розправи.

І не тільки польські села. Від кривавих лап жовто-блакитних нацистів загинули вже тисячі українських селян, запідозрюваних у симпатіях до партизанів і Червоної Армії. В одному селі під Рожищами українські нацисти вирізали за одну ніч дослівно все населення, 800 душ.

Заради чого? Навіщо? Даремно було б питати про це в бандерівців, даремно було б питати і в їх конкурентів — бульбівців *. Відповідь на це питання міг би дати лише справжній і єдиний натхненник їхніх діл — гестапо.

Звичайно, вирізуючи однією рукою польське і українське населення Волині, українські нацисти другою розкидають листівки, в яких кожне слово починається з великої літери, де майже в кожному рядку йде мова про «самостійну і незалежну».

Про яку, до біса, «незалежність» варяжають ті харцизи, коли за все своє іспування вони самі ні разу не були в своїх діях незалежними від берлінських повелителів? Адже в чорному списку їх злодіянь не було ні одного, якого вони не погоджували б заздалегідь з німецькою контррозвідкою, якщо... якщо німців не випересдила польська охранка, так звана дефензива. Адже їх мельниківське крило, всі ті сеники, ванюхи, шухевичі і барановські * не вагалися в свій час послати на той світ свого довголітнього ватажка Євгена Коновальця, коли той став чомусь невигідний гестапо; про це аж падто переконливо говорять у своїх «булетенях» суперники Мельника — бандерівці...

Про «незалежність» торочать креатури, які в пам'ятні дні червня і липня 1941 року організували з своїх прихильників диверсійний авангард гітлерівської армії,

усвідомлюючи при цьому прекрасно,— хоч би на підставі досвіду з 1918 року,— що німці йдуть на Україну з такими самими планами, з якими злодій лізе в повну комору або вовк у кошару. Їх комедіантський жест з проголошенням у перших днях війни «самостійності» був лише бездарним демагогічним трюком, який мав рятувати ганебну репутацію цих торговців людською совістю. Репутацію, до речі, саме тоді остаточно поховану під звалищами збомбардованих гітлерівцями україпських міст і сіл.

Це так, якби овinia оголосила себе незалежною, не покидаючи при цьому хазяйського хліва...

Націоналістична верхівка чудово пристосувалась до важкого німецького хомута і потягла гітлерівський віз із грацією дихавичної шкапи. Львівський митрополит граф Шептицький, відомий меценат Бандери і Рубана, докотився в своїй послужливості німцям до того, що влітку 1942 року — факт нечуваний в історії упіатської церкви — закликав священиків правити в свята літургію о сьомій годині вечора, щоб «не відривати селян від праці над постачанням німецької армії хлібом»...

В той час могло декому здаватися, що німці зглили український нацизм до ролі звалашеного віслюка, який доживає свого віку на тихій, скромній службі у берлінського пана. Декому здавалося, що це вже дно, нижче якого впасти не можна. Дальші події показали, що це тільки так здавалося...

Вже весною 1942 року німецька адміністрація на Україні була сильно стурбована настроями населення. Треба було щось робити, інакше антинімецький рух міг на випадок поразок гітлерівських військ на фронті вилитись у всенародне повстання. І німецькі майстри ерзацу вигадали новий ерзац, доручивши його виготовлення українським нацистам.

За сигналом з Берліна відбувається насамперед поділ ролей. В той час, як мельниківець Храпливий * влаштовує під Львовом «свято обжинків», на яке запрошує німецького окружного старосту і поміщика фон дер Ляйена, наказуючи селянам співати йому «многая літа», бандерівець Рубан приймає від німців озброєння та папір на... антинімецькі листівки.

Озбройші свої ватаги, Рубан перекидає їх на рідше заселену Волинь, де густі ліси повишині були приховати суть його махінацій. Кривава комедія почалась. Кідаючи

антинімецькі лозупги, Рубан, а з ним і Боровець-Бульба, намагаються таким чином збудити до себе симпатії селянських мас. Та відомо, що бездіяльність розкладає часом навіть армію, а тим більше — банду. Рубан й бульби зрозуміли, що треба дати своїм підлеглим «мокру» роботу, дати їм будь-який сурогат боротьби. Не проти німців, боже борони! Коли їх питали: чому не б'єтесь з пімцями, вони відповідали: «бережемо сили до остаточного удару», тобто відповідали так само, як відповідають на це питання їхні польські побратими з табору генерала Соспковського. Своя своїх познаша...

Замість того вони взялися за роботу, під час якої автомат може відпочивати; його цілком заступить гостро виточена сокира, з-під якої кров бризкає не краплями, а фонтаном. Спочатку це була здебільшого польська кров. Чому саме польська?

По-перше, тому, що з пам'яті українських селян не зникли ще каральні експедиції польського воєводи Юзефського *, за які демагогові можна зробити відповідальними також польських селян...

По-друге, тому, що гітлерівський план не передбачає одноразового винищенння неімператорських народів. Ні, спершу шішли під ніж найменш численні, отже й найслабші — цигани, за ними євреї, потім черга за поляками, чехами, українцями...

По-третє, тому, що раз пролита кров не легко забувася. Німці розраховували і розраховують на те, що ця кров породить ненависть між обома народами. Таку пінависть, яка помутить їх розсудок і змусить забути про спільного смертельного ворога.

Могло б здаватися, що українські нацисти кинуть своє криваве ремесло, коли побачать, що їх німецькому хазяйству приходить край. Але ж ні.

Послухаймо, що кажуть про це самі гітлерівці. Іхнє агентство «Трансоцеан» 24 січня цього року повідомило:

«Під враженням просування радянських військ націоналістично настроєні українські «партизани» співпрацюють з німецькими військовими і цивільними властями».

Справа ось у чому: ті нацистські «партизани» вірять, що історія повторюється, так, як повторився 1918 рік. Вони знають, що після розгрому Німеччини ніхто на земплії кулі не дасть їм притулку, крім цієї ж таки Німеччини. Вони сподіваються, що саме там і тільки там вони

виявляється одного разу знов потрібними, так само, як вони виявились їм потрібними червневого ранку 1941 року. Вони знають, що там і лише там, у тьмяній тілі прусської сокири, зможуть рости і множитись націоналістичні печериці.

Але ми знаємо щось інше. Ми знаємо, що Червона Армія зуміє вибити з німецького розбишаки катівську сокири. Ми знаємо, що коли історія і повториться на цей раз, то вже не в оперному плані, а як фарс або, вірніше, трагіфарс, у якому кровожерлива нацистська Кармен загине від цієї ж сокири, якою вона рубала голови своїх беззахисних жертв.

Далі-бо спускатись їй нікуди. Опинилася шльопдра на самому дні.

Мова йде про «Галицьку дивізію СС», ліквідовану нашими військами під час березневого наступу.

Ми не збираємось писати некролог про небіжечку, бо тоді треба було б згадати і про дивізію «Адольф Гітлер», і про дивізію «Рейх», і про танкову групу «Радовіц», і про багато-багато інших гітлерівських з'єднань, яких уже нема і... не буде. Та не згадати про «Галицьку дивізію СС» не можна, бо це була б кривда і для неї, і для історії.

Кілька біографічних даних. З дня народження дивізії не минув навіть рік. Батьком її був сам Адольф Гітлер, мамою — галицька політична повія, на прізвище Кубайович (мами, до речі, також уже нема). Біля колиски її було багато крику, а найголосніше кричало «Німецьке інформаційне бюро». Хрестив її губернатор галицького дистрикту генерал-губернаторства Вехтер *. Церемоніал відбувався на коломийському ринкові.

На початку небіжка росла, як на дріжджах. Так припіймні твердив галицький віце-губернатор Бауер (його, до речі, також уже нема), щодня посилаючи Геббельсові рапорти про все нові і нові тисячі добровольців. Тим часом барон фон дер Ляйен (його, до речі, також нема) вештався по селах Львівщини і погрожував: «Якщо ваше село не дастъ протягом 24 годин 50 чоловік добровольців для рятування Гітлера, воно буде спалене».

Полковник Альфред Бізанц *, львівський німець, шинкар і сутенер в одній особі, так геніально вимуштурав «добровольців» дивізії, що всі воли,— а за твердженням Геббельса, їх було в червні 1943 року аж 70 тисяч! — у вересні 1943 року вмістилися в залі Львівського оперного театру, розрахованого, як відомо, на 1000—1200 чоловік. Ярослав Барановський, запроданець, провокатор і

холуй Мельника в одній особі (його, до речі, також уже нема), агітував «добровольців», щоби йшли воювати за Гітлера, бо тільки вони зможуть врятувати від загибелі його «нову Європу».

Однак, «добровольці» були глухі на солодкі слова бізапців і бараповських. Вони простісінько хотіли... додому. Результат був такий, що коли в січні цього року керівник військ СС Фріц Мемерт прибув до яничарського табору, розташованого десь у карпатських нетрях, він міг констатувати тільки одно: що рятівниця Гітлера — «Галицька дивізія СС» — хвора на скоротечні сухоти і що основні її кадри складаються вже тільки з безробітних приказчиків з далекого Каліша (недобитки петлюрівщини) та безробітних галицьких суддів (недобитки мельниківщини).

Цими днями Червона Армія поклала край передсмертним мукам «Галицької дивізії СС» і на могилі небіжечки написала багнетами коротке слово: «Нема».

Те саме слово, що його вона вже дуже скоро напишє на могилі всієї гітлерівської армії.

Взаємна любов пімецького сатапи і націоналістичної відьми з української Лисої гори давним-давно відома. Те, що берлінський полюбовник садовить часто свою голубку на голодний пайок і тримає її на ретязі, пікого не дивує: такий закон фашистських джунглів.

Та бувають дні, коли він для своїх потреб спускає її з ланцюга. В номенклатурі берлінського міністерства пропаганди такий період називається «періодом тісної німецько-української співпраці».

Ми були свідками одного з таких періодів весною мінулого року. Надзвичайно дошкіульний після сталінградського розгрому голод резервів змусив Гітлера шукати гарматного м'яса на нашій землі, в Галичині. З його наказу, губернатор галицького дистрикту Вехтер повідомляє 20 квітня про створення «Галицько-української стрілецької дивізії СС».

Галицькі жовтоблакитники, яких німці вже довгий час вживали лише для дрібних послуг або тримали в резерві — наприклад, у концтаборі в Освенцімі* — дістали знову можливість стати своєму примхливому панові в пригоді. Їх пустили у вербувальні комісії, їм дозволили надягти унтер-офіцерські мундири, їм наказали заганяті українських селян у новостворене яничарське «військо».

З метою швидкого укомплектування «дивізії» губернатор Вехтер відрядив значну кількість німецьких військовослужбовців, завданням яких було своєю красномовністю впливати на українців Галичини, щоб вони записувались у добровольці. Коли це не допомогло, Вехтер змінив тактику: він почав комплектувати дивізію «добровольцями», що їх приводили до вербувальних комісій... жандарми.

В березні 1944 року, вже після того як «Галицька дивізія СС» зазнала долі інших німецьких дивізій, розби-

тих між Прокурором і Заліщиками, в наші руки потрапив цікавий документ: інструкція губернатора Вехтера для своїх вербувальних «ораторів». Дякуючи панічній втосчі німецького повітового коменданта міста Городенка, маємо змогу ознайомитись з документом, який не тільки здивив раз розкриває цинічні прийоми гітлерівської пропаганди та роль німецько-українських націоналістів, але й плани Берліна щодо західних земель України.

Ось він (за стиль не відповідаємо):

«Тасмно.

Генерал-губернаторство

Львів, 20 квітня 1943.

Галичина

Тасмно!

Губернатор дистрикту

2 щдн. 104/43 г.

Комендантом округ, а, в, о. по 2 прим.

Комендантові міста Львова, а, н, о. 2 прим.

Красним і міським комісарам, а, в, о. по 1 прим.

Командирові поліції безпеки і охоронної служби 30 прим.

Стосується тезисів для ораторів вербувальних комісій. При цьому пересилаю тезиси для ораторів у вербувальних комісіях стрілецької дивізії СС «Галичина». З пими слід ознайомити також військові комісії та їх уповноважених в округах і повітах.

Прошу розглядати ці тезиси як приблизу основу того, що я вважаю на сьогодні підходящим аргументом при вербуванні. За промовцями залишається, звичайно, право самим будувати свої доповіді, якщо мова йде про подробиці, однак при цьому вони повинні зберігати те, що в тезисах основне.

Зокрема я вважаю:

В доповідях слід уникати будь-яких натяків на братання між німцями і українцями.

Також не слід створювати враження, що допомога українців нам необхідна.

Не слід розглядати українців як союзників. Треба лише сказати, що з українцями будуть поводитись так само, як з німецькими солдатами.

Слід уникати — як у позитивному, так і в негативному розумінні — будь-яких висловлювань, що стосуються бажань галицьких українців дістати державну незалеж-

ність та їх великоукраїнських прагнень. Якщо б в окремих випадках це було можливо, слід вияснити, що здійснення політичних бажань українців Галичини буде взято до уваги лише як результат утвердження нової військової одиниці, а не як передумову її виникнення.

Слід, звичайно, уникати всього, що дало б зрозуміти слухачам, що ми розглядаємо Галичину як нашу власність, у якій ми можемо хазяйнувати по своїй подобі. Треба з особливою силою підкреслювати, що ми вважаємо Галичину батьківчиною галицьких українців. Тим-то слід уникати будь-якого заторкування питань колонізації.

Слід також уникати яскравого зневажання більшовизму, рад і росіян. Треба зважити, що місцеве населення має свій власний досвід щодо рад, який не був цілком несприятливим. Зате треба ясно і об'єктивно показати недоліки і помилки більшовизму.

Щодо поляків, то про них слід сказати лише те, що вони, в протилежність українцям, не зрозуміли до цього часу своєї європейської відповідальності в боротьбі проти більшовизму. Це треба підкреслювати таким чином, щоб улестити «українську амбіцію». Поляків не лаяти пі в якому разі.

З цим документом не можна ознайомлювати українських членів вербувальної комісії, після вивчення його змісту напам'ять негайно знищити».

* * *

Характерний уже сам лейтмотив губернаторських інструкцій: «Слід уникати». Насамперед Вехтер пропонує уникати «будь-яких натяків» на братання між німцями і українцями. Очевидно, тут губернатор має на думці не українців взагалі, бо наш народ уже на самому початку війни розвіяв усі ілюзії німецьких окупантів щодо можливості «братації». Ні, Вехтера турбує щось інше. Він побоюється, щоб його агенти в оратівському запалі не добралися до чогось такого, що дало б право мельниківцям і бандерівцям ставати запанібрата «народові папів». Клеврет повинен знати своє місце — за дверима.

Вехтер не радить також створювати враження, що допомога клевретів йому необхідна, а від самої думки про те, що українська націоналістична дрібота запесеться і почне чого доброго вважати себе союзником, піменецького

висококваліфікованого вломника-губернатора аж жаром обсипає.

Зате він пропонує обіцяти яничарам, що «з ними будуть поводитись так само, як з німецькими солдатами».

Що це значить, відомо: «Габт ахт!», «Гальт мауль!» «Керт ойх!», «Форвертс!»¹ і нарешті «Раст» (відпочинок) у... масовій могилі. Що й казать, багато обіцяв губернатор Вехтер своїм «тірольцям Сходу»...

В наступному тезисі німецький кат осягас вершини політичного мистецтва. Так і видно, що його учителем був сам Адольф Гітлер. Насамперед — жодних висловлювань! Якщо б, однак, галицькі націоналісти все ж таки пагадали ораторові Вехтера німецькі обіцянки створити «самостійну», то губернатор рекомендує відповідати: спершу створіть дивізію, вмирайте за нас, а потім... потім поговоримо. Яке щастя для Вехтера, що його тупоумство знайшло гідного партнера в особі галицького націоналістичного телепнія! Інакше його оратори могли б повернутися з відрядження — в кращому випадку — з перебитими ногами.

Далі Вехтер пропонує агентам прикоротити свої язики і не говорити слухачам, що Берлін розглядає Галичину як свій фільварок. Порада досить цікава, якщо взяти до уваги, що 1 серпня 1941 року — перед московською і сталінградською баталіями — сам генерал-губернатор Франк заявив, що в Галичині на вікі вічні «закон фюрупа буде пайвищим законом».

Порада цікава, але запізніла, бо весною 1943 року кожний, навіть пайтупішний галицький невіглас на підставі досвіду знову знає, що німці проводяться в західних областях України як криваві загарбники.

Те саме можна б сказати і про страх Вехтера перед виявленням гітлерівських намірів заселити Галичину пім'язями. В день появи інструкції Вехтера питання цієї колонізації майже перестало бути актуальним, бо більшість кандидатів у колоністи гнила вже в українських степах, інших чекала та сама доля...

Цікавий також тезис, в якому німецький губернатор констатує провал антирадянської пропаганди і заявляє недвозначно, що «більшовицькими страхіттями» можна лякати людей тільки там ішче, де не було Червоної Армії

¹ Увага! Мовчати! Кругом! Вперед! (нім.) — Ред.

і Радянської влади. Правда, він так і гне, щоб змусити своїх ораторів знайти в радянській системі «недоліки і помилки», але сам він назвати їх не вміє і навіть не береться їх «доводити»...

Останнього часу Вехтер начебто забув про свої інструкції і разом з усію губернаторською ледаччю розгорнув в окупованих районах України скажену антирадянську кампанію. Що ж бо лишається сіромасі робити, коли навіть «Галицька дивізія СС» не врятувала гітлерівських армій від розгрому, а губернатора Вехтера від евакуації із Львова!

Не забув Вехтер у своїй інструкції і про поляків. Він не радить на цей раз дуже опильовувати їх. Губернатор пропонує тільки улестити за їх рахунок «українську амбіцію».

Нешодавно в краківському театрі вмерла раптовою і невияспеною смертю якась вагітна німкеня. На другий день гестапівці розшукали в місті 100 (стол!) вагітних польок і протягом 24 годин стратили їх. В той же час львівський губернатор забороняє «ляяти» поляків...

Втікачі із Львова розповідають таку історію. Якось увечері таємнича рука постукала у вікно відомого лікаря-українця. Коли той з'явився у вікні, пролунав постріл. Через кілька днів драма повторилася: на цей раз її жертвою виявився лікар-польський. Агенти Вехтера одразу розповсюдили чутку, що першого вбили поляки, а другого — українці, дарма що поліція нікого не схопила за руку.

А не схопила тому, бо тоді вона мусила б посадовити за грatis самого Вехтера. Того самого Вехтера, якому, бачите, так прикро, коли про поляків говорять погано...

Не посадили Вехтера, але він ще сяде. Він сяде не тільки поряд з Фрапком, Розенбергом, Кохом, Гітлером і «їм же неєсть числа», але й — з своїми клевретами. На лаві обвинувачених знайдеться для всіх них місце.

Це буде для німецько-українських націоналістів сдина нарада згоди зрівнятися в правах з своїми німецькими господарями. В правах і — у відповідальності за море пролитої людської крові.

Ішов 1941 рік. Німці мріяли тоді не про виноградники Франції, вугілля Бельгії, масло Данії, рибу Норвегії. Все це було вже у них в кишенні. Їх охопила жадоба завоювати СРСР. Українська пшениця, уральський метал і азербайджанська нафта мали забезпечити панування Німеччини над світом.

Їх нітрохи не турбувало те, що всі ці блага — пе їхні, чужі. Пімець при цьому сентиментальний, любить своє гніздо. Любить до тісі міри, що заради піаніно або буфету ладен зарізати рідну маму. І він не тільки заріже, але й обов'язково доробить до цього «теорію», завданням якої буде завуалювати злочин серпанком псевдонаукової фразеології.

Кияни можуть розповісти, як німці вивозили з столицею України меблі. В той час, коли німецькі поранені даремно чекали відправки в тилові госпіталі, їх здорові товариші по зброй вантажили і відправляли в Німеччину ешелони канап, столів, стільців — цілих і поламаних. І це гітлерівський приват-доцент називає «природним явищем політичної біології»...

Грабіжницькі, руйницецькі інстинкти «народу панів» не народилися ні в 1941, ні в 1943 році, а значно раніше. Гітлерівці не випадково посилаються на слова старого німецького філософа Дітріха Шефера *: «Сила не терпить порожнього місця». Під цими словами професора Дітріха (Дітріх — по-німецькому «відмичка») підпишеться кожний професійний злодюга.

Понад півтораста років тому француз Вольтер * сказав пруссакові Фрідріху: «Яка величезна різниця між вами і нами. Ви руйнуєте світ, тим часом як ми його освічуємо». Відтоді в свідомості пересічного німця нічого не змінилося...

Світ сотні років терпів під своїм боком неспокійного сусіда. Гете, Шіллер, Бетховен, Гейне будили у народів надії, що німецьке плем'я згодом настільки цивілізується, що поступово зникнуть у нього первісні інстинкти вандалів. Цих сподівань німці не виправдали. Гете, Шіллер, Бетховен і Гейне не могли зробити чуда: адже ніде вони не почували себе більш самотніми, ніж на своїй батьківщині. Що ж до цивілізації, то німці прийняли її, але — з пайгіршої сторони. Їх університети стали інкубаторами теоретиків вбивства і грабежу, їх індустрія служила одній тільки меті: масовій фабрикації смерті.

Вони себе показали в 1870 році; вони себе показали в 1914 році *; вони себе показали, нарешті, в тридцятих і сорокових роках. На цей раз без фігових листків. Прусське воююче хамство виринуло перед нами кількамільйонну ордою кровожерних двоногих бестій.

22 червня 1941 року ця орда з ревінням оскаженілого буйвола кинулась на нашу країну. Прусські ландрати, франкфуртські ковбасники, берлінські сутенери, шмаркаті кандидати в гітлерівські «надлюді» — вся ця наволоч залила Львів, Київ, Харків, Мінськ, Смоленськ, Таллін. І все це вбивало, грабувало, гвалтувало, пило, сопіло, жерло, жерло без кінця і краю.

Та пройшов грудень, а з ним московська битва, і весь світ занімів з дива: тевтонський бик * знов заревів, однак на цей раз — уже з болю. Почалася розплата.

А нині, наприкінці третього року страшної війни, ми переживаємо радість... Гітлерівські дивізії, що пам'ятно-го червневого світанку вдерлися на нашу територію, вже ніколи не повернуться додому. Німецькі людоподібні бестії зазнали заслуженої долі: мільйони їх догнивають у нашій землі, і від їхніх могил відвертаються з презирством навіть колгоспні свині.

Правда, заводи в Німеччині все ще фабрикують літаки, танки і гармати, а захекані гітлерівські генерали розначливо кидаються з одного кінця Європи в другий, щоб якось залатати діри в потопаючому німецькому кораблі. Та це вже не що інше як епілептичний танець святого Віта *, після якого пацієнта чекає лише смерть.

Цими днями коментатор лондонського радіо сказав з іронією: «Структура європейської кріпості зазнала деяких змін». Додамо від себе: вона зазнала змін дуже серйозних. Байдуже, чи місто Канни буде взято сьогодні чи

завтра; це нітрохи не змінить факту, що вже й у західному мурі гітлерівської кріпості пробито діру. Західна Європа стала ареюю битви, результат якої не підлягає сумніву. Почалася генеральна облава на німецького звіра.

Розпалена Гітлером війна ввійшла в фазу, яку історики назвуть фазою розгрому і загибелі розбійницької Німеччини. Щодо цього не може бути сьогодні двох сумок навіть у шефа штабу німецької армії. Коли німці ще воюють, відбиваючись зубами, руками й ногами, то лише від свідомості того, що чаша терпіння народів ущерть переповнилась і що на цей раз їм уже не вислизнути від відповіданості, від карі.

Німці змусили працювати на себе 12 мільйонів рабів з окупованих ними територій — волелюбні народи змусять кілька десятків мільйонів німців у поті чола відбудовувати зруйноване ними добро. Даремно солдати й офіцери Гітлера сподіваються, що після капітуляції німецької армії їм дозволять негайно повернутись додому і залишувати рани на награбованій ними постелі. Дозволити їм це було б злочином перед майбутніми поколіннями.

Народи не на те пережили страхіття нинішньої війни, їх сини не на те проливали на фронтах свою кров, щоб дозволити розгромленому ворогові готовувати нову, ще страшнішу різню.

Мільйонів жертв гітлерівської орди ніхто й нішо вже не воскресить. Але кров нещасних, їх муки кличуть нас: не дозволити більше.

Фашисти своїми мерзенними ділами розвіяли всілякі ілюзії щодо себе. Настав час розвіяти останні їх ілюзії. Раз і назавжди.

Берлін, травень 1944 року. В тижневику «Дас рейх» з'являється чергова стаття Геббельса. В ній говориться: «Не було досі і пемає жодного німця, який зрадив би фюрера».

Це було в п'ятницю, а в понеділок газета «Дас рейх» прибула вже до колишньої столиці Туреччини Стамбула, де живе собі і працює на славу Гітлера 250 німецьких сімей — 250 передплатників органу Геббельса.

«Ганц ріхтіг!»¹ — сказав герр Клютшке, прочитавши статтю свого міністра пропаганди. Він хотів іще прочитати підвал про шкідливість споживання м'яса, цукру і картоплі, коли раптом почувся дзвінок.

— Гуд бай, містер Клютшке! — сказав стрункий, елегантний брюнет.

Герр Клютшке машинально підняв руку для фашистського привітання, але зараз же склав її в кишеню.

— Гутен таг! — відповів він дипломатично.

— Містер Клютшке,— почав брюнет.— Я — один з чотирьох директорів «Товариства для страхування громадян Німеччини від відповідальності за гітлерівські злочини». Під величезним секретом можу вам сказати, що союзпі власті доручили нам скласти список німців — противників гітлеризму. Якщо хочете, щоб у цей список потрапило і ваше прізвище, негайно внесіть у касу нашого товариства 14 фунтів стерлінгів на адміністративні витрати.

Суб'єкт говорив по-англійському якось особливо, з мелодійним стамбульським акцентом, але Клютшке не звернув на це уваги. Він був зайнятий чимсь іншим: шукали у жінчині панчосі 14 фунтів стерлінгів.

¹ Цілком вірно! (нім.) — Ред.

На протязі чотирьох днів 4 директори «товариства» встигли таким чином обслугити 92 сім'ї стамбульських одноплемінців Гітлера із загальної їх кількості 250, тобто 35% стамбульських німців.

Підприємство розцвітало на очах, його директори збиралися вже відкрити перший філіал у турецькому ж місті Ізмір. Основний капітал «страхового товариства» становив уже більш ніж 1000 фунтів стерлінгів.

Прекрасно почували себе також застраховані. За якихось там 14 фунтів позбутися цього вічного страху перед відповідальністю за п'ять років кривавого розбою!..

— Ні, така дурничка може трапитися лише раз у житті,— подумали собі німці в преславному місті Стамбулі.

Те саме подумали і директори нового підприємства. Однак зовсім щось інше подумала турецька поліція. Ледве «Товариство для страхування громадян Німеччини від відповідальності за гітлерівські злочини» встигло розгорнути свою діяльність, як його винахідливі керівники — відомі стамбульські пройдисвіти — опинилися за тюремними гратаами.

Це була для них велика неприємність, а для зацікавлених німців — справжня катастрофа. Тепер ці гітлерівські піddані цілком уже втратили сон. Адже списки з їх прізвищами опинилися в руках поліції, а звідти вони можуть потрапити до рук мстивих агентів Гіммлера...

Наївний Клотшке! Він хотів купити прощення гріхів за 14 фунтів стерлінгів. Геббельс і Гіммлер дали б у десять тисяч разів більше, щоб тільки врятувати свою шкрупу, та — не виходить...

І не вийде!

Еріхові Коху рішуче не щастить. Минуло всього півроку від його втечі з Рівного, як східнопрусському гауляйтерові доводиться знову кресати літками, на цей раз... Кенігсберга.

І не лише Кохові не щастить: весь німецький генералітет переживає нині дні свого Седана. Седана тим страшнішого, що він прийшов після того, як кожний німець уявляє себе вже в ролі пана життя і смерті всього світу...

Під Седаном Наполеон III припустив фатальну стратегічну помилку: її результатом був розгром французької армії.

Під Вітебськом, Оршею і Могильовом німецькі генерали не робили помилок, вони старанно застосовували всі принципи Клаузевіца. І, незважаючи на те, їх спіткала по-разка, перед якою блідне трагедія пікчемного Наполеона III.

Турецька газета «Ватан» пише: «Німецька армія знала в Білорусії розгрому, якого не знає історія світу». Дійсно-бо. Протягом трьох тижнів Червона Армія пройшла з боями понад 500 кілометрів. Місто Вільнюс, яке ще двадцять днів тому вважалося дуже глибоким німецьким тилом, стало сьогодні тилом Червоної Армії. Кенігсберг, який досі знову однією лише небезпеку — з повітря, опинився раптом у прифронтовій зоні і має нині всі дані на те, щоб найближчого часу стати об'єктом дій радянської артилерії...

В світі дуже небагато залишилось таємниць; у стратегії їх зовсім немає. Гітлерівські генерали могли помилитися чи ні — результат білоруських боїв в основному був би той же.

Німецьке командування не має вже достатньої кількості резервів, які були б здатні змінити хід подій, падоможених розтрощуючими ударами Червоної Армії.

В німецькому східному фронті випикла діра завширшки в 400 кілометрів. Діра, якої нічим заткнути і яка має тенденції розширюватися з навальною швидкістю на північ і на південь, втягаючи у вир воєнної катастрофи все нові й нові ділянки німецького фронту на Сході.

Здобуття Червоною Армією Вільнюса створило загрозу оточення для німецьких дивізій у Прибалтиці. Коли з німецьких рук вислизнуть Каунас і Двинськ, доля цих дивізій буде остаточно вирішена...

Вихід військ 1-го Білоруського і 1-го Українського фронтів на Буг поставить під фланговий удар гітлерівську армію, що прикриває Львів, і дасть їм можливість вийти на лінію Сяну раніше, ніж гітлерівське командування рішиться евакуювати Львів і Станіслав.

Безнадійність становища німецької армії підкреслюється факт, що Гітлер не має нині можливості перекинути з заходу на схід будь-які значні сили.

Просування радянських дивізій до німецького кордону наближас хвилину, коли вкрай нап'ята тятива англо-американського луку в Нормандії випустить стрілу, яка пролетить над Парижем і з заходу вп'ялиться в серце ворога.

Як же реагує на все це офіційний Берлін?

З мемуарів вільгельмівських політиків і стратегів знаємо, що творилося в німецькій верхівці в останні місяці першої світової війни, коли неминучість поразки Німеччини була вже очевидна навіть такому класичному прусському йолопові, як фельдмаршал Гінденбург.

Тепер історія повторюється, але — на свій спосіб. Правда, розгубленість і розгардіяш серед гітлерівської камарилії нині не менші, ніж у 1918 році.

Та є одна істотна різниця. Двадцять шість років тому керівна німецька зграя мала всі шанси вийти з війни запасними дверима. Нині перед гітлерівською зграєю всі двері зачинені. Ім залишається тільки одне: петелька.

Частина німецької плutoократії та її генералів бачить безвихідність Німеччини і хотіла б зробити з цього конкретні висновки, поки не сталося те, що для неї найжахливіше,— поки Червона Армія не переступила пімецького кордону.

Однак керівні кола на чолі з Гітлером свідомі участі, яка їх чекає за мільйони розтерзаних жінок і дітей, за

тисячі і тисячі зруйнованих міст і сіл; вони вирішили захищати свою шкуру до кінця.

В ім'я цієї шкури Гітлер не завагався послати неподавно на той світ свого генерала Дітля, а на місце Рунштедта поставити відомого восинного злочинця генерала Клюгге.

Таким чином, вирішальний голос у питаннях пімецької стратегії має сьогодні шеф гестапо Гіммлер. Цей ватахок кількасотисячної орди есесівців може скоротити на голову навіть усіх німецьких генералів, однак історія не стане від цього ласкавішою до гітлерівських душогубів, а переможна Червона Армія ні на хвилину не змінить свого маршруту — на Берлін.

А це — найважливіше...

В серпні 1941 року краківський генерал-губернатор Франк привіз з собою до Львова губернатора «галицько-го дистрикту» Ляша. Новоспечений диктатор був зразковим нацистом. Він знав майже напам'ять «Майн кампф» * і встиг уже пройти півторарічну школу винищування поляків. Цей пристрасний читач газет «Фолькішер беобахтер» та «Штурмр» нещадно розстрілював радянських активістів, він день у день «гартував» свій характер спостеріганням масових страт українців і поляків, він нетерпляче чекав берлінської директиви про поголовне винищення 150 тисяч львівських євреїв.

Одного дня Ляш викликав до себе організований ним «єврейську раду»:

— Незабаром буде створено гетто,— заявив він.— Решта від вас залижить, мої панове...

«Його панове» зрозуміли значення губернаторових слів.

Через кілька днів вони знову відвідали губернатора, згинуючись під тягарем чемоданів. У цих чемоданах було все, що члени «єврейської ради» зуміли зібрати серед багатьох і бідних євреїв: брилянти, золото, срібло, годинники. Сподіваючись врятувати таким чином своє життя, жінки знімали з вух сережки, дівчата розставалися з обручками.

Делегати «єврейської ради» ввійшли до губернаторського палацу, але вони — не вийшли звідти більше. Щоб позбутися небажаних свідків, Ляш наказав їх цього ж таки дня повісити...

Губернатор Ляш протягом одного дня став мульти-мільйонером.

А далі все пішло так, як наказав Берлін. Гетто було Ляшем створене, євреї були винищенні. Хто ж, однак,

описе здивування і обурення львівських гауптманів, обер-групенфюрерів та штурмбанфюрерів, коли вони в обезлюднених єврейських квартирах не знайшли для себе нічого, крім меблів, одягу і білизни...

Сліди вели до палацу губернатора. Львівське гестапо почувало себе ображеним і покривдженним, в офіцерсько-му казино трохи не спалахнув бунт. Скорі про скандал дізналося всенікє місто.

Коли чутки про скарб Ляша дійшли до губернатора Франка, той налетів на Львів, наче яструб. В результаті обшуку Ляша було усунено, а знайдені в нього чемодани — на превелике розчарування львівських «фюре-рів» — помандрували до генерал-губернаторського палацу в Krakovі...

На місце Ляша прийшло друге дітище Гітлера — Вехтер. Той був уже обережніший, він поклонявся принципові: «рука руку міс».

У 1943 році Вехтер оголосив наказ, за яким жителі Галичини, що хочуть залишитись живими, повинні подати про так звану «кенкарту», яка свідчила б про їх «арійське походження».

Для видавання «кенкарт» був організований велетенський бюрократичний апарат. Точніше кажучи: велетенський трест шантажистів і хабарників, на чолі якого стояв сам Вехтер.

Кожна жертва гітлерівських пройдисвітів повинна була пред'явити не тільки метричні посвідчення батька й матері, але й діда та баби.

В більшості випадків це була неможлива річ, бо популум'я війни не пощадило також і архівів. Однак саме цього й треба було Вехтерові та його спільникам. Ціна «кенкарти» без діда і баби коливалася від 1 000 до 5 000 злотих, залежно від заможності жертви і апетиту чиновника...

Після вечір пімців з Харкова й Києва у львівських кафе та ресторанах можна було спостерігати цікаві сценки. Німецькі офіцери вермахту, СС, поліції та гестапо зранку до почі спекулювали награбованим добром: коштовностями, картинами, старовиною, килимами, китайськими вазами, годинниками, білизною, ба, навіть — алюмінієвими кастрюлями...

Вся ця торгівля відбувалася під акомпанемент п'яних вигуків, прокльонів, соковитої лайки і пе менш соковитих

ляпасів. Ксли пристрасті розпалювались до білого, вилітали з бренькотом шибки і з ревінням недорізаного бика вибігав па вулицю заюшений представник «народу панів», або, як красиво каже Геббельс, «народу народів».

Це діялося не тільки у Львові. Майже вся Європа задихається ще від смороду здихаючої фашистської Німеччини. Мершій добити її та встромити в її могилу осиковий кіл — ось непідкладне завдання всіх порядних людей світу.

Все добре, все дуже добре. Німців б'ють аж пір'я леть. Червона Армія змела гітлерівський фронт на Балканах, союзницькі війська очистили від німецької погані Францію і Бельгію, гуркіт гармат армії свободи долинає до Кенігсберга, Кельна і Ахена.

Осінь стас веспою, весною визволених пародів. Червона Армія стоїть під стінами Варшави, недовго чекати, поки біло-червоні прaporи сповістять світові, що Гданськ, Щецин і Вроцлав знову стали польськими.

Ми переживаємо зламений час, а надходить ще більш величний і прекрасніший, від самої думки про який серце завмирає від радості й гордості. Від радості, що, незважаючи ні на що, варварська тевтонська навала стерта на порох. Від гордості, що це наша праця, що це наша кров, кров волелюбних народів, так щедро пролита в степах Сталінграда, на підступах до Варшави, на берегах Нормандії, принесла людству перемогу. Перемогу, яка не тільки врятувала увесь світ від жахливої неволі, але й піднесла його на такі вершини, про які пешодавно можна було тільки мріяти.

Все добре, все дуже добре, хоча ми й переживаємо труднощі, хоча й бракус інколи хліба, одежі, палива. Бо всі ми знаємо, що завтра буде краще, що надходить час великого людського щастя.

Є, однак, люди, які цього не відчувають, які цього просто відчувати не хочуть. Перепрошую, не люди — упирі. Упирі й упирини.

Вони ходять містом, опустивши носа. Підозріло зиркають довкола; при самій думці про те, що все добре і що буде ще краще, зеленіють від злости. Такий «пан добродій» піби й сам не знає, чого хоче, але придивіться до

нього, і ви пізнаєте в п'яому свого старого знайомого, того, що завжди добре знат, чого він хотів.

До 1939 року він одержував «пенсійку»: 600—700 злотих. Двадцятку щомісяця відкладав на «Фалангу» * чи ONR *. Синочка свого виховував на «Підвавельському відгомоні» і львівській «Справедливості», на іменини купував йому сотню бритв, щоб різати єврейські обличчя.

Коли він чув слово «Гітлер», захлинявся від захоплення. В сорок першому він відразу знайшов спільну мову з німцями. Своє допотопне барахло продав двірникам, його місце зайняли паграбовані у євреїв меблі. «Справедливість» була встановлена. «Пан добродій», який все життя мстився за єврейську захланність, дав тепер волю своїм сарматським істинкам. Німці грабували і крали, «пан добродій» купував. Купував і продавав. Все: вугілля, цукор, горілку, яйця, каву, чай, соски, патефони, павіт трохи закривавлену дитячу білизну.

З «патріотичного» обов'язку іноді нарікав на німців, але добродушно, від нічого робити і — щоб ніхто не чув. А насправді почував себе як риба в воді, як пончик у маслі.

І раптом усе увірвалося. Червона Армія вигнала німчиків зі Львова, і «панові добродієві» раптом перехопило подих. Від жаху, а потім — від обурення. Хто ж таке бачив, людоњки?

І никас «пан добродій» ніби наврочений. Никас і щось затіває. Цей гібрид міщанина і бика і зараз знає, що робить. П'яту колону робить, мої любі, pour Le roi de Prusse¹, того, що правду бив по морді, вітчизну топтав, але зате сам крав і давав красти. І поширює «пан добродій» небувалі, фантастичні плітки. Сіє хаос у головах, а в серцях заневіру, спекулює на людській наївності, як спекулював донедавна цукром.

Польща? Вона його не хвилює. Навпаки, він її боїться. Бо ж зі Славеком, Беком можна було ще витримати, ті, принаймні, тримали в руках. Але Берут *, але Роля-Жимерський *? Ні, «пан добродій» ненавидить демократів, ненавидить народ з такою ж пристрастю, як Гітлер. Це їх сднас, і це їх — поховас.

«Пан добродій» має сердечну приятельку — пані Зюзю.

¹ Для прусського короля! (франц.) — Ред.

Пані Зюзя — це жінчка висококультурна. Вона чудово одягастися, шик небувалий. 6 років тому вона чарувала заможних адвокатів і лікарів, дарувала свої ласки восьмісським сановникам.

Коли пімці зайняли Львів, вона залишилася без хліба. Тому потяглась за булкою. Почала вона від єврейських хутр, а закінчила вагонами українського сала. А крім того? Звичайно, кохала гестапівців, хоч не обходила їй вермахт. То дурниця, що руки коханців пані Зюзі були в крові польських дітей і жінок. Одеколон усував запах крові. А хороший одеколон — це для пані Зюзі вершина культур-ри!

Принагідно давала своїм приятелям певну інформацію. Звичайно, безкорисливо, від доброго серця...

Сьогодні пані Зюзя — генерал-губернаторська упиріця — сіла па міліну. Спекулювати? Ну добре, але як і з ким? Ні, залишається лише одне — плести змови, вставляти палки в колеса. Упиріця, яка досі пишалась своєю «apolітичністю», починає раптом цікавитися політикою. Вона стас правою рукою «пана добродія». Як і він, має тепер повний рот — Польщі. Згадала собі...

«Совети»? — «Це Азія, моя пані». То нічого, що ця «Азія» показала чудеса патріотизму і хоробрості, то нічого, що ця «Азія» своїм героїзмом зберегла культуру усієї Європи. Культура пані Зюзі починається з одеколону, шовкової білизни, а закінчується шелестом іудиних грошей. Упиріця не хоче зрозуміти і, зрештою, ніколи не зрозуміє, що ні духовно, ні розумово вона не доросла до п'ят першому-лішому звичайному червоноармійцеві-узбекові. Що його кров, пролита па полях битв за свободу і майбутнє людини, благословлятиме майбутні покоління, а що після пані Зюзі не залишиться нічого, буквально пічного.

«Пан добродій» і пані Зюзя — це ар'єргард гітлерівської орди. Демаскувати цю пару ми повинні завжди і на кожному кроці. В ім'я сьогоднішнього і завтрашнього дня, в ім'я нашої спільноти справи і спільноти перемоги, а отже, в ім'я незалежної і демократичної Польщі.

У виданому два роки тому провіднику Бедекера * по генерал-губернаторству читасмо про львівський Ринок * таке: «Він збудований у німецькому колоніальному стилі».

Провідника по «рейхскомісаріату» гітлерівці не встигли видати. Зрештою, вопи і без Бедекера знали, що таке «німецький колоніальний стиль», і застосовували його на Україні з гідною подиву послідовністю.

Вони не церемонились. Галичину причепили до «генерал-губернаторства», Чернівці і Одесу віддали в оренду румунам, з інших областей України створили щось на зразок вільгельмівського Камерупу *, з тією лише різницею, що роль пещасних негрів мали грati українці Київщини й Полтавщини, Харківщини й Донбасу.

Як вони господарювали у нас, ми знаємо. Однак не всі ми знаємо, як вони думали хазяйнувати на Україні в майбутньому, і то в зовсім недалекому майбутньому.

Цьому питанню гітлерівці присвятили цілі гори пропагандистської макулатури. Там було все: і життєвий простір, і німецька колоніаторська «місія» на Сході, і смаковиті, запаморочливі цифри тонн хліба, м'яса, масла, цукру, вугілля, залишої руди, всіх незліченних багатств, що колись безперервним потоком попливуть у ненаситний німецький живіт.

У Берліні друкували розкішно ілюстровані книжки, автори яких старанно підраховували, скільких української і російської землі було в німецьких руках за часів Миколи II. Результат цих підрахунків був дуже привабливий: німецька земельна власність у колишній російській імперії становила 48 процентів усієї орної площі Німеччини.

А все це мало довести німцям їх «право» на оволодіння всією орною площею Радянського Союзу...

Це була література офіційна, доступна для кожного смертного. Та крім неї є ще сила документів, усіляких звітів, інструкцій, доповідних записок, прихованих від денної світла в шухлядах гітлерівських таємних канцелярій. Під ударами прикладу червоноармійської гвинтівки чимало цих шухляд вилетіло з письмових столів, і сині папки з документами посыпались до наших під. З документами такого варварства і такого цинізму, яких людство не бачило в найчорніших снах.

Перед нами тасмана доповідна записка про Україну. Автором її є один з найближчих співробітників Альфреда Розенберга. Українська інтелігенція? Нема такої. Автор записи наводить при цьому обурливий, на його думку, приклад, коли якась німецька сім'я поставилась до своєї української рабині-студентки як до ... студентки. «До гною!» — репетує осатанілій гітлерівець, погрожуючи німецьким «білим крукам» усіма пекельними муками з рук гестапо. Його німецький мозок заливає кров, коли він пише, що на Україні є ще «грудасті жінки». «Вони забагато їдять», — констатує німець і розгортає перед своїми зверхниками план цілковитого пограбування України.

Але відповідальному берлінському канібалові й цього мало. В зв'язку з бомбардуванням німецьких міст союзною авіацією він пропонує ось що зробити. І не тільки пропонує; він говорить про цю справу, як про щось уже вирішene і затверджене Гітлером:

«...Приміром, жителів з Карлсруе треба буде перевести в одне з українських міст, а його українських жителів переселити в східні райони па таку саму відстань, яка ділить Карлсруе від цього міста».

Зважте це «приміром». Гітлерівський сановник та «іже з ним супці» всерйоз готувалися виселити українців з України, тобто створити Україну без... українців. Це вже не колопія павіть, а щось на зразок Німеччини № 2, що її обслуговували б виселені за Каспій автохтони...¹

Хтось може сказати: божевілля. Ні, це не було божевілля. Тільки протягом трьох років окупації вони зменшили населення України на одну третину. За цей час вони встигли винищити на європейському континенті майже весь єврейський народ, вони здесяткували народи Югославії, вони поголівно вимордували польську

¹ Туземне населення.— Ред.

інтелігенцію за Віслою, вони за останній місяць вбили 270 тисяч мирних жителів Варшави, вони кипули Західну Україну в безодню такого горя, якого вона не переживала навіть за часів татарської павали.

Фашисти показали, що вони вміють, до чого вони здатні. Вони виявили себе пе людьми, а якимсь осоружним, сморідним поріддям диявола, поріддям, що на нього є одні тільки ліки: вбивати його, вбивати заради всього святого для людини, вбивати.

Солдати Червоної Армії перші зрозуміли це. І тому Київ залишився Кисвом, а Україна — Україною. І тому сьогодні для зайд б'є смертна година. Б'є звідусіль: з-над Карпат, з-над Вісли, з-під хвиль голубого Дулаю й з полів прекрасної Франції.

Вона б'є і звучить у наших серцях як святковий, радісний дзвін, дзвін перемоги. Не тільки перемоги нашої України, але і всього багатостражданого людства.

Пан Обіруч професор. А вірніше був пим. Сьогодні пан Обіруч ліва рука кербуда. Навіть не права, а ліва.

Щось такого? Як говорять у Львові. Чому саме управдома? Людина, яку п'ять-шість років тому називали майбутнім світилом науки... Хм, це ціла проблема.

Пан Обіруч брав колись участь у суспільному житті. Власне кажучи, не брав, а взяв. Трапилося це один-єдиний раз, коли він вирішив не брати участі в сапаційних виборах. Після того визначного та захмареного дня щось надломилося у професорові Обіручі. Раніше незламний борець за волю, який не побоявся в присутності жінки Брест, Березу та озонуючу конституцію* назвати ганьбою ХХ століття, після пам'ятних виборів раптом зменшився, якось скис. Раптом почав дбати про репутацію, наче занімів, навіть рідній дружині більше не писнув жодного слова відносно того, що відбувалось довкола.

Ночами його переслідували кошмари, снилося, що хтось підглянув його відсутність біля виборчої урни. Підглянув, доніс, і що в результаті цього не сьогодні, то завтра...

У цих турботах рятувала професора наука, знання. У них і лише в них шукав він розради і забуття. Як для професора це було багато, дуже багато.

Вибухнула війна. У патріотичному пориві професор випосив солдатам помідори, копав з дочкою траншеї для захисту від авіації, віддав у фонд оборони країни весь свій запас використаних лез (58 штук). А на дванадцятий день війни, коли гітлерівські шрапнелі загриміли над Львовом, професор махнув рукою і ліг у ліжко. Піднявся він лише через десять днів. Та побачивши на будинках червоні прапори, знову ліг. Лежав так тиждень, два, три; одним вухом прислухався, чи пе йдуть по нього, другим заподядливо ловив поголоски...

* * *

Аж одного чудового ранку сказав собі: «Треба це не речекати». Сказав і піднявся. Була це вже зовсім інша людина. Скам'яліле від болю обличчя пагадувало щось гротескове, в його колись таких несміливих рухах тепер було щось від гетьмана. Про книжки він забув, лабораторію викреслив з пам'яті. Книжки могли зробити його відомим, лабораторія — також. Про нього б говорили, про нього б писали. Щі, красно дякую, йому навіть і не синялося закладати пальці в двері історії. До того ж в обертові двері... Ореол мученика був значно вигідніший. Крім того, ця, як же ж вона називається,— честь народу.

Ця «честь» посадила професора за стіл кербуда. Тут можна було спокійно жити, страждаючи, і спокійно страждати, живучи. Хабарів не брав, де там! Щопайбільше — це який-небудь там дрібний дарунок у вигляді старої курки або пляшки сивухи, та й то ще за німецьких часів...

За німецьких часів пан Обіруч мав власний погляд на речі. Коли до його вух долітали відчайдушні крики катуваних єврейських дітей, він бурмотів: «Кара божа, продали Христа». На звістку про масові страти українців він зітхав із полегшенням: «Так їм і треба». Різня поляків наповнювала його, річ ясна, смутком, проте і цей смуток десь розвіювався під впливом заспокійливих думок. «Чи не казав я? Треба було перечекати. Пе-ре-че-ка-ти!».

Щоправда, в день вигнання німців зі Львова, пан Обіруч раптом ожив. Та вистачило одного погляду похмурих очей його шефа-кербуда (колишнього власника стайні для скакунів), щоби професор знову склався у свою шкаралупу.

Тягнулися дні за дніми, сірі, кербудівські. Професор неодноразово задавав собі питання, коли йому було краще: під час німецької окупації, чи тепер, без німців. Нарешті прийшов до висновку, що під час пімецької окупації. Чому? Ну-бо тоді ж був, папове, так би мовити, душевний спокій, ніякі проблеми не хвилювали чоловіка. А тепер? З вікна видно польських солдатів з орлятками, озброних так, що аж любо глянути; чути про Прагу, про битву під Варшавою, якийсь там комітет, якась аграрна реформа і цей Любліп, молодий, неспокійний, сміливий і одночасно, як здається, дійсно польський. А тут знову поголоски, поголоски... Що німці, папе, того, опам'ятають-

ся і повернутися, що вже домовилися з англійцями, що Гітлер падумав перенести свою резиденцію в Брюховичі *, що турки, пане добродію, наближаються до Кисва... Справді, збожеволіти можна!

Однак пан Обіруч бореться з собою як може... Він вибрал найпростіший і найефективніший спосіб: закриває очі на дійсність, вірить поголоскам, розповсюджуваним фашистськими агентами. Навіть найбільш ідотським. Це охолоджує збуниовану кров і, що найголовніше,— заспокоює сумління.

Цими днями професор бачив сон. Неповторний. Снилося йому, що з хмар лондонських туманів опустився в його спальню генерал Соснковський. Весь у білому, як ангел, з крилами, з мечем у вигляді поліцейської палки, в супроводі фашистських молодчиків, таких, яких бачили у Львові в квітневі дні 1936 року.

— Ти помагав советам у їх боротьбі? — грізно запитав генерал.

- Hi! — гордо відповів Обіруч.
- Ти боровся з німцями?
- Hi!!
- То що ж ти робив протягом цих п'яти років?
- Нічого!!! — радісно закричав Обіруч.

— Оце справедлива людина! — з пошаною кивнув головою генерал. — Ввійдеш за те разом зі мною до моого майбутнього королівства і зайдеш місце серед вірних моїх сторожів. Амінь.

Цей сон переконав Обіруча у вірності вибраного шляху. Сумнівів більше не було, професор став непохитний, як скеля.

Недавно зайшов до його кабінету чоловік з комітету допомоги Варшаві, що потопала у крові.

Професор нап'явся.

— Не дам ні карбованця, я не втручаюся в політику,— прозвучала рішуча відповідь.

Чоловік вийшов.

— Чи говорив він що-небудь, коли виходив? — звернувся Обіруч до кербуда.

— Ні, або що?

— Бо мені здалося, що сказав: «Скотина!»

Насправді, професорові тільки здалося. Це був тільки голос відмираючої совісті.

Замінник (або ерзац) — це страшна річ! Больцьо міг би дещо про це розповісти. Хоча б про той мед «тільки для німців». Полежить він 5 хвилин на сонечку і вже витікає через усі щілини упаковки, і не медом тхне нещастя, а поганим кремом для взуття. Потім клієнт лише носом покрутить. Втрачаєш, це факт. Або ці папіроси, наче з хмелю. Напрацюється над тим чоловік, напотіється, аж тут з'явиться відвідувач — розумник і з першого погляду оцінить товар: «Дурню нікчемний, ти хочеш мене обдурити, щоб я курив пиво? Не діждеш цього!»

І ціого не допоможе, хоч будеш з себе Христа вдавати, втрачаєш, брате, це факт. А якщо тобі зустрінеться темпераментний клієнт, то цілий тиждень ходиш по місту з перев'язаною мордою. Хай йому грець!

Нехай тебе не хвилюють, читачу, оці пригоди Больця. Не вір йому, бо це ж негідник. Скаржиться на ерзаци, а сам є замінником. Замінником чого хочете: людини, поляка, громадянина. І що гірше: цілий світ в його очах є тільки одним — замінником.

Почалося це давно, Больцьо ходив тоді в гімназію. Єдиний син, він був оком у голові для свого батька, заборгованого по вуха такого собі службовця побутового суду. Добросердій батечко себе пе тямив з радощів: «Ви подумайте, що за дитина! Не вчиться, до книжки навіть не загляне, а з класу в клас як та миша перелазить!»

Дійсно, Больцьо перелазив, на шпаргалках, на підказках, на наївності вчителів, одним словом, на власній спритності. Свідоцтво — це головне, свідоцтво для Больця було замінником знань.

У д'ятому класі Больцьо приколов на зворотній стороні лацана мечик Хороброго *. Це був період найви-

шого романтизму в його житті. Больцьо шалів. Одного вечора в трамваї порізав бритвою сельськіове хутро якоть сврейки. Через усю спину. Коли він розповідав про це вдома, батькові дослівно дух перехопило, але як люблиний батько він відніс це на рахунок власної відсталості. Однак в глибині душі старий зовсім інакше уявляв собі Кмітіца *.

Особливо гарячим патріотом виявився Больцьо з хвилин після вибуху польсько-німецької війни. У повенській академічній шапці (хоча він не здав випускних екзаменів) стояв він у оточенні колег на тротуарі напроти пам'ятника Міцкевича. Він стояв напроти пам'ятника першого пророка свого народу, творця «Пана Тадеуша», якого ніколи не зумів дочитати до кінця. Сльози виступали йому на очах, коли мобілізованиі селяни й робітники з гвинтівками в руках йшли на Захід. Він кричав разом з колегами «на Берлін!», але рука, піднята в повітря, заламувалася болюче, трудно було її простягати на захід проти тих, хто стільки років удавав союзника і протектора, з ким мали разом марширувати на Схід і хто так огидно зрадив і ошукав свого молодшого спільника і свого ідейного любимчика.

Пригодилося Больцьові те, що не служив ще в армії. Не пішов па фронт — уник риску. Тепер можна вже було перечекати. Апглія. Хай та Англія щось робить. Гарантувала. Больцьо хитався між ідеєю та можливістю перечекати до перемоги. Вже було «по всьому»: час ішов. Больцьо вирішив виїхати в Угорщину. Проте вже в Ділятині «простудився», після чого з болем у серці повернувся до Львова і пішов у ресторантрест кельнером.

Про вищий учебовий заклад і не думав. По-перше, тому, що треба було ще раз здавати ті нещасні екзамени, а по-друге... па згадку про те друге Больцьо з погордою закопилював губи: «Таке скажете, якийсь там їхній Франко і взагалі — дикий схід!..».

Больцьо запустив собі вусики a la Menjou * і почав залишатися одна за одною до солом'яніх вдовичок, яких тоді було так багато. Маючи емоційну натуру, робив це з певним шармом. Починав роман з напарфумованих записок, а коли це йому набридало, посылав своїй коханій квіти з карточкою: «Прощай, мій чарівний сон, я тебе не вартий».

Цими замінниками кохання Больцьо займався до того часу, поки не вводобав собі молоденьких дівчат. Але то вже випало на період німецької окупації.

Спочатку Больцьо тримався по-діловому. Обслуговував, щоправда, німецьких офіцерів, але більш пічого. Він не здався павіт тоді, коли обслугу ресторану пімці замінили дівчатами. Аж спокусила його демонічна пані Клаудія. Для неї і тільки заради неї наш Больцьо записався на фольксдойча*, їй і лише їй приносив весь (майже) фольксдойчівський пайок. Знайомим він говорив: «Що з того, що я зовпішно вдаю пімця? Я роблю це заради хворого батька (батько тим часом помер). У глибині душі я сі буду поляком».

З часом Больцьо зрозумів, що зробив дурпицю: фольксдойчество загрожувало призовом до армії. Це було після сталінградського трауру. Больцьо не міг гаяти часу. Через знайому він подбав, щоб його тихенько викреслили зі списку ренегатів, зголив вуса і перепіс свою діяльність «в підземелля», конкретніше — на Krakівську площа.

Там він знаходиться і до сьогоднішнього дня. Але тільки у визначені години, та й то на правах старшого. Він рідко побачите його з пачкою папірос у руці. Нан Больцьо є оптовиком, це значить, що він рідко мас безпосередній контакт з покупцем, пайчастіше продає товар тільки тим, що перепродують.

Останнім часом повернувся він до старого, правда, пе менш досконалого способу. Знайомий токар виробляє для нього шпульки для ниток з міцімалью виступаючими краями. Це дозволяє Больцьові «пускати в обіг» десятиметрові нитки замість стандартних 200-метрових. 40 карбованців штука. Одним словом, райське життя!

Останнім часом Больцьо має великий клопіт: його хочуть призвати до польської армії. Больцьо викручується, як тільки може. Змінює адреси, спить у знайомих, але хто може поручитися... Больцьо обурюється: «Хоч би це була справжня армія, панове, а то ж ерзац, явний замінник!».

У неділю Больцьо забуває про Krakівську площа. Після дванадцятої ви можете його побачити на Академічній*. Ті ж самі чорні вусики, що й колесь, ті ж самі спокійні, трохи замріяні очі і матова шкіра вихоленого пана. «Англійські» чоботи, мисливська куртка і кокетливий капелюшок па маківці голови — це його святкове вбрання.

Поруч чарівпа шістнадцятирічна особа, справжнісінький марципан з опущеними віями. Больцю напіштує пані Цесі ніжкі слівця, відомі вже і заяложепі, як стара копійка, і в той же час думає про те, що цілий світ — це, власне кажучи, тільки замінник і що цей замінник не така вже й страшна річ.

Хіба... хіба, що хтось захотів би перекопати Больця, що все це зовсім не так.

А варто було б. Саме пора.

Смерть Гіммлера — це черговий після розгрому Німеччини удар, що його довелося пережити жовто-блакитним нацистам. Зник з лиця землі їх класик, їх ідол, володар їх дум і натхненник їх діл, особа, з ім'ям якої якнайменше пов'язана історія українсько-німецького націоналізму за останні 10 років.

Бандері і бандерівцям є чого плакати. День нашої перемоги 9 травня був для них сумним днем. Фашистський Берлін — їхня Мекка — виявився поваленим в прах. Іхній диспозиційний центр — розвідувальний відділ німецького генерального штабу — кипувся вроztіч, і його офіцери змушені сьогодні застосовувати ті спроби переодягання, що їх вони ще недавно навчали своїх бандерівських годованців. І нарешті — ціаністий калій у шлунку самого Гіммлера. Є від чого посивіти.

Гіммлер покінчив з собою, коли його спіймали. До того часу він ходив у гримі й удавав з себе сліпця, маючи за проводирів двох ад'ютантів-гестапівців. Ховаючись, Гіммлер не гаяв часу: аж до самої хвилини арешту він гарячково монтував новий варіант гестапо, нову організацію фашистських душогубів — «вервольф» *.

При всій безнадійності свого становища бандерівські верховоди і в цьому намагаються наслідувати приклад свого подохлого шефа... Бандерівщина, цей «оствервольф», незважаючи на її цілковитий ідеїчний і політичний розгром, все ще хоче жити й діяти. І продовжує свої злочини.

Горобиною ніччю бандерівські мокриці вилазять з-під землі. Для них немає нічого святого. З однаковою насолодою вони ріжуть дорослих і немовлят. В садизмі вони дорівнюють катам з Майданека *, Освенціма. Про причини збивств не питайте: що могла вчинити душогубам шестимісячна дитина? За віщо вони могли на ній помститись,

випускаючи з неї кишкі? Це просто кривавий розбій. Розгнузданий фашистський розбій, яким вони хочуть налякати мирне населення, паралізувати його волю до праплі, до нового творчого життя.

Ці сп'янілі від запаху людської крові паразити ходяться по своїх норах. Зголоднівши, йдуть у село. Німецький автомат, приставлений до скроні селянина, і от вони мають уже продовольство. Грабують усе, що тільки вдається: коні, корови, свині, одежду, подушки, ковдри, годинники, гроші, коштовності.

Провокація — це їх друга зброя. Вони брешуть, нацьковують, залякають.

Дні бандерівської зграї злічепі. Вона приречена. Вона ще не хоче, однак, примиритися з цим. Вікинуті за борт бандерівські верховоди все ж таки намагаються далі творити мерзенні діла, сподіваючись, що це дасть їм якийсь шанс.

Вони сподіваються, але не діждуться цього. 1945 рік — це не 1918 і не 1941. Гіммлер в останню хвилину побачив це і отруївся. Бандерівські гризуни ще не хочуть примиритися з близьким кіцем.

Період війни в Європі закінчився. Наш народ починає мирне трудове життя. Бандерівським мокрицям це не до вподоби. Вони намагаються перешкодити нам іти вперед — до світлого, заможного, культурного життя. Вони ногами рахують.

Бандерівські мокриці будуть розчавлені!

ГОЛОВНИЙ ПІДПАЛЮВАЧ ВІЙНИ

«Герман Герінг Верке» *. Концерн Герінга страшим спрutoм охопив майже весь наш континент. До одного мільйона рабів, не найманих, а силоміць пригнаних, працювали на Герінга. Капітали цього фашистського удава обчислювались круглењкою сумаю в два мільяриди марок. Найбагатша людина Європи...

Починав Герінг скромним льотчиком-випробувачем в першу світову війну. Вирізняли його і тоді з сірого армійського середовища дві пристрасті — гонитва... за орденами і за грішми. І того, і другого він загарбав досхочу завдяки родинним зв'язкам з німецькою титулованою і нетитулованою знатью. До того ж (як про цього говорили друзі) він «брав». Хороший хабар — і продукція «Баварських моторобудівних заводів» * діставала найвищу оцінку випробувача...

1918 рік. Німеччина розбита. Герінг пе занепадає духом. Він крупно спекулює, гуляє, стає морфіністом і на якийсь час знаходить надійніший притулок, одружившись із багатою шведкою — баронесою Карін Фок. Тоді ж, обертаючись між верхівками німецької аристократії, він вступає до так званої націонал-соціалістичної партії *.

1923 рік. Герінг — учасник гітлерівського «пивного путча» * в Мюнхені. Провал, арешт і втеча за кордон, де він веде гуляще життя.

У 1927 році Герінг повертається в Німеччину. Обстановка йому сприяє. Німецькі юнкери, магнати рурських і рейнсько-вестфальських підприємств мріють пакинути гамівну сорочку па шімецький робітничий клас і дедалі більше тримають курс на загарбницьку війну. Гітлерівці, партія реакції і війни їх власністю. Але в німецькій верхівці побоюються рядових членів фашистської партії,

які часом приймають на віру соціальну демагогію свого проводу. Герінг на посту. Він увіходить у свою основну роль — репрезентує гітлерівських хазяїв, тобто німецьких капіталістів і поміщиків у гітлерівській партії, мов пес на ланцюгу пильнує їх інтереси. У вирі політичних інтриг, підтримуючи контакт з рейхсвером * і клікою президента Гінденбурга, Герінг шалено б'ється за владу. Його дружина в цей час вмирає в далекій Швеції в тоскні самоті. Чоловікові, якого Геббельс солоденько називав «людиною німецьких почуттів», немає часу її одвідати.

Та ось першої мети дійдено — фашисти при владі. Герінг — перший заступник фюрера, голова німецького рейхстагу *, прусський міністр внутрішніх справ, начальник ним же утвореної розбійницької таємної поліції — гестапо. І він розгортається на всю широчину своєї «пруссько-німецької вдачі». «Я ставлю ставку на мерзотника» — парабно-одверто зізнається він в 1933 році. І в іншому місці він наставляє своїх підручників: «Пам'ятайте, я не шукаю справедливості. Мені треба тільки знищувати і викорінювати, більше нічого». Перші масові страти антифашистів, винищення в тюрмах і концтаборах цвіту німецького робітничого класу, світлої совісті Німеччини — все це зв'язане з ім'ям Герінга.

Він — «реформатор». Віднині з його наказу в Німеччині страчують не інакше, як добрячою середньовічною сокирою. Таку сокиру сановний кат чіпляє над своїм письмовим столом.

Разом з Геббельсом Герінг задумує і здійснює підпал рейхстагу. З квартири Герінга — голови рейхстагу — службовим підземним ходом проходять вночі факельники — і зловісна заграва спалахує в небі Берліна. В цьому злочині провокаційно обвинувачують комуністів, щоб ще більше розгнуздати вакханалію терору. Та Герінгові не щастить. Справжніх паліїв викривають на знаменитому Лейпцигському процесі *. Незабутня картина! Наділений дияволською безмежною владою, фашистський диктатор борсається в без силій люті на суді. Як жалюгідно виглядає гладкий Герман перед вбивчими доказами товариша Димитрова *! Виявляється, людина, при всіх умовах, сильніша за звіра.

Від підпалу рейхстагу до кривавої пожежі в Європі й світі — такий шлях фашистських правителів. Перший plutokrat гітлерівської партії, Герінг несе особливу від-

повідальність за цинічну підготовку воспівного розбою, що в минулому ніколи так одверто не рекламивалася. Переведення всього великого німецького господарства на сухо воєнні рейки і при цьому ненажерливе, нестримне само-збагачування — ось стихія Герінга. «Гармати — замість масла» — ось у чому його пайвища премудрість. Опрацьовані пим господарські «четирирічні плани» були проголом до бандитських нападів на мирні країни. Вони ж дозволили правлячій кліці систематично і скандално наживатися. Герінг себе не кривдив. Він — головний маршал авіації — був найкрупнішим покупцем виробів Герінга — хазяїна численних «імперських заводів», економічного диктатора Німеччини.

Авантюрист, як всі його співбрата по грабунку, він безугавно просторікував про німецьку світову імперію, що підминає під себе всю земпу кулю. Програму надзвичайних озброєнь, яку він уперто запроваджував у життя, Герінг вихваляв до небес. Він був переконаний в її перевазі над усім, що тільки є в інших країнах. І, мабуть, ніхто серед гітлерівців так безсороно не вихвалявся і так ганебно не пошився в дурні, як він. З наказу Герінга німецька радіомовна компанія під звуки фанфар передавала записані па плівки трагічні сценки руйнування з повітря Варшави і Бслграда. Він сам літав над палаючим Лондоном. Але регочучого німецького обивателя Герінг запевняв: «Скорше волосся виросте у мене на долоні, аніж ворожі літаки з'являться в небі Німеччини». Перед самою сталінградською спохвальною віщ, сходячи слипою, розписував тому-таки обивателі невичерпні гори російського та українського масла й меду, сала і яєць. «Все це вже наше, назавжди наше, завойоване в славній німецькій неприможній війні».

Він одверто виправдує в такій війні «вбивство і залякування, моральне придушення і повне знищення, все, що необхідно, щоб добитися свого».

Герінг добився — він за гратаами. Де ж поділася його хвалесна «німецька вірність»? Повідомляють, що, потрапивши в полон до союзників, Герінг, плаваючи і запобігаючи перед англійським командуванням, одразу ж почав зрікатися всього. Виявляється, що в березні 1945 року він вимагав від Гітлера припинення війни і негайної капітуляції. За це фюрер нібито хотів із ним розправитися, але Герінг зник. Одне слово, Герінг — «жертва».

Він, звісно, не вірить в успіх свого демагогічного маскування. Не випадково він, згідно з тими ж повідомленнями, безперестанку скимлить у тюрмі. Йому в цьому посилено допомагає якась фрау Паула, що недавно на смішила цілий світ, що у «її Германа — велике серце». Сердобольна Паула — сестра Герінгова, і вона старається якось-то його вигородити. Але народи Європи добре знають це «велике серце», напосне кров'ю мільйонів безневинно скатованих, величезну тушу, вгодовану цією кров'ю. Присмію знати — прийшов час їх кінчати.

Сьогодні перший день виступу оборони. На лаві підсудних помітне деяке хвилювання. Особливо хвилюється Герман Герінг — адже сьогодні його «великий день».

Побачивши за плюпітром свого оборонця Штамера, він ише йому підбадьорюючі усмішки. На обличчі Герінга — правої руки фюрера — блукають промені надії.

Бадьорий настрій товстого Германа передається його оборонцеві. Голос Штамера звучить більш піж самовпевнено. Він починає з... антирадянської провокації, витриманої в класичному стилі Гебельса. Штамер вимагає, щоб трибунал викликав свідків, які б могли підтвердити, що 15 000 жертв у Катині не були жертвами німців. Він називає навіть цих свідків. Це... німецькі офіцери.

І чим далі, тим ситуація стає яснішою. Оборонець обома руками черпає «аргументи» з криниці гітлерівського міністерства пропаганди. Штамер намагається перевірити трибунал, що Німеччина не порушила Версальського договору *, бо вона «розбройлась» у той час, коли інші держави «не хотіли, на горе Німеччині, обезбройтись». За словами Штамера, Німеччина мала також право відмовитись від Локарнського договору *, бо Франція насмілилась рятувати себе від майбутньої німецької агресії, уклавши з Радянським Союзом договір про взаємодопомогу.

Розраховуючи на коротку пам'ять членів трибуналу та представників обвинувачення, адвокат Штамер намагався зачитати ряд матеріалів, але їх трибунал, як неістотні, вирішив не брати до відома. Втручання представника американського обвинувачення Джексона поклало край цій, деликатно кажучи, підозрілій витівці адвоката.

Після цього Штамер показав нам свою гармату найважчого калібра: генерала авіації Бодеппатца, колишні о-

го ад'ютанта Герінга, а згодом зв'язкового між Герінгом і штаб-квартирою Гітлера. Поява цього свідка викликала зрозуміле зацікавлення. Воно чим далі більше зростало і, нарешті, розлилося в гомеричний сміх.

Почалося з того, що генерал Боденшатц зачитував свої відповіді на запитання оборониця з... цидульки. Це дуже снодобалось не тільки адвокатові, але й Герінгу, який весь час схвално хитав головою в такт свідченъного пе-оціненого ад'ютанта. При цій нагоді ми почули про те, що Герінг виступав проти листопадових погромів 1938 ро-ку *, про його любов до Британської імперії. Ми дізнали-ся також, що Герінг був «миролюбцем». На доказ цього Боденшатц зачитав слова Герінга, сказані цим після під-писання Мюнхенської угоди *: «Оце так мир!» При ін-шій нагоді Герінг, за словами Боденшатца, додав з при-воду Мюнхенської угоди: «Війна завжди є рискова-на річ».

Можна повірти Герінгові, що він мав усі причини бути задоволеним мюнхенським «миром». Важко було б також не погодитись з ним сьогодні, що війна таки на-справді рискова на річ...

Проте не менш рискованим кроком було запрошувати Боденшатца за свідка. Герінгові та його захисникам довелося дуже скоро розкусити цю гірку істину. Як тільки голова трибуналу наказав свідкові сковать цидульку, той розгубився, вп'ялив зір у свого колишнього шефа, шукаючи у нього допомоги. Люб'язна усмішка була йому відповіддю. Боденшатц тут же віддячив йому, назвавши першого організатора нацистських концтаборів і одного з винахідників крематоріїв Майданека та Освенціма «добро-чинцем усіх злідарів і пригнічених». За словами цього ж Боденшатца, пі віп, пі його шеф «не мали поняття» про те, що робилося в німецьких концтаборах, і дізналися про це тільки... після війни. Вони, бідолашні, не знали нібіто про винищенні єврейського народу, а коли Герінг кінесь кінцем дізнався про це, він сказав пророчі слова: «Нам доведеться розплатитися за це».

Поява за пюпітром американського обвинувача Джексона остаточно збиває свідка спастилику.

Джексон вказує на суперечності між зізпанням Боденшатца на слідстві та його сьогоднішніми свідченнями, зробленими також під присягою. Боденшатц ніяковіс, потім блідне і, парешті, бомба вибухас:

— Я тільки тому це сказав,— белькоче свідок,— бо так сказав мені адвокат Штамер.

— Одначе,— говорить Джексон,— протоколи, вами власноручно підписані, містять цілком протилежні зізнання.

Боденшатц рухає хвилину губами, з розпачем дивиться то на Герінга, то на Штамера і, не знайшовши їх очей, безнадійно махає рукою:

— Якщо це стойть у протоколі, то це — правда.

Ця сміховинна сцена повторюється кілька разів підряд, викликаючи кожного разу в залі ураган усміху. Оборонець Штамер ховає обличчя в розкладені перед ним папери, Герінг стогне і обома руками хапається за голову.

На зміну Боденшатцу приводять під вартою нового свідка оборони — генерал-фельдмаршала авіації Мільха. Ця невеличка на зіріт людина з обличчям дрібного крамаря кланяється підсудним і самовпевнено сідає на підвищенні для свідків. Мільх не знає ще про гіркий досвід свого попередника. Він так само, як і Боденшатц, байдує повторює заучений ним урок і, керований «вмілою рукою» адвоката, розповідає про все, тільки не про те, що цікавить трибунал.

Потім на даний Штамером знак Мільх виймає з кишені книжечку з десятъма заповітами німецького солдата. Мільх з комічпою серйозністю на обличчі читає ці заповіти: «Не вбивай безборонних», «не грабуй...»

Чому ж, певажаючи на ці заповіти, німецький солдат і вбивав безборонних, і грабував, де його попало, про це розповість нам Мільх аж у понеділок і, очевидно, з таким самим успіхом, з яким Боденшатц розповідав про «чесність і доброчинство» Германа Герінга...

ІЗ ЗАЛУ СУДУ

(Від спеціального кореспондента
«Радянської України»
на Нюрнберзькому процесі)

I. ФОН ПАПЕН * І ЙОГО СПІЛЬНИКИ

28 листопада на засіданні Міжнародного військового трибуналу «героєм дня» був фон Папен. Світ багато знав і раніше про цього майстра провокацій, але тільки тепер, коли авантюристичне життя фон Папена наближається до свого логічного завершення, ми маємо можливість ознайомитись з усіма його деталями.

Але справа не в самому Папені. Цей фоп пройдисвіт лише найбільш зразковий, найбільш породистий екземпляр пімецької імперіалістичної звіроти — цієї суміші вовка та лисиці. Не все ще було сказано про фон Папена, але їй те, що ми почули сьогодні про цього, кидає яскравий промінь світла на особу цього невдалого гітлерівського Талейрана * і на деякі секрети його діяльності.

На цей раз мова йшла, головним чином, про Австрію, де дипломатичний фрак фон Папена мав відіграти роль маскувального халата, під яким ховався шпигун, диверсант і змовник в одній особі. Він працював па славу Гітлера не за страх, а за совість, а його посольський палац у Відні став осередком і матеріальною базою австро-німецьких нацистських вбивць.

Його запалу не охолодив навіть той факт, що Гітлер збирався зробити його жертвою своєї чергової провокації — маємо па увазі плановане нацистами «вбивство» фон Папена для виправдання окупації фюрером Австрії. Цей дипломат з фізіономією типового зломлювача знав прекрасно, що таким квітам, як віш, можна цвісти тільки на пімецькій землі, і що будь-де за кордоном, замість дипломатичного фрака, його чекала б в кожному разі арештантська куртка.

За проголошеними па суді свідчепнями колишнього посла США в Австрії Мессерсміта, сфера інтересів фон Папена виходила далеко за межі австрійської республі-

ки. За інструкціями, одержуваними з Берхтесгадена, фон Папен готував загарбтання Німеччиною всієї Південно-Східної Європи, включаючи і Україну.

Це був час, коли нацисти так розперезалися в Австрії, що і їх патрон фон Папен не вважав за особливо потрібне рахуватись із словами. В розмові з Месссерсмітом фон Папер заявив таке:

«Південно-Східна Європа палежить до гінтерланду Німеччини *. Ми включимо її до нашого життєвого простору. Перша нашою буде Австрія».

У своїй австрійській роботі фон Папен розраховував не тільки на головорізів із зграй вбивць канцлера Дольфуса *. Про це він сказав Месссерсмітові досить одверто:

«Я маю намір використати свою репутацію доброго католика, щоб впливати на керівні австрійські кола, як, наприклад, кардинала Інніцера *. Це допоможе німецькому урядові взяти під свій контроль Південно-Східну Європу».

Треба сказати, «хороший католик» Папен знав, що робив. Ультракатолицькі мастодонти, палякані лютневим повстанням австрійських робітників *, впіймалися на гачок гітлерівського катанінського дипломата і в міру своїх сил прокладали Гітлерові шляхи до аншлюсу * (приєднання) Австрії і допомагали йому здійснювати план завоювання Південно-Східної Європи.

Але особливо ревним співробітником фон Папена виявився віденський кардинал Інніцер. Свідчення Месссерсміта дають вичерпну характеристику діяльності Інніцера і показують, хто був у ті роки його патріархеником.

Досить взяти комплекти газет того часу, щоб дізнатися, що саме Інніцер був у той час шефом антирадянської пропаганди на всю Південно-Східну Європу. Нікого, мабуть, не здивує те, що центральною точкою заинтересованості Інніцера була Україна: це відповідало планим Папена.

Як відомо, прізвище віденського кардинала не зникало тоді ні на один день із сторінок жовто-блакитної преси Львова. В Інніцері українсько-німецькі націоналісти бачили головного проповідника антирадянського хрестового походу. Це вони день у день заповнювали його приймальни.

Найближчим співробітником Інніцера у виконанні завдань нацистського дипломата фон Папена був львівський

уніатський митрополит Шептицький. Сердечне листування цих обох католицьких «князів церкви» дасть майбутньому історикові чимало матеріалу для дослідження каналів, що спултуали кабінети нацистських змовників проти миру з налаштами деяких високопоставлених слуг «нейтрального» Ватикану... Фон Папен і в цьому випадку знат, що робив. 700 кілометрів, які відділяють Віденів від Львова, не перешкоджали йому простягнути свої пазурі на львівську гору Юра *. До речі, там давно вже чекали на це, як на велике свято.

Знат фон Папен, що робив, та не завжди знат, що говорив. У цитованому представником американського обвинувачення Олдерменом свідченні Мессерсміта є слова Папена про те, що при загарбанні європейського південного сходу в цей «життєвий простір» Німеччині буде також включена припайні частина житниці Європи — Україна — і що немає сили, яка могла б перешкодити здійсненню цих німецьких планів. Та як бачимо, ця сила знайшлася. І не тільки перекреслила плани балакучого фон Папена, але й посадовила його там, звідки підніме його, мабуть, лише зашморг.

Фон Папен напевне шкодує тепер, що був таким балакучим.

А втім, не тільки фон Папенові доводиться сьогодні проклипати цю рису характеру фашистських верховодів — балакучість. Багато клопоту завдається, наприклад, польським реакційним лондонським емігрантам щоденник Ганса Франка, в якому той з радістю записує одержане з Берліна повідомлення про те, що гітлерівський уряд підтримує тісний контакт з урядом польських емігрантів. Якщо зважити на те, що це писалося в той час, коли Варшава гинула у вогні і крові в результаті спровокованого цими ж емігрантами повстання, то стане ясно, що і в німецькій п'ятій колоні є люди, які підлотою свою дорівнюють папенам і гансам франкам. Це єдина либо єдина втіха для підсудних у Нюрнберзькому процесі. Не почуватимуть себе такими самотніми на тому світі...

ІІ. ЗА ЛАШТУНКАМИ

На засіданні Міжнародного військового трибуналу 1-го грудня велике враження справили свідчення Лахузена — найближчого співробітника колишнього шефа німецької

військової розвідки адмірала Канаріса. Фельдмаршал Кейтель * нервово поправляє навушники. Покидає спокій зрівноваженого досі Ріббентропа *: він раптом стає непосидючим і справляє враження людини, якій бракує повітря. Адже мова йде про речі сугубо секретні, про речі більш ніж інтимні, які повинні були залишитися таємницею навіть для історії. Коли Лахузен як представник адмірала Канаріса брав участь у найбільш секретних нарадах, на яких були присутні гітлерівські тузи, пі Кейтель, ні Ріббентроп не знали-не гадали, що один з учасників цих нарад визнає згодом за потрібне зробити їх криваві секрети таємницею Полішинеля. Тим-то зрозуміло, чому свідчення Лахузена спровали па обвинувачених незрівнянно більше враження, ніж демонстрований попереднього дня кінофільм про страхіття німецьких концтаборів, який, до речі, не заважав підсудному Франкові з спокійним серцем читати оповідания Гофмана *.

Наведені Лахузеном факти показують, що Кейтель не обмежувався лише виконанням обов'язків головпокомандуючого гітлерівською армією, а Ріббентроп з азартом займався справами, дуже далекими від дипломатії. Виявляється, що Кейтель організовував масове винищенні радянських військовополонених і обмірковував способи мордування французьких генералів Вейгана та Жіро. Була одна ділянка, де співпраця Кейтеля і Ріббентропа набирала найбільш ідеальних форм. Мова йде про розклад зсередини сусідніх з Німеччиною держав, розклад шляхом диверсій, терору і політичних провокацій. Коли Лахузен говорив про цю ділянку «творчості» обох нацистських світил, ми почули дещо і про українсько-німецьких націоналістів.

Інакше не могло бути, коли темою дня стала робота німецької охранки — цього давнього предмету любові українських фашистів.

21 вересня 1939 року під час бомбардування німцями Варшави жовтоблакитники з ОУН дослужилися «честі»: про них було говорено на нараді з участю самого фюрера. Як і треба було сподіватися, говорено було мовою директив: посилаючись на директиву Ріббентропа, Кейтель поставив перед адміралом Канарісом категоричну вимогу — підготувати і провести в тилу польських військ широку диверсійно-терористичну операцію, яка повинна були викликати масове винищенні польського і єврейського

поселення і таким чином, за словами Лахузена, ліквідувати всіх посіїв ідеї національного опору. Виконання цього завдання, звичайно, було доручено українсько-німецьким націоналістам, яких Лахузен скромно називав «емігрантами з Західної України, що дістали папів'їськове виховання і співробітничали з німецькою розвідкою».

Лахузен говорив також про обсяг обов'язків українсько-німецьких нацистських ландскнехтів. Як видно із слів Лахузена, Гіммлер, Ріббентроп і Кейтель були людьми вимогливими. «На початку воєнних дій українські націоналістичні команди повинні були провести диверсійні акти на територіях тих держав, що перебували в стаді війни з Німеччиною», — заявляє Лахузен.

Докладні інструкції українсько-німецьким націоналістам, як свідчить полковник Лахузен, були вироблені на пам'ятній нараді під Варшавою. Рейхсміністр фон Ріббентроп наказав діяти так, щоб усі території ворогів третього рейху були охоплені таким полум'ям, щоб у ньому все згоріло. Як бачимо, методи Ріббентропа — Кейтеля такі самі, як і методи Бандери. Спільною була також і їх мета — встановити на землі царство двоногого звіра. Спільні також і їх долі. І якщо дехто з українсько-німецьких нацистів втішає себе думкою про те, що він все ще ходить по білому світу, то варто процитувати йому уривок з розмови по телефону, яка в день загарбання гітлерівцями Австрії відбулася між Герінгом і Ріббентропом, що перебував тоді в Лондоні. Ось зачитаний на Нюрнберзькому процесі стенографічний запис цього уривка:

«Я сиджу на балконі, окутаний ковдрою, п'ю каву. Навколо так хорошо співають пташки, по радіо слухаю з Відня вигуки ентузіазму. Шкода, що вас тут немає...».

Сидів собі колись Герінг на балконі, і пташки над ним підметали. Сьогодні він також сидить, на цей раз уже разом з Ріббентропом. Але від цього йому і трохи не весело. Сів-бо він тепер так, що більше з цього місця не встане...

Нюрнберг, 1-го грудня 1945 р.

Від Нюрнберга, особливо від того старого, залишились тільки ребра. В перший день нас мучило питання: «Де ж ми будемо засідати?»

Даремні турботи, місце знайшлося. «Юстіцпаласт» майже не пошкоджений, якщо не рахувати двох бомб та однієї заваленої стіни. В результаті «засідаємо», півроку, ось уже більше ніж півроку.

Про сам будинок суду не варто писати. Досить подивитись на фото, щоб мати про нього уявлення. Збудований у німецькому стилі, тобто без жодного стилю, він помітний тим, що на свої чотири поверхні має майже чотириста коридорів, з яких ви без компаса не виберетесь.

Про охорону суду, так званих «ем-пі» * (мілітарі поліс) та про те, що в них білі каски, писали вже трохи не всі кореспонденти центральних газет, а Всеволод Вишневський * змусив нас навіть повірити, що він навмисне встав з першими півнями, щоб бути свідком зміни варти перед будинком суду.

Отже, нам залишається тільки згадати, що «ем-пі» мають особливу (як і всі американці) слабість до собак. Тільки тим дастесь пояснити факт, що по коридорах суду бігають цілі череди хвостатих друзів людини та що жодна рука не підніметься, щоб випровадити цих, зовсім зрештою не причасних до історичного процесу істот, на вулицю.

Та їй кому вони заважають? Навпаки, всі ті вівчарки, доберманні, спанієлі й просто кунделі вносять навіть трохи різноманітності у гнітуючу тюремну атмосферу сугубо казенного будинку. Місцем зустрічі, чимось па зразок клубу цих собак, є «снек-бар», куди напевні притягає їх провокуючий запах ковбаси і сиру. Їх не бентежить нітрохи те, що при вході в бар, поряд з великим написом: «Німцям вхід заборонений», намальована глова породис-

того бернардина і під нею грізне: «Забороняється при водити з собою собак». Адже їх ніхто не приводить; вони самі сюди йдуть.

Авжеж, любов американців (і американок) до цих симпатичних створінь ми б, не вагаючись, назвали полум'яною. Стоїть солдат на варті, під опікунчими крилами його плаща сидить собака й разом з своїм господарем позіхає від безнадійної окупаційної скуки. Повертається демобілізований «джі-ай» (солдат) на батьківщину, за пазухою в нього обов'язково цуценя. За пазухою або в похідній торбі. На екранах кінотеатрів, на сторінках журналів, на рекламних об'явах, скрізь бачите цих розумних, як на свій невеличкий зріст і короткий вік, істот.

Крім собак, солдатами і офіцерами «ем-пі» володіє ще одна пристрасть: годинники. Насамперед швейцарські. Штамповані, без каменів і з каменями: на чотири камені, на сім, на п'ятнадцять, сімнадцять і на двадцять з чимось. Щоб зрозуміти силу цієї пристрасті, треба в суботу ранком вийти на шлях Нюрнберг — Боденське озеро. Ви побачите тоді безконечну валку «студебекерів», «фордів» і «джіпів» («віллісів»), що з головокружною швидкістю мчать у напрямі швейцарського кордону.

Яка мета цього масового паломництва, ви дізнаєтесь тільки через 48 годин, коли в коридорах суду станете раптом предметом загостреної уваги з боку деяких американських рядових, капралів, сержантів, лейтенантів, капітанів. Проходячи повз вас, такий воїн обов'язково підморгне і граціозним жестом підніме свій лівий рукав. Або правий. Або лівий і правий. І тоді ваш зір пеститиме найновішу продукцію швейцарської годинникарської промисловості. В двох-трьох або й у шести екземплярах.

Ціна? На початку дуже висока. Потім, у міру торгування, щораз нижча. Нарешті, коли у вас є трохи характеру, вона доходить до мінімума. Трансакція завершена й злегка ображений воїн вручає вам годинник. Маєте новне право співчувати йому: на цей раз його чистий прибуток не перевищив 200 процентів...

Третью любов'ю американських синів Марса є спорт. У них це вже не засіб, а мета, і ніде, може, їх патріотизм не виявляється в такій яскравій формі, як саме у спорті.

Хай ілюстрацією до цього послужить факт, що стався у віллі, де живуть представники радянського обвинувачення.

Була шоста година вечора, час, коли наші обвинувачі звикли розважатись невинною грою в волейбол. З туб американського вартового, що стояв обіч, не сходила іронічна посмішка. Ніхто з учасників гри не звертав на це уваги й, мабуть, саме тому «джі-ай», нарешті, не витримав:

— Ха! Ха! І ви це називаєте грою!..

Образа була наявна, учасникам гри залишалось хіба тільки вдати, що нічого не чули. Але хто ж не знає честолюбства спортсменів!

— Замість шкірити зуби, покажіть краще, що ви вмієте!

«Джі-ай» наче тільки того й чекав. Кинув у будку автомат, свиснув у пальці й за кілька секунд біля нього виросло півдесятка таких самих «джі-ай».

Почалася гра. Обидві сторони працювали не покладаючи рук, як залюби пищуть наші журналісти; працювали так, наче від результатів цієї гри залежала доля їхніх країн.

Рівно через 70 хвилин гра була закінчена. Блаженна усмішка тріумфаторів на обличчях обвинувачів сповнювала гордістю серце кожного громадянина: американські чваньки ганебно програли всі три партії...

Зате який Гомер ошире розpac американців! Вони кидали касками об землю, вони кричали від болю й образи, вони піднімали руки до неба й погрожували кулаками всевишньому. Вартовий, простоволосий і заплаканий, скочив свій автомат і з криком, що закликав до помсти, побіг у безвісті, залишаючи на поталу долі віллу і все допоміжне господарство.

Цілу ніч і цілий день будка вартового була порожня, і собаки безкарно залишали на пій свої сувеніри. Його побачили тільки в полуночі, коли він з блокнотом в руках бігав по сусідіх будинках, де були розташовані військові частини. Стихли сміхи і співи, американці вели себе так, наче президент у Вашингтоні тільки-но оголосив національний траур. Чутки про «катастрофу» дійшли й до офіцерів. В їх руках також зашаруділи блокноти. Спітнілі, захекані, вони бігали від будинку до будинку, когось шукаючи, щось записуючи. Діялися дивні, таємничі речі. В повітрі запахло бурсою.

І вона прийшла. Точнісюко о 5-ій годині 55 хвилин, у подвір'я ввійшов в стройовому порядку рій солдатів

у парадних сніжно-білих гетрах і бойових касках. Коротка команда, їй солдати вишикувались перед вікнами наших обвинувачів. Зустрів дивних гостей генерал юстиції А.

Перед стрій вийшов офіцер:

— Сер! Від імені озброєних сил Сполучених Штатів Америки маю честь запросити вас до реваншу.

Генерал А. збентежився. Перед ним стояв десяток піарубійок, найнижчий з яких був на дві голови вищий за нього. При такому співвідношенні сил програш був забезпечений. Та відмовлятись від гри було б нижче гідності навіть спортсмена-дилетанта.

Треба було бачити, що діялося навколо вілли, коли на її подвір'ї велетні-ірландці намагалися подолати геройчний опір наших пе молодих уже волейболістів. Мундирів кольору хакі було стільки, що вони злилися в одну зелену масу з павкільними садами. Старий, сивий як голуб американський генерал, якому пе лиціло лізти на паркан, просвердлив собі в п'ому ножиком дірку і крізь неї з затамованим подихом до самого кінця стежив за розвитком подій, дарма що цей розвиток можна було за-здалегідь передбачити...

Тільки-по закінчилася гра, як на зміну вчорашильному розпачу прийшла радість, американська радість. Па цей раз каски також полетіли, але вже вгору, а їх власники підстрибували на радощах, від їх захопленого крику й свисту ляціло в вухах. Честь Сполучених Штатів Америки була врятована, траур скіпчився.

А рій переможців, відбиваючи крок, рушив на вулицю, співаючи:

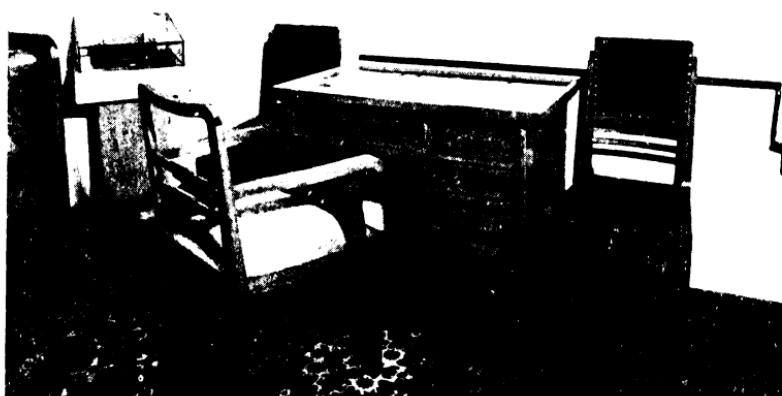
Олд солджерс певер дай,
певер дай,
певер дай!
(Старі солдати пе вмирають піколи,
пе вмирають піколи,
пе вмирають піколи!)

З того дня вартовий перед віллою не залишає вже свого поста.

Між нами кажучи, це трапляється не так рідко. Наприклад, коли «джі-ай» забагато, бува, вип'є.

Будинок у Львові
на вулиці Гвардійській, 18,
де жив Я. Галан.
Фото В. І. Криворучка. 1975.

Робочий стіл письменника

Пасмурный день 22 января 1946 года был для Гайца Штайнберга историческим днем. Он встретил его в положении «смирно», впившись глазами в седоватого джентльмена с широким треугольным лицом.

— После торжественной присяги на верность Велико-германии мне остается только вручить вам удостоверение ассистента германской политической полиции и поздравить вас с ответственным назначением. Я повторяю: вам будут подчиняться подпольные полицейские силы Бранденбурга, Саксонии, Гессена, Нассау и Силезии. На первой линии огня — Силезия!

— Понятно!

— Хорошо подумайте о названии организации. Если это название не будет немецким, тем лучше. Это произведет впечатление и создаст видимость, что за вашей спиной стоит...

— Понятно!

— Комплект английских печатей передаст вам наш агент во Вроцлаве. О правилах конспирации я считаю излишним вам напоминать, вы их, очевидно, выучили еще год тому назад в школе Ф. А. 310.

— Ф. А. 305.

— Тем лучше. Желаю вам успеха!

На другой день утром Гайц Штайнберг выехал из Берлина.

...В тот день, когда Штайнберг оказался во Вроцлаве, там произошло несколько случаев саботажа. Новоиспеченный ассистент не мог записать их на свой счет; его полицейская организация «Грюп гресс» * была еще в пеленках. Но Штайнберг знал, чья это была работа. Он имел исчерпывающие сведения о шпионско-диверсионной организации «Фрайес Дойчлянд» *.

Больше того, Гайнц Штайнберг немедленно установил связь с силезским руководством этой организации. Сигнал из Берлина пришел своевременно, и местные руководители «ФД» сразу же нашли со Штайнбергом общий язык. Через несколько дней он уже имел в своем распоряжении наиболее активных, наиболее квалифицированных диверсантов. Первые кадры «немецкой политической полиции» в Силезии были готовы, теперь оставалось пополнить их.

«Грин кросс», как и «Фрайес Дойчлянд», должны были стать организациями массовыми, ибо только такой их характер отвечал планам, так детально разработанным еще в 1943—45 годах Гиммлером. Новые кандидаты пагитлеров и гиммлеров имели довольно тяжелую задачу: сочетать массовость своих организаций с требованиями суповой конспирации. Поэтому-то руководящий состав они подбирают из «проверенных»: эсэсовцев, гестаповцев, армейских офицеров, мелких нацистских бонз третьего рейха, членов «гитлерюгенд» *. Ядро банд создается ими на западных территориях Польши и в Судетской области, потому что самым лучшим, наиболее податливым материалом считаются те немцы, которые подлежат выселению из этих земель.

Становится понятным, почему Штайнберг начал свою «фюрерскую» карьеру в Нижней Силезии. Нужно сказать, что начал он ее с большим размахом. Он не удовлетворялся уже туманными намеками «фюреров» «Фрайес Дойчлянд» на «третью войну», на англичан и американцев, которые должны будто бы не сегодня-завтра прийти «освободить» Силезию и снова присоединить ее к рейху... Штайнберг идет еще дальше: при вербовке членов он называет «Грин кросс» агентурой английской разведки, а себя — ее уполномоченным.

Ради большего эффекта Гайнц Штайнберг выдавал очень часто документы с английской печатью. Курьеры и связные, которые непрерывно сновали между городом Ц. и Вроцлавом, снабжали полицию Штайнберга листовками. В соответствии с принципами нацистской психологической пропаганды, в которой мистификация занимала чуть ли не первое место, некоторые из этих листовок были напечатаны на английском языке.

Но это была только одна сторона деятельности «политической полиции». Когда новоиспеченные члены организации Штайнберга были уже достаточно обработаны

в духе «третьей войны», им давали задания значительно более конкретные, чем разбрасывание листовок мифического английского «штаба».

Жаждущие новой войны гансы лезли ночью с адскими мапинами под железоподорожные мосты, спускались под видом шахтеров в глубину силезских шахт и за 10 минут перед перерывом исчезали в толпе рабочих, которые после окончания смены поднимались на-гора.

Гайнц помнил слова одного из педагогов школы Ф.А.305: «Если вам придется работать на чужой территории, ищите союзников и помощников среди идейно-родственных нам элементов не немецкой национальности, но немецкого способа мышления и действий». Такие элементы были теперь у Штайнберга под рукой; их собирали НСЗ*, ВиН и УПА. От УПА отделяли Штайнберга сотни километров. Протекторат над бандеровцами был в руках другого офицера «политической полиции». ВиН (Вольносць и пеподлеглосць) был в Силезии слабенький, не заслуживающий пока что особого внимания. Оставалось НСЗ (народове силы збройне), тактика которого только тем и отличалась от тактики «Грин кросс», что польские нацисты специализировались, как и бандеровцы, в большинстве случаев на «мокрой работе» и грабеже, в то время как Штайнберг и его руководство были вынуждены удовлетворяться временно пропагандой войны, саботажем и шпионажем.

Тот же призрачный кровавый свет маяка «третьей войны» показывал им путь, те же надежды пленили их сознание.

Поэтому-то, встретившись с представителями НСЗ, Штайнберг спрятал в карман немецкое высокомерие и говорил, как равный с равными. Первые шаги были трудными: энсезовцы долгое время не хотели оставить роль гегемонов, требуя, чтобы «Грин кросс» стал чем-то вроде их филиала. Но Гайнц Штайнберг умел быть и терпеливым, и упрямым; он с хладнокровностью заправского дипломата противостоял напыщенным декларациям энсезовцев цифры и диаграммы, на которых кривая осуществленных «гринкроссовцами» актов саботажа и диверсий ползла неудержимо вверх. Когда же Штайнберг показал в добавок своим энсезовским контрагентам карту Германии, густо усеянную цветными значками, которые обозначали сеть подпольных нацистских организаций, сдержанность

энсезовцев исчезла, и под возгласы: «Кохайми се!» было запито согласие и договор.

С этого дня Штайнберг имел в лице НСЗ, как это официально именовалось, «верного союзника», а фактически подчиненного. Несмотря на то, что энсезовцы действовали по инструкции андерсовской клики* и ее глашатаев с берегов Темзы, в повседневной практике они охотно выполняли инструкции Штайнберга. И не только потому, что Штайнберг перещеголял их в искусстве подрывной работы. Они, как и их бандеровские побратимы, прекрасно понимали, что предпосылкой их победы являются победы штайнбергов...

Такой успех придал новые силы Штайнбергу, он свирепствовал, а его «политическая полиция» действовала уже с нахальством, которому могли бы позавидовать студентские молодчики покойника Генлейна*. Однако скоро, очень скоро убедился и Штайнберг, что в мире нет ничего вечного.

Началось с ликвидации польскими органами безопасности организации «Фрайес Дойчлянд». Приблизительно в то же время в руки польских властей попал связной, который вез Штайнбергу новые указания из «всенемецкого центра». Следы были нащупаны — они вели к берлоге разбойников. Полицейские Штайнберга в течение одного дня превратились из преследователей в преследуемых.

«Грин кросс» охватила паника, а его «фюрер» взялся прятать концы. Поздно! Он и не оглянулся, как щелкнул капкан, и Гайнц Штайнберг закончил — навсегда — свою карьеру. Его судьбу разделили также более ста полицейских, так и не дождавшихся «английских десантов». Перешли в ведение польских властей и все их арсеналы.

Конечно, это вовсе не означает, что на земле, очищенной сегодня от «Грин кросс» и «Фрайес Дойчлянд», не вырастут завтра свежие грибы фашизма, опасность его регенерации будет существовать до тех пор, пока существует капитализм. Краткая история карьеры Гайнца Штайнберга показывает другое: общность методов и целей всех нацистов без исключения.

Когда Гайнц Штайнберг вызывал в своих листовках духа «третьей войны», единственного духа, способного снова поставить на ноги «Великую Германию», — того самого спасительного духа на помощь и по сегодняшний

день призывали и призывают нацисты вассальского типа — эпсезовцы, устashi *, дегрелевцы *, бандеровцы.

И те, и другие, и третья теми же самыми способами пытаются достичнуть той же самой цели: царства фашизма — четвертой империи *. Рецидивисты нацизма поднимают голову. Против этого имеется один лишь способ: как можно скорее укоротить их на эту голову.

На могилі одного філософа, відомого своїм скептицизмом, дотепні приятелі небіжчика поставили пам'ятник з написом: «Мені здається, що я помер».

Така ж невинна профанація повторилася і в наші часи, але цього разу характер її був менш невинний. Приятелі і слуги імперіалістичної, загарбницької Німеччини вмістили на її гробниці слова: «Нехай їм здається, що ми померли».

Правда, цей напис був старанно зашифрований, а ключ до шифру переховується у потайних сейфах не помітних поки що будівничих четвертого рейху. І все ж шифр розгадано вже досить давно, напис прочитано, а плани наступників Гітлера демасковано. Потрібно тільки зробити з цього практичні висновки.

Після першої світової війни німецький генеральний штаб зник з газетних шпалт. Генерали розбитої армії Вілюся * рідко показувались па очі, і деяким легковажним людям здавалося, що певдахи-завойовники вже примирились зі своєю долею.

Але факти незабаром виявили дещо цілком протилежнє: вже на другий день після капітуляції генерали Веймарської республіки * заходилися опрацьовувати плани нової, другої війни.

Ta її то не лише плани стратегічні. Німецькі кандидати па світове панування дотримувалися настанови прусських мілітаристів кінця минулого століття, яка і надалі залишастися провідною зіркою для їхніх нинішніх колег.

Увесь сенс її полягає у тому, що німці зуміють підкорити собі світ внаслідок тривалого періоду вогні, причому ці війни потрібно провадити так, щоб навіть можлива поразка була кроком вперед до... перемоги.

Вивчаючи хід і наслідки першої світової війни, веймарські «ресурсубліканці» — генерали особливо цікавилися втратами, які понесли противники Німеччини. Законспірована армія статистів працювала вдень і вночі, звідусіль збираючи цифри, цифри і ще раз цифри. Одні дані говорили про те, скільки солдатів і офіцерів противника полягло від пімецьких куль, інші відтворювали шкоду, заподіяну його економічному потенціалові німецькими снарядами, бомбами і торпедами, реквізіціями, саботажем. Потім спеціалісти з узагальнень робили висновки, а фабриканти смерті в наукових лабораторіях готовували для генералів нові, вдосконалені рецепти...

Саме тому, коли 3 вересня 1939 року німецько-французький флот закінчився оголошенням війни, Гітлер мав перед собою цифри, котрі мали його заохочувати: на цей раз Франція могла додатково мобілізувати всього 450 тис. чоловік замість 750 тис. у 1914 р. Тактика вогню і меча була виправдана в очах Гітлера: залишилося тільки почати застосовувати її від сьогодні в ширших, незрівнянно ширших масштабах.

Як відомо, Гітлер залишився вірним цій тактиці до останку. Однак уже у вересні 1939 року панове з його генерального штабу дійшли до сумного висновку про те, що богиня перемоги Ніке і на цей раз відвернулася від своїх німецьких залицяльників. Остаточно в цьому їх переконав Сталінград. А відтак у німецькому логовищі починають відбуватися речі, які не мали прецеденту в історії воєн. Генерали приречених на загибель армій і далі ведуть війну, щоб якнайдовше утриматися на окупованих територіях і, руйнуючи їх, знищуючи людей, створити якнайвигідніші позиції для Німеччини в... наступній «третій війні».

Генерал Штюльпнагель * одержує відповідальне завдання: під акомпонемент канонади другої світової війни він буде готувати — третю. Незабаром після сталінградської катастрофи він пише до свого фюрера рапорт такого змісту: «Поразка в другій світовій війні матиме тимчасовий характер, тому що нам вдалося знищити наших сусідів у біологічному та економічному відношеннях. У галузі демографії та економіки ми маємо більшу перевагу, ніж у 1939 р. Остаточна перемога прийде фазами, причому кожна фаза приноситиме нам більший потенціал, піж нашим ворогам. Ми біологічно виснажили два покоління

наших противників, крім того, ми зруйпували також їхню промисловість. Водчас ми пагромадили в країні величезні багатства, здобуті (читай: награбовані.— Я. Г.) на війні. За 25 років наше становище буде кращим, ніж в 1939 р. Ми не повинні боятися важких наслідків миру, бо наші противники ведуть боротьбу між собою. Вони добре знають, що формула 1920 року: «Платитимуть німці» — позбавлена сенсу. Ми дамо їм певну кількість робітничих бригад, відбудуємо деякі уставови. Ми повинні вже тепер готувати список підприємств, які вмістимо в безпечному місці, а ворогові скажемо, що вони загинули під час бомбардувань».

Наведеної цитати досить, щоб познайомити читача з програмою Штульпнагеля. Останні події, а особливо крутійство Бірнса * та Бевіна * на Паризькій мирній конференції * показали, що надії Штульпнагеля не були безпідставними.

Далі гітлерівський генерал наводить цифри, від яких віс жахом: «Друга світова війна була для нас нічим іншим, як втраченим військовим шансом, однак після цієї війни залишиться 7 німців на 3 французи, в той час як після першої світової війни було 7 німців на 4 французи. Перед війною було 7 німців на 1 чеха, а нині їх припадає 10 на одного чеха. Раніше припадало 99 німців на 1 єврея, а тепер ця пропорція змінилася на 100 : 0».

Цій ідеї винищення цілих народів служив весь німецький генералітет. Биті на фронтах фельдмаршали спрямували всю свою енергію на винищенння мирного населення окупованих територій, заохочуючи до цієї «мокрої роботи» увесь свій офіцерський корпус.

Почалося масовим винищенням євреїв. Чому саме євреїв? Тому що саме ця народність була найменш численна, до того ж розсіяна по всій Європі, а це полегшувало розправу. Однак це був лише вступ, пекельний експеримент, за допомогою якого нацисти випробовували найновіші механізовані засоби масових вбивств.

Після винищенння євреїв черга дійшла до поляків та інших слов'янських народів. Протягом п'яти з половиною років окупації загинуло майже стільки ж поляків, як і євреїв. За наказом Гітлера до 1950 року над Польщею повинна була опуститися завіса смерті. За якийсь час вона б огорнула Чехословаччину, Україну, Росію, Білорусію...

Чим ближче було до кінця війни і поразки, тим швидше поспішали пімці. Гіммлери і мюллери, кейтелі і канаріси мобілізували своїх «саудів» з «місцевих» *. Усташі одержали термінове завдання вирізати сербів, бандерівці — поляків, епзесівці — українців. Закрутилися великі й малі коліщатка смертоносної машини папгерманізму.

Таке «біологічне виснаження» непімецьких народів провели не тільки есесівці — кати Освенціма, Майданека і Треблінки, а й допоміжна поліція Гітлера на зразок українських націоналістів. Адже кожний «рейхміністр», кожен «рейхкомісар» і кожен «губернатор» у рамках своєї компетенції впроваджував у життя гасло фон Рунштедта: «Німецький народ повинен бути вдвічі численніший, ніж народи, що межують з ним».

Одним із засобів поступового ослаблення народів було зменшення до мінімуму норми харчування. Внаслідок таких заходів протягом перших трьох років окупації населення Франції зменшилося на 2 мільйони чоловік, або на 5 процентів. Цю політику найкраще ілюструє той факт, що на початку 1943 року в містах Франції діти важили на 25—40% менше, ніж перед війною.

Коли німці вивозили з окупованих територій білих невільників, то вони хотіли в такий спосіб не тільки зміцнити свою військову машину. Не можна забувати, що 12 мільйонів відірваних від своїх народів молодих здорових чоловіків і жінок, відірваних протягом 4—6 років, то теж 12, щонайменше 12 мільйонів ненароджених дітей... Прагнучи зменшити і без того незначний приріст населення у Франції, гітлерівці, певажаючи на угоду з Петеном, не звільнили жодного процента французьких військовополонених.

Але це ще не все. Натхненні перспективою перетворити непімецьку частину нашого континенту на загальне кладовище народів, поважні німецькі вчені з довголітнім науковим стажем невтомно, з бенедиктинським терпінням досліджували тропічну рослину діффебахія *, намагаючись видобути з неї антивітамін «Е», невелика доза якого, введена в організм людини, повинна була викликати невиліковну імпотенцію.

Визначний американський історик і публіцист Ватерлей Рут опублікував збірку документів під пазвою «Таємна історія війни». Опрацьовані Рутом цифри свідчать,

що гітлерівці з такою ж послідовністю ослаблювали економічний організм підкорених країн. За підрахунками американця, німці тільки в грошах, продовольстві та машинах висмоктували з цих країп щороку 6 мільярдів 764 мільйони доларів. Для порівняння нагадаємо, що після першої світової війни німці зобов'язувалися щороку платити (а насправді ніколи не платили) 550 мільйонів доларів контрибуції.

Загальна вартість цінностей, награбованих німцями під час останньої війни, просто не піддається підрахункам. Грабували всі — від рядового до «рейхсміністра» Герінга. Ця здобич організовано вивозилася протягом 4—6 років поїздами, грузовиками, пароплавами, а чого вони не могли вивезти, те за їх наказом вибухало в повітря. Все, чого не можна було з'їсти й випити, вони старанно, таємно ховали відповідно до всіх таємних способів злодійської техніки.

Щоб віднайти всю цю здобич і повернути її справжнім господарям, потрібна ціла армія шукачів, причому шукачів добровільних. Ми знаємо, що вартість цінностей, вивезених гітлерівцями з нашої території, можна визначити сотнями мільярдів золотих карбованців. Ми також знаємо, що більшу, значно більшу частину цих цінностей нацисти заховали на своїх західних територіях, тобто там, де господарями становища є сьогодні англійці та американці. Іхню політику щодо цього ми також знаємо.

Факт залишається фактом. Незважаючи на розгром фашистської Німеччини, німецькі генерали та інспіратори в рейнсько-вестфальських та рурських концернів не втратили надій і пе опускають рук, підраховуючи: протягом 6 років війни їм вдалося зпищити в Європі принаймні 25 мільйонів осіб тільки цивільного населення в той час, коли військові втрати Німеччини в людях незрівнянно менші. Основні промислові райони Німеччини і головні склади награбованих цінностей опинилися під ласкавою опікою урядів Великобританії і Сполучених Штатів, урядів, які принаймні найближчим часом репрезентуватимуть інтереси фінансових груп, нітрохи не зацікавлені у підтримці справедливих претензій пограбованих гітлерівцями народів... Англо-американська політика в обох західних секторах дас підстави до побоювання, що тіні Бріана і Макдональда, Чемберлена і Даладье^{*} знову воскреснуть, хоча і знайдуть собі пове втілення. Правда, якщо

йдеться про їхніх німецьких партнерів, то Носке * вже зійшов з арени, однак його місце зайняв пан Шумахер *, «фюрер» соціал-демократичної партії під егідою Лондона і Нью-Йорка. Пан Шумахер подорожує, пише, як йому заманеться, пан Шумахер вже не просить, не заклинає, він вже говорить мовою погроа: «Німці — синонім Європи. На них покладена історична місія. Знищення Німеччини означає знищення західної культури. Коли ви вимагаєте приниження німецького народу, то я вимагаю збільшення німецької продукції, збільшення німецького експорту до 7 мільярдів золотих марок щороку».

Німецькі злочини? Вони вже давно зникли зі сторінок ангlosакських журналів і газет, діставши скромне місце в лондонському кабінеті воскових фігур па Оксфордстріті поряд з фігурами графа «Синьобородого» і вбивці влюбливих дамочок Ляндру *. Відповідальність німецького пароду за війну? Пан Шумахер заходиться від сміху: «Де-ма-го-гія» і, хитро примруживши око, подає нам свіжий номер монахійського американського журналу для німецького населення «Ді нойє цайтунг», де ви прочитаєте статтю, спрямовану проти «приниження людської гідності...» поляками, які осмілилися відібрати в Німеччині свої землі. Коли вам мало цього, пан Шумахер зачитає вам цитату з недавньої промови Бірса щодо польських західних кордонів, Бірса, Черчіля * і Бевіша...

Отже, пан Шумахер має підстави зберігати добрий пастрій. Магнати німецької промисловості повертаються поволі на колишні посади, їм вдалося налагодити довосину «промислову єдність», а, як відомо, від фінансових справ до справ виключно політичних — немас навіть одного кроку. Хто не вірить цьому, пехай почитає останню промову Черчіля і Сматса *. Вони вимагають зовсім відверто гегемонії Німеччини в Європі... Магнати із зрозумілим ентузіазмом підтримують американські заяви про необхідність скоротити строки окупації Німеччини. Так, вони можуть протягом 2-х годин створити німецький уряд, вони готові хоч тепер ще раз продемонструвати організаційні здібності німців. Рік тому назад тасманича рука почала писати па стінах німецьких міст: «Тремтіть — вовкулака не спить». Мипуний рік дав багато доказів того, що не тільки вовкулака не спить, але не сплять також і інші його нацистські побратими: «Едельвейс» * (улюблена квіточка Гітлера), «Зелена трава», «Вільна Німеччина», УПА,

НСЗ. Не сплять у законспірованих лабораторіях німецькі фабриканти смерті, культивуючи в нічній тиші бактерії чуми, вдосконалюючи препарати антивітаміну на зразок діффенбахія.

Не сплять також і хазяї моргів, широко відкривши свої до того заховані сейфи для будителів і повитух четвертого рейху.

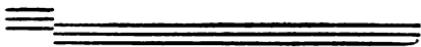
А поки що нехай простакам здається, що Німеччина бісмарків, гогенцоллернів і гітлерівців спить вічним сном...

Тим часом труп постарається заручитися добродушністю простачків, апетитом хижаків та класовим егоїзмом представників Уолл-стріту і Сіті та їх хронічним недовір'ям до Радянського Союзу. Труп терпеливо чекає, аж доки квіточки, які так пишно розцвітають у паш час на ослячій луці еватів і бірнсів, дадуть ягідки, доки слова «цивілізаторська» місія Німеччини на Сході», з таким пафосом виголошувані нині Шумахером, будуть включені до офіційного словника англосакських дипломатів. Того ж дня трупи воскреснуть, а з ними воскресне і пещастя народів.

Але треба вірити і сподіватися, що народи не допустять цього в ім'я добра живих і ще не народжених, в ім'я бійців, що загинули в боротьбі з третім рейхом, в ім'я безіменних легіонів замучених, в ім'я всього найсвятішого для нас. Країна дійсно послідовної і безкомпромісної демократії — Радянський Союз — кров'ю своїх найкрапціх синів і дочок врятувала світ від загибелі. Нині погляди всіх миролюбивих народів звернені на нього як на гарантію їх свободи і незалежності.

Якнайтісніше гуртуючись навколо Радянського Союзу, ці народи поламають всі плани і махінації творців четвертого рейху і їхніх патронів. Ганьба фашизму більше не повториться.

*Hapucu ,
ctammi*

Темна ніч у Польщі, мряка непроглядна, і в теміні почуєте тільки дзенькіт острог, брязкіт кайданів і свист поліційної нагайки. Прийшли часи, яких не сподівались навіть найбільш патріотичні голови. Шпик, поліцай чи п'яній жовняр стали панами життя і смерті іноді лояльного ще вчора громадянина. Про який-небудь «закон» обицяве починає хутко забувати, він замикається у своїй шкаралупі, в національні свята вивішує на балконі державний прапор, співає під пам'ятником Міцкевича на команду поліції «Ми перша бригада» * або «Єще Польска...» *, на команду ж влади ухвалює резолюції про явне голосування до сейму і ночами хвилюється його серце у непевності і великій тривозі за посаду, за опінію¹ начальства. Еліта польської інтелігенції не цікавиться біжучими подіями, її займають куди пекучіші проблеми; відьми й чорти середньовічні, «Інститут поперання тфур-осьці літерацкей» *, новий кабарет у Варшаві або поширені еротичні скашадл в колах вибралців долі.

Найвизначніші і найбільш «поступові» представники польської літератури й журналістики явно й славно прощають себе урядові і пишуть щотижня або й щодня панегірики в честь вусатого маршала (Пілсудського). «Бядомосці літерацкє» *, журпал, що гуртує біля себе пайкращі сили сучасної польської літератури й критики, став лейборганом уряду маршалка і у нечуваній ревності своїй поррас — щукає аналогій з Наполеоном Бонапарте *. Про політичну сатиру й говорити не доводиться. Редактором єдиного в Польщі «чисто сатиричного» журналу «Цирулік Варшавські» є ... головний цензор в місті Варшаві. Майже вся т[ак] зв[ана] популярна, тобто брукова преса є сьогодні

¹ Думку.— Ред.

фіапсована урядом. «Квіт» польського жіноцтва пе відстae від чоловіків і продаe себе пе менше дорого. Неподавно викрили у Варшаві гніздечко, де найкращі перлини польського аристократичного й мистецького світу жертвували свою красу по тарифу 50 злотих за «ссанс».

А тим часом у хатках солом'яних, на передмістях болотяних розпукна глуха. 60% селянських господарств зруйновано дощенту, кількасот тисяч зареєстрованих безробітних жде не діждеться крашої долі і в одчай п'ястуки непавністі затискає.

II

Колись, пане дзсю, бувало, підійде свято травневої конституції або роковини якогось повстання, оселедцями повиснуть з балконів біло-червоні прапори, у кожному другому віконці тобі, пане дзсю, грамофоник з почуттям «Боже цось Польське» * виригус, а процесії йдуть, бузи цвітуть,— були часи, пане дзею! Під пам'ятником Слов'янському або якомусь Ягайлу *, бувало, зберуться делегати самі, хто з пошти, хто зі школи, а хто і з самої ЦК поліції *, за ними непроглядна товла, і витас, знаєте, пад усіма якийсь такий пастрій певничайний і дух пивний колишній, пільзенський. Вийде ото директор гімназії якої або й сам бурмістр, вирине понад товпою, і таке вам скаже, так Міцкевичем до серця промовить, що баранами ревуть «патріотичні» делегати. А ото дітоньки малі, усі у білому, наче ангелики божі, що то від сьомого року життя в школі завжди на устах у них кожний круль, що то «встомпіл на троп, вирушил, розбліл, подбліл, завойовал, і заложил»; і пайясніша панська у Ченстохові *, пеземпими голосками «Сердешна матко» * заспівують і отак вам, пане дзсю, на душі стане, що плач не плач, а таки Маткі-Польські дозарізу хочеться...

І ото прийшла вкінці Польска, здійснився сон «патріотичних» поколінь, і в одну ніч на всіх трафтках¹ вицвіли нолоси біло-червоні. То-то плачу радісного було, пане дзею, і всі «вещі»² тричі обернулися в могилах з втіхі.

Та позаздрили радошкам гайдамака і большевик і з ногами в зубах почали нищити «польськось зем одвсч-

¹ Площах (польськ.).— Ред.

² Пророки (польськ.).— Ред.

пих»¹. І грозила тоді загибель культурі, цивілізації християнській, па сто кроків стояв ворог, кровожадніший від північного Парижа; і тоді прийшла в сукурс² побожному народові паненка найсвятіша та ксьондз Скорупка, і був суд над Віслою, і була знову радість. Польська, одним словом, Ойчизна съвента, пане дзєю...³

* * *

Минуло десять років, і далі прапори мають оселедчи-ками і далі у превеликому терпінні своєму вислухує патріотичні промови Міцкевич. Та немає вже товпи, розгубилася кудись по вузеньких-низеньких закавуточках, і сиротами стоять делегати. І сурдути не ті уже па них, і дух пивний не той уже п'янючий, не пільзенський. По обох боках Міцкевича, тут же біля стіп його, два стрункі по-ліцаї, цілі у блакиті та сріблі. Стежать за поліцаями посоловілі обивательські очі і, коли ті прилипнуть пальцями до шапки, делегат крякне тричі «пех жис!», замовкне і, хоч у журбі важкій не слухає промовця, він уважливо стежить за поліцейською рукою, щоб, чого доброго, крякнути у пору не забув.

Зовсім уже не так живеться делегатові. Ото бувало колись... а тепер... Тепер важко, одним словом, делегатові жити, якщо він не різник, пекар чи кам'яничник (капіталісти — не ходять делегатами).

Та спробуйте заговорити з ним про зміну, про радикальну зміну обставин!.. Він вовком визвіриться па вас, і в очах його ви побачите жах і зневависть. Невимовицій жах почуває обиватель перед новим вітром, перед «навалою більшовицько-гайдамацькою». Про Радянський Союз та ідеологію революційного пролетаріату він знає стільки, скільки почує у святочній промові якогось делегата або вчитає з брукової преси. До кожного українця він почувас тільки зневависть пана до збунтованого невдячного раба. Усе українське є для цього синонімом простацтва, зради, азіатчини. Якщо заговорите з ним по-українському, він або не відповість вам або й поліцаем загрозить. Для цього не існує українська історія, культура,

¹ «Польські споконвічні землі» (*польськ.*). — Ред.

² Допомога, підкріплення (*польськ.*). — Ред.

³ Свята вітчизна, пане добродію... (*польськ.*). — Ред.

все це в нього ніщо інше як тільки одна ворожа затія Берліна, так як диявольською затією Москви та Сіону є для нього цілий комунізм. Все те, що діється тепер у світі, є для нього нічого більше, як звичайна Raübergeschichte¹, героем якої йому ніколи не стати, хіба що посмів би хтось виволікти його з теплого ліжка, а тоді — покажемо йому наші зуби, пся їх маць, пане дзесю!

III

Коли б ви перейшлися увечері львівськими вулицями, що потопають у світляних рекламах, коли би побачили спокійних байдужих людей, що товпляться біля кіно, де співає божеський Наварро * «Місяць над Тагіті» (тут усі майже кіно перейшли на звукову апаратуру), ви б і припустити не могли, що зараз же за Львовом або й ні — сто кроків від вас — діяться речі, що нагадують... хіба тільки Польщу нагадувати можуть.

Уявіть собі бідне, затуркане галицьке село. Котроїсь ночі спалахне на панському дворі пожежа, згорять дві-три скірти збіжжя чи сіна. За два-три дні з'являється на селі відділ кінної поліції і починає робити порядок. Офіцер зі списком свідоміших селян у руці ходить з жовнірами по селу і зганяє «більшовицько-гайдамацький елемент» під громадський уряд. Тут починається «паціфікація» *. Плечі селян оголюють і починають бити до нестяями. За кожним буком приневолюють катованого кричати «Срам на Шевченка, срам на Україну». Коли тіло вже пошматоване на криваву масу, кидають його у болото й беруться до іншої жертви. За найменше слово протесту — куля у черево. Після цього добираються до майна пещасних, пищать будинки і грабують, що тільки в руки попаде. Якщо на очі попадеться вродлива дівчинка, обов'язково гвалтують. Коли в селі є «Просвіта» або кооператив, на другий день з їх майна лишається полите гасом сміття. Відходячи з села, панське військо накладає на село контрибуцію, і ви бачите, як слідом за кіннотою довжелезною валкою тягнуться селянські фіри, повні борошна, вівса, свиней і хатньої птахи. (В одному підльвівському селі поліція намазала польського орла калом, після зігнала ціле село і кожного заставляли під загрозою смерті злизувати кал.)

¹ Розбійницька історія (*нім.*). — Ред.

Закривавлені люди поганяють дрібних збідованих копиків по болоті осінньому, слідами копит панських посіноків.

Вночі півсела пильнує панського мастку. Так приказав у повіті староста, і пан дідич може спати спокійно. Незабаром впадуть сніги і чорнітимуть па них цілими ночами люди, нещасливіші за наймарнішу худобу. Аби тільки пан спокійно-спокійнсько спав...

Попадалося інколи й слугам пайвірнішим. Прийшли бити одного попа, та цей лежав важко хворий. Тоді взялись до його дітей, дівчат 8-ми і 12-ти років. Після «пацифікації» тіла дівчаток — це була одна кривава рана. Прийшли переводити трус в одного судді-українця. Як це не дивно, та з'явилася поліція у цього в судовій канцелярії. Коли обурений суддя протестував проти цього, дістав такого могутнього стусана в лиці, що покотився у кут своєї канцелярії і головою стукнув об плювачку. В адвоката Західного в Бережанах поліція провела такий основний обшук, що не залишила по собі незнищеною жодної речі. Не пошкодували ні одної меценасової сорочки, а з одягу осталось порване в шматки лахміття.

Та де були відносно рідкі випадки. Найгірше знущалися й знущаються над селянином і непокірним робітником.

IV

Будинок поліційних арештів по вул. Яховича стане колись історичним. Не знаю, чи коли-небудь гостям царської охрани доводилося переживати те, що переживає політичний в'язень у цій «славетній» установі. Електричний струм у ніс і вода з милом і содою у шлунок, биття по голові і п'ятах — це вже старі історії. Тепер темно-блакитні садисти перевищили в своєму фахові й пана Зарембу з Луцька *. Арештованих комуністів вішають за волосся, викручують їм сустави, спеціальними щиццями стискають статеві органи, впихають шпильки під нігти. Жінкам впихають розпечений дріт у лоно, знущаються над ними найгірше. Нешодавно знасиливали там і заразили сифілісом арештовану комуністку Едад Шіфтер. Коли вістка про це вилетіла в місто, два адвокати (д-р Заяць і д-р Розенблат) зателефонували про цей факт у варшавське міністерство внутрішніх справ. Зараз же другої

днини ранком оба адвокати опинилися за гратами. Сидітимуть, здається, довгелько...

У вересні цього року арештували за співучасть в убивстві провокатора кількох молодих комуністів, між ними письменника Вол. Шаяна *. Їх усіх тримали шість тижнів в поліції і весь час жахливо катували. Один з арештованих не міг далі терпіти знущань і підрізав собі брітвою горло.

Про все це ви не довідаєтесь з газет, не почуєте з уст поступового і вільнодумного декламатора з Пенклубу.

Для неї ж все це,— для Маткі-Польські і Вяри Католіцькій...

V

Помиляється той, хто думає, що в Східній Галичині є які-небудь українці. Нещодавно міністр внутрішніх справ заявив, що на території Галичини українців відтепер немає, є тільки русини, «ціхи, побожні і потульни люди»¹. Згідно з таким становищем, влада зліквідувала в останніх тижнях три українські гімназії (у Тернополі, Рогатині і Дрогобичі) та кільканадцять початкових шкіл. Тисячі дітей опинилися поза школою, бо у польську школу все одно тепер не приймуть.

У Львівському університеті прийняли цього року всього кільканадцять українців, з того на медичний факультет лише п'ятьох. Коли котромусь із них павіть пощасти скінчити студії, то довгенько прийдеться чекати па посаду... хіба що прийме римсько-католицький обряд, забуде свою мову і погодиться виїхати на захід.

В останніх часах завмерло па провінції усе культурне життя. Органи влади дістали з верхів наказ — не дозволяти піяних сходин, гутірок, вистав чи доповідей. Коли хто «петутешній» появиться на селі, його негайно арештують. Після дев'ятої години мусять усі сидіти вдома, по вулиці походжають тільки жандарми...

Не щадять навіть трупів. По цілій країні нищать більшовицькі могили з 1918/20 рр. Якщо могила більша, її розбивають динамітом і летять у повітря на славу Речі Посполитої пожовклі... стрілецькі кістки...

¹ Тихі, побожні і покірні люди (польськ.). — Ред.

А «носії ідеї?» Ця голота мала нагоду виявити своє підлењське обличчя. З початку подій вони вважали відповідним «не займати становища». Щойпо з кінцем вересня, коли півкрайни запалало у вогні, коли почав лютувати польський терор, коли пани левицькі * і паліїви побачили, що їм висміюються віжки з рук, що годі далі мовчати,— їхні органи піднесли громкий протест проти — саботажників і нелояльних супроти держави осадників *. Усяку революційну роботу називають як провокацію, а її виконавців — просто провокаторами. Усі політичні крамарі від УСДП * й радикалів до чорноризників типу Шептицького погодились на одне: «революція є нашою смертю».

І почалися звичайні у рідних крамарів підлењські історії. Іздив Шептицький у Варшаву, благав дозволу особисто впасти до ніг Пілсудському, а коли це не вдалося, плаzuвав перед Беком, Залеським * і Складковським. Дмитро Левицький радився з шефом всепольської дефензиви, кого йому у кандидати на посли поставити, а бувший сенатор сейму, голова «Просвіти» Михайло Галущинський * кидав громи на тих, що посміли посягнути на маєstat Речі Посполитої.

Поки що не помогли й благання. Банда військових держиморд, що зветься урядом Польщі й захищає інтереси великого капіталу й поміщицтва, не вважає під цю пошуру за потрібне рахуватися з будь-ким. І саме це, саме ця неприступність обмундированих харцизяк не дас заснути жовто-блакитним крамарам. Та вони ще не зовсім втратили надію. Тільки сильніших первів, тільки аби перечекати, а ось і прийде момент, прийде день і вони знову, можливо, стануть дуже і дуже потрібні...

* * *

Та заки прийде цей їхній день, ми певні, що прийде ще інший день, день, який принесуть на своїх скатованих спинах звичайні чорнороби. Тоді — порахуємося остаточно, но за все, зі всіма порахуємося!..

МОЯ ГУЦУЛЬЩИНО

Моя Гуцульщино, прекрасна в безкраїх синявах твоїх просторів, у повепі гірського сонця ясній. Так тісно і tempo, як у пущі борів, в печерах хат твоїх курних. Гей, як щасливо тут у серці гір, з верха на верх, а з бору в бір, за працею ми ідем десятки довгих миль, а в борі кукурудза не росте і павітів всохле листя не твос. Там грають хори полонинських шумів (переливів шум і смерекові думи). А в пустарях голодного шлунка лунає трембіта — «така світова». А все ж гуляла під неділю, моя Гуцульщино, весільна, не вгнуть тебе пі пута, ні біда. Завзята твоя вдача і тверда, моя Гуцульщино убога. Ніколи не засвітить сопіце в твое мале віконце — воно ж не влізеться у пього, моя Гуцульщино убога, і не згинуть вороги, пемов роса. Боротися з напами мусиш, брате, сам.

В останніх роках росте на Гуцульщині своєрідна ділянка промисловості — килимарство. Спочатку зосереджене в місті Косові, воно згодом завдяки зростові попиту на гуцульські килими поширюється на довколишні села, знаходячи в гуцульських злиднях умови до створення прошарку килимарських халупників, нещадно визискуваних щораз новими підприємцями.

З розвитком господарської кризи та єврейського дрібного міщанства килимарські верстати з'являються й у колишніх шинкарів, крамарів тощо, рятуючи їх від голодної смерті. Водночас з'являються все нові підприємці, що, користуючись неослабною модою, поширюють килимарське виробництво з Косівщини на Куті, Заболотів, Яблунів і Коломию. Сьогодні понад 6000 верстатів, обвішаних сорокатою та дрантивою здебільшого волічкою, гупають по селах і містечках Гуцульщини від раннього ранку до пізньої ночі.

В самому Косові паразують біля 1300 килимарських верстатів (і стільки-то приблизно ткацьких) із 2000 робітників. Наймогутніші підприємці — Гільманн й кооператив «Гуцульське мистецтво» * — власність петлюрівського емігранта п. Короленка. Верстати — це головним чином власність підприємців, причому тим, що хочуть їх мати за власність, підприємці обтинають із заробітної плати по 60—90 зол[отих] за верстат. Волічку й основу постачають підприємці.

Пересічна заробітна плата за 1 квадратний метр килима хитається між 3—4 зол[отих]. Один метр килима — це пересічно 15 годин виснажливої праці двох або й трьох чоловік й 10—14 сотиків платні за годину праці на душу.

Найкращий матеріал для нещадного беззоромного визиску — це діти з єврейської вулиці. Перейшовши

тримісячну безоплатну практику, яка, до речі, триває деколи й півроку... дитина 9—10 років мас «щастя», якщо підприємець не звільнить її й не прийме на її місце нової «на безоплатну практику», як це, зрештою, зараз водиться по всій країні. Ті, що їм пощастило діставати плату, мусять задовольнитися максимальною платою 5 зол[отих] за тиждень праці, причому переважає (головним чином по селах Яблунівщини) мінімальна — 25 сотиків за 15 годин dennої праці.

Як відомо, ткацька, а особливо килимарська професія шкідлива для здоров'я людини. Тож сухоти лютують між халупниками й їхніми дітьми, що в сопусі кімнатки па 8—10 квадратних метрів працюють за величезними верстатами, які займають собою півхатчини, а в другій половині ліжко, колиска з немовлям і грубка. Про стіл і думати не доводиться. Зате доводиться від рапня до ночі дихати їдкою пилькою з фарбованої аниліною волічки під безупинне гупання верстатового «бляту».

В останніх часах єврейські підприємці покваплюють користуються допомогою халюців (халюци — єврейська націоналістична організація), що з патріотизму працюють за четвертьдармо й таким чином відіймають у єврейських таки злідарів і цей злідений заробіток. Платня халюци, коли відрахувати організаційний податок, доходить і до 25 сотиків dennio. Нікуди правди діти, єврейське робітництво гідно платити халюцам за їх «піонерську» роботу: майже щодені криваві бійки не вдавають. Та, звичайно, бійкою справа не розв'яжеться, ѹ сьогодні в Корові все-таки працює ще біля 70 халюців.

Таке розуміння своїх інтересів виявляють не лише єврейські підприємці. Голосно рекламирований пан Короленко не платить своїм робітникам по два й три місяці, а якщо й платить, то головним чином квитками й векселями. З початком липня пан Короленко обнизив і так уже зліденину платню, причому обмеження доходило до 3[-х] зол[отих] на тиждень. На це відповіли робітники «диким» страйком й вибороли... обіцянку п. Королепка, що відтепер платитиме що два тижні.

Друга патріотична фірма — це «Союз промисловців Гуцульщини» косівського радикального діяча й героя відомої «справи» з грішми для жертв повені — п. Горбового. Цей пан заклав свій «союз» головним чином завдяки вкладам (по 50 зол[отих]) косівських міщан. Але незабаром

виявилося, що, певажаючи па гапебний визиск робітників п. Горбовим, «союз» не платить дивіденти, обертаючи їх своєчасно на врятування своїх вкладів. Проте більшість не встигла цього зробити. Сьогодні цей радикальний дуб «працює» далі десяткою робітників, безсorомно користуючись їхньою нуждою, яка приневолює їх приймати від п. Горбового замість платні бризу, клапті полотна й незаплачені в харчівні обіди... Пан Горбовий дає зразок «рідного», поганенького, дрантивого визиску.

Супроти політично свідомих робітників усі підприємці без різниці національності виявляють нечувану однозгідність. Робітник чи навіть халупник, що карався в тюрмі або якого коли-небудь запідозрювали в політичній свідомості, не дістане праці ні в одного підприємця. Для таких піякої праці немає і не буде.

Перші спроби організованого спротиву пешадному визискові килимарських підприємців зроблено минулої осені в осередкові виробництва — в Косові. Заходами свідомих робітників створено «Профспілку текстильних робітників у Косові». Незабаром спілка мала вже 316 членів, їй були найкращі вигляди на її дальший розвиток. Мабуть саме тому зараз після громадських виборів влада забрала затверджений воєводством статут і профспілку закрила. Та не змогла зупинити боротьби, яка чекає килимарських робітників Гуцульщини з нечуваним визиском, що складається в барвисті килими. Свідоміші робітники знають, що незабаром і в килимарстві настає крах, і вони мусять заздалегідь подбати, щоби підприємці не скинули всього тягаря кризи на їх плечі.

Неорганізована боротьба з визиском, як усюди, так і на Гуцульщині,— не має поки що виглядів на успіх.

(О — ч.) у Варшаві з'явився у продажу номер «Литературной газеты» (орган Спілки радянських письменників), присвячений польській літературі, мистецтву та культурі. Номер представлений статтями та творами передових представників польської міщанської літератури. Фердінанд Гетель* у статті під заголовком «Кінець диктатури упереджень» виступає за зближення культур двох країн, при цьому заявляючи: «... скромне представництво польської літератури в сьогоднішньому номері «Литературной газеты» ми вважаємо це випадковим актом пропаганди, а стремлінням розпочати той глибокий обмін думками, який завжди відбувався між нашими письменниками, починаючи з часів великої романтичної поезії».

І автор запевняє: «Ми з задоволенням робимо цей крок — визволення від диктатури упереджень».

Редакція «Литературной газеты» у великому вступному слові твердить, що цей номер є свого роду відповіддю на радянський номер «Вядомосці літераціс», випущений восени 1933 року, появя якого «була в той час значним кроком на шляху встановлення культурних відносин між двома країнами й викликала зростання інтересу польської громадськості до радянської літератури, мистецтва та культури».

«Треба відверто признатися у тому, що наступний розвиток цих відносин,— пише далі редакція «Литературной газеты»,— не виправдав надій радянської громадськості в такій мірі, в якій вони виникли при виході радянського номера «Вядомосці літераціс», і при тій увазі, яка була виявлена до номера з боку польської громадськості...»

«Важкаючи, що справа розвитку й поглиблення культурних відносин між Радянським Союзом та Польщею відповідає життевим інтересам обох країн, ми охоче надаємо сьогодні сторінки нашої газети групі письменників, поетів та митців сучасної Польщі...»

«Цілком очевидно, та обставина, що радянські та польські письменники, які виступають у сьогоднішньому помері, у класовій боротьбі перебувають на протилежних сторонах барикади, визначає характер та форми їхньої творчості.

Ця обставина не може, однак, і не повинна стати перешкодою до взаємного культурного зближення і спілкування обох країн».

Вказуючи на буржуазний характер творчості групи польських письменників, що виступили на сторінках «Літературної газети», і на відсутність серед них представників лівої літератури, редакція нагадує, що російський революційний табір завжди — від декабристів і до Леніна — підтримував боротьбу польського народу за свободу. Міцкевич, перебуваючи в дружніх стосунках із Пушкіним і декабристами, у своїй боротьбі за визволення польського народу розраховував не лише на революцію в Росії, а й у всій Європі і мріяв про «загальну революцію». У період 1863 року близькими були стосунки між засновниками організації «Земля і воля» *, яка тоді створювалась, та вождями польського повстання. Його палкий прихильник Чернишевський товаришує з Сераковським *, одним із героїв повстання. Бацуні* готове для допомоги полякам морський десант на литовському узбережжі. Лавров * і Дмитрієв воюють пліч-о-пліч з польським революціонером Ярославом Домбровським *, головнокомандуючим військам Паризької комуни... На стілі Народного Комісаріату оборони у Москві є барельєф цього борця за національне визволення і за міжнародну революцію. У першому «Пролетаріаті» * брали участь російські революціонери. Те ж саме було в 1905 році. Ленін, ставлення якого до національного питання загальновідоме, прочитав у 1914 році в академічному союзі соціалістів «Спуйна»¹ у Кракові реферат саме з цього питання.

«Ми боремося,— закінчує редакція «Літературної газети»,— за здійснення якомога ширших культурних

¹ «Спільність» — Ред.

зв'язків між нашою великою соціалістичною Батьківщиною і всіма країнами. Особливо, звичайно, ми зацікавлені в розвитку цих стосунків з нашим найбільшим західним сусідом, Польщею. Даючи польським письменникам можливість виступити перед широкою радянською громадськістю, ми хочемо бачити в цьому виступі виявлення їхніх стремлень до розвитку взаємних стосунків між обома країнами».

Крім виступу Гетеля, у номері вміщені також статті Сківського *, Параповського *, Кадена-Бандровського *, Іжиковського, Шифмана, Третера, Зельверовича, Чаховського, Гутри, Серошевського. Прозу представляють Гетель та Ушіловський. Поезію — Лехонь, Івашкевич *, Лесьмян *, Іллаковичівна, Слонімський *, Віттліц, Тувім *, Вежинський і Балінський. Крім того, у номері вміщено репродукції Прушковського й Скочиляса.

* * *

Незабаром після появи номера трапилося те, чого ніхто з широкої громадськості не сподівався, а багато хто й досі не розуміє. Гетель, який на початку номера громив «диктатуру упереджень», запевняючи в своєму і своїх колег прагненні до «глибокого обміну думками» з радянськими письменниками, виступив на сторінках офіційної «Газети польської» * з гострою статтею саме проти польського номера «Літературной газеты». Серед багатьох, інколи досить дивних закидів (наприклад, прстепнія до того, що редакція «Літературной газеты» стверджує класово-буржуазний характер офіційної польської літератури) виявився один пайбільш важливий: польський номер «Літературной газеты» видапо на експорт для замілювання очей польській громадськості, у Радянському Союзі його взагалі не розповсюджували... Так виглядає закид. А який доказ? Автор подає цей доказ: номер не був розповсюджений у Радянському Союзі, бо таким є... переконання Гетеля! Це «переконання» повинно служити доказом правильності звинувачення! Згідно з нашим «переконанням», таке «переконання» недостатнє для «переконання» хоча б невеликої частини мислячих читачів. Ф. Гетель розуміє, що якщо па когось, хто перебуває далеко й не може відповісти, наговорити багато-багато речей, доведених хоча б лише «переконанням» звинувачу-

вача, у пам'яті читача завжди з цього щось залишиться і зробить своє. Саме це й потрібно. Мета досягнута. Особливо якщо методом «передай далі» наступний повторить думку в «модифікованій» уже формі. Наприклад, Каден-Бандровський у тій же «Газеті польській» не аргументує уже «переконанням», а просто свідчить: «це дівdedено (!)». Така безособова форма, таке «-ено» звучить злачно впевненіше, ніж гетелівське «переконання». А «Просто з мосту» *, редакторана свіжооспеченим нео-ендерком Пясецьким, звинувачення уже подає як факт. Це діє переконливо, не допускає жодного сумніву! Звичайно, і «Вядомосці літерації» слухняно виконалинаказ згори...

Насправді важко сказати, як розійшовся у Радянському Союзі польський номер «Літературної газети», чи так, як у свій час радянський номер «Вядомосці літерації», який у Польщі буквально розхапали. Може, радянська громадськість, яка багато читає не лише класиків своєї країни, а й Бальзака, Стендаля, Діккенса, Байрона, Гете, Гейне, Міцкевича, справді не відчуває Лесьміана, не розуміє Сківського і Парадовського?.. Може, навчена поважати героїв польських демократичних рухів XIX ст. і справді не може поклонятися лицарям реакції?

Ні для кого не є таємницею, що світогляд редакції «Літературної газети» і світогляд польських письменників, що виступили на її сторінках,— це два протилежні полюси. Знають про це обидві сторони й не приховують цього. Вище ми навели заяву однієї з сторін, що, на її думку, ця різниця світогляду не може й не повиннастати перешкодою у розвитку культурних відносин між двома сусідніми країнами. Так, як і протиріччя між капіталізмом і соціалізмом не заважають добрим відносинам між Радянським Союзом і тими капіталістичними країнами, які цих відносин праґнуть. Зокрема культурне зближення чудово може послужити справі всебічних добрих стосунків, справі миру, яка в даний час перебуває під такою загрозою. Тому що культурне зближення може перекинуті між народами мости, які справили б багато труднощів ворогам миру. Письменникам і художникам випало на долю якраз взяти участь у спорудженні цих мостів — якщо вони справді хочуть служити справі культури, справі мирного зближення між народами. Виступи Гетеля і Кадена-Бандровського цій справі не служать. Навпаки, їх треба зарахувати до тих антирадянських висту-

пів, яких так багато у даний момент, що визначається замисленням злочинних воєнних намірів Гітлера та інших реакційних сил, що діють разом з ним. І якщо Каден у своїй статті, присвячений «Літературной газете», заявляє, що «незважаючи на все» в Польщі буде перекладено й надійдуть у продаж хороші книги радянських письменників, то таке благородство нас зворушує до сліз і ставить перед нами питання: чому ж у такому випадку серед багатьох конфіскованих у нас в останній час радянських книг були конфісковані, наприклад, «Бруски» Панфьорова — саме «Бруски», хороша книга про колективізацію над Волгою? Слово не відповідає ділу. Не так виглядає «глибокий обмін думками». І не так бороться з «диктатурою упереджень».

ЯК «КУЗНІ МОЛОДИХ» ВИХОВУЄ МОЛОДЬ...

На обкладинці «Кузні молодих» * читаємо: «Міністерство релігійних віросповідань та народної освіти дозволило (9.12 1931 р. № С-2261) розповсюдження часопису серед шкільної молоді». Такий дозвіл дорівнює ре-
ко-
ме-
нд-
а-
ці-
ї. Це відомо.

Журнал добре виконує своє завдання. Він вже популярний серед тієї частини учнівської молоді, рівень розумового розвитку інтересів якої далеко виходить за написані межі. Журнал має, безперечно, тісний контакт з учнівською молоддю всієї країни, і для значної, більш інтелігентної і мислячої, її частини служить дороговказом. Виховна політика режиму в «Кузні молодих» знаходить, отже, дійовий засіб впливу на молодь.

В № 17 «Кузні молодих» вміщено редакційну статтю під заголовком «Війна, війна...», автор якої з імперіалістичного нападу фашистської Італії на Абіссінію пропонує «зробити певні загальні висновки і обдумати їх актуальність на нашому польському ґрунті». Перший такий «загальний висновок» звучить: «Позитивне ставлення до армії є сьогодні неодмінною умовою безпеки».

Автор замовчує факт, що саме мілітаристська політика Муссоліні, що саме створення величезної армії призвело італійський парод до такого страшного нещастя, яким є розбійницька колоніальна війна в інтересах правлячої кліки капіталістів і зграї фашистських гібельів! Рекомендована в статті «неодмінна умова безпеки» виявляється джерелом страшної небезпеки для мільйонів людей, які абсолютно не зацікавлені в грабуванні та підкоренні абіссінського народу.

Але це ще не кінець. Автора турбує інше питання: «Актуальність колоніальної справи, порушена італо-абіссінською війною, є нагодою нагадати про польські боліаки

в цій справі. Італійці задихаються на своїй певеличкій території і шукають нових земель для свого безперервно зростаючого населення... Не можна не визнати, що італійська ситуація цього вимагає. Польща в країною, абсолютно позбавленою колоній. Чи ми усвідомлюємо, в якій ситуації можемо ми колись опинитись, коли постійно зростаюче населення не знаходитиме вже для себе місця?»

Саме в цьому полягає для шляхетних вихователів молоді «актуальність африканської війни» на нашому польському ґрунті. Виправдання імперіалістичного розбою, виправдання масової різні «перепаселенням», переконання молоді в тому, що війна ведеться в інтересах «всього народу» — італійського чи польського,— такі виховні завдання, які здійснює «Кузня молодих».

За цим приховується спроба розкрити причини господарської та культурної кризи, відповідальність за яку несе капіталізм,— приростом населення та браком колопій. Бо усвідомлення молоддю справжньої причини кризи могло б привести її (і приводить) на єдиний шлях виходу з кризи, яким в вихід з капіталізму, а саме цього опікуни «Кузні молодих» бояться як вогню.

Польські послідовники Муссоліні прагнуть скерувати бродіння серед молоді на шлях, що не загрожує капіталізму. Нагітанням колоніальних прагнень вони хочуть приховати дійсні, значно конкретніші цілі мілітаристської виховної системи, глашатаєм якої є «Кузня молодих».

У той час, коли у всіх країнах, зокрема і в Польщі, зростає буря протесту і опору проти кривавого фашистського злочину, поширюваний у школах журнал розпалює серед молоді мілітаристські настрої! «Кузня молодих» добре виховує молодь...

Із цим сподівся між собою

Саме ти зможеш відповісти.

Останній автограф Я. Галана

Могила Я. Галана
на Личаківському кладовищі у Львові.
Фото В. І. Криворучка. 1975.

Фашизм — це така політична форма, що прагне до збереження сучасного ладу шляхом безоглядної диктатури й утисків пайширших мас.

Заради рятування капіталістичного ладу фашизм пе лише робить усе можливе, щоб втримати цей лад, але й нещадно ницить дотеперішні надбання людства, особливо культурні. Культура, як досягнення найбільш передової думки людства, є ворожка фашизмові, який ненавидить історичний поступ, який, бажаючи рятувати сучасний лад, намагається повернути колесо історії назад й ставить гать на шляху розвитку людини. Розум є ворогом фашизму, бо розум заперечує сьогоднішню політ[ичну] дійсність, тим-то фашизм замість розуму, замість освіти пропагує вороття людні до середньовіччя, людській думці протиставить звірячий інстинкт, на місце гуманізму кладе варварські расистські «теорії», на румовищах шкіл буде казарми. Фашизм хоче перетворити людину в безвільний, безкри-тичний автомат, що був би слухняним гарматним м'ясом на війну, а війна невідлучна від фашизму. Щоб полегши-ти собі завдання, фашизм розпалює національну ворожине-чу й доводить національний гніт до меж небувалого в істо-риї варварства.

В країнах, що опинилися в кігтях фашизму, культура на очах загибає. Досить поглянути на Німеччину, країну класичного фашизму, де кількість студентів в університе-тах впала більш ніж на половину, де стрімголов падає преса, нидіють література, театр та кіно, щоб мати яскраву картину загину культури в лабетах фашизму.

В цій роботі фашизм б'є в першу чергу в працівників культури, яких хоче принизити до рівня своїх лакеїв, що весь досвід, знання своє, свій талант і працю віддали б па службу пайчорнішій реакції. Іх приневолюється служити,

всупереч сумлінню, вузьким інтересам жменьки панівної верхівки, їх заставляється власними руками копати могилу для культури, якій все життя своє чесно служили, а все те під загрозою моральпої і фізичної смерті, смерті від травлі, переслідувань і голоду.

Світовий конгрес письменників, що в липні ц[ього] р[оку] відбувався в Парижі, відбився широким відгомоном по світу й дав почин до подібних з'їздів ітелектуалістам інших країн.

(сконфіковано)... праця до скликання найближчим часом у Львові конгресу на захист культури, що об'єднав би всі поступові культурницькі кола трьох національностей. Постав широкий ініціативний комітет, складений з представників науки, літератури, мистецтва, журналістики й освіти. Акція комітету охоплює щораз ширші кола, зустрічаючи масовий відгук. Ідея конгресу стас особливо важливою, бо він матиме не тільки декларативний характер, але він ставитиме також завдання створити організаційні рамки для боротьби працівників культури за свої насуцні інтереси.

Особливої ваги набирає участь у конгресі працівників зах[ідно]української культури з уваги на відносини, що панують на зах[ідному] культурному відтинкові. Справи українського шкільництва, українського університету, української преси й театру домагаються обговорення й з'ясування на широкому форумі. Окрім цього, українські протифашистські працівники культури займуть становище супроти «рідного» фашизму, супроти українського фашистського клерикального пізандництва, що також намагається зіштовхнути розвиток зах[ідно]української культури в багно темноти й мракобісся.

Це є історичне завдання всіх чесних і незапроданих фашизові працівників української культури. З уваги на переломний момент, що його переживає зараз увесь світ, а зокрема зах[ідно]українські землі — це завдання особливої ваги.

Успіхи соціалістичного будівництва, ліквідація залишків капіталістичних елементів на селі і в місті, дальнє зміцнення союзних зв'язків Рад[янської] України з іншими республіками Р[адянського] С[оюзу] штовхнули українське міщанство на шлях відчайдушної боротьби з Р[адянським] Союзом і з класовим рухом на захід від ризького кордону. З приходом до влади в Німеччині Гітлера боротьба ця зростає, віднашовши нового сильного союзника. Геббельсівський апарат пропаганди знаходить свого східного експонента в українській буржуазії.

У зв'язку з політичною ситуацією, що саме склалася, мрії інтервенційних українських кіл починають набирати реальних форм і в міру консолідації сил української реакції розвиваються одностайно з її політичною тактикою в напрямку швидкої гонитви лояльності.

Ясно, що і на літературному фронті український фашизм змобілізував усі свої сили, тим більше, що поле йому очистили дії союзників, які жорстоко задушили розвиток місцевої пролетарської літератури.

Місцева українська реакційна література ділиться, що-правда, на кілька груп, однак у принципових питаннях займає рішучу позицію і зоологічно ворогує з прагненнями робітничого світу.

Українська реакція має в своєму розпорядженні ряд літературних журналів. Найстаршим з них є «Вісник» * (в минулому «Літературно-науковий вісник»), що виходить під редакцією вправного публіциста з невимовно темним далеким і близчим політичним минулим, д[окто]р[а] Донцова, який вже кільканадцять років є ідеологом крайнього крила українського фашизму. Визначнішим співправцем його журналу є поет-емігрант Маланюк *.

Літератори, згруповані у Варшаві, видають час від часу альманах «Ми» * і становлять пооруч з «Вісником» найбільш видну групу літературного фашизму. «Ми» об'єднує колишніх і частково теперішніх пріхильників Донцова, його «волюнтаризму», «енергетизму» і розгиузданої реакційності, як Самчук, Кжижанівський та інші.

Під опікунськими і того набитими гаманцями митрополита Шептицького з'являється місячник «Дзвони» *, який, зрештою, претендує на академічність. Ведучим публіцистом «Дзвонів» є відомий гітлеерівський агент Кучабський *.

Більш масовим орґаном є «Даажбог» *, призначений для отруювання української молоді з народу класовим ренегатством, шляхом циширення наїклепів та немилосердною фальсифікацією історичних фактів.

Подібне завдання виконують також місячники «Юні друзі» * і «Вогні» *.

Нарешті, необхідно згадати літературно-мистецький двотижневик «Назустріч» *, що об'єднує, між іншим, літераторів і скульпторів, які спекулюють уже декілька років на т[ак] зв[аному] радянофільстві, тобто на падіях на мирне, в міру можливостей, перетворення УРСР в українську буржуазну державу. Найбільш визначними співирацівниками «Назустрічі» є М. Рудницький *, С. Гординський ... і графік Ковжун *. Сьогодні ці недавні радянофили змагаються у нападках: на українську радянську літературу і зв'еличують у поезії варварство гітлеївської Німеччини.

Маневровим відділом українського фашизму являються колишні члени групи місцевих письменників «Горно», такі як Яран *, Дмитрин * і Сказинський *, що на шляху пролетарської літератури здійснююли диверсійну роботу. Останньою спробою цієї диверсії було видання так званого альманаху групи «Горно» — «Поц'ейбіч», де під маскою паче то марксизму щамагалися провести ворожку ідеологію.

На книжковому ринку відчувається пожвавлення активності українського фашизму. (Окрім фантастичних і відповідно спрепарованих «мемуарів» вигнаних із СРСР білогвардійців з'являються час від часу твори, які становлять невний інтерес...).

Все це, однак, падзвичайне вб'оге якіспо і кількісно та с доказом страшного духовного та ідейного зубожін-

ня того відгалуження міжнародного фашизму, яким є україпський фашизм.

Зубожіння це зпаходить свій, можливо, найбільш яскравий вияв в українській буржуазній драматургії. Кілька жалюгідних, зрештою, театрів не мають в репертуарі жодного хоча б посереднього твору, а єдина либоно спроба в цьому напрямку, яку намагався зробити митрополит Шептицький, що поставив своїм коштом у Великому театрі релігійну п'есу Лужницького * «Посланець до бога» (так!), скінчилася зовсім не мистецьким скандалом і ганьбою костьольних властей.

Українські реакційні письменники об'єднані в «Товаристві літераторів і публіцистів ім. І. Франка» *. Це товариство виявляє свою громадську діяльність виключно шляхом антирадянського цькування. Ця «робота» об'єднує всіх укр[аїнських] фашистів пера від пайбільш яскравих шовіністів до «ліберальних» співпрацівників не менш ліберальних «Сигналів» *

ЗЕМЕЛЬНИЙ ГОЛОД НА ПІВДЕННО-СХІДНИХ ЗЕМЛЯХ

У зв'язку з постановою про парцеляцію * \27 тис. га землі вся преса виступила по аграрному питанні. Незалежно від становища різних політичних угруповань всі визнають, що голод, злидні, безробіття, нестача землі — це «дійсна дійсність» села.

Найбільш яскраво земельний голод відчувається на південно-східних землях.

Кілька цифр свідчать про загрозливу ситуацію.

60,5 % всіх господарств там — то господарства, що мають менше двох га; 29,8 % — від 2 до 5 га. Таким чином, в руках 90 % селян знаходиться лише 13 % землі.

Навіть «Діло» * змушене визнати, що:

«Земля — то питання «бути чи не бути» для українського народу».

І далі:

«За право на землю для українського селянина підниметься на боротьбу вся українська громадськість, на боротьбу, яку український народ повинен вести за своє фізичне існування».

Парцеляція в таких вузьких розмірах і на таких умовах, які вказані в урядовій постанові, абсолютно не вирішує трагічного становища села.

ПОЛІТИКА
«ПОСЛУХУ ТА ПОКЛОНИНЯ»
(надіслане)

Явні невдачі нормалізаційної політики ставить керівництво УНДО в щораз складніше становище. Загальне неповдовolenня українського суспільства особливо зросло у зв'язку з поновленням колонізаційних планів. Адже гасло колонізації лунає сьогодні в устах польського націоналізму всіх різновидів — від сенеків аж до сапації. І навіть упідovskyкій поміщик п. Луцький скаржився в сенаті 14 грудня 1936 року (цитуємо за «Ділом», № 285):

«Але найбільш жахливим є те, що зараз робить міністерство рільництва. Загальновідомим є перенаселення нашого села. Отже, гасло, яке чує сьогодні наш селянин з уст старости і читає в пресі про те, що жодної п'яді землі не можна при парцеляції віддати в руки пашого селянина, який віками працює на тій землі, — гасло це створює умови, що загрожують цілковитою втратою всього, що будло нами взаємно досягнено в справі нормалізації».

А за кілька днів до цього «Діло» писало (№ 279) про колонізаційну політику, що саме під час нормалізації «з боку уряду вживаються такі заходи, які спрямовані проти фізичного існування прошарку українського селянства».

Розбіжності, що виникли з цього приводу серед ундовських керівників, привели до того, що центральний орган партії «Діло» змушений був публічно зняти з себе відповідальність за політику Центрального комітету і представників УНДО в сеймі та сенаті». «Діло» воліє сьогодні не визнавати себе офіційним органом УНДО. Більш того, ходять чутки, начебто українське парламентарне представництво, яке складається з провідних ундовців, повинно бути відокремлене від УНДО для того, щоб звільнити партію від відповідальності перед суспільством за політику в парламентарних колах. Бо завдяки цій політиці

УНДО все більш виразно постає перед суспільством як «партія послуху та поклоніння» (визначення «Діла»). Тому деякі керівники, розчаровані в санаційних опікунах і налякані жалюгідними наслідками нормалізації, вимагають більш опозиційного стилю виступів у парламенті, на мітингах і пресі, щоб підправити захитане довір'я населення до УНДО. Так слід розуміти «бунт» редакції «Діла» і гостріший тон його статей. Так треба розуміти гостріший тон виступів у парламенті та на мітингах. Так треба розуміти голосування проти бюджету міністерства рільництва.

Але тільки так. Бо «буунтівники» виразно заявляють, що вони за політику нормалізації, за співпрацю з санацією. «Діло» в своїй статті від 1.XII 1936 р., в якій відмовляє в послуху Центральному комітетові, спеціально застерегло й підкреслило, що й надалі підтримує нормалізацію, хоча не погоджується схвалити всі конкретні заходи керівництва. Пізніше в тому самому «Ділі» ми читали, що політика нормалізації розрахована на довгі роки,— може, на століття (!).

Така позиція «збунтованих» не відрізняється від позиції парламентарної групи, від імені якої сенатор Луцький висловився в цитованій вже промові:

«Ми не маємо наміру змінювати лінію нашої політики. Політична платформа, яку ми проголошуємо, не може змінюватися кожного дня...»

В довгому переліку заслуг УНДО щодо санації «Діло» згадує, що вже 6 лютого 1935 року в попередньому сеймі тодішній вождь партії д-р Дмитро Левицький:

«З усіма крапками над «і» говорив про спільну платформу співпраці — широку платформу спільнотної історичної місії на Сході Європи». І саме ця платформа, військовий гітлерівський зміст якої викрив тоді ж із сеймової трибуни представник ППС, стала основою нормалізаційного пакту!

Вона лишилась і лишається надалі спільною платформою всіх керівників УНДО — і тих, хто укладав нормалізаційний пакт, і тих, хто сьогодні намагається зняти з себе відповідальність за скомпрометовану і компрометуючу політику «послуху та поклоніння». Цієї політики «Діло» не засуджувало і не засуджує. Залишається воно і надалі найбільш важливим органом українського гітлеризму. Залишається провісником нашої закордонної політики.

В цих питаннях в керівництві УНДО немає розбіжностей. Немає їх також в принципі між УНДО і конкурентним гітлерівським «Фронтом народної єдності» * пана Паліїва, який в основних політичних питаннях займає ту саму позицію, що й керівництво УНДО.

Гітлерівський, погромно-антисемітський фашизм у внутрішній політиці, гітлерівський хрестовий похід на Схід у зовнішній політиці є програмою пана Паліїва. Всі відгалуження української реакції, і УНДО, і паліївці, і ОУН, поставили всупереч інтересам народу на карту міжнародного фашизму і війни, нерозривно об'єднавшись із запеклими ворогами свободи народів.

Тому об'єднання демократичних і прогресивних сил в українському суспільстві є національною необхідністю. І тут треба сказати, що керівництво Української соціалістично-радикальної партії не виявляє поки що належного розуміння спільніх, головних завдань всієї демократії. Даремно було б шукати в ухваленій 1.XI 1936 року платформі УСРП таких вказівок, як боротьба об'єднапої демократії за політичну свободу і п'ятиумовне виборче право, боротьба з воєнною фашистською загрозою, з антисемітизмом і т. д.

Південно-східна частина Польської держави густо заселена українським народом, що становить пайбільш важливу групу національних меншин.

Та якщо думка воєводств, розташованих вздовж південного кордону, в певній мірі висвітлюється місцевою пресою, представниками органів самоврядування і т. п., Волинь для решти країни є майже білою плямою. Адже не можна вважати авторитетними анемічні виступи «представників» Волині в сеймі або повідомлення кількох напівофіційних газет, згідно з якими все в цій частині держави перебуває в найкращому порядку і систематично покращується.

Але в останній час грізно затріщали основи «держави» Волинського воєводи п. Юзефського.

На протязі декількох років Волинь є піддослідним кроликом п. Юзефського, який хотів при допомозі адміністративних державних органів створити польсько-українську «угоду». Було ліквідовано декілька українських організацій, діяльність інших, легальних, зведена відомими засобами до нуля, зате створено Волинське українське об'єднання (ВУО). ВУО повинно було стати чимось на зразок ББВР * на українському терені. Цією організацією керували призначепі «зверху» керівники на чолі з п. Певним, а повинна вона була монополізувати впливи на все місцеве українське суспільство. Це був такий незвичайний і штучний витвір, що вже від самого початку його доля була вирішена. Безнадійно видули цю мильну бульку. Для загалу ВУО було оголошено як єдине українське представництво Волині; в місцевій пресі ройлося від вітальних листів до представників уряду, ухвалюваних одноголосно па з'їздах ВУО від імені «всього українського суспільства». В дійсності, незважаючи на різні «трюки» і золоті

обіцянки, крім певеликих групок, вони не об'єднали навколо себе пікого. Та й ті невеликі об'єднання були скомпрометовані діями, принципово ворожими для ВУО, про що свідчать різні судові процеси (напр[иклад], останній процес ВУО в Рівному).

А ж нарешті мильна булька лопнула.

Надаємо слово «Польсько-українському бюллетеню»*, який не можна запідозрити в негативному відношенні до санаційної системи. Пан С. Г. в № 49 «П.-у. б.» в статті під заголовком «Кінець однієї кар'єри» пише:

«Незважаючи на виняткові умови, в яких (Певний) міг виконувати свою політичну роботу, він не зумів завоювати симпатії українського населення Волині... В результаті після багатьох років загальновизнано, що ВУО під його (Певного) керівництвом не зпайшло підтримки на місці, що українська маса пішла за революційними течіями, а найбільш активні діячі перейшли в підпілля. В колах української інтелігенції на Волині запанувала апатія... Розпочались чвари в середовищі самого ВУО. (Певний) був виключений з партії, яку сам уособлював.

Таким чином скінчилася гучна в свій час кар'єра творця і довголітнього керівника української «угоди» на Волині. Падіння п. Певного в очах громадськості Волині (без сумніву) знаменує важливі політичні зміни в поміркованому українському таборі на Волині, адже правильно це чи ні, але з іменем п. Певного була пов'язана для громадської думки Волині дотеперішня специфічна політична тактика...

Це ні в чому не міняє факту завершення «епопеї Певного» на Волині. Еволюція, яка зараз відбувається в українському поміркованому таборі на Волині, об'єднаному в ВУО, дає найкращі підтвердження пенадійності основ угоди... Всім тим спробам (Певного) укласти «угоду» не вистачало органічної основи і солідної перспективної постаповки питання в усій повноті».

Стаття закінчується словами: «...з усією певністю можемо сказати, що чим швидше зникнуть сліди псевдоугоди і відійдуть її псевдокерівники, тим більше і швидше будемо мати відчутні наслідки нормалізації польсько-українського життя в Польській державі».

Здавалося, що справа вирішена, тим часом в № 25 «Української ниви», органу ВУО, читаємо в статті під заголовком «Політика сильних первів», що після усунення

п. Певного більших тактичних та ідейних змін нема чого сподіватися: організація ця повинна і надалі представляти українську громадськість на Волині.

Невідомо, чи таку позицію слід віднести на рахунок наївності творців нещасної «угоди». Бо час парешті зрозуміти, що будь-яке тривале порозуміння між польською буржуазією, поміщицями і теперішнім державним апаратом — та українським народом є неможливе. Справжня угода може бути досягнена лише при зміні сучасної системи на демократичній основі, між рівними і вільними в своїх правах працюючими верствами обох народів.

Луцьк, у січні.

Банкротство нормалізаційної політики змусило керівництво УНДО дещо змінити тактику. Робилося це не без внутрішнього конфлікту, що проявилося, наприклад, у виступі «Діла» з деякими застеженнями щодо дотеперішньої політики УНДО. Одночасно в сеймі та в сенаті деякі провідні ундівці заговорили більш серйозно, змальовуючи в темних барвах суспільно-політичну дійсність на землях південно-східних воєводств та становище українського народу в польській державі. Особливо підкresлили вони те, що енергійний протест в українському суспільнстві викликає земельна колонізація, поновлена міністром Понятовським *, як частина парцеляційної акції, що зараз проводиться замість демократичної аграрної реформи. Тому посли і сенатори УНДО голосували проти бюджету Міністерства рільництва, заявляючи при цьому, що й надалі лишаються на позиціях нормалізації, в підтвердження чого вони голосували за бюджети інших міністерств.

Але ні в парламентарній діяльності УНДО, ні в ундівській пресі, крім підвищеного тону, дотепер не видно жодних ознак, які б вказували на який-небудь принципоповний поворот у внутрішній і зовнішній політиці керівників цієї партії. Без сумніву, керівні кола УНДО не задоволені з результатів нормалізаційної політики. Результати ці, що зрозуміло кожному, роблять неможливим продовження відомої політики «послуху та поклоніння». Українське суспільство бачить і аналізує. Обманювати його щораз важче. Отож неважко зрозуміти, що остаточні зміни ундівської тактики в межах іспуточої системи і на грунті дальшої «нормалізаційної» співпраці з санациєю продиктовані у великій мірі труднощами, з якими УНДО зустрічається в своєму

суспільстві, а не справжньою турботою про інтереси українського населення. Якщо б ця турбота перемогла в керівництві УНДО, воно було б змушене перейти до принципової опозиції. Вкажемо на ставлення в сісії ундовської верхівки до боротьби демократичного табору, яка відбувається в державі, за зміну системи врядування. Ніде керівники УНДО, ані їхня партійна преса (не виключаючи «незалежного» в даний момент «Діла») не виступили за ліквідацію системи і відновлення політичної свободи, за демократію, яка потрібна так само українському народові, як і народним масам всієї Польщі. Відсутність демократії завдає шкоди не тільки суспільно-політичним і культурним інтересам польського народу, а також українським національним інтересам, які при сучасній системі не мають жодного захисту — де відкрито вже стверджують посли і публіцисти УНДО. Однак вони спазматично тримаються цієї системи і — незважаючи на образи та загострену критику — запевнюють їй підтримку і надалі.

Керівництво УНДО всупереч інтересам і поглядам українського суспільства, всупереч побажанням великої частини своїх членів і прихильників — і далі плentаститься під прапором фашизму. У зовнішній політиці ундовська преса послідовно продовжує лінію Гітлера, Муссоліні, Франко та їх поплічників. Закоренілі вороги свободи і гнобителі слабих народів далі виступають як найбільш відповідні союзники української національної політики. Політика загарбання Абіссінії, вторгнення в Іспанію, підкорення басків і каталонців повинна бути корисною для української національної справи! Українським національним ідеалом повинно бути загарбання України зарубіжними імперіалістами!

Проте в українському національному таборі — в УНДО і поза ним — є люди, які розуміють (якщо не віддавна, то від останніх розчарувань...), що дорога фашизму не є дорогою для українського народу. Що це дорога його ворогів. Український народ має спільну дорогу в усію демократією, і її стремління є його стремліннями. Офіційне керівництво УНДО не пішло навіть так далеко, як демократично-міщанська стихія в єврейському суспільстві, які вимагають тепер, щоби єврейські посли зrekлися мандатів до наперед визначеного «сейму». Але чесні люди і групи в українському національному таборі вже розуміють, що антидемократична позиція є одночасно позицією антипат-

ріотичною. Вони розуміють, що внутрішній і зовнішній гітлеризм рівнозначний смерті для українського народу. Що майбутнє українського народу полягає в братньому союзі з демократією інших народів, насамперед польського.

Без сумніву, польська демократія мала не один гріх перед національними меншинами — тоді, коли користувалась великим впливом у вирішенні державних справ. Гріхи ті суворо над нею помстилися. Старе не повернеться. Польська демократія з усією відвертістю заявляє, що не думає повертатись до передтравневої системи, за якою аж ніяк не тужить український народ. Польська демократія не повторить гріхів колонізації, двомовності, відмови заспівування українського упіверситету — гріхів, внаслідок яких сьогодні виникає лемківський буквар, фабрикується гуцульський «народ» та «шляхта» на Прикарпатті. Демократичні сили в українському суспільстві, зрозуміло, хочуть одержати вичерпну відповідь на всі питання, які хвилюють українців. Таку відповідь повинен одержати український народ від польської демократії. З другого боку, обов'язком чесних сил в українському національному таборі є підтримка демократичної боротьби за політичну свободу в усій державі, за розпуск теперішнього сейму, за нові справедливі вибори на основі демократичної виборчої системи. А також — підтримка мирних спроб польської демократії, що для українців означає пещадну боротьбу з воєнно-інтервенційною гітлерівською агентурою (чи п е т л ю р о - г і т л е р і в с ъ к ю), прихованою в керівних колях реакційних партій та в редакціях фашистських газет.

Майбутнє українців у Польщі тісно пов'язане з пе-ремогою демократії.

Os — cz.

— Не журися, Фримо, все ще буде гаразд!

Але Фрима мусила журитися: така була її вдача. Вона з журби навіть посуд забувала помити, і весь день в неї нестерпно боліла голова.

Коли Герцель Шехтер вертався увечері додому, його дружина і синок вже спали. Помітивши щільно затулені вікна, він ще раз заходив у передню і старанно перевіряв замок своєї власної конструкції. Хоч ходив павшпиньки, кроки його будили Фриму. В її заволочених слізми очах було німе запитання.

— Не журися, Фримо,— повторював свою пісеньку.— Не знайшов сьогодні нічого — знайду завтра. На сьогоднішньому дні історія моого життя не кінчается.

А потім запитував:

— Знову хтось у кухні почує?

— Егеж. Там маєш хліб і огірки, тільки дивись — пе збуди його! Три ночі не спав бідолаха.

— Є ще хліб і огірки! І не сором тобі плакати, Фримо?

Герцель йшов у кухню, нишпорив по горшках, а коли вже збиралася виходити, з-під перини виринала вся в пір'ї голова підпільника.

— Хочете попоїсти, невідомий товариш? Чим хата багата...

— Спасибі, я вже повечеряв,— відповідав, широко по-зіхаючи, підпільник. Тоді господар квартири вмощувався на краю ліжка, жував огірок і запитував гостя — тридцять п'ятого вже з тих, що їх у себе переховував, чи скоро буде революція. На це діставав відповідь, що все залежить від об'єктивних умов. Потім Герцель вертався до кімнати, виймав із-за шафи великий рулон паперу, висипав з кишені на стіл залишки тютюну і брався за роботу.

Тільки тепер, коли все навколо спало, душа мрійника розправляла вітрила. З ліній, що їх обережно і вдумливо

виводила на папері рука Герцеля, поступово виростали найновіші Герцелевої конструкції дирижаблі, літаки, танки. Очі його пекло, голову хилило до сну, але Герцель не здавався. З упертістю фанатика він втілював у форму ідеї, народжені в його невтомному мозку безсонними ночами. Як починало благословлятися на світ, Герцель рисував на готовому проекті малу п'ятикутну зірку, старанно обв'язував рулон шнурком, ховав його за шафою, а потім засипав коротким і тривожним сном.

Герцель Шехтер мав ще одну слабість — сипа. Діставши згодом посаду помічника бухгалтера в якомусь певеличкому підприємстві, він насамперед подумав про свого Сюніо, що його невідомо чому назвали люди Іеронімом. Іеронім мав 11 років, і треба було віддати його до гімназії. Крім того, він дуже любив музику.

— Завтра куплю тобі скрипку, а за тиждень запишу тебе до гімназії, — сказав Герцель синові. — Дешева це буде скрипка, і я не знаю, чи вона за місяць-два зовсім не розлетиться, як не знаю, чи до того часу не виженуть тебе з гімназії за невнесення плати. Але чого нам журитися, що буде за два місяці? Ого-го, до того часу!..

І другого дня увечері Іеронім водив уже смичком по струнах. А коли на валах позолотили каштани, Герцель, проходжуючись з сином по ринку, зупинився перед одним старим будинком і вказуючи пальцем на венеціанського лева, що з клижкою в лапі закам'янів над брамою, сказав:

— Прочитай, Іероніме, що в цій левиній книзі написано!

— Пакс тібі, Марце, євангеліста меус. Діксіт¹. 1600, — прочитав жваво хлопець. Та Герцель хотів, щоб і прохожі знали, як чудово читає його син по-латинськи.

— Я не чую, повтори ще раз, але голосно!

Іеронім повторив другий раз і третій.

— Чудово, так чудово, що не можна краще! — вигукнув із задоволенням Герцель. — Куплю тобі за це шоколадку!

Та в дверях крамниці він пригадав, що кишені його порожні.

— Ні, не куплю тобі шоколадку, — сказав флегматично. — Шоколад замулює дітям шлунок.

Минали тижні, місяці і щораз менше було в житті

¹ Мир тобі, Марку, мій євангелісте. Сказав (*лат.*). — Ред.

Герцеля таких картин сімейного щастя. Фрима журила-ся чим далі більше, а коли підприємство, де працював Герцель, збанкрутувало і Іеронім перестав вчитися в гімназії, вона розхvorілася пе на жарти.

— Я вмираю... — прошепотіла вона. — Хто вам, нещасним, варитиме тепер їжу?

Іеронім почав хлипати, а Герцель твердо сказав:

— Ти не вмреш, Фримо, бо ще не варто вмирати, бо чує мое серце, що буде скоро велика переміна.

— Ой, Герцлику, коби здорове було твоє серце! Але ти уже не раз був кепським пророком...

Проте на цей раз Герцель був непоганим пророком. Двадцять другого вересня 1939 року він прийшов до пивниці, де пе зовсім ще здорована ховалася від бомб його дружина, і урочисто сказав:

— Вставай, жінко, і йди за мною!

До пізнього вечора стояли Шехтери на вулиці, і Герцель оком знавця оглядав могутні танки, бронемашини, гармати.

Як тільки газети сповістили, що пошта знову почала працювати, Герцель запакував свої проекти і послав їх до самої Москви. Відповідь прийшла, коли Герцель працював уже в «Хімпромі».

«Ми ґрунтовно обстежили ваші цікаві, глибоко продумані проекти. Повідомляємо вас, що пропоновані вами удосконалення вже раніше застосовані в нашій промисловості. Радимо Вам працювати далі, підвищувати водночас вашу кваліфікацію; це дасть вам можливість домогтися великих успіхів на благо нашої соціалістичної Батьківщини».

Коли цього листа прочитала Фрима, вона коротко сказала:

— Я хочу, щоб ти був інженером, Герцель. Запишу тебе до інституту.

І записала Герцеля до інституту. Щодня в полуцені вона дає своїм «хлопцям» по здоровенному шматку хліба з маслом і веде їх до школи. Сина ближче, чоловіка трохи далі. Правда, Герцель відчуває, що від роботи на підприємстві і в інституті йому інколи голова ходоромходить, але це йому вітрохи не перешкоджає сидіти по но- чах над проектами.

Одної такої ночі він збудив Фриму:

— Ти знаєш, що таке анілінні фарби? — спитав.

— Знаю, Герцель, як знаю і те, що від цього твого питання у мене завтра цілий день голова болітиме.

— Отож ні, не болітиме! Відпині, Фримо, анілінна фарба не шкодитиме більше людському здоров'ю.

Фрима швидко закліпала віями. Вона тепер починала розуміти.

— Винахід, Герцлику? — плеснула в долоні.

— Винахід, Фримо!..

Цієї ночі Герцель не спідів уж більше над паперами, а вранці він мав довгу розмову з директором «Хімпрому».

— Це ідея! — буркотів потім під носом директор Рабей.— Досі від цієї роботи люди кашляли, панімаєш ти, сохнули і, кат знає, що творилося в їх легенях. А тепер, панімаєш ти, зробимо один бункер по проекту Шехтера, потім другий, п'ятий, шостий, сьомий, і повітря, панімаєш ти, буде у нас чисте, як у лісі, й одна людина замість пакувати за зміпу 1 500 торбиночок фарби, пакуватиме їх тисяч десять чи дванаадцять. От, молодець, Шехтер, панімаєш ти!..

За кілька днів перший бункер був готовий. Прийшла комісія, і почалася проба. Швидко, щораз швидше викидав апарат запаковану вже фарбу. Щоб вона не зліплювалася на стінках бункера, Герцель придумав залізні кігти. Один рух робітниці і кігти стирають залишки фарби. Не могли надивуватися інженери Шехтеровій зручності, і, зійшовши після проби в кабінеті директора, вирішили написати про Шехтера до уряду.

— Правильно! — підтвердив палко директор.— Винахід мас всесоюзне значення. Ай да молодець Шехтер, панімаєш ти!..

Як не повільно повзуть по пошті листи, але звістка про винахід Герцеля не сьогодні-завтра дійде до Москви і Києва, і там також розумні люди скажуть:

— Ай да молодець Шехтер!

Та Герцель не має тепер часу про це думати. Повечерявши, він виймає з шафи рулон, розгортає його і весь поринає в свої творчі мислі, які породять незабаром новий винахід. Який — про це навіть Фрима не знає. Вона, щоб не перешкодити чоловікові, вдає, що спить, а Іеронім стоїть перед плюпітром і вивчає гами Шрадіка.

— Заграй ще раз гаму ре-мінор! — просить Герцель, який не менше від сина любить музику.— Ця гама дуже мелодійна, і мені при ній так чудово працювати...

Розкотистим гомопом покотився по горах тудок ворохтенського поїзду.

— Нарешті! — пробурмотів з задоволенням стельмах Павловський, якому давно вже не спалося. Він підвівся, збудив дружину Тетяну, а потім став посеред хати і скомандував:

— Едуард! Альфред! Казімір! Збігнєв! Ізабела!..
Ауф !!!!

Ще не відгули гучні слова батька, як мертвєцьки тиха досі хата край села параз ожила, заворушилася. З-під ковдр почали виплигувати стельмахові діти. Вдягаються ще спросоння мовчки.

Першим, як і належить, виходить з хати найстарший син Едуард, сімнадцятирічний юнак у залізничному кашкеті, за ним на один рік молодший Альфред, а потім дріббота: Казімір, Збігнєв та прекрасна Ізабела, що має дев'ять років і негаданої краси голосочек. Діти швидкими кроками сходять по скрипучому сніжку до Пруту, а там уже розходяться — Едуард і Альфред на роботу, молодші — до школи.

Поснідавши, батько Павловський годус кролів, закурює люльку, а коли трохи розвиднюється, йде до невеличкої повітки, що її він називає майстернею. Чого там тільки немає! І радіоапарат конструкції Едуарда, і динамомашина роботи Альфреда. Під одною стіпою стоїть декілька незакінчених коліс до воза, бо батько Павловський не лише стельмах. Він, крім того, колодій, прекрасний болдар. Але ось уже скоро рік, як стельмах лише в виняткових випадках приймає замовлення на колеса і бочки. Його приваблює тепер інша робота.

¹ Вставайте (*нім.*). — Ред.

На столярському верстаті лежить великий сувій червоного ситцю, в кутку виблискує скрутина з металевих прутів. Змірявши уважно, Павловський відтинає кусок ситцю, потім довго і вдумливо маніпулює над ним ножицями, поки не вирізьбить чогось, що натягує на прути, дасть чудову п'ятикутну зорю завбільшши в тринадцятирічного Казіміра або й ще більшу. За день-два майстер любовно викінчує її і понесе, повісить, де треба, високо над входом; Альфред устаткує всередині багатовольтну лампу, і горітиме вночі більшовицька зоря — світило великого людського щастя — на здоров'я і радощі всієї Гуцулії.

Чимало зірок розвісив уже Павловський вздовж берегів буркітливого Пруту. На будинках парткомів, виконкомів, сільрад, клубів — скрізь рука старого стельмаха з Яремчі запалює променісті багряні вогні.

Павловський гордий за це діло своїх рук, але не менше гордий і за дітей своїх. Особливо любо йому слухати хороше слово про старшого сина — комсомольця Едуарда. Едуард, якщо ще півтора року тому замітав контуру власника керамічної фабрики, тепер черговий по станції Яремча. Ходить собі в червоному кашкетику по перону яремчанського вокзалу, подзвонює телефонами і дас накази машиністам.

До речі, при згадуванні того фабриканта стельмах сердито сплювує. Якось раз за місяць перед війною покликав він до себе старого:

— Хоч ви й поляк, пане Павловський, а мушу вам сказати — на біса вам було, дідоводові, аж п'ятеро дітей. Грунту у вас стільки, що качка в п'ять хвилин навколо його обіжить та ще й води напитися встигне, самим у рот нічого взяти, а тут тобі на: висипали п'ятеро, як з міха! Нікому не потрібні вони, ваші діти, ось що я вам скажу! А того свого найстаршого напоумте, щоб тихо мені сидів, бо й цих двадцяти злотих у місяць він не вартий!

Старий зблід.

— Мої діти потрібні. Вони все вміють.

— Знаю, що вони можуть уміти, краще й не казати!.. — зареготався пан директор.

Що далі між ними було — невідомо, бо ні фабрикант, ні стельмах не обмовились про це ні словом, але того ж таки ще дня Едуарда звільнили з роботи.

І щиру правду сказав Павловський директорові: його діти все вміють. Едуард, який за Польщі з залипицею не

мав пічого спільногого, після тритижневої підготовки здав екзамен на чергового по станції, і тепер він ударник транспорту. Він же невідомо де, коли і як вивчив складне кравецьке ремесло, і немає в сім'ї Павловських пі одного костюму, ні одної шапки, яких не шили б руки чорнявого Едуарда.

Якщо мова йде про Альфреда, то він і електромеханік, і бондар, і стельмах, і керамік. Око тішать розставлені на комоді і вікнах олені, слони, мавпи його виробництва.

Любо вам глянути і на квіти, майстерно повирізувані ним з барвистого паперу. Ale не до таких витребеньків тепер Альфредові. За тиждень-за два він до Львова поїде, поступить на роботу в паровозовагоноремонтний, а там, дивись, за кілька років Альфред Павловський інженером буде. Казімір — той столяр і механік. По почах йому срібні гудзики учня ремісничої школи сяяться. Наймолодші — Збігнєв та Ізабела — хороші учні, а ще кращі музиканти.

Вечір. Діти з батьком майструють, а мати Тетяна варить вечерю. Скрипнули двері, і ввійшов старий друг Павловських — стрілочник Семаш. Вуси його іскряться інєєм, а через плече висить гармонія.

— Сто лят, сто лят, нех жиє — жиє нам! — хором вітають діти жартуна-стрілочника, відомого тим, що й під час служби не розлучається з гармонією. Йде собі вздовж шляху на нічний обхід, очі його пильно стежать за рейками, а руки виводять пісню за піснею. Не одного вже навчив грати Семаш, кращий баяніст у долині Пруту, особливо тепер, у цей хороший час, коли, здається, й саме життя пісень співає.

Тямкими учнями стрілочника були старші стельмахові сини. Тим-то вони як на команду знімають з стіни нові гармонії, сідають разом з гостем у півколо — і попливли по хаті тоскні звуки куяв'яка. Ізабела, взявшиесь у боки, плавною ходою виходить на середину хати і дзвінким альтом співає про Яся, що загубив свою власну долю. Раpton меланхолійний куяв'як обривається, і йому на зміну вдарає в шибки хвацька козача пісня:

Як знову засурмлять похідній горни —
Провісники грізних атак,—
У пічку тривожну, у піченьку чорну
Копя осідає козак.

— Гей-гей!..— виводить як дзвіночок Ізабела, відкинувши назад біляву головку. І ніхто в цю хвилину не повірив би, що Прут тече так далеко від Дону.

Гостя проводжав за ворота сам батько Павловський.

— Дивіться, Петре, як роззорілося небо,— каже стрілочник.— Кра-со-та!..

Павловський, подумавши, відповідає:

— Так, тільки мої зорі... гріють тепліше.

«Скарби, закопані в землі, горят голубов полумінев. Ік їкий щіливий уздрит їх, то треба застромити ніж у землю на тім місці, де стоїт. Та аби було ік далеко, той вогонь буде горіти, аж доки тот прийде, що ніж застромив; тоді вогонь загасне, і він скарби забере».

Таке здавен-давна розповідали люди Гуцульщини, їшла про це чутка й по Березові Нижньому. Не раз, серед темної ночі, йде, бувало, легінь під Няджинську кручу, через буковий, а потім через смерековий ліс. Трохи не до самого світанку водить його дебрями Щезби, серце стискає страхом, калічить терпиною ноги, аж кров на них обкипає. Довгі години мацають легеневі очі по чорних челюстях, роззяленої під стромовиною печери. Та даремно. Голубе полум'я не спалахнуло, не блімнуло в темряві ще ні разу.

Немилосердна була ця земля для березунів. Як світ світом, ніхто не пам'ятав, щоб та крихітка кукурудзи па облазах нагодувала й одягнула село. Левадами ж і полонинами володілі дуки.

Нелегка справа була з дуками. Не здолав їх Довбуш, не зруйнував вогонь, що жер на царинках їхне сіно, не застрахали їх нічпі постріли в вікна. Запанібрата вони були з коломийським старостою, трохи не «на каравул» ставали перед ними жандарми. Низько мусила гнути спину горда березівська біднота перед таким Штефаном Товстюком, на півмілі кричати йому «Слава Йсу!». Його ж бо були полонини, його, головним чином, ліси, його млини, на його полі росла найкраща кукурудза. Коли ж забаглося комусь з голоти втікати від голоду «за велику воду», тільки Штефан ладен був позичити сто доларів на дорогу, з річним процентом по двадцять—тридцять доларів... А знали його над Прутом, знали над Чорним Черемо-

шем і над Білим. Знали скрізь, де испаситна Штефанова душа запустила свої липкі щупальця.

І мандрували березуни світ за очі, покидали своє, красивіше, ніж писанка, село, шукаючи в далеких землях «голубого полум'я». Де тільки не шукали вони його! В румунських і чеських лісах, на ланах німецьких юнкерів, в канадських копальннях нікелю, в детройтських автозаводах. За песі гроши продавали свої богатирські сили, десятками років не бачили своїх дітей і дружин, а коли поверталися, нарешті, па батьківщину, привозили з собою сивину, жменьку доларів, залишивши під кишеною, і ревматизм або сухоти.

Та закінчилась історія старого Березова. Нова його доба почалася в ті дні, коли березуни сп'яніли від радості. Як тільки в селі з'явилися перші червоноармійські частини, люди вибігали з хат, обіймали бійців, припрошували, трохи не силоміць садовили за стіл, від щирого серця вгощали. Громіли день і ніч скрипки і цимбали, здавалося, що в кожній березівській хаті справляли весілля. Схвильовані водили бійців вулицями і показували:

— Та висока хата посеред села ніби шопою була колись, що валилась додолу. Пани соколнею її називали, дітей наших у ній польської віри вчили. А що та шопа валилась додолу, то й пустили її з димом, а потім на нас сказали, нібіто ми таке зробили. І дав бефель¹ пан старостий, щоби село за кару дурно матеріал дало, звезло камінь і само поставило нову соколню, але вже на два поверхі зависоку. Сміялися пани з нас, посміємосі й ми з них теперки.

Визволена земля вимагала господарів, тож усе, що жило, старе й мале, взялося притиском за роботу. Зібрали кукурудзу, картоплю, скосили й поклали в копиці отаву і швидко і старанніше, ніж це бувало досі. Кожного місяця в районному зведенні про Березів Нижній чорним по білому стояло, що це село славних, чудесних людей виконує з честью всі свої обов'язки перед державою.

В обох березівських школах діти навчаються вже по-українськи. Протягом короткого часу кількість школлярів зросла з 120 до 450. Поза школою залишилось одне тільки хлоп'я, та й то через хворобу. Перестали скорботно зітхати безробітні сільські інтелігенти. Де було 3 вчителі,

¹ Наказ (нім.). — Ред.

там сьогодні 12. Роботи, захоплюючої роботи в усіх по вуха. Селянська молодь зайнята державними справами. Вчиться керувати державою Геня Геник *, така собі проста дівчина. Її подруга Марійка Косій *, з глухого кута під Кичерою, засідає в сільраді.

Гриць Негрич побував уже на трьох континентах, але пічастя ніде не знайшов. Треба було повернутись додому. Довго ходив по своєму гектару землі, щось думав, щось бурмотів під ніс, потім вирішив посадити перед хатою грецькі горіхи. Минув рік, і бачить Гриць: його горіхи пнутуться вгору на славу. Тоді посадив їх більше, в гірших місцях, і знов — з таким же успіхом. Не витримав на рadoщах Негрич і взявся... за виноград. Через деякий час з виноградної лози звисали важкі китиці ягід, що полискувалися на сонці величими залотистими перлами. Знизували люди плечима: чудний Негрич. Ще горіхи — так, але виноград? У горах?

А от Антось Гепник *, секретар сільради, то він не називав Гриця чудищем. Проходячи в сонячний день селом, він раз у раз поглядає на Рунок *. І в уяві його — суцільний ліс виноградників, що біжать все вгору і вгору, далеко аж до хати Верхових, які живуть собі за 700 метрів над рівнем моря.

З своїми думками секретар ознайомив інструктора районвідділу Больбота. Той пішов, подивився і сказав:

— Хороша твоя думка, Антошику. В цій горі дійсно закопані скарби.

А втім, не тільки про ці скарби знає інструктор. На південному краю села є глина — прекрасний матеріал на цеглу. Трохи оддалік земля ховас вапняки, а на Петрятині, під лісом, чорніє в глибоких ямах — всуміш з водою — нафта. Коли кинути зором далі, на південь, на високих верхах зеленіють полонини, гірські луки — чудова паша для тисяч і тисяч племінних овець.

Про свої спостереження інструктор розповідає людям. І снятися березунам їхні безмірні багатства, про які вопи досі анічогісінько не знали: від хати до хати, від серця до серця мандрує тихою ходою хвилююче слово: колгосп.

Слово це знайоме й глитаєві Миколі Арсеничу. Було в нього 60 моргів, а це немалій шмат, з яким треба було тепер конче щось зробити. І Микола вирішив роздати частину землі, за всяку ціну піддобрити голоту. Меткий, рухливий Арсенич скоро вирипнув у Яблуневі, закрутив-

ся коло молочарства і пе доглянули в районі, куди націлюється вовк в овечій шкурі. А паслідок? Коли в Березові Нижньому виникла ініціативна група по створенню колгоспу, люди ахнули від дива: на чолі групи опишився глитай Микола Арсенич. Він же одним з перших написав заяву про вступ до колгоспу. Але подав заяву до артілі лише від свого імені, в дружини ж бо, мовляв, своя думка та й поле своє. На те ж закон павіть... Точнісінько так само зробив Кубік.

Минув тиждень відколи виникла ініціативна група... Рунок почало зігрівати березневе сонце — минуло повних сім тижнів. І чим ближче ставало до весни, тим меншало розмов у селі про колгосп. Не вірить біднота «колгоспникові»-глитаю. А йому також пе до колгоспних справ. І скоро Арсенич забув павіть, хто є членом групи, хто подав заяву. Нічого йому турбуватися такими дрібницями, тим більше, що не турбуються пими і районні керівники. Адже за весь той час Яблунівський райком КП(б)У і нальцем не поворухнув, щоб ознайомити селян з статутом сільськогосподарської артілі. Та й як же вони могли зробити це, коли навіть деякі комуністи з райкому не розуміються в колгоспних справах. Приїхала із Львова бригада письменників, заходить до третього секретаря райпарткуму:

— Який мінімум заяв необхідний для створення колгоспу? — запитують письменники.

— Сто! — відповідає самовпевнено секретар, але зараз же додає трохи тихіше:

— П'ятдесят...

Кабінет першого секретаря Яблунівського райпарткуму — тов. Криші.

— Селяни не знають структури артілі,— каже один з письменників.— Нема у вас у районі хоч би одного екземпляра статуту?

Хвилина напруженої мовчанки.

— Та десь повинеп бути... — відповідає згодом секретар і ніби шукає чогось очима на столі.

Село хоче жити по-новому, по-соціалістичному, воно вимагає справжнього, більшовицького керівництва, яке б допомогло селянам вийти з кола дрібних, одноосібних інтересів, одноосібної нужди на широкий шлях заможності і культури. Керівники району повинні позбутися шкідливої безтурботності і допомогти людям швидше взяти скарби, чудово осяяні сонцем Радянської Конституції.

ГОРОД ПРОБУЖДАЮЩИХСЯ ЛЬВОВ

Кто-то когда-то назвал Львов городом каменных задумавшихся львов. Они — львы эти — стоят на страже перед входом в ратушу. Каменные львы оберегают чистоту старинных львовских колодцев, они глядят на вас и с герба самого города. Один из них, исколеченный, одинокий и покинутый, белеет на лужайке Высокого Замка, как немой свидетель времен и событий, давным-давно совершившихся, как немая жалоба на всех тех, кто в продолжение столетий нес солнечному городу только смерть и разрушение.

Бытует среди жителей Львова легенда о том, что в грозную годину, в час, когда сердце народа переполняется сверх меры гневом и обидой за все переживаемые оскорблении, каменные львы ожидают. Они стряхивают тогда седину со своих грив, сходят с постамента и бегут по сонным улицам, наполняя их потрясающим ревом. Тогда побледневшие люди просыпаются от сна, зажигают огни и выходят на улицы. В этот час над городом, опережаемая стаей серебристых голубей, парит в голубой высоте невидимая боевая слава.

2 июня 1902 года она впервые за долгие годы явилась над многострадальным Львовом. В то историческое июньское утро Стрелецкую площадь заполнили тысячи строительных рабочих. Они пришли вместе со своими женами и детьми. Немало дней уже продолжалась забастовка и не было видно конца голоду и тревожному ожиданию. Выступали ораторы, рабочие нескладно пели песни, впервые принесенные тогда с востока и запада в наш край ветром-буревестником классовых боев.

Вдруг с Подвальной улицы послышался цокот конских копыт. Толпа стихла. Где-то позади вырос комиссар полиции. У него было высокое кепи и немецкая фамилия —

Венцель. Комиссар выкрикнул что-то раз и вторично и после этого поднял руку. Это был сигнал: в атаку! Заблестели гусарские сабли, эскадрон с разгона врезался в застывшую от ужаса толпу. Как буря, промчались гусары, оставляя за собой лужи человеческой крови. А когда собрались вторично атаковать площадь, снова увидели перед собой плотную стену толпы, только не перепуганной уже, а грозной, пастороженной, готовой к бою.

Четырежды промчались гусары карьером по Стрелецкой площади, от их сабель, под копытами их лошадей гибли забастовщики, их жены и дети. Но всякий раз на встречу пьяным от запаха крови мадьярам летели камни. Один раненый гусар упал с коня, за ним второй, третий. Чьи-то руки схватили оставленное оружие, прозвучали выстрелы, в боковых закоулках быстро росли баррикады.

Через несколько дней забастовка во Львове была выиграна. Была выиграна на баррикадах, в кровавых боях с цисарскими солдатами.

История вознаградила за нее Львов великим сентябрём 1939 года.

Красное знамя, бывшее до сих пор символом борьбы, страдания и крови, стало гордо развеваться на башне львовской ратуши, как провозвестник новой эпохи в жизни народа, для которого уже 700 лет слово «свобода» было только «запрещенной песней». Несмотря на то, что короткой была эта первая весна Западной Украины, жизнь, так пышно расцветшая за 21 месяц Советской власти, пустила настолько глубокие корни в землю Галиции и Волыни, что нет силы, способной их вырвать,— разве что с живым, трепещущим сердцем народа.

В последний день июня 1941 года первые немецкие танки въехали через Яновскую заставу в пылающий, искалеченный бомбами и снарядами Львов. На опустевших улицах лежали трупы мирных жителей, жертвы жестокого обстрела города немцами. Не прошло и дня после появления первого гитлеровского солдата на Марийской площади, как тысячи львовских семейств оплакивали уже своих близких, замученных и растерзанных оккупантами. Разнузданным террором, диким дебоширством эсэсовские держиморды «очищали» почву для «их» Львова, для Львова рейхсгубернаторов, штурмгруппенфюреров, гегаймратов, для Львова концлагерей, казарм и публичных домов. Лучшие люди рабочего Львова, те, кто в период советской

власти осуществлял самые смелые думы первых храбрых с баррикад 1902 года, расплачивались теперь своей жизнью за верность отцовским заветам. Кровавый мрак объял этот город солнца и песен, город легенды о каменных львах, способных зажигать людские сердца священным огнем бунтарства.

Через некоторое время по приказу Гитлера Восточную Галицию присоединили к польскому генерал-губернаторству. Вскоре во Львов приехал из Krakова «сам» генерал-губернатор Франк. Приветствовала его кучка желто-блакитных изменников, которых гестапо выволокло из помойки истории. Но в их услужливой улыбке Франк не нашел уже радости. Эти люди предвидели, что не заплатит им немец за их измену, что, использовав их на подлейшей из подлых службашке, он без церемоний выбросит омерзительную дребедень за борт, как лишний балласт. Им пришлось недолго ждать.

«Восточная Галиция была когда-то австрийской провинцией, теперь она во что бы то ни стало должна стать немецкой!» — с такой директивой приехал во Львов гитлеровский вице-губернатор Ляш. Прусский, подкованный железом, сапог Ляша давил, как карточные домики, школу за школой, библиотеку за библиотекой, музей за музеем. Никакой Украинцы, никакой культуры — ни украинской, ни польской! «Львов в кратчайший срок должен стать подлинным немецким городом!». Украинские и польские средние школы ликвидированы. Вместо них были открыты немецкие.

Одновременно вице-губернатор взялся и за улицы. Таблички с украинскими названиями выбросил, на их место повесил немецкие.

Запылали в кострах вышвырнутые из библиотек книги. Отныне только немецкие книжные магазины имеют право обслуживать население города Львова. Театр оперы и балета — эту гордость Львова — прусские свиньи превратили в балаган с репертуаром на уголовные темы.

Немчура наполнила улицы украинского Львова. Они всюду: немец на должности бургомистра, немец на должности ректора политехнического института, немцы в учреждениях, только немцы в полиции. Немцы забрали для себя лучшие львовские дома. Самый большой и наиболее здоровый район Львова — Красноармейский — также предназначается только для них. Всех украинцев, поля-

ков и евреев оттуда без церемонии выселили. Кого — в полуразрушенные домики Замарстинова, кого — на каторжные работы в Германию, а кого — просто на кладбище.

Население Львова пухнет с голода? Пусть пухнет, пусть погибает, от этого Львов быстрее станет подлинно немецким. Кто-то позволяет себе недоумевать подымать брови? В концлагерь его, туда, где за короткое время гитлеровский хам сумел сгноить писателя и профессора Львовского университета, одного из выдающихся представителей польской и мировой культуры Тадеуша Бой-Желенского. Кто-то осмеливается говорить «довольно?» Его горло навсегда захлестнет петля виселицы во дворе тюрьмы святой Бригиды...

Со дня события на Стрелецкой площади прошло ровно 40 лет. В продолжение этих лет на площади каждое утро появлялась стайка голубей. Они летали вокруг города, кружились все ниже и ниже, а потом серебристая тучка птиц оседала на панели и звучным воркованием оповещала жителей о приходе нового дня.

Сегодня Львов — трижды распятый город — молча ожидает прихода нового дня. Не будят больше Львова голуби Стрелецкой площади. Да его уж больше и не нужно будить. Настороженный, чуткий, он не спит по ночам, он прислушивается к мертвой тишине и ждет часа, когда его каменные львы еще раз сойдут с заросших мхом камней.

Родной Львов, мужественный Львов еще в руках врача. Немец, подлый завоеватель и подлый хам, немец еще ходит по его улицам, еще оскверняет своим гнилым дыханием славные стены города князя Льва, города людей, умеющих любить свободу и умирать за нее.

Ежедневно упивается немец «экстренными сообщениями» штаб-квартиры Гитлера. Но зря упивается. Гаснет в нем вера в чудеса, он чувствует своим волчьим сердцем, что ложь не творит чудес, и его охватывает страх, дикий страх перед приближающейся ночью, перед ночью, что обязательно придет и потрясающим львиным ревом призовет на смертельный бой с оккупантом родной советский Львов.

В октябрьский день 1939 года освобожденная Западная Украина впервые за ее существование избирала депутатов в свое Народное собрание *. На рассвете следующего дня стали известны результаты голосования: свыше 97 процентов участников этого всепародного плебисцита отдало голоса за Советскую власть. Через несколько дней, когда в зале Большого театра во Львове депутаты Народного собрания огласили волю народа Галиции и Волыни, на башне Львовской ратуши повис герб Украинской Советской Социалистической Республики как символ неразрывного государственного и кровного единства земли Даниила и Ярослава Осмомысла * с сердцем Украины — Киевом.

И когда самый отдаленный на Западе бастион Советской Украины Перемышль расцвел красными стягами, на склонах холмов по ту сторону государственной границы немецкие военные инженеры устанавливали дальобойные орудия с жерлами, направленными на восток.

Утром 22 июня 1941 года гром этих орудий нарушил тишину живописных берегов реки Сяна. Наш народ принял бой, бой не на жизнь, а на смерть, за нашу свободу, за нашу национальную честь, за Украину, за все священное для человека.

Это был неравный бой, хотя, право, никто в мире не осмелится сказать, что наши солдаты не дрались и не умирали, как герои. Остервенелый от злости враг, захлебываясь своею кровью, шаг за шагом продвигался вперед, тысячи его черных танков словно тысячи стальных гробов покрыли нашу землю, сокрушали наши села, германская авиация предавала наши города огню и дыму. 30 июня гитлеровская орда вторглась во Львов.

Сегодня, в третью годовщину воссоединения, печаль и отчаяние бродят по полям Западной Украины. Уже второй год кровавыми слезами умывается земля Ивана Франко. Мелодичный язык ее людей заглушает гнусавое ворчание варваров с Одера и Рейна. Во Львове во дворе тюрьмы святой Бригиды скрипит виселица, ночную тишину раздирают ружейные залпы гестаповских палачей. Где раньше были школы, где звенел детский смех, где новое, подрастающее поколение училось на родном языке петь о радости свободной жизни, там теперь немецкий солдафон пьяниством и разгулом веселит свое волчье сердце.

Широкие поля, леса и пастбища, которые в историческом сентябре попали в руки единственного законного владельца — крестьянина, теперь должны отдавать весь свой урожай рыжему пришельцу — немцу. Ездят от села к селу толстомордые немецкие «сельскохозяйственные офицеры» с шпицрутеном в руке и револьвером на поясе, заглядывают в кладовые и горшки, собачьим нюхом вынюхивают последнюю мерку зерна, последний кусок сала. С грехотом катятся через Львов и Дрогобыч поезда на запад. Поезда, набитые награбленным добром и людьми, людьми нашей Западной Украины, которых вот уже второй год немцы бесконечной вереницей вывозят на уничижительную, позорную работу для врага, на работу, в которой кровавый пот заливает глаза.

Но велика была в радости, велика осталась и в горе украинская земля. Хотя далеко покамест от Станислава и Львова до полыхающей линии фронта, но вера в приход нового дня, дня мести и свободы, гордым соколом бьется в груди каждого украинца. Над Днестром, над Прутом, над Сяном и над Бугом днем и ночью идет жаркий бой с оккупантом. Руки, умеющие держать оружие, целятся во врага. Уста, умеющие зажигать сердца, поддерживают слабых, а сильных превращают в героев. Пламенная ненависть к немецкому оккупанту стала единым, всеобъемлющим чувством, которым живут сегодня миллионные массы Подкарпатья и Волыни. Скрытые ими красные знамена, знамена классовых боев минувших лет, знамена октября 1939 года, наливаются сейчас кровью нового легиона мучеников за волю Украины, чтобы в удобный час снова устремиться вверх, замаячить над нашей страной еще более чистыми и ряпыми.

Враг все еще торжествует, но в его пьяном реве слышно уже хрипение издыхающего зверя. Перепуганные бесперспективностью разожженной ими войны, гитлеровцы визжат сегодня как оглашенные о своей «восточной миссии», желая, таким образом, обмануть своих противников на западе, убедить их, что якобы только Восток привлекает немецких грабителей, якобы они равнодушны к Западу. Они визжат, обливаясь холодным потом, и еще свирепее, еще бесчеловечнее топчут все то, что было, что есть и что будет для нас Украиной, нашей любовью, нашим счастьем, нашей единственной неповторимой жизнью...

Далеко Сталинград от Львова, далеко Говерла от Эльбруса, но нет на земле Галиции и Волыни ни одного человека, который бы не знал, который бы не чувствовал всей душой, что именно под Сталинградом и на Кавказе, где от наших советских батарей тают немецкие полчища, рождается час их свободы, рождается грядущее время, когда люди многострадальной земли смогут, наконец, сказать: «Солнце нашей свободы снова и навсегда засветило над нами. Мы честно его заслужили».

Першого серпня 1941 року Франк приїхав до Львова, щоб сповістити його мешканцям радісну, як йому здавалось, новину: створення на галицькій землі п'ятого дистрикту генерального губернаторства. Після урочистостей, пов'язаних з перейменуванням вулиць Шашкевича на Одеонштрасе, а Третього травня на Поліцайштрасе, Франк виголосив промову, зміст якої розкривався в наступних словах:

«Моїм завданням є зробити на цій землі волю фюрера найвищим законом».

Як незабаром виявилось, волею фюрера на цій землі було насамперед грунтовно посварити українців і поляків. Старий австрійський рецепт «розділяй і пануй» мав Гітлерові тепер полегшити поглинення цього неспокійного краю.

З моменту, коли у Львові розмістився галицький губернатор Ляш, був пущений в рух витончений апарат інтриг, провокацій і провокаційок. Маленький нацистський «Макіавеллі» Ляш відчув себе в своїй стихії. Спочатку він дав можливість вишумітися українським націоналістам з ОУН як мельниківцям, так і бандерівцям. Коли ці полисілі на німецькій службі «максималісти» витягнули лапи за подачкою за мародерства, вчинені «roug le roi de Prusse», Ляш показав їм фігу. Зрештою, вже сам факт відокремлення Східної Галичини від території України повинен був їм сказати, що німці і не думають про якісь там політичні концесійки для прибічників Петлюри і Коновалця.

Ця чорна невдячність гітлерівців, видно, довела українських націоналістів до захворювання печінки. Відносно легко перенесли цей удар мельниківці — старше поколін-

пя націоналістів, вже підстаркувате і падто досвідчене, щоб з приводу якогось там ляпасу чи плювання йому в обличчя настроювати проти себе берлінського хлібодавця. Тому з гідним подиву спокоєм вони дозволили посипати себе пафталіном і скласти в темних закутках так званого «Українського центрального комітету» * (с такий комітет) аж до того часу, коли Гітлер буде вважати потрібним витягнути їх зпову па денне світло.

Трохи іншою дорогою пішли дещо молодші і більш впливові бандерівці. Зрештою, на зміну не стільки позиції, скільки тактики Степана Бандери вплинули повідомлення з Бережанського і Підгаєцького районів, де оупівські гасла мали до того часу найбільше прихильників. Багаті селяни з Поділля швидко переконалися в тому, що Бандера пошив їх у дурні. Замість обіцянок Бандерою німецьких напівбогів, які мали принести їм в ранцях казкову фортуну, вони побачили ненаситну галасливу паво-лоч, яка залазила, наче зголоднілі таргани, до комор і клунь, грабувала останнє зерно з амбарів, останню корову зі стайні, останню свиню з хліва.

Розчарування було надто велике, а втрачені ілюзії надто болючі, тому перш ніж бандерівські верховоди вирішили змінити тактику, їхні підлеглі дали вихід своєму розчаруванню, перебиваючи тут і там спини шімечьким грабіжникам. Гітлерівці відповіли масовими розправами.

Обурення націоналістичних низів зростало з кожною хвилиною, слово «німець» звучало вже майже як прокляття. Бандера вирішив рятувати ситуацію. Одного чудового ранку цей провокатор оголосив всім і вся (звичайно, не без згоди гестапо), що його організація вирішила приступитьти до боротьби зі своїм німецьким протектором.

Що стосується гітлерівців — то ці рятували ситуацію по-своєму. Використовуючи страхітливе безробіття серед польської інтелігенції, саме на неї закинули гачок. Причадою стали такі інстанції як Арбайтсamt *, залізнична охорона, податкова управа, управління житловими будинками. Таким чином, польські урядовці німецьких «амтів» повинні були стати громовідводом, що збирав на голови поляків бурю української ненависті до німців.

Гітлерівський маневр вдався наполовину. Переважна частина польської інтелігенції вела себе гідно, на зловмисні наміри нацистських провокаторів відповідала по-

тордою, мужньо зносила репресії, що сипались безперервно на польських патріотів та їх родини. Покидьки суспільства, шпики дефензиви, магістратські шахраї, семі-перфіделісти * з четвертої бригади, вигодувані отруєним молоком ОНРу *, домовласники з-під знаку Грабика *, розбійники з «Фаланги» — вся ця галастра рушила з копита на перший поклик німців, щоби скористатися з нагоди і з правдивою сарматською жорстокістю винищували лиходійне, гайдамацьке насіння...

Подібну тактику зради застосували німці на Волині. Тут поляки також мали стати жертвами вівцями на вівтарі прусської підступності. Посади управляючих державними фольварками, збирачів податків і директорів туралень привабили не одного ентузіаста колишнього восводи Юзефського. Але так само тут, як і в Галичині, ядро польського народу виявило великий опір гітлерівським спокусам.

Більш того, польське населення все більш активно поповнювало ряди партизан, а зимою 1942/43 року волинські ліси служили вже базою для вилазок досконало озброєних загонів, які боролись під біло-червоним прапором за «нашу і вашу свободу».

В запеклих боях, які неодноразово закінчувались по-головним винищеннем цілих німецьких гарнізонів, гартувалася сталь солідарності польського та українського народів, спільно пролита кров зміцнювала їхню дружбу.

Німці були стривожені, їхні плани явно зводилися нанівець. Після сталінградської катастрофи ситуація по-гіршилася ще більше, окупанти відчули себе так само невпевнено на українській території, як і на польській. Особливо непокоїла їх симпатія мас до партизанів, яка зростала з кожним днем.

Першим пішов до голови по розум рейхскомісар Волині та Поділля Шене. Його агенти відкопали в містечку Бистриця якогось Тараса Боровця *, фабриканта надгробних пам'ятників. Після кількох секретних розмов Боровець вирішив замінити своїх кам'яних ангелочків на живих чортів, озброєних місцевою німецькою комендатурою. Назвавши себе Тарасом Бульбою, він оголосив хрестовий похід проти партизанів і — поляків.

Партизанам це не дуже зашкодило. Вже в перших сутичках з ними бульбівці так відчутно дістали поза вуха,

шо з того часу воліли упикати грізних суперників. Зате страшенно потерпіло беззахисне польське населення. Бульбівські посіпаки оточували вночі польські села, катували жителів, грабували, що вдавалось, а будівлі пускали з димом.

Другого дня на згарищах, що ще диміли, з'являлися гітлерівські репортери і поспішно фотографували трупи закатованих. Через деякий час їхні знімки з'явилися в пімецькій пресі з красномовним підписом: «Партизани мордують польське населення».

Мета цієї огидної провокації не залишала жодних сумнівів. Вона повинна була викопати прірву між поляками і українськими партизанами. Крім того, мала відіграти в планах Геббельса ту саму роль, що й Катинь.

Однак і на цей раз спроби німців виявилися марними. Після першої хвили паніки, яка викликала втечу ряду польських родин за Буг, поляки взяли себе в руки. Не допомогли наклепи гітлерівських газет, не придались ні до чого жалюгідні вигадки радіостанції «Світ» *, яка вдаючи турка робила з бульбівських мерзотників бездоганних лицарів... Кривава гітлерівська витівка привела лише до того, що відносно невеликі польські партизанські загони в останній період розрослися до розмірів, що викликали занепокоєння в німецьких військових колах.

Весною 1943 року гітлерівці ще раз спробували щастя на території Галичини. Тут місію Боровця (або ж Бульби) отримав витягнутий з архіву Мельник.

Тепер, на відміну, почалось масове вигнання з посад поляків і заміна їх українцями з парафії Мельника. Националістичний мотлох готувався вже до ночі довгих нощів, здавалось, що після винищення єреїв черга прийшла на польське населення.

Незабаром, однак, виявилось, що сподівання мельниківців були передчасними. Німцям цього разу йшлося про інше. Антипольська мобілізація оунівських лобуряків мала лише виявити сили, необхідні Гітлерові для зовсім інших задумів... Для яких — про це довідались мельниківці з уст губернатора Вехтера, коли той 29 квітня публічно оголосив про утворення добровільної «Галицько-української стрілецької формaciї СС».

Прислужники втратили самовпевненість, тим більше, що створення дивізії припадало на той час, коли немину-

чість поразки Гітлера стала очевидною навіть для сліпих. Але чого тільки не робиться заради хліба...

Протягом кількох днів був витягнутий па весняне сонечко весь галицький кабінет воскових фігур з колишнім австрійським генералом, немічним старцем Курмановичем на чолі. На вулицях галицьких міст з'явилися перші офіцери дивізії в шапках січовиків без тризуба, зате з трьома цісарськими коропами Марії-Терези в піменецьких мундирах.

Вони швидко переконалися в тому, що їхні побоювання за власну шкуру поки що були даремними. Німці приймальні не розраховували на їхнє вже дуже несвіже гарматне м'ясо. Гітлерівцям потрібні були лише погоничі, а для цієї мети націоналісти підходили чудово.

І почалось. Край, з якого німці на протязі 20 місяців окупації спромоглися вивезти на роботу майже третю частину (400 тисяч) дорослого населення, де безкарно вирізали сотні тисяч невинних людей, мав бути пакінець кинутий до братовбивчої війни в ім'я інтересів свого смертельного ворога.

При допомозі вербувальних комісій, що складалися з мельниківської сволоти, гітлерівці заганяли до казарм десятки тисяч українських селян, тих нещасних «добровольців» з примусу.

Німці тріумфували, а Браун фон Штумме на своїх пресконференціях в Берліні барвистими фарбами змальовував ентузіазм мобілізованих гуцулів. Однаке, видно цей ентузіазм не був такий щирий, якщо значна частина мобілізованих «добровольців» відразу ж після одержання зброї шмигопула до лісів, які стали сьогодні сковищем і фортецею партизанських загонів, що сіють смерть серед німаків.

Не мають також причини для радості оунівці. 11 травня невідомий злочинець вбив на одній з вулиць Львова Ярослава Бараповського, брата відомого провокатора Романа Бараповського. Згідно з повідомленням гітлерівської преси, це вже третя жертва, вирвана з найближчого оточення Мельника протягом короткого часу.

На панаході були присутні найвищі сановники дистрикту, вифріпчені зрадилки, що закопували в особі Бараповського рештки своєї віри і всемогутність підлости.

Підлості, якої світ ще не бачив.

З димом святоюрських кадил, з курявою зрадницької крові, розвіються вишари національної ненависті, яка роками мучила наш нещасний край. Спільна мука і спільні боротьба довершать те, що вчора ще дехто вважав чудом. Чудо українсько-польського братерства, пароджесного в дні великої історичної бурі, в дні великих битв за свободу, для якої справді «жити варто і померти варто».

ЛЮБОВ І ГОРДІСТЬ НАРОДІВ

Червона Армія вже 3 місяці веде єдипий за своїми масштабами в історії воєн наступ. В суворих умовах зими, в мороз, в хугу, у відлигу наші чудо-богатирі ламають лінію по лінії німецьку оборону, трощать техніку ворога, знищують його живу силу. За цей короткий час Червона Армія вирвала з лап фашистських загарбників десятки тисяч сіл, сотні міст. Червоний прапор — символ свободи — знову замайорів над руїнами героїчного Сталінграда, над мурами Воронежа, Курська, Ростова, Ворошиловграда, Ставрополя, Краснодара і Харкова.

Нема, либонь, на земній кулі ні одного кутка, де б люди не прислухалися до переможного маршу Червоної Армії. Її історичні подвиги викликають захоплення в усіх народів, які вміють цінити і любити волю; з однаковим трептінням серця слухають повідомлення з радянсько-німецького фронту жителі Лондона і жителі далекого Нью-Йорка.

«Червона Армія,— пише в передовій статті газета «Ньюз кронікл»,— в самий розпал другої російської зими завдає ворогові могутніх ударів. Радянські війська зуміли надати своїм зусиллям такого розмаху, що полчища німців опинилися в досить напруженому становищі, дуже близькому до краху».

Військовий оглядач агентства Рейтер зазначає, що прорив німецької укріпленої лінії на південь від Ладозького озера є таким же ударом по престижу Гітлера, як і катастрофічна поразка німецьких військ біля Сталінграда.

«Гітлер віддав наказ взяти Ленінград за всяку ціну,— говориться в передачі лондонського радіо,— на Ленінград було кинуто сотні тисяч солдатів, танків, безліч літаків. Бомби й снаряди сипалися на місто градом. Але захисники Ленінграда стримали цей шалений натиск німців. Тоді

почалась облога міста, щоб взяти його змором. День і ніч, незважаючи на бомбардування, робітники Ленінграда працювали на заводах, випускаючи зброю. Були такі моменти, коли здавалося, що більше стояти не можна. Але Ленінград вистояв. Радянські війська почали новий наступ. Вони розбили кілька німецьких дивізій і, прорвавши довгочасну лінію оборони німців, визволили Ленінград від блокади».

Англійські газети підкреслюють величезне значення наступу частин Червоної Армії на Південно-Західному фронті та ліквідації оточених німецько-фашистських військ у районі Сталінграда. В одному з повідомлень англійського міністерства інформації говориться:

«Німці не змогли захопити Сталінград. Потім захисники міста перейшли в наступ; 22 німецькі дивізії потрапили в оточення. Те, що відбулося під Сталінградом, є величезною поразкою не тільки німецької армії, а й особистою поразкою Гітлера, який взяв на себе командування німецькими збройними силами і особисту відповіальність за захоплення Сталінграда. Битва за Сталінград є найближчішою перемогою росіян».

На думку військового оглядача агентства Рейтер, під Сталінградом німці зазнали найбільшої катастрофи, яку довелося будь-коли пережити гітлерівській армії. Оборона Сталінграда — бліскучий символ відважного опору радянського народу загарбникам.

Газета «Таймс» пише, що «наступальні дії Червоної Армії викликають захоплення серед друзів і союзників Росії та замішання і страх серед її ворогів. Є всі підстави чекати від теперішнього наступу радянських військ значно більших результатів, ніж від торішніх наступальних операцій».

Віддають належне великим успіхам нашої армії та кож газети Австралії. Газета «Морнінг гералд», яка видається в місті Сідней, в передовій статті пише:

«Наступ Червоної Армії породив серед німців страх. Росіяни ведуть наступ нищівної сили. Сталінград уже став могилою гітлерівських планів у Росії; на підступах до нього загинуло величезне число німецьких солдатів. Саме тут пімецький літній наступ досяг свого кульмінаційного пункту і був зламаний. Провал спроби Гітлера оволодіти Сталінградом (а він клявся перед німецьким народом, що захопить Сталінград), безперечно, повинен

серйозно вплинути на моральний стан населення Німеччини. Як зможе тепер Гітлер пояснити німецькому пародові, що сталося з чімєцькою армією далеко на березі Волги? Що скаже він на виправдання того, що його кампанія 1942 року провалилась?»

Повідомлення про успіхи радянських військ в боротьбі з ордою Гітлера займають чільне місце на сторінках газет нейтральних країн. Редактор турецької газети «Єні асир» Шевкет Білгін, аналізуючи становище на радянсько-німецькому фронті, зазначає, що плали пімців, які розраховували на розгром Червоної Армії, цілком провалилися. «Росія,— пише він,— вчинила такий опір, що його не могли собі уявити не тільки її противники, але навіть її союзники».

Велику увагу наступові Червоної Армії придає преса країн Латинської Америки. Газета «Ель універсо» пише, що «переможкий наступ частин Червоної Армії викликав захоплення у широких мас населення Еквадора. Німецькі армії тепер значно ослаблені. В боротьбі проти Червоної Армії Гітлер уже втратив свої країні війська. Радянські війська просуваються вперед, сповнені рішучості вигнати загарбників з своєї землі».

День 25-річчя існування Червоної Армії волелюбні пароди відзначали як своє свято, бо вони знають, що це вона, героїчна армія нашого народу, своєю відвагою і силою непереможної радянської зброї врятує все людство від безпросвітньої ночі фашистського варварства.

ХТО ПІЗНАВ ВОЛЮ — РАБОМ НЕ БУДЕ

19 березня минуло двадцять років з дня рішення так званої Ради послів у Паризі, на підставі якого було узаконено окупацію Польщею Західної України. Реакційні політики імперіалістичних країн, нітрохи не зважаючи на волю українського народу, закріпили за варшавськими вельможами право па володіння землями, де поляки становили лише невеличку меншість, де більшість населення в піврічних нерівних, кровопролитних боях з військами Пілсудського завоювала моральне право па вільне життя в своїй об'єднаній українській державі.

Діставши від своїх меценатів з Антанти санкцію па остаточне уярмлення Західної України, тодішній варшавський уряд взявся за роботу. На урожайні землі галицького Поділля і Покуття рушили ешелони з польськими глитаями-колоністами. Український селянин, який і так уже душився на своїй вузенькій нивці, втратив право на купівлю землі,— її вільно було продавати лише зайдам-колоністам. Більше того, польський уряд у своїй колоніальній політиці застосовував так звану комасацію; зміст її полягав у тому, що в українських селян відбирали родючі землі, а їх переселяли па піски, пустирі та багна.

Для багатьох тисяч українців робота стала недосяжною мрією. Навіть посаду дорожнього робітника давали лише тим українцям, які офіційно зrekлися своєї національності. До політики національного гніту пілсудські запрягли навіть церкву. Держиморди-фельдфебелі з польських прикордонних військ нечуваним терором змушували на Волині ополячуватись і окатоличуватись цілі райони. Коли село не корилося, всі його жителі виселялися, майно конфіскувалось. Спеціальні урядові загони вдиралися почами у села Холмщини і протягом кількох годин

дощенту руйнували старовинні православні церкви, прагнучи стерти з лиця холмської землі всі сліди її славного національного минулого.

Дико глумились польські правителі над українською культурою. Вони навіть заперечували існування цієї культури, а в школі і армії слово «українець» стало забороненим словом. Незважаючи на те, що польський сейм напередодні 19 березня 1923 року прийняв постанову про створення українського університету у Львові, його пе тільки не було створено, а в підпілля було загнано навіть університет і політехнічний інститут, створені самими українськими студентами і професурою. В культурному центрі Західної України — Львові не було ні одного українського театру, — польські власті відмовилися видати дозвіл на його будування.

Хто пережив роки польського панування на західно-українських землях, той ніколи не забуде «віборів» до варшавського сейму восени 1930 року, той ніколи не забуде нескінчених валок підвід, які ночами крадькома наближалися до Львова, щоб улаштувати в таємні госпіталі покалічених карними експедиціями українських селян та інтелігентів. Ніхто не забуде калярльних загонів уланів і поліції Пілсудського, які оточували села, били їх мешканців шомполами до нестями, руйнували їх майно, поливали гасом хліб, палили бібліотеки, а портрети Шевченка і Франка кидали в грязь і з реготом та лайкою топтали чобіттями.

Однак український народ не капітулював, він боровся. І шляхетська Польща в останньому році свого існування вирішила вжити ще більш «енергійних» заходів. Майже напередодні німецько-польської війни варшавський уряд схвалив закон про право адміністративних владостей позбавити українців всілякого нерухомого майна в прикордонній смузі завширшки 100 кілометрів. Водночас польські реакційні газети розпочали кампанію за виселення протягом десяти років усіх українців за межі Польщі, в першу чергу до Південної Америки, Африки і... на острів Мадагаскар.

Тільки возз'єднання в єдиній українській радянській державі врятувало українців західних областей від цього глуму.

Така була політика варшавського уряду, уряду смігл, беків і складковських, які водночастопили в крові і ви-

зволині поривання польського народу, політика уряду про-
дажних креатур, що злигавшись з Гітлером, відкрили
цьому катові народів ворота до Польщі.

Сьогодні продовжувачі цієї ж політики все ще мріють
про владу над польським і українським народами. Вони
вже тепер, відсиджуючись у лондонському затишку, пле-
туть нові пута на українців Галичини, Волині, Полісся і
Холмщини.

Однак вони забувають про те, що за півтора року Ра-
дянської влади на Західній Україні її народ навчився
цінити здобуту волю і не дасть собі вже накласти на
шию ярмо, як не дасть себе уярмити і багатостраждаль-
ний польський народ.

14-річний Гриць Скрипов з Ворошиловграда, як і мільйони радянських дітей, пережив велику трагедію: в його рідне місто вдерся ворог. Гриць був малий, та водночас досить великий, щоб відчути, як боляче гнітить людське серце ганебне тавро неволі. Він був сином улрмлого фашистами народу, і частка випробувань цього народу падала й на його дитячі плечі.

В хаті почався голод. 12-річний брат Гриця опух, п'ятнадцятирічна сестричка Рима пішла жебрачти по селах. Грицеві пощастило знайти роботу в друкарні. Але певблашаний голод і тут наздогнав його. Норма була 100 грамів хліба на день. Від цієї норми йому чорніло в очах. Часто під Грицем вгиналися коліна, і він наче скошена квітка знепритомній падав на підлогу.

Мати плакала, плакала вдень і вночі, але даремні були її слізози: смерть стукала вже в двері хати Скрипових. Тоді Гриць сказав матері: «Я вб'ю нашого любимого собаку, він врятує нас від голодної смерті». Коли Грицько з собакою в руках вів Кудька в сад, той довірливо махав хвостиком. Цей день був найчорнішим днем у пам'яті хлопця.

Іли собаку чотири дні, а потім все пішло з початку. Падаючи від голодних запаморочень, Гриць двічі розсипав набір. Він не зчувся, як шеф друкарні, відгодований вімець Навотні схопив його за комір і мовчки виштовхнув на вулицю.

Грицеві пощастило. Це була остання кривда, діяна йому німцем. Через декілька днів увійшла до міста рідна армія.

Гриць узяв покинуту німцями гвинтівку і повів червоноармійців у квартиру, де переховувалися чотирі гіт-

лерівці. Його дитяча душа зазнала великої радості помсти.

Ровесник Гриця Андрій Загорняк жив у недалекому селі Бузоля. Коли до села наближалися пімці, він погнав колгоспну худобу на схід сонця. По дорозі захворів і повернувся додому. Першою ж ночі його збудили важкі кроки пімецьких солдатів. Хлопець ледве встиг виплигнуті через вікно.

Але пімці пам'ятали про малого пастуха, і, коли через деякий час він знову з'явився дома, вони спіймали його. Із зв'язаними руками повели Андрія за село.

Світанком Гнат Загорняк пішов шукати сина. Він подався чомусь на толоку, і передчуття не обдурило його. Труп Андрія хитався на вербі, хитався на тому самому місці, де хлопець пас раніше колгоспну худобу.

Гнатові Загорняку нині 53 роки, та переживання останнього року зробили з нього сивого діда. При згадці про сина, губи його бліднуть. Не від жалю — від ненависті...

В Марії Качури, пенсіонованої робітниці одного з ворошиловградських заводів було двоє дітей: 14-річний Анатолій і 11-річний Леонід. Мати бачила, що діялося в таборі для підлітків — хлопців і дівчат, які ухилялися від поїздки до Німеччини. Вона бачила, як їх вели щодня під коївоем на роботу, як діти заливалися кров'ю під ударами пімецьких прикладів. І вона третміль за своїх синів. Вона старанно ховала їх від жандармів і поліцай.

Ховала, поки в її хаті не з'явився страшний гість — голод. Анатолій бачив опухлі ноги матері, і він одного дня не стерпів. Нишком вийшов на вулицю. Вийшов з падію на чудо, на те, що хтось, як той благородний лицар з казки, пошле в його руки щастя — шматок чорного запашного хліба.

Забув хлопець, що не благородні лицарі ходили в той час по вулицях Ворошиловграда, а розбійники Гітлера. За цю помилку малий Анатолій мусив розплатитися життям.

Біля заводу його зустріли пімецькі солдати і наказали гнати худобу в тил. Але Толя не хотів гнати худобу. Толя хотів здобути для матері і брата шматок чорного хліба. Саме так і сказав він пімцям, після чого пустився йти далі.

Німець вистрелив йому в спину. Розривна куля розтерзала серце української дитини.

Сьогодні Толя лежить на військовому кладовищі, біля тих, що принесли його матері і братові волю, принесли хліб. Лежить Толя Качура, маленький мученик великої справи, німий свідок, що на майбутній суд народів прийде з своїм роздергим серцем — нищівним актом обвинувачення проти тих, що вбивають дітей.

ЛЬВІВ ПІД ФАШИСТСЬКОЮ П'ЯТОЮ

30 червня 1941 року німці вдерлися до Львова. В місті запанував терор і дика сваволя. Людей розстрілювали групами по 50—100 чоловік. Через декілька днів число страчених досягло 6000. Достатньою причиною для страти була активна участь у радянському громадському житті, хоч би тільки на посаді члена заводського комітету. Одночасно гітлерівці влаштували страхітливий погром євреїв. Кривавий морок оповив місто. Страшніших днів Львів не переживав за багато сторіч свого існування.

Потім гітлерівці звезли трупи замордованих людей до пасажу Гаусмана, куди зразу ж з'явилися кінооператори, сфотографували все те на плівку. А через деякий час на екранах Німеччини та окупованої Європи демонстрували цей документ фашистського бузувірства під заголовком: «Жертви більшовицького терору в Львові».

Негайно після зайняття міста окупанти почали запроваджувати там свій «новий порядок». Одним з перших заходів стала реквізіція всіх товарів у магазинах і складах. З особливою жадобою пакинулися грабіжники на мануфактуру і взуття. Незабаром місто, в якому за Радянської влади люди жили культурно, в достатках, коли не вистачало хіба тільки пташиного молока, тепер було пограбоване до нитки і єдиними продавцями, в яких можна було ще дещо купити, стали німецькі офіцери і солдати, що виявилися спритними майстрами спекуляції, продавали львів'янам речі, в них же самих пограбовані.

Щодня гітлерівці реквізували в населення сотні квартир. Згодом вони видали наказ, яким змусили всіх мешканців залишити Червоноармійський район — пайкращу і найздоровішу частину міста — та віддати свої квартири, разом з меблями, у виключне користування німців.

Під осінь 1941 року Гітлер оголосив наказ про відірвання східногалицьких областей від України та присипання їх до так званого Краківського генерал-губернаторства. Метою цього заходу було, в першу чергу, розчленування українського народу і послаблення його опору окупантам. Крім того, цей захід мав полегшити німцям онімчення всього населення українських земель, що колись входили до складу клауптевої Австро-Угорської імперії.

Щоб якомога швидше здійснити ці плани, гітлерівський уряд відрядив сюди цілу орду своїх чиновників спеціального призначення. Незабаром усі керівні пости у Львові і на периферії опинилися в руках німецьких зайд. Німець став бургомістром Львова, німець — ректором політехнічного інституту, німець — дпректором пошти і телеграфу. Було перейменовано вулиці: дістав свою вулицю Гітлер, дістав і Герінг. Окупанти не пощадили навіть вулиці Шептицьких, дарма що ці графи не протиставилися німцям, а упіатський митрополит Андрій Шептицький ніколи не ставився нелояльно до фашизму, а ще й був його вірним адептом. Цю вулицю «уславили» прізвищем неживого вже міністра нацистського рейху, назвавши Кернштрасе.

Для всіх львів'ян єврейської національності створили фашисти гетто в Шевченківському районі.

Зразу ж було ліквідовано всі українські і польські школи, зате росли, як гриби по дощі, пімецькі «шулен». На прикінці 1941/42 учбового року в самому лише Львівському районі було їх уже 27. Для українців окупанти відчинили лише ремісничу школу та організували курси для... інженерів, вважаючи, мабуть, що українському інженерові, представників «нижчої раси», конче треба вчитися його професії двічі.

В бібліотеках гітлерівці вчинили справжній погром. У списки заборонених авторів потрапив навіть Винниченко, потрапив разом з усіма своїми творами. З книжок польських класиків не уціліла жодна.

Культурне життя, недавно ще таке кипуче, нині майже не існує. Ренегат Стадник * виступає вряди-годи зі своїм театром, який останнього часу більше нагадує ярмарковий балаган. Будинок театру опери й балету показує німецькі оперети. Вхід до театру українцям дозволений тільки в окремі дні. У німців найсильнішим успіхом користується засноване ними вар'єте, де напівголі

берлінські повії розсівають їх смуток. На всіх кращих кіно й кафе-ресторанах написи: «Тільки для німців».

На літературній ділянці цілковите запустіння. Правда, іспує щось на зразок спілки письменників, та в правлінні цієї «спілки» сидять лише якісь темні, не відомі ні кому типи. Єдиний «автор», що інколи виступає публічно з своїми горе-творами, це мерзений віршомаз-графоман Цурковський, який своєю появою несамохітъ збуджує сміх у місті, що нагадує сьогодні велетенську тюрму.

У цій тюрмі не вщухають вбивства. Протягом 20 місяців окупації гітлерівці замучили кілька десятків тисяч мирних жителів. Майже щодня вивозять за місто і розстрілюють євреїв, причому не щадять і дітей.

Гірка доля і для тих львів'ян, що залишилися в живих. Від голоду люди ходять наче тіні, суп з картопляного лушпиння вважають мало не святковою стравою. Чезрь відсутність палива більшість львівських квартир ось уже другу зиму зовсім не опалюється.

Останнього часу, в зв'язку з так званою «тотальною мобілізацією», все нові й нові тисячі львів'ян відправляються під копвоєм на захід. Більшість їх працює в промисловості Північної і Західної Німеччини, де не стихають вибухи англійських бомб, бомб страшенної вибухової, руйнівної сили.

Відчули смак німецького панування і ті нечисленні країни, що називають себе «українськими націоналістами». В грізний для України час вони вstromили Батьківщині ніж у спину. Окупанти позбавили їх будь-якого впливу на долю розтерзаного міста. Хоча дехто й пішов на собачу службу до окупантів, але німці не дуже охоче беруть таких навіть у поліцію, визнавши за краще скористатися послугами колишніх агентів польської дефензиви.

Гестапо чим далі, тим більше має роботи. Але не скрилося окупантам місто-страдник. В старих мурах українського міста Львова день і ніч іде священна народна війна проти наглих загарбників. Полум'я цієї війни здіймається щораз вище. Гинуть від куль партизанів німецькі офіцери, безслідно зникають есесівські кати. Окупанти відповідають страхітливим терором. Були випадки страти дівчат партизанок на одному з центральних львівських майданів. Їх підвішували за ноги живими над палаючими

вогнищами. Партизанки вмирали в пекельних муках, однак ворог не почув від них ні слова скарги.

Так борються, так гинуть у нерівній боротьбі з лютим ворогом сини і дочки радянського Львова, діти міста, що завжди смертельним боєм боролося за свою волю і в цій боротьбі завжди перемагало.

І тепер переможе!

З окупованих земель України приходять звістки, від яких морок лягає на душу. За цих 22 місяці війни ми вже бачили і пережили не одне, ми збагнули всю мерзотність душі гітлерівської каналії. Масові розстріли мирного населення, вбивства жінок і дітей, тортури, дивовижні в своїй винахідливості запущання над людською гідністю — все це з першого ж дня війни стало найбільш характерною рисою політики німців на Україні.

Ми не дивувались уже пічому. Ми знали, що маємо справу з недолюдками, які вбивство і грабіж вчинили своїм ремеслом, з розгнуданими бестіями, па яких може бути лише одна рада: смерть. І ми з першого ж дня війни знищуємо їх, як знищують під час зарази зачумлених щурів. Вбивають їх щодня і щогодини наші бійці, вбивають наші партизани. В цій боротьбі наш народ знайшов у собі сили, щоб завдати ворогові смертельної рани, яку уже жодна «тотальна мобілізація» не вилікує. Гітлерівська Німеччина, Німеччина двопогих вовкулак опинилася, нарешті, в сталевому кільці смерті.

Один з фашистських ватажків сказав у свій час, що сходячи зі сцени історії, нацисти так грюкнуть дверима, що й сам сатана здригнеться. Бачачи своє безвихідне становище, гітлерівці вирішили ще одним навальним штурмом своїх армій домогтися того, чого не домоглися протягом двох років війни. А по окупованій радянській землі, на землі, яка щораз грізнішим полум'ям горить під їх ногами, вони останнього часу взяли курс на поголовне винищенння радянського населення, зокрема населення України. Вони сподіваються таким чином забезпечити тил своєї армії в недалеких вирішальних боях...

Гітлерівська машина смерті запрацювала на повну потужність.

За розписом у точно означеній час есесівські різуни оточують місто по містові, село по селу та виводять чоловіків і жінок у поле, де косять їх кулеметними чергами, пильно дбаючи при цьому, щоб жодна жертва не уникнула їхньої кулі. Дітей, включаючи й немовлят, страчують на очах батьків, вимазуючи їх губи розчином страшної отрути — ціанкалу.

Після свого повернення до Павлограда, німці розстріляли все чоловіче населення міста. Та ж сама доля спіткала всіх чоловіків в Малинівці (Харківщина). В місті Петровському (Донбас) гітлерівські бузувіри не щадили ні жінок, ні дітей. Через декілька годин після початку різні вулиці міста стікали кров'ю невинних жертв. Такі ж самі потрясаючі звістки приходять з усіх усюдів України.

Серед документів розгромленого радянськими частинами штабу одного з есесівських полків знайдено рапорт, в якому командир полку описує подробиці різні жителів міста Пінська. На кількох друкованих сторінках полковник-кат повідомляє свого генерала про «успішне завершення операції по прочісуванню Пінська». За даними есесівця, його головорізи вбили протягом одного дня 15 тисяч радянських громадян. Важко хворих розстрілювали на ліжках, дітей добивали на подвір'ях їхніх хат...

Над нашим народом нависла безпосередня небезпека фізичної загибелі.

Треба сміливо дивитися в очі дійсності. Кожний день німецького панування на Україні — це нові десятки тисяч замучених її людей. Ворог скаженів, і нема меж його жорстокості. З цим ворогом мусимо скінчити швидко, якомога швидше. Поставлене на карту саме існування народу, і немає ціни, щоб була надто висока, якщо за неї можна врятувати наше щастя, нашу гордість, самий сенс нашого життя — Україну.

Грізна година, година боротьби на смерть і життя вимагає від нас крові,— віддамо її! Але за кожну краплину української крові змусимо німців розплатитись сторицею. Німець хоче нашої смерті,— цю смерть ми принесемо йому. Поки німець бешкетує на нашій землі, він наш смертельний ворог, з яким може бути лише одна розмова — розмова гранати, кулі і багнета...

Взяті в полон, роззброєні, вони залюбки посилаються на... терор гестапо. Не вірте їм! У Югославії гестапо

шаліє з більшою силою, ніж у Німеччині, проте югославський народ мужньо бореться за волю, не шкодуючи ні своєї крові, ні майна. Ганьба гітлеризму падає на голову кожного німця... Вони оголосили нам тотальну війну, війну на знищення — ми приймаємо виклик. Наша армія, наші партизани зуміють виконати до кінця свій обов'язок перед Батьківщиною, перед людством, перед історією.

Вони виконають його з честю. Виконають так, що здригнеться, завис вовком і сконає німецька катана.

Минуло два роки війни, потворної в своїй жорстокості війни, яка з першого ж дня поставила перед нами, українцями, питання: бути чи не бути?

Два роки тому, на світанку 22 червня німецькі батареї відкрили раптово вогонь по нашому прикордонному місту Перемишлю. Так почалося друге вже за останніх 25 років знайомство українців з німцями.

Ураганий вогонь, що від нього будинки мальовничого міста валились наче домики з карт, мав показати нам, що ми приречені, що немає сили, яка б могла врятувати Україну від накресленої Гітлером долі.

Самовпевненість німців була надзвичайна. Вони протягом однієї години перетворювали українські міста в попіл, вони заради розваги розстрілювали з своїх «мессершміттів» дітей, що пасли худобу, вони ставились до наших дівчат гірше, ніж до повій з гамбурзьких будинків розпусти... Ми були в очах німців не народом з минулим, сучасним і майбутнім, а сірою масою, масою людей-рабів, створених тільки на те, щоб свою кров'ю і потом забезпечити Німеччині добробут. Українські поля і ліси мали належати німцям, наші земні багатства — німцям, наша худоба, наша риба — німцям, усе, навіть повітря, навіть степовий український вітер вони хотіли б спіймати, загнуздати й погнати в сморідні вулиці Рурського басейну.

І треба було двох років війни, щоб німці побачили ілюзорність своїх українських планів. Правда, на вулицях Києва, Львова і Харкова все ще вештаються есесівці. Правда, над Україною все ще висить, як лайка, як прокляте слово, що нагадує свиняче рожкання: «рейхсбан», «рейхспост», «рейхсгютер». Але це вже не весілля, це вже поминки. Вже з першого дня війни гітлерівці мали змогу дізнатись, чим дихає Україна і для кого б'ється її велике

сердце. Гітлер вирішив розправитись з нами блискавичною війною і цю його блискавку пліч-о-пліч з солдатами інших радянських народів згасили солдати України. Він кинувся па Москву — там поруч з росіянами, білорусами, татарами і узбеками розгромили його армію також і сини України. В героїчні дні Сталінграда, коли в смертному бою вирішувалась доля всього людства, бійці-українці були в перших рядах атачуючих, і, дякуючи їм, безсмертна слава героїв Сталінграда стала також славою України.

Якщо сьогодні український тил гітлерівської армії розлітається в друзки під ударами партизанських військ, то це в першу чергу заслуга нащадків Хмельницького і Щорса, сивобородих українських дідуганів та гордості нашої країни — юнаків і дівчат.

В кожному танкові і гарматі, в кожному спаряді і патроні, що безперервним потоком йдуть з Уралу на фронт, є тисячі, є десятки і сотні тисяч годин праці робітників-українців, є їх велика туга за рідним краєм і їх велика ненависть до його заклятого ворога — німця.

Ці два роки були для нас роками тяжкого іспиту. Але ми його здали; український народ показав себе насправді гідним звання великого народу. І сьогодні, коли караюча рука помсти вже піднімається над головою німецького варвара для останнього смертельного удару, цей народ має право сказати: я зробив усе, що міг, для України, для братніх народів, для всіх уярмлених братів і сестер моїх по той бік кордонів, і разом з ними я доведу цю справу до кінця.

Два роки тому окупанти вимовляли слово «Україна» і облизувались. Сьогодні вже вони говорять його пошепки. Доведімо ж цю справу до кінця, щоб вони взагалі перестали його вимовляти, щоб вони замовкли навіки.

I. ІХ НЕМАС В ЖИВИХ

Коли минулого року німці опублікували наслідки проведеного ними перепису населення в так званому Польському генерал-губернаторстві, то виявилось, що з 18 мільйонів чоловік, які населяли цю територію в 1939 році, залишилось на 1 березня 1943 року тільки 14 800 тисяч чоловік. Інакше кажучи, зникло понад 3 мільйони чоловік. У цій кошмарній цифрі не враховано жителів генерал-губернаторства, висланих гітлерівцями на каторжні роботи до Німеччини. Крім того, в цю цифру «зниклого» населення не включено 2600 тисяч польських євреїв, винищених гітлерівськими катами. Цих мінімум 5800 тисяч чоловік просто немає, бо їх немає в живих. Ці 5800 тисяч чоловік або винищенні пімецькими людоєрами, або загинули голодною смертю.

Найбільш витончені методи масових убивств застосовані в Польщі гітлерівськими бандитами. Убивці з Ба-б'ячого Яру * встигли в Польщі ще раніше застосувати ці самі катівські «здібності» й досвід. Німці з кулеметів розстрілювали населення цілих сіл у Любленській окрузі, вони вбивали сотні польських дітей у Ломжі, кидаючи в них ручні гранати. Вони спалювали й спалюють людей живцем у таборі смерті в Освенцімі, морять їх отруйними газами в концтаборі в Треблінці та Майданці. Вони їх втоплюють у болота в Собіборі.

II. ВОДА НА МЛІН ГІТЛЕРА

Ненависть до гітлерівських окупантів і загальний опір німцям зростає день у день. Не дають наслідків і гітлерівські спроби нацькувати поляків на українців і, навпаки, незважаючи на те, що в цьому німцям ретельно

допомагають як польські агенти Соснковського і Рачкевича, так і українсько-німецькі фашисти типу Бандери, Мельника та Бульби. Польська реакція з табору Соснковського і Рачкевича продовжується, як відомо, божевільну політику Ридза й Бека, що свого часу привела Польщу до катастрофи. Ці пани й нині ллють воду на млин німецьких окупантів. Тремтячи за величезні латифундії Любомирських, Сапег, Радзивілів і Гуттен-Чапських, агенти лондонського емігрантського польського уряду ведуть безперервне антирадянське цькування. Намагаються всякими способами розпалити братовбивчу боротьбу між поляками і українцями, білорусами, литовцями. З властивою їм «великороджавною» пихою ці банкrotи не припиняють, проте, голосних розмов про «Велику Річ Посполиту» *. Кілька тижнів тому радіостанція емігрантського уряду «Світ» повчала українців, які проживають у західних областях України, що їхнє майбутнє — лише в межах польської «Речі Посполитої». Загони військової організації Соснковського, так званої ТАП (таємна польська армія), діють під проводом гестапо, влаштовуючи на Волині насоки на українські села у відповідь на різню поляків, влаштовану в польських селах бульбівцями та бандерівцями за вказівками гестапо. Вся авантюристична діяльність польської реакції керована на те, щоб зберегти її урятувати привілеї поміщиків, навіть за рахунок вічного заекаблення польського народу під ярмом німецьких окупантів.

ІІІ. ПОЛЯКИ НЕ САМОТНІ

Однак ані терор, ані маневри німецьких окупантів, ані злочинницька діяльність агентів Соснковського й Рачкевича не спроможні й, навпаки, безсилі звести польський народ з того шляху антинімецької боротьби, яким він іде. Ця боротьба, що триває вже п'ятий рік, набирає все ширшого розмаху, сили й гостроти.

Коли Червона Армія завдала своїх перших нищівних ударів гітлерівським ордам, у Польщі почав розвиватися партизанський рух. Поляки побачили, що вони не самотні, що на сході вони мають могутнього союзника, який свою боротьбою прокладає їм шлях до визволення. З того часу всупереч закликам емігрантського уряду, що пропо-

відує пасивне очікування, в Польщі почала пожвавлюватись активна боротьба з німецькими окупантами. В огні цієї боротьби зросла передова збройна організація польських народних мас — «Народна гвардія», виникли створені за її прикладом у польському селі селянські батальони, утворився ряд інших збройних організацій, які стали на шлях активного опору гітлерівським загарбникам.

IV. МЕЧ НАРОДУ

Важко злічити всі подвиги польського збройного руху. Польські партизани розгорнули систематичні нальоти на пімецькі залізничні транспорти, пускаючи під укіс сотні пімецьких військових ешелонів під Варшавою, Любліном, Радомом, Краковом, у Верхній Сілезії, в Познанському воєводстві. Досить вказати, що за період з 5-го вересня по 5-те жовтня 1943 року внаслідок катастроф пімецьких ешелонів, організованих польськими партизанами, залізничний рух був на ряді ліній паралізований майже на 1 тисячу годин. Польські партизани вчинили сотні актів правосуддя, вбиваючи гітлерівських катів як, наприклад, генерала СС Глобоцика, Кутшеру, Крюгера, коменданта концентраційного табору в Майданеку Шмідта, відомих гітлерівських катів Вальда, Гутхарта, Каслера й десятки інших. Партизанські загони імені Міцкевича, Костюшка, Пулавського, Кілімського та інші бились і б'ються з численними німецькими каральними експедиціями, що налічують по 2000 і більше солдатів і до того ж озброєні танками, артилерією, авіацією. Проте партизани зуміли дати відсіч каральним загонам, завдаючи їм відчутної шкоди.

Польські партизани зайняли ряд польських містечок та міст як Білгорай, Юзефів, Буско, Томашів-Любельський, Радомсько, звідки вигнали німецьких окупантів. Польські партизани конфіснують у німців харчі, розподіляючи хліб і худобу серед місцевих селян.

Ця боротьба, що точиться у різних формах, не припиняється ні на хвилину, незважаючи на жорстокі репресії пімецьких окупантів.

Гітлерівці посилюють репресії, щоб придушити всякий опір в тилу своїх відступаючих військ та підготувати ґрунт для вигнання в гітлерівську кабалу всього працевдатного населення Польщі і безкарного руйнування й знищення всього, чого не вдається вивезти з собою. В лютому цього року німці провели у Варшаві численні розстріли поляків. Після вбивства патріотами генерала СС Кутшери німці розстріляли одразу 100 польських заложників, 15 лютого німці розстріляли в Варшаві на вулиці Сенаторській 40 поляків, а через кілька днів ще 200 поляків на руїнах варшавського гетто. Повідомляють, що перед розстрілом німці взяли у своїх жертв кров, щоб використати її для лікування поранених гітлерівських бандитів.

Про такі факти повідомляють і з інших міст. Німці перевезли з в'язниці в місті Бяла-Подляська всіх поляків, які там були, до концентраційного табору в Майданці. При цьому гітлерівці на місці розстріляли 260 чоловік. У селі Осольніца поблизу Бяла-Подляська німці розстріляли 50 селян у відповідь на вбивство двох гітлерівських жандармів. По всій країні прокотилася хвиля арештів. Гітлерівці влаштовують масові облави, в тому числі й серед польських горців, так званих «гуралів», яких німці завжди вважали за дуже «благонадійних». Тюрми Павіяк, Вронки, Равіч і всі концентраційні табори переповнені ув'язненими.

Німці проводять гарячкову евакуацію із східних районів Польщі. Вся країна переповнена німецькими біженцями, що втікають з України. Нещодавно в так званий Вартелянд (колишні Позшанське та Лодзінське воєводства) прибуло 140 000 таких пімців. Як зазначають гітлерівські газети, найближчого часу чекають ще 80 000 німців — біженців з України. Вчораши «завойовники» зараз стурбовані лише тим, як би врятувати свою шкуру. І в міру того, як фронт наближається до Польщі, зростає паника серед пімців у Польщі. Гітлерівці посилюють терор, щоб забезпечити спокій у тилах своїх відступаючих військ.

VI. НА РІШУЧИЙ БІЙ

Боротьба проти гітлерівських окупантів у Польщі вступає в свою вирішальну фазу. Польські партизани енергійно руйнують транспорт ворога, намагаючись завдати німцям удару в найбільш чутливе місце. Цими днями польські партизани пустили під укіс німецький військовий ешелон па лінії Дембіца — Розвадів. У відповідь на це німці розстріляли все населення прилеглого села Борки.

Радіостанція ім. Костюшка повідомила 15 березня, що загін польських партизанів імені Завіша спинив на лінії Холм — Люблін, поблизу станції Рейовець, поїзд, в якому німці везли поляків на каторгу до гітлерівської Німеччини. Партизани вбили 18 поліцай і поранили 15 з числа вартових та визволили 500 поляків.

Озброєні виступи ширяться по всій країні. В Живецькому повіті поблизу міста Жегестів польські партизани напали на дві німецькі прикордонні застави і перебили всіх стражників.

За останні дні почалися також випадки вбивств гітлерівських катів. У Варшаві вбито начальника тюрми Павіяк (це вже четвертий начальник цієї тюрми, розстріляний польськими партизанами), вбито також генерал-квартирмейстера німецької окупаційної армії в Польщі Брауна. Кулі польських партизанів влучили протягом останніх днів ще в 20 гестапівців у Варшаві.

Широкі верстви польського народу посилюють боротьбу з німецькими окупантами. Вони знають, що союзна Червона Армія та Польська армія в СРСР, яка йде разом з нею, все більше й більше наближаються до польської землі.

Уся Польща жадібно прислухається до артилерійської канонади, що наближається зі Сходу. Польща знає, що звідти йде визволення. І польський народ піdnімається на рішучий бій, щоб при підтримці могутньої Червоної Армії вигнати з своєї землі німецьких окупантів і збудувати вільну, незалежну, сильну демократичну Польщу — сильну завдяки дружбі з найбільшою слов'янською державою — Радянським Союзом.

Дивізія імені Костюшка * готується до боїв. Над величезним стрільбищем пролетіли перші снаряди і за кущами, що маскують бліндажі, піднялися стовбури чорного диму. Від детонацій задвигтила земля. Це польські артилеристи проводять навчання.

З високої спостерігальної вишкі, збудованої солдатами, командуючий дивізією полковник Зигмунд Берлінг стежить за ходом занять. Поблизу вишкі вишикувався батальйон піхоти. Мутно виблискують на сонці зелені каски та воронена сталь автоматів. Унтер-офіцер знайомить солдатів із зброєю, якої не знала колишня польська армія: бронебійною рушницею.

Лупають чотири постріли. Почервонілий від хвилювання «помер 1-й» — взводний Ласовський стає на витяжку перед полковником і рапортує: «Всі чотири постріли — влучні». Полковник стискає його руку. «На кожну кулю — один пімецький танк, такий паш лозунг!» — відповідає солдат.

По обох боках лісної галевини розташувався піхотний полк. В програмі демонстрація бронемашин і танків. З глибини лісу з ревом виринає гроза німців — танк Т-34. Заклекотів кулемет, за кожним гарматним пострілом перед машиною виблискує вогненний ореол.

Танк круто повертає, па декілька секунд зникає в протитанковому рові і, подоловивши його, ламає і мне вищоченню березу.

Очі солдатів горять захопленням. Вони знають: така зброя доведе їх до Вісли.

На майдані перед штабом артилерійського полка прошпала команда «Смирно!». Високо на щоглі замайорів біло-червоний прапор. Очі солдатів і офіцерів звернені на трибуну. Говорить Ванда Василевська *:

«Маєте в руках найкращу в світі зброю, маєте в серцях полум'яну любов до Батьківщини, білий орел розпростер пад вами крила до льоту. Цього досить, щоб мільйони наших змучених земляків діждалися дня свободи. Вони благословлять вас на ратний подвиг. Будьте готові, солдати!»

Лісом покотилася луна ентузіастичних окликів, загримів національний гімн. Гімн, що звучав як присяга.

З-за річки, що нагадує солдатам рідну Віслу, сходить багряна куля сонця. На березі розставлені важкі міномети, в раптовій тиші лунко дзвенить голос інструктора. Деякі його учні ще в цивільній одежі; вони тільки вчора пройшли медичну комісію. Здалека долітає спів: «Воєнко, воєнко, цужесь ти за папі...»¹ Це рота автоматників повертається з нічних занять. З-за лісу піднявся розвідувальний літак. На його крилах по чотири біло-червоної квадратики — пізнавальний знак польської авіації. Дзеркальну поверхню річки з шумом розрізує глісер; на борту човна командир саперного батальону. Його солдати наводитимуть переправу.

Тут не гають ні хвилини часу. Кожний боєць дивізії знає: військове навчання — це справа його національної честі. Далекий шлях до Krakова і Варшави; щоб пройти його, треба навчитися бити ворога. Бити просто в його вовче сердце.

Перша і четверта рота 3-го полку піхоти отримала завдання: протягом дванадцяти днів влаштувати стрільбище. Роботою керували офіцери Орловський і Ярош. Праця була важка, виснажлива, проте на 12-й день стрільбище з спостерігальною вишкою було готове. Складаючи подяку солдатам, полковник Берлінг сказав: «Ви працювали для Польщі. Хай свідомість цього буде для вас найвищою нагородою!»

Днями приїхав до дивізії капелан Кубш. Цей священик пережив уже німецьку голгофу *, він навчився всією душою ненавидіти гітлерівців, цих невблаганих ворогів усіх людських і божих законів. На знущання німецьких окупантів він відповів так, як відповідає кожний польський патріот: вступив у партизанський загіп. Сьогодні на його погонах сяє зірка польського майора. Він піде з нею до Польщі, піде як священик і солдат і в спустошенні

* Війнонько, війнонько, що ж ти за паняшка (польськ.). — Ред.

них, осквернених німотою церквах заспівав з вірними пісню перемоги: «Те деум ляудамус» *.

Молодий, білявий солдат Кшесяк несміливо підходить до капелана. Звільнений з полону, він працював у Мордовській АРСР, там і одружився. За його словами, жилося йому наче в бога за плечима. Однак на першу звістку про створення дивізії Кшесяк з'явився в воєнкоматі, «Жаль мені дружини,— розповідає,— але жаль мені і Польщі. Не зазнаю спокою, не знатиму щастя, поки моя країна не здобуде свободи».

Кшесяк чув, що капелан був «на тому боці». Чи він не знає випадково, що діється в його рідному містечку Логішин?

В молодого священика спалахнули очі.

«Брате, адже твій район у наших руках»!

Солдат зводить брови. Він не розуміє, в яких це «наших руках» може бути його далекий Логішинський район.

«Ну, в наших —партизанських... У довколишніх селах по німцях слід прохолосів».

Кшесяк широко, радісно посміхається. Отже правду пишуть газети; партизани дійсно б'ють німців, б'ють так, що в їх руках опинилися цілі райони.

Кшесяк міцно стискає в руці радянський автомат. Той самий автомат, що вчора вирішував результат Сталінградської епопеї, а завтра промостить Кшесякові шлях у Варшаву.

Фашистська пропаганда намагається всілякими засобами викликати непависть українського народу до російського. Німецькі окупанти та їх петлюрівсько-оунівські лакузи зіпсували вже тонни паперу, змальовуючи лихо, що його, пібто, несли і несуть Україні росіяни.

Чому фашисти вдаються до такої провокації?

Два роки війни з німецькими загарбниками показали неподоланість Червоної Армії, яка била фашистів, б'є і буде бити аж до їх цілковитого знищення. Ця армія врятувала радянську сім'ю народів від фашистського ярма, ця армія в майбутніх боях очистить радянську землю від ворога і принесе волю Україні.

В чому ж сила Червоної Армії, в чому запорука її перемоги? В єдності всіх радянських народів, а в першу чергу в єдності і щирій дружбі двох найбільших народів нашої країни — російського та українського.

Ось чому так казяться німці та їх прихвости, ось чому вопи пнуться з шкіри, щоб розбити цю єдність, щоб посварити братні народи.

Якби не допомога російських братів, Україна була б приречена до загибелі.

Досвід показав, що навіть така велика країна як Франція не була спроможна відстояти своє існування перед натиском німецького імперіалістичного хижака. Легко собі уявити, що чекало б Україну, якщо б пімецька павала застала її самотньою. Не було б тоді у нас, українців, жодних шансів на визволення, па перемогу.

Тільки в державному союзі з російським народом Україна залишиться державою, а український народ відстоїть своє існування.

В боротьбі за визволення України пліч-о-пліч з українцями проливають свою кров і росіяни. Сини російського народу в Червоній Армії і партизанських загонах з таким самим героїзмом громлять окупантів, як і українці, вони так само віддано жертвуєть своїм життям за свободу і щастя українського народу.

Так є тепер, так було і в 1918 році, коли німці з допомогою націоналістичних холопів намагалися перетворити Україну на свою колонію. Лише дякуючи підтримці великого російського народу, Україна не стала тоді здобиччю німецьких і інших імперіалістів.

Дружба обох народів пройшла крізь вогонь і воду, а спільно пролита кров з cementувала її назавжди. Тим-то даремні надії наших ворогів.

Немає сили, яка могла б послабити цю дружбу.

Німці та їх живто-блакитні лакеї в своїх провокаційних витівках залюбки посилаються на ними ж самими сфальтовану історію. Не вірте фашистським брехунам!

Складений Богданом Хмельницьким союз з Росією врятував Україну від безперервних польських, турецьких і татарських навал, а згодом він захистив Україну від польсько-шведського ярма, що його готував для нашої Батьківщини шведський король Карл XII.

За пригнічення України царською Росією російський народ не несе жодної відповідальності. Він так само страждав від самодержавного гніту як і український народ, а робітничий клас Росії перший підняв голос протесту проти знущання царів над Україною, він перший вимагав свободи для України.

В 1917 році російський народ допоміг українському народові стати рівноправним членом великої братньої сім'ї народів СРСР.

В союзі з Радянською Росією Україна стала з аграрної країни передовою індустріальною державою з власним урядом, з власними державними, науковими і культурними установами.

В той час, як у Польщі і Румунії українці були по завалені будь-яких прав, коли їх землі колонізовано, коли українську культуру загнали там у підпілля, українці в СРСР користувалися всіма правами повноправних громадян. Тут ніхто не зазіхав на їхні права, на їхню землю,

на їхню культуру. Навпаки,— тільки в Українській Радянській Соціалістичній Республіці українці взяли в свої і тільки в свої руки землю, заводи і земні багатства.

Український народ знає про це і він ніколи цього не забуде, а па жалюгідні потуги німецьких загарбників

дасть таку саму відповідь, яку дав у 1918 році —
український народ битиме німців, битиме аж до цілковитого їх винищення —
за волю, за щастя своїх дітей, вільну і воз-
зв'єднану Українську Радянську Соціаліс-
тичну Республіку!

ГЕНЕРАЛЬНЕ ВИПРОБУВАННЯ

В гарячий літній день 1943 року губернатор п'ятого дистрикту Вехтер приймав на Коломийському ринку перший парад формaciї галицько-українських СС-івців. На кафедральній вежі грав оркестр тупо і жалісливо наче калатавка на шкір корови, що заблудилась в горах; побрякував замінник дзвонів, зrekвізованих тим же Вехтером. За гуцулами, переодягненими нашвидкуруч в німецькі мундири, бігли їхні жінки, псуючи своїм голосінням з великим трудом створюваний пастрій місцевою владою.

Через декілька годин «Німецьке інформаційне бюро» повідомило на весь світ детальний опис параду, який мав свідчити про глибоку прив'язаність українського селянина до ідеї гітлерівської «Нової Європи» *. Не згадувало вopo, річ ясна, про те, що мова йшла про селянина, який не спромігся втекти завчасно в ліс і тим самим уникнути мобілізації до рядів «чорної дивізії».

Приблизно в той же час в подільському містечку Скалаті відбувався парад, який аж просився на першу сторінку «Фолькшер беобахтер». Не знайшлося, однак, для нього місця ані в ОКВ — беріхті *, ані в еластичному роті пана Брауна фон Штумме.

А шkода! Бо цей парад був набагато важливіший для гітлерівців, ніж понура коломийська комедія. Принаймні в наслідках.

Мешканці Скалата, що знаходився тоді на віддалі тисячі кілометрів від фронту, були немало здивовані, коли на вулицях міста несподівано застричили кулемети і над дахами засвистіли артилерійські снаряди. Через кілька хвилин скалатчани стали свідками небаченого досі видовища. Солдати Гітлера, поліцейські, жандарми і сам скалатський «зондерфюрер» — в куртках і без — втікали щодуху, шукаючи укриття в городах, стодолах і туалетах.

Незабаром вияснилася таємниця переполоху. Просто в Скалат вступили українські партизани. Головною вулицею міста марширували, загін за загоном, люди в цивільному одязі з червоними стрічками поперек шапок. З брязкотом зброї йшла піхота, дотримуючи крок бравій кавалерії, по бруківці грізно стукотіли польові гармати.

Для німців то був грім з ясного неба. На цій території, здавалось, так грунтovно очищеної ордами «шутцінгсту»*, раптом з'явилось військо, справжнє військо, перед яким німецькі гарнізони втікали як стадо баранів.

В той самий день тривожні вісті підняли на ноги цілий апарат дистрикту. В напрямку Скалата рушила моторизована колона. Запізно, однак. Партизанське військо зникло як дим, і лише густо розсіяні в лопухах німецькі трупи свідчили, що саме тут пролягла дорога месників.

Славна, та яка терниста дорога через край вимучений, сплюндрований, через територію, найжачену німецькими багнетами. В погоні взяли участь «мессершмітти», розвідувальні літаки доповідали про кожний крок вагонів. Незабаром дорогу на південний схід перетяли партизанам постягувані з різних міст роти.

Жалюгідна була їхня доля. Старанно приготований тітлерівцями мішок партизанські багнети розпороли так старанно, що для полеглих німців не вистачило домовин.

В бравурній атаці був форсований Дністер. Невдовзі після цього бої перенеслися на Гуцульщину. Прапор свободи залопотів над Рафайловим, запалали як щогли, нафтovі свердловини Биткова. Порослі бур'яном окопи з 1914—1917 років знову заповнились озброєними людьми. Два кілометри відділяли партизанів від угорської границі, два мадярські полки направив регент Хорті проти когорті хоробрих. Десятки «юнкерсів» висіли від рапту до ночі над горою Погур, руйнуючи бомбами її схили. Крім мадярів шили тепер мішок тітлерівські регіменти.

Але і на цей раз мішок лопнув. Лопнув у найменш сподіваному місці. Перш ніж німці опам'яталися, головні партизанські сили з'явилися у їхніх тилах і перерізали залізничну колію Станіслав — Будапешт.

Німці скаженіли. А тим часом невловимий противник влетів як вихор до Татарова, Яремчі, оточив Ділятин, висадивши попередньо в повітря всі мости, які з'єднували гірську долину Пруту з Коломисю і Станіславом. Авант-

гард партизапів зайняв позиції па Куратулі Космацькому і на горі Няджин між Березовим Нижнім та Ключовим біля Коломій.

Коломийський парад канув у забуття, запропастилася кудись і «Галицько-українська формація». Тепер шляхом на Вербіж і Печеніжин марширували вже не нещасні ландскнехти Вехтера, а найвірніші вехтери самого Гітлера: добірні, спеціалізовані на боротьбі з партизанами розділи прусських СС. В серпневу спеку, з головами, закутаними в штурмові шоломи, випереджувана хмарою бомбардувальників, посувалася гітлерівська паволоч форсованим маршем до гір, несучи остаточний вирок смерті жменьці відчайдушних.

Через двадцять чотири години передова частина експедиції перерізала дорогу Ослава — Ділятин, не передчуваючи, що тим самим перетинають лінію свого життя. Музик польових коніків раптом замінила симфонія станкових кулеметів і мортир. Заховані в укритті партизани розпочали ділятинську битву.

І закінчили її. 502 німці попрощалися з життям, понад 2 тисячі ранених заповнили коломийські госпіталі. Зворотна дорога партизанів, дорога до волинських лісів була відкрита.

Дорога, що бігла полями з незжатим збіжжям, яке гнило на осінньому дощі, через села сумпі, що нагадували кладовища з винищеною молоддю. Через містечка, скуті страхом, заморожені спогадами страшної різni євреїв.

16 вересня німецький губернатор Галичини хвалився своєю черговою галицько-українською витівкою. Але на цей раз Вехтер був значно скромніший. Замість просторих площ вибрав для яничарського параду чотири стіни львівського театру. Гамором смердючих слів, галасом позиченного оркестру хотів Вехтер заглушити грім гармат армії, що наступала зі Сходу.

На сцені метався спеціаліст по віденському кварталі *, він же командуючий терезянсько-гітлерівськими есесівцями, жалюгідний відприск родини львівських власників ресторанів, німець Бізанц. Бізанц просив і закликав, Бізанц обіцяв і погрожував, Бізанц розмахував пачкою грошів, що мали символізувати цдівські сріблляки. Відповідю йому було глухе мовчання залу. Бізанц промовляв до гаснутої лампи.

Майже в той самий день пімецькі власті в сусідньому Кременці наказали усій молоді міста з'явитися на ришку. Напівофіційно були оголошені збори. Передбачливі не виконали наказу, менш обачні були оточені есесівцями. Повели їх в напрямку вокзалу — звідтіля всякий слід по них пропав.

Раніше чи пізніше та сама доля спіткає «Тірольців Сходу» — тих есесівців з неправдоподібної історії...

Тиша знову сповнила долину Пруту. Сплять в могилах, що густо розсіяні на галицькій землі, партизани з легіону безстрашних *, мужні сини землі Тараса Шевченка. Історія їхнього подвигу, хоч молода ще, виростає вже сьогодні до легенди, переростає в пісню, сплетену зі слів «з таких найтихіших», однаково дорогих українцям і полякам, бо і ті, й інші в пам'ятні дні липня і серпня стались до месників своїх кривд з однаковою любов'ю.

Сьогодні ще не час для детального опису героїчного рейду. Тим гучніший буде він в День Перемоги, в день великого параду тих, хто принесе свободу на озброєних плечах і вимучений край перетворить у благословенну землю.

Німецька армія відступає. Характер цього відступу ясний; це вже не «тактичний маневр» і не захід «еластичної оборони». Це безпосередній результат невдалого наступу гітлерівських військ у Курській дузі, це наслідки ніщівного удару Червоної Армії в момент, коли фашистська вісь луснула під тягарем поразок на Східному фронті. Коротко кажучи, це — розгром.

Червона Армія наступає широким фронтом від орловських лісів до степів України. Щодня десятки наших міст і сіл повертаються в лоно Батьківщини. Історія боротьби за визволення України вступила в останню, вирішальну фазу. За нами — понад два роки героїчного епосу, коли йшлося про те, бути нам, українцям, чи не бути; перед нами — завершення цього великого часу, свято волі і перемоги. Полтава — Дніпропетровськ — Одеса, Чернігів — Київ — Львів — ось маршрут нашої армії, що його не змінить і змінити не зможе жодна ворожа сила.

І тому саме тепер в більшій мірі ніж будь-коли раніше кожен із нас повинен бути солдатом спільнної справи. Наступ наших військ ставить сьогодні особливі завдання перед населенням окупованої України. Чим дужчі будуть удари Червоної Армії, чим навальніший буде натиск наших частин, тим більша паніка охоплюватиме окупантів. У цих умовах наші земляки по тому боці фронту можуть відіграти і відіграють історичну роль в остаточному розгромі ворога і визволенні України.

Хто лише може втримати в руках зброю, повинен пегайно вступити в партизанські загони. В окремих випадках, коли з різних причин це важко здійснити, треба вбивати окупантів на власну руку. Вбивати їх рушничним пострілом, вбивати ударом ножа, зрывати шляхи і мости, підпалювати склади. Не забуваймо, що кожне вбивство

німця в німецькому тилу, кожен диверсійний акт проги німецьких військових об'єктів не тільки завдасть втрати гітлерівській воєнній машині, але й посилить паніку в ворожих рядах, поглибить дезорганізацію і наблизить хвилину цілковитого розкладу орди Гітлера.

Не можна також ні на хвилину забувати про те, що пімці перед відступом намагатимуться вивезти з України якомога найбільше награбованого добра, в першу чергу хліба з цьогорічного врожаю. Таким чином вони хотітимуть зберегти запаси для дальнього ведення грабіжницької війни і водночас приректи український народ до голодної смерті. За останніми інформаціями німецькі окупанти грабують в українських селян худобу і женуть на захід, за Дніпро. Залізничні станції захаращені поїздами з українським хлібом.

Тим-то невідкладним завданням наших під'яремних братів є рятувати своє добро з німецьких лап. Худобу треба негайно гнати в ліс або в далекі від села балки без уваги на те, чи чути вже гуркіт гармат зі сходу, чи ще ні. Чим скоріше буде проведено цей захід, тим краще.

Хліба німцям не давати! Негайно після збирання врожаю і проведення обмолоту треба хліб закопати в землю або сховати в іншому безпечному місці. В глибокому німецькому тилу, де поки що нема можливості силоміць віддірати хліб у ворога, треба пускати з димом прийомні пункти та елеватори.

Приділяти найбільше уваги поїздам з хлібом. Доєхати за кілька хвилин перед відправкою поїзду продірявити підлогу вагону, щоб вагон прибув на наступну станцію напівпорожнім. Уміло організована залізнична катастрофа не тільки на довгий час виведе з ладу шлях, але й віддасть у руки селян награбоване у них зерно.

В дні, коли вирішується доля нашої Батьківщини, доля наша і наших дітей, не можна нам гаяти ні хвилини часу. Фронт вітчизняної війни проходить через кожне українське серце, через кожну українську хату на всьому просторі рідної землі — від Дону до Сяну. Фронт великої боротьби за перемогу. Доля нашого народу, доля його майбутніх поколінь вимагає, щоб ця перемога вже найближчого часу стала фактом. Наша доля — в наших руках.

Будьмо ж достойними великих днів, що нас чекають!

У 1941 році фашисти вдерлися до Львова. Вони стали в ньому панами і катами. Розстрілювали людей групами по 50—100 чоловік. Причиною до страти була активна участь у громадському житті. Одночасно гітлерівці влаштували жахливий погром на євреїв, грабуючи при цьому хто що міг.

По закінченні різні зvezли трупи своїх жертв до кризого під'їзду Гаусмана *, де влаштували єдине в своєму роді видовище. Обслуговували його чиновники Геббельса. Зафільмовані останки трупів скоро були показані на екранах Німеччини і окупованої Європи під вигаданим заголовком «Жертви більшовицького терору у Львові».

В тій кривавій роботі допомагали фашистам в поті чола підлеглі Мельника і Бандери — двох запеклих суперників-ватажків так званої «Організації українських націоналістів» (ОУН). Ці ідейні брати насправді ніколи не переставали бути ширими виконавцями наказів гестапо. В перші місяці радянської влади ouнівці сиділи тихо, як миша під мітлою, стараючись обійти пильність влади лакейським писком «Хай живе!». В міру наближення війни ouнівські гризуни ставали однак щоразу нахабнішими. Їх збросю був саботаж і постріли із-за рогу.

Але тільки вибух війни показав, на що здатні каналії. Безмежно впевнені у всемогутності своїх фашистських покровителів, вони зі шкіри вилазили, щоб здобути їх увагу. Відчуваючи наближення фашистських орд, вони повилазили на горища і церковні вежі і звідти почали безладну стрілянину, сіючи смерть серед вишадкових пereходжих. Спіймані при допомозі громадськості і червоноармійців жалісно скиглили про милосердя і помилування.

Після вторгнення гітлерівців до Львова можна було спостерігати цивільних з жовто-блакитними нашивками

на рукавах, які запобігливо крутились біля есесівців. То були власні вони: ополячений оунівський пабрід, витвір галицької політичної затхlostі, ганьба українського народу. Однак швидко, дуже швидко оунівці змогли перевонатися, що замість обіцяного їм українського Манджоу-Го і мандаринових посад*, чекає їх з боку Німеччини лише одне: сильний штурхан ногою. Окупанти взялися запроваджувати в місті свої порядки. Перш за все поклали лапу на залишені в місті запаси. Більшу кількість товарів вивезли одразу в Німеччину, частина попала в руки фашистських офіцерів і солдат, які, до речі кажучи, показали себе майстрами спекуляції. Опорожнивши львівські магазини і крамниці, гітлерівці взялися до житла. Після хаотичних реквізіцій в перших тижнях окупації наступив період «планового розселення населення». Одного дня наказано мешканцям пайкращої і найздоровішої південної частини Львова звільнити свої квартири і віддати їх в непошкодженому стані з меблями в руки окупантів. Євреїв поселити в гетто, утворене в північній частині міста.

Незабаром після цього Гітлер приїdnав Львівську, Дрогобицьку, Станіславську і Тернопільську області до головного губернаторства Польщі. Для чого це зробив? Треба здогадуватись, що перш за все ним керувало бажання посварити поляків з українцями, а розчленуванням українського народу послабити його опір відносно окупантів. Зрештою, присуднення колишньої Східної Галичини до присмеркового королівства Франка мало на меті зголоднілим окупантам перетравлення цієї території з сильним стратегічним і господарчим (нафтова гора) значенням.

Незабаром завітав до Львова генерал-губернатор Франк, щоб особисто оглянути свої нові колоніальні володіння. Вітала його купка українських і польських ренегатів. Наймити Геббельса поставили перед об'єктивом фотоапарата групу греко-католицьких священиків. Фотографії помістила «Лейпцигська ілюстрована газета», а також ілюстровані газети окупованої Європи. Останні опублікували його під заголовком «Польські священики в Кракові вшановують німецького генерал-губернатора».

Після від'їзду Франка окупаційні власті почали нечайно онімечувати місто. Насамперед позначилось це на вулицях. Дістав свою Гітлер, дістав Герінг. Не уціліла

навіть вулиця Шептицьких, незважаючи на те, що митрополит ніколи не виявляв своєї недоброзичливості до фашизму. Переименовано її на Кернштрасе.

Потім взялися до шкіл. Після майже повної ліквідації українських і польських середніх шкіл фашисти вирішили ощасливити львів'ян відкриттям української ремісничої школи та курсів підвищення кваліфікації для... інженерів.

Тим часом зросла кількість німецьких шкіл. В середині минулого року лише львівський повіт (без міста) налічував їх 27. Львівське радіо майже цілий день хрипить по-німецьки, транслюючи з Берліна загальнодержавну програму. В книгарнях і нечисленних бібліотеках сила-силенна геббелльсівської макулатури, з неї 99% німецькою мовою. Вивіски німецькі, зрідка двомовні — німецько-українські.

Виключно для німецьких фашистів були віддані найкращі кафе і ресторани, тільки вони мають право на вхід в кінотеатри по вул. Легіонів*, для них працює німецький драматичний театр, оперета і вар'єте, яке користується найбільшим успіхом, де віденські дівчата з деміманду* скиглять їм модну сентиментальну пісеньку про солдатика і дівчину під ліхтарем, а в вечірній час підсолоджують життя, збираючи певну суму на «зимову допомогу».

Після гарячого і короткого флірту з українськими націоналістами, яким спочатку віддано певну кількість місць в президії міської управи та поліції, німці безпосередньо взяли в свої руки міське управління. Менше вже базікає негідник Кармазин*, в політичне небуття відійшов зрадник Панчишин*, в поліції ж фашистський набрід з українців відіграв вже лише традиційну роль конфідентів. Німець став бургомістром міста, німець — ректором Сільськогосподарської академії в Дублянах, німець — начальник поштамту.

Гітлерівці далі застосовують метод розпалювання антагонізмів, національної ворожнечі, щоб в мутній воді шовінізму легше ловити рибку. Роблять це незgrabно, похамськи. До цього часу не вдалося їм нікого втягнути в свої сіті, окрім жменьки запроданців, які нічого і нікого не представляють.

Далі. Як вчить історія з українськими націоналістами, окупанти настроїли проти себе навіть більшу частину

тих, які до цього часу вірно служили німецькому імперіалізму. Ледве Бандера встиг 30 червня 1941 року оголосити декларацію, белькочучи щось про український протекторат, поки Шептицький поставив під нею свій підпис, незабаром Бандера помандрував до Берліна, а на Шептицького накладено домашній арешт. Від батьківських (націоналістичних) «снів про шпагу» не залишилося дослівно нічого. Після вторгнення фашистів до Львова націоналістичні диверсанти змушені були скласти зброю в руки гестапо. Незабаром було видане розпорядження про заборону галицьким українцям виїжджати за Збруч. Розпущені всі партій й уgrupовання, а замість них гітлерівці ласково дозволили утворити в окремих місцевостях так звані «Комітети самодопомоги», про завдання яких фельдмаршал фон Рунштедт висловився в своїх інструкціях для німецької адміністрації досить коротко:

«Діяльність «Комітетів самодопомоги» повинна полягати в їх тісній співпраці з німецькою військовою владою».

Більшість львівських жовто-блакитних верховодів залимано далеко від України. Деякі з них оббивають берлінські бруки, частина плісняє в Кракові і на сторінках газети «Краківські вісті» закликає українську націю до збереження миру, «щоб не нажити собі нових ворогів». Навіть адвокат Шухевич *, довірена особа гестапо, зійшов з аренди. В управлінні Львівської Спілки письменників пишаться нікому не відомі суб'екти, в лекційних залах тиняється фігура львівського коміка — якогось Цурковського, який фабрикує архіпотішні «оди» на честь свого колишнього мецената Студинського *.

В січні цього року «Німецьке інформаційне бюро» з тріумфом сповістило світові про те, що представники «Українського комітету допомоги» присягнули на вірність генерал-губернаторові Франку. Вирішили однак назвати прізвище лише одного Кубійовича. Цей індивід, за фахом географ, відомий був ще перед війною тим, що латав дірки в своїх знаннях німецькими марками.

Цвіт прогресивної інтелігенції Львова опинився за колючим дротом концентраційних тaborів. Смерть Бартля * і Бой-Желенського * (заарештованих на другий день після захоплення міста) була лише черговою ланкою в ланцюгу гітлерівських злочинів. Люди виходять з дому і не повертаються ввечері, а всякий їх слід гине у тьмі.

Десятки тисяч львів'ян вивезено на роботи до Німеччини. Спочатку їм говорили, що воно будуть працювати під Львовом на будівництві проектованої автостради Берлін — Одеса. Коли мобілізовані з'явилися на вокзал, їх оточив поліцейський кордон, потім їх запхали у вагони. Восени минулого року гітлерівці розпочали масове знищенння єврейської національності. Число замордованих досягає кількох десятків тисяч.

В місті шаленіс голод. Суп з картопляного лушпиня сьогодні є оздобою столу. Норма хліба — від 100 до 200 грамів щоденно — це практично нічого.

І все ж Львів — місто героїчних боїв 1936 року — не зігнулось, не піддається переважаючій фашистській силі загарбників. Мало не від першої хвили окупації точиться в його старих мурах певблагання боротьба з окупантами. Здається, із застрелених у Львові піменецьких офіцерів можна було б створити цілий батальйон.

У визвольному русі поряд з українцями поважну роль відіграють поляки. Львівські партизани підтримують тісний організуючий зв'язок з партизанами східних областей України.

У боротьбі з партизанами окупаційні владі виявляють цілковите безсилия. З метою залякування борців за свободу фашисти влаштовують публічні видовища спалення полонених партизанів. З особливим садизмом знущаються окупанти над дівчатами; були випадки, коли їх вішали головою вниз, під ногами розпалювали вогнища. Але ці засоби замість залякувати львів'ян, запалили в їхніх серцях полум'я, котре рано чи пізно спопелить страхітливу будову гітлерівської неволі.

Скривавлений, потоптаний, а все ж таки гордий, нескорений і завжди живий Львів з нетерпінням чекає дня визволення.

Чекає не склавши руки, а в кривавій, невблаганній боротьбі.

І в тій боротьбі перемагає.

ЗГАДКА НА СУМНІ РОКОВИНИ

Наприкінці листопада 1918 року після трьохтижневих жорстоких боїв війська Юзефа Пілсудського витіснили українців із Львова. Вивішенням національних прапорів і різнею львівських євреїв відзначав уряд Польщі свій перший імперіалістичний стрибок на Схід, на землі України.

З того дня минуло 25 років. Колишній диктатор Польщі спить вічним сном у льоху Вавельського замку, і над його труною стоїть Ганьба в особі німецького вартового. А Львів, що мав стати для варшавських блудливих політиканів трампліном для загарбницького походу на Київ, ось уже третій рік задихається в зашморгу катів, які цупко стискають горло Варшави.

Ягайлонська ідея Пілсудського*, ідея завоювання і підкорення польським магнатам України, Білорусії та Литви розвіяна на порох. За маніакальні плани своїх «верховодів» польський парод розплатився найвищою ціною, ціною втрати державної незалежності, ціною втрати мільйонів своїх синів і дочок, ціною неймовірних знущань, що їх чинить над ними здичавіла німецька орда.

У Польщі до 1939 року було коло 20 мільйонів населення: українців, як відомо,— 45 мільйонів. Проте Пілсудський гадав, що йому вдасться поглинути Україну. І він до самої смерті гострив на неї зуби. Діставши проручана під час київської авантюри*, він та його прихильники з табору польської реакції не переставали мріяти про Польщу «від моря до моря». У Варшаві осіли гнізда петлюрівських банд, а другий відділ польського генерального штабу присвячував весь свій робочий час підготовці всіх нових і нових актів шпигунства, диверсії і саботажу на території Радянської України.

Після смерті Пілсудського в польській офіційній політиці не змінилося нічого. Його спадкоємці з так званої полковницької кліки продовжували політику маршала. В той час, як перед Європою, а зокрема перед усім слов'янством, ставала на весь свій зріст небезпека німецько-фашистської навали, польський міністр закордонних справ Бек приймав у себе Герінга. Варшавський уряд торпедував усі спроби Радянського Союзу об'єднати народи Європи для захисту проти грядучого гітлерівського хама. Коли старенький Барту, один з нечисленних французьких політиків, що розуміли серйозність ситуації, прибув до Варшави, щоб переконати польський уряд у необхідності створення блоку проти агресорів, Бек мало не показав йому дверей. Панів беків усе ще вабила перспектива братовбивчого походу на Схід.

В 1938 році, коли гітлерівці розпочали здійснювати свої загарбницькі плани, пани беки втратили рештки честі і сорому. Це вони вstromили ніж у спину братньому чехословацькому народові в годину, коли Гітлер виставив проти нього кілька десятків своїх добірних дивізій. Це вони погрожували Радянському Союзові війною, якщо він скоче поспішити чехословакам на допомогу. Це вони, нарешті, зірвали в 1939 році останню спробу радянського уряду запобігти агресії, відмовившись від його допомоги, і таким чином віddали польську державу на поталу Гітлерові.

1 вересня 1939 року гітлерівська війська вдерлися на польську територію, не знаходячи майже ніде на своєму шляху оборонних фортифікацій. Ці фортифікації були зате на іншому місці — вздовж східного кордону Польщі...

Сьогодні по беках і слід прохолос. Але залишились продовжувачі беківських традицій. Залишились у Польщі і на смітнику еміграції. Їх нічого не навчила ні історія, ні трагедія власного народу. Вони все ще каламутять воду, вони все ще отруюють криниці. На словах нібито вороги Гітлера, ділами своїми вони наполегливо допомагають йому душити Польщу. В той час, як Варшава і Krakів стогнуть під гітлерівським чоботом, спливаючи п'ятирік кров'ю і слізми, польські реакційні політикані розмахують кулаками, погрожують українському народові, якщо він насмілиться визволити з-під гітлерівського ярма українське місто Львів.

25 років тому війська Пілсудського по трупах мужніх українських солдатів ввійшли у Львів. Нині у ворота Львова стукають українські партизани, передовий загін великої армії визволителів, армії героїв Сталінграда, Курська, Харкова і Кисва. В рядах цієї армії безстрашно б'ється Перша Польська дивізія імені Костюшка — справжній авангард справжнього польського народу, який з нашою допомогою розтопче фашистську гадину і вимете шляхетське сміття з своєї чистої хати.

Тоді і для українського Львова і для польської Варшави почнеться нова епоха. Епоха вічної дружби і вічного братерства.

В спекотний літній день 1943 року губернатор Галичини Вехтер приймав на коломийському ринкові парад «Галицько-української дивізії СС». Галасував оркестр, а на дзвіниці собору тупо, наче калатавка на шпії загубленої в полонині корови, подзенькував розбитий дзвін, єдиний дзвін, що уцілів від німецької реквізіції.

Через декілька годин світ облетіла пущена «Німецьким інформаційним бюро» кореспонденція про «ентузіазм» добровольців, дарма що ці добровольці лише тому стали ними, що не встигли вчасно — так, як інші, — втекти в глухі карпатські нетри.

Те ж саме «Німецьке інформаційне бюро» не обмовилось ані словом про подію, яка скочилася в недалекому подільському містечку Скалат * майже одночасно з коломийським парадом.

Жителі Скалата, що знаходився тоді за 1000 кілометрів від фронту, були дуже здивовані, почувши раптом на вулицях цокотіння автоматів і грізний посвист снарядів над хатами. Ще більше було їхнє здивування, коли вони побачили, як дотеперішні всесильні пані їх життя і смерті — солдати, поліцай і сам комендант — метнулись прожогом в куртках і без них у найближчі городи, клуні і куці. Скалатчани скоро зрозуміли в чому справа: їх місто опинилося в руках партизанів.

Ця подія розворнула все генерал-губернаторство. У напрямі до Скалата рушила моторизована німецька колона. Але єдине, що залишилося зробити каральникам після їх прибуття до Скалата, це повитягати з-поміж лопухів та кущів трупи солдатів і офіцерів гарнізону.

«Мессершмітти» старанно розшукували партизанів. Вони патрапили на них коло Дністра. Німці шили мі-

шок. Дбайливо, старанно. Коли, здавалося, все вже було готове, щоб закинути його па партизанські голови, мішок луснув, розпоротий багнетами партизанів.

Горіли мов смолоскипи нафтові вишки Биткова, раз у раз злітали в повітря залізничні і шосейні мости. Прапор свободи замайорів над Рафайловою і Пасічною. Три добірні есесівські полки помчали в Карпати, два мадярські полки вислав регент Хорті проти народних месників. «Юнкерси» від світанку до вечора висіли над головами партизанів, їх бомби завзято кришили схили гори Погур. Есесівці з криком кинулись на останній бастіон хоробрих. З гранатами в руках вони наблизились до окопів — в окопах не було вже нікого.

Партизани з'явилися в тилу німецьких полків. Вони вдерлися, як вихор, у Татарів * та Яремчу *; вони здобули Ділятин *; вони зруйнували всі мости, що ними проходить шлях з Станіславова та Коломиї до Будапешта.

У місті Коломиї забули вже про парад. Страх і замішання запанували в привокзальному районі, де жив колись австрійський архікнязь Карл, де тепер звили собі тепло кубельце німецькі коменданти і зондерфюрери.

Побрязкуючи збросю, марширували в мертвій типі прусські есесівські батальйони, а попереду їх з оглушливим гуркотом пливла на південний захід хмара стягнутих з фронту бамбардувальників.

Через двадцять чотири години авангард пруссаків перерізав шлях Ослави — Ділятин, не передчуваючи, що таким чином він перерізує пасмо свого життя. Музику степових цвіркунів замінила раптом симфонія мінометів та рушниць. Партизани розпочали велику ділятинську битву.

І вони закінчили її. Понад 502 убитих німців підрахували партизани на бойовиці, до 2000 поранених пруссаків сповнило зойком і стогоном шпиталі веселого міста Коломиї...

Поворотний шлях непоборних, шлях у волинські ліси був відкритий. Шлях через поля з копицями хліба, що гнили на осінньому дощі, через сумні, мовчазні села-цвінтарі, села без молоді, через містечка, застиглі від жаху після страхітливої різні єvreїв, через волинські оселі, колись польські — сьогодні нічії, де кожний камінь руйніє кров'ю замордованих темної ночі дітей...

Під осінній шум смерек сплять у карпатських горах
полеглі в бою з ворогом. Їх могили ніколи не поростуть
травою. Однаково палка любов до них українських і поль-
ських сердець.

Вони пройшли як буря. І скоро буде Великий Парад
тих, що принесуть зі Сходу свободу і страдницьку землю
перетворять на землю благословенну.

ІХ БОЙОВИЙ КУРС — ВАРШАВА

День 12 жовтня був днем бойового хрещення Польської дивізії імені Тадеуша Костюшка.

За два дні перед боєм капітан Беркович прочитав короткий вакав генерал-майора Берлінга *. Мовчазні ряди жовнірів слухали суворі солдатські слова командира корпусу:

«Настав нарешті довгожданий час боротьби з німцями, настав час кривавої помсти за слези, згарища, кладовища і катівні...»

Хай ваші багнети і ваші снаряди б'ють спокійно, але певно, як сокира дроворуба...

Вперед на бій, солдати Першої дивізії!..»

У вечірніх сутінках рушили перші частини в напрямі до лінії фронту. В рядах — піднесений настрій. Їх шлях пішов на захід, туди, де за осінньою мрякою тужить у неволі ще поневолена Варшава.

По дорозі зустрічається їм валка колгоспних підвід. Один із селян, дізнавшись, що це йдуть на фронт поляки, знімає шапку і вигукує:

— Вітаю польську армію! Вітаю польську армію!

Бранці радянська артилерія розпочала ураганий вогонь. Польські солдати вперше почули таку пекельну канонаду сотень гармат усіх калібрів.

Перед дивізією поставлене завдання прорвати сильно укріплену лінію німецької оборони, форсувати річку, зайняти ворожі окопи, знищити на цій ділянці всі вузли опору і вогневі точки гітлерівців, захопити села Л і П.

Після майже двогодинної артилерійської підготовки польська піхота ринула в атаку. Незважаючи на густий німецький вогонь, батальони пішли на весь зріст. Дивізійний священик, кавалер ордена Вітчизняної війни 2-го ступеня, Кубш благословив їх хрестом на ратний подвиг.

Ворожий вогонь посилюється, падають перші поранені і вбиті, але солдати не спиляються ні на хвилину.

— Безстрашний народ! — кажуть радянські офіцери, які з командного пункту спостерігають хід операції. Вони оплесками вітають мужність хоробрих.

Раптом з правого флангу зацокотіли німецькі кулемети.

— Вперед! Вперед! — лунає команда. Рота за ритмічним кроком проходить через зону смерті. Хитається на ногах від тяжких поранень командир роти капітан Томас, але все ще веде своїх солдатів вперед. Поранений смертельно, він падає обличчям до землі, але його роту вже ніщо не спинить — вона обрушиться на німецькі окопи як лавина.

Перед поляками річка. Під зливою куль і снарядів вони переходят її вбірд. Вода сягає солдатам по шию.

— Напшут! Напшут! ¹ — лунає команда.

Упав на землю капітан Гюбнер, поранений в обидві ноги. Він воював за вільну Польщу в Іспанії, він страждав за неї в концтаборах Алжіра. Сьогодні він запалював солдатів словами:

— Вперед, месники Варшави!

Поліг смертю хоробрих капітан Висоцький, колишній польський улан, учасник кавалерійського рейду по Східній Пруссії у вересні 1939 року. Своєю смертю він прославив ім'я Польщі, ставши — як і Гюбнер — Героєм Радянського Союзу.

В перших рядах атакуючих ішов прaporonoсець дивізії підпоручник Чарковський, колишній польський жовнір, колишній офіцер армії Андерса *. У смертельно пораненого осколками Чарковського було перед смертю тільки одне запитання:

— Як генерал? Де прapor дивізії?

Коли йому відповіли, що уцілів і генерал, і прapor, він тихо зітхнув і сказав:

— Тепер можу спокійно вмерти...

Загинув поручник Вісінєвський, колишній командир Червоної Армії. Тяжко пораненого оточили німці, але Вісінєвський не здався — останню кулю він залишив для себе.

¹ Вперед! Вперед! (польськ.). — Ред.

Червоноармійці, старі обстріляні солдати, з грудьми, вкритими орденами і медалями, спостерігаючи за атакою костюшківців, підкидали вгору пілотки, вигукуючи:

— Ура! Хай живуть поляки!

Бойовий ентузіазм охопив усіх учасників героїчного штурму. В перших рядах опинився також поет Люціан Шенвалль*. З автоматом в руках він ішов разом з іншими, щоб не тільки пером, але й ділом писати історію дівізії.

Відважно билися також русяні дівчата — солдати роти автоматників. Вони гідно виконали бойове завдання.

Виконала його і Анеля Кшивонь, нині Герой Радянського Союзу. Вона стояла на варті біля автомашини з боєприпасами. Вибухла бомба, машина загорілася. Анеля кинулась гасити вогонь. Вогонь згас, але згасло і молоде життя Анелі.

Поляки вдерлися в перші лінії німецьких окопів, встелюючи землю ворожими трупами. Повели первих полонених. Один гітлерівець сидить з піднятими руками і скиглить. Він поранений у ногу. Молодий польський солдат з очима, повними ненависті, цілить у нього з гвинтівки. Офіцер стримує його:

— Не стріляй у гада! Ми — не німці. Не будемо добивати поранених.

Радянські і польські батареї починають злову громову музичу. На правому фланзі поляки захоплюють село. Там нема вже живих гітлерівців: самі трупи. Однак становище ускладнюється. Німці величими силами переходять у контратаку, вогненний смерч падає на голови стомлених довгим боєм поляків. В повітрі з'являються стягнуті з інших ділянок фронту хмари «мессершміттів» та «фокке-вульфів». Застогнала, захиталася земля. Протягом того дня нараховано 700 німецьких літако-вильотів. Дізнавшись про появу на фронті поляків, гітлерівське командування кинуло проти них усі засоби, які тільки були в його розпорядженні.

Німці контратакують щораз запекліше, окремим польським частинам доводиться трохи відійти. На півдорозі між першою і другою лінією німецьких окопів, вони займають позиції у глибоких воронках від бомб.

Знову лунає команда «Вперед!». Страшенцо втомлені солдати піднімаються в атаку. Німці не витримують напруження нервів і кидаються вроztіч. Польські автомат-

ники на їх спинах вдираються в село Л. Підпалені німцями хати горять наче смолоскипи.

Проте становище залишається серйозним. Не вистачає боссприпасів, лівий фланг оголений.

Під вечір пощастило палагодити телефонний зв'язок із штабом. Приходять з допомогою радянські в'єднання, які не тільки забезпечують фланги поляків, але й переходять в атаку.

Червоноармійці просуваються вперед стрибками, застекло і вперто. Поляки спостерігають їх чудесну бойову роботу в захопленням.

Німці не зуміли ні спинити наступу дивізії ім. Костюшка, ні ліквідувати зробленого нею прориву.

— Що польський солдат завоював,— говорять командири,— то він втримає у своїх руках.

Польська дивізія ім. Костюшка виконала своє перше бойове завдання так, як цього сподівався польський народ.

Тепер дивізія готується до нових боїв. Готується рушити її героїчним шляхом дивізія ім. Домбровського*. У великих історичні дні, все, що краще в польському народі, стас до бою з німцями під гаслом колишніх повстанців «За нашу свободу і вашу». Своєю гарячою кров'ю солдати Польщі змивають ганьбу, що нею вкрили добре ім'я їх батьківщини шляхетські вовкулаки на зразок дезертира Андерса.

Польща великих сердець зв'язана нині братерством по зброї з народами Республіки Рад — братерством, яке житиме в віках, бо в огні жовтневих боїв воно показало себе сильнішим від смерті.

У бійців Польського корпусу єдині тільки бойовий курс — Варшава. З нього не зіб'є їх жодна ворожа сила. Солдати, які такою славою вкрили свій прапор у бою за Дніпро, першими перейдуть рідну Віслу.

Перейдуть її під почесний салют Червоної Армії і армій усіх народів, які понад власне життя полюбили свободу.

У протоколі до Договору про дружбу, взаємну допомогу та післявоенне співробітництво між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Чехословацькою Республікою, укладеного 12 грудня 1943 року, говориться:

«...Договірні сторони умовилися, що в разі, коли до цього договору побажає приєднатися будь-яка третя країна, яка межує з Союзом РСР або Чехословацькою Республікою і яка представляла в цій війні об'єкт німецької агресії,— останній буде дана можливість, за обопільною згодою урядів Союзу РСР і Чехословацької Республіки, підписати цей договір, який таким чином набуде властивість трипартитного договору» *.

Не має і не може бути найменшого сумніву в тому, що дістати таку можливість хотів би насамперед польський народ, зацікавлений в такій самій мірі, як і чехословаки, в якнайшвидшому розгромі ворога і в збудуванні міцної гаті проти німецької агресії в майбутньому. Адже доля, яка весною 1939 року спіткала Чехословаччину, не була більш ласкавою для поляків у пам'ятні дні осені того ж року.

В обох народів спільний ворог і спільна мета: якомога швидше знищення фашистської Німеччини та відбудова їх державної незалежності. Чому ж, у такому разі, поки що не видно польського підпису під радянсько-чехословацьким договором? Відповідь на це питання дає нам «діяльність» польського емігрантського уряду в Лондоні.

Відомо, що прем'єром польського уряду в Лондоні є пан Миколайчик *, член так званої «Народної партії». В його кабінеті засідають представники трохи не всіх політичних партій довоєнної Польщі, від націонал-демократа Ромера * до пепеесівця Гроссфельда *.

Це була б справжня політична мозаїка, якби пе те, що ця мозаїка — тільки оптична ілюзія, бо фарба давно вже злізла з партійних мундирів Миколайчика і його колег по кабінету. Нині всі вони — мазані одним миром, виготовленим руками польських реакційних зубрів.

На Герценя пригноблююче впливали розмови з деяками польськими емігрантами (60-ті роки), від яких, за його словами, несло могильною тлінню. Не краще, якщо не гірше, стоять справа з деякою частиною нинішньої польської еміграції в Лондоні. Вони не тільки хочуть повернення до старого: їм сниться така Польща, яка б своєю реакційністю перевершила навіть Польщу-жандарма. Польшу останніх років диктатури Пілсудського.

Правда, кожний з них не скупиться на демократичні фрази. Але що показують їхні діла? Миколайчик і Гросфельд колись щербили свої шаблони в боротьбі з шахрайською конституцією полковника Славека 1935 року. Сьогодні вони вимахують тими ж шаблями на захист цієї ж «конституції»... Сім-вісім років тому, бажаючи приподобатись обуреним масам, вони називали пілсудчиківського посіпаку Рачкевича * «кривавим псом». Сьогодні вони з глибоким поклоном приймають з його рук міністерські портфелі.

А втім, які можливості польського уряду в Лондоні на сьогодні, яка його вага? Території, як відомо, він не має. Єдина більш-менш реальна сила — армія опинилася після смерті Сікорського в руках старого пілсудчика, генерала Соснковського, однієї з найбільш реакційних фігур на польському політичному горизонті. Ще шість років тому Соснковський готовував так звану «ніч довгих нощів», жертвами якої мали стати всі демократичні і навіть псевдо-демократичні елементи на зразок Миколайчика і Гросфельда.

Після складення радянсько-польської угоди влітку 1941 року, Соснковський в знак протесту проти зближення з СРСР вийшов з кабінету і, скупчивши біля себе фашистських поплічників, видавав підпільні чорносотенні листки, викрадав з архівів уряду Сікорського секретні документи і готовував навіть палацовий переворот (аякже!...).

Отримавши з рук Рачкевича посаду головнокомандуючого польськими збройними силами, Соснковський став

фактичним диктатором польської емігрантщини. Він скреслює політику уряду, в його руках усі нитки, що зв'язують цей уряд з його агентурою в окупованій Польщі. Під його широким генеральським плащем знайшла притулок уся польська п'ята колона.

Запізпілім припаймні па 150 років польським бурбонам байдужа доля Польщі, її народу. Гинуть щодня в гітлерівських концтаборах та від есесівських куль тисячі поляків — бурбопів це не турбує. Їх турбує те, що Червона Армія просувається на захід... І слиняви карлики потрясають кулачками: «не насмілюйтесь, мовляв, гнати пімців через територію Польщі, бо... ми цього не «допустимо!»

Піднімаються польські партизани на війну з німецьким окупантом,— бурбони надсилають своїй агентурі в Польщі наказ: «Фізично знищуйте партизанів!»

Населення Західної України веде боротьбу за визволення, за вільне життя в межах возз'єднання Радянської України,— лондонські шляхетські вовкулаки погрожують йому за те шибеницями, бо українська земля між Сяном і Збручем не українська, мовляв, а колонія Варшави...

Польський народ зумів уже розкусити справжні наміри своїх самозваних емігрантських володарів. Про це говорять резолюції, що схвалюються на багатолюдних мітингах американських поляків, які вимагають створення нового польського уряду. Про це свідчить, нарешті, геройча боротьба солдатів і офіцерів Польського корпусу в СРСР, які своєю кров'ю, пролитою в боях з німецькими ордами, написали вже ім'я Польщі під не писаним ще договором вічної дружби і братерства їх народу з народами Радянського Союзу, які кров'ю своїх синів рятують Польщу від загибелі.

Прагнення польського народу знайшли також вияв на сторінках органу Спілки польських патріотів «Вольна Польща», де мовиться про те, що польський народ повинен сам виділити людей, які б у наші вирішальні дні достойно репрезентували його інтереси, його прагнення, його незламну волю прискорити розплату з споконвічним ворогом і наблизити День Перемоги, що буде днем воскресіння справді незалежної і справді демократичної Польщі.

В цей відповідальний час польський народ не хоче стояти осторонь від подій, залишатись поза співдружбою волелюбних народів. Своїми стражданнями і своїм героїзмом він заслужив на те, щоб зайняти почесне місце у війні народів проти фашистської тираниї.

І він зайде це місце. Зайде всупереч жалюгідним спробам під більше жалюгідних бурбопів з-над Вісли.

БОЙОВА СУРМА
ПОЛЬСЬКИХ ПАТРІОТІВ
(По сторінках «Вольна Польська»)

Хто хоче бити собаку, завжди бук знайде. Знайшли цей бук на скажену гітлерівсько-німецьку собаку сини Польщі, які зі зброяю в руках стали на смертельний бій за волю і незалежність своєї Батьківщини. В той час, коли панів Миколайчиків і Матушевських розідають загробівські «претензії»* на загарбання українських і білоруських земель; коли зорганізована в СРСР польська армія уже третій рік з волі генералів Андерса і Соснковського «бореться» тільки з нудьгою своєї скандальної бездіяльнності в іранських пісках та гине не в боях з німцями, а від тропічної малярії за тисячі кілометрів від фронту,— полум'яний голос польських патріотів в СРСР лунає боєвою сурмою для всіх поляків.

«Над Польщею вдарила двадцята година,— пише газета «Вольна Польська».— Червона Армія, перекреслюючи всякі передбачення воєнних оглядачів, опипилася на передпіллі нашої Вітчизни. Немає сьогодні для поляка більш пекучої справи, ніж прискорити розгром гітлеризму, адже пруссацька наволоч буде намагатись захищати підступи до Німеччини боротьбою, яка може дощенту зруйнувати нашу країну. З гордістю можемо сказати сьогодні Польщі і всьому світові, що ми несемо в рідний край і складаємо на вівтар Вітчизни кров і зброю Першого корпусу польських збройних сил. Ідемо на бій за визволення Польщі, за врятування наших сіл і міст від страшної руїни, за врятування життя сотень тисяч наших братів».

Плямуючи емігрантських панів Соснковських і Андерсів, що в таку вирішальну для Польщі хвилину держать армію «не для боротьби з гітлеризмом, але для братовбивчої війни в країні», газета згадує трагедію історичної боротьби легіонів Домбровського в часи Наполеона і констатує з радістю:

«Сьогодні ми не ідемо на Сан-Домінго *, ані на Са-
моссьру *. Ідемо до Тебе, Земле, Мати наша. Ідемо разом
з армією народів, які, визволившись з ярма царизму, дали
нам можливість відновити свою незалежність у 1918 ро-
ці. Ідемо з Червоною Армією, яка допоможе нам відбу-
дувати не якесь князівство Варшавське, а вільну, неза-
лежну і сильну Польщу. Несемо країні волю відбудови
демократичної Польщі. Заявляємо це тут, у столиці СРСР,
в Москві, всупереч базіканню про якусь там більшовиза-
цію, чи русифікацію, про яку ні ми, ані наші союзники
навіть не думаємо. Польський народ сам визначить шля-
хи свого розвитку і свій устрій».

В той час, як непідкорений польський народ спливав
кров'ю під страшним гнітом німецьких окупантів, пани
миколайчики, соснковські, матушевські * і грабські на-
віть не думають про боротьбу з гітлерівськими катами.
Навпаки, ці антинародні послідовники гітлерофілів Мос-
цицького, Бека та Ридз-Смігли тільки гальмують боротьбу
польського народу з німецькими загарбниками і по-ста-
рому розплюють жуйку про імперіалістичні кордони
Польщі коштом сусідніх народів. Польські патріоти від-
повідають тупим бурбонам ясно і недвозначно:

«Не роздиратимемо шат, не думасмо також про прого-
лошення народного трауру з приводу того, що білору-
ські землі відійдуть до Білорусії, а українські до Украї-
ни. Відійти вони мусять, бо така є логіка історії. До-
магаючись повороту польських земель, заграбованих
німцями, ми мусимо довести світовій громадській думці,
що ми з народом, який свого не віддасть, а чужого не хо-
че. Наша країна мусить відбудовуватися в атмосфері ціл-
ковитого спокою і співпраці з Україною, Білорусією, Че-
хословаччиною і Росією».

Хто ж ці пани з непризначуваного ніким у Польщі
польського уряду в Лондоні, що не можуть позбутися
шляхетських снів про імперіалістичну державу «од можа
і до можа»? Газета «Вольна Польща» відповідає і на це
ясно й виразно. Кожний поляк має можливість прочита-
ти тут про панів Матушевського і Соснковського таке:

«Матушевський хизувався в другому відділі, окрадав
державний скарб, а в грізну для Польщі хвилину, коли
польська армія ще боролася, втік за кордон, де так по-
слідковно провадив кар'єру дезертира, що аж попав під
військовий трибунал. Соснковський, опинившись в емі-

грації, доти кидав колоди під ноги генералові Сікорсько-му, аж довів до зриву політики польсько-радянського по-розуміння. Але і цього було замало Соснковському. В ос-таний час він прославився тим, що пхнув своїй боївки до братовбивчої боротьби з партизанськими загонами в Поль-щі. Генерал від братовбивчої боротьби і полковник-де-зертир».

Газета низкою переконливих фактів з минулого і су-часного нещадно розкриває реакційну, ворожу польсько-му народові політику панів шляхтичів з різних лондон-ських «Дзенників польських» *, «Мислій польських» * та ін-ших шляхетських ганчірок з фашистською маркою.

За нещадну боротьбу з найлютішими ворогами поль-ського народу і відродження незалежної демократичної Польщі висловлюється в газеті і колишній студент гір-ничої Академії Станіслав Мровчик, що втік з німецької армії, щоб в рядах польських частин битися з німцями на фронти; і колишній член Спілки польських учителів, а сьогодні офіцер у польському корпусі Ян Покжива; і колишній державний комісар охорони лісів інженер Скар-бек; і видатний польський професор Леон Хвістек *. Останній, між іншим, пише:

«Орієнтація «офіційних» польських кіл мріяла про загарбання Києва, а на споконвічних польських землях на заході і на півночі панував німецький окупант, бив і гнобив споконвічних господарів цих земель, накидаючи їм насильно свою мову і свої звичаї. Коли сьогодні є при-чина для тривоги про наше майбутнє, то нею, без сумні-ву, є побоювання, щоб розгромлене пруссацтво не зна-йшло знову якогось гачка, при допомозі якого німцям вда-лося хоч би частково вдергати кошмарне становище на західних слов'янських кордонах».

Професор Хвістек доводить історичні права Польщі на повернення всієї загарбаної колись німцями Сілезії, По-меранії і Східної Пруссії. Ці землі,— говорить він,— нім-ці загарбали у Польщі силою і зрадою, і коли вони по-кликаються на те, що там, мовляв, живуть у більшості німці, то наслідком своєї скаженої політики германізації польських земель, вони можуть говорити сьогодні те са-ме і про Варшаву.

«Вольна Польща» є тим дзвоном, що лунко кличе всіх польських патріотів стати до бою за волю і незалеж-ність демократичної Польщі.

Ще задовго до Великого Жовтня хтось привіз до Львова примірник маловідомої тоді тут російської газети з окресленою синім олівцем статтею. Писав її росіянин. І цей росіянин голосно, твердо заявив — від імені своєї партії і від імені робітничого класу Росії — про право українського народу на вільне державне існування. Люди галицької землі називали один одному ім'я автора статті. Воно вимовлялося — Ленін.

Спалахнула світова війна. А на четвертий її рік потрясла світ Жовтнева революція. Ім'я Леніна було у всіх на устах. Одні вимовляли його з ненавистю. У інших — цих були незлічені мільйони — воно звучало як пісня радісної надії.

У листопаді 1918 року, коли Франкові ріпники взялися за зброю *, вони билися за таку саму Україну, «без хлопів і панів», яку за Збручем у вогні громадянської війни будував Ленін. Сили були нерівні. Йшли на ріпників вогнем і мечем дивізії Пілсудського, їх обплтували жовто-блакитні мастики. Та ріпники підняли над Бориславом прапор повстання. Повстання за землю, за волю, за велику лепінську ідею. Б'ючись до останнього патрона, вони знали, за що б'ються.

Галицький Жовтень вточили жовто-блакитні офіцери в крові ріпників. Та не під силу їм убити Леніна в серцях трудівників. Він жив у ділах кращих з найкращих, тих, хто всупереч волі тодішніх владарів Європи вів самовідану боротьбу за владу Рад в окупованій магнатською Польщею Галичині.

Окликом «Хай живе революція!» прощався зі світом швець-герой Нафталі Ботвин *. Мужньо вмерли під мурами львівської в'язниці Солонинка і Дітріх. Гімном країни Леніна зустріли демонструючі робітники Стрия озброєні

ну до зубів поліцію, і гвинтівочні залпи в їх груди пе-
придушили безсмертної пісні. З ім'ям Леніна на прапо-
рах святкували 1 Травня селяни Коломийщини — з цим
ім'ям було легко йти їм на смерть, на муки. В катівнях
Львова, Дрогобича, Луцька, в тюрмах Вронок, Равіча і
Середза карався багатотисячний легіон тих, для кого
справа Лепіна була кровпою справою їх народу. Були
серед них робітники, селяни, інтелігенція, були українці,
поляки, євреї, і всіх єднала єдина, сильніша від смерті,
ідея — та, якою запалив їх Леніп, в ім'я якої повела їх
вперед ленінська партія.

У п'ятьмі довгих років неволі ім'я Леніна яскравою
зорею горіло над багатостражданою галицькою землею.
Сьогодні ця зоря палає яскравіше ніж будь-коли як сим-
вол перемоги над темними силами варварства. Здійснила-
ся велика історична справедливість. Галичина, а разом
з нею всі західноукраїнські землі стали невід'ємною час-
тиною створеної Леніним і його соратниками республі-
ки. Над нею зійшло сонце волі. «Правда переможе», —
говорили ми раніше. «Правда перемогла», — кажемо ни-
ні ми, молоді громадяни Української Радянської Соціалі-
стичної Республіки.

А в недалекий день остаточної перемоги ми добрим
словом згадаємо тих, що відійшли у вічність, не діждав-
ши цього дня. Ми піснями й квітами зустрічатимемо
наших солдатів, які повернатимуться з перемогою. В той
неповторний день ми очима нашої душі будемо бачити
Леніна, вождя, який народився, щоб ніколи не умирати
в умах і серцях людей.

Ми, українці, масмо з мадярськими баронами свої ста-
рі рахунки. Рахунки, які треба конче звести до кінця, бо
вони пахнуть кров'ю цілих поколінь нашого народу.

Бувають кривди, яких не можна забути. Про це зна-
ють угорські барони-мелтошаги¹, але вони весь час від-
чували себе безкарними, спираючись на свої зв'язки з
німецькими можновладцями.

Зарозумілі, пожадливі, нахабні й жорстокі, як і їх
монгольські предки, ці нібито цивілізовані варвари потопи-
тали все краще, все благородне, що було в угорській тра-
диції. Опереточні звеличники корони св. Стефана* з гра-
ціозністю породистих коней носять німецький хомут, що
його в 1848 році з такою мужністю намагалися скинути
з ший Угорщини патріоти під проводом Кошути* і Пе-
тєфі*.

З пихою побрязкуючи золотими ланцюгами, мелтоша-
ги, ці любителі дебреценської ковбаси і циганської музи-
ки, вийшли на сцену сучасної історії, як цуцики німе-
цького пса, як вірні підпомагачі Берліна в його винищу-
вальному поході проти слов'янського світу.

Історія панування мадярів на Карпатській Україні ви-
писана кривавими шрамами на спинах наших закарпат-
ських братів по крові, їх батьків, їх дідів і прадідів.

З початком ХХ сторіччя мелтошаги репрезентували
себе і по цей бік Карпат, влаштувавши з допомогою своїх
володарів «криваву неділю»* львівським страйкуючим
робітникам. Однак це була лише репетиція: справжніми
митцями в катівському ремеслі показали себе мадяри під
час першої світової війни, під час первого хрестового
походу пімців проти слов'янських народів. Лише за угор-

¹ Мадяри.— Ред.

ськими, применшеними даними мадяри за той час повісили і розстріляли в Галичині 36 тисяч мирних жителів українців!

Охопленим манією величі мелтошагам була потрібна слов'янська кров, у першу чéргу українська і сербська. На пій вони хотіли будувати свої великороджавницькі плани і вони «будують» їх таким чином по сьогоднішній день.

Плачевний для мелтошагів результат першої світової війни не навчив їх нічому. Впоравшись з допомогою румунських бояр з революцією, вони залишили Угорщину потоками крові робітників і батраків. Місце демократа Каролій зайняв адмірал без флоту Хорті, людина з профілем патриція і з душою посполитого гада. Парламент став чимось на зразок аристократичного клубу і казарми водночас. Там можна було обговорювати породи коней і за сигналом Хорті кричати досхочу: «віддати все назад!»

«Все» — це значить Карпатську Україну, Словаччину, югославський Банат і румунську Трансильванію.

Так було в політичному житті, те ж саме і в культурному. Вірші великого Петефі пішли в архів, туди ж помандрював класик угорської прози Йокаї*. Їх витіснили ідіотські фарси Буш-Фекеті та романи спрітного літературного спекулянта Керменді.

Ще задовго до захоплення Гітлером влади, Хорті поставив на нацистського коня. Він знову прекрасно, що ця спілка буде спілкою гієн з тигром, але саме роль гієни його й приваблювала.

Прийшов 1938 рік*, за ним 1939 рік. Хорті виплив. Не встиг Гітлер вstromити віж у горло Чехословаччини, як уже мадярська гієна прибігла съорбати кров жертв. День національного трауру Праги став днем «тріумфу» Будапешта. При звуках маршів Хорті в'їхав на білому коні до Кошиць.

Через деякий час цей адмірал-кавалерист зібрався в'їхати в Ужгород. Але на цей час знайшовся хтось, хто поламав йому програму. Урочистий в'їзд Хорті в Ужгород не відбувся...

Мадярські війська, які з дозволу Гітлера готовувалися до маршу на Карпатську Україну, були змушені просуватися на північ в бойовому порядку, під акомпанемент музики кулеметів і гармат. Карпатська Україна не хотіла угорського ярма: ця маленька країна перша в Європі

вчинила тоді збройний опір волі всесильного, здавалося, в той час Гітлера.

Нарешті, гонведи¹ з боями дійшли до польського кордону, де вже цілий тиждень чекали на них задубілі з холоду репортери преси варшавського міністра Бека, ептузіаста польсько-німецько-угорського союзу.

Для Карпатської України почалися дні, місяці, роки тяжкої муки, невимовних страждань. Слідом за гонведами йшли жандарми, вони вішали наших людей направо і наліво, вони набили ними тюрми, вони збудували для них концтабори і найлячніший з них у Ніредьгазі*.

Сотні студентів Севлюшської семінарії боролися до останнього патрона проти мадярських дивізій. Пліч-опліч з ними бились молоденці гімназисти з Хусту. Всі вони полягли, але пам'ять про них, слава про них пе вмерла і не вмре, поки шумітиме у Карпатах Тиса, а Дніпро тектиме в Чорне море.

В ті чорні дні 1939 року була лише одна країна, яка виступила з протестом проти цієї мерзенної розправи. Нота Радянського уряду про невизнання окупації угорцями Карпатської України була ясною зорею, що засвітила нашим закарпатським братам у тьмяну піч неволі. Вона додала їм сили до дальшої боротьби, вона окрилила закарпатських партизанів на подвиги, що про них заговорив згодом увесь світ.

Влітку 1941 року Гітлер надіслав Хорті вексель, за який той повинен був розплатитись мадярським гарматним м'ясом. Сповнений віри в пепереможність свого протектора, Хорті послужливсі віддав йому свої дивізії, сподіваючись при цій нагоді й собі поживитись добром радянського народу.

Тоді, і так уже невиносиме життя Закарпаття перетворилося на пекло. В винищуванні українського народу жандармам взялися допомагати угорські чорносотенні банди з організації «Залізний перстень» та найпідліші з підліх, ренегати — мадярони на зразок пройдисвіта Андрія Бродія*.

Надамо слово гуцулові з Ясеня:

«Мадярські душогуби звозили з усієї околиці свої жертви і в нашому селі коїли з ними звірства. Куди не підеш, скрізь трупи замучених людей. Я на власні очі бачив між Кvasами і Ясенем до 30 трупів, забезчещених

¹ Охоронні війська.—Ред.

їхніми катівськими руками. Одному язика вирізали, другому ніс, третьому вуха, пальці. Одній жінці розпороли живіт, і багато ще жахливого бачив я, чого й змалювати не можна».

Українська культура на Закарпатті потоптана, понівечена мадярськими окупантами. Українські школи закрито, їх учителів звільнено з посад, нібито за пезнання угорської мови. Школярам суворо заборонено розмовляти рідною мовою, за порушення тієї заборони українських дітей б'уть, б'уть до пестяями...

Але все те даремно... Українські партизанські загони на Закарпатті налічують понад 17 тисяч бійців. Є випадки, коли воювати з мадярами виходять цілі села. Ці загони поповнюються мобілізованими, що тікають з гонведських полків. Всі вони чесно роблять свою справу: висажують у повітря мости і залізничні лінії, знищують жандармів і чиновників, звільняють з тюрем ув'язнених братів.

Український народ не забуде тих мерзенних злочинів та звірств, які чинились й досі чиняться на землях Радянської України. Наші люди на Сумщині, Чернігівщині, Київщині, Волині й Галичині добре закарбували собі в пам'яті звірства угорських каральників. Розплата мусить прийти і вона скоро прийде. Відчуваючи це, угорські гієни вже завили інакше. Вони хотять замести сліди й пробують заперечити незаперечні факти. Вони заявляють, що угорські війська ніби не беруть участі в боях на передовій лінії Східного фронту. Але не відкрутитися шахрам з Будапешта!

Озброєна рука українського народу не спочине, поки не покладе раз назавжди край будь-яким зазіханням мелтошагів на Карпатську Україну: на землю, пропитану мученицькою кров'ю багатьох поколінь нашого народу. Від Пряшева через Ужгород і Мукачів, Хуст і Сигот аж до неосяжних Роданських Альп ззвучить одна й та сама мова, мова Хмельницького і Шевченка; б'ється те саме велике серце народу, який 300 років тому примусив тремтіти із страху свого зрадника — Варшаву, а завтра може опинитися з рахунком своїх кривд під мурами Будапешта.

Якщо мелтошаги не взяли завчасно цього до уваги, тим гірше для них.

Ми не хочемо, щоб вони стали перед нами павколішки. Ми хочемо, щоб вони взагалі пе встали більше.

В 1704 році через браму, що біля Волоської перкви, вдерлися до Львова війська Карла XII *. Традиційний 24-годинний грабунок, зруйнування фортифікацій та вибіз у Швецію трофеїних гармат — ось і все, що могли записати львівські історики про період шведської навали.

Минуло багато років, і над містом загриміла буря першої світової війни, завершена кривавою завірюхою 1918—19 років. Скрипіли шибениці, лунали зойки катованих, вулиці міста не раз спливали гарячою кров'ю львів'ян.

Коли в 1941 році вдерлися до Львова гітлерівці, десь кому з обивателів здавалося, що це тільки ще один, більш або менш кривавий етап в історії старовинного міста. Однак уже перший день німецької окупації показав, що це не вершники Апокаліпсиса * промчали по місту і наявіть не чума, а щось незрівнянно гірше; щось, чого досі не знала історія та що на віки вічні ввійде в неї як прокльон під сморідним, що сичить по-гадючому ім'ям: фашизм.

Гітлерівський літератор Ганс Гайнц Еверс * написав роман, героїня якого Альрауне була дочкою повії, штучно заплідненої насінням повішеного злочинця. Еверс дав своїй героїні всі риси нікчемної рудої бестії: вона йде крізь життя холодна і жорстока, до чого доторкнеться її рука — те сохне і в'яне, де з'явиться вона — там сіє навколо себе смерть і руїну. Але образ пессамовитої Альрауне блідне перед фашистськими руїнниками. Породжені в задушливій атмосфері нацистської лабораторії, позбавлені будь-яких людських норм, гітлерівські гомункули порозлазились по світу ордою спраглих людської крові вовкулак.

30 червня 1941 року вовкулаки стали панами Львова.

Перші дні окупації. На фронтоні театру опери та балету, в ідилічній згоді, висять тризуб і прапор із свастикою. В сонячний липневий день на вулицях майже безлюдно. Раптомтишу змертвілого міста роздерли песамовиті крики. Через кілька годин на тротуарах Казімірівської вулиці билися в смертельній агонії три тисячі людських тіл.

25 липня — роковини смерті Петлюри. Петлюровський герб на театрі кокетливо шкірить зуби до свастики. В храмі Юра — урочиста панахида. Після неї чорносотенна чернь заливає вулиці Шевченківського району. Там чекають уже на неї есесівці. За їх командою націоналістичний набір вдирається в будинки. До самого вечора триває страхітливий єврейський погром. Есесівці не діляться награбованим; усе цінніше забирають собі.

На Янівській вулиці гестапо організувало так званий штрафний табір. Сюди потрапити легко: досить, якщо фізіономія прохожого не сподобається зустрічному есесівцеві. Зате вихід звідсіля лише один: у яму, куди щодня скидають сотні трупів. Комендант табору Рокіта не любить непаристих цифр. Якщо під час перевірки останній з шерегу виявиться непаристим, Рокіта обов'язково розстрілює його. Шереги вирівнюють Рокіта у свій, оригінальний спосіб: прикладає автомат до грудей або спини первого. Коротка черга, і лава — вирівняна. Вирівняна коштом кількох убитих. Крім того, комендант любить музику. Він непоганий скрипаль і радіє, коли слухають його гру. Вночі есесівці піднімають смертельно втомлених в'язнів — зараз комендант дасть їм концерт. Есесівці пильно дбають, щоб хтось не заснув. Хто засне — не прокинеться більше...

Ранками із гестапівської тюрми, що на Комсомольській вулиці (тепер Форстенштрасе), машинами вивозять голих в'язнів. Були дні, коли машин уже не вистачало і тоді мобілізовано з цією метою трамвай. На станції Клепарів чекав уже поїзд смерті, що віз ув'язнених в останню дорогу, в містечко Белзець. Там вишиковували їх до лікарських оглядів. Лунає команда: «Ляуфшрітт» («бігом!») і нещасні (між ними діти) вбігають у темну кімнату. Ледве нога в'язня доторкнеться металевої підлоги, тіло його скручується в смертельних конвульсіях і по нахиленій плиті котиться в яму, на купу жертв, вбитих цим же струмом високої напруги. Досі гітлерівці

стратили таким чином у Белзеці понад півмільйона людей з різних кінців «генерал-губернаторства».

1 серпня 1941 року приїхав з Кракова до Львова генерал-губернатор Фрапк, щоб проголосити приєднання Галичини до губернаторства. Тризуб з театру зник так само швидко, як і з'явився: при світлі ліхтарів, які перший і останній раз загорілись на вулицях окупованого Львова, різала очі вже сама тільки свастика. Озброєні ватаги гітлерівці били прикладами двері, вдиралися до квартир, вимагали срібного посуду і підсвічників, потрібних, пібто, для влаштування урочистого бенкету в честь генерал-сатрапа. За протест проти грабунку гітлерівці тут же відповідали кулею, пущеною в серце жертви.

Пізно вночі у віллу професора Бартеля ввійшло кілька гестапівців. Це була остання ніч відомого вченого...

Львівський університет існує триста років. За цей час не було, либонь, ні одної осені, коли б його ректор не відкривав учебного року. І тільки гітлерівці, тільки німці позбавили Львів його «альма матер». Одним з перших заходів окупантів була ліквідація Львівського університету. В політехнічному інституті німецькі солдати ось уже третій рік зализують свої рани; середніх шкіл нема — вони перетворені на казарми.

Місто Львів, слідом за Рівним і Луцьком чекає на своє воскресіння з мертвих. Воно заслужило на це: не тільки своїми муками, але й боротьбою. Подвигом певідомої жінки, яка вдень застrelила на вулиці Коперніка чотирьох німецьких офіцерів, подвигами інших, безіменних поки що героїв, що їх ім'я — легіон.

На одному з старих львівських будинків рука венеціанського скульптора вирізьбила майже 400 років тому, поряд із левом св. Марка, латинський напис: «Пакс тібі, Марце, евангеліста меус».

Нині радянський боєць, боєць-переможець і визволитель, пакреслить багнетом на мурах міста-страдника слова, що житимуть у тисячоліттях: «Мир тобі, Львове, красо і радосте України».

Червона Армія, форсуючи нечуваним в історії воєн темпом одну перепону за другою, швидким маршем вийшла на річку Прут.

Націлені на Ясси жерла радянських гармат викидають лавину смертоносного вогню. В червні 1941 року Ясси були головною стратегічною базою Гітлера в Румунії; звідси його війська вийшли на завоювання Одеси, Криворіжжя, Криму і Донбасу.

Берлін день і ніч гудів від тріумфальних маршів. Миршавий румунський «кондукатор»¹ Антонеску оголосив себе творцем другого видання «Великої Румунії»; бухарестський сутенер Алексіану став губернатором «Трансдністровії»...

Ми ніколи не забудемо тих важких днів, коли земля Бессарабії стогнала під тягарем безконечних танкових колон Гітлера, які несли Україні рабство і смерть. Попуття глибокого болю і гіркої, як полин, образи йшло тоді за нами на Схід, ішло невідступно, крок за кроком, терзало душу, роздирало серце. Наші бійці з запеклими, кровопролитними боями відступали все далі й далі, і навіть у хвилину відпочинку не переставала мучити їх думка про те, що, кажучи словами пісні,

Стільки народу впало за свободу,
Втриматись не було сили.

Однак прийшов строк, і сила знайшлася. Коло Сталінграда вона впала на ворога як ураган, що ось уже цілий рік змітає з лиця нашої землі німецьку дивізію за дивізією, корпус за корпусом, армію за армією.

¹ Проводир, вождь (рум.). — Ред.

Червона Армія вийшла на річку Прут. Проте гірко розчарується ворог, якщо він сподівається, що на цьому край, та що наш народ, осягнувши свої державні кордопи, дозволить ржавіти багнетам своїх солдатів.

Наші війська на Прutі,— це ще не розплата; це тільки її початок. За мільйони замучених наших братів і сестер, за слізами наших матерів, за велике народне горе, що його приніс до нас ворог,— немає і не може бути йому пощади. Немає й бути не може для радянських бійців перепони, яка б зупинила їх на шляху справедливої, священної помсти. Немає, не може бути і не буде на землі місця, де б ворог зміг сковатися від караючої руки радянського народу.

22 червня 1941 року фашистська Німеччина розпочала танець вогню і смерті. Коло вже зроблено, в своєму танці вона повертається туди, звідкіля прийшла. Та наші танкісти не виключать моторів, наши артилеристи не дадуть прохолонути своїм гарматам, поки раз назавжди не відіб'ють у німців охоти до розбійницьких герців. Кожен наш боєць знає, що ворога треба остаточно добити, та що добити його можна тільки в його лігві! Інакше бути не може, якщо не хочемо, щоб через 15—20 років тевтонська орда знову топтала наші ниви, терзала наших дітей.

4 жовтня 1942 року Герінг заявив:

«...Без Дніпра, Дону, Волги Росія потрапить у таке саме або й гірше становище, ніж те, що в нього потрапила б Німеччина, коли б вона втратила Рейн, Ельбу, Одер і Дунай».

З того часу минуло півтора року. Дніпро, Дон і Волга у наших руках, і лише незліченні могили німецько-румунських завойовників свідчать про те, що ворог насмілився напувати свої коні у цих ріках.

Герінг не говорить більше про Дніпро, Дон і Волгу. Він воліє не згадувати сьогодні і про Рейн, Ельбу, Одер та Дунай. Герінг знає, що гомін канонади наших гвардійських мінометів долітає вже до гирла Дунаю, Герінг передчуває той недалекий час, коли залізний потік наших військ зупинить течію Одера і, дихаючи вогнем гніву, ввілиться на вулиці Берліна.

День 26 березня глибоко потряс світ. День чорного відчая Гітлера і його зграї, день великої радості мільйонних мас по цей і по той бік океану. Від Скулян над Пру-

том до Белграда -- така сама відстань, як від Дніпропетровськї до Скулян. З надією чекають великої визволительки народи Югославії, благословляє її на подвиг багатостражданний народ Польщі.

Крізь вогонь і дим не стихаючих ні на хвилину боїв наші бійці йдуть наче буря вперед — на захід і на південь,— йдуть грізні месники і солдати свободи. Тремтіть, Берліне, Бухаресте і Будапеште! Радуйтесь, Афіни і Белграде, Праго і Варшаво, радуйтесь великою радістю, бо оце під громову музику радянських батарей гряне година вашого воскресіння.

Червона Армія йде вперед!

Карпатські верхи Говерла і Піп-Іван, Чевчен та Гнітеса — наші. Наші Білий Черемош і Чорний, у наших руках верхів'я бурхливого Пруту. Українське слово лунає знову в трикутнику Черемоша і Тиси, що за планами наших ворогів мав стати трикутником смерті для південно-західної вітки українського народу...

Ще кілька днів тому Берлін вважав Карпати природою фортецею, за якою німці матимуть змогу спокійно перечекати лиху. Дарма! Червона Армія вийшла на державний кордон СРСР саме в цьому районі.

Берлін знає, чим це пахне. В сонячні весняні дні з Говерли видно угорську низину.

В героїчному небувалому марші Червоної Армії бере також участь Чехословацька частина. Сьогодні у її солдатів теж велике свято. Вони одержали найвищу нагороду за кров, пролиту ними в боях за визволення Києва і Білої Церкви,— право битися за рідну землю на власній уже території.

З Ясения до Праги кільканадцять годин дороги поїздом. Але воїни Чехословацької бригади згодні йти па Прагу і через Будапешт. Через Будапешт, з яким у них є свої старі і нові рахунки. За слізози матерів словацьких і чеських дітей, розтерзалих мадярськими бузувірами. За вірну, собачу службу мадярів фашистським харцизам.

Час розплати настав.

Про те, що діється тепер у Львові говорить оголошений нещодавно протест, в якому читаемо:

«Від імені жителів міста Львова ми звертаємося до всіх країн з повідомленням про печувані звірства німців у нашому місті і просимо, щоб весь цивілізований світ прийшов нам на допомогу».

Цей протест з'явився тоді, коли в Тернополі сиділи німці, а галицький губернатор Вехтер ще й не думав пакувати своїх чемоданів.

Кілька тижнів тому у Львові з'явилися деморалізовані банди солдатів з розбитих під Шепетівкою і Збаражем німецьких дивізій. Голодні й обідрані недобитки армії генерала Манштейна день і ніч сновигали по місту, грабуючи квартири й магазини, вбиваючи мирних жителів.

Але це був тільки початок лиха. У день, коли через Городецьку заставу покотилися на захід перші машини з евакуйованою німогою, у місті почався шалений терор. Його жертвами стали насамперед заложники. Одного дня гітлерівці стратили публічно 11 чоловік, а через деякий час після того 56 чоловік з-поміж 80 арештованих у січні представників української і польської інтелігенції. Водночас на мурах міста з'явилося повідомлення про страту 57 заложників у тюрмі на вулиці Лопецького.

З наближенням радянських військ до Львова, гітлерівці влаштували масове винищення радянських громадян. Першими жертвами нацистських катів стали чоловіки, жінки і діти, примусово евакуйовані з східних областей України. Їх сотнями вели на Піскову гору і там розстрілювали кулеметними чергами. За ними пішли львів'яни, в першу чергу ті, що відмовились покинути рідне місто. З ранку до вечора лунають розpacливі крики мордованих на Пісковій горі людей. Трупи розстріляних німці поливають гасом та смолою і спалюють. Протягом кількох тижнів вони винищили таким чином понад 13 тисяч чоловік.

Вулиці Львова переповнені десятками тисяч жителів східних районів Галичини. Іх німці під загрозою розстрілу змусили покинути свої садиби, не потурбувавшись пітрохи про те, щоб забезпечити цю величезну людську масу продовольством. Нещасні гинуть сотнями і тисячами від голоду та епідемій.

Недавно окупанти оголосили наказ про примусову евакуацію жителів Львова. Всі вони приречені на голодну смерть, страхітливі поневіряння. Гітлерівці прирікають на голодну смерть навіть тих вигнанців, яких вони мобілізували на будування фортифікацій.

«Евакуація» львів'ян провадиться спеціальними загонами есесівців, які виселяють вулицю за вулицею. Незважаючи на те, жителі Львова роблять усе можливе, щоб уникнути вигнання, дарма що гестапо розстріляло досі 3 тисячі чоловік за спробу залишитись у місті.

Дика паніка охопила кола німецько-українських націоналістів, особливо тих виродків, що послали своїх синів у розбиту недавно Червоною Армією «Галицьку дивізію СС». У свій час німці обіцяли їм допомогу при евакуації. Тепер ці іуди даремно докучають німецькій командатурі. У відповідь на їх благання, окупанти радять зрадникам тікати... пішки.

Відбувається гарячкова евакуація підприємств. Німці запаковують машини і сировину, намагаючись вивезти їх на Захід. Однак хаос, який панує на залізниці, особливо на Львівському вузлі, зриває плани німецьких грабіжників. Усі шляхи забиті ешелонами з награбованим добром, а це знижує маневреність транспорту нижче всілякого мінімуму. Недавнє бомбардування Львівського залізничного вузла радянською авіацією на довгий час припинило рух на таких важливих стратегічних магістралях, як Львів — Краків і Львів — Варшава.

Взяття Червоною Армією Тернополя підбадьорило львів'ян, запалило їх вірою в близький день визволення і дало їм силу до дальшої боротьби з ненависними окупантами.

Не встигли німці поховати вбитого партизанами віце-губернатора Бауера *, як вони були змушені замовити нові труни.

Радянський Львів нещадно розплачується з ворогом за кров і муки своїх дітей.

I

Літак робить останній віраж, його мотори раптом стягають і крилата машина впритул підкочується до розцвілих садів. Ми в Чернівцях.

Мальовниче місто, особливо весною. Куди б ви не пішли — скрізь над вами шумлять дерева, на кожному кроці кланяються вам тюльпани, братчики і незабудьки. Зелень визирає з кожного подвір'я, з кожного кутка і здається вам: якби не людські руки, то за рік-два в цьому смаргadowому морі потонули б і сліпучо-білі будинки, і розкішні вілли.

Йдемо вулицями, а назустріч нам гірський вітер жепе хмару бузкового, яблуневого, вишневого цвіту. Жене невідомо куди, бо тротуари й бруки залишаються після цього барвистого запашного урагану такими ж непорочно чистими, якими були й раніше.

ДОЛЯ ВЧИТЕЛЬКИ

В учительки Шевчукевичової* вдача богатирська. Коли б ви побачили цю високу, смагляву жінку, з очей якої променєє кипуча енергія людини, що не знає, як можна в наш час змарнувати хоч би один тільки день, вам першу хвилину важко повірити, як багато пережила Ольга Іванівна за 33 місяці румунсько-німецької окупації.

Почалося з арешту сигурандою чоловіка Ольги Іванівни, відомого чернівецького лікаря. Опапаса Євгеновича* шпики підняли з ліжка важкохворого. В сигуранді арештованого били гумовою палкою до нестями. Били в пайболячіше місце — в опухле, закривавлене око. Звільнили його тільки тоді, коли будь-яке лікування в'язня

виявилось зайвим і залишалося тільки одне — зробити операцію. З ласки сигуранци лікар Шевчукевич став на все життя інвалідом.

Згодом прийшла черга до Ольги Іванівни. Шпики вдень і вночі вдиралися в квартиру Шевчукевичів, пишпорили по всіх кутках, водили учительку в поліцію, погрожували, писали безконечні протоколи, віддавали її під військовий суд, а потім посадовили на півроку в концентраційний табір в Єфімцях.

За віщо? За те, що вона за Радянської влади була директором педагогічної школи. За те, що під час обшуку знайшли в квартирі маленьку п'ятикутну зірку. За те, що в якійсь шухляді намацали стару, зіпсовану запальничку...

В таборі було ув'язнено понад 600 чоловіків і жінок, між ними буковинська поетеса Софія Костецька *.

Було в Єфімцях ще одне вільне місце, принаймні символічно. Для кого воно призначалося, сказав Ользі Іванівні комісар чернівецької поліції:

«Якби Кобилянська ще жила, вона була б теж за колючим дротом...».

В Ольги Іванівни чудесна бібліотека — 10 000 томів. Посілаки губернатора Калотеску тижнями вовтузились серед стосів книжок, шукаючи «заборонених пісень». Сьогодні бібліотека знову в зразковому порядку, золочені хребти томів весело виблискують з полиць. Маленький «бібліотекар» Яснозір Добромисл жваво дереться по щаблях драбинки, шукаючи для вас книжок.

До речі, ця драбинка править у нього також за спостерігальну вишку: «мамусю, до тебе прийшли учні», — сповіщає Яснозір Добромисл. Ми підводимось і на прощення міцно тиснемо руку людині, яка пронесла «заборонені пісні» через катівні сигуранци для того, щоб нині на повний голос співали їх усі чернівецькі школи.

ВОНИ НЕ ГЛЯЛИ ЧАСУ...

Якщо вже мова йде про школи, згадаємо і про польську. Виявляється, що горекондуктор Антонеску застосовував до поляків ті самі методи, що й до українців, тобто — не визнавав їх... Коли хтось поспітав румунського губернатора, що він думає про буковинських україн-

ців, віш, не вагаючись, відповів: «Це славізовані румуни». Такої ж самої думки був пан Калотеску і про поляків, дарма що колишній прем'єр Татареску захлинувся свого часу від полонофільських тирад. Не міг же пан Калотеску відставати від свого краківського колеги, губернатора Франка!

Коротше кажучи, польську школу румуни ліквідували вже в перший день окупації, тобто одночасно із закриттям всіх українських навчальних закладів. Відкрила її тільки Червона Армія. Рівно через п'ять днів після визволення Чернівців у польській школі почалося навчання. В розпорядження школи обком КП(б)У віддав один з кращих будинків міста.

— Що ж робили ваші учні в роки примусового непробіства? — запитуємо в директора школи Похмарського *.

Директор посміхається:

— Будьте певні, вони не гаяли часу...

Взнаємо подробиці. Частина учнів за всіма правилами графічного мистецтва підроблювала румунські документи і постачала їх втікачам з генерал-губернаторства, а частина із збросю в руках відроджувала романтичні традиції польських повстанців. Кажуть, що одне хлоп'я повезло навіть бомбу власного виробництва до Бухареста, щоб висадити в повітря палац Антонеску. Па жаль, десь у дорозі безстрашного хлопчина спіймали жандарми.

Не минуло лиxo й директора Похмарського. Якось він відвідав знайому єврейську сім'ю. Цього було досить, щоб його запроторили на два тижні в тюрму і на два місяці в концтабір.

— Мені ще пощастило,— каже директор.— Я вислиз, як піскар з матні. Інших арештованих поляків чекала гірша доля. Румунська поліція відвозила їх до Снятина і передавала в руки гестапо. А це був кінець...

КІЛЬКА ЦИФР...

До війни Чернівці налічували 120 000 жителів, тепер їх набереться найбільше 30 000. Понад 5 000 радянських громадян замучили німці і румуни в перші дні окупації. Це була різня, якої не знає історія Буковини. Відрубані людські голови, руки, ноги валялися в придорожніх ровах.

Потім кілька десятків тисяч людей виселили за Дністер, у табори так званої «Трансністрії». Всього з Бессараїї і Буковини румуни погнали туди 400 000 чоловік. З них уціліло не більше як 60 000.

На відміну від німецьких таборів, де людей винищували розстрілами, це були табори повільної смерті. Тут вмирали з голоду і холоду, від тифу й червінки.

До концтабору в Сказинці щотижня навідувався майор Реошану. Він кожного разу запитував:

— Скільки чоловік вмерло за тиждень?

Коли майорові відповідали: тридцять—сорок, він розчаровано зводив брови:

— Мало, мало. Треба пожвавити темпи!

ЗОСЯ МАРГУЛІС

Перед нами 14-річне русяве дівчатко в новому піонерському галстуці. Кисті рук у Зосі * перев'язані марлею. Дівчинка розповідає:

— Я з Тлустого, Тернопільської області. Мій батько був бідний кравець. Було нас усіх шестеро, а залишились живими тільки я, сестричка шести років та старший брат. Під час першої акції...

— Пробач, Зосю, та що таке акція?

Зося здивована. Як можна не знати, що таке акція?

— Це коли німці в людей стріляють. Насамперед застрелили моого батька. Саме тоді він вийшов у місто шукати роботу. Я з мамою та іншими дітьми скovalися під кухонну плиту. Ми зробили собі там сковище, а німці приходили і не знайшли нас.

Скоро німці вчинили другу акцію: тоді вбили 500 чоловік і кинули у велику яму. Потім на трупи понакидали малих дітей і живцем закопали. Я почула їхній зойк і так налякалася, що втекла з сестричкою в ліс. Там блукали ми цілу ніч, а побережник¹ побачив нас і сказав: «Віддай світер». Я віддала йому світер, змерзла і повернулася додому. Тоді нас з мамою забрали поліцая до табору в Королівці. Ми працювали там при молотарці і вантажили буряки на платформи.

¹ Ліспик.— Ред.

Згодом мама захворіла на тиф і лежала на ліжку, а з нею лежала моя сестричка. Хтось доніс, що мама моя хвора на тиф, прийшов німець і стрільнув мамі в шию. В сестричку не стрільнув, бо вона сковалася під ковдру, і він її не бачив. Але мама не вмерла, вона лише стогнала. Тоді німець прийшов іще раз і запустив мамі кулю в око. Мама вмерла, а сестричка знову врятувалася, вона влізла під подушку і всеньку ніч пролежала під головою неживої мами.

Скоро після того застрелили моого брата, і ми з сестричкою пішли до табору у Головчицях. Там ми працювали, а нас били гумовими палками. Найбільше бив мене машиніст молотарки, що називався Гілета. Я плакала, а він мене бив іще дужче...

В лютому цього року, в мороз, приїхали до нас на санях чотири чоловіки з автоматами. Один з них мав високу смушеву шапку і кричав:

«Хай живе Бандера! Лягайте ницы!»

Ми всі лягли лицем у сніг і дуже змерзли. Що вони там робили, я не знаю; щось вантажили на сани. Потім наказали нам встати, і той у високій шапці скомандував:

«Хай живе Бандера! Руки вгору!»

Коли ми підняли руки вгору, озброєні люди почали в нас стріляти з автоматів. Моя сусідка — їй було вісімнадцять років — дісталася кулю в саме серце. А мені розстріляли руки...

Дивимось на покалічені рученята Зосі. Ліва долоня розтрощена, палець правої руки відірваний.

Ні, люди, цього не можна забути.

СЬОГОДНІ І ЗАВТРА

Перед втечею з Чернівців гітлерівці підпалили чудесний палац культури. Більшу його частину вдалося врятувати. Ще раніше вони спалили чернівецьку синагогу, одну з найкрасивіших синагог світу. Ця наволоч мала також намір висадити в повітря принаймні половину міста. Проте на цей раз їй не пощастило: треба було мерещій давати чосу в Карпати.

Якщо не рахувати кількох зруйнованих будинків у центрі — місто ціле, його краса залишилась непорушенюю. На мурах впадають у вічі об'яди про відкриття з 1-го

червня курсів підготовки учителів: 180 чоловік для початкових класів, 150 — для старших класів. Треба педагогічних кадрів для 336 шкіл: для 336 ліквідованих румунами шкіл, які через три місяці знову будуть відкриті.

Тоді ж, після трьох років перерви, розкриє свої ворота й Чернівецький університет.

І буде те, що повинно бути: що судилося цьому місту самою, мабуть, долею. Діти знову заповнять міські сади і сквери, а їх батьки подбають, щоб це українське місто стало містом студентів, вчених, працівників мистецтва, таким рідким тепер у світі містом, де люди інтелектуальної праці в тиші і спокою, в прекрасних кліматичних умовах могли б з максимальною користю служити своєму народові.

Коли побачите, що жителі Буковини низько схиляють голови перед радянськими офіцерами, то знайте, що вони схиляють голови перед лицем героїзму, перед тими, які в край смерті принесли життя.

II

ШЛЯХОМ НА ВИЖНИЦЮ

Машина стрибком випинається з Чернівців на мальовничу гору — і перед нами, мов на долоні, прекрасна земля Фед'ковича. Бадьорий верховинський вітер легенем шугає в буйній зелені полів і лісів, хлюпочеться срібною радістю в чистих річках — потоках. Не Буковина — сама пісня весняна з грудей свободних:

З верха на верх, а з бору в бір,
З легкою в серді думкою...

Воістину з легкою думкою в серді ми милуємося нині визволеною землею буковинською. Адже всі ці на диво мальовничі гори й ліси, родючі поля і левади, чепурні містечка й села, привітні скрізь газди й газдині — всі вони втішаються радянською волею. Нема вже осоружних загарбників на Буковині. І румуни, і німці, і весь окупантійний нахил різних «домнулів», «примарів», «преорів», «субпрефектів» та жандармів сплив ранньою весною з Буковини разом з брудними снігами у безвість. Тільки покинуті тут і там в поспіху танки й автомашини на дорогах говорять сьогодні про те, як окупанти котилися стрімголов з Буковини.

Радісно від того, що вже їм «путь пропала» — грабіжникам. Адже сьогодні й дитина в кожному селі знає, що Червона Армія б'є злодюг Антонеску таки на румунській землі. І хоч тут і там видно ще румунські таблички біля шляху з перекрученими назвами сіл і містечок, проте не бачити вже румунам Буковини, як свого битого вуха.

СТОРОЖИНЕЦЬ

Це було тихе замріяне буковинське містечко з затишним парком і чепурними будинками в центрі. За Радянської влади в 1940 році сторожинчани розмістили в будинках українські школи, клуби, поліклініку і дитсадки. В парку вечорами грава музика, лупав голос сопілки. Надійно дивились визволені сторожинчани в своє майбутнє.

Сьогодні весь центр Сторожинець лежить у купах руїн, порослих бур'яном та будяччям. У 1941 році повітряні пірати Гітлера обрушились на мирне українське містечко бомбовим шквалом і обернули найкращі будівлі в звалища. Не було вже тоді тут ані радянських військ, ані фронту. Німці бомбили Сторожинець так собі, для гітлерівського страху серед населення. Це ж іще були часи «бліцкрігу», і кривавим залякуванням Гітлер мріяв завоювати Радянський Союз.

В єдиному уцілілому будинку в центрі румуни розмістили були свою примарію і сигуранцу. Війна по-румунськи зветься «разбоя», отже румуни так і займались на Буковині розбоєм. Вони грабували людей і сікли різками. Розбійники Антонеску багато жителів Сторожинця загнали в тюрми, а ще більше в концентраційні тaborи, в так званій «Трансністрії». Там люди і гинули від голоду, знущань та епідемій.

Сьогодні ще мало жителів у Сторожинці, але життя вже вирує. Відновлено українські школи і клуби, працює поліклініка, організовуються дитсадки й інші інституції. Біля райвиконкому завжди повно селян — голова ж тут «вважаєте, свій чоловік», старий знайомий ще з 1940 року. Тут необхідно селянам порадитись про багато справ і найважливіше — як побудувати мерцій нове, краще, радянське життя в селі.

З ранку і до пізньої ночі не зачиняються двері Сторожинецького райвиконкому. Не страшно, що місто сьогодні ще в руїнах. Душа народу — жива.

П'ЯТДЕСЯТ ЛЕЇВ

Румунський комерсант чи пак «домнул» Раду Головати небагато, видно, мав надій на тривкість «Великої Румунії», бо весь час окупації в Чернівцях жив у готелі «Палас». Тут у шухляді він в поспіху залишив навіть свою кореспонденцію і рахунки. З них ото ми й довідались, що домнул Головати платив за скромненьку кімнату 660 леїв щодоби. Воно й не дивно. Адже румунському лею така ж нікчемна ціна, як і всій фашистській Румунії Антонеску.

А скільки платили румунські поміщики-окупанти бувковинському селянинові за день гіркої праці на ланах? 50 леїв. Це в той час, коли кіло кукурудзяного хліба коштувало 40 леїв, а поганенькі чоботи 7 тисяч леїв.

Село Панка. В сільраді сидять охочі до розмов «з нашими» діди Семен Гаврилюк та Петро Тарнавський і розповідають, як воно було під час окупациї.

Як було? До визволення села Червоною Армією в 1940 році три поміщики в Панці мали майже стільки землі, як 600 селянських дворів. Радянська влада розподілила між селянами панську землю, але ж недовго світило тоді сонце селу. В 1941 році зелену Буковину потоптали ногами гітлерівські розбійники, а за ними потяглися для окупациї і їхні попихачі — румуни. Звичайно, прибули як стій у Панку і всі три поміщики: Сидорович і Василько та «домна»¹ графіня Лаво. Ім, та ще румунському примарові Брензі з жандармами, здано всю владу над селянами.

Людей, насамперед, румуни поголовно відшмагали різками. Потім наказали сувро: віддайте поміщикам усю землю, реманент, худобу.

Що селянин без землі? Панський невільник. І ось потяглися довгі дні рабської праці на поміщицьких ланах у голоді і під батогами. За 50 леїв заробітку в домнулів

¹ Папі (*рум.*). — Ред.

селянинові не можна було ні жити, ані вмерти. Дід Семен добре сказав:

— З одної воно псрні — і пімці, і румуни. Тільки що німці зразу людей убивали, а румуни — помаленьку, щоб чоловік мучився, як той рак у горшку...

Жандарми за будь-що садили селян у тюрму на звущання і смерть. Так втратили здоров'я в румунській тюрмі в Чернівцях панківські селяни Василь Дескалюк, Микола Молдаван, Василь Грега, Олена Лутанюк і десятки інших. Примар засудив їх за радянський патріотизм. Кожного місяця односельчани писали петиції, а то й ходили пішки в далекі Чернівці з громадською просьбою до румунів: пустіть, мовляв, невинних людей. Необхідно було найняти адвокатів, підкупити жандармів і комісарів, адже в Румунії і самого чорта з Антонеску в придачу купили за леї. Але звідки було селянам взяти грошей на підкуп, коли вони і самі ледве дихали?..

Тільки Червона Армія визволила буковинських селян від румунських окупантів та їх тюрем. Тільки вона повернула їм і ці прекрасні ліси в зеленому розмаї, і ці родючі долини, вкриті хвилястим морем буйних трав і хлібів.

З радістю дивляться буковинці на свою визволену землю, в своє майбутнє.

— Оце так. Для домнулів ще ми сіяли восени, а для себе зберемо весь хліб,— посміхаються люди.

В деяких селах люди навіть ще не розподіляли засіяні восени поміщицькі лани. Гріх, кажуть, у молодому хлібі топтатися з аршинами. Хай собі хліб дозріває так вкупі, а восени і зберемо, і поділимо все по правді. Земля ж нікуди не втече з Буковини, вона вже наша навіки.

Так. Земля — наша, народна!

ПЛАЧ НЕВІЛЬНИКІВ

Перед селом румунська табличка: «Слободзея комарешти». Не вірте. Жодної «комарешти» не було тут зроду-віку й не буде. Це звичайна Слобода Комарівська. Придумали ж румуни буковинській станції Неполоківці чудернацьку назву «Грігоре Гіка Вода». Але наші селяни

звали-таки її Неполоківцями, а по-румунські жартома — «Григорій дідька водить».

Отже, ми в Слободі Комарівській. Сюди через гори й долини, через лінію фронту долітає плач невільників з далекого румунського міста Тарнава Міка. Там караються в тюрмі присуджені на досмертну муку десятки комарівських селян.

За що?

Антонеску і його румунські посіпаки ще відповідатимуть перед судом радянського народу, за що вони мордували наших людей. Суворо відповідатиме і Антонеску, і домнул Шкраба з своїми синами — субпрефектом і жандармами. Це вони лютували в Слободі Комарівській під час румунської окупації.

Румуни арештували слободокомарівських селян за те, що вони організували в селі колгосп у 1941 році. Вони били людей у селі, били в Сторожинці, били в Садагурі, а після цього судили військовим трибуналом у Чернівцях: голову колгоспу Семена Гаврилюка та десяток інших селян.

Всім дали за вироком довічну тюрму, і повезли в Тарнаву Міку. І пропали люди, зрідка тільки надходили в село листи з тюрми. Невільники просили хліба, одяжі, ліків. І прибували також у село сумні вісті: нема вже Михайла Чобана, Петра Грінчука, Олекси Поляка, Семена Гаврилюка... Померли, всіх їх замучили румуни. Хіба тут, у цій румунській каторзі, житимеш довго?

Раїса Поляк показує торішній лист від замученого чоловіка, тутиль до себе сирітку-дитину і говорить: «За що?» Адже ж тепер тільки б жити щасливо, без горя. Воно і земля вже с, і корівчина в повітці, і журба про хліб зникла назавжди. А чоловіка замучили...

Багато німці й румуни замучили людей радянських. Але йде кара. І в Румунію, і в Угорщину, і в собачу Німеччину йде невблаганно. Про це впевнено говорить нам далекий гуркіт канонади на фронті.

Іде, люди, кара па всіх злочипців.

Ярослав Галан,
Петро Козланюк
(Спец[іальні] кореспонденти
«Радянської України»)

Ми знаємо, як довго і вперто, з якою розpacливою запеклістю гітлерівський Берлін намагався розбити згуртованість об'єднаних народів. Де безпорадними виявились німецькі гармати й танки, там розпочинали ураганий вогонь геббельсівські мортири, начинені брехнею, інтригами і провокацією.

Що більший був страх Гітлера перед спільним ударом союзних армій із сходу і заходу, то сильнішим ставав цей вогонь, дарма що пропагандистський арсенал Геббельса вичерпувався такими самими катастрофічними темпами, як і військовий арсенал третього рейху.

Кілька днів тому, вже напередодні висадки англоамериканських військ у Франції, Геббельс і іже з ним зробили ще одну вилазку. На цей раз у далекій Америці.

Мова йде не про суд пад німецькими шпигунами, що саме тепер відбувається в одному з міст Сполучених Штатів. Маємо на думці «конгрес поляків американського походження» в Буффало.

Є поляки і поляки. Є поляки, які вбивають на вулицях Варшави генералів гестапо, які з піснею «Єще Польська не згинела» йдуть на штурм німецьких позицій, але є також поляки, які в той самий час допомагають гестапо розправлятися з польськими партизанами, а за кордоном виконують політичні замовлення берлінського міністерства пропаганди. Перші поляки — це більшість польського народу, до них ми ставимось дружньо і з повагою. Другі — це жалюгідна купка, яка змушує говорити про себе лише тому, що в її особі маємо справу з замаскованим ворогом об'єднаних народів.

До речі, цей ворог — замаскований дуже погано. Найкраще показав це «конгрес» у Буффало.

Яка була мета у аранжерів конгресу? Вбити клин між США та Радянським Союзом. Щоб переконатися в цьому, досить ознайомитися з виступом голови так званого КНАПП * Розмарека та «петицією», надісланою конгресом президентові Рузельту *. В них майже не згадується про муки польського народу, про визволення Польщі з-під німецького ярма, про її волю і незалежність. Ні, розмареків, венгжинеків і матушевських турбує не польська земля та її доля, а земля... українська й білоруська *.

Розмареки репетують, що вони не погодяться на приєднання Західної України і Західної Білорусії до Радянського Союзу. Більше того, вони в «петиції» до Рузельта заявляють, що «перебування Червоної Армії на цій території створить загрозу майбутньому Європи і кине виклик об'єднанням народам, так само, як окупація Рейнської області нацистами».

Зрозуміло, що згоди панів розмареків і їх натхненника Соснковського на возз'єднання Західної України з УРСР ніхто не проситиме, хоча б тому, що для нас, для нашої країни, вирішальною є воля народів цих земель. А цю волю жителі Західної України виявили з достатньою переконливістю в осінньому плебісциті 1939 року.

Нас цікавить у цій «петиції» щось інше — їх погрози. Під серпанком імлистих слів про «загрозу майбутньому Європи» на випадок, коли Польща не матиме змоги утикати інші народи, автори «петиції» точать ножі на нову війну, на війну проти Радянського Союзу.

Скажете: нікчемна провокація та й годі. Так, але в цьому божевіллі є метод. «Петиція» з Буффало опрацьовувалась довгий час, і не випадково значна частина її, заповнена лайкою на адресу Великобританії і Черчілля, була в останні хвилини викреслена авторами. Спочатку вони хотіли посварити США з Англією і СРСР, а потім, побачивши, що це завдання понад їх сили, вирішили концентрувати весь вогонь на СРСР.

Коли розмареки шантажують США своїми погрозами викликати нову світову війну, вони прекрасно усвідомлюють, що ці їх погрози можуть викликати в американців лише іронічну посмішку. Вони цими словами хочуть сказати щось інше — те, про що не місяць уже і не два, а значно довше говорить Геббельс: що в дні вирішального штурму гітлерівської тюрми народів польська реакція,

так само, як це зробили квіслінги Югославії, Греції, Франції тощо, стане беззастережно на боці Гітлера.

Так, але при цьому розмареки забули про одне: їх давно вже розкусили і в Польщі, і в Америці. І нічого розмарекам погрожувати: те, чим розмареки погрожують, вони давно вже роблять, бо чи можна назвати їх «конгрес» у Буффало чимось іншим, як роботою «заради прусського короля»?

Свій конгрес вони готували з німецькою педантистю; ролі були розподілені, виступи заздалегідь відрядовані. А результати?

Статут був схвалений 5 процентами учасників, 95 процентів з них не було взагалі. Те саме з резолюцією. Настрій серед учасників конгресу був такий, що розмареки визнали за краще застосувати до них методи, започатковані в духовного батька сосновських і венгжинеків — Пілсудського: їх викидали за двері...

Розмареки розраховували на підтримку реакційної американської преси. Чекали, чекали і ... діждалися. В статті, вміщенні у «Нью-Йорк таймс», говориться:

«...Вони (аранжери конгресу.— Я. Г.) не повинні розраховувати на співчуття американського народу, якщо прагнуть лише до відновлення давоєнних кордонів Польщі... Якщо конгрес буде йти цим шляхом, він викличе підозріння в тому, що він воліє краще непримиренну Польщу, ніж Америку й перемогу».

Сказано досить переконливо, але трохи делікатно. «Конгрес» у Буффало викликав не тільки підозріння, але і впевненість. Впевненість у тому, що роботою його ініціаторів керувала рука Берліна і в тому, що ця провокація допоможе Гітлерові в такій самій мірі, в якій, наприклад, мертвому допомагає кадило...

1. МАЙСТЕРНІ ГЕСТАПО

Їх було понад 200 тисяч: дві третини жителів Львова. Якщо в сонячний полудень ще й сьогодні ви побачите спорожнілі центральні вулиці, то це тому, що їх нема більше в живих.

В вітряну погоду навколо Львова піднімається в повітря срібляста пилюга. В цій пилюзі — попіл спалених сотень тисяч людей.

В будинку готелю «Асторія» працювало під суворим наглядом гестапо 1200 кравців, пралів і фарбувальників. 1200 чоловік на дві зміни. Кожен робітник мав норму: привести за день до ладу три костюми. Усунути з них сліди куль і ножів, змити з них кров, випрасувати їх і зашакувати для відправки в Німеччину.

1200 чоловік працювали цілий рік. Щодня через їх руки проходило 3600 чоловічих, жіночих і дитячих костюмів. За рік ці руки зацерували, вичистили й випрасували понад мільйон триста тисяч костюмів, що їх носили колись замучені жителі Львова і всього «дистрикту Галичина», та ті, що їх гітлерівські поїзди смерті привезли на страту в містечко Белзець з далеких Роттердама, Альтверпена, Парижа, Відня, Белграда, Праги, Афія і Софії.

Наприкінці минулого року львівським ремісникам сказали: досить. Залишилось ще для обробки 1200 костюмів. Та це були вже лахміття, що під голкою розлазились. Після розстрілу ремісників, їх одягу кинули в барак, де були вже гори лахміття, призначеної в паперову фабрику.

2. КОНЦТАБІР НА ЯНІВСЬКІЙ

Подібна картина, як в Майданеку. В одному бараці — тисячі пар взуття, в другому — розпороті подушки й пе-рини. І пір'я. Пір'я. Підлогу вкривав 30-сантиметровий пір'яний покров.

На подвір'ї — трактор і дві причіпні величезні платформи. Ними гітлерівці вивозили по кілька сот трупів за раз. Але згодом трактор виявився зайвим, його заступив вагонь. Обвуглени трупи приймали поміж свої вальці машини — чортів млин. Вони спроможні були перемолоти за день кістки тисяч трупів. Ось вони перед нами — ржавіючий витвір німецької техніки, ще один документ неймовірної ганьби, вічної ганьби...

Поряд з табором — дві великі ями. В одній з них — 600 чоловіків, в другій — самі жінки і діти, їх понад 200. Вони були розстріляні за кілька днів перед визволенням Львова Червоною Армією.

В канаві за Янівським кладовищем ми бачили жіночі голови, точніше кажучи, 300 жіночих голів. Вони ще не встигли розкласистися. На деяких головах — довгі дівочі коси, кокетливо заплетені колись рукою, якої вже не знайти було в цьому мовчазному царстві смерті, де кожна грудка землі пересичена людською кров'ю.

Трохи поодалік стояло озеро цієї крові. Авеж, ціле озеро. Йогоrudава, склиста поверхня порепалась на сонці. Сюди протягом довгих трьох років спливала кров закатованих львів'ян. Її лилося так багато, що пімці були змушені зробити для неї лоток і гать, єдину може в світі гать для людської крові, 16 метрів завдовшки, 8 метрів завширшки і 80 сантиметрів заввишки.

Над цими горбами протягом трьох років не стихали передсмертні зойки мордованих. Земля корилася і всмоктувалася їх кров, тулила їхні кістки, нарешті, і вона забунтувалася, не приймала більше.

І тоді кров застигла в страхітливому озері, а кістки сторчма піднялися, і стиснуті кулаки мерців благають сьогодні живих про відплату...

За три кілометри від міста, у Лисяпичах, 32 велетенські могили. Німці замаскували їх, як уміли, тобто так само, як замасковували були свого часу могили своїх польських жертв у Катині: посадили на них деревцята.

Після харківського процесу * вбивці взялися замітати за собою сліди. При несамовитому свіtlі ацетиленових ламп почами працювали дві величезні машини. Одна з них рубала трупи. Викинуте нею місиво клали па дрова, поливали бензином і спалювали. Обгорілі рештки приймала друга машина. Ця перетворювала кістки на муку.

Однак і па цьому не кінець кошмарного процесу. Муку старанно пересіювали в ситах, шукаючи в ній золотих зубів. В господарстві Гітлера ніщо не могло пропасті.

В цій «долині смерті» загинуло до 180 тисяч чоловік. Жителів Львова — українців, поляків, євреїв; полонених червоноармійців, французів, бельгійців, голландців та італійців. Окупант зробив з ними те, що він хотів зробити з усіма народами. Він убив їх, тіла їх віддав вогнепі, а кістки перемолов і муку розвіяв па всі чотири сторони світу, щоб сліду від них на землі не залишилось.

Одного тільки не врахував підлій, дурний окупант,— що порох замучених стане динамітом, силу якого ще відчує фашистська катівня народів.

ПОЛЬСЬКЕ ВІЙСЬКО
*(Від спеціального кореспондента
«Радянської України»)*

ФОРТЕЦЯ ЗИГМУНДА ЦЬВІКА

На протилежному — ворожому — березі ріки спалахнула раптом рушнична і кулеметна стрілянина. Наці бійці почули пlesкіт води, з того берега пливла людина.

— Не стріляйте!..

Важко дихаючи, людина впovзла в траншею.

— Я підпоручник польської партизанської дивізії Едвард Костка. Наша дивізія потрапила в оточення. Ми тільки що прорвали кільце. Просимо дати нам захист.

Через годину переправа була закінчена.

Під шаленим вогнем німецьких кулеметів перепливли ріку сотні польських солдатів і офіцерів. Сьогодні всі вони в рядах Польської армії в СРСР.

Перед хатою, де міститься один з відділів штабу армії, знайомлюся з колишнім командиром батальйону цієї дивізії підпоручиком Зигмундом Цьвіком. Лівий рукав його куртки вstromлений за пояс. Підпоручник чимсь явно збентежений.

— От дурна історія! Хочуть мене перевести в не-стрійові. Я три місяці командував без руки батальйоном, і все було гаразд, а тут вони мене в інваліди зарахувати збираються.

Він кидає недокурену цигарку.

— Звичайно, з двома руками краще, піж з одпою, але па війні голова також щось значить. Під Володимиром Волинським нас було 12 чоловік, а німців — 72. Це були сапери, вони відбудовували зруйнований нами міст. Я підійшов до їхнього гауптмана, зняв шапку й кажу: «Пане капітан, холоднувато сьогодні, не завадило б випити. Якщо ласка, дуже просимо».

Капітан хвилину вагався, але їхній військовий лікар — мочеморда, з якимось помідором замість поса, переконав його.

Сидимо ми, попиваємо горілку... Після четвертої чарки кладу перед капітаном картку чистого паперу й олівець. «Пишіть до своєї роти листа, хай здастися нам в полон. Не напишете — миттю відправлю в лоно Авраама. І вас і вашого ескулапа».

Капітана наче гедзь вкусив, та під дулом пагана він пом'якшав і зробив те, що треба було. Через півгодини мої люди погнали німецьких саперів у ліс.

На другий день розвідник приносить мені піменецьку афішу з підписом володимирського гестапо. Читаю: «До польського бацденфюрера. Поверніть нам наших солдатів, бо в противному разі буде розстріляно у Володимирській тюрмі всіх 500 чоловік арештованих комуністів і партизанів.

Ага, думаю, клюнуло! Я цього ж таки дня послав їм листа: «Гестапівські свині, якщо з голів в'язнів впаде хоч один волосочок, я оздоблю вашими саперами 74 сосни. Даю вам ультиматум: протягом 24 годин усі в'язні повинні бути звільнені. Лише під цією умовою дам зможу вашим вошивим саперам зробити труни для вас і для вашого шолудивого фюрера. Зигмунд Цвік власноручно».

І що ви скажете! Рівно через двадцять чотири години всі в'язні були вже під опікою партизанів...

— Ви давно воюєте?

— З 1 вересня 1939 року. Здається давно, але хай іще п'ять років... Та ні, не пізніше ніж за рік у мене також буде біла хата. Я збудую її цією одною рукою, збудую в самому вовчому лігві, десь між Гданськом і Кенігсбергом. Я прорубаю широкі вікна на море. На польське море. А синові скажу: цей білий домочок — наша фортеця. Будь її солдатом до самої смерті.

РОЗМОВА ПРО ВЧОРА І ЗАВТРА

Польський КПП. Польський солдат регулює рух, польські написи вказують вам шлях. При дорозі таблиця:

«Одне гасло для поляка:
Де побачиш — бий пруссака!».

Чекаючи машини, сидимо на лавочці. Поручник Леопард Крозве вказує на ліс.

— Ці сосни тягнуться повз Варшаву аж до самого моря. П'ять років тому в таких соснах у Східній Померанії знайшов свою смерть наш країний кавалерійський корпус.

Говорю про переваги пімецької армії в той час. Поручник перебивав:

— Знаю. Проти 300 наших бомбардувальників пімці кинули 3000 своїх. Але чому так сталося? Ми, поляки, трохи запізно розкусили цей горіх. Літаків у нас не було, танків не було, гармат — як кіт наплакав. Зате поміщиців хоч одбувляй. І, зважте, поміщиків дуже оригінальних: вони не хотіли платити податків. Ці податки платила за них держава у вигляді довгострокових позик, яких, до речі, ніхто не повертає.

Ми чванилися сілезькою промисловістю, а вся вона була фактично в пімецьких руках. Польські директори були лише «солом'яними людьми», статистами, які брали гроші і мовчали. І не тільки вони мовчали. Майже всі міністри мали в своїх сейфах пакети акцій сілезьких товариств. Рука руку мила — нашою кров'ю.

— Машина на Т.! — чусмо голос регулювальника.

Продовжуємо розмову на «студебеккері», вмостившись сяк-так на баках з бензином. Машина мчить на повний хід, липнєва спека залишається позаду, на КПП.

— Скоро будете в Варшаві.

Поручник щодо цього не має найменшого сумніву.

Поручник хвилину мовчить.

— Варшава вся в могильних хрестах. Але ті, що полягли, залишили нам щось більше ніж хрести: волю збудувати іншу, кращу Польщу. Хай собі наш селянин оре землю на свій лад, одинак польська земля мусить належати йому, і тільки йому. Хай собі наші люди моляться яким завгодно богам, але певне одно: вони вже піколи не молитимуться богам фінансового капіталу...

Машина уповільнює хід, обминаємо роту автоматників.

— А якщо запайдуться такі, що думають інакше?

Поручник кивнув головою на солдатів.

— Серед них таких не знайдете. А це — найважливіше...

Раптом несподіванка. З-поміж баків вилазить великий сірий кіт. Звідки він уявся, хто його знає.

— Маскота! — кричить молодий русявий зв'язківець.

Кіт вилазить на коліна поручника, він фаміліярно третиться об пряжку пояса.

— Якщо в моїй варшавській квартирі нічого вже не знайду,— сміється поручник,— то це буде мій новий інвентар номер перший...

Через кілька хвилин поручник зупиняє машину.

— Ну, я дома. До побачення над Віслою!

— До побачення над Одером!..

СОЛДАТИ ДВОХ АРМІЙ

Подвір'я велетенської казарми почорніло від людей у цивільному. День у день прибувають тисячі новобранців.

По шосе з піснею: «Воєнко, воєнко, цужесь ти за пані...» проходить батальйон піхоти. На солдатах новенькі мундири, вони одержали їх всього два тижні тому.

Батальйон повертає в ліс. На широкій галлявині живуть свіжо вириті окопи. Під узліссям застигли вайлуваті корпуси танків, перед ними гріються на сонці червоноармійці. Їх чоловік тридцять.

Керуючий заняттями офіцер говорить:

— Танкова атака вимагає сильних нервів, а в новобранців нерви поки що не завжди витримують. Тому ми вирішили дати їм сьогодні образну лекцію...

Червоноармійці підводяться і займають місця в окопах. Танки відриваються від темної стіни лісу, вони з зростаючою швидкістю катяться на окопи. Ось уже один з них заколивався, потім скажено завертівся на місці, збиваючи гору пілюки.

Минає п'ять хвилин, і «атака» закінчується. Червоноармійці, обтрущуючись, виходять з окопів.

Черга за поляками. Т-34 працюють на славу, зигзагувата лінія траншей зникає в жовтій хмарі. Раптом сигнал ракетою, сталеві потвори з злісним гарчанням повертаються в ліс. На цей раз рекруті здали іспит з честью — пі один з них не покинув свого поста.

Солдат Болеслав Нежва закоханий у бійців Червоної Армії.

— З такими,— каже він,— весь світ пройдеш і не загинеш. Дурень же Гітлер, що з ними війну почипав...

Так само як Нежва, думають і відчувають усі солда-

ти Польської армії. Дружити з червоноармійцем вважається там великою честью.

Рядовому Францеві Кшечковському найбільше імпонує дисциплінованість радянського солдата, його патріотизм, його чесність і людяність.

— Я заздрю їм. В мене німці розстріляли дружину і троє дітей, а я досі ще ні одного наці не вбив. А вони... Пане, вони страшні в бою, і хай прокляне свою долю той, хто зробив собі з них ворогів. Зате друга свого червоний солдат ніколи не зобідить. Я знаю їх добре. Наші частини розташовані поруч, ми заходимо до них у гості, вони до нас, співаємо пісень, ділимось солдатським добром, і, вірте мені: за весь цей час не було між нами жодної суперечки. А ви самі знаєте, як це багато значить.

Віддають палежисе і полякам бійці Червоної Армії.

* * *

Аж ось падійшла ніч... Там, на заході, над Бугом, творилося таєнство наступу. Під покровом зоряної липневої ночі лісними шляхами рушила па бій Польська армія в СРСР. Вона йшла на священий для неї Захід, назустріч своїм неповторним дням.

Щасливої, щасливої дороги, поляки! За Польщу вільну, сильну, демократичну!

В вересні 1939 року па шляху Перемишль — Львів відбувалися оригінальні перегони. Під гаслом «На Львів!» німецькі танкові з'єднання мчали на повний хід, змагаючись за першість у захопленні міста.

Однак пімців спіткало розчарування.

З-за вінницьких горбів виповзали важкі радянські танки. Запал гітлерівських спортсменів раптом прохолос, вони були змушені податися за річку Сян.

В червні 1941 року німецькі панцеррегіменти¹ знову затужили за прекрасним Львовом. На цей раз про перегони не могло вже бути й мови. Багато потекло німецької крові, поки Берлін міг сповістити про зайняття Львова.

Він сповістив про це під звуки фанфар, під прусську барабанну дріб. Прапор із свастикою на львівській ратуші зовсім запаморочив Гітлерові голову. Тут збігалися шляхи з Польщі, Словаччини, Угорщини і Румунії; звідси широким віялом стелилися шляхи у великий і багатий український край, в далеку, чарівну Колхіду, де, здавалося, чекало персможча легендарне золоте руно.

Гітлерівські аргонавти захопили Львів 29 червня* і вже через кілька днів перейменували вулицю 3-го травня на вулицю 29 червня. А ще через кілька місяців у Львові з'явилася установа, яка мала будувати шляхи Берлін — Львів — Одеса та Берлін — Львів — Харків.

Цими артеріями повинно було, за планами Гітлера, літися в живіт Німеччини чорне золото Азербайджана. На Руській вулиці, сквапно перейменованій па Ройссенштрасе, красувалася вже новенька вивіска пімецького нафтового акційного товариства.

¹ Танкові полки (нім.). — Ред.

1 серпня 1941 року Львів став «столицею» п'ятого дистрикту нової німецької провінції. Генерал-губернатор Франк говорив уже про тисячоліття. Він гордим кроком Юлія Цезаря сновигав по залах львівських музеїв та вибирав очима годинники, що пам'ятають часи Богдана Хмельницького *, гобелени епохи короля-сонця, картини майстрів ренесансу.

На станції чекали вже вагони. Вони везли до Німеччини казкові скарби казкового міста: дзеркала венеціанських майстрів вперемішку з безцінними фоліантами бібліотеки Оссолінеум *. Периферійному дистриктові периферійної провінції вони, на думку німців, були пе потрібні.

Інші поїзди прибували з Берліна. В м'яких вагонах першого і другого класів приїздили «тисячолітні» володарі міста і дистрикту: гегаймрати, гофрати, штадтгауптмани, віршафтслейтори, штурмбанфюрери з дружинами, з тещами, з рудавими фріцами і фрідами, з шотландськими собаками, з анкарськими котами і бразилійськими папугами. Для них очистили найкращий район міста, їм віддали меблі людей Львова, їх білизну, їх постіль, їх одежду, їх сонце, їх повітря, їх дерева, їх квіти.

Через рік Львів палічував уже цісії галасливої череди понад 300 тисяч голів. Все це юло, пило і ригало, взимку ходило па оперети Легара, а влітку вилазило па Високий замок і з пасолодою спостерігало видовище в стилі Нерона: як їх знайомі в есесівських і гестапівських мундирах бензином поливали з шлангів будинки Підзамча і живцем спалювали в них єреїв.

В колишньому палаці цісарського памісника сидів губернатор у широчезних галіфе на кшталт редьки. Цей Макіавеллі з берлінського Александерплаця три роки снував криваве павутиння зради і провокації. Він пенавидів нащадків Сагайдачного *, він непавидів і пащадків Костюшка. Іх було забагато для губернатора; губернатор не міг спати спокійно, поки вони жили і дихали за стінами його палацу. Він вперто, з садизмом цікував одних на других. Він з посмішкою задоволення оглядав у львівських лікарнях пацієнтів з ротом, роздертим від вуха до вуха. Це була його робота...

Сьогодні все це скінчилося. Львів знову вільний.

Ми знаємо, що не застанемо вже в живих ні Гаврилюка *, ні Тудора *, ні Бой-Желенського, ні Шудріха *. Ми

знаємо, що ніяка сила не воскресить тисяч і тисяч мучеників, похованих на Пісковій горі і на Янівському, що довгі роки ще павіть старі львівські мури оплакуватимуть розтерзаних німцями дітей левиного міста.

Але ми знаємо також, що поранений Львів підведеться знову, та що через рік-два ви не впізнаєте його,— стільки буде в ньому молодості і сили.

І самс за те, спасибі тобі, радянський солдате, що не сеш життя туди, де досі панувала тільки смерть. Спасибі від України, спасибі від її багатостражданного міста Львова.

Если увидите на стенах Львова латинскую надпись «Семпер фиделіс», то знайте, это значит: «Всегда верный».

Эти слова писала некогда завоевательная рука, которая хотела таким образом подчеркнуть верность Львова Речи Посполитой.

Но город Львов понимал эти слова по-своему. Импульсивный, гордый народ действительно оставался всегда верным единой и бессмертной своей любви к свободе.

В 1848 году он дал почувствовать эту истину венскому мракобесу Меттерниху. В то время «весна народов» * триумфальным маршем прошла по улицам Львова. Протекла под аккомпанемент жгучей канонады австрийских пушек. И когда сраженная революция пала смертью храбрых на разбитых бомбами баррикадах, она передала свою бунтарскую песню будущим поколениям города каменных львов. Ровно сорок лет тому назад эта песня воскресла на баррикадах Стрелецкой площади. В тот июльский день бастующие рабочие Львова бесстрашно смотрели в глаза смерти, они голыми руками стаскивали с коней вооруженных до зубов венгерских гусаров. В них стреляли, их рубили саблями, а они не сдавались, они бились, голыми руками бились и до последнего своего вздоха оставались верными любимой неизъяснимой чудеснице-свободе, ради которой стоило бороться и умирать.

В памяти львовян не изгладились события апреля 1936 года. В истории Европы бурных тридцатых годов вы не найдете примеров такого массового героизма, такого безумного на первый взгляд порыва человеческой массы, которая под градом пуль польской полиции прокладывала себе дорогу через город, имея вместо знамени и оружия лишь гроб, черный сосновый гроб с прахом погибшего товарища...

В сентябре 1939 года крылья свободы затрепетали, паконец, над городом ее детей. Не падолго! Не прошло и

двух лет, как па Львов опустилась ночь кровавого гитлеровского кошмара.

Фашисты знали дух гордого непокоренного города. Они решили выжечь его раскаленным железом. Про то, что творилось во Львове за эти три последних года, расскажет вам каждый львовский камень, ибо на каждом из них запеклась горячая кровь детей моего города.

Живописные окраины Львова — это одна сплошная могила, где вечным сном покойится половина его жителей.

Это страшная, потрясающая правда. Не подумайте, однако, ради всего святого, что кровь этой полутораста-тысячной армии львовян погасила пламя свободы в сердцах тех, что остались живыми. Нет! Эти сердца были верными ей каждый час, каждую минуту.

В то время, как в степах города свирепствовало гестапо и специальные отряды СС, в недалеком Белогорском лесу напряженно работал штаб мстителей. От львовского вокзала отправлялись па запад поезда и... не доходили до следующей станции. В эсесовском театре недолго танцевали проститутки из венского Гюнтерля. Они взлетели на воздух вместе со всем театром, битком набитым их эсесовскими поклонниками.

Губернатор Вехтер недолго пользовался помощью своего заместителя Бауэра. Посреди дня, почти в центре города, горячие львовские пули смели с лица украинской земли и Бауэра, и его сотрудника Шнейдера.

Вечная память и вечная слава храброй неизвестной женщине, которая четырьма выстрелами из нагана убила на улице Коперника четырех гитлеровских офицеров.

В сумерках, когда Гетманские валы кишили гуляющими немецкими солдатами, из какого-то переулка высекивала вдруг «машина смерти». Она полным ходом мчалась через город, и люди в черных, новеньких мундирах эсесовцев поливали пулеметным огнем ошарашенных немецких солдат. Это бойцы львовского рабочего партизанского отряда расплачивались за кровь и слезы их города.

Нынче Львов красными знаменами приветствует своих освободителей. Он приветствует армию героев с гордо поднятой головой, как боец встречающий бойца.

Читатель, если твой путь пройдет когда-нибудь через Львов, сними в его воротах шапку. Всегда верный город, город-боец полностью заслужил твоего внимания.

Це було на параді селян Львівщини. В зал, де відбувалась парада, прийшла делегація робітників міста Львова. За її дорученням робітник паровозремонтного заводу тов. Василишин звернувся до трудівників села з таким словом:

— Товариші селяни! Робітники міста доручили мені вітати вас і передати, що завдяки нашій праці безперебійно ходять поїзди, нормально працює Львівська залізниця. Силами робітників відновлено роботу заводів. Ми подбали про те, щоб трудяці мали воду і печений хліб. На сьогодні в місті працюють всі фабрики і заводи. Це зробили ми — робітничий клас визволеного Львова...

Зміст промови тов. Василишина нагадує про те, свідками чого ми були в усіх визволених містах. Але зовсім інакше все це сприймається тут, у Львові, на Західній Україні. Коли творить якийсь подвиг шахтар Донбасу — це дій людини, яка 27 років вчилася жити по-радянському і по-радянському працювала. Коли на третій день після визволення міста одержує електрику Київ чи Харків — це подвиг людей, які вже або забули, або по молодості своїй не знали, що таке експлуататор, що означає бути без роботи. І кияни, і харків'яни, прийшовши у визволене рідне місто, негайпо бралися за відродження його, бо тільки вопи є господарями міста.

Львів'янинові було важче. У Львові до вересня 1939 року на біржі праці було зареєстровано до 100 тис. безробітних. Біржа зникла там тільки відтоді, як прийшла у Львів Радянська влада. 400 різних підприємств поглинули всі вільні робочі руки. Вперше у Львові промовили слово «эмагання». Вперше пізнали радість назватися «ударником». Вперше праця людини стала нормуватися законами і людина почала думати не про те, як

врятувати себе від експлуататора-господаря. Вона почала думати, як краще проявити себе, своє вміння, свої здібності. Змагання збудило в людях бажання випередити інших, щоб спільними зусиллями зробити більше.

Прийшла війна. Знову львів'янин пізнав горе, горе, ні з чим незрівнянне, і робітник прекрасно розумів серцем своїм селянина: у селянина забрали землю, про яку він мріяв і яку йому дала тільки Радянська влада; у робітника забрали право на вільну, творчу працю, його зробили рабом.

Нині, коли знову воля прийшла до Львова, робітники, так само, як і інтелігенція, відчули, що вони покликані зробити так, щоб швидше Львів став містом, де для послуг людини є і вода, і електрика, і трамвай.

Люди вийшли на трамвайні колії, і 45 кілометрів шляху було підготовлено до експлуатації. 40 поїздів готові вийхати по чотирьох маршрутах. Їх підготували слюсари тов. Якубовича, бригада якого вперше після трьох років неволі знову дісталася звання ударної.

Щоденно 75 підприємств живиться газом з газового заводу. І цю велику перемогу вклали свою працю тесляр Фрихов, токар Лоначек, каменяр Кам'янецький. Завершено відбудову нафтоперегонного заводу, і вперше робітники заводу сказали:

— Ми викопали соціалістичне зобов'язання.

Нові слова, нові явища в житті людей, яким віднині жити тільки по-радянському!

Не думали робітники електролампового заводу, що їм ще доведеться бачити колись свій завод відновленим, бо такого там накоїли німці, що ніхто, здавалося, вже не міг дати справі лад. Та прийшла Радянська влада. Вона сказала, що треба відновити електроламповий завод. І на 10 днів раніше строку (у Львові вже теж знають, що Червона Армія багато виграє, коли щось в тилу робиться до строку) змонтували з некомплектного устаткування шість машин для електролампового виробництва, і бригада в складі Гриндовського, Філіна, Пшешляка, Шабистого виробила 1100 ламп.

Львів'яни теж були учасниками переджовтневого соціалістичного змагання. На підприємствах відбувалися збори, на яких люди брали на себе зобов'язання. Урочистість і піднесення, з яким все це робилося, визначалися тим, що львів'яни знали про те, що такі ж зобов'язання

беруть і в Москві, і в Донбасі, і на Уралі, і що вони — львів'яни — віднині відповідають за свою працю перед Батьківщиною так само, як і донбасівці, як і москвичі, як і уральці, бо одна у них Батьківщина — Радянський Союз. Ця Батьківщина прислала їм допомогу і принесла волю. Ця Батьківщина кличе їх тепер загіти рани Львова.

Є ще підлота, що не дає визволеній землі па повні груди дихнути повітрям. Це ті, хто не може примиритися з тим, що львів'яни на запитання про те, чи щасливий він, відповідає: «Так, щасливий, бо віднині в місті моя влада, відпині я тут господар!».

І тому представник робітничої делегації, що прийшла вітати нараду селян, гнівно піднімає догори руки і виголошує:

— Головне — всією громадою взятися і пещадною мітлою вимести з нашої радянської Львівщини смердюче сміття, цей німецький гній, що залишився після фашистів — різні банди українсько-німецьких націоналістів. В нас сила, в нас влада, і ми не будемо терпіти цей фашистський гній на своїй землі. Одним кулаком по них вдаримо і розчавимо їх!

Селяни відповіли на слова робітника овацією.

Варшава — вільна, па мурах Чепстохова червоним, малиновим і білим розквітли прапори перемоги.

Німці зазнали нищівного удару. Армії трьох маршалів після короткого, запеклого штурму зламали укріплення ворога, щоб у величному пориві рушити вперед, на Захід, до остаточної перемоги. Темп їх маршу — небуваний в історії воєн. Минуло всього чотири дні від початку генерального наступу, а вже Червона Армія біля Вісли — біля Сілезії — на півдні, біля Східної Пруссії — на півночі.

Здавалось німцям, що згарища Варшави будуть могилою польського народу, що ніколи вже не встане він з-під їх нищівного тягаря.

А Польща встає. Польща 1945 року, нова Польща, про яку раніше можна було тільки мріяти, для неї страждати й гинути.

Сьогодні польський воїн, вступаючи Грушевським шосе до серця свого краю, здійснює не тільки свій сон про шпаги, але й про польську землю для польського селянина, польську свободу для польського народу — і про державну могутність.

Переможний визволіний похід Червоної Армії через польські землі па захід залишиться пазавжды в пам'яті майбутніх поколінь польського народу. В пам'яті і в серці.

Ураганий вогонь радянських батарей над Віслою сповістив не тільки про початок останнього етапу визволення Польщі. Навіть найбільш глухих він переконав мовою великої правди, що народ Леніна, народ захисників Сталінграда вирішує сьогодні долю людства, його майбутнє і його щастя. І вирішить для щастя усіх уярмлених народів, що прагнуть свободи, як повітря.

В результаті підлої політики упирів шляхетчини чудова Варшава лежить сьогодні в руїнах. Збудусте її, поляки, вдруге, і буде вона ще прекрасніша. Якщо бракуватиме вам сили, допоможемо вам, як допомогли учора, як допомагаємо сьогодні.

Присягаємо вам: Варшава не загипула, Варшава встане з руїн. Вільна Варшава — гордість ваша і наша. Хай живе Варшава!

Над далекою Волгою в евакуації мене запитували кияни, харків'яни й москвичі:

— Що з Мюнцером?

Я їм нічого не міг відповісти. І тільки повернувшись у визволений Львів, я їм можу сказати: Мюнцера немає більше серед нас.

Цей маленький горбатий єврей з фантастичною чудреною був гордістю Львова. І не тільки Львова — всієї пашої країни. Коли Мюнцер сідав за рояль, і його руки зливалися з клавіатурою, у вашому серці воскресали Бах і Бетховен, Шопен і Ліст, і ви ставали віч-на-віч з безсмертям.

Мюнцера немає більше серед нас і — не буде. Німці арештували за «шигунство», бо син його проживав у Англії. Цю маленьку людину били до нестягами, плювали їй в обличчя, а наглу мившись доскочу, постригли їй голову до самої шкіри і звільнили — з жовтою латою на рукаві.

Через деякий час Мюнцер знову зник. На цей раз назавжди.

Якова Мунда менше знали; він довгі роки не покидав Львова. Вдень він був викладачем консерваторії, ввечері дирингував в оперному театрі, а ночами писав пісні, і ці пісні співав потім увесь Львів.

Мунда, як і всіх євреїв, загнали німці в гетто. В кімпанті, величиною в 20 квадратних метрів, жило 20 чоловік. Не вистачало води, не було за що купити хліба, бруд і воші роз'їдали в багатьох приреченців волю до життя, людську гідність. А Мунд — писав симфонію.

Він зізнав, що дні його полічені, що не уникнути йому трагічної долі його народу. І саме тому в страшних умовах гетто Мунд працював так, як не працював ще ніколи.

Людина, що гинула повільною смертю, мовою звуків цисала для тих, що залишаться в живих, заповіт — гімн все-персмогаючого життя.

Одного дня по Мунда прийшли гестапівці і повели його у Янівський табір смерті. Там Мунда разом з іншими кращими музикантами Львова змушували проводжати пристрасними аргентинськими танго все нові і нові колони в'язнів, що йшли на страту...

Мунд загинув одним із останніх, а з ним загинула і його незакінчена симфонія.

В останні місяці перед війпою Альтер Кацізна помолдовав на добрих 10 років. Ті, що знали його з Варшави, дивувалися, як цей кабінетний письменник на їх очах переродився в радянському Львові. Треба було бачити, з якою молодечою пристрастю виступала ця літня людина на зборах, мітингах, перед мікрофоном. Кацізна не знав, що таке відпочинок. З-під його пера виходили вірші, оповідання, нариси, статті. Він знайшов час і пате, щоб закінчити нову п'есу. «Оперу єрея» збирався грвати Міхоелс, про неї запитували інші театри. Кацізна був на сьомому небі. Пам'ятаю, як від радості третмілі його руки, коли він показував мені тільки-по підписаний контракт.

Прийшла чорна червнева неділя. Кілька днів пізніше залиничний транспорт був виведений з ладу, шляхи на схід сонця опинились у вогні «мессершміттів», «юнкерсів» і парашутистів-диверсантів. Кацізна знову про це, але він вирішив будь-що йти за цими, хто промостили перед ним шлях до безсмертя.

Він вийшов із Львова з 18-річною дочкою. Під Тернополем перестріли їх бандерівські бандити. Ударами прикладів загнали батька і дочку у подвір'я в'язниці. Поки мученицька смерть закрила Кацізі очі, він мусив дивитись на те, як під ударами палиць сконала його дочка.

Ця ж сама доля спіткала майже всіх єврейських письменників Львова. Ніхто з них не вийшов зустрічати нас у радісні липневі дні 1944 року. Нема в живих пі чудесного сатирика Перле, ні близкучого поета Вебера, ні перекладача «Пана Тадеуша» — Кенігсберга. Я не можу також забути моого друга — поета Шудріха. Цей старий підпільник знову, що таке боротьба, він умів умерти тільки так, як умирає солдат. В той час, як гітлерівці на десятках машин возили через місто роздягнутих догола

людей у Лисиничський ліс на страту, Шудріх став одним із засновників підпільної антифашистської організації.

Якось ранком Шудріх зустрівся віч-на-віч з гестапівцями, які його шукали. Він привітав їх чергою з пістолетом. Шудріх умер із славою.

Муки єврейського населення в окупованому Львові не піддаються описові. Для багатьох нещасних ціаністий калій був єдиним рятушком від цього пекла на землі. Було безліч випадків, коли брат труїв брата, а мати — власну дитину. Молодого доцента медінституту В. сховали його колеги разом зі стареньким батьком у єдиному можливому складиці — виїмці під пахилистою підлогою інститутської аудиторії.

Під час викладів батько і син сиділи, тамуючи подих. Минали дні, весну змінило літо, почалася друга зима, і нещасні забули, що таке сонце. Старий осліп, а згодом збожеволів. Умовлювання В. не допомагали, його батько не усвідомлював уже, що таке обережність.

Студенти звернули увагу на дивне шарудіння під підлогою. В. зрозумів: ще день, ще два, і їх знайдуть; тоді в одній ямі з ними ляжуть і їх рятівники.

В пригіді став ціаністий калій. Потім В. пошматував труп батька на частини, а колеги доцента під покровом ночі виносили їх з будинку інституту.

Там, де було львівське гетто, стоять нині обгорілі мури. Нам показують напівзруйнований будинок. З-під руїн стирчать заіржавілі ноги ліжок. Тут був госпіталь, тифозних. Коли його вкрай наповнили хворі, гітлерівці щільно позачиняли двері та із шлангів облили бензином мури і покрівлю. Вкупі з хворими згорів увесь персонал госпіталю.

Поодалік, там, де з другого поверху звисає вигнуте вогнем поруччя балкона, жила мати двох невеличких дітей. Виключна краса цієї молоденької жінки принадила німецьких убивць. Коли настирливі вимоги есесівців не привели ні до чого, вони придумали помсту: кинули свою жертву па ліжко і ногою від стола резтерзали її нутро. Їх не збентежив навіть лемент ошалілих від жаху дітей.

Влітку 1943 року стихли крики палаючих людей. В усьому гетто залишився цілим тільки один будинок, на розі вулиць Локетка та Під Дубом. У ньому забарикадувалися чоловік 200, тих, що вирішили дорого продати своє життя. Вони мали кілька гвинтівок і стільки ж заіржа-

вілих шістолетів, проте гомін пальби лупав пад містом зранку до вечора. Чоловік 20 гітлерівців лежало з пропстрелепими головами на брукові, коли останній хоробрій пустив у своє серце останню кулю.

Земля Львова просякла кров'ю сотень тисяч замордованіх. Змішалася в її падрах кров єврейська з кров'ю українською і польською і об'єднала три народи братерством спільногого мучеництва і спільної певгасимої ненависті до німецьких убивць.

Гітлерівські кати замучили сврейку, яка була останньою арфісткою Львова, їм здавалося, що після цього в місті музики назавжди замовкпе після.

Вони і на цей раз помилились. Осиrotілу арфу піднімуть інші руки і її струни зпову зарокочуть. Це буде радісна пісня перемоги, пісня дітей країни, де нема пі сліна, ні іудея і де найвищим законом є благо і гідність людини.

На початку травня 1936 року одна з львівських газет писала:

«Цьогорічна першотравнева демонстрація була чимось таким, чого Львів ніколи не переживав. 60 тисяч чоловік — робітників і інтелігенції, тобто половина населення міста, пройшли вулицями міста з прапорами кольору крої ві і піснями про день розплати».

Це було через 15 років після кривавих квітневих подій, коли на вулицях Львова героїчною смертю від куль польської поліції загинуло більш як 100 учасників похоронної процесії, що йшла за труною забитого поліцією безробітного *. Це було тоді, коли ще не висохла кров на львівському бруку і залишки барикад свідчили про те, що тут люди вмирали так, як вмирали колись паризькі комунари. Ця першотравнева демонстрація була демонстрацією усієї львівської громадськості, славної громадськості, яка, може, і не розуміла тоді як слід, та серцем відчувала, що так далі бути не може, що всі мають одного спільногого, невблаганного, смертельного ворога — фашизм, з яким можна розмовляти лише однією мовою — мовою гвинтівок і гармат.

Так само ніколи не забудуть робітники Львова і 1-го Травня 1938 року, коли велика демонстрація проходила з червоним прапором повз костьол св. Магдалени, з-за костіольного паркану полетіли на голови робітників білі пакети! Почулися вибухи, крики і зойки поранених. Це фашистська зграя під охороною польської поліції готувалася до днів, що мали прийти і розпеченим заливом випалити з пам'яті їй сердець трудящих першотравневе свято.

Надійшли роки фашистської окупації. Франки, вехтери, бауери, вільдхаузери вже у перший день свого панування поклали хрест на все, що було святым для робітни-

чого класу. Говорили вони, що німецький солдат раз і паважди втоптив у болото червоний прапор революції.

І вони не лише говорили, ці вбивці пролили у Львові стільки нащої крові, що здавалося: потоне в ній гідність людини і її любов до правди і свободи. Підіть на площу Солських і подивіться на стіну театрального магазину. Ви побачите там сліди багатьох куль. Тут німці па очах мешканців Львова розстрілювали своїх в'язнів. Їх передсмертного крику ніхто не почув, вуста в'язнів були заляплені гіпсом.

Німці розстрілювали десятки, сотні тисяч людей, але вбити народ вони не могли. Львів чекав і, чекаючи, боровся. Спогад про Перше травня жив у серцях людей, наказував їм ще сильніше битися у грудях, запалював віру в майбутнє визволення.

27 липня минулого року разом з гуркотом радянської артилерії повернулася до Львова свобода, над містом замайорів червоний прапор, той самий, який впродовж 40 літ щороку линув на чолі першотравневих походів. Але цього разу це був прапор перемоги, прапор великої армії-визволительки, армії-месніці.

Завдяки їй Львів став навіки українським, навіки радянським.

Сьогодні, в день 1 травня 1945 року, наша армія громить рештки ворога на руїнах проклятого Берліна.

Пробила остання година фашистської Німеччини. Вільний радянський Львів вперше за три роки знову вийде на першотравневу демонстрацію, яка цього разу буде великою демонстрацією торжества нашої справедливої справи, за яку з таким героїзмом ішли на муки й смерть наші країні з кращих. Їхня кров не була пролита даремно, і сьогодні, коли міста нашого краю гарматними залпами салютують переможним воїнам Червоної Армії, згадаймо і тих воїнів великої армії свободи, які в часи шаленого фашистського терору безстрашно боролися за те, щоб свято 1 Травня було таким, яким воно є тепер, святом вільних людей на вільній землі, святом найбільшої і пайбільш радісної в історії людства перемоги.

ТОРЖЕСТВО ЧЕСЬКОГО НАРОДУ

(*Від спеціального кореспондента
«Радянської України»*)

«ВІТАЄМО ВАС У ПРАЗІ!»

«Вітаємо вас у Празі! Як радісно вітаємо, про це свідчать прапори, квіти, діти, що простягають до вас руки, і матері, які з таким довір'ям передають їх у ваші обійми. Про це голосно говорить торжество багатьох тисяч, яке супроводить вас по вулицях, це видно з захоплених очей дівчат та із сліз в очах дуже стриманих чоловіків. Ви самі це бачите, самі відчуваєте... Коли ви вступили в Прагу, бруків перед Тинським собором ще димився кров'ю наших юнаків, які захищали Прагу проти ворожих гармат і кулеметів майже голими руками. Народ, який вітає вас з таким захопленням у дні визволення, спокопівку був зв'язаний з вами кровними узами братерства і слов'янського споріднення, відчував сердечну близькість людини до людини. Тим-то тепер, коли ваши автомобілі оточені шкільною молоддю, студентами, жінками, вулиці усіяні празькою людністю з фабрик, крамниць, майстерень, канцелярій і ательє художників, все складається так природно й зрозуміло, наче б ми належали до однієї великої сім'ї».

Рукою письменниці Анни Марії Тільшової * писала ці слова вся Прага, Прага незабутніх травневих днів. Коли ви сьогодні бачите на мурах празьких будинків написи: «Чехи! Радіостанція закликає вас на допомогу», знайте, що празька радіостанція вже з першого дня захоплення її повстанцями гукала на допомогу усіх, кому дорога була справа перемоги над спільним ворогом.

Боротьба була нерівна, на Вацлавське намістя градом сипались бомби, есесівські частини в години на годину звужували кільце навколо «Революційної гвардії». Здавалося, години Праги були злічені, привид Варшави павис над золотим містом. Палала старовинна ратуша, під пам'ятником Гуса * лежали трупи останніх захисників

Старого намістя, і есесівці відзначали свою перемогу церетворенням Тинської церкви в погребник. В ніч з 8-го на 9-е травня ніхто в пражан не спав, хоч стрілянина стихла. Вони знали: трудящий день мусить стати або останнім днем Праги, або днем її рятунку, днем визволення. Їх підтримувала віра в те, що Червона Армія почута тривожні сигнали Праги та що вона — вона єдина виконає до кінця свою визвольну місію.

Пражани не помилилися. На перший заклик їх радіостанції армія маршала Конєва * підпялася в безприкладний по силі удару й швидкості похід. «Вперед па доцомогу братній Празі!» — стало гаслом кожного нашого солдата. На світанку 9-го травня цей марш закінчився: танки генерал-полковника Лелюшенка * вкотились в ошалілу від радості Прагу.

ЛІДІЦЕ *

В неділю 10-го червня Прага спорожніла. В той день усі шляхи вели на захід, на Кладно.

Серед чистого поля на горбочку — трибуна, трохи нижче, 200 кроків від неї,— гора вінків. Обабіч могили 184 мучеників — величезні смолоскипи. Навколо кількасоттисячна людська маса, мовчазна, зосереджена.

...Коли зачитуються перші слова урядового декрету, хмара вкриває сонце.

«10 червня 1942 року з безприкладною жорстокістю наших спокопувічних пімецьких ворогів було зруйноване з землею село Лідіце, Кладненської адміністративної округи. Населення Лідіце було винищено або ж вивезено поза межі країни, а назва села Лідіце мала бути, за планом варварських німців, раз і назавжди викреслена із списків наших сіл. З цим брутальним злочином зв'язаний один з найтяжчих періодів в житті чеського народу. З метою виправлення цієї трагедії уряд Чехословацької республіки на своєму засіданні, що відбулося 6 червня 1945 року, вирішив збудувати нове Лідіце. Відбудувати в визволеній Чехословацькій республіці село Лідіце в його колишніх межах і з його стародавньою чеською офіційною назвою. Дане в Празі 10 червня 1945 року».

...Біля ще не відкритого пам'ятника стоять па почесній варті два бійці Червоної Армії. Шадас шовкова завіса, відкриваючи обеліск, а на ньому золоті літери напису:

«Лідіцьким селянам, жертвам пімецько-фашистських окупантів, від червоноармійців, сержантів та офіцерів частини Героя Радянського Союзу полковника Панкова».

На місце радянських вартових стають чехословацькі солдати.

Громадянська панахида скіячилася, море людських голів рідше її розпливається. Перед могилою залишається тільки чимала група жінок у чорному. Це дружини, матері і сестри закотованих. Їх кілька днів тому було привезено з німецьких канцтаборів, де на протязі трьох років каралися за те ж саме, за що їх чоловіки її брати поклали свої голови, за що організація Тодта * перетворила їх село на рівну як стіл пустелю, за що їхніх матіять порозвозили німці невідомо куди її на яку долю,— за те, що вони чехи, чехи з села Лідіце, що його після вбивства Гейдриха * так був зненавидів кривавий Гітлер. Скорботним жінкам важко покинути це місце, з яким зв'язана їх молодість, їх радісні роки, хоч ніщо, буквально ніщо не нагадув їм на цьому порослому бур'яном полі їх рідного, чепурного села Лідіце.

В сусідньому селі задзвонили на вечірню. Рвучкий вітер зашарудів у вікнах і квітах, рвучкий вітер розколивав полум'я надмогильних смолоскипів, і здавалося, що вони — символ чеських сердець, в яких розпалився воголь торжества, визвольна буря зі Сходу. Та сама, що замість слів «Правда переможе» дала змогу чехам написати на своїх прапорах горде «Правда перемогла».

ПОКЛІЧЕНА КРАЇНА

Якщо не рахувати зруйнованої гітлерівцями ратуші XIV століття, кількох десятків розбитих будинків і пошкодженого бомбами Національного музею, пожежа війни пощастила Прагу. Чепурно одягнені дівчата, весела гомінка юрба, що вечорами заповнює тротуари залиного світлом сотень ламп Вацлавського намістя, музика, яка лунає в незліченних кафе,— все це створює у вас враження, начебто ураган війни зачепив лише краєм крила столицю чехів і словаків. Насправді ж, досить нам зайти хоча б у перше-ліште кафе і ви переконаєтесь, що це зовсім не так. В одному з кращих кафе Праги, де щовечора можна почути концерт жіночого оркестру Марії Голецо-

вої, вам подадуть лимонад з сахарином або ж ячмінну каву з тим же сахарином. І це в країні, яка славилася колись своїми плантаціями цукрових буряків і прекрасно обладнаними цукроварнями.

Чехословаччина — це найнепадніше пограбоване підмісями країна в усій Центральній Європі. Тут було запропоновано карткову систему ще тоді, коли в Європі про війну тільки говорили. За 6 років окупації ця невеличка, але багата держава цілком розграбована. Чудесну моравську пшеницю чехи лише сіяли: збирали її німці, продаючи потім чехам хліб з суміші висівок і тирси. Чеські цукрові заводи працювали на повний хід, однак цукор забирали німці, великудущно залишаючи чехам за вагон цукру 1 кілограм сахарину. Національна страва чехів — гуска — попливла також на річку Шпрее. Її ціна в останньому році окупації дійшла до 10 000 марок (2000 крб.), тобто до однорічного заробітку середнього службовця.

Чехословацька текстильна промисловість займала раніше третє місце в Європі. Нині вона не займає ніякого місця, німці попросту ліквідували її. Вони повивозили до Німеччини устаткування, а на його місце поставили верстати для виробництва озброєння і боєприпасів. Нарешті, вони привели до того, що єдиним продуктом, доступним для жителя «протекторату», стала зубна паста.

ТИ, ЩО ЖЕРТВОЮ ПАЛИ

Та це все справи скоромпнущі, поправимі. Сьогорічні хліба зеленіють уже для чехів, цей роботячий народ зуміє також в короткий строк віdbuduvati свою промисловість. Трагедія починається з людей, з тих, які не повернулися ні з тюрем, ні з концтаборів. Лідіце було тільки епізодом, потрясаючим, але спізодом. Серед багатьох тисяч розстріляних, замучених знаходимо імена, відомі далеко поза межами Чехії і Словаччини. Згасили гестапівські кулі полум'яне серце поета Владислава Ванчури *, вмер у концтаборі за 3 тижні перед визволенням письменник Йосиф Чапек, брат покійного Карела. Загинув мученицькою смертю професор Празького університету Йосиф Марді, розплатився своїм життям проф. Йосиф Пата, поліг смертю хоробрих разом із своїми студентами доцент Йосиф Матошек.

Був час, особливо після вбивства гітлерівського намісника Гейдриха, коли працьке радіо передавало безконечні списки страшних чехів і словаків. Якщо ви будете свідками непримиренної фанатичної ненависті Чехії до німців, то пе забувайте — чехи з величезною увагою слухали ті страхітливі радіопередачі. А цей народ уміє все, крім одного. Він не вміє ні забувати, ні прощати.

ПОСЛІДЬ

Масові страти чехословацьких патріотів відбувалися в подвір'ї працької тюрми, на так званій «Панкратці». Сьогодні ця тюрма налічує кілька сот «жителів», що чекають на суд. Це колишні «міністри протекторату», всілякі СС — обергрупенфюрери, гестапівці і просто зрадники. Серед них окреме місце займають так звані колаборанти, тобто чехи, які з різних причин — здебільшого шкурного характеру — були на послугах в окупанті.

Колаборант — це зілля, коріння якого сягає в минуле, в часи австро-угорської монархії. Типовими представниками цієї ганебної породи були «президент» Гаха і «міністр протекторату» Моравець. Обидва вони займали колись значне місце на ієрархічній драбині австрійської цісарської бюрократії, і вони з легким серцем поміняли свободу своєї країни на позолочене гітлерівське ярмо, ставши згодом правою рукою гестапо.

Серед колаборантів були й такі, що вважали «співпрацю» з окупантами за єдиний шлях до врятування... чеського народу, зокрема його інтелігенції.

Трагічний приклад таких перевернутих понять про те, що добре і що погане, дав Йосиф Шуста, довголітній президент Чеської академії наук і мистецтв. Після довгих наполягань Геббельса він погодився вмістити в газетах дві статті, звернені своїм вістрям проти Об'єднаних Націй. Коли Прага стала знову столицею вільної Чехословацької Республіки, уряд з уваги на великі наукові заслуги старого професора, залишив його па посаді президента академії. Та совість Шусти пе заспокоїлась від цього. Він не міг, він не мав морального права ділити з своїм народом щастя визволення, його ганьба ходила за ним услід, як тінь. Шуста втік від неї, стрибнувши в глибокі і рвучкі води Влтави.

В чеському синдикаті письменників відбувається чистка. Летять за борт безпринципні літературні ремісники, німецькі клеврети, між ними редактори журналівчика «Освіта», помітного тим, що майже кожний його номер починається з портрета... Гітлера.

Визволена від кайданів франків і моравців чеська література займає належне їй місце в житті народу. Лунає знову завжди молодий голос поета С. Неймана *, 70-річчя з дня народження якого відзначала нещодавно громадськість Праги. На літературних вечорах користуються великим успіхом поезії Й. Гори *, В. Палівця *, А. Сови *, В. Незвала * та Ф. Галаса *, що його «Барикада» сьогодні на устах у всіх. Найбільшу популярність у читацьких масах Чехії здобуває революційна, бойова поезія.

Останні роки дали чеській літературі нових талановитих авторів. 21-річний поет Й. Свобода звернув на себе увагу збіркою «Віяло вітру». Дуже вдалим був також дебют Яна Дрди *, автора роману «Містечко на долині».

В 1938 році в Празі було понад 20 театрів. Сьогодні вони знову повертаються до життя. «Міський народний театр у Карліні» відкрив сезон патріотичною п'єсою Арношта Дворжака * «Гусити». «Театр на Виноградах» готує п'єсу письменниці Шейнфлюгової * «Перемога мертвих». Проблематика цієї письменниці нагадує де в чому шукання покійного К. Чапека, однак без гостроти його соціального аналізу.

В двох празьких театрах ідуть радянські п'єси: Серафимовича «Залізний потік» та «Загибель ескадри» Корпійчука.

Цими днями повернувся з гамбурзького концентраційного табору Е. Ф. Буріан *, людина, яка створила нову споху в розвиткові чеського театру. Е. Ф. Буріан — геніальний режисер, при цьому відомий музикант, оперний композитор, співак і драматург. Його прибуття до Праги нагадувало тріумфальний в'їзд національного героя. Парад захищав його квітами, і не було в той день жодної чеської газети, яка б не привітала його найліпшими словами. «Млада фронта», орган Спілки чеської молоді, вимагала від уряду, щоб Е. Ф. Буріану було віддано керівництво «Національним театром», який, за словами автора статті, переживає глибоку ідейну і творчу кризу.

НІМЦІ

Вже в першому чеському містечку на шляху Дрезден — Прага можна побачити людей з білими пов'язками на рукавах. Це чеські німці — вороги республіки.

Це вони в 1938 році були агентурою Гітлера. Це вони диверсією і саботажем промацуvali гітлерівській армії шлях на Прагу. Це вони, нарешті, в роки окупації були найлютишими, найбільш жорстокими катами Чехії. Розстріл празьких студентів у 1939 році — це насамперед їх діло. Це руки чеських німців мордували людей села Лідіце.

В пам'ятну осінь 1938 року після Мюнхена * чеські німці в Судетах диким виттям «хайль» вітали полчища Гітлера і з гусачим гелготінням топтали на вулицях Тепліц і Карлових Варів прapori з чеським левом. В березні наступного року, в дні уярмлення всієї республіки, вони їздили як статисти з передовими частинами німецької армії і, позуючи перед об'єктивами фотоапаратів на вулицях і площах чеських міст, постачали Гітлеру аргументи про «ентузіазм» населення Чехії та про її «німецький характер».

В часи кривавого окупаційного терору вони не тільки були підручними катами в відомстві гітлерівського «протектора». Кожний новий вирок на чеха давав їм змогу поживитись чеським добром. На незліченних конфіскаціях чеського майна, на крові чеських патріотів вирошли величезні багатства цих німців. Це була нагорода Гітлера чеським німцям за їх політику зради, провокації й античеського терору.

Сьогодні немає жодного чеха, лозунгом якого не було б «Геть, пімців з території республіки! Геть раз і назавжди!»

В перші тижні після визволення чеські власті виселили за кордон чимало німців, які прибули на територію Чехословаччини після вересня 1938 року.

ВОНА ПОВЕРНУЛАСЯ

На Староместському намісті, між зруйнованою гітлерівцями ратушею, оскверненою ними ж Тинською церквою стоїть пам'ятник Іванові Гусу. Під пам'ятником вінки зів'ялих квітів і картон з написом:

«Тут полягли захисники Староместського намісника Гипек Шльосар, Карель Янечек із Гожовіц».

Такі написи надибаєте в Празі на кожній вулиці, а в центрі міста — на кожному майже розі. Це пам'ятка по історичних для чехів днях 5—9 травня 1945 року, коли народ Праги піднявся на збройну боротьбу проти пімців. Учасників повстання відзначаєте сьогодні по трофейних жовтих комбінезонах німецьких африканських стрільців і червоних пов'язках на рукавах з літерами: «РГ» («Революційна гарда»)¹. Це здебільшого молодь: юнаки і дівчата. Кілька тижнів тому вони взялися за зброю і підняли за собою весь чеський народ. Сьогодні вони й надалі крокують в авангарді народу. І це пайкраща гарантія, що не повернуться вже ніколи часи сурових і гах*, що воскресла республіка чехів і словаків залишиться назавжди молодою, стане країною, де в сонці свободи зникнуть останні тіні невеселого минулого.

В Градчанах, недалеко від казкового у своїй фантастичній красі собору св. Віта, с тихий невеличкий туник, що зветься Золотою вуличкою. Там років чотирисот — п'ятсот тому, в часи, коли народилася понура легенда про Голема, жили в маленьких хатках алхіміки. Жили і працювали, коротаючи свій вік на фантастичному шуканні «каменю мудрості», який дав би їм змогу штучними засобами творити справжнє, щире золото. Вони не були бізнесменами. Ці нешкідливі маніаки свято вірили в те, що золото принесе людству довгождане щастя.

Сьогодні, крім туристів і бідноти, що тулються в мініатюрних будилочках, ніхто не загляпе на Золоту вуличку. Молодість чеського народу крокує просторим Вацлавським наместям, вона запалиє електричні вогні в найглуших закутках чеської землі, вона надихає життям помертвілі заводи й фабрики, для неї вистигають хліба благословенної Моравської рівнини.

Задача чеських алхіміків залишалась сторіччями невирішеною. Її вирішили танкісти Лелюшепка і молоді люди з літерами «РГ» на червоних пов'язках. З останнім залпом їхньої зброї народилася золота епоха пароду чехів і словаків.

Іван Гус пророкував колись: «Вірю, що влада речей твоїх знову повернеться до тебе, о народе чеський!»

Вона повернулася, Іване Гус!

Прага, червень 1945.

¹ «Революційна гвардія» (чеш.). — Ред.

ПІСЛЯ ХВОРОБИ

Сьогоднішній Віденсь нагадує людину, яка недавно була однією з ногою в могилі і з величими зусиллями підводиться з ложа смерті. Насамперед декілька слів про руйнування. Найгірше виглядає частина середмістя, що прилягає до Дунай-каналу. Всі мости, які з'єднують I дільницю з II та ХХ, лежать у воді. Розкішні будинки на Побережжі Єлизавети спалені, вулиці захаращені розвалинами. Гордість Відня — кафедра святого Стефана — стала жертвою есесівських термітних снарядів, збереглася тільки вежа. Вигляд державної опери нагадує кратер згаслого вулкану. З відомої Уранії * — ані сліду, з театру Кароля залишились обвуглені стіни. На даху ратуші чорніють лише крокви, будинок міського театру сильно пошкоджений. Пратер * разом з будівлями дуже знищений, посічений до невпізнання.

На обличчях віденців минулі роки залишили свій відбиток. Як виявляється, Берлін до своїх австрійських «фольксгеноссів» * ставився як мачуха. Патетичні декларації гітлерівського намісника Бальдура фон Шіраха про рівноправність залишились деклараціями. Насправді ж Віденсь був одним із міст Австрії з найгіршим постачанням, і саме тут голод збирав найбагатші жнива. Господарювання місцевих гітлерівських бонзів * полягало лише на реквізуванні будівель для казарм, лікарень і стяганні податків. Про інше не турбувались. Тому після семирічного господарювання Гітлера одне з найкращих міст Європи зійшло до рівня глухої провінції з вибитою бруківкою, з брудними, розбитими трамваями, витоптаними скверами, почорнілими від куряви і диму фасадами будинків. Такого занепаду Віденсь не переживав принаймні вже років триста.

Віденці не люблять, коли їм хтось нагадує 1938 рік. Одні тому, що в цьому році їхня країна втратила незалежність і скотилася до рівня гітлерівського «Остмарку», інші — а тих, однак, є багато — тому, що з цим періодом пов'язані непримінні спогади. Бо це вони у фатальний для Австрії день 13 березня 1938 року товпилися під готелем «Імперіаль» і вітали прекрасного Адольфа, який знаходився там вже декілька годин, протяжним: «Дякуємо тобі, вожде!» Бо це вони через півтора року пізніше засипали квітами і шоколадками німецькі війська, що поверталися з походу на Польщу. Бо це вони в 1941 року піддалися оманливим надіям і помагали Гітлерові воювати на Сході, завжди готові ділити награбоване добро зі своїми «старшими братами» з-під Шпре.

Тоді ж бо жодна ціца не була надто дорогою. Що з того, що на катівській сокирі не висихала кров (в самому лише Відні понад шість тисяч офіційних вироків смерті за зраду імперії), що з того, що цілі дільниці були обезлюднені, а майже вся молодь була принесена в жертву німецьким богам війни. Зате можна було поживитись єврейськими маєтками, ну і помріяти про велич майбутньої перемоги.

Потім прийшло протверзіпія: раніше, звичайно, піж у Берліні. Не залишились вірними Гітлерові навіть ті віденські наймички, яким колишній пожирач їхніх сердеч і шницеців дозволив у свій час спеціальним декретом народжувати позашлюбних дітей під оком хлібодавців.

Коли в додаток лиха впали на Вінер Нойштат * і передмістя Відня перші американські бомби, а Червона Армія в переможному марші досягла сусідньої з Австрією країни паприки *, віденці визнали, що наступив «особливий момент», після чого відмовили в лояльності облудному пророкові з Берхтесгадена *.

Розпочалося з парікань у чергах, а закінчилося виступом проти гітлерівських посіпак, виступом, увіпчаним повстанням сил австрійського руху опору в квітні [цього] року], коли Бальдур фон Шірах одержав від австрійців за вчинені їм «добродійства» солідну плату — п'ять куль в живіт.

Уряд Ренніса * опирається на коаліцію з трьох партій: соціал-демократичної і народної (раніше: християнсько-соціальної). Творять вони тісний демократичний блок, що представляє інтереси найширших мас міста і села. Ядром і авангардом блоку являються колишні шуцбундівці *, колишні в'язні гітлерівських концентраційних таборів, учасники квітневого повстання.

Перед цією коаліцією стоять серйозні завдання. Найважливіші з них можна сьогодні об'єднати в трьох пунктах: забезпечення населення продовольством, врегулювання житлової проблеми та ліквідація нацистських елементів в управліннях та господарському апараті.

Найбільше труднощів викликає продовольчча проблема, якщо зважити на те, що сама Австрія лише в невеликій мірі може задоволити потреби свого населення. Нестача робочих рук в селі, а також тяглової сили ще більшоє ускладнює ситуацію.

Про гостроту житлової кризи свідчить факт, що столичне місто Віденсь нараховувало ще кілька тижнів тому 35 тисяч бездомних. Вирішенню цієї справи допомогла у великій мірі втеча послідовників Гітлера. Першість в одержанні житла надається колишнім в'язням гітлерівських концтаборів та їх родинам.

Відбувається енергійна чистка управлінь та установ. І тут існують великі труднощі, адже Бальдур ставив своїх людей не лише на керівні посади. Після чистки, проведеної у віденському житловому бюро, з 548 службовців залишилось лише 250. Роботи залишається ще, однак, багато: про це свідчать розклесні на стінах відозви уряду, що закликають населення до боротьби з нацистськими саботажниками і диверсантами, які в останній час посилили свою діяльність.

УРА! ЖИВЕМО!

Багато праці вкладено у відбудову. Віденсь вже досить давно має воду і світло, курсують трамваї, працює метро, функціонує вже навіть залізничка до Бадена *. За відносно короткий час прибрано з вулиць розвалини, місцева влада приступила до ремонту зруйнованих будинків.

Після визволення Австрії перед її населенням постало ще одне питання: що робити з землею і фабриками, власники яких гітлерівці, що втекли разом з німцями. Відповідь на це питання дали терміново створені ради робітників та селян, які взяли на себе тимчасове керівництво залишеними маєтками та підприємствами.

У Відні був урочисто відкритий великий торговельний дім «Гернгрос», який мало що не став жертвою гітлерівських підпалювачів. Зруйнування будинку не допустила самохорона, що складалася з працівників підприємства, переважно дівчат.

Відновив свою діяльність державний суд. На першому його засіданні державний підсекретар доктор Шеффенегер оголосив декрет уряду, згідно з яким поновлено діяльність суду присяжних.

СЕРЦЕ ВІДНЯ Б'ЄТЬСЯ В ТАКТ ВАЛЬСУ

Одне тільки, що дозволяє у Відні на хвилину забути про трагедію минулого — бурхливе, як і в давні часи, мистецьке життя. Працює опера, працюють всі театри, які мають приміщення. З огерних афіш не сходить «Весілля Фігаро» Моцарта. В народному театрі відновили Грільпарцера * «Хвилі моря і кохання». Відкрили свої двері десять кабаре і театриків-рев'ю.

Немає також вечора, коли б зал концертного дому світився б пусткою. Останнім часом з успіхом там виступала група українських радянських співаків та музикантів.

Кожної неділі яскраві афіші оголошують вечори пісні і танців. То готель «Вімбергер» організовує в себе «Веселий віденський вечір» за участю старого віденського капельмейстера Пфлегера, то дирекція «Метрополію» повідомляє про великий концерт народної музики.

Кав'яrnі, відомі віденські кав'яrnі, переповнені. В них багатолюдно, шумно і весело. Ці люди дійсно вміють і люблять розважатися. Та ї справді. Найгірше минуло, життя йде вгору в такт популярних як ще ніколи вальсів Йоганна Штрауса.

БУДЕ ДОБРЕ

Дійсно вгору. Кілька місяців тому переживали справжній голод. Тепер завдяки посиленій допомозі Червоної Армії Віденський хліб від 250 до 400 грамів на чоловіка. Картоплю також. Кожного дня можна бачити кілька нововідкритих їдалень та ресторанів. Ведуться переговори з чехами про поставки вугілля. Молодий австрійський нафтний промисел розвивається, і є надія, що незабаром він стане на ноги.

Недоліки, серйозні недоліки будуть, очевидно, ще на протязі довгого часу, але чого тільки не осягне працьовитість цього хоч і малого, але рішучого і, як тепер виявилося, досить хороброго народу.

Повітря свободи сприяє Відню. Помалу він набирає рум'яниців, важкохворий починає виздоровлювати. Свідомий він того, що своїм збереженням завдячує Червоній Армії. І саме це є гарантією його майбутнього розквіту.

Шефи львівської дефензиви мінялися часто. Не їх вина була в цьому. Вони з усіх сил намагалися робити історію Львова за вказівками і планами воєвод і міністрів: стежили за людьми, арештовували їх, били до нестягами і садовили на лаву підсудних. Безрезультатно. Історію Львова робив хтось інший. Хтось, хто не мав у руках ні поліції, ні війська, проте віп зганяв сօн з очей всевладих тоді начальників таємних канцелярій.

Не щастило також і гітлерівським губернаторам. Галицький лев аж ніяк не вміщувався в німецькій клітці, чиєсь незримі руки раз у раз руйнували гніздо, що його намагалася звити собі у Львові птиця нацистського герба. Винищення половини жителів Львова не змінило ситуації. Місце мертвих займали живі, і з ними боротись криміналкомісарам було не під силу.

Чимало цих невідомих солдатів Львова спочивас вже під крилами вічності. Хто ж пригадає всіх мучеників Дрогобича, Бронок, Луцька *, Картузької Берези *, Янівського табору *, Дахау *, Освенціма *, хто обійде пам'ятту легіон хоробрих, що кров'ю своєю писали на мурах історію окупованого німцями Львова?

Про них обіватель мало знов, хіба що надибав їх імена в хроніці політичних процесів. І біографії цих рядових скромних людей, людей найрізноманітніших професій — токарів, шевців, друкарів, учителів, студентів, кравців — вивчали здебільшого тільки агенти поліції, вивчали так дбайливо і старанно, як вивчають на війні сили грізного й непримиреного противника.

Тільки найщасливіші з них дожили до наших днів. Вони залишились такими самими, якими були в той час, коли справі революції віддавали перші поривання своєї молодості: солдатами, вірними до смерті своїй мрії про царство правди на землі.

* * *

22 роки тому Микола Павлик* був токарем на Пере-
мишльському заводі сільськогосподарських машин. Був
кращим токарем на підприємстві — це зміцнило його ав-
торитет серед робітників. І не тільки те. Павлик не бояв-
ся дирекції заводу, він не боявся і поліції. Він завжди
був у перших рядах, він очолював страйки, він з широ-
кою червоною стрічкою на грудях ішов на чолі демон-
страції.

В 30-х роках його повезли в луцьку тюрму. Кілька днів
«слідства», що його проводив садист Заремба, посрібнили
його волосся більше, ніж кілька наступних років тюрми.
Згодом, коли ворота в'язниці, нарешті, відчинились перед
ним, його хвилювало тільки одне питання: — невже ж
забули? Але очі товаришів і друзів сказали йому: «Не
забули!» І це був найбагатіший день у його бідному
житті.

Тепер Павлик — заступник голови виконкому Шевчен-
ківської райради м. Львова. На початку ворожили де-
які: зазнається Павлик. Ні, Павлик не зазнався, він
той самий, що й 20 років тому: простий токар і хороший
товариш. За письмовим столом почуває себе як за то-
карським верстатом — деталі ніколи не приховують від
нього цілості.

Для нього тільки те добре, що добре зроблено. Педант
в кращому розумінні, він не розтринькує сили часу на
дрібниці, віddaючи всю свою енергію вирішенню основних
питань.

Ви ніколи не почуєте від нього декламацій. Павлик
належить до людей, які не говорять про свої почуття.
Довгі роки підпільної роботи і сурова школа тюрми гар-
тували його характер. Коли Павлик скаже, «так» ніколи
не ззвучить двозначно.

Львів для Павлика — це не тільки його заводи, теат-
ри, сквери, це насамперед його люди, без яких Львів не
був би Львовом, а життя — життям. Вислухати їхні дум-
ки, скарги і сподівання, допомогти порадою і ділом, без
цього Павлик не уявляє собі своїх обов'язків. На цьому
він буде сердечний зв'язок з населенням свого району,
зв'язок, без якого у керівника немає і не може бути
справжнього авторитету.

Коли Павлик стискає руку робітника, пліч-о-пліч з яким доводилось, може, будувати в квітні 1936 року на вулицях Львова барикади, він знає, що у нього з цим робітником не тільки спільне минуле, але й спільне майбутнє, що це майбутнє треба будувати в ім'я великих ідей Леніна, ідей тим дорожчих, що за них доводилось платити колись ціною волі, крові і неповторної молодості.

* * *

Степан Маківка * працює сьогодні в міськпаросвіті. Багато років тому він учителював. Обраний послом до сейму, він зазнав гіркої долі тих представників опозиції, для яких парламентська трибуна була плацдармом для боротьби за право знедоленого народу. Кілька років дробицької катарги не змінили Маківки, вони тільки підкосили його здоров'я.

В роки німецької окупації Маківка стас одним з організаторів і керівників «Народної гвардії імені Івана Франка» *. За кілька місяців перед визволенням Львова чимало членів партизанських організацій потрапило в кігті гестапо, серед них — дочка Маківки і його зять. Для молодят немає рятунку: трохи згодом їх імена чорніють у розкlesних на мурах міста списках страчених. Горе було важке, але серце досить велике, щоб і його вмістити. Маківка пі на один день не покидає свого поста.

* * *

Кузьмі Пелехатому * вже скоро буде 60, але він палежить до категорії щасливих людей, які не відчувають тягару років. В луцькій дефензиві його били так жорсто-ко і по-звірячому, що в'язень впродовж кількох місяців після того був на божій дорозі. Згодом, коли минула одна весна і почалась друга, сусідів сповістила про його звільнення з тюрми пісня гітари, гітари в руках важкохворої, покаліченої людини.

Найближчі друзі Пелехатого — друкар Йосип Макарук, слюсар Йосип Завадка *. Були часи, коли вони втрьох щовечора проводили в підвальні одного з будинків на Задвірянській. Там, на два метри під землею, містився «Робітничий театр», єдина робітнича культурно-освітня установа у Львові, куди реформістам, угодовцям і

націоналістам вхід був найсуворіше заборонений. Там, серед вогких, вкритих цвіллю стін, музикальний Пелехатий склеював з робітникою молоді хор, темпераментний Завадка ставив з аматорами все нові і нові п'еси, а врівноважений, неговіркий Макарук невтомно організував курси політекономії і історії робітничого руху. В цих «катакомбах» вирішувались інколи справи, які потім переростали в подію, і історія Львова йшла тоді жвавіше вперед. У таких випадках профспілковий діяч Завадка, журналіст Пелехатий і майстер друкарського ремесла Макарук подавали один одному руки і, коли траплявся, бувало, страйк, бойове слово Пелехатого, надруковане руками Макарука, доходило до сердець і голів страйкуючих шляхами, що їх мостили залишничий слюсар Завадка.

Те саме приблизно робили вони і в роки гітлерівської окупації, з тією лише різницею, що баси, тенори і перші любовники з їхнього підвала тепер більше цікавились автоматами і вибуховими речовинами, ніж музами хорового і сценічного мистецтва.

Після визволення Львова друзі повертаються до своїх основних професій: Пелехатий іде в газету, Завадка знову порається біля верстата, тільки кучерявий Макарук поміняв чомусь лінотип на стіл бухгалтера. Але повірте: де б вони не були, ви скрізь пізнасте по роботі, на яку здатні лише люди, для яких Радянська Батьківщина була, є їй буде єдиною невмирущою любов'ю.

* * *

Кілька днів тому повернувся до Львова молодий інженер Микола Максимович *, учасник Вітчизняної війни. Із своїм партизанським загоном він побував у лісах Придніпров'я й Волині, в Дністрових плавнях і на полях Молдавії. В бою, в хвилини смертельної небезпеки, перед очима Максимовича ставало видіння залишеного в 1941 р. Львова, воно давало йому силу й відвагу. І тоді неможливе ставало для нього можливим.

Та, як це часто в наші дні буває, радість його повернення затмірило велике горе. Він раніше не уявляв собі любимого міста без товаришів, колишніх підпільників — комсомольців, бо з пам'яттю про них зв'язане було все краще його молодості. Нікого з них Максимович вже не застав серед живих: Бокенса * розстріляли німці у Вар-

шаві, Перчипського * з дружиною стратили на львівських пісках, а Березін *, незабутній Березін, загинув на порозі свого будинку від кулі націоналістичного бандита.

Максимович відчув, що з їх смертю скінчилася, безповоротно відійшла в минуле, ціла епоха в його житті, та що це життя треба починати паново. Бо варто. Заради тих, що живуть, заради тих, що прийдуть після нас і берегти мутуть у серцях пам'ять про людей, які мужньо жили й мужньо вмирали за кращу долю прийдешніх поколінь.

* * *

Нешодавно чоловік 50 колишніх і нинішніх активістів одержали запрошення Львівського міському КП(б)У на нараду. Прийшли всі до одного точно о 7 год. вечора. Одягнені по-святковому, сиділи, розмовляючи пошепки, і тільки рум'яниці на щоках говорили про те, що діялося в душах цих людей. Для них це не була звичайна нарада. Озираючись навколо, вони впізнавали своїх товаришів, навіть тих, чиї руки вони стискали останній раз 10—15 років тому. Вони вперше в житті були всі разом у гурті, і їм було радісно на серді, дарма що цієї хвилини довелось їм так довго чекати.

Сказав кілька вступних слів секретар міському партії по пропаганді і агітації тов. Ломов. Після його промови довго не наважувались просити слова. Потім виступив хтось із запрошених, але це пе було те, для чого вони прийшли сюди.

Підвівся Павлик, за пим старий робітник Вербовий *, потім учитель Дудикевич *. Кожен з них говорив про конкретні діла і конкретних людей нашого часу. Кажучи газетною мовою, кожен з них ділився своїм досвідом роботи, але роботи не у вузькому професійному розумінні, бо кожен з них пе тільки слюсар, інженер, учитель, але й агітатор, пропагандист і на своїй невеличкій ділянці — радянський державний діяч, завжди, до самої смерті, вірний солдат справи Лепіна. ^

Во время осады Львова в сентябре 1939 года немцам удалось захватить у поляков верхнюю часть Задворнянской улицы. Они держались на этом миниатюром кусочке Львова ровно 48 часов, т. е. до дня, когда их «попросила» оттуда Красная Армия. Достаточно было, однако, и этих 48 часов, чтобы гестапо сделало основательный обыск в квартире западноукраинского писателя Степана Тудора, которая находилась в 200 метрах от линии фронта...

Это внимание к скромной квартире покойного Тудора не было случайным. Гестапо унаследовало его от польской полиции. На территории между Збручем и Саном, у Гиммлера и Славой-Складковского был один и тот же иссигаемый враг. В данном случае он назывался Тудор, но настоящее имя его было — легион.

...Октябрь 1921 года. Тридцать месяцев прошло со дня, когда правительству так называемой ЗУНР удалось ликвидировать Дрогобычское восстание рабочих*, двадцать семь месяцев прошло со дня, когда войскам Пилсудского удалось окончательно сломить вооруженное сопротивление населения Западной Украины. Казалось, судьба этой земли решена окончательно. Казалось, что дух протesta и сопротивления похоронен на долгие годы в братских могилах неисчислимых концлагерей.

И вот в один из октябрьских вечеров львовские газеты взвыли экстренными выпусками: «Полиция раскрыла во Львове коммунистический заговор тридцати восьми!» *

Двумя годами позже состоялся процесс. В окружении полицией и военными жандармами здании суда впервые в истории этой земли полным голосом заговорила Великая революция. Она заговорила со скамьи подсудимых, устами первых храбрых, которые отдали все,

что могли, за народ и за будущий западноукраинский Октябрь. Мрачные судьи прочитали им приговор, па головы их посыпались долгие годы заключения, год сумрачных, как смерть, тюрем Бронок, Дрогобыча, Равича. Они, ученики и последователи большевиков России, встретили приговор мужественно и достойно, мужественно и достойно шли они потом тернистой дорогой долголетней неволи.

Их место на свободе занимали другие. С течением времени их становилось все больше, армия революции росла. Прошел год-другой, и коммунистические процессы в Западной Украине стали будничным явлением. В 1924 году перед Львовским трибуналом стало более тридцати человек комсомольцев. Эти на приговор ответили «Интернационалом», песней, которая стала уже их боевым гимном, их символом веры.

В 1928 году в Коломые происходит массовый процесс революционных крестьян-гуцулов, почти одновременно в уезде Рава-Русская бастующие крестьяне с тем же бессмертным «Интернационалом» на устах безоружные борются на полицейские штыки.

Накануне Первого мая, накануне октябрьских праздников полиция проводит массовые превентивные аресты. Однако, не было, наверное, ни одного городка, ни одного села, где бы в день праздника первый луч зари не заиграл на красном знамени, вывешенном часто ценой свободы и жизни. И не было тогда ни одной тюрьмы, в которой заключенные коммунисты не отметили б праздник красными ленточками на груди, хоть и горько приходилось расплачиваться потом за эти ленточки.

Пришел буреподобный 1936 год и день 16 апреля, который никакая сила не вычеркнет из истории рабочего Львова. Обтянутый красным гроб убитого полицией безработного Козака был тогда для нас знаменем, и за это знамя люди умирали под перекрестным огнем полиции, как умирают герои.

Львов ответил па апрельские расстрелы пебывалой первомайской демонстрацией. 60 000 рабочих и интеллигентов города прошло под красными стягами, которые в тот день были действительно цвета крови.

А 17 мая в конференц-зале Дома коммунальных рабочих состоялся памятный конгресс работников культуры. Кроме украинцев, прибыли поляки и евреи, все

объединенные братством оружия в борьбе с фашизмом. Конгресс закончился в оперном театре, в зале, до края переполненном рабочими. Старенькая работница от имени бастующих строителей вручает Ванде Василевской, как представителю президиума конгресса, букет красивых роз. Выступает Тудор, Гаврилюк, Пелехатый. После них просит слово блестящий польский публицист из Вильнюса Генрик Дембянский, который заканчивает речь возгласом «Да здравствует народ Западной Украины, свободный и воссоединенный со своей социалистической Родиной — Советской Украиной!»

В польских тюрьмах в те времена не хватало уже нар, стало тесно даже в просторных казематах польского Дахау — Картузской Березе. Это происходило, несмотря на растерянные усилия тогдашней Варшавы свести на нет революционное движение, разложив его изнутри. Что только ни делали мефистофели из дефензивы. Они подкармливали тысячную шайку провокаторов, они упрямые, зядло разлагали движение руками шумских и неошумских...* в своей разлагательской работе они пользовались целой армией троцкистских гнилостных бактерий, их аппарат террора имел повседневно в своем распоряжении националистических громил Коновалца. И когда им казалось уже, что террор, провокация и антисоветская ложь сделали свое дело, мертвый, казалось, вечный революционер воскресал снова то в неожиданной и бурной демонстрации, то во всеобщей политической забастовке.

Неимоверно тяжелой была эта борьба, тем более, что вести ее приходилось на два фронта. Украинские националисты в борьбе против революционного движения ограничивались только пропагандой. Кроме арсенала лжи и клеветы, они всегда имели под рукой арсенал хладного и огнестрельного оружия, которое использовали против прогрессивных элементов тем охотнее, что за это со стороны властей могла их ждать только благодарность. Мы никогда не забудем ни крестьянку Ройко, ни Вилецкого, ни Спака — наших товарищей, замученных в то время националистическими головорезами.

Кроме револьвера, дубинки, провокации и доноса, националистические мракобесы имели в своих руках еще одно оружие — так называемый моральный террор. Его применяли прежде всего к прогрессивным интеллигентам

там. Поистине горе было тому, кто имел достаточно смелости и характера, чтобы не поклоняться националистическим божкам. С ним не только не здоровались, его не только переставали узнавать на улице, для него не было ни хлеба, ни работы, ни крыши над головой.

Сегодня все это далеко позади. Жертвы не оказались напрасными. Галицко-волынская земля, так щедро полита кровью ее лучших людей, приветствует сегодня победоносный Октябрь вместе со всей страной Советов. Вспомним же в этот день величайшей радости галичан и волынян — наших товарищей по борьбе с фашизмом: польским, немецким, украинским. Вспомним всех борцов за Великий Октябрь, за счастье наше и наших детей, за счастье трудового народа.

«Ми зібралися тут на те, щоб твердо вирішити, що ніколи більше не повториться жахлива трагедія, яка звялилась насамперед на слов'ян в цій важкій боротьбі, в цій останній великій навалі німців, німецьких та інших фашистських орд. Слов'яни мають велику місію, але в цю місію не входить створення якогось панслов'янського блоку.

Історія слов'ян — це багатовікова важка боротьба за своє існування, за своє життя.

Це безперервні страждання, ряд важких випробувань. І ось настав час після цієї важкої кривавої визвольної боротьби для того, щоб слов'яни зібралися та раз на завжди вирішили, що ніколи більше слов'янські народи не будуть роз'єднаними, а будуть об'єднаними в їх власних інтересах та в інтересах всього передового людства».

Ці слова маршала Броз Тіто, виголошенні ним на відкритті Слов'янського конгресу * в Белграді, як не можна краще і повніше віддзеркалюють сенс, мету та ідею цього, безсумнівно, історичного конгресу.

Шлях, що ним йшли досі слов'янські народи, не був усіянний рожами і його можна без перебільшення назвати шляхом мартирології, шляхом мучеництва. Це особливо стосується останніх кількох років, років справжньої війни, яка була для слов'янських народів війною на життя і смерть, бо поразка в ній була б рівна їх смерті, була б рівна їх повному фізичному винищенню.

В цій смертельній борні слов'яни здали іспит безприкладної мужності, іх вклад у справу розгрому фашизму величезний і вирішальний. Якщо людству не загрожує сьогодні загибел, то це тільки дякуючи слов'яnam, насамперед дякуючи народам Радянського Союзу, на чолі з великим російським народом. Ніхто з нас не

заперечує заслуг, що їх мають в розгромі гітлерівської Німеччини такі держави, як Сполучені Штати Америки й Англія, але усі ми водночас усвідомлюємо, що без Сталінграда й Курська, без проривів у Білорусії й над Віслою ворог людства не був би розбитий і Європа корчилася би сьогодні в смертельних обіймах свастики.

Перемога не дісталась нам легко, в цій війпі пайбільше полило слов'янської крові, найбільше жертв принесли в ім'я перемоги саме слов'янські народи. На їх-бо спини ліг найбільший тягар війни, вони-бо бились з найбільшою самопожертвою, з безмежною мужністю. Політичні зв'язки між слов'янськими народами існували давно, але їх братерство народилося тільки під час цієї війни, на полі бою, пайсильніше братерство, бо це братерство по збройі, братерство спільно пролитої, за спільну справу крові.

Прагненням слов'янських народів до братерства і єдності вже понад сто років, великий чех Ян Коллар * давно вже сказав:

«...У наш час не досить бути добрим росіянином, галячим поляком, досконалим сербом, вченим чехом і говорити хоч би найправильніше не лише по-російському, але по-польському, по-сербському, по-чеському. Минули дитячі роки слов'янських народів, дух нинішнього слов'янства накладає на нас інший, вищий обов'язок — вважати всіх слов'ян братами однієї великої сім'ї...».

Однак гасла слов'янської єдності в минулому не завжди знаходили відгук в широких народних масах. Це й зрозуміло. Важко говорити про братерство там, де немає рівноправності. А її не було в ті часи між народами, як не було також рівноправності поміж членами одного його самого народу. Якщо в окремих випадках і мала місце співпраця слов'янських народів, то вона була продиктована частіше інтересами панівних груп окремих слов'янських держав, ніж інтересами народів цих держав.

Культурні і духовні зв'язки між слов'янами існували давно, проте їх підтримували здебільшого одиниці, представники передових, прогресивних кіл. Були спроби використати слов'янський рух в інтересах російського самодержавства: царі сподівались, що слов'янофільство допоможе їм здійснити їх імперіалістичні плани. Зрозуміло, що така політика не могла викликати довір'я

слов'ян та що вона не могла призвести до їх співпраці. Тим самим російський царизм був чи не найбільшою перешкодою на шляху до єдності й братерства слов'ян.

Із зникненням царизму зникла і ця перешкода. Більше того. На руїнах царської Росії виникла перша в світі народна, соціалістична держава, яка стала захисником всіх народів, держава, основою самого існування якої стали принципи свободи, рівноправності й братерства народів. Для слов'янського світу почалася нова ера...

Було б передчасно гадати, що загроза для слов'янських народів зникла раз назавжди та що відійшли в безноворотне минуле часи, коли всі імперіалістичні держави вирішували суперечки між собою коштом слов'янських країн. Такі намагання є й сьогодні. Зазіхання англо-американських реакційних кіл на західні території Польщі мають ті ж самі коріння, що й перешкоди, чинені пими колами присedнанню Юлійської Крайни до Югославії*. Коштом слов'янських народів вони хотіли б подолати глибокий органічний кризис, який роз'їдає їх політичну й соціальну систему.

Такі намагання викликають необхідність якомога пійтісішої співпраці всіх слов'ян під прапором оборони своєї незалежності й цілості їх території.

Ще кілька років тому, напередодні другої світової війни, така співпраця була неможливою.

В окремих слов'янських державах правили в той час особи та кліки, зв'язані по руках і ногах з урядами імперіалістичних країн. Пілсудський і Бек у Польщі, король Олександр у Югославії, цар Борис у Болгарії більше рахувалися з волею цих урядів, ніж з волею та прагненнями своїх народів. Вороже ставлення цих режимів до Радянського Союзу робило ілюзорною будь-яку можливість спільнної відсічі слов'янських держав грядущій німецькій навалі й прирікало народи цих країн до уярмлення фашистськими ордами.

Сьогодні становище докорінно змінилося. Навчені жажливим досвідом, слов'янські народи викинули за борти торговців народними інтересами й встановили у себе демократичні уряди, політика яких відповідає найсокровеннішим прагненням цих народів. Тільки цей факт створив для справжньої і щирої співпраці всіх слов'ян під гаслом: «Вільні з вільними, рівні з рівними»...

Одним з головних завдань слов'янських народів, завданням, яке відповідає їх кровним інтересам, є боротьба за мир, боротьба проти палів нової війни. Це пайкращий доказ того, що співпраця слов'ян не має агресивного характеру, що вона є в якому разі не загрожує іншим народам. Навпаки, єдність слов'янських народів, їх згуртованість, їх сила є могутнім фактором, що сприяє збереженню миру, а тим самим цілком і повністю відповідає інтересам всього передового людства.

Боротьба слов'ян за мир і демократію не має жодної расової основи. Спільна доля в минулому ѹ спільні цілі — ось що є фундаментом їх співпраці, ось що об'єднує їх в одну дружину сім'ю. Бажання жити вільно, бажання йти в передових лавах людства — така основа їх ~~нинішньої~~ співпраці, в тому її сенсі.

Зрозуміло, що слов'янська сім'я народів гуртується навколо свого найсильнішого, радянського брата, брата, який завжди, у найтяжчі для слов'ян дні був готовий подати їм руку допомоги. Ми знаємо, як щедро й безкорисно допомагав Радянський Союз братам-слов'янам в їх визвольній боротьбі з німецькими загарбниками, ми пам'ятаємо, що саме на території Радянського Союзу виникла Польська армія й Чехословацький корпус та що вони з допомогою радянської зброї промоцювали собі шлях до вільної, незалежної й демократичної батьківщини. Вірний своїм принципам братерства народів у годину смертельної небезпеки, що нависла була над ним, Радянський Союз готовий і сьогодні, і в майбутньому стояти на сторожі свободи й незалежності слов'янських народів. В цій повсякденній готовності — запорука вільного розвитку слов'ян, у цій джерелі гарячої любові слов'ян до свого старшого брата. Пліч-о-пліч з ним вони йшли до перемоги над заклятим ворогом, пліч-о-пліч з ним вони підуть до світлого майбутнього.

Заслуги слов'янських народів перед людством полягають не тільки у вирішальній ролі, яку вони відіграли в розгромі фашистських полчищ. Величезний також їх вклад у скарбницю світової культури, вони є тільки вони врятували колись Європу від всеруйнуючої монгольської навали.

«Від маячливих мрій про світове напування німецької раси лишились тільки руїни спалених свроцейських міст, трупний сморід Майданека й Освенціма, страшні

фоліанти Нюриберзького процесу,— говорив на Белградському конгресі академік Греков *.— А слов'янська культура живе й заліковує рани, черпаючи сили в неподоланому единанні обновлених слов'янських демократій. І цвістимо вічно, наділяючи людство все новими й новими чудовими плодами слов'янського генія».

Белградський конгрес був величною демонстрацією цього единання. У його роботі взяли участь не тільки делегати Радянського Союзу, Польщі, Югославії, Чехословаччини, Болгарії, лужицьких сербів. Ми побачили також серед них наших заокеанських братів, представників слов'янської еміграції Канади, Сполучених Штатів Америки, Аргентини. Прибув делегат іздалекої Нової Зеландії, незважаючи на те, що її відділяє від Белграда 14 тисяч англійських миль... Вони говорили різними мовами, але єдиними були їх думки й єдиними почуття, ті самі, що ними живе сьогодні весь слов'янський світ, уся сім'я слов'янських народів.

З трибуни конгресу кожний з цих народів сказав своє велике слово.

Воно особливо сильно звучало в устах голови української радянської делегації Максима Тадейовича Рильського: «Радянська Україна говорить світові своє велике слово. Це насамперед слово любові до слов'янських народів, до великого російського народу в першу чергу, до всіх волелюбних народів світу.

Золоті мости будуємо ми, брати-слов'яни, там, де в минулому текли криваві ріки!

І горе тому, хто підніме руку на ці мости!»

ВОГНІ НАД ЮГОСЛАВІЄЮ

(*Враження делегата
від Всеслов'янського конгресу
в Югославії*)

Під час перерв у засіданнях Слов'янського конгресу можна було почути:

— Ці югослави — чудові організатори!

Мій сусід, що проживає в Белграді вже цілий рік, у відповідь вказав на переповнену молоддю галерею.

— Це щось значно більше. Такого близку в очах не можна організувати.

Важко передати словами почуття, з якими пароди Югославії зустріли конгрес і його учасників. Це було щось більше, ніж ентузіазм, ніж вибух патріотичних почуттів визволеного недавно народу, який зрозумів, що в єдності і братерстві всіх слов'ян — єдина гарантія його національного існування. Щось інше й більше, здається мені, світилося в очах цих людей, говорило музикою їхніх слів; полум'яна любов до ідей, що дали цьому кількісно невеличкому народові змогу усвідомити свою велич...

На довгому шляху від Белграда до альпійського курорту Блед у Словенії, на найменшій станції вас вітала пісня. В холодний вітер і дощ, у пургу сотні й тисячі людей терпляче ждали поїзда і, як тільки з'явився вдалині димок паровоза, як тільки задвигтили рейки, у ритм коліс виліталося величне вітання.

Вночі, коли поїзд рідко зупинявся, те саме дзвінке і громоголосе гасло налітало як шквал, переможено вдиралося в розколихані вагони і, коли стихало в пітьмі, його, здавалось, підхоплювали навіть колеса.

...Перед будинком, де відбувався конгрес, щоранку вистоювали юби народу. Автомобілі насили промощують собі тут шлях. Про хід конгресу жителі Белграда поінформовані докладно — оперативність югославських газетярів гідна найвищої похвали. Однак цих людей

навіть найточніша інформація є задовольняє. Вони знають делегатів конгресу з уміщених у газетах фотографій. Тепер вони хотуть бачити своїх гостей зблизька. Коли з машини виходить Сидір Артемович Ковпак, національному герою України влаштовують бурхливу овацию. Аплодує дослівно вся вулиця: і діти з почервонілими від холоду посиками, і студенти, і позакутувані в чорні хустки бабусі. Те саме повторюється з появою кремезної постаті захисника Сталінграда інженера Степанова. «Београд здрави» — «Белград вітає» людей, яких він має повне право вважати також і свою гордістю.

Виступи делегатів розраховані на 15—20 хвилин. Однак це лише теорія. Кожний-бо заклик до братерства слов'янських народів, до їх єдності, кожне слово перестороги на адресу ворогів цієї єдності, кожна згадка про Сталіна і Тіто викликають урагани оплесків. Аплодують делегати і гості, аплодує галерея, на трибуну лєтять хризантеми і росом пахучих білих бджіл розсипаються в повітрі.

Делегат Чехословаччини, професор Зденек Неедли * кидає крилаті слова: «Немає культури, якщо на сторожі її стоїть сила». Зал гримить від овациї, і всі глядали присутніх звертаються на визволителя Белграда — маршала Радянського Союзу Толбухіна. Буря, викликана словами старенького вченого, не стихає. Маршал встає і кланяється, але даремно,— зал шаліє від ентузіазму. Настрій такий, що якби не рами конгресу, присутні підхопили б маршала на руки і попесли б вулицями югославської столиці, аж туди, до свого святая святих — до білого палацу за містом, в якому б'ється серце нинішньої Югославії...

Зустрічає нас Загреб. На величезному майдані перед вокзалом відбувається мітинг. Та ледве встигли пропунати слова останнього промовця, як прорвалася збудована міліцією гать і багатотисячна людська маса з радісним криком облягла делегатів. Їх обіймали, цілували, притискали до грудей, як притискають давно не баченого рідного брата, їх шлях застеляли килимом із хризантем і смеріччя.

Столицю Словенії Любляну ми покидали ввечері, але жителі цього міста-героя перетворили піч на день, розсіявиши її тисячами смолоскипів. Палаюча алея простяглася від центру міста до вокзалу і тут розжевріла безліччю вогнів.

— Братство — єдність! Братство — єдність! Братство — сдістство! — лунало навколо в унісон, горіло в очах, лопотіло в крилах праців.

Коли наші автобуси наближались до гірського курорту Блед, ліси, гори і озера зникли за завісою дощу і снігу. Не надовго. Ледве згас день, як на шпілях гір запалали вогні, а різномальорові промені прожекторів осяяли і старезпий замок графа Моора на скелі, і романтичну церковцю посеред озера.

Неважаючи на зиму, Югославія вітала братів слов'ян весняним сонцем. Воно було в святкових вогнях і в усмішках, і в квітах, воно було в самому подиху такої рідної нам піні югославської землі.

...В англосаксонській пресі писалося про Белградський конгрес порівняно небагато. Проте ним цікавились. Цікавились більше навіть, ніж треба. Офіційних представників Англії і Сполучених Штатів Америки ми не бачили в залі засідань, але лондонські і нью-йоркські кореспонденти жадібно ловили кожне сказане слово і первово перегортали картки блокнотів. Демонстрація слов'янської дружби була для них демонстрацією слов'янської сили і — тільки сили. Ті, що сторіччями звикли рахуватися лише в силою, не могли і не хотіли зрозуміти, що епоха кулака кінчиться, та що Белградський конгрес показав це чи не найкраще.

Для олігархів із Citi і Уолл-стріту люблянські вогні були червоними сигналами тривоги, а хризантеми, кидані югославським народом під ноги Толбухіну і Ковпакові, — рукавицею кинутою «світові західної цивілізації». Ці вже могли, але не хотіли зрозуміти, що сім'я слов'янських народів, об'єднана спільною боротьбою з фашизмом і спільними ідеалами, не замикає дверей перед іншими неслов'янськими народами, які знайдуть у собі сили здійснити ідеали демократії і братерства.

Делегати Слов'янського конгресу сказали це ясно і виразно. Якщо їх голос не сподобався жерцям золотого тельця, хай жерці вибачать. Це був голос народів, які багато страждали і багато навчились і які замість вогнів аутодафе¹ запалили вогні справжньої свободи, неліцемірного братерства і непідробленої рівності.

¹ Спалення на вогнищі (*portuge.*). — Ред.

ПЕРШІ КРОКИ РЕСПУБЛІКИ
(Від спеціального кореспондента
«Радянської України»)

Гасло «сдінство» в устах югославів не є пустою фразою. Навряд чи знайдете сьогодні за межами СРСР країну, де б слова «парод» і «уряд» були такими однозначними поняттями, як у Народній Югославській Республіці.

І саме тому Югославія йде вперед величезними кроками. Незважаючи на великі руйнування, що їх припесла з собою війна і окупація, промислова продукція досягла на сьогодні в середньому 75 процентів довоєнного рівня, особливо коли мова йде про видобуток вугілля. Поряд із відбудовою пошкоджених і зруйнованих підприємств, будуються надзвичайно швидкими темпами нові. Наприклад, Любляна, цей типовий для колишньої Австро-Угорщини торговельно-адміністративний центр, матиме пайближчими місяцями великий металургійний завод з 20 тисячами робітників.

Спекуляція і розкрадання народного добра караються жорстоко. В дні нашого перебування в Белграді там відбувався суд над розкрадачами електричних лампочок. Усі три обвинувачені були засуджені до розстрілу, вирок виконано за 48 годин після його оголошення.

Висока мораль народу Югославії виковувалася в боротьбі з фашизмом, і в процесі цієї боротьби виросло нове, благородне покоління, яке з небаченим запалом буде народну Югославію, буде її так, як цього вчив і вчить Тіто...

Югославію наших днів, не вагаючись, можна назвати країною молоді. Значна частина цієї молоді пройшла героїчний партизанський шлях, вона своїм потом і своєю кров'ю створювала разом з улюбленим Тіто Федеративну Народну Республіку Югославію.

Сьогодні вона взяла на свої спини головний тягар відбудови. «Народна молодь Югославії» * об'єднує в своїх лавах понад два мільйони юнаків і дівчат. Коли

рік тому виникла потреба збудувати нову залізницю, що сполучила б з основними магістралями Бановицький вугільний басейн, за це взялась молодь. На провесні 62 тисячі чоловік розбило шатра між Бановичами і станцією Брчко. На допомогу прибули молодіжні делегації з Чехословаччини, Польщі і Албанії. Почалася оспівана вже в піснях брчко-бановицька епопея. Ось що каже про неї секретар Югославської профспілки залізничників:

— За два роки, що минули з дня нашого визволення, працівники залізниці потрудились немало над відбудовою, і виконану нами за цей час роботу ми, за колишніми нормами, можемо сміливо мірити десятма роками. Однак ініціатива нашої молоді збентежила нас, а технічних керівників будівництва просто приголомшила. Ми ніколи не недооцінювали запалу цієї молоді та її доброї волі, але ми водночас враховували і те, що серед 62 тисяч ентузіастів не було навіть невеличкого процента кваліфікованих сил. А труднощі були чималі. Боснія — це не Воєводіна, стецу тут даремно було б шукати. Тим більшою була наша радість, коли восени Міністерство шляхів одержало з рук представників НМО 91 кілометр прекрасно обладнаної залізниці із станційними будинками, мостами, віадуками і тунелем 96 метрів завдовжки. Це був для нашого невеликого народу великий день.

Кожного вихідного дня, в кожне свято з югославських міст виїжджають до сіл незліченні бригади допомоги селянам: слюсарі, лимарі, кравці, шевці, електромонтери, лікарі, педагоги, лектори, бібліотекарі з своїми рухомими бібліотеками. Селянам нема чого більше витрачати час і кошти на подорож до міста, бо оце місто само приходить до них...

Ця форма змічки міста з селом стала в масах надзвичайно популярною. Не треба забувати, що величезна більшість населення Югославії це селяни, які вміють цінити таку сердечну турботу про них з боку жителів міста — робітників і інтелігентів.

Така в загальних рисах нинішня Югославія. Не всім воща, звичайно, подобається. Насамперед, не подобається вона деяким англосаксам, службові обов'язки яких змушують перебувати на території Югославської держави. Одні з них обурені високим курсом динара

(50 динарів за долар), інші відсутністю опозиційних партій. Один американський полковник висловив своє обурення навіть після тим уже, що опозиції в Югославії немає, а тим, що «неможливо її зробити!»

Досаду полковника легко зрозуміти. В Югославії справді немає місця для опозиції. Ні місця, ні групту. І саме тому ця країна ворогуючих ще так недавно пародіїв являє сьогодні єдиний згортований табір, де національна ворожнеча вважається чимось на зразок висипного тифу, хворобою, що її треба ліквідувати в зародку, дарма що методи лікування не завжди бувають придатними для пацієнта... Та факти лишаються фактами: національна політика уряду маршала Тіто розв'язала пероз'язис, здавалося б, питання.

Це не значить, що в Сербії не збереглися мастодонти «великосербства» та що хорватські патісти * не скрепотуть зубами в тиші загребських кафе. Проте це, в кращому для них випадку, генерали без війська, і, враховуючи настрої мас, ці «генерали» воліють, принаймні поки що, не привертати до себе уваги громадськості.

7 грудня Скупщина прийняла закон про націоналізацію промисловості державного і республіканського значення. Важко було знайти того дня в Белграді людину, яка не схвалювала б цього історичного акту. Не маю тут, очевидно, на думці безпосередньо «покривджених» націоналізацією та представників давно вже не існуючої опозиційної партії Драголюба Йовановича, який спромігся тільки заявити, що вважає націоналізацією... передчасно.

Успіхи уряду маршала Тіто змушений визнати навіть консервативний «Таймс», редакторам якого важко було б приписувати симпатії до нової Югославії. В одному з недавніх номерів цієї газети можна було прочитати:

«Федеративна система маршала Тіто привела в результаті до одмирація національних чвар, що існували тут раніше. Це врятувало країну від кривавої громадянської війни, що неминуче спалахнула б, коли б влада потрапила до рук Михайлова*».

«Таймс» читають не всі, а величезна більшість реакційних газет Англії і Америки говорить про Югославію однією лише мовою, мовою агресивного паклепника. Проте ці методи давно вже перестали діяти на відважних

югославів. Вони горді за свою країну і вони цілком заслужили право на цю гордість.

В останній день Слов'янського конгресу його керівними органами була прийнята постанова про те, що відпині центром слов'янського руху буде столиця Югославії — Белград. Це пайкращий доказ особливої пошани слов'янських народів до хоробрих і волелюбних югославів. Це також свідоцтво глибокої дружби, яка зв'язує співвітчизників Йосипа Тіто з великим радянським народом, визволителем і захисником усього слов'янського світу.

Будьмо щирими, уродженці Львова, в минулі часи ми не завжди вміли помічати людей, що заслуговували імення Людини з великої літери. Звичайно, причиною цього були обставини не завжди залежні від нас. У суспільстві, де панувала запекла, освячена віками боротьба за життя, мірилом вартості людини звичайно були повний гаманець і міцні лікті. Хто відчував і мислив інакше, піж це рекомендуvalа мораль пані Дульської, виступав у непривабливому світлі; хто ж робив інакше, доля його була наперед вирішеною; в пайкращому разі — чекали на нього страшні злидні, бо безнадійні.

Будьмо відвертими: ми знали, що такі люди існують, тасмно навіть співчували їм, здалека, можливо, поважали їх, але чи багато хто з нас відважився зробити крок їм назустріч, міцно потиснути їхню руку і мужньо підтримати в такій нерівній борні за наше щастя і за краче майбутнє наших дітей.

Пригадаймо останні роки сапаційного безправ'я * і зокрема спіжну морозну зиму 1937—1938 років. На площі Бандурського * біля бензинової колонки стояв, а скопіше систематично, день-у-день, замерзав високий сивоголовий чоловік з посиплим від холоду обличчям. Деколи на площі зупинялася автомашина. Тоді людина виймала задерев'янілі руки і з поспіхом, що змушував ніяковіти, брався до роботи, яку так само вправно міг виконувати перший-ліпший шістнадцятирічний хлопчак: наливав бензин до автомобільного баку.

Ми добре знали цю людину, півміста знато про її похмуре минуле «високе і сумне», як і про її чисте, чудове життя. Ми звали його як одного з тих людей, душа яких була душою Львова, страждаючого міста, та незважаючи на це, сповненого пафосом життя, міста, яке на-

віть труну свого спа вміло перетворити на прапор геройчної боротьби за свободу.

Ми знали про це, і сором проймав нас за те, що з во-лі сильних цього світу ця благородна людина була зму-шена вести існування бездомного пса, працювала лише для того, щоб не загинути з голоду. Було нам соромно, соромно за тогочасних правлячих негідників і за себе, що не зуміли вчасно знайти в собі сили скрутити голову системі приниження людської гідності.

Легко мати певні засади, набагато важче — боротися за них. Цій боротьбі Кузьма Пелехатий присвятив все своє життя. Бойове хрещення він пройшов ще на шкіль-ній лаві. Хто пам'ятає ті часи, той знає, чим були для молоді шпильки з боку шовіністів. Але він не зігнувся, не впав на коліна і тоді, коли в підвалах Терезієнштад-та і жахливих бараках концтабору в Талергофі * відчув увесь тягар австрійського ярма.

Мужньо, з відкритим забралом боровся він протягом кількох років з безправ'ям післятравневих властей *. Як член Центрального Комітету «Сельробу» * він довів, що так часто повторювані ним слова: «свобода», «соціа-лізм», «братьство народів» не є для нього пустою фор-мулою, що має просувати його по щаблях політичної кар'єри. Ні! Ці слова для нього були сповнені живого змісту, символом віри. За них він був готовий при-йняти навіть мученицьку смерть.

Коли немилосердно побитий і стоптаний агентами луцької поліції, він корчився від болю в тюремному бар-лозі, від нього ніхто не почув слова скарги. Він добре зінав, що його життя висить на волоску, що страждан-ня його переходить межу людської витривалості, і що може наступити хвилина, коли серце не витримає муки. Однак він знайшов силу страждати мовчки, бо зінав, що стогін з його вуст ворог назавв би капітуляцією.

Минали роки, і ставало щораз важче. На зміну тю-ремним рокам прийшли роки нужди. Переживав їх, як і всі інші життєві незгоди,— з гідністю. Скоріш голод, краще поневіряння, ніж добробут з ласки ворога. В най-тяжчі хвилини його підтримували віра в людину і віра в близький день визволення улюбленого народу.

Той день настав. Вже рік, як Кузьма Пелехатий пра-рює заступником голови виконкому Львівської міської Ради депутатів трудящих. Ви знаєте його сьогодні майже

всі. Він залишився тим, ким і був: живою історією і сумлінням Львова, людиною невтомної боротьби за паше спільне прекрасне майбутнє. Він піколи не пройде байдуже повз людське горе, він, чий життєвий шлях був устелений лише кривдою. Працівники шкіл, дитячих, лікувальних, культурно-освітніх закладів знають про 60-літню людину з молодечими рухами, яка вміє вкласити в свою працю стільки відданості та запалу, що найбільший скептик, глянувши на неї, повірить, що немає труднощів, яких не можна було б подолати разом з цією людиною, особливо тут, у нашому молодому соціалістичному краї, де люди такої чудової, непогасної молодості серця можуть і будуть творити чудеса.

Тепер Кузьму Пслехатого трудяще висунули кандидатом у депутати до Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки по Жовківському виборчому округу № 191. Достойна кандидатура.

Років 20 тому, відразу за Високим Замком, знаходився скований під густими каптанами тенісний майданчик одного з спортивних товариств, а поряд з ним — будиночок сторожа. Крім тенісистів, які двічі на тиждень з'являлися тут, щоб «відстукати» кілька партій, ніхто сюди не заходив. Та й навіщо?

Нечисленні знайомі наглядача майданчика — Костянтина Білінського * — дивувалися з аскетичного способу життя 20-літнього молодика. Дехто з них гадав: «у цьому щось є», але ніхто не знав, що саме. Зрештою, кого це могло торкатись? Поліції? Ну, вона мала у той час інші турботи.

Протягом багатьох місяців Львів був буквально засианий листівками революційного змісту. Їх читали всюди: на мурах, парканах, стовпах, знаходили в трамваях, на столиках у кав'ярні, біля заводських верстатів. Катам з дефензиви, щоправда, вдалося схопити кілька їх поширювачів, однак колиска цих білих віщунів бурі залишалась невідомою. Даремно шпики з дефензиви шастали по всіх закамарках.

Син залізничного провідника з Любліна не був улюбленицем долі. Юність його згиндалася під тягарем цегли. «Будуємо дім, будуємо дім», але про жодну з будованих ним осель не міг Білінський сказати, що це «наш дім», що кривавий його піт, який цементує будову, допоміг його рідному народові, його братам і сестрам у стражданні і боротьбі.

Юнак шукає щастя у Львові, а знаходить його у виснажливій копіткій праці па замковому пустирі. Він зпайшов дорогу, нею йтиме все життя. Після чотирьох років, відданих друкуванню целгальних листівок, він довідується, що поліція напала на слід таємної друкарні.

Не можна гаяти пі хвилини. Білінський ліквідус друкарню. Він працює тепер як здібний адміністратор прогресивного тижневика «Сила».

Падходить 1932 рік, уряд Пілсудського показує фашистські пазури. «Сила» закривається, як і вся українська прогресивна преса. Білінський проводить довгі місяці в ув'язненні, потім переїздить до Дрогобича. Тут він виконує обов'язки секретаря повітового селянського об'єднання УСО * і видає тижневик «Наш голос».

Однак недовго. Незабаром дефензива накладає свою криваву лапу і на УСО. Білінський стає робітником на тартаку. Але в Польщі Славека і Бека людина з переконаннями не має хліба. Вовчий квиток дефензиви * переслідує Білінського. Майже напередодні війни з німцями антифашиста Білінського виселяють з Дрогобича на підставі нового «закону про охорону прикордонної зони».

Вересневі дні застають Білінського у Львові, на посаді реорганізатора відділу суспільної опіки при тимчасовому управлінні. Незабаром його призначають директором одного з пансіонатів для сиріт. Цій праці Білінський віддається з ентузіазмом, завоюючи серця своїх малих вихованців.

Гіркоту перших днів Вітчизняної війни переживає Білінський разом зі своїм народом, невтомно працюючи над забезпеченням армії хлібом.

Нарешті настали дні перемоги. Білінський повертається до Львова і перші свої кроки спрямовує до залишеного більш як три роки тому закладу. Помітний колись будинок пансіонату являв собою сумну картину, зяяв пусткою. Все треба було починати спочатку. І Білінський починає. За кілька днів в стінах пансіонату до людського життя повертається 57 сиріт, знайдених у підвалах, на горищах, у недалеких лісах під Львовом. Худі, обідрані, перелякані діти, чудом уцілілі жертви фашистських звірств, знаходять тут і шматок хліба, і дах над головою, і глибоку, батьківську любов. Отже, незабаром в стінах пансіонату ззвучатиме гамір і сміх, па блідих личках розквітнуть рум'янці, в очах, які, здавалося, назавжди застигли від жаху, пробуджується радість життя.

Минає рік, і пансіонат, що отримав перший номер, стає зразковим закладом на 300 сиріт, які мають всі умови для того, щоб не почувати себе сиротами.

Є хор, оркестр, балетна студія, кипить папужена робота в кравецькій і столлярній майстернях, діти самі роблять іграшки, самі шиють, вишивають.

Під господарською рукою Білінського при папсіонагі виростає ціле господарство, яке дає дітворі і овочі, і фрукти, і м'ясо. Нещодавно Білінський посів відповідальну посаду заступника голови виконкому Червоноармійської Ради депутатів трудящих. І на цьому посту він залишиться тим, ким був усе своє трудове життя: людиною, яка глибоко любить свій край, людиною чистих рук і чистого сумління.

«Як же тебе пізвати?..» — безпорадно запитував щеник-анонім у листі, адресованому фейлетоністові зети «Сила» — Мережці, перш ніж вилити потік буної лайки, яка не робить честі його монашеській сут

«Як же тебе пізвати?» — гнівно сопів астматич цензор, креслячи олівцем криваві смуги на шпалтах сирого від фарби номера «Сель-робу» з черговим фейтоном Мережки.

«Як же тебе пізвати?» — скреготів зубами опасис голова українських епдеків*, пізнавши свою власну зіюномію в дзеркалі фейлетону Мережки.

Відповідь на це нелегке питання знайшов, як тзврештою, й слід було сподіватися, шеф львівської поліції. Внаслідок довгих і пильних пошукув йому пощасти встановити, що за псевдонімом Мережка криється в звичайно небезпечний з точки зору правопорядку авт на перший погляд цілком цензурних оповідань з селського життя — Петро Козланюк. Пан шеф встановив агиоз: «Бунтар!»

Так, але для того, щоб розпочати судовий процес було не досить. Компрометуючих відомостей було: всі обшуки, проведені в помешканні згадан «бунтаря», не дали жодного разу очікуваних насків. Отож з точки зору юриспруденції все було в рядку.

І тоді стражові правопорядку спало на думку те, пізніше, мабуть, від нього запозичив Гіммлер. Застосовані щодо Козланюка (Мережки) «арешт з метою ховання».

Юридична машина була приведена в рух. Держа «органи» в особі двох відповідно підготованих шпіїв вдерлися до квартири Козланюка (Мережки).

перевернувши все договори дном, відправили його під смерточі склепіння Бригідок.

Через кілька місяців, яких, на думку пана шефа, вистачило для того, щоб виробити у в'язня повий світогляд, неіснуюче слідство було припинено, Козланюк (Мережка) опинився на волі.

Та, однак, виявилося, що пан шеф переоцінив своє вміння передбачувати. Чи не на другий день після того, як письменник вийшов з в'язниці, ім'я Мережки знову прикрасило дошкульний бойовий фейлетон.

«Як же тебе назвати?» — скрикнув на цей раз достойний прокурор Мостовський, загальновідомий тим, що особисто супроводжував до шибениці політичних в'язнів, а кримінальних злочинців рятував з рук Феміди за відповідного хабара.

На пооміч йому поспішив, якщо мені не зраджує пам'ять, міністр внутрішніх справ Переацький. Цей одним розчерком пера поклав край літературній діяльності Мережки, заборонивши всі українські організації і періодичні видання, що виступали проти націоналізму. В мить, коли з четвертого поверху будинку па вулиці Магазиновій, де містилась редакція літературного журналу «Вікна»*, з шумом летіли на брук книжки з безцінної бібліотеки, коли тріпочучи розpacлив білим крилами летіли із свистом на мокре від дощу каміння також томики новел Козланюка,— перо, яке їх писало, непокірне перо Козланюка, вже спочивало в загратованому приміщенні тюремної канцелярії... На цей раз прокурор Мостовський був страшенно задоволений.

Минула осінь, пролетіла зима і весна. І коли вдруге перед в'язнем заскрипів ключ сумнівної свободи, на світі було дуже сумно. Наволоч з вулиці Руської і Костюшко, побачивши змарнілу постать Мережки, втішно потирала руки: «Зачекайте, як покрутиться цей якобінець тиждень-два по місту, скуштує гіркої бринзи безробіття, вмить і різні східні дурниці вивітряться з його голови. Отоді пташка сама прилетить до нашої клітки».

Однак минув рік і другий, а пташка не прилітала.

«Як же тебе пзвати?» — сушив голову пад цією людиною начальник восводського управління безпеки. Він довго морочився, але так нічого нового і не придумав. Отож і злішив він відповідного листа до міністерства, а вищепазване прийняло листа до відома, і, ствердивши,

що незламний Козланюк (Мережка) знайшов притулок у родичів у Радзивилові, прийняло відповідне рішення і надіслало його волинському воєводі. Наслідком було те, що Петро Козланюк, син Степана і Параски, був заарештований і пішки — незважаючи на існування залізниці — відправлений до тюрми в Дубно. Про виконання негайно повідомили вищі власті.

Не допомогло. Петро Козланюк — полум'яний письменник і публіцист, співець і захисник сільської бідноти залишився непохитним до кінця, точніше кажучи, до кінця переслідувачів своїх.

Відтоді минуло чимало часу. Чесно заслужений орден Червоної Зірки прикрашає нині груди колишнього в'язня. Він не тільки досконало володіє майстерністю письменника, а й подає дійову допомогу своїм колегам по перу в їх нелегкій роботі на літературній ниві. Сьогодні його скроні увінчує скромний і гарний вінок ювіляра. Автор цих рядків, хоч і вимучений пелекою долею і віком, почуває себе знову молодим і бадьюрим, підносячи келих за здоров'я так гарно вшанованого друга. І коли крізь сльози зворушення він гляне в обличчя письменника, на його вуста мимоволі напрошується питання:

«Як же Тебе назвати?» І саме серце підказує йому найкраще слово для відповіді:

— Товаришу...

Осінь 1941 року. Майже щодня, після заходу сонця, па притихлих вулицях Москви лунав голос диктора: «Граждане! Воздушная тревога!», і кілька хвилин пізніше місто стояло вже в ореолі зенітного вогню. окремим фашистським літакам вдавалося перелетіти крізь смертоносну завісу. Тоді земля стугоніла від вибухів бомб. То в одному, то в другому районі столиці спалахували заграви пожеж.

Спалахували і — гасли. Це скидалось на чудо, й те чудо було справою рук москвичів із пожежних команд і тих, що з протигазом у торбі вартували ночами в брамах і на покрівлях своїх будинків.

Коли приходив ранок, вулиці Москви оживали, починалися кипучі воснні будні, з їх чудесною організованістю, чіткістю, злагодженістю, і тільки пожвавлений рух військових автомашин говорив про те, що в кількох десятках кілометрів від міста точиться смертельна борня з ворогом.

Водночас на полях і в лісах Підмосков'я десятки, а згодом і сотні тисяч москвичів — чоловіків і жінок усякого віку від зорі до зорі копали траншеї, будували дзоти, доти, кільце укріплень, об які трохи згодом порозбивали собі голови хвалькуваті генерали Гітлера. Тут кожен мав свої норми виробітку, але не було майже нікого, хто б не перевиконував їх. У вихідні дні па допомогу прибували робітники московських підприємств. Вони були бліді від важкої праці, їх почервонілі очі обволікала імла безсонних ночей. Однак свідомість того, що ворог рветься до Москви, казала цим людям забувати про втому, забути про відпочинок, вона подесятеряла їх сили, і робота кипіла в їх руках. Москва готувала ворога.

гові гідну відсіч. Минув рік, рік найважчих випробувань. Москву-ріку скував перший мороз, але в повітрі пахло вже сталінградською весною. В ті дні столиця Союзу святкувала 25-ліття Радянської влади на Україні. Колонний зал Будинку спілок не міг вмістити всіх, що бажали взяти участь в урочистому засіданні. Переважна більшість присутніх — українці: науковці, письменники, журналісти, інженери, вчителі, робітники, колгоспники.

За столом президії М. І. Калінін, В. М. Молотов, Доповідає тов. Корнієць *. Коли промовець говорив про те, що наближається час визволення України, присутні піднімаються з місць, хвиля ентузіазму охоплює зал, шумить ураганом флексків. Україна в особі своїх кращих представників вітає прийдешні дні великих боїв і великих перемог, дні засłużеного, бо вибореного потом і кров'ю всього радянського народу щастя визволення.

Гостями Москви були уряд Радянської України і ЦК КП (б) У. В «Новомосковському» готелі розташувалася Українська академія наук; її працівникам було створено всі умови для плодотворної роботи. Ніхто тут не гаяв часу. Кожен з них працював так мацелегливо і невтомно, як ніколи ще в своєму житті.

У Московському клубі письменників звучала українська мова. Здебільшого це були письменники, фронтовики, і вони прибули сюди ненадовго, рівно на стільки, на скільки дозволяла «увольнительна». Однак прожиті в Москві дні назавжди лишилися в їх пам'яті. Тут вони читали свої твори, написані в землянках, бліндажах, тут вони зпаходили уважного слухача й дружнього критика, тут зогрівало їх слово сердечної заохоти. В колишньому палаці генерал-губернатора мали свій штаб партизан України. Тут цілу добу кипіла напруженна робота. Люди з червоноармійськими стрічками на шапках прибували з аеродрому, нащвидку приводили себе в порядок і, знемагаючи інколи від утоми, в той же вечір поспішали до Малого театру або Камерного (МХАТ був у той час ще в евакуації). А за день-два ці люди від'їжджали на аеродром на машинах, нав'ючених партизанським бойовим скарбом. Кілька годин пізніше вони були вже знову в глибокому тилу ворога, і потім довго ще в тривожні партизанські ночі світили їм зорі любимої Москви.

А потім прийшли дні Орла, Харкова й Полтави, стрілянину зеніток змінили громові салюти перемог. Визволена Україна прийняла своїх дітей. Та пам'ять про місто Сталінград, про Москву, що в пайстрашніший час була для них рідною матір'ю, ніколи не вмре у вдячного українського народу, як і всіх народів нашої Батьківщини.

Варшава була одним з кривавих етапів Гітлера на шляху до завоювання світу. Тут провів він огляд своїх переможних полків, тут дав відчути світові, як уявляє собі створений ним «новий порядок» у Європі, тут, нарешті, мав бути поставлений перший нагробний пам'ятник з великої серії таких пам'ятників, запроектованих ним на кладовищі народів.

Більше чотирьох років сходила кров'ю Варшава, Варшава — мозок, серце і душа розіп'ятого народу. Не було звірства, якого вона не бачила б, і не було героїзму, на який не була б здатна. Більш як трирічному систематичному випищенню вона протиставила незламну волю вистояти.

Вистояти не зі «зброєю при нозі», як того хотіли, до чого закликали хитрі папи із затишного лондонського емігрантського сховища. Велика Варшава, Варшава Волі, Окенця, Чернякова і Праги * не згиндалась у безперервній, невблаганній боротьбі на життя і смерть, сіючи в стані ворога страх і непевність у завтрашньому дні.

Варшава не скорилася, справжня Варшава не визнавала терміну «капітуляція». Однак сили були нерівні. Ганс Франк * не гребував юдійськими засобами, не щадив ні польської крові, ні польського майна. Цвіт молоді гинув від куль карателів, конав у болоті і крові Освенцима і Майданека, в'ялув на піменецькій каторзі. Культурні цінності — плід тисячолітніх зусиль всього народу — були приречені на знищенння і згідно з детально продуманим планом мали піти у забуття разом зі своїм творцем. У руках гітлерівських грабіжників народне надбання поступово зменшувалося до нуля, багатий край перетворився в юдолю крайньої і безнадійної нужди. А ворог був сильний, дуже сильний, майже вся Європа

кувала для нього зброю, сіяла хліб і давала рекрутів. Привид остаточного винищення постав над племенем поляків.

Пани з Лондона, щасливо уцілілі, пани звеліли чекати «із зброєю при нозі» і обіцяли швидку допомогу з Заходу. Обіцяли рік, другий і третій, але обіцянна допомога не надходила, хоча британський острів заповнили війська обох півкуль світу, а склади тріщали від запасів зброї і спорядження. Над Віслою гинув народ, а чергіллі тим часом комбінували, відкладаючи з року на рік дату висадки на континент. В солідних кабінетах Сіті й Уолл-стріту холодно підраховували векселі на крові вмираючих народів, холодно зважували «за» і «проти», холодно вигадували все нові й нові варіанти тієї самої пісеньки, пісеньки позбавленого честі і сумління гендляра. Польські пани з Лондона певтомпо їм підякували, бо своєю підлістю не поступалися перед їхньою підлістю.

Тим часом наддалекою Волгою точилася битва, якої не знала історія світу. Радянський народ вже другий рік безперервно стояв на смерть у боротьбі з страшним ворогом. Зневажаючи смерть, з незламною волею до перемоги боролись радянські воїни на вузенькому пасмі узбережжя, день і ніч відбиваючи запеклі атаки тристатисячної армії Паулюса. Затамувавши подих, з биттям серця стежила Польща за ходом тих незабутніх битв, а коли війська Республіки Рад перейшли в наступ і завдали ворогові нищівної поразки, під Варшавою, вперше за три роки, зазвучало радісне: «Ще не згинела»...

З тяжкими, виснажливими, кривавими боями Радянська Армія просувалася на Захід, а разом з нею, пліч-о-пліч з її воїнами крокували польські воїни дивізії Тадеуша Костюшка, йшло польське військо. Коли розрахунки чергіллів па зникровлення радянських народів виявилися оманою, а гармати героїчної великої армії загуркотіли па лівому березі Бугу, лондонські гендляри, боячись за свої привілеї, пішли па крок настільки ж дурний, наскільки злочинний. Провокуючи у Варшаві повстання, вони хотіли таким чином уникнути приходу Народної Польщі і хай навіть ціпою знищення столиці і її мешканців ухопити в свої руки кермо влади над визволеним краєм. Вони обдумано поставили командування радянських військ перед звершеним фактом, добре зпаочи,

що жоден відповідальний за долю свого народу і країни командуючий армії не заризикує її поразки тільки для того, щоб виконати бажаний для своїх ворогів маневр. Це була нечувана в історії провокація *, тим жахливіша, бо підвійна, спрямована як проти свого народу і його столиці, так і проти єдиної визволительки Польщі.

Злочинці з еміграції частково досягли своєї мети: Варшава була зруйнована гітлерівською вояччиною, а її найкращі діти плавали у власній крові.

Цілим вибрався з біди лише представник лондонського уряду Бур-Комаровський і його найближче оточення. Ціною ганебної капітуляції.

Відділений від Радянської Армії широкою безоднею Вісли, ворог почував себе безпечно на руїнах геройчної Варшави. А дорогами Мазовії в осінню негоду вдень і вночі йшли зі Сходу підкріплення, вгинались мости під тягарем артилерії, що безперервно переправлялась, з постійним інтервалом йшли довгі поїзди із спорядженням. Велика армія, армія свободи готувалась до вирішально-го штурму.

У першій половині січня останнього року війни розпочався цей штурм. У світлі ураганного вогню Вісла стала свідком близької перемоги. Залізобетонне кільце гітлерівських шанців розкололось під патиском Радянської Армії, і 17 січня радянські і польські воїни ступили на мури мученичеського міста. Варшава була визволена, визволена назавжди. Визволена від чужого насильства, визволена з пут вітчизняного гніту. Дорога польського народу до величі була прокладена. Нею віп'ятиме впевнено, невтомно.

Сьогодні Варшава швидко встає з руїн, відбудовува-на руками вільного народу. Від пам'ятного дня 17 січня 1945 р. справедлива Польща, велика Польща, сильна, демократична, незалежна вступила в свої права. Схили-мо ж голёви перед тими, хто пожертвував за неї життям.

Голова виїзної сесії військового трибуналу військ Міністерства внутрішніх справ оголошує вирок: «Десять років позбавлення волі з конфіскацією майна...»

Підсудний поспішно залишає зал, наче боїться, що в останню хвилину суд його може затримати зі словами: «Підсудний Олександр Барвінський викрутився надто легко. Хай підсудний сяде і вислухає, що говорять про його злочини присутні тут представники громадськості. Прошу вислухати ще їхні вироки!»

Лікар Олександр Барвінський є паростком широко розгалуженого роду Барвінських, патріархом якого слід вважати засновника галицького філіалу австро-німецької християнсько-суспільної партії, одним з керівників якої був Льойгер — духовний батько та інспіратор Адольфа Гітлера. Олександр Барвінський-сенейор редактував ганебної пам'яті газетку «Руслан», орган найбільш відсталої, найбільш реакційної та пайбільш прислужливої частини західноукраїнської буржуазії.

Яблуко не могло впастидалеко від яблуні. До вересня 1939 року Олександр Барвінський відвідує хворих, пише рецепти, а у вільні хвилини, за браком «Руслана», читає близьке йому по духу «Діло». Службові обов'язки часто змушують його відвідувати хворих, тіла яких були перетворені в криваве месиво палицями польських поліційців і нагаями польських уланів. Барвінський жалісно зітхає, але в душі його не вистачає місця на протест. Нашадок редактора «Руслана» сприймає знищання пад простими людьми як нормальне явище, узаконене богом і традицією. Так було, так є і так буде. Націоналістично-клерикальне сумління Барвінського могло спати спокійно.

Прокипулось воно лише у вересні 1939 року. Прихід Червоної Армії та оголошення Радянської влади на Західній Україні вивело Олександра Барвінського і всю родину Барвінських з блаженної душевної рівноваги. Першим почуттям був страх. Під його тягарем Барвінський згинався в дугу. Він упереджено ввічливий, з його уст не сходить догідлива посмішка, хоча від самого вигляду червоного прапору з серпом та молотом Барвінський задихається з люті.

Поступово Барвінський перекопується, що в його страху були великі очі. Тепер можна було дати вихід своїй непависті. Незабаром для цього трапляється нагода. До Львова приїжджає німецька військова репатріаційна комісія, до складу якої входить рідний брат дружини Олександра Барвінського (по суті дружини композитора — Василя Барвінського, але краще обійтися мовчанням цей брудний трикутник) ренегат Ганс Пуллюй — офіцер німецької контррозвідки. Родина Барвінських вітає Ганса як дорогого й почесного гостя. Через кілька днів квартира Барвінських стає свідком інтимного родинного свята: господиня дому Наталія Барвінська приймає з рук брата титул і обов'язки агента гітлерівської військової контррозвідки разом з усіма атрибутами цієї посади як псевдонім і т. п. Олександр Барвінський ще деякий час з тактичних міркувань стримує свій запал, він поки що буде робити дрібні послуги Гітлерові та його націоналістичній агентурі.

Нарешті дочекався і він: гітлерівці окуповують Львів. Доктор Барвінський відчуває незвичайний приплив енергії. В день страшного погрому Барвінський в оточенні вищих німецьких офіцерів їде вулицями міста, залитими кров'ю, до в'язниці як довірена особа і експерт, який повинен підтвердити поголоски, нібито Радянська влада годувала в'язнів людським м'ясом. Довго і старанино Барвінський вишкрябає дно казанів і в результаті витягає... воловий череп.

«Місія» не вдалася, але це фіаско не надовго затимає радість доктора. Через годину вже його бачимо на засіданні «уряду» Ярослава Стецька. В кишені лежить призначення на посаду заступника «міністра охорони здоров'я» Паньчишина, призначення підписане самим «фюрером» українських націоналістів — Степаном Бандерою. Два дні засідав «уряд», з ними Олександр Барвінський

редагує відозву до Гітлера з подякою за загарбання Львова. Коли відозва була відредагована, підписана і па зборах націоналістичної інтелігенції одноголосно ухвалена, «уряд» Стецька, вже як непотрібний, пімці розпустили.

Однак це не означає, що націоналістичний «квіт народу» в особі Олександра Барвінського повинен тепер в'янути в бездіяльності. Бандерівський «міністр», призначений німцями керівником міського відділу охорони здоров'я, після короткої телефонної розмови залишає свій кабінет і не шкодуючи сил кілька днів розшукує приміщення для німецьких будинків розпусти. Завдання, як скаржиться на процесі Барвінський, було дуже важливим, бо для цієї мети необхідно було знайти будинки нові, добротні і до того ж з коридорою системою. Упрашвшись з цим завданням і викинувши па вулицю мешканців чотирьох будинків, Олександр Барвінський «ставить діло на ноги» (його власні слова). Па цей раз жертвою ревних старань доктора стануть його пацієнти. За розпорядженням Барвінського пайкращі ліжка, столи, крісла будуть перевезені з лікарень та клінік до організованих ним закладів. Цього Барвінському замало. Ще багато жертовної праці докладе він до того, щоб арійські солдати боронь боже не виносили з тих будинків поганої хвороби.

На цьому не закінчуються «санітарні заходи» доктора Барвінського. Якось з одним пімцем він іде за місто. На цей раз його завдання набагато скромніше: він повинен ствердити, що трупи кількасот жителів Львова, розстріляних німцями, закопані досить глибоко.

Прокурор запитує підсудного: «Чи звали Ви про те, що були на місці кривавої розправи?»

— Кривавої? Ні, кров уже була засипана піском...

Минає перший місяць німецької окупації. Згадані заходи націоналістичного діяча вже не заспокоювали його амбіцію. Він вирішив не розмінюватися на дрібну монету. Олександр Барвінський встановлює контакт з керівниками львівського гестапо Шенкем, Лазарем, Штайнером і стає агентом СД («служба безпеки»). Основним його завданням є стежити за медичними працівниками і студентами лікарських курсів, організованих окупантами замість ліквідованих під час медичного інституту. З ініціативи Барвінського пімці заарештовують ряд видатних вчених і більшість з них розстрілюють. Барвін-

ський пропонує їм взяти серед лікарів заложників, сам складає список своїх жертв. Він доносить па кожного, кого тільки вважає ворогом гітлерівців, а з часом почне навіть допосити на людей, які мали нещастя йому не сподобатись особисто. Досить було професорові ветеринарного інституту Гжицькому звільнити з роботи родича Барвінського, як той вже спішить до гестапо з допосом па професора.

Забувши про свої 50 років, Барвінський терпляче стежить за будинком, в якому живе доктор Полячківна. Він підозрює, що вона зв'язана з підпільною антигітлерівською організацією. У потрібний момент Барвінський подає знак гестапівцям. В результаті доктор Полячківна гине мученицькою смертю від рук нацистських катів.

Весною 1943 року німецький губернатор Вехтер та його агенти типу Кубійовича організовують дивізію СС «Галичина». Без Барвінського і тут звичайно не обійшлося. Разом з німецькою вербувальною комісією він їде на Покуття. Протягом двох днів тільки в Коломії перед пим пройде 1400 зігнаних звідусіль гуцулів. Потім він їде до Косова. Там ночує в пансіонаті Василевської. Вже засипаючи чує, що на подвір'я вілли в'їжджає автомобіль. У Барвінського заграла кров шпика. Короткозорість не перешкоджає йому побачити в нічній темряві озброєних людей, пам'ять його фіксує факт, що ці люди зайдли до кухні, де пробули майже цілу ніч. Ще вдосвіта Барвінський поспішає до гауптштурмфюрера Шенка. Німці влаштовують облаву з трагічним для Василевської і партізанів кінцем.

Зрадницький шал «пана міністра» не зпас меж. Співробітництва тільки з СД йому вже не досить. Наталя Барвінська та її брати Ганс і Георг Пуллю охоче йому сприяють, і от Барвінський стає агентом німецької контррозвідки Абверкомандо 102 з центром... у квартирі Барвінських. Пан доктор має чим тепер похизуватись: в його кімнатах обершигун Пуллю та петлюрівець Голуб приймають унтершигунів. Їх вербуванням займається Олександр Барвінський у співпраці з Наталією Барвінською та обидвома синами — Іваном і Маркіяном. Коли Папкевич втече з дивізії СС «Галичина», а Галіняк — з т[ак] зв[апої] «Служби батьківщині», обидва звернуться до «пана міністра» з проханням допомогти. Той обійтеться з ними дуже сердечно, по-батьківськи

і за допомогою шантажу зробить з обох хлопців послушне знаряддя абверкоманд 102 і 106.

Компетенції абверу були дуже широкі і найбільш відповідали найпотаємнішим бажанням Олександра Барвінського. Тут, в тиші солідного міщанського дому, збирається інформація і складаються оперативні плани, що пахнуть кров'ю радянських партизанів, тут обговорюються способи і шляхи переходу лінії фронту німецькими шпигунами, диверсантами і терористами, тут бандерівські бандити з УПА одержували інструкції від своїх шефів з департаменту Канаріса.

Все це Барвінський робив не без вигоди. Не раз перед будинком, в якому проживали Барвінські, зупинялися автомобілі із мішками ковбаси, цукру, муки. Все то йшло в комору Барвінських, на стіл Барвінських. Зневінені під час війни 30 срібняків Барвінським виплачувалися натурою.

Прийшов день, коли під вікнами квартири Барвінських зупинився порожній автомобіль, але було надто пізно. Радянські війська оточили Львів, а сдина дорога на південний Захід була під обстрілом радянської артилерії. Тепер залишалося тільки одне: замести за собою сліди.

І Олександр Барвінський їх замітає. Він починає використовувати методи з 1939 року: прислужлива ввічливість, підсолоджена запобігливою посмішкою. Олександр Барвінський повертається до лікарської практики. В лікарні приймає радянських громадян, а у себе в хаті — їх ворогів, бандитів УПА.

А коли О. Барвінський потрапляє нарешті за грati, Наталія Барвінська вражена арештом фактичного чоловіка, витягає із схованки три револьвери і передає їх знайомому шоферові з проханням заховати або знищити. Коло ганьби замкнулось. Замкнулось, але ще не остаточно.

Історія ганебного роду Барвінських, історія, яка не потребує коментарів, коли б Барвінські були винятком. Вони є тільки класичним продуктом рутенства, так низівно і гнівно висміяні колись Іваном Франком: «ботокуди» — найпідліший гатунок буржуазії, від самого дитинства зараженої отрутою безідейності і продажності. О, на своїй дорозі зради Барвінські мали гідних партнєрів: Сембратовича, Романчука, Шептицького, Грушевського, Петлюру, Винниченка, цілу плеяду Левицьких,

Донцова, Целевича, Мудрого, Коновальця і нарешті Мельника і Бандеру — ким, зрештою, вони є всі, як пе послідом одного і того ж самого диявола! Не маючи ніякої підтримки в народі, вони її знаходили там, де могли знайти: на піdnіжках магнацької карети, в приймальні австрійського намісника, а коли його вже не стало, в коридорах абверу і гестапо. Їхня кишеня, їхня кар'єра була для них синонімом батьківщини, а патріотизм заміняли лакейським екстазом. Коли говорили про народ, відчували до того народу лише погорду в душі. Після Жовтневої революції місце погорди зайняла ненависть. Ненависть ця маскована левицькими та шептицькими, відкрито демонстрована донцовими та маланюками, остаточно стерла в їхніх очах межу між добром і злом. Задовго перед тим, коли Олександр Барвінський оком знавця оглядав братські могили жертв гітлерівського терору, виник «Декалог українського націоналіста», а Дмитро Донцов пропагував серед молоді етику кровожерливого вовка і піdstупного лиса. Після визволення Західної України, після ліквідації львівського бастіону українського націоналізму, спали останні маски: ундівці так само, як радикали, як соціал-демократи, знайшли притулок під кривавим фашистським прапором Мельника і Бандери. Тепер уже їхня програма була спільна. Їхні методи — однакові. Страхітливою ілюстрацією тих методів є десятки тисяч замордованих, розіп'ятих дітей та жінок Галичини і Волині.

Документ про призначення Олександра Барвінського на посаду «заступника міністра» недавно був знайдений в бандерівському схроні. Лікар, покликаний рятувати людське життя, став спільником убивць... Людей типу Барвінських у нас пебагато. Однак, це не дає нам права легковажити ісbezпеку. Одна лише родина Барвінських звела зі світу сотні радянських громадян. Шкоди, завдані нею нашій державі, незліченні. Вчора жовто-блакитні фашисти виконували доручення шенків, кпоррів, пульюїв, сьогодні вони діють згідно з інструкцією смітів, говерів і реорганізованої американськими банкірами розвідки Гудеріана. Кожний з них є ворогом народу і для кожного з них немає у нашому серці милосердя і не може бути пощади. Важкий і гострий меч радянської справедливості пехай впаде на голови агентів міжпародної реакції.

На первый взгляд, исход этого старого года не многим отличается от предыдущего. Главы держав в торжественной обстановке выслушивают цветистые пожелания иностранных послов, английский король произносит традиционную речь, папа римский отправляет в эфир очередное свое послание. Бродвей до рассвета горит новогодними огнями, а в фешенебельных барах и ресторанах гремят пробочные залпы шампанского.

Но весь этот шум и суетолока, царящие в притонах старого мира, не могут заглушить железной поступи истории, безудержно идущей вперед.

Она шагает по Европе, где ее голос властно прозвучал с трибуны объединенного съезда рабочих партий Польши и съезда рабочей партии Болгарии. Она отдала румынскому народу нефть Плоешти и леса Трансильвании, она посадила на стального коня вчерашнего батрака, а пыне хозяина плодородной венгерской пuszты... Она столь же стремительно шагает по гигантским просторам Азии...

Вихрь освободительной борьбы пропосится над полями Вьетнама, врывается в дремучие леса Бирмы, грозовой тучей нависает над исстрадавшейся Индией. Вот уже который год ведут неравную борьбу народы Индонезии, но неистощима их молодая сила, непреклонна их воля к борьбе и победе.

Великая весна человечества победно шествует по земле.

Под Парижем, во дворце, помнящем позор Наполеона Бонапарта, расположился штаб очередных кандидатов в усмирители вселенной*. Но это штаб осажденных. Вместо предполагаемого похода на Восток, усмирителям пришлось удовольствоваться походом против безоружных

и голодных горняков Франции. Это отнюдь не значит, что мечты о большой атомной войне улетучились из голов воинствующих жандармов капитализма. Чем безнадежнее перспективы капиталистического мира, тем лихорадочнее работают его стратеги и вся его военная машина.

Некий американский генерал Клей, по указке своих вашингтонских повелителей, в поте лица трудится над превращением Западной Германии в новое издание оклеветаной «третьей империи». Из крысиных нор извлекаются именитые в свое время акушеры патизма, досягающие свой век гехаймраты, коммерциальраты, гофраты*, и вся эта попахивающая тленом шайка водворяется на свои старые места директоров концернов и трестов, водворяется с одной единственной целью — вернуть вчерашний день, вернуть времена владычества гугенбергов, тиссепов, брюнингов и папенов* с их политикой «натиска на восток». Исчезли последние следы уравновешенности англосаксонских политиков и дипломатов, уступив место истерике. Они боятся в истерике вокруг созданного ими самими «берлинского вопроса», вокруг плачевых плодов собственной их провокации. С шумом и гамом они двинули против маленького греческого народа громоздкую машину «доктрины Трумэна»*, щедро оплачивая каждую голову убитых американским оружием греческих патриотов.

Они вложили 6 миллиардов долларов в обанкротившееся предприятие гоминдана*, снабдив его с избытком новейшей военной техникой и инструкторами. Прошло немного времени, и большая часть американского оружия попала в руки Народно-освободительной армии, что ускорило разгром гоминдановских ландскнехтов Уолл-стрита. Напуганный ходом событий Чан Кай-ши* послал в Америку свою жену с мольбой об увеличении американской помощи. Но и это «чрезвычайное мероприятие» не улучшило его дел.

Воинственные генералы на службе Уолл-стрита бредят наяву планами разрушения Москвы, всего Советского Союза, всего необозримого мирового демократического лагеря. Но весь их азарт не может согнать с их лиц гримасу страха и неуверенности. Поджигателей войны сковывает сознание бессилия перед непреклонной волей народов к борьбе за мир во всем мире.

Наша советская страна, великая страна социализма, встречает Новый год в созидающем труде и братском единении со странами народной демократии, со всем человечеством, стремящимся к миру и свободе. Глубокий оптимизм, несокрушимая вера в свое правое дело и сознание гигантской собственной мощи — вот чем живет и дышит советский человек на пороге 1949 года.

Поджигатели войны еще размахивают атомной бомбой. Мы знаем: мир черчиллей и клоев бешено, истерически ненавидит нас. Но мы знаем и то, что это — ненависть обреченных.

Солнце нашей эпохи ослепило империалистических сов. Как бы судорожно ни метались они, история идет вперед, идет под флагом коммунизма.

ДЕСЯТЬ РОКІВ, ЯКІ ВАЖАТЬ ЗА ТИСЯЧОЛІТТЯ

Ще десять років тому, могло здаватися, що в чотирикутнику Збруч-Сян-Тиса-Прут * історія захолола в летаргічному сні. Над цими землями проходили від часу до часу бурі, але, крім сліз і горя, вони не залишали по собі нічого. Мінялися вивіски й шлагбауми, на зміну одним мундирям з'являлися інші, але кайдани лишалися ті самі, і з них несила було вирватися народові, який волю знав тільки з чуток, з дідівських розповідей про легендарну рагманську країну. Як же бо слово «воля» могло стати плоттою там, де кожне слово було «забороненою піснею», де на сторожі рабства стояла міць трьох імперій?

Великий Жовтень пройшов стороною тут, але його могутній подих сколихнув пародне море й очам споконвічних рабів показав уже не міраж, а реальну картину людського щастя. Тепер відвага хоробрих перестала бути мужністю приречених, бо в нерівній боротьбі їм світили вогні соціалістичної Москви, бо в її зростаючій могутності й славі вони бачили провісника своєї перемоги. Ленін показував їм шлях... Народ під'яремних земель України став на шлях боротьби за возз'єднання.

Нелегкий був цей шлях, його загороджували не тільки тюрми, концтабори й шибениці. За спиною ворога стояли націоналістичні відщепенці, їх це поріддя німецького сатани й шляхетської вовчиці не гребувало нічим, коли вирішувалося питання: бути йому далі, чи не бути.

Надійшов великий Вересень, в тріпотінні пропорів, у гомоні пісень, у торохтінні танків. Скам'яніла історія західних земель ожила й нестримно рушила вперед. Волю великого радянського народу, волею партії, здобутки Жовтня протягом однієї почі стали надбанням народу

Західної України. Боротьба за волю, за землю, за рідну мову, за право на життя, їх па працю втратила раптом свій сенс і лозунгом та програмою дня у визволених містах і селах стало будівництво соціалізму.

Страшні роки фашистської окупації були ще одним, на цей раз останнім, випробуванням. Після цього тим ясніше засяяло сонце свободи. Ясніше й ширше: Закарпатська Україна ввійшла у склад Української Радянської Соціалістичної Республіки. Повне возз'єднання українських земель стало фактом.

Минуло декілька років і не впізнати недавньої «землі в ярмі». На вчора поміщицьких, а сьогодні селянських нивах торохтять трактори, рокочуть комбайни. Знавіснілі від зліднів герої творів Василя Стефаника відійшли безповоротно в морок минулого, а їх діти й унуки входять на сторінки історії свого народу в золотому ореолі слави героїв Соціалістичної Праці. «Малий Мирон» Івана Франка не бачив різниці між тюрмою і школою; малий Мирон наших днів — відмінник університету імені Каменяра. Сміхом веселості сміється нинішній Борислав, і над нафтовими вишками владно лунає голос колишніх «ріпників». На західноукраїнських землях вступив у свої права соціалізм, обабіч Карпат сходять ясні зорі комунізму.

Випускаємо в світ літературний альманах, присвячений роковинам возз'єднання. Випускаємо його з надією на те, що зібраний у ньому художній і документальний матеріал дасть читачам переконливу картину і похмурого минулого народу західноукраїнських областей, і його радісний нинішній день, день, в ім'я якого карались і гинули колись кращі сини цієї землі, в ім'я якого віддавали на полі бою своє життя радянські солдати, діти дружньої сім'ї народів, а насамперед великого й героїчного російського народу.

Хтось назвав Львів містом кам'яних задуманих левів. Ці леви стоять на варті перед входом у будинок міських ради, вони оберігають чистоту давніх львівських криниць, вони дивляться на вас з гербу самого міста.

Один з них, покалічений і самотній, біліє на леваді Високого замку, як німий свідок часів і подій, що давнім-давно прогули, як німий докір тим усім, що протягом сторіч несли сонячному місту лише смерть та руйну.

«Чорна рілля ізорана та й кістками засіяна...» *

700 років тому в серця людей країни Данила Галицького вселилася тривога. Чутки про страшну татарську навалу проникали в найдальші закутки й слідом за ними на горбах і горах спалахували вогні, що закликали народ на захист Вітчизни.

На місці, де сьогодні біліють мури Львова, шуміла в той час пуща.

Князь Данило уяснив оборонне значення львівських горбів і вирішив збудувати тут замок-кріпость, назвавши його Львовом, городом сина свого Льва.

Під ударами сокир падали старезні дуби й буки, а на горі було збудовано дерев'яний замок (макет).

В 1340 році у Львів вдерлись війська польського короля Казіміра. Молоде місто було сплюндровано, а княжий замок охопило полум'я пожежі.

По землі князів Романовичів прокочувалась одна ворожка навала за другого: мечем і вогнем руйнуючи міста й села, і галич збирала багате житво.

Русичі, під проводом воєводи Дедька * клали свої буйні голови за волю рідної країни, ведучи затяжну й кривопролитну боротьбу з польськими, німецькими й угорськими загарбниками.

В 1387 році український Львів потрапив остаточно під панування польських королів, і львівський лев застряг на довгих 600 років у кігтях шляхетського орла.

Потяглись у Львів наслані королями німецькі бургери, а з ними католицькі монахи, що під хрестом ховали серце драпіжника.

Над Львовом виріс новий, на цей раз муріваний замок (макет). Під його охороною німецькі купці паживали маєтки, а німецькі кати рубали голови вільних ще недавно русичів.

Українцям, які за княжих часів складали переважну більшість жителів міста, німецько-польський магістрат дав право жити на одній лише, невеличкій Руській вулиці, створюючи в українському місті Львові — українське ж гетто *¹.

Поряд з українським, було організовано на Бляхарській вулиці єврейське гетто. Ці вузькі, середньовічні вулиці пам'ятні тим, що тут у 1463 році шляхтич Шенсни влаштував кривавий погром. Вперше в історії Львова кров замордованих українських жінок і дітей змішилася з кров'ю розтерзаних євреїв і над обома гетто довгий час після того не стихав заупокійний спів православних і католіків * євреїв.

Тодішній львівський магістрат був гніздом ворогів усього, що українське, що православне.

«Пригиблені є ми, народ руський *, ярмом на сгинетську неволю, що нас і без меча, але гірше, ніж мечем з потомством вигубляють, заборонивши нам пожитків і ремесел і обходів усіляких, чим би тільки людина жити могла, того не вільно українцеві на рідній землі своїй українській в тому-то українському городі Львові».

Будівництво Волоської церкви за гроши царя московського і господаря молдавського. Перепони з боку католиків. Боротьба дзвонів. Дзвін на Волоській з наказу магістрату змовкає. Грецький купець Корнякт, власник кращого будинку у Львові, буде найкращу дзвіницю в місті.

Ставронігійське братство *. Православну похоронну процесію не пускають через місто — заборонено. Членів братства заарештовують. Темниці під магістратом, де

¹ Всі кадри з старовинного Львова — на підставі пластичної панорами проф. Витвицького *. Можливості дуже великі.

карались братчики, де сидів згодом ув'язнений син великого Богдана *.

«Слиши и внемли, земле, що терпим зло в том Львові» *.

Делегація православних львів'ян вручав королеві його дворянам хабарі — гроші, золотий посуд, коштовності. Даремно просятах українці хоч би мінімальних прав, або принаймні дозволу переселитись у Волошину.

Монах Іван Вишенський * у печері на Афоні. Цитата поеми І. Франка *. Вітер заносить цвіт вишні в печеру. Вишенський пише послання до земляків у Львів з закликом триматись у боротьбі до останнього подиху.

Україна чекала месника своїх кривд. І він прийшов.

Єзуїтська колегія у Львові, де вчився Богдан Хмельницький поетики й риторики.

21 травня 1648 року до Львова прибув вершник із звісткою про розгром шляхетського війська під Жовтими Водами. Українські міщани потасмно збирають і ховають зброю.

Козаки наближаються; на горbach знову запалали вогні, на цей раз — волі. У домініканів, бернардинів, у єзуїтів і в кафедрі вдарили дзвони на сполох. У подвір'ї Бернардинського монастиря масові страти українців. Понад 500 чоловік вкинено в монастирську керницю.

Святоюрська гора. Тут у 1648 році розташувався з своїм штабом Богдан Хмельницький. Біля Жовківської рогачки стояв табором козацький полковник Кривоніс *, який здобув укріплення Високого замку. Порапений, він видавав своїм військам накази. На цих полях його її було поховано.

Бійниці в мурі монастиря бернардинів. Тут шляхта захищала свої маєтки й станові привілеї.

Двічі облягав Хмельницький Львів і двічі відходив від нього, не бажаючи руйнувати українського міста.

В той час Львів славився вже свою красою. Будипок піснеціапського консула Массарі, засновника нинішнього парку ім. Костюшка. Ренесансова каплиця італійських кущів Боїмів. Одна з пайстаріших — колись православних — церков, церква Миколая. Церква Онуфрія. При цьому монастирі була найдавніша українська друкарня, заснована першим друкарем у Львові, знаменитим Іваном Федоровим *. Тут Федоров і похований.

Церква Парасковеї з 1443 року, в ній найгарніший у Галичині іконостас з XVI сторіччя.

Готична кафедра з XIV сторіччя. Вона будувалась 138 років.

Вірменський собор XIV сторіччя в романо-візантійському стилі.

Заснована в 1260 році церква дружини князя Льва, дочки угорського короля Бела IV. Перебудована в 1886 році.

Церква Марії Сніжної в романському стилі, збудована за княжих часів у XIV сторіччі.

Мури і башти навколо міста. Брами. Порохова башта колись і сьогодні. Будинок Корнякта, що його потім купив польський король Ян III Собеський*. Сьогодні в ньому історичний музей. 4 портрети і 3 гравюри Богдана Хмельницького.

Будинок на Ринкові з XIV сторіччя. В 1405 і 1420 роках у ньому жив великий князь литовський Свидригайло*. В 1673 році тут умер польський король Михайло Вишневецький.

«Чорна кам'яниця» на Ринкові, збудована в 1577 році італійським архітектором Красовським.

Ставропігія, братство, яке сторіччями гуртувало українців Львова на захист православної віри і своєї національності. Перша згадка про нього в 1439 році. Тільки за період з 1585 по 1722 рік ставропігійська друкарня надрукувала коло 160 тисяч примірників українських книжок. Їх зразки.

112 років боротьби братства з унією. В 1701 році до братської Волоської церкви вдираються солдати гетьмана Яблоновського на чолі з п'яним уніатським єпископом Торосевичем*. Вони побивають до крові православного священика і викидають його на вулицю. Унія торжествує.

Кріпость унії — Святоюрський собор, у стилі рококо, збудований у XVIII сторіччі. Палац при ньому — гніздо уніатських митрополитів, які мріяли про підкорення України і Росії загарбницьким заходом. Іконостас у церкві роботи Луки Долинського, відомого українського художника, що жив у другій половині XVIII сторіччя. Дзвін з 1340 року.

Арсенал, збудований у XVI сторіччі. В 1768 році в ньому карались захоплені шляхтою в полон гайдамаки.

Будинок тодішнього коменданта міста Коритовського, збудований руками певільників-гайдамаків.

Ворота¹ біля Волоської церкви. В 1704 році, після здобуття монастиря кармелітів, вдерлися через них у місто шведи.

Там, де тепер театр ім. М. Заньковецької, стояв т[ак] зв[аний] Нижній замок¹. У ньому в 1703 році жив шведський король Карл XII.

Занепад Львова у другій половині XVIII сторіччя. В 1772 році війська австрійської імператриці Марії-Терезії займають Львів. Австрійські прапори на старій ратуші¹, австрійська варта на гауптвахті¹, німецька команда, німецький бакалавр із різкою, німецькі слова на шкільній таблиці.

Нові квартали казармового типу. Казарми, казарми, казарми, а з монастиря Бригіди — тюрма. На мальовничій горі, з якої під час другої облоги Львова Хмельницьким союзна російська артилерія обстрілювала міські фортифікації, австрійці будують також казарми.

Маркіян Шашкевич*. Його «Русалка Дністровая». «Мово рідна, слово рідне...» * Могила Шашкевича.

...Блукas серед старожилів Львова легенда, що в грізний час, в годину, коли серце народу сповнюється попад міру гпівом та образою за всі зазнані кривди, кам'яні леви оживають. Вони струшують тоді сивину з своїх грив, сходять з постаментів і біжать соннimi вулицями, сповнюючи їх потрясаючим ревом. Цей рев не доходить до людських вух, його можна почути тільки серцем. Тоді зблідлі люди прокидаються із сну, запалюють вогні і виходять на вулиці. В цю годину над містом, випереджувана табуном сріблястих голубів, ширяє в голубій височині невидима бойова слава...

1848 рік, «весна народів». Повстання у Львові. Барикади. Австрійська артилерія бомбардує й руйнує університет. Від гарматних бомб горить ратуша. Вуличні бої. Прапор з двоголовим австрійським орлом на руїнах університету.

Минають роки. З'являються нові будівлі, нові квартали.

Іван Франко у Львові. Його тюрма, його тюремні сонети. Ілюстрації з львівських парків і гаїв до його «Зів'ялого листя».

¹ З пластичної панорами.

«Каменярі».

Львівські будівельні робітники за роботою. Щершний великий страйк у 1902 році. Стрілецький майдан. ...Над майданом кожного світанку з'являється табун голубів. Він кружляв, кружляв усе нижче, і нижче, а потім срібна пташина хмара осідала на брукові і голосним туркотіпням сповіщала про прихід нового дня...

Ранком 2 червня 1902 року голуби не спускались на майдан. На ньому зібралися страйкарі з дружинами й дітьми. Цісарський намісник граф Пінінський грає на роялі «Місячну сонату» Бетховена. Його повідомляють про демонстрацію на недалекому майдані: «Розігнати!» Атака угорських гусарів. Намісник глушить грою гвинтівочні залпи піхоти. Він одержує рапорт про вбитих і поранених. «Не заважайте мені, я розмовляю тепер з безсмертям».

З червневими подіями у Львові зв'язана легенда про Божену Шрамек. Львів — місто пісні. Грають і співають львівських пародних пісень у передміських гаях і пинючках. Вальс на балу (у стилевих костюмах). Грає під час маршу австрійський військовий оркестр. Грають вуличні музиканти: старий Шрамек на гітару, його дочка Божена — на скрипку. Весь Львів сміється і плаче в такт музики Божени. Божена закохується в молодого офіцера гусарів. Офіцер зводить її. Божена грає концерт Бетховена з учнівським оркестром. Запросила офіцера — він не прийшов. Божена грає і плаче, це день її тріумфу... Після концерту вона з скрипкою і оберемком квітів поспішає додому й потрапляє в крутіж боротьби... Гусарський кінь розтопче шестиричну дівчину. Божена піднімає з землі покинutий кимось револьвер і стріляє в гусара, вбиваючи свого коханця Гезу. Вона втікає, в гонитві один з гусарів вбиває її перед зачиненою брамою в будинку Боженнї. Пташки замовкають, струни на інструментах рвуться, музика Львова вмерла з Боженою.

Однак це була лише легенда. Ніч над Львовом і фонтани на Рибкові, романтичні завулки, а все те під акомпанімент балади або ноктурну Шопена.

Старий університет уточі і вдень. Тут українська молодь боролась за право свого народу. Надмогильний пам'ятник вбитого польськими реакціонерами в мурах університету українця-студента Коцка *.

Гроза, що наближалася, пароджувала пові, піораз сумніші пісні. Австрійські солдати — діти Львова йдуть на війну, співаючи: «В день серпневий і похмурий»*. Женуть жандарми заарештованих українських селян та інтелігентів. Австрійський державний гімн і шибениці, шибениці, шибениці...

На зміну австрійському замаяв над памісництвом царський прапор. Царський городовий на вулицях Львова.

Через кілька місяців повернулися австрійці і німці. Група австрійських і німецьких офіцерів перед будинком магістрату. Кам'яні леви за їх спинами оживають і грізно шкрять зуби.

В Росії та на Україні піднялася хвиля Жовтневої революції, народ у важкій запеклій боротьбі відстоював молоду Радянську владу. Здавалося, що буря, яка зчинилась у Львові після розвалу Австро-Угорщини, принесе також західноукраїнським землям довгождану волю. Вуличні бої у Львові між українцями і поляками: біля церкви Єлизавети, на Цитаделі, біля станції Персенківка. Однак реакційний, західноукраїнський уряд, замість кинути всі сили проти дивізії Пілсудського, скерував свої війська за Збруч, проти Червоної Армії. Львів, а з ним уся Західна Україна, потрапили на 20 років під панування варшавських вельмож.

Спочатку варшавський сейм ухвалив закон про заснування у Львові українського університету. Цей «закон» залишився на папері, а «університетом» для українців стала тюрма св. Бригіда. Тут карались па смерть борці за свободу свого народу. Сліди куль па мурі, шибениця.

Поліцай з палкою. Кривавий четвер квітня 1936 року. Той же поліцай, але вже в касці й з гвинтівкою. Розстріл демонстрації, барикади біля костелу св. Анни, де па початку XVI сторіччя загинули в боротьбі за свої права перші львівські страйкарі — челядники кравецького цеху. Коло сотні вбитих. Могили жертв на Ялівському кладовищі. Загальний страйк протесту у Львові.

Вересень 1939 р., Червона Армія визволяє Львів. Червоний прапор на ратуші. Народні збори. Земля — селянам, заводи — робітникам. Університет ім. Франка. Філіал Академії наук. Оперний театр. Новий театр ім. Лесі Українки. Школи. Першотравнева демонстрація. Гуляння в Стрийському парку.

Німецькі літаки пад Львовом. Перші бомби, руйнування. Львів у вогні. Німецькі солдати на варті перед міськрадою. Янівський концтабір, «долина смерті», «Піски». Рів, наповнений людською кров'ю. Roztropcenі черепи. «Костедробилка». Фотографії замордованих дітей, їх черевички, замордовані вчені. Руїни гетто.

Мур на площі Сольських, де гітлерівці розстрілювали публічно синів і дочок Львова, що боролися проти окупантів. На місці, де від гестапівських куль гинули хоробрі, ночами горіли свічки, запалені руками жителів Львова.

1944 рік — бої за визволення Львова. Червона Армія звільняє місто. Університет, перетворений німцями на суд і казарму, стає знов університетом. Відкривається політехнічний інститут, в якому окупанти влаштували свій госпіталь. Музей І. Франка. На його могилі.

Проходить перший поїзд по відбудованому жителями мосту. Відбудова електростанції. Прибувають едергопоїзди. Місто одержує світло, воду, газ. Перший трамвай.

Першотравневий парад. День Перемоги. Повернення демобілізованих. Герої Львова.

День радянського Львова: заводи, фабрики, відбудова вокзалу й паровозовагоноремонтного заводу. Індустріалізація Львова. Будівництво автозаводу і склозаводу, завод електроламп. У наукових лабораторіях. Видатні вчені. Школи, вузи. Театри: ім. М. Заньковецької, ім. М. Горького. Опера, балет. Хор «Трембіта». Олімпіада художньої самодіяльності. Спорт. Новий історичний музей.

Симфонічний оркестр філармонії. Скрипковий концерт Бетховена в виконанні проф. Криха *. При його звуках фрагменти старого і нового Львова. Візія майбутнього Львова.

Райдуга над Львовом. Один кінець її у Львові XVIII сторіччя (пластична панорама); другий — у сучасному. Райдуга — ворота в сонячну епоху.

ВЕЛИЧИЕ ОСВОБОЖДЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

Кто-то назвал крупнейший западноукраинский город городом каменных задумчивых львов. Эти львы стоят на страже перед входом в помещение горсовета, они охраняют чистоту старых львовских колодцев, они смотрят на вас с гербов самого города. Один из них, изуродованный и одинокий, белеет на лужайке Высокого замка, как пемой свидетель давным-давно прошумевших времен и событий, как немой упрек всем тем, кто на протяжении столетий нес солнечному городу одну лишь смерть и разрушение.

Ходит среди жителей Львова легенда, что в грозное время, в час, когда сердце народа переполняется обидой и гневом, каменные львы ожидают. Они страживают тогда седину со своих грив, сходят с постаментов и бегут по сонным улицам, наполняя их потрясающим ревом. Этот рев не доходит до человеческого слуха, его можно услышать только сердцем. Тогда побледневшие люди просыпаются, зажигают огни и выходят на улицы. В этот тревожный час, опережаемая стаей серебристых голубей, парит в небесной выси певидимая боевая слава.

За последние десятилетия она неоднократно появлялась над Львовом. В весеннее утро 1902 года бастующие строительные рабочие обагрили своей кровью камни Стрелецкой площади. Однако нелегко досталась победа гусарам его императорско-королевского величества Франца-Йосифа I. Неравный бой вооруженных с безоружными продолжался больше часа, и только залпы подоспевшей пехоты решили исход кровавой битвы.

А два дня спустя рабочий Львов хоропил погибших товарищами. Хоронил под теми же непобедимыми знаменами, под такими сражались павшие с песней:

Красен цвет наших знамен,
Ибо на них рабочая кровь...

На этой земле менялись вывески и шлагбаумы, на смену одним мундирам появлялись другие, но кандалы оставались одни и те же, и освободиться от них не под силу было народу, знавшему свободу только по дедовским преданиям, по наслышке. Да и не могло слово «свобода» стать плотью там, где каждое живое слово было «запрещенной песней» и где на страже рабства стояла мощь трех империй.

Великий Октябрь прошел здесь стороной, но его могучее дыхание всколыхнуло народное море и перед глазами извечных рабов предстал уже не мираж, а реальная картина человеческого счастья. Теперь отвага храбрых перестала быть мужеством обреченных, так как в неравной борьбе перед ними сияли огни социалистической Москвы, так как в ее возрастающем могуществе и славе они видели предвестника и своей победы. Ленин показывал им путь, слово Сталина было для них боевым приказом. Народ подъяремных земель Украины вступил на путь борьбы за воссоединение.

Нелегким был этот путь, его преграждали не только тюрьмы, концлагери и виселицы. За спиной врага стояли националистические отщепенцы, и это порождение немецкого сатаны и шляхетской волчицы не брезговало ничем, когда решался вопрос: быть ему или не быть.

В кровавый четверг 1936 года пролетариат Львова еще раз вышел на баррикады. Это случилось после того, как мирная похоронная процессия с телом убитого безработного Козака была предательски обстреляна полицейскими пулеметчиками. Взрыв народного негодования смел убийц с улиц города, и только с прибытием подкреплений они смогли возобновить расправу.

А месяцем позже во Львове состоялся Антифашистский конгресс работников культуры, превратившийся в импозантную демонстрацию единства прогрессивных сил Западной Украины и Польши. В глубокой тишине, охватившей вдруг битком набитый зал оперного театра, поднялась на сцену старая работница, участница июньских событий 1902 года. От имени бастующих строительных рабочих она вручила председателю торжественного заседания конгресса Ванде Василевской огромный букет красных роз со словами:

— Примите эти розы, они цвета наших знамен. Скоро придет время, когда эти знамена перестанут напоми-

нать нам пролитую кровь наших братьев и сыновей, и под их сенью расцветет совершенно иная, молодая, чудесная жизнь...

Эта жизнь пришла к нам три года спустя, ее величественная поступь слышалась в трепете кумачей, в переливах песен, в громыхании танков. История западноукраинских земель двинулась вперед. Волей великого советского народа завоевания Октября за одну ночь стали приобретением народа Западной Украины. Борьба за свободу, за землю, за школу на родном языке, за право на жизнь и труд потеряла вдруг свой смысл; лозунгом и программой дня в освобожденных городах и селах стало строительство социализма.

Жуткие годы фашистской оккупации были еще одним, на этот раз последним испытанием. После этого еще ярче засияло солнце свободы. Ярче и шире — Закарпатская Украина вошла в состав Украинской Советской Социалистической Республики. Полное воссоединение украинских земель свершилось.

Прошло всего четыре года со дня полного изгнания оккупантов, но как поразительно изменилась за это время вчерашняя «земля в ярме»! Львов, прозванный в свое время городом замирающих мастерских, ныне выпускает сельскохозяйственные машины, велосипеды, автопогрузчики, а львовские электролампы дарят свет отдаленнейшим уголкам Советской страны. Экскаваторы-великаны очищают место для будущего «львовского моря»; его волны утолят жажду города, лишенного реки.

На бывших помещичьих, сегодня колхозных полях переваливаются трактора, деловито рокочут комбайны. Ошалевшие от нищеты герои произведений Василия Степанчука канули безвозвратно в мрак прошлого, а их дети и внуки входят на страницы истории своего народа в ореоле славы Героев Социалистического Труда. Маленький Мирон Ивана Франко не различал тюрьмы от школы; маленький Мирон наших дней — отличник университета имени Ивана Франко. Смехом веселья смеется пыпешний Борислав, и над нефтяными вышками властью раздаются голоса бывших «рипныков». В западноукраинских областях вступил в свои права социализм, по обеим сторонам Карпат восходят ясные звезды коммунизма.

По-новому определились человеческие судьбы.

В 1930 году, в луцкой тюремной больнице лежал человек, дни которого, казалось, были сочтены. Ему пришлось пережить все ужасы полицейских пыток, самых изощрённых, самых омерзительных, перешагивающих пределы человеческой выносивости. Палачей отнюдь не смущало обстоятельство, что жертвой их издевательств был известный львовский литератор и публицист Кузьма Пелехатый. Избиваемый принадлежал к народу, объявленному вне закона, а популярность этого человека и мужество его только усиливали бесценство мучителей. Арестованый не поддавался угрозам, пытки не сломили его воли, поэтому арестованный должен был умереть.

Но могучая натура победила, Кузьма Пелехатый остался в живых. Страдания только закалили его, и он ни один день не переставал быть собой: честным, отважным борцом за освобождение своего народа.

Сегодня депутат Верховного Совета УССР Кузьма Николаевич Пелехатый работает председателем Львовского облисполкома депутатов трудящихся. Каждое появление его на трибуне колхозники и рабочие встречают бурей долго не смолкающих аплодисментов. Народ платит ему любовью за любовь.

Тринадцать лет тому назад работница Мария Ких вместе с другими членами профсоюза швейников вышла провожать в последний путь Владислава Козака. Когда фашистские пули начали сеять смерть в рядах участников похоронной процессии, Ких не дрогнула. Теснее сомкнув ряды, демонстранты двинулись вперед, бесстрашно глядя в глаза вооруженной до зубов подлости. Из этих рядов Марию Ких вырвала только пуля, раздробившая ей челюсть.

Во время Отечественной войны Мария Ких продолжала свой доблестный путь в рядах партизан Героя Советского Союза Медведева. Сегодня она заместитель председателя Верховного Совета УССР.

Колхозница падубянского села Скоморохн Ульяна Баштык два года тому назад показала себя отличным мастером урожаев, о ней с уважением говорили в области. Иыне о ней с гордостью говорит вся великая страна: Ульяна Баштык удостоилась звания Героя Социалистического Труда.

...Исход битвы в западноукраинских областях решен,

по битва продолжается. На этот раз — битва за урожай, за досрочное выполнение производственных планов, за дальнейший подъем культуры и науки. Трудности есть, иногда большие: много всякой швали путается еще под ногами. Однако жизнь, чудесная советская жизнь побежденноношагает вперед и рождает новые песни, новые легенды, в которых и львы, и боевая слава будут символизировать только одно: величие освобожденного человека.

*Літературно-
мистецька
критика*

Патетична брехня — ось як можна і треба назвати польську шляхетську історіографію. Загарбницькі походи шляхти на українські і білоруські землі послужливі вчені змальовували як вияв геройського духу польського народу, а систему поневолення і дикої експлуатації народних мас, що називалася Річ Посполита, воши возвеличували як оазу волі і братства в Європі XVI—XVIII століть. За мороком фраз про «єдність польського народу» воши намагалися приховати страхітливу правду, хоч ця правда голосом розпухи і бунту кричала крізь віки з селянських курніх хат і батрацьких жителів.

Якою була в дійсності ця «єдність» — говорять історичні факти. Вони говорять і про те, якою була доля тих польських селян, що дали себе убрести шляхтою в шори і, обурені патріотичними слівцями, йшли проливати свою кров за «батьківщину», яка була для них гірше злого мачухи.

Роки 1791—1794. Спорожнявіла Річ Посполита доживася свого віку, на її території хазяйнують російські, прусські і австрійські гарнізони *. Шляхта з туюго згадує недавнє минуле, коли вона не мусила ділитися награбованим у народу добром з трьома могутніми сусідами. Але ж вона знає, що без підтримки селянства боротьба за відновлення шляхетської держави буде безнадійна. Тоді панівна верхівка проголошує т[ак] зв[ану] «конституцію 3 травня», завданням якої було створити в народних масах враження, що шляхта покаялась, що вовки надалі палко любитимуть овець.

Куда була ця конституція. Селянам давала вона стільки, що... рекомендувала поміщикам поводитися з кріпаками більше по-людяному, а міщанам дозволила купувати землю, що раніше було заборонено законом. Тим-то не

дивно, що, коли шляхтичі взялися нарешті, воювати, пажод не підтримав їх, і лише невеличка частина селян дала себе обдурити обіцянками...

Перша збройна сутичка відбулася під Рацлавіцами, недалеко від Кракова*. Як тільки російська війська відкрили вогонь, польська т[ак] зв[ана] «національна кіпнота» кинулась навтікача, залишивши озброєних косами селян проти гармат противника. Один з повстанців, кріпаць Бартош, бачачи безвихідне становище селянського загону, кинувся зі своїми односельчанами на російську батарею і здобув її. Ця подія зробила його «національним геросм». Піднятій шляхтою на щит, Бартош повертається в рідне село вже як «шляхтич» Бартош Гловецький.

Але недовго довелось йому радіти звільненням від кріпацтва. Селяни, що брали участь у повстанні, почали вимагати від шляхти здійснення обіцянок, які вона давала, закликаючи їх боротися проти Росії. Але ж даремно. Селяни поверталися з війни в те ж саме кріпацьке ярмо, в якому стогнали споконвіку.

У те ж саме ярмо запрягли через деякий час і Бартоша Гловецького. Коли ж він протиставився цьому, поміщик наказав його відшматати перед народом, а потім постриг Бартоша в австрійські солдати. Так закінчився золотий сон польських селян про волю, за якою нареч тужив, про яку він складав пісні:

Воля, воля, воленъка...
Так мені казала матусенька,
Ще в колисці мене колисала,
А вже про волю пісень мені співала!

Трагедія Бартоша народила у Ванди Василевської думку написати про нього п'есу. Письменниця палко любить свій народ і тому її почуття сповнені ненавистю до його ворогів — галапасів, які ніколи не давали йому вийти з курних хат, зажити вільним, повнокровним життям, бути хазяїном своєї долі. Василевська вирішила розвіяти ще одні брехню про ще одного «національного героя», здемаскувати тих, які, співаючи на всі лади «Бартошу, Бартошу», ні словом не згадували про гірку долю недовгочасного «шляхтича».

У своїй п'есі письменниця змальовує паразитарне існування високонароджених непотребів та їх нелюдяно жорстоку поведінку з кріпаками. Її Бартош стає символом віками гнобленого і поневіряного селянства, в якому пі-

коли не вгасало бажання жити інакше, жити як люди, а не як робоче будло. Після свого повернення з війни Бартуш Василевської не пориває кровного зв'язку з селянською масою. День і ніч його мучить думка про те, що його брати по класу стогнуть далі в неволі. Хата Бартоша, замість бути спокійним острівцем серед розбурханого моря селянського гніву, стає осередком, що гуртує найбільш бойових людей села.

Все те бачить поміщик, і одного ранку він забирає в сім'ї Бартошів корову, а самого Бартоша, після відшмагання різками, віддає на 25 років у солдати.

Далі дія п'єси переноситься під блакитне небо Італії. Там польські легіони б'ються під прапорами Наполеона Бонапарта з Австрією. Між австрійськими солдатами, які попадаються до них у полон, вони впізнають Бартоша Гловацького. Але це вже не та людина з-під Рацлавіц. На пропозицію офіцера вступити в легіони, кріпак похмуро, але рішуче відповідає: «Ні!»

Він чув пісню, яку співають легіонери, і в тій пісні мова йде про Бартоша. Але це його анітрохи не зворушує. Живий Бартош знає прекрасно, хто його ворог. Він спокійно вислуховує підсліві тиради офіцера-шляхтича, який називає його братом.

«Який я вам брат... — говорить він. — Я пана Шуйського, жопдовіцького старости, кріпак... Хай вони собі співають... Не зроблю я цього вже вдруге, ні!».

Прощаючись з розчарованим «патріотом», Бартош каже:

«А вже ж важкий плях до селянської батьківщини... А вже ж далекий плях до селянської батьківщини... Та інший, пане офіцер, ніж ваш, ох, інший! Але я дійду!»

І помандрував Бартош довгим, страдницьким шляхом до своєї батьківщини — батьківщини таких, як він, трудящих. Ванда Василевська оживила постать нещасного кріпака, показала його на весь зріст, правдивого і нефальшованого брехливою шляхетською легендою. Це ще одне досягнення революційної письменниці, яка всі свої сили, весь свій прекрасний талант віддає народові, виконуючи велику і почесну для письменника і громадянині роботу.

З хвилюючою радістю зустріли письменники визволеної землі появу свого журналу. Вони одержали трибуну, з якої сміливо вже лунатимуть їх вільні, розковані пісні. Поети, повістярі, драматурги, критики — всі вони мають сьогодні повну, підчим не обмежену змогу виявити свої задушевні думи, різьбленим художнім словом пасажувати почуття і думки свого народу, давати могутній поштовх величному творчому розмахові, з яким вчорашні невільники шляхти будують сьогодні щастя своє і щастя майбутніх поколінь — комунізм. Оточені дбайливим піклуванням партії та уряду, письменники колишньої Західної України мають тепер можливість бути співтворцями великого процесу соціалістичної перебудови нашого, раніше відсталого, віками нищеного і грабованого панами краю.

Досі впійшли з друку три номери «Літератури і мистецтва», але й цього досить, щоб в основному виробити собі думку про творче обличчя окремих письменників на сьогодні. Особливо яскраву картину змін, що під впливом чудової радянської дійсності відбуваються в людині, дають вірші видатного поета Петра Карманського *. З їх рядків проглядає друга молодість письменника, який мов той Іван без долі і без роду типявся по світу і тільки на схилі літ знайшов свою Батьківщину, яка й запалила його творчим натхненням, давши в руки потоптану ворогами ліру. Й звуки її сьогодні переливаються свіжими молодечими акордами:

Це творча туга спогади єднає
В пові змагання й невисипущий гіп;
Це кров у жилах грає водограсм,
І нова юність рветься паводгіп
Рокам, що були пережиті марно
І відійшли, як привиди кошмарні.
(«La vita nuova»).

Щирою, палкою любов'ю до Червоної Армії насичений вірш Степана Тудора, присвячений двом бійцям, що віддали своє життя на вулицях Львова за велику справу Леніна. Тудор має за собою 20 років діяльності пролетарського письменника, але тільки тепер він знайшов свій літературний жанр, виявившись близкучим поетом, що його вірші-пісні будуть на устах пароду.

Ярослав Кондра * вірш «Ленін на Західній Україні» творить міцний образ безсмертного вождя Жовтневої соціалістичної революції, який сьогодні ходить по визволеній землі і «немов геодет *», розпайовує панські лани».

Здрастуй, Ленін,— ти знов переміг!
Твоїм ім'ям вітаєм бійців,
Bo це твій хід в їх тупоті піг
I твій усміх на їхнім лиці.

Подорож по східних областях забагатила творчість талановитого польського поета Леона Пастернака * новими мотивами. В «Ночі під Каневом» він оспівує героїчну працю робітників України, що здійснюють сьогодні задушевні мрії великого поета-демократа Тараса Григоровича Шевченка. Весь цей вірш сповнений теплим ліризмом, насправді інтернаціональним почуттям любові до братнього українського народу.

Кращі зразки художньої прози дає в другому номері журналу Петро Козланюк. Його оповідання «Іван Довбня» — це яскрава картина класової боротьби на селі в умовах радянської дійсності. Козланюк вірно змальовує ненависть сільської бідноти до свого класового ворога — куркуля, з великою силою показує всю безвихід людини, для якої єдиним сенсом життя була дика жадоба багатства. Соковитість окремих сцен, прекрасний діалог і щирий народний гумор — ось найбільш характерні риси новеліста Козланюка, від якого радянська громадськість чекає багато.

Цікава, оригінальна задумом новела «Вовк прямує до лігва» Юрія Путрамента *. Автор розкриває в ній з чималим темпераментом гніль і облуду шляхетського шумо-виння, що, побоюючись розплати пароду, тратить всяку людську подобу. Ксьондз Люб'янець, цей представник здихаючого класу, віддає в руки народної влади свого друга і однодумця полковника — бандита Бучинського, керуючись при цьому тільки і виключно тваринним

інстинктом страху. При деякій схематичності ця новела все ж показує чималі творчі можливості автора.

Але ж все те хороше і позитивне, що його знаходимо в перших трьох номерах «Літератури і мистецтва», аж піяк не приховує від наших очей недоліків журналу. Деякі вміщені в ньому твори вражають своєю примітивністю. Це насамперед торкається віршів Юрія Шкрумеляка *. Автор вірша «Дівчина вишиваває» відомий і раніше тим, що попад якість ставив кількість, повинен, нарешті, зрозуміти, що далі йти таким шляхом ніяк не можна. Бути радянським письменником — це не тільки велика честь, але й великий обов'язок. А цей обов'язок паказувє працівникам літератури серйозно ставитися до свого завдання, з повагою відноситись до себе і своєї творчості.

Примітивна також «Пісня» талановитого письменника Олександра Гаврилюка. Невже ж можна в таких дерев'яних фразах співати про нашу велику героїчну епоху? Не треба було теж друкувати вірша Андрія Волощака * «Визволена жінка». Просто дивно стає, як міг здібний поет таке писати. Розповідаючи про минуле західноукраїнської жінки, автор пише:

І чорна чадра забобон
нам путала і зір, і крохи,
глядіти ясно у простір
нам не давали бог і вроки.

З цих рядків виходило б, що до приходу Червоної Армії всі жінки колишньої Західної України потопали в нетрях мракобісся, стоячи, в кращому випадку, остеронь класової боротьби. А це неправда. В класових боях на цій землі жінка-робітниця, жінка-селянка стояла пліч-о-пліч з чоловіками, вона разом з ними гинула на барикадах, вона разом з ними ділила гірку долю в'язнів. Адже про це старий революційний поет Волощак повинен прекрасно знати.

Непоганий формою вірш Ельжбети Шемплінської * «Батько» прикро вражає своєю претензійністю. Ірина Вільде * в оповіданні «Орися» продовжує копатися в солідких нюансах переживань дівчат, які, по суті, нічого серйозного, нічого вартого уваги радянського письменника і радянського читача не переживають.

Одним з недоліків журналу є відсутність літературно-критичних статей. Рецензія на повість Ванди Василевської «Полум'я на болотах» аж піяк не поповнює цієї

прогалини, тим більше що ця рецензія була вже рапіші куди ширше друкована в «Червоному штандарі».

Але ж досягнення, яких домігся досі журнал, свідчать про те, що радянська література в західних областях України перебуває сьогодні на крутом піднесені. Тісно зв'язуючись з прекрасним, творчим життям, що пим живуть народні маси визволеної землі, письменники м. Львова все вище і вище підніматимуть художній і політичний рівень своїх творів. Відображаючи у них наше захоплююче сьогодні та героїчне вчора, вони виконуватимуть великі історичні завдання, що їх перед пими ставить наш народ, наша партія.

Дискусія, що розгорнулася в клубі письменників після доповіді секретаря Львівської організації СРПУ тов. Десниця *, показала, що організація міцна і здорова. Це створює впевненість, що вона в цьому році йтиме шляхом дальншого піднесення ідейної і художньої творчості.

Степан Тудор у своєму виступі характеризував досягнення і педоліки українських письменників. Він з особливою пошаною говорив про роботу старого письменника Петра Карманського, якому захоченою радянська дійспість дала наспаги до посиленої творчої праці. Серйозним недоліком віршів Карманського треба вважати те, що автор їх часто користується засобами, перенесеними з старої бароккової поетики. Росте як прозаїк Петро Козланюк. Він одним з перших зрозумів, що немає для радянського письменника більшої честі, як включитися своєю творчістю у величний процес соціалістичного будівництва. Ярослав Кондра, який довгі роки мовчав, промовив тепер свіжим, ідейно насыченим поетичним словом...

Чималу активність виявляє Ірина Вільде. Письменниця підтримує жживі зв'язки з радянською пресою. Безпекенно, здібний Юра Шкрумеляк мало працює над собою. Він забуває про те, що одним з основних завдань письменника країни соціалізму є боротьба за якість творів. Новелістові Василеві Ткачуку доповідач закидав безвідповідальне ставлення до обов'язків радянського письменника.

Критик Юрій Борейша змалював творче обличчя ряду польських працівників літератури. Підкресливши велике художнє і політично-виховне значення повістей і публіцистичних статей Ванди Василевської, він грунтовно зупинився на творчості Ельжбети Шемплінської. Значним до-

сягненням її Ю. Борейша вважає готовий до друку роман «Ланцюги» та деякі вірші і оповідання, що з'явилися в радянських журналах і газетах. На його думку, основним недоліком Шемплінської є її недостатня теоретична підготовленість.

Активно працює як критик Т. Бой-Желенський. Олександр Дан * пише повісті про Паризьку комуну. Друковані раніше уривки з цієї повісті свідчать про чималі творчі можливості її автора. Краще став писати поет Леон Пастернак, хоч в окремих його віршах все ще відчувається незадовільна робота над формою. Значче творче піднесення виявляє Юрій Путрамент.

На дискусії письменники підкреслили величезне значення вивчення основ марксизму-ленінізму і закликали присутніх наполегливо оволодівати теорією більшовизму. Треба ліквідувати недоліки в цій ділянці.

Окреме місце в дискусії зайняло питання про співпрацю письменників з радянською пресою і пасамперед з місцевими газетами.

Петро Карманський є одним з тих західноукраїнських постів, які переживають сьогодні свою другу молодість. Років 40 тому, коли друкував свої перші вірші, смуток, біль і розpac панували на закатованій галицькій землі. То були часи панування звироднілих обшарників, що з другого поверху намісництва вирішували долю замученого народу, кров якого була інколи набагато дешевша від вин, випитих на поміщицьких сеймиках.

У цій похмурий атмосфері народилися перші вірші молодого поета Карманського. Елегійна смутна нота, що звучала в них, цілком відповідала похмурому, сірому тлу; це нагадувало осінні тумани, які снували на сторінках книг тогочасних галицьких поетів.

Через деякий час обставини змушують Петра Карманського до поневірянь по широкому світу. Настають довгі роки блукання павпомацьки, роки піднесення і занепаду, і врешті голос поета мовкне, а сторінки його книг припадають порохом, живкнуть, і щораз рідше торкається їх рука читача.

Через тривалий час Петро Карманський повертається до рідного краю. Невблагана старість припорощила сивиною голову поета, тому здавалося, що настала остання дія трагедії творчої людини.

Однак загадкові дороги щастя, і несподіваним буває звичайно його прихід. Чудового осіннього дня прийшло воно в блиску червоноармійських багнетів. Петро Карманський був одним з перших, хто підхопив нові пісні і перелив у них молоду любов свого серця. Відчув несподівано прилив творчих сил і промовив до нас сильним поетичним словом, висловлюючи в ньому почуття радості від розквіту його другої, набагато стрімкішої, ніж перша, молодості.

Кількома десятками ліричних віршів і поем про Івана Франка і Тараса Шевченка закінчив Карманський перший рік своєї роботи в радянських умовах. Як кількісно, так і якісно доробок цей багатий, що яскраво свідчить про животворну силу наших днів.

Ще в 1932 році біля під'їзду одного з будинків по вулиці Магазинній у Львові висіла непоказна табличка: «Редакція літературно-художнього журналу «Вікна». Якось вивіска зникла, зірвана рукою поліцая, а одночасно з третього поверху посыпались на вулицю викинуті посіпаками папери і книги редакційної бібліотеки.

З цього дня Степан Тудор, як і решта західноукраїнських революційних письменників, згуртованих при «Вікнах», втратив останню легальну можливість мобілізації трудящих мас своїм поетичним словом на боротьбу з смертельним, невблаганим ворогом, ім'я якого звучало однаково на всіх континентах: капіталізм.

Йшли роки, все більш похмури, сповнені бурі. Але непохитною була віра письменника-революціонера в остаточну перемогу робітничої справи. У найтяжчі часи, коли надзвичайно важкі матеріальні умови і задушлива атмосфера розгнузданої пілсудчини тяжіла, як змора, над краєм, Тудор виявляє справді більшовицький гард духу і в безперервній творчій праці продовжує кувати падінну зброю боротьби, якою є художнє слово.

А коли прийшов, нарешті, жаданий день розплати, день радості й тріумфу, Степан Тудор від першої хвилини бере якнайактивнішу участь у перебудові життя. Те, що протягом довгих років було його пайполум'янішою мрією, здійснилось, і на полях західного Поділля полинула з-під його пера пісня звільненої наймички Катерини*. У вірші, присвяченому своїй доньці, яка студіює «Короткий курс історії ВКП(б)», поет дас щирій вираз своєї любові до партії.

Палаючи радістю свого народу, Тудор не забував про тих, хто все своє життя присвятив великій справі Лепіша. Героїчна постать Долорес Ібаррурі* вироста в його вірші до символу незламної, непереможеної пролетарки, співучасниці епохальних змін, започаткованих Жовтнем 1917 року, що відбуваються на наших очах. Мотив міжпрапорної солідарності могутньо і переконливо ззвучить у поезії «Усюди». У «Двох бійцях» поет славить воїнів Червоної

Армії, які у визвольній боротьбі жертвують найбільшим скарбом людини — своїм життям.

Творча щедрість, зразки якої дас нам сьогодні Степан Тудор, це ще один доказ життєдайного впливу, який радиця радянська дійсність справляє на справді творчих осіб, Карманського і Тудора, людей двох поколінь, а ще вчора — двох світів. Сьогодні ж їх єднає зв'язок, сильніший від найсильнішої дружби,— спільна любов до соціалістичної Вітчизни.

«РОЗПОВІДЬ ПРО
БАРТОША ГЛОВАЦЬКОГО»
(Прем'єра п'єси
Ванди Василевської
у Львівському державному
польському драматичному театрі)

Останні роки XVIII сторіччя. Над Європою лунає розкотистий гомін французької буржуазної революції. Буря соціальних потрясінь зачеплює своїм крилом і загниваючу шляхетську Польщу. Частина шляхти намагається за всяку ціну рятувати незалежність своєї держави, а тим самим зберегти за собою виключне право на експлуатацію народу. Генерал Костюшко та його прихильники, спираючись на ніби демократичну «конституцію 3 травня», закликають селянство взяти участь у боротьбі з царською Росією. В своїх маніфестах Костюшко не шкодує обіцянок, його агенти натякають навіть на звільнення селян з кріпацтва.

З другого боку, Костюшко, шукаючи підтримки за кордопом, звертається за допомогою до якобінського «Комітету сусільного рятунку» *. Даремно. Робесп'єр * не добавчає в піднятому генералом рухові будь-яких серйозних познак революційності, вважаючи все це лише черговою спробою шляхти привернути для себе втрачений рай, на цей раз коштом селянської крові.

Та все ж таки партії Костюшка щастить притягнути на свій бік частину селянства, і весною 1794 року спалахує повстання. Поблизу Кракова, під Рацлавіцами, доходить до першої сутички з російськими військами. Шляхетська кіннота, попавши під гарматний обстріл, кидає зброю і мерщій дас чосу до лісу. Збентежений Костюшко залишається на полі бою з селянськими загонами. Іх єдиною збросю є сторчма прикріплена до держаків коси. Заради більшого ефекту генерал одягається по-селянськовому і кидає селян на батареї російської армії. В цій атаці кріпаки виявили чималий геройзм. Адже, на їх думку, це була боротьба за волю, а перемога повстання повинна

була призвести до визволення трудівників землі з папицізьного ярма.

Битва закінчилася успіхом повстанців, та це пітрохи не змінило гіркої долі селянства, а маніфести Костюшка так і залишилися на папері. Тим-то, коли настав день битви під Мацейовіцами, повстання вже догасало, а слова пораженого Костюшка «*Finis Poloniae!*» були тільки стверженням пезаперечного факту, що чудес в історії немає.

Програвши боротьбу за державну незалежність, шляхта негайно пристосувалася до змінених обставин і тепер стискала зашморг на ший своїх кріпаків при допомозі володарів.

Трагедія опущаного польськими ж панами кріпака стала темою п'єси Ванди Василевської. Войтіх Бартош Гловашкій — особа історична. Після битви під Рацлавіцами про нього як про героя було складено пісню, що жила протягом 150 років, як документ безсоромної шляхетської брехливості та лицемірства. Народилась ця пісня в селянських загонах Костюшка, підхопили її згодом легіони генерала Домбровського в Італії, співали її і солдати версальської Польщі, йдучи втихомирювати селянські страйки й заворушення:

Бартоше, Бартош,
Гей, не тратьмо надії,
Господь поблагословить,
Врятує нам вітчизну.

І майже ніхто з тих, що співали, не зінав, що паціонального героя Бартоша, який за виключну хоробрість одержав від Костюшка офіцерські еполети, після повернення з війни до рідного села поміщик знов закував у кайдани кріпацтва, а потім за опір наказав відшмагати буками та віддав в австрійські солдати. Брехливі офіціальні «знавці історії» промовчували цей факт, хоч вичерпно писав про нього польський історик першої половини XIX сторіччя — Набеляк. Їм хотілося створити ще одну легенду, щоб показати «єдність шляхти і народу» і таким чином затемнити класову свідомість віками глоблених своїми панами трудящих Польщі.

Як бачимо, у «Розповіді про Бартоша» Василевську хвилює основна тема досьогоднішньої її творчості — питання батьківщини. Інакше розуміє це слово Бартош, інакше його володар — поміщик староста Шуйський. У першій картині прологу письменниця показує свого героя в ото-

ченні селян. Пішла чутка про повстання, і захвилювалось село, заворушилось. Вечорами точаться довгі, жваві балачки, а найпалкіше промовляє Бартош. Він сповнений падії на близьке визволення селян, але визволитись вони зможуть лише ціною пролитої в боях крові. Прогнавши пліч-о-пліч зі шляхтою царські війська, вони стануть рівноправними громадянами. Даремно коваль Ян, що блукав світами і не одне бачив, гасить запал Бартоша. Під вигнанням листівок Костюшка Войтіх рветься до бою — «За свою землю, за свою справу», забуваючи про те, що земля не його, але панська, і що ніколи пан не був селянинові братом. Войтіх помиляється. Войтіх дав себе виймати на вудку шляхетського «патріотизму», але ж він готовий чесно боротися за волю, він готовий віддати життя за своїх братів і сестер по недолі. Він жертвним ділом підтверджує пізніші свої слова, що «велика сила є в народі».

Цілком ішу картину спостерігаємо в палаці поміщика Шуйського. В той час, коли крик наболілої селянської душі виливається в міцних повних благородного пафосу словах Бартоша, тут, у панських хоромах, розмова ведеться в півтонах. Режисер Вл. Красновецький влучно підкреслив контраст між бурхливим, але чистим селянським морем та тихою багнючкою вегетації пана-галапаса. З вивішеного на стіні кімнати гобелену дивиться на свого нащадка по класу король Ян Собеський, останній представник бойового, сповненого ще силі феодалізму. Староста Шуйський — це вже дитина загниваючої шляхетчини. У п'яного той же, що і в предків, хижакський апетит, такі ж самі і в нього грабіжницькі експлуататорські прагнення, але життєвої сили давньої шляхти в п'яому вже біг дасть. Перед лицем подій, що поставили його поміж молотом і ковадлом, він розгублюється. Староста знає, що успіх повстання дав би шляхті неподільну владу над країною, водночас він побоюється поразки і зв'язаних з нею наслідків, в першу чергу репресивних заходів з боку переможців. Та найбільше боїться Шуйський дати збрюю в руки селян. Він знає, що сталося з поміщиками в революційній Франції, його обурює і лякає доля французької королівської сім'ї. Правда, Польща в небезпеці, але його батьківщина (щоб там не базікала дурна, екзальтована і лицемірна старостиха) кінчиться там, де кінчуються його шкурні інтереси. Коли жому доводиться відпустити на

війну п'ять кріпаків, віл з жалем думав про близьку весну і про те, що на його ланах працюватиме па п'ять пар рук менше, ніж звичайно. В блискуче проведеному діалогові зі своєю дружиною поміщик Шуйський відкриває всю мерзотність класу, який впродовж тисячі років цуною тримав за горло прекрасний, талановитий польський народ.

Саме в цьому актуальність цієї п'еси. Письменниця викриває в ній з великою силою свого таланту, словами простими, але гострими, як ланцет хірурга, лукавство шляхетських заправил, які з найблагородніших почуттів народу намагалися зробити лише засіб для збереження свого класового панування. Зриваючи машкару з обличця цієї наволочі, вона вказує на шляхту і буржуазію як на найбільш запеклих ворогів польського народу, ворогів, без знищення яких цей народ не може й мріяти про волю.

Костюшко, що з тактичних міркувань переодягається по-селянському, несамохіть нагадує вам Пілсудського. Адже цей також залюбки користувався «революційними» лозунгами, поки не захопив владу і не закував народ в лещата неволі, якої віл не пам'ятав в своїй історії. Такими залишилися варшавські вельможі і в історичні вересніві дні 1939 року, коли заради своїх класових інтересів втягнули країну в безнадійну війну, а потім покинули народ напризволяще, рятуючи своє мізерне життя і маєтки. Викрити, знищити цю гнилу, паразитарну і зрадницьку зграю, встромити в її могилу осиковий кіл ненависті й презирства — ось історичний обов'язок кожного вірного сина польського народу.

В цю прийдешню батьківщину всіх трудящих свято вірить і Бартош Ванди Василевської. Повернувшись з війська додому, звільнений від панщини, він не може примиритися з фактом, що шляхта беззоромно ламає обіцянки, що герой з-під Рацлавіц змушені відроблювати па панських ланах час, прогаяний на війні. Бартош бунтується, своїм словом віл бунтує й інших. Йому ще здається, що все це тільки витівки старостиного економа. Та коли сам староста наказує його висікти і послати в солдати, жорстока правда відкривається перед його очима. І Бартош — австрійський волка попадає в Італії в полон легіонерів Домбровського, що воювали під прапором Бонапарта. Тепер він не має вже ілюзій. Даремною виявляється

спроба мрійливого офіцера легіонів втягнути ще раз Войтіха в ряди шляхетського війська. Тепер Бартош говорить уже словами Яна, він знає вже, що шляхтич не брат трудащому, а ворог. «Інший до селянської батьківщини шлях, далекий, але я до неї дійду». Цими словами Бартоша закінчується хвилююча, потрясаюча правдою п'еса Василевської.

Багато запалу і праці вклав колектив театру на виставу п'еси. Бартош у виконанні артиста Л. Мадалінського жив на сцені і дихав простотою щирого, чесного селянського серця. Деяка його нерухомість в останній картині в малій тільки мірі послаблювала сильне враження, що його справляла гра актора в цілому. Прекрасною була в ролі дочки Бартоша, Рузі, Й. Карпінська. Вона чудово зуміла чередувати вдавану сухість підлітка з наївною, зворушливою чутливістю. Жорстокого, злодійкуватого панського посіпаку Травінського показав М. Татшанський. Цей економ мав у собі драпіжність тигра і гнучкість плавзуня. На чималі труднощі надибував у ролі коваля Ян артист А. Шиманський. Ян, сільський бунтар, хоч і нагадує в дечому Деркача з повіті Кручковського* «Кордіан і хам», не має однак Деркачевої ясної політичної лінії. Історично це вірно, бо Ян живе і діє за 40 років перед героєм Кручковського, коли революційні ідеї тільки почали просякати з Франції до Польщі. Але ж це послаблює безперечно драматичну силу тієї постаті. Тому артист пішов шляхом тініювання своєї гри. Вміло орудуючи півтонами, він розріяжав накипілу в Янові енергію у найбільш драматичних моментах, приміром, паприкінці п'ятої картини, де його оклик «Люди!» звучить, як заклик до розправи з катами. Добре виконав своє завдання Вл. Красновецький (староста Шуйський), незважаючи на зайву розтягнутість картини, де інколи слово треба було оживити акторським талантом. На жаль, слабка і бліда була його партнерка — старостиха у виконанні І. Бреночі. Непогано справився з ролею Шимона артист Й. Кордовський. Як і завжди, на високому рівні була гра В. Семашкової в епізодичній ролі Агати. Доводиться шкодувати, що ця видатна аристистка не мала досі ролі, яка б дозволила їй ширше виявити свій прекрасний талант.

Особливе, почесне місце серед виконавців належить артистці З. Жичковській, що грала Бартошиху. Ця темна, затурканя селянка мала всі риси жінки-страдниці. Змалку

бита горем, вона не вірить, що колись могло б бути краще, але прагнення до волі живе і не загасає в цій трудівниці. Радість Бартошихи з приводу звільнення її сім'ї від панщини потрясає до глибини. В чорну годину вона уміє заховати свою розпуку на дні серця, яке, крім любові і ласки, народжує й ненависть. Незабутньою залишиться також сцена, коли Бартошиха дізнається про «кар'єру» свого чоловіка. Недаремно публіка нагородила артистку бурхливою овацією.

Чимала заслуга у вдалому проведенні вистави режисера Вл. Красновецького. Прекрасне художнє оформлення дав Вл. Дащевський. Особливо сильне враження спровадяє його декорація в 5-ій картині.

Оживив Бартоша Гловацького талант письменниці на вільній, щасливій радянській землі. Цей факт ще раз доказує непорушну істину, що Союз Радянських Соціалістичних Республік був, є і буде Батьківчиною і надією всіх бартошів, де б вони не жили, де б не страждали і не боролись.

«ПАННА МАЛІЧЕВСЬКА»

(*Прем'єра у Львівському
державному польському
драматичному театрі*)

Недаремне героїня п'єси Г. Запольської * — Малічевська — розпочинає й закінчує свою роль прокляттям. Не здалась нінашо ні кипуча енергія її молодості, ні та дрібка таланту, що в сприятливих умовах могла зробити з цієї дочки бідноти хорошу акторку; панна Малічевська приречена на загибель ладом, в якому вартість людини окреслюють гроші.

А грошей в цієї скромної статистки театру немає, пемає їх навіть па те, щоб вона могла віддати до шевця подерти туфлі. Як же їй виборсатись з грузького dna нужди? Чесна натура дівчини довго бореться із спокусою. Але минає час — і вона уяснює, що самотужки далеко не заїде. Капітулює нарешті перед всесильністю грошей, продаючи себе літньому розпусникові Дауму. Але ця капітуляція пі на крок не наближує Малічевську до її мрії — стати артисткою. Навпаки, своїм вчинком вона раз і назавжди викresлює себе з категорії людей, які можуть робити кар'єру. Єдине її досягнення — це те, що вона переконалася наочно в безмежній мэрзеності світу даумів і богуцьких, в їх брехливій, подвійній моралі.

Коли Малічевську відвідує дружина її ласкавця Даума, щоб напровадити її на «шлях цнотливості», нещасна дівчина відповідає на її облудні повчання:

— Ви мали посаг, то й купили собі чоловіка. Я не мала — й мене купили.

Цими словненими трагічної правди словами вона обвинувачує суспільну систему.

Постановка «Панни Малічевської» була режисерським дебютом Е. Аксера. Цілість її свідчить про безперечні здібності і театральну культуру молодого режисера, який зумів надати виставі стиль епохи і в основному правдиво

відобразив світ осоружної обивательщини. Та водночас треба поставити питання: в якій мірі режисер підкреслив соціальну значимість п'єси Запольської, письменниці, творчість якої надихана пристраспою ненавистю і презирством до грошовитих кривдників людства?

Відповідь на це питання поки що не зовсім задовільна. Це в першу чергу торкається трактовки режисером образу Малічевської. Роль цієї безталанної дівчини виконувала талановита, культурна артистка М. Зарембінська. Правда, в її грі була щира простота дівчини з мас, була чарівність красivoї, сповненої любові до життя жінки; в її очах світилися напереміну то біспики веселої кокетки, то слози ображеної в своїх пайсвятіших почуттях людини. Особливо високий рівень акторської техніки показала М. Зарембінська в сцені, коли Малічевська вечеряє з Даумом і Ботгутським. Пов'єртаючись лицем то до одного, то до другого, артистка в кожному виразі свого обличчя майстерно змальовувала різницю почуттів, якими вона обдаровує обох своїх залицяльників.

Проте суцільного образу Малічевської — жертви соціальної перівності — Зарембінська не дала і, таким чином, зпизила в чималій мірі ідейну функцію п'єси. А це, насамперед, вина режисера, який неначе подвоїв образ геройні, надавши їйому суперечні риси: чесної по-своєму дівчини, що вважає своє падіння лише засобом для здійснення задушевної мрії, та потенційної обивательки, яка випадково тільки не потрапила в кубельце даумів.

В розмові з Даумихою Малічевська так довго, так настирливо і по-хижакьки вдивляється в дороге хутро своєї гості. І тоді народжується питання, чи не стойть перед нами людина з дрібною, продажною душою.

Ця в деякій мірі ідейна безкровність спектаклю виявляється також в образі прачки Желязної (арт. М. Хойнацька). Тут режисер не провів жодної розмежувальної лінії між цією деморалізованою зліднями жінкою і даумами, які штовхають її па злочин, використовуючи свою привілейоване соціальне становище.

Не зумів також режисер показати з достатньою яскравістю потрясаочу трагедію сестер Малічевських, з яких одна Міхасьова (арт. З. Жичковська) змушенена бути стугою своєї сестри. А і в цьому випадку текст п'єси дає великих можливості режисерові і акторам. Коротка, але на-

сичена трагізмом розмова сестер, в якій Міхасьова говорить про пропацість Стефки і про свою гадану «вищість», звучала непереконливо. Безперечно, Запольська, письменниця, близька до натуралізму, не завжди мала правильний критерій у підході до суспільних явищ, крім того, вона інколи навмисне применшувала роль у житті людини почуття, головним чином, почуття любові. Та сьогодні треба вимагати, щоб радянський театр показав те, що в творі глибоко людське, правдиве і незаперечне, показати співчутливе взаємне ставлення цих, таких жорстоких до себе на перший погляд, сестер.

Богуцького — приятеля Даумового — грав артист Й. Сашевський. Цей актор звузив свої можливості, показавши Богуцького відразу близнюком лайдака Даума. Адже спочатку він пробуджує в Малічевської симпатії до себе, пробуджує їх не своїм соціальним становищем, а тим, що він не такий попурій і паочно надокучливий, як Даум. Тим-то сміх його повинен звучати повніше, а в слова і поведінку цього бабія слід було вклсти більше безпосередності.

Молодий Даум (арт. Т. Пшиставський) — це «яблуко» з поговірки — слabo нагадував свого батька, хоч згідно з текстом в його любовних переживаннях значно більше пози, ніж щирого, справжнього почуття.

Прекрасно відобразив Даума артист Я. Гутнер. Умілим, поступовим розкриттям брудного нутра цієї міщенської воші він створив виразну суцільну постать. В його виконанні Даум живе і лякає нас безмірністю своєї підлости. Листочек по листочку опадає з цього мерзотника, який звик на кожному кроці повторяти красиве слово «гідність», і коли спадає останній, усвідомлюємо: таким ми собі його й уявляли. Напізвірячий тип, що його кров ворушать лише поштовхи фізіологічного характеру, він не вміє сміятися, та й не відчуває в цьому потреби. На те ж він і кидає дрібняки своїй підложниці Малічевській, щоб та була для нього і за нього весела. Гроші в його руках — це не тільки засіб для купівлі тілесної пасодолі, ні, він вимагає за них ще й сміху, безтурботного сміху нещасної поневіряної Стефки...

Непогано справилися з своїм завданням артисти З. Лозінська (дружина Даума), З. Зольберг (Едек), Г. Ораповська (Гішовська), В. Рачка (секвестратор).

На відповідному рівні були декорації С. Цегельського, тільки неприємно вражало підкреслено натуралістичне оформлення першої дії.

Поставивши «Панну Малічевську», польський театр зробив ще один крок уперед в боротьбі за своє творче обличчя.

Трикотажна, смугаста біло-синя сорочка, найпопулярніша частина форми радянських моряків, відома серед них під назвою «морская душа», дала пазуву книзі Леоніда Соболєва *, яка складається з оповідань, новел, інколи нарисів, що переходять у справжню публіцистику, фронтових вататок, образків із «життя моряків».

Ті останні два слова взял у лапки, оскільки навіть приблизно не передають того, що становить їх суть; ці слова не стільки данина повсюдно поширеній манері висловлюватись, скільки перша стисла думка про книжку, над якою варто затриматись довше.

Чи займає ця книжка помітне місце в літературі про море? Її назва в цьому відношенні дещо оманлива. Можна в ній знайти, наприклад, льотчиків або в короткому, майстерно скомпонованому оповіданні — перукаря, який mrє по війні стати скрипалем, а залишається калікою без обох рук. По-різному можна відповісти на це питання. Незалежно від того, яка буде відповідь, треба визнати одне: ця книжка є серйозною, цікавою подією в воєнній літературі.

Море змальовано в цій книзі цілком інакше, ніж у відомих нам морських повістях, де виступає стихією, що розкладає людські особистості, трансформується в душах ностальгією, спогляданням «умиротворення» чи «покликом в непізнане», — стихією, в якій людина безпорадно розчленюється, часто зникає взагалі. «Дванадцять морям і трьом озерам довірили ми честь охороняти на своїх водах недоторканність радянського кордону». Море є державним кордоном, торговельним шляхом, артерією господарського життя, тим, що передусім служить державі й пародові. Соболев завжди ніби між іншим і дуже ощадливо малює море. Для нього існує боротьба за море, праця на морі,

виховання морських кадрів, життя людей, охоплених чотирма флотами з Чорного, Балтійського морів, Тихого і Льодовитого океанів. Ці люди хочуть бути чинником, не підпорядкованим цим водам, а чинником активним, що покоряє стихію і цим служить своїй державі.

Цим пояснюється, що в хвилину пебезпеки, яка загрожує Вітчизні, здатні воли відмовитись, коли це потрібно, від улюбленого корабля, павіть змінити спеціальність — звичайно, не без «переживання» і не без думки про негайнє повернення, «як тільки обставини дозволять» зійти на берег. Скрізь, однак, про їх нерозривний зв'язок з морською справою свідчить та «морская душа», сорочка з біло-голубими смугами. Її не кидають ніде. «Носити її під будь-якою формою, в яку одягне моряка війна, стало неписаним законом, традицією». А з'являється вона — «морская душа» — скрізь. На всіх пайбільш відповідальних і пебезпечніших театрах війни і в різні роки, пов'язуючи традицію боротьби з часу утворення Радянської держави, — коли шукачі мін бродили по ріках, моряки по степах, підводні човни пробивалися крізь льоди, броненосці гули в портах, з фінською війною 1939—40 років і, врешті, з сьогоднішнім днем.

«На березі зберігають вони в своїх бригадах і полках те же еднання і бойову дружбу, які виникають тільки на кораблі. Корабель, де люди живуть, вчаться, сплять, борються і гинуть поряд — пліч-о-пліч, серце до серця, надзвичайно зближує людей, зв'язує міцним особистим спілкуванням і творить з них єдиний колектив. І ця риса моряків — бути в колективі, пишатися ім'ямого свого батальону, як назвою корабля — виявляється і в окопі, і в атаці, і в розвідці».

«Б'ється, як моряк» — цей вислів належить до висловів найвищої похвали, оскільки моряки здобули собі визнання пайбільшою зневагою до смерті, відвагою, що поєднується з винахідливістю і відчайдушністю, віддачею.

Сини, а може, інколи й онуки «червоних маршалів» (так називали моряків в дев'ятнадцятому році) цього разу дістали у ворога нове ім'я, у якому прикметник походив від чорного кольору їх форми — ім'я «чорних комісарів, чорних дияволів, чорної хмарі».

А «хмарі» часто мусила подвоюватись, потроюватись, подесятеряться, оскільки лякала численного ворога і зав-

давала йому ударів, а сама складалась пасправді з кількох, інколи й з двох чоловік. Недаремно в одному з оповідань, дія якого розгортається під Севастополем, моряк Перепелиця в певній ситуації міркує: «Один моряк — це моряк, два моряки — це взвод, три моряки — рота... Скільки нас? Четверо?.. Батальон, слухай мою команду: кроком... руш!»

Мабуть, гордий епітет, який цілком підходить цим людям, для кожного звучить однаково: героїзм.

Героїзм, але який? Не той, що можна назвати «героїчним вчинком», хвилинним поривом, овіянним романтикою. Це тихий, щоденний, впертий, всюди поширеній героїзм. «Звичайний» героїзм звичайних людей, можна сказати. Інколи між одним жартом і другим, між одним дотепом і другим.

Героїзм, який виявляється постійно.

І ще одне: ці люди навіть не усвідомлюють, що є героями. Просто виконують свій обов'язок. І при цьому абсолютна відсутність пози. І все звичайне, пемає чогось особливого. От, наприклад, Фінська затока, що скіпає від мін, небезпечна, підступна, смертоносна, є для них «супом з галушками».

Люди виконують свої обов'язки одностайно, без зайво-го їх підкреслення. Кажучи про них, скористаємося ще з одного відомого слова: простота. Простота — ось що характеризує цих людей. Простота, яка дозволяє нам з однаковою певністю зблізитись як з рядовим, так і капітаном чи полковником, з тими, які будуть чи вже стали сьогодні легендою з мармуру й бронзи, хоч простоті й не підходять навіть ці слова.

Зустрічаємося з деякими людьми і в мирний час. Кілька оповідань присвячує Соболєв тому часові, який здається сьогодні таким далеким. Серед них вирізняються почуті — як свідчить назва — від Василя Кирдяги, на підводному човні, під час виконання ним певних вправ, маневрування. Живі, повні гумору історії морських пригод не без того, як мовить той капітан, щоб не те що збрехати, але не обйтись без художнього домислу, ми скажемо — колориту.

Ці сторінки свідчать, що ці ж люди вміють сміятись, жартувати, тішитись життям, коли тільки воно це дозволяє.

Але потім переходимо знову до суворої, позбавленої художнього домислу капітана Василя Кирдяги правди восьмих днів. Де б не зустрічалися ми з моряками, в яких ситуаціях не показує їх автор, скрізь нездоланна, важка, водночас гаряча і геройчна боротьба, чи в Одесі, чи в Севастополі, чи на безіменних узбережжях Чорного моря і Балтики.

Соболєв у своїй кнізі не психологізує, не олітературює, це взагалі не означає, що деякі твори не є шедеврами і не дають читачеві справжнього відчуття правди. Зрештою, героями оповідань є люди, імена яких автор часом вказує.

Це твори, писані «по гарячих слідах». Фронтові новатки — такий підзаголовок багатьох з них. Це збелетризовані документи. Якщо б хтось захотів, скажімо, використати цей матеріал для психологічного твору, вистачило б йому одного оповідання на кілька об'ємистих томів.

Люди зосереджені в своїй пенависті, сильні відвагою і відданістю.

На останній сторінці, сторінці, датованій 1942 р., письменник закликає:

«Зараз людські долі злилися воєдино. Одне горе, одна розпач. І одна причина.

І одна ненависть. І одне прагнення:

— Розбити ворога.

Розбити фашистські полки — це полегшене зітхання усього людства. Це — мільйони збережених життів. Це — кінець кошмару, який довгі роки огортає земну кулю, що не могла прокинутись.

Розбити ворога — це з'єднані сім'ї, усміхнені діти, повернення ціпостей, які потрібні людині. Це — світло, повітря, вода, щастя, це — життя!»

Саме тому люди з кніги Соболєва, моряки в біло-синіх смугастих сорочках, носять у собі волю до перемоги. Зносять рані і каліцтво, борються, терплять, вмирають в ім'я одного: в ім'я перемоги.

НОВІ ПРОПАГАНДИСТСЬКІ ТРИОКИ ПОЛЬСЬКОГО ЕМІГРАНТСЬКОГО «УРЯДУ»

1. ПАН САПЕГА КИДАЄТЬСЯ В БІЙ

Перед нами — маленька книжечка в блакитній обкладинці. Заголовок (англійською мовою): «Значення східних польських областей для Польської республіки». Автор — д-р В. Вельгорський. Прізвище перекладача більш відоме: І. Сапега. Щоб одразу було видно, для кого це потрібно і хто за це платить. Читачам, які не досить добре обізнані з умовами на Західній Україні та Західній Білорусії, пояснюємо: Сапеги — магнатський польський рід, що володів просторими латифундіями на Західній Україні. 15 років тому в маєтках Сапегів в районі Рави-Руської (Львівська округа) пролилася кров. Поліція Пілсудського розстрілювала там страйкуючих українських селян, щоб загнати їх назад на службу до князів Сапегів. Тепер один з потомків цього шляхетського роду доводить читачам, чому його діти мають і падалі користатися правом експлуатувати і мордувати селян під Равою-Руською...

Докази панів Вельгорського й Сапеги поділяються на три категорії: етнографічні, економічні та політичні. Розглянемо кожну категорію зокрема.

2. ЯК З УКРАЇНСЬКОЮ Й БІЛОРУСЬКОЮ БІЛЬШОСТІ ЗРОБИТИ НА ПАПЕРІ ПОЛЬСЬКУ «ПЕРЕВАГУ»

«Дві третини населення цих земель належать до сфери латинської культури», — запевняє п. Вельгорський. Що це означає? Що хоче він цим сказати? До «сфери латинської культури» (тобто, на його думку, польської) він заличує українців, які належать до греко-католицької церкви на Західній Україні, та білорусів-католиків у східній частині Віленської області і в районі Новогрудка.

А проте добре відомо, що в Білорусії існувала спеціальна клерикальна білоруська партія, яка в своїй діяльності орієнтувалася виключно на білорусів-католиків. Добре відомо, що «греко-католики» на Західній Україні — виключно українці. Коли б папи Вельгорський і Сапега цього випадково й не знали, то їм міг би про це розповісти кожний староста або поліцай з цих місцевостей — адже їх стільки є серед польських емігрантів у Лондоні. Людина, що належала до греко-католицької церкви, у Польщі не могла дістати посаду навіть колійного обходника, павільйону пайдрібшого чиновника, коли вона не зрикалася своєї національності, коли не ставала «латинником». Вельгорський і Сапега розраховують на те, що англійський читач не досить добре обізнаний з подробицями польського панування на Західній Україні.

А проте автор брошури відчуває слабкість своїх позицій. Він намагається орудувати цифрами, посилаючись на перепис 1931 року, щоб зрештою дійти до висновку: «Населення східних областей Польщі є етнічно мішане, причому поляки мають в ньому відносну перевагу, яка доходить до 40 процентів».

Цим твердженням автор брошури стас на шляхі по-другій підробки. По-перше, він орудує завідомо невірними цифрами. Відомо, як проходив перепис 1931 року. Його здійснювано безпосередньо після жахливої пацифікації «східних кресів» (областей Західної України і Західної Білорусі) в 1930 р., після того, як було замучено сотні українських селян на Волині, розігнано «Товариство білоруської школи» в Білорусії, «Громаду» та інші громадські організації. Наведемо тільки один приклад того, як підроблювався цей перепис. За даними перепису, у воєводствах Віленському, Поліському, Новогрудському, Білостоцькому було 982 000 білорусів, причому кількість православних по тих же воєводствах становила 2 069 000. Уже один цей факт свідчить про розміри фальшування перепису.

Автор брошури знає, що навіть ці дані виразно показують український і білоруський характер «кресів». Візьмемо Західну Україну. Згідно з переписом 1931 року, маємо на Волині та в Східній Галичині (тобто в Тернопольському, Станіславському і Львівському воєводствах, без С мазурських повітів Львівського воєводства, розташованих на правому березі Сяна):

римсько-католицького віросповідання	— 1 960 000 чол.
православних	— 1 460 000 »
греко-католицького віросповідання	— 3 257 000 »
Або заокруглюючи:	
українців	— 4 700 000 »
поляків	— 1 960 000 »

Той факт, що українці, павіть за підробленими даними 1931 р., становлять виразну більшість — ясний і підво-значний. Вони лишаються більшістю, навіть якщо взяти до уваги прибулу польську людність, яка сягає сотень тисяч чиновників, поліцай, торговців, колоністів, військових. Як же з цього викрутитись? Пан Вельгорський просто додає до роздутих цифр поляків на Західній Україні ще більш роздуті цифри поляків в Західній Білорусії і радісно вигукує: «Тепер поляків більше, ніж українців!» З таким же успіхом можна було б ще додати до цих цифр, скажімо, цифру поляків, які проживають у Сполучених Штатах Америки. Автор та перекладач брошурі і в цьому випадку спекулюють па необізнатності англійсько-го читача, на тому, що він недостатньо ознайомлений з умовами Західної України й Білорусії.

Ми не хочемо відповідати їм власними словами. Відповімо словами польського імперіаліста, пілсудчука, за-пеклого ворога Радянської України. Володимир Бончковський пише в своїй книзі «У джерел занепаду й величі», виданій у Варшаві в 1935 р.: «Якщо говорити про схід Польщі, то треба пам'ятати, що це — території, де живе біля п'яти з половиною мільйонів українців, біля півтора мільйона білорусів, біля двох мільйонів євреїв і біля ста тисяч литовців, що це землі, де людність чужоплемінна доходить до 80—90 процентів...». Підрахунки пана Бончковського ще й примешані. Але з нас досить і їх. Коли на «сході Польщі» «людність чужоплемінна» доходить до 80—90 процентів, то звідки у пана Вельгорського береться «відносна перевага поляків, яка доходить до 40 процентів»?

І в брехні треба знати якусь міру. Дозволяємо собі звернути увагу пана Вельгорського на це золоте правило.

3. ЗЛБУТІ ФАКТИ З ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ

Переходимо до другого пункту доказів Вельгорського та Сапеги — до економічних умов.

Мусимо тут оговоритись, що самий спосіб аргументації автора й пере кладача є цілком неприпустимий з точки зору пайелементарніших вимог демократії. Вони заявляють просто: нам, полякам, потрібне те то і те то. На Західній Україні воно є. А тому — віддайте нам Західну Україну. Населення, живих людей, що заселяють західноукраїнські землі, вони вважають лише за додаток до західноукраїнського ґрунту, нафти або лісу, тільки за «знайдя, що мають дар слова» (говорячи мовою давніх робовласників) для їхніх маєтків і фабрик. На цій підставі Вельгорський та Сапега могли б побажати для Польщі — республіки Гайті (бо Польщі потрібні банани) або Південної Африки (бо Польщі потрібне золото).

Проте брошура не обмежується тут загальним принципово брехливим твердженням. Це твердження спирається на додатково підроблені докази.

Вельгорський проливає слези з приводу того, що Польща втрачає джерела водної енергії, які він оцінює в 1 600 000 кінських сил. Проте досить заглянути в офіційний «Польський статистичний річник», щоб переконатися, що використовувалося із цієї енергії лише 38 000 кінських сил, тобто менше ніж 3 проценти.

Вельгорський плачеється також, що Польща втрачає 85 проц[ентів] передвоєнного видобутку нафти. Але він і тут неточний. На Ясельський басейн, на захід від Сяна, припадало в 1938 р. понад 26 проц[ентів] всього видобутку нафти в Польщі. Чому ж замовчує пан Вельгорський той факт, що Польща, якій так потрібна була західноукраїнська нафта, дозволила впасті видобуткові її в найважливішому, бориславсько-дрогобичському басейні — з 1 004 000 тонн в 1931 р. до 325 000 тонн, тобто менш ніж до одної третини в 1938 р.

Автор репетує, що Польща нема чим мостити шляхи, коли вона втратить волинські каменоломні в Яновій Долині. Невже він дійсто не знає, що Польща має власні чудові каменоломні в Татрах та Свентокшиських горах, можливості видобутку яких необмежені?

Можна б так цитувати ще і ще. Але тоді наша робота сягала б уже за межі газетної статті і потребувала б

окремої брошури. Тому обмежимось простим коротким твердженням: Польща не має не тільки етнографічно північного права на Західну Україну й Білорусію, але і економічно ці землі зовсім не необхідні для незалежного існування польської держави. Більше того, за часів, коли землі ці належали Польщі (1919—1939), вона не спромоглася використати їхні багатства, залишила їх нерозвиненими, припустила занепад їхніх продуктивних сил.

4. МРІЇ САПЕГИ АБО «САНІТАРНИЙ КОРДОН» ЗНОВУ НА СЦЕНІ

Тільки в одному пані Вельгорський і Сапега заслуговують на увагу. Їхня брошурка — ясний і недвозначний доказ того, що справа тут іде не про польську меншість на Західній Україні і Білорусії і навіть не тільки про інтереси польських колоністів і фабрикантів на цих землях. Тут ідеться про щось значно більше. На сцену виступають плани польських імперіалістів про створення широкого антирадянського блоку, відновлення горезвісної концепції «санітарного кордону». В цьому розумінні весь тон брошури відповідає зразкам, за якими її роблено, — геббельсівській термінології. Брошура, видана в Англії в 1943 р., насмілюється вболівати за Румунію пана Антонеску, якій загрожує «позбавлення районів Буковини та Бессарабії». Що польські емігранти в Лондоні «не визнають» прибалтійських радянських республік і хотіли б повернути туди колишні фашистські уряди — розуміється само собою. Та це — лише мимохід. Повернемось до Західної України і Білорусії.

Що саме вважає Вельгорський найбільш катастрофічним наслідком приєднання Західної України і Білорусії до їхніх братніх радянських республік? Відповімо його власними словами: «Землі між Балтійським і Чорним морями були б розщеплені і перестали б являти собою міцну політичну будову... стали б шляхом, по якому розкладницькі течії (підкresлення наше. — Р. Г.) могли б проникати вільно на захід і на південь». Як не згадати тут Геббельса, що прагне за всяку ціну бути чемпіоном боротьби з більшовизмом?

Даремно репетують пані Вельгорській і Сапеги. Їм не пощастило повести за собою польський народ, крапці

представники якого борються разом з Червоною Армією в рядах Польської армії в СРСР, співробітничають з Червоною Армією, провадячи партизанську боротьбу в тилу у ворога.

Між польським народом і народами Радянського Союзу, народами українським, білоруським, російським існуватиме міцний союз і дружба. Запорукою цьому буде те, що польський народ визнає споконвічні права народів Західної України і Білорусії з'єднатися з Радянською Україною і Білорусією, а народи Радянського Союзу, зного боку, визнають права польського народу на повернення в лоно Польщі довічно польських земель західних, загарбаних і знімечених німецьким імперіалізмом.

ЛЬВІВСЬКИЙ ЦИРУЛЬНИК (Рецензія на рецензію)

У номері за 15 вересня цього року львівської газети «Вільна Україна» читаемо рецензію з постави опери Россіні * «Севільський цирульник». Рецензент констатує:

«Дух моралі, що визволяється від опіки смішних і жадібних представників духовного і світського суспільства XVII—XVIII століть, насичує собою комедії Бомарше *, на сюжет якої (?) композитор Россіні написав комічну оперу «Севільський цирульник», в якій відображається життя цих людей, їхні кращі сторони і пороки».

Так і не встановивши «кращих сторін» смішних і жадібних людей, рецензент продовжує:

«Партитура опери сповнена поезію і драматичною зав'язкою».

Чудо, не партитура! Партія контрабасу сповнена у ній поезію, а партія волторни — драматичною зав'язкою!

Але йдімо далі:

«Партію Розіни веде артистка Жубр. У вокальному мистецтві ця партія вимагає великої техніки».

У вокальному. Гм, а ми думали, бідолашні, що партія Розіни вимагає ще вміння грati на скрипці, фаготі і цимбалах...

Але далі, далі:

«Заслужений артист УРСР Рибалкін М. В. показав себе і хорошим драматичним актором, розкривши внутрішній світ палкої, захоплюючої натури великосвітської людини — графа Альмавіви».

Гей, який жаль, що у нас перевелися великосвітські люди: графи, барони і князі. Бо ѿде ж тепер мріяти нам про «внутрішній світ палкої, захоплюючої натури». До вже його зпайти нам, сіромахам, у собі. Так принаймні вважає автор рецензії. Добре, але навіщо в такому разі

Бомарше написав «Весілля Фігаро», а Россіні «Цібульника»?..

Та читаймо далі:

«Просто і виразно грас під управлінням диригента Рисмана оркестр, створюючи надійну основу сценічної дії, образи якого дані в партитурі Россіні».

Чуете? Вже Россіні пророчим оком бачив оркестр Рисмана, даючи в партитурі (!) його образи...

Далі дізнаємось, що в декораціях художника Нірода «яскраве, звичайно, почуття епохи, стилю і місця дії» та що в п'ого:

«Все зроблене з умінням будувати декоративний фонд».

Досить! Кажучи мовою деяких наших рецензентів, рецензент «Севільського цібульника» дав яскравий образ невміння будувати рецензійний фонд, партитура його рецензії сповнена самими пороками, сам він пише непросто і певно, не створюючи надійної основи... здорового глузду.

Висловлюючись коротше: лучче було, лучче було не писати.

Є люди, імена яких стали символом. До таких людей слід віднести Івана Дем'яновича Рубчака *. Серед кількох мільйонів жителів Західної України ви не знайдете жодної людини, яка б не зала і не любила його.

З цим іменем нерозривно пов'язано більш як півстоліття історії західної частини українського народу. Це були тяжкі роки, коли здавалося, що трагічна доля Степанікових героїв рано чи пізно спіткає весь народ. Бідне, задавлене зліднями, болотом і боргами село, своє і водночас чуже місто, цъкування всього українського — таким був образ минулого, над яким зійшло сонце Рубчакової слави.

Рубчака називають корифеєм українського театру в Галичині. Однак це слово занадто сухе і книжне, щоб передати роль цієї людини в культурному житті українського народу по цей бік Збруча. По суті, був він одним з перших сподвижників, які присвятили своє життя, свою долю і свій талант справі українського театру в умовах, коли праця в тому театрі вимагала цілковитого самозречення. Та це ще все. В найбільш трагічні моменти в житті народу появляється Рубчака на сцені, його життєрадісний спів, сміх і талант, непереможний оптимізм, який випромінював цей Кола Брюньон Галичини, * — все це змушувало швидше битися наші серця і сповнювало їх вірою в те, що, незважаючи на все, настане день, коли потоптаха, знівечена і замкнута па сім замків правда — переможе.

Був період, коли артист переживав свою «золоту епоху», коли його зірка блищала на видпоколі таких імен, як Марія Заньковецька * і Микола Садовський *. За якийсь час театр Садовського повернувся над Дніпро, а Рубчак залишився у Львові. Але в найбільш сумні дні

він завжди залишався сам собою — тим же незмінним, вірним до кінця своєму народові і рідному мистецтву, актором першої величини. Скрізь, де б не змушувала його виступати гірка доля, — в тимчасово найпнятому приміщенні клубу малого містечка чи в селянській стодолі, його талант іскрився завжди неповторним блеском.

І саме тому в Галичині так гаряче любили Рубчака. «Грає Рубчак», — цих слів вистачало, щоб у заметіль чи тріскучий мороз люди долали десятки кілометрів, аби тільки побачити і почути людину, яка стала славою народу.

Правда перемогла. Іван Рубчак сьогодні переживав дні свого тріумфу. Указом Президії Верховної Ради УРСР йому присвоєно почесне звання заслуженого артиста УРСР. Артист, який навіки поєднав свій талант з долею свого народу, який разом з ним пройшов через голгофу утису і гноблення, нині разом з ним переживає щастя визволення, щастя перемоги. І здається, на галицькій землі не знайдеш нікого, хто з радістю не сприйняв би повідомлення про присвоєння Рубчакові звання заслуженого артиста республіки, не бажав би йому довгих років праці на сцені українського радянського театру.

Крім Рубчака, звання заслуженого артиста УРСР присвоєно артистці театру ім. М. Заньковецької — Лесі Кривицькій*. Шлях у мистецтво цієї талановитої акторки був такий самий, як і її старшого колеги Рубчака, а у вінку її слави, без сумніву, було також більше терну, ніж троянд. Її домівкою був незатишний мандрівний театр, а злидні — щоденним хлібом. Однак навіть у найважчих умовах Леся Кривицька не забувала про свою почесну місію і настирливо боролася за підвищення своєї сценічної майстерності, віддаючи весь творчий запал рідній справі, своєму народові.

Такою ж залишилась Леся Кривицька і під час німецької окупації. У ті страшні роки вона відважилася подати руку допомоги найбільш пригнобленим і переслідуваним, хоча за це їй загрожувала мученицька смерть. Про це ми також не забудемо ніколи.

Були хвилини, коли здавалося, що не вистачить сили терпіти далі таку наругу. Кривицькій — найкращій акторці українських галицьких театрів в той час пропонували залишити українську сцену і перейти до іншого театру, де умови праці були значно кращими, вже не кажучи про

вигідніше матеріальне становище. Леся Кривицька зробила так, як на її місці зробила б кожна чесна людина: вона обрала тернистий шлях, бо цей шлях випав на долю її народу.

Протягом 30 років свого сценічного життя Кривицька створила цілий ряд образів, які ввійдуть до історії української театральної культури як великі творчі звершення. Особливо розквітнув її талант після вересня 1939 року, коли встановилася Радянська влада.

Останній рік Леся Кривицька була постійним гостем військових шпиталів. Наші поранені бійці зобов'язані артистці багатьма хвилинами справжньої радості, які може дати людині тільки справжнє мистецтво. Як активна громадська діячка і депутат Львівської міської Ради депутатів трудящих Кривицька прикладом своєї праці доводить, як можна і як потрібно любити свій народ — усіх, у кого б'ється справжнє людське серце.

Броніслав Домбровський — директор і головний режисер державного польського театру у Львові. Він працює на сцені з 1926 року. Як артиста і режисера його знають не тільки у Львові, а й у Познані, Krakові, Лодзі, Варшаві. У 1939—1941 рр. Броніслав Домбровський працює на посаді головного режисера Львівського державного польського театру. Після звільнення Львова від гітлерівських окупантів він стає директором цього театру. За короткий час театр під його керівництвом завоював повагу і любов глядача. У постановці Домбровського «Іх четверо» Запольської, «Втекла від мене перепеличка» Жеромського, «Місія містера Перкінса в країну більшовиків» Корнійчука, а також «Весілля» Виспянського * були не тільки зразком режисерської праці. На цих виставах глядачі вчилися любити все шляхетне, що є в людині, і ненавидіти все те, що, як гнилий пень, заважає народові йти по шляху вільного, нового і щасливого життя.

Броніслав Домбровський — патріот свого краю. Саме тому в роки розгулу пілсудчиків ми чули мужній голос молодого польського митця, який на робітничих мітингах і на зборах інтелігенції протестував проти режиму сваволі і гноблення; саме тому, коли пробила година визволення, Броніслав Домбровський одним з перших став у лави тих, які віддали всі свої сили під час Радянської Вітчизни — батьківщини всіх пародів, які понад усе цінують свободу.

Присвоєння звання заслуженого артиста УРСР Броніславу Домбровському — це не тільки визнання його заслуг як працівника театру. Це також документ братерства двох вільних народів, їхніх культур, їхніх спільніх високих прагнень.

Олена Кульчицька * — пайбільш відома і популяриза художниця західноукраїнських земель. Головна тема її творчості — народ в усій його красі і барвистості його побуту. Картини і графічні роботи артистки обійшли буквально весь світ. Їх можна було побачити на виставках у Москві, в Італії, Бельгії і Сполучених Штатах Америки. Репродукції з її творів знаходили дорогу в найвіддаленіші закутки обох Америк — всюди, де тільки були українські робітники-емігранти, які бачили в цих творах частку рідної землі.

З творчістю Кульчицької мешканці Києва вперше познайомились у 1914 році. Відтоді минуло 32 роки. Тепер громадськість Києва має змогу оглядати її картини і рисунки на спеціально влаштованій виставці творів художниці. Олена Кульчицька одержала звання заслуженого діяча мистецтв УРСР. Отримала вона його не тільки за такі прекрасні картини, як «Жнива», «Гуцульські діти», «Золоті рибки», «Діти з свічками», а за все її творче чудове життя, за все, що художниця віддала народові і чим збагатила його.

«ВЕСНЯНИЙ ГРІМ» ПЛАТОНА ВОРОНЬКА

Основна тема цієї збірки — боротьба радянських партизанів проти німецьких окупантів. Автор — сам партизан, учасник геройчного рейду ковпаківців у Карпати.

У збірці переважають вірші, присвячені рейдові: значна частина їх написана па лад народних пісень, причому автор використовує часто коломийкові мотиви. Там знаходимо і «Похідну» пісню, і «Весільну», і пісню про смерть молодого партизана, і про відважну партизанську матір, і про бої в Карпатах. Вряди-годи Воронько вдається до трансформації відомих пісень.

Окреме місце у збірці займають ліричні вірші, але й у них чуємо голос і серце партизана-борця за волю Батьківщини. Любовні переживання не послаблюють його волі до боротьби, павпаки, вони дають йому силу витримати у важких, нерівних боях, окрілюючи його на нові бойові діла.

Платон Воронько почав писати вже досить давно, але тільки в роки Вітчизняної війни його ліра прозвучала на повний голос. Кращий доказ цього — збірка «Весняний грім». Лексика поета збагатилася, його вірші загrali несподіваним раніше багатством образів і метафор, трагічний пафос великої війни породив у ньому справжнього поета, поета з тенденціями дальшого зростання.

Вірші Воронька підкуповують своюю ширістю, безпосередністю. Поет, па щастя, рідко, дуже рідко вдається до фразеології, уникає також романтичної пози.

Коли він сумує й страждає, то не приховує від нас ні свого смутку, ні болю, але й у пайтяжному горі поет не забуває про те, що він пасамперед — солдат свого народу.

Правдивість у змальовуванні власних переживань і оточення, патріотизм, не підсолоджені штампованою

декламацією, внутрішнє благородство, любов до людини й ненависть до її ворогів — такі основні риси Вороњка-поета.

Тим-то його вірші можна привітати як цінний вклад в українську радянську поезію.

Водночас слід підкреслити, що рівень рецензованих віршів не завжди одинаковий. На деяких із них видно тавро поспіху...

До недоліків збірки «Весняний грім» треба зарахувати звуження теми Вітчизняної війни до партизанського руху. Враження від віршів таке, що вирішальною силою в цій війні були партизани. Нема-бо в збірці пі одного вірша, в якому поет показав би Радянську Армію, хоч би її допомогу героїчним партизанам.

Поет не приділяє чомусь уваги своїм братам по крові і по зброї — росіянам, дарма що в партизанському загоні Ковпака, особливо серед учасників партизанського рейду, було чимало брянців, орловців, які також билися й жертвували своїм молодим життям заради пашої спільноти справи...

Ще одне. Хто як хто, але українські партизани мали не раз нагоду пізнати й зустрітись віч-на-віч з німецькими підсобниками — українськими нацистами (бульбівцями, бандерівцями, мельниківцями). В збірці «Весняний грім» ми, на жаль, цього не бачимо, і це її серйозний педолік.

Замість того ми бачимо інколи у віршах Платона Вороњка нахил до старосвітської романтики, є випадки, коли поет намагається стилізувати партизанів на українських козаків XVII сторіччя.

В і с н о в к и: «Весняний грім» не тільки можна, але й треба видати друком. І не лише як документ епохи: в особі Вороњка радянська поезія знаходить нині нову поважну творчу одиницю. Треба тільки, щоб поет виправив перед друкуванням збірки стилістичні помилки й усунув її педоліки разом з деякими западто вже слабкими віршами.

Львів, 29.X 1946

ПЕТРО КОЗЛАНЮК.
«З МИНУЛИХ ДНІВ»
(Рецензія)

В книжці 17 оповідань і нарисів. Їх основна тема — життя західноукраїнського села в період польської окупації (крім двох останніх нарисів, в яких дія відбувається в радянському Львові). Всі герой оповідань Козланюка — це сільська біднота, тобто та частина селянства, яка найбільше страждала в лещатах тодішнього режиму.

В цих оповіданнях автор змальовує всі форми експлуатації і політичного гніту, що лягли в той час неймовірно важким тягарем на спину західноукраїнського села. Дикий визиск поміщиками батраків, жорстока податкова політика, безробіття, обдурування селян державою, принижування людської гідності, терор — всі ці невід'ємні атрибути панування пілсудських на нашій землі знайшли досить повне віддзеркалення в цих хвилюючих оповіданнях, які є залишаться правдивими документами минулої епохи.

В нарисі «Шкільний плебісцит» автор дає нам картину національної політики тодішньої Варшави на Західній Україні.

Герої Козланюка не плачуть; одні з них реагують на знущання вибухом стихійної ненависті; інші затискають зуби, чекаючи слушного часу; ще інші відповідають па сваволю боротьбою з режимом. Не проливає і автор сліз над ними; він замінює слези теплим гумором саме в тих місцях, де інші хотіли б змусити читача до плачу, і в тому своєрідний чар книжечки, в тому її художня переконливість, правдивість.

Крім двох останніх нарисів, усі інші були написані в тридцяті роки, коли кожний такий твір був відгуком на актуальні події, був збросю в боротьбі з режимом гнобителів. Це зумовлює перевантаженість деяких оповідань і нарисів Козланюка розмовами на актуальні в той час теми. Цей зайній сьогодні баласт особливо кидається

ввічі у «В селі», «Листі», «Похоропі». Усунення цього баласту тільки підняло б художній рівень цих оповідань.

Було б також доцільно усунути з книжки фрази політично-декларативного характеру, які інколи впосіять в оновлення — чужородні тут — елементи газетної статті.

Можна побоюватись, що окремі твори не дійуть до читача, не обізнаного як слід із дійсністю версальської Польщі. Напр., небагато наших людей знає сьогодні, що таке каса Шефчика («Каса»). В нарисі «Вечір» автор говорить про червоні диверсійні загони * так, що в читача може створитись враження пібто це була єдина, тривала форма боротьби трудящих проти окупації. Насправді ж ця форма боротьби існувала порівняно недовго, й диверсійні загони мали своє специфічне завдання, обмежене простором, часом і актуальною політичною обстановкою. Я не кажу вже про те, що інколи такі загони просто підшивались під масовий революційний рух.

Задато розтягнуте оповідання «Варіят». Зрозуміло, що велике горе може вивести людину з душевної рівноваги, але обов'язок письменника — завжди зберігати художню міру, інакше його герой ризикує втратити співчуття читача.

Нарис «У дорозі» дуже слабкий, і варто було б його не вміцрати.

Не завжди вдаються авторові особи з ворожого табору, частенько вони настільки непоглиблені, шаблонні, що нагадують манекенів. Це насамперед стосується поліцайв. Майже кожний з них чомусь «високий, худий та рябий».

Серйозним недоліком книжки є те, що автор не знаходить у пій місяця для представників українського націоналізму, їх ганебної ролі, яку вони грали також і в ті часи. Правда, в гумористичному оповіданні «Новина» Козланюк показує нам попа, але і показує його в такому карикатурному вигляді й так легко розправляється з ним, що цей його герой аж ніяк не може бути представником активного націоналізму й замість ненависті викликає, якщо хочете, співчуття.

Кілька слів про стиль «З минулих днів». В Козланюка тут манера, яка дратує читача. Автор залюблі ставить прикметники після іменника, дарма що піякої потреби в цьому немає й хоч народ так не говорив і не говорить. Автор зловживав також прислівниками («встають утомлено, скривджене...», «йдучи безгрішно» і т. д., і т. д.).

В и с н о в к и: «З минулих днів» — книжка потрібна. Одним вона відкриє очі на недавнє минуле Західної України, іншим нагадає те, про що воно, бува, забули.

Як я вже згадував, у рецензований книжці є два париси з радянських уже часів. Мені здається, що краще було б їх не друкувати. Й не тільки тому, що вони слабкі. Нариси, в яких змальовується наша радянська дійсність повинні бути протиставленням тим умовам життя західноукраїнського селянина, змалюванню яких письменник присвятив переважну частину своєї книжки, тобто треба було б показати визволене село, визволене від злодіїв та гніту. Ці два падрuckenі в книжці париси аж піяк не задоволяють цієї вимоги.

Львів, 9 січня 1947

«МУЗА, ЩО ПІКЛУЄТЬСЯ ПОЕЗІЄЮ»

Львівська газета «Червони штандар» (редактор т. Грушевич) у № 95 надрукувала рецензію на постановку п'єси О. Левади «Шлях на Україну». Рецензія заслуговує на те, щоб її передрукувати повністю. Але, за браком місця, дамо тільки частину перлин, що вийшли з-під натхненого пера рецензента:

«Вслухуючись у цілій поетичний зміст цього патріотичного твору, відчуваємо, що автор не тільки тому дав першість поетизації, що він мав за собою поетично-віршову практику, але й тому, що з уваги на силу-силенну саме загальних проблем, він відгадав цілком добре своє право, щоб овіяти геройчні дні не лише натхненням театральної музи, але також музи, що піклується поезією».

«Труднощі, які завжди виринуть, лежатимуть у площині питань сценічності твору, в питанні, чи поетизація не суперечить тому, що ми розуміємо під такими словами, як сцена, театр, драма. Треба визнати, що, крім безсумнівного поетичного таланту, який дуже добре володіє звучною мелодією української мови, автор має також драматичний нерв, це стільки, може, у підході до цілості, скільки в виявленні трагізму окремих постатів. Тут поетизація не перешкодила, але, навпаки, поглибила переживання».

«Характер твору є, здається, причиною того, що для поліфонії мотивів не знайшлася спільна кульмінаційна точка, але що є їх саме більше, відповідно до потреб розв'язання кожного мотиву окремо».

«При введенні на сцену п'єс на зразок цієї, головне її відповідальнє завдання повинно стати участю театральних кіл, які мусять гійти згідно з театральними вимогами, щоб зробити річ цілком сценічною, бо глядач при-

йшов саме з цією метою до театру, щоб там шукати переживання, яке випливає з суті справи».

«Заслужена артистка УРСР В. Любарт, яка в театрі переходить саме до нових ролей (їх уже під сімдесят! — Я. Г.), була, як старуха, чудова. Образ поетично узагальнений і реалістичний, та все ж таки цілком слушно дaleкий від побутового».

«...заслужений артист УРСР В. Яременко дав хороший тип хитрої сільської людини, змушеної грati на два боки, щоб усе ж таки допомогти своїй Батьківщині».

«Обидва німці — С. Чорний та А. Тимошенко — тримались дисципліновано, її саме завдяки цьому сцена поетистки Ярини та її вбивство переконували своєю реалістичною правдою».

Автор цієї рецензії — С. Масляк*. Людям з такою ерудицією колись радили:

...Якщо глупий — не пиши.

Не пиши! Тим більш — рецензій.

Це новий «Тев'є», в сценічній обробці Я. Бельцера *. У виставі, показаній Львівським єврейським ансамблем, історія Тев'є-молочника і його сім'ї вкрай скорочена. Точніше кажучи, це історія самого Тев'є. Долі його родини Я. Бельцер присвячує рівно стільки місяця, скільки треба для того, щоб дати духовний портрет героя драми.

Така переробка твору Шолом-Алейхема * має свої переваги, коли її порівняти з однотеменною інсценізацією Добрушпіна * і Ойслендера *.

Тут — ніхто і пішо не заслопяє Тев'є-молочника, старого сільського єрея-трудівника, людину великого серця, яка мужньо приймає жорстокі удари долі. Тут — перед нами весь Тев'є, справжній Тев'є, якого горе не тільки не ламає, але допомагає йому скинути з шиї ярмо національної обмеженості і побачити зорю прийдешнього дня, дня волі і братерства народів.

Проте переробка Я. Бельцера має також свої слабі сторони. Діти Тев'є Цейтл, Годл і Хаве перетворилися з співдіючих осіб на епізодичні, дарма що за твором вчинки цих дівчат мають вирішальний вплив на долю Тев'є і на еволюцію його світогляду. В результаті дочки Тев'є вийшли духовно збідніми, ба, навіть зпеосібленими, а їх поведінка не досить вмотивована. Глядач має право поставити перед автором інсценізації твору Шолом-Алейхема запитання: де ж джерело сили характерів цих дівчат?

В такій редакції «Тев'є» має ще одну серйозну ваду. Наприклад, Перчик постановник паділив лише кількома репліками; того самого Перчика, який не тільки пополонить серце дочки Тев'є, але й викликає переворот у думках старого молочника. Водночас постановник приділяє багато, дуже багато уваги колоритній фігурі «людини повітря»

Менахем Мендла, в якому, крім колоритності, немає нічого гідного уваги й поваги.

Артист Я. Бельцер, що виконує роль Тев'є, зробив все можливе, щоб старий молочник ожив перед нами таким, яким бачив його Шолом-Алейхем і яким хоче бачити його радянський глядач. Цей Тев'є не тільки переконує нас своєю реальністю, ми віримо кожному його слову, він одразу завойовує наші симпатії, ми страждаємо разом з пим і разом з ним переживаємо такі рідкі в житті Тев'є хвилини радості. Тев'є — Я. Бельцер — в найтяжчі для нього хвилини вміє зберегти гідність і віру в людину; в його сповненому болем серці немає піколи місця для розпачу, цього почуття істот дрібних і нікчемних.

Артист Я. Бельцер показав себе і ансамбл з найкращого боку — це був виступ справжнього актора в справжньому театрі. Добре справилися з своїми ролями арт. М. Дворкіна (Цейтл), С. Вайнтрауб (Лейзер Вольф), М. Ретіг (пристав). Хороший актор Я. Фурманов, який так вдало виступив перед львівським глядачем у «Тітці Сосі», тут розчарував нас. В ролі Менахем Мендла він зашадто скидається на Додю з п'еси А. Гольдфадена *, і диву ласхся, що цей певдаха з безпорядно блукаючим зором, з млявими рухами й стомленим голосом зумів так спритно й так хутко обплутати старого Тев'є.

Гра інших акторів не піднімається над аматорським рівнем. Особливо невдалий З. Кононов у ролі Перчика. В цьому Перчику достеменно немає нічого, що могло б нагадувати молодого революціонера. Замість нього, ми бачимо нецікавого хлопчика, який справляє враження, що він помилково зайшов у чуже подвір'я і не знає, як з нього вийти. Не віриться, що такий Перчик був найбільш передовою людиною в оточенні Тев'є, як не віриться і те, що заради цього дочка Тев'є поїхала в далеке заслання.

Хороша музика Є. Макаревича.

Кажуть, що в баченому нами спектаклі виступав другий склад. Це не аргумент. Глядач має право вимагати рівноцінності вистав, без уваги на те, який склад акторів у цей день виступав: перший, другий чи третій. Львівський єврейський музично-драматичний ансамбль має достатню кількість висококваліфікованих акторів, щоб можна було забезпечити високий мистецький рівень кожної вистави. Якщо ж їх мало на три склади, то постас питання: павіщо взагалі ці склади? Адже за відсутністю влас-

ного приміщення ансамбль грас не більш 3—4 разів на тиждень, і актори не мають підстав нарікати на перевантаження. Нам скажуть, може треба випускати на сцену й акторів-початківців. Правильно, але хай їх не буде на сцені забагато. Не з цього треба ансамблеві починати.

А цей початок, незважаючи на окремі зриви, був дуже вдалий. Це дає підстави вірити в дальнє творче зростання талановитого ансамблю.

ЦИРК В ОПЕРИ (Враження глядача)

Ця історія хоч і прикра, але гідна уваги.

Факт, що дирекція Львівського оперного театру порадувала нас під кінець календарного року «Паяцами» Леонкавалло *, не викликає жодних застережень. Цей прекрасний твір ось уже близько 50 років не сходить з оперних сцен, даючи публіці півтори години глибокого зворушлення, а співакові — можливість продемонструвати свою виконавчу майстерність.

Так, але... Але шановна дирекція вирішила цим разом пошпити нас у дурні, бо замість «Паяців» запропонувала нам щось подібне до новорічного вечора на теми уривків з опери Леонкавалло. Причому, вечір — скажемо відверто — невдалий, незважаючи на те, що співаки і оркестр сумлінно виконали своє завдання.

У «Паяцах» події відбуваються, як відомо, в Італії. Тим часом вже у вступі ми побачили перед завісою іспанського кабальєро, котрий з невідомих нам детальніше причин проспівав пролог з «Паяців». Після підняття завіси наше здивування посилилось. Замість майдану з павільйоном у глибині ми побачили... циркову арену, на якій жонглювали акробати, і публіку, що їх спостерігала, причому публіка, здається, з усіх кінців світу. Італійці становили там меншість, підкріплена синами і дочками Іберійського півострова, а також козачками з Кавказу, з якими ми мали присміність познайомитись в недавно поставленій опері «Велика дружба» *.

Потім представ перед нашими очима юнак в одязі... Свєнгія Онегіна і два рази (!) проспівав коронну арію Каніо. У другому акті позаздрив його лаврам Арлекін. Цей виконав свою відому серенаду, стоячи на драбині. А найцікавіше, що всю трагікомедію з Каніо і Коломбією зіграно стоячи плечима до циркової публіки, котра, о

ливо, сприйняла цей афронт з дивним спокосм, даючи, очевидно, можливість таким чином зрозуміти, що пе тільки з неї тут ножартували.

Глянувши на краєвид навколо циркового павільйону, ми зазнали дивного відчуття. Цей гай, ці плакучі верби, ці дерева, кожне з яких вже не раз представляло собою будь-який вид середньоєвропейської флори — де це ми можемо бачити? Ага, згадав — у балеті «Раймонда» *...

Як бачимо, у шановної дирекції жарти в голові, жарти, жартики, та й то не дуже витончені, бо без почуття гумору її смаку. Тим часом наша публіка привычна до дечого іншого: щоб і до неї, і до опери ставилися серйозно. Якщо ж шановна дирекція не зверне уваги на цей факт, то пехай пізніше не має й до нас претензій, якщо її ми не будемо сприймати її серйозно.

«ВТЕКЛА ВІД МЕНЕ ПЕРЕПЕЛИЧКА»

У Львівському польському державному театрі ми побачили п'єсу Стефана Жеромського * «Втекла від мене перепеличка».

Свідком розквіту творчого таланту Жеромського було покоління, що народилося і виросло в період певолі Польщі.

Жеромський був патріотом, від усієї душі він прагнув відродження, незалежності Польщі. Як і багато його сучасників, він вірив, що незалежна Польща — ця сокровенна мрія кількох поколінь — стане країною соціальної справедливості. Він розчарувався і мав мужність сказати про це одверто. Його роман «Напровесні» — це обвинувальний акт проти володарів «відродженої» Польщі, країни гніту і дикого безправ'я. Польське село і далі потоняло в темряві, зліднях, а польське місто залишалось містом різких соціальних контрастів. Письменник показує нам Варшаву того періоду. На західноукраїнських землях він сміливо викриває систему жорстокого терору і необмеженої сваволі.

П'єса Жеромського «Втекла від мене перепеличка» (1925) — це також перший протест проти дійсності, створеної режимом пілсудських і грабських. Учителька, якій не чужі країці поривання людського серця, сивіє і марніє в затхлій атмосфері села, де нічого не відбувається і піщо не змінюється; професори, які вважають влаштування під час канікул курсів для сільських учителів за вищий прояв ідейності, заради чого варто принижувати свою людську гідність; бездушна поміщиця, суміш тупоумства, старечої похітливості і хворобливого честолюбства.

Ось понура, хоч і неповна, картина села через 5—6 років після того, як над варшавським Бельведером замайорів прапор з ягеллонським орлом *.

Жеромський умів бачити дійсність, та не вмів знайти з неї виходу. Цілком перебуваючи в полоні шляхетського романтизму, він бачив один тільки шлях з цієї долини печалі: вузький шлях, яким кроєте одна-однісінка людина, людина-страдник за всіх і все. Самотній, відірваний від мас пioner, готовий завжди до самопожертви, навіть не знаючи, чи ця самопожертва кому-небудь допоможе.

Герой п'єси «Втекла від мене перепеличка» — енергійний доцент фізики Пшеленцький, пройнятий однією ідеєю: періодичним влаштовуванням курсів для сільських учителів. Своїм запалом і красномовністю він залучає до цієї справи цілий штат висококваліфікованих спеціалістів з різних галузей знання. Він ладен навіть покористуватися досить сумнівними засобами, щоб дістати від підстаркуватої поміщиці приміщення для курсів — напівзруйнований замок.

Пшеленцькому щастить. Закохана в нього княжна відає йому замок. Усе було якнайкраще. І раптом — починаються страждання. На шляху Пшеленцького стає любов місцевої вчительки Дороти Смугонь. Коли ця молода, мрійлива, сповнена туги і скорботи жінка виявляє йому свої почуття, Пшеленцький стає перед нею в позу циніка. Таким чином він хоче приховати від неї те, що вже народилося в його серці: любов до неї ж, Дороти. Чому? Бо, на думку Пшеленцького, їх роман розбив би його плаць, забруднив би чистоту його людиполюбних поривань.

Чоловік Дороти — вчитель з селян, проста обмежена людина, для якої родинне щастя є тим, для чого варто жити, відчуває, хто винуватий в його лихові. Він жбується Пшеленцькому у вічі свою кривду, а коли це не допомагає, він слізно благає доцента повернути йому серце любимої дружини. Пшеленцький знаходить вихід з ситуації — самопожертву. Він удає перед Доротою безпринципового циніка, розчаровує її в собі, а потім, подбавши про те, щоб його освітня ініціатива від цього не постраждала, покидає село. Таємницю цієї благородної містифікації знає лише Смугонь, і йому Пшеленцький залишає свій заповіт:

«Ти повинен тепер за мене і за себе робити те, що я розпочав».

П'єса важка, не завжди сценічна і не завжди ясна, вимагає від режисера і акторів великої культури, максимуму зусиль і доброї волі.

Львівський польський державний театр зробив усе, що міг, і дав нам хороший спектакль.

Головну роль дублюють артисти Домбровський (він же і режисер спектаклю) та Возняк. Пшеленецький Домбровського — це людина великої пристрасті, прихованої за усмішкою добрячого жартування. В п'йому мало романтичної пози, і ми до кінця віримо в щирість його намірів. Трагедія цієї людини наростає перед нами поступово, і коли Пшеленецький у своїй лебединій пісні простягає руки над головами обурених його несподіваним кроком колег, ми відчуваємо, що ці руки даремно намагаються спіймати «перепеличку» — його назавжди зникаюче щастя.

Артист Возняк пішов іншим шляхом. Його Пшеленецький — це віртуоз красivoї фрази, це народжений невразливістю інтелігент, який шукає своєї «перепелички» в надрах незаспокосної амбіції. Коли він ображає Дороту, ми переконані в тому, що він це робить з азарту, і ми анітрохи не віримо в глибину його почуттів. Більше того, ми схильні повірити професорові Вількошу, коли той характеризує Пшеленецького одним словом: «Хлющ». Все те в значній мірі знецінює та замазує і так уже не досить ясну та мало переконливу особливість героя п'єси.

Роль Смугоня виконував молодий артист Т. Сурова. Фепоменальний актор! Протягом півроку ми бачили цього майстра перевтілення в п'ятьох п'єсах, і в кожній з них він був зовсім іншим, не подібний до попереднього, завжди з новою мімікою, іншими рухами, іншим, звичайно, голосом. Кожного разу він створює нову, зовсім нову індивідуальність. Останнього часу ми бачили його в музичній комедії «Моя сестра і я», в якій він смішив глядачів до сліз. Раптом цей чудовий комік з'явився перед нами в ролі нещасного, затурканого гіркою долею вчителя, і ми зрозуміли: саме таким повинен бути Смугонь, вайлуватим невдахою, який даремно намагається схопити своє щастя, даремно втішає себе надією на те, що самопожертва Пшеленецького поверне їому любов дружини.

Дороту Смугонь грала артистка Сухецька. Завдання було дуже складне, особливо в третій дії, коли на наших очах протягом 15—25 хвилин кохання її вмирас і його місце займає презирство. Артистка не тільки змусила нас на хвилину перестати дивуватися наївності недогадливої Дороти, вона змусила нас також повірити, що Дорота знову покохала свого жалюгідного чоловіка.

Роль княжни Сеняв'янки виконувала артистка Жичковська. Ми сподівалися кращого. Ця княжна якась надто витримана, майже мармурова. Вона не викликає до себе у глядача ніякого почуття, і результат — обопільна байдужість. Артистці повинен був допомогти знайти ключ до цієї ролі економ Сеняв'янки пан Банчковський (артист Левицький). Топ, в якому він розмовляє з своєю панною, кидає на цю істеричну самодурку аж надто яскраве світло.

Особливо переконливі типи професорів створили артисти Росинський (Вількош), Пельц (Цекоцький), Бронський (Кленевич) та Вільчковський (Буканський).

Вдале художнє оформлення С. Танеровича.

Поставою п'єси «Втекла від мене перепеличка» Львівський польський державний театр показав, що його колектив розуміє своє політично-виховне значення і вміє використати величезні творчі можливості, створені для нього Радянською владою. За шість місяців свого існування польський театр у Львові зумів стати одним з кращих наших театральних колективів. Це — найкраща запорука його дальнього росту.

«КОМУ ПОДЧИНИЕТСЯ
ВРЕМЯ»

*в Харьковском государственном
русском драматическом театре*

Пьеса, о которой обычно говорят: «смотрится с большим интересом». И на самом деле, в этом произведении братьев Тур* и Шейнина* очень много интересного. Здесь и волнующие нас события, и захватывающий сюжет, и колоритность выведенных фигур. Вместе с героем пьесы, советским капитаном разведчиком Мартыновым, мы следуем из Москвы во дворец гитлеровского наместника Прибалтики и в явочное помещение антигитлеровского подполья; мы взираемся на чердак, который служит последним убежищем для жертв нацистского террора, и прямо оттуда спускаемся снова в пасть фашистского зверя, а когда действие подходит к концу, авторы пьесы уточняют нашу жажду победы Мартынова и его правого дела. Перед глазами зрителя проходит разнообразнейшая вереница людей. Беззаветно преданным Родине советским патриотам противопоставлены враги человечества — фашисты и их паемники, эти подлецкие из подлых, гнуснейшие из гнусных. События чередуются с возрастающей быстротой, держа зрителя до конца в напряжении, заставляя его ежеминутно вопрошать с нетерпением: что же будет дальше?

Но именно в этом нетерпении и заключается самая слабая сторона пьесы «Кому подчиняется время». Чрезмерна ее острожность, чрезмерна ее динамичность. Увлекшись погоней за сценическими эффектами, авторы забыли о том, что излишнее их нагромождение неминуемо влечет за собой снижение идейного и художественного уровня произведения, ибо нарочитость несовместима с настоящей жизнью.

Разумеется, драматург в процессе творчества не должен никогда забывать о зрителе, о том, как он воспримет ту или другую мизансцену, равно, как и пьесу в целом,

о том, как усилить его интерес к произведению, как воздействовать на его впечатлительность. Но за излишнюю заботу драматурга о зрителе иногда расплачиваются герои пьесы: они обескровливаются, теряют румянец, становятся апатичными, ипертиными и в результате драматургу волей-неволей приходится самому передвигать своих вкопец обессиленных героев с места на место, из коллизии в коллизию, из конфликта в конфликт, и вот живой человек на наших глазах превращается в марионетку.

Все это разочаровывает зрителя. Ведь задача театра — обогащать мысль, очищать и зажигать сердца людей, облагораживать их чувства. Драма должна потрясать зрителя, должна всколыхнуть в нем и чувство любви, и чувство ненависти; окрыленная поэтическим словом идея драмы должна трепетать в груди зрителя еще долго-долго после того, как опустился занавес.

Несомненно, пьеса «Кому подчиняется время» волнует зрителя, но это волнение поверхностное, испаряющееся через минуту после выхода из зрительного зала на свежий ночной воздух. Почему? Да потому, что в этом волнении преобладают элементы голого любопытства. А после удовлетворения любопытства мгновенно исчезает и вызванное им волнение, не оставляя после себя ничего, кроме нервной усталости и более или менее смутной неудовлетворенности.

Несколько слов об этой неудовлетворенности. Мы любим и уважаем героя пьесы, Мартынова, мы восхищаемся его самоотверженностью, его отвагой, но эти чувства любви, уважения, восхищения имеют свои истоки в нашем сознании, в сознании советских людей, авторы же пьесы ничем этих чувств не обогащают. Наоборот. Втиснутый в рамки слишком уж занимательного повествования, Мартынов теряет свой душевный облик, становясь только объектом разыгрывающейся перед нами не столь сложной, сколь усложненной самими авторами игры. Беспрестанно понуждаемый ими, Мартынов действует, совершает подвиги, но делает это с такой поспешностью, что у него не остается времени раскрыть перед зрителем свою душу. Он хитер и ловок, смел и отважен, но, в чем корни его отваги, что вдохновляет его на подвиги, на эти вопросы представленный нам Мартынов не дает ответа и дать его не может по вине авторов, которые не постарались раскрыть перед нами душевный облик этого человека.

К тому же Мартынову слишком уж легко всеается. Он слишком быстро снискает доверие гитлеровского гауляйтера и гестапо, с невероятным легкомыслием и непопятной поспешностью гауляйтер отдает ему список немецких тайных агентов, с невиданной легкостью совершают Мартынов убийство вышеупомянутого гауляйтера, и хоть гибель разведчика при этом кажется нам неизбежной, он возвращается в Москву цел и невредим, не соизволив даже рассказать изумленным зрителям подробностей столь чудесного спасения... Все это нас спачала настораживает, потом делает недоверчивым, а под конец лицедействия возбуждает в нас подозрение, что происходящее перед нами сказочно. Таким образом, влекомые страстью к сценическому эффекту, авторы превратили фактический материал в сказку, а героя Отечественной войны разжаловали в героя занимательного анекдота.

Трудно, очень трудно оценивать игру актеров в такого рода пьесах. В них спосоно еще положение артистов, играющих эпизодические роли. Отнюдь не случайно поэтому блестящее исполнение ролей Рубинштейна, Пал Палыча, Карташева, Таси, Мильды, Крумана артистами Я. Азимовым, Э. Коломийским, П. Осокиным, К. Борискиной, И. Зубовой, И. Любичем. Их задача была скромной, но благородной; небольшие, но жизненные портреты предоставили артистам возможность показать свое сценическое мастерство. Авторы оставили эти персонажи вне неистового круговорота основной интриги, позволив актерам жить на сцене реальной жизнью людей, и они — жили. Однако в весьма незавидном положении очутились артисты, играющие главных героев пьесы. Залогом полноценной игры актера в реалистической пьесе является, прежде всего, его убеждение в жизненности создаваемого им образа и в обоснованности всех поступков героя. Если этой убежденности нет, актер вынужден не играть, а притворяться. Это изнурительный неблагодарный труд, который, к тому же, никогда не дает желаемого эффекта, ибо он, по существу своему, бесплоден.

При первом появлении на сцене артиста Г. Ратальского, играющего Мартынова, мы понимаем, что в данном случае имеем дело с хорошим актером, но одновременно чувствуем напряженность, не покидающую его до конца спектакля. Опыт позволяет Ратальскому держаться на профессиональном уровне, но сердце артиста-человека

остается, видимо, все время холодным, а глаза — безучастными. В исключительно неловкое положение попадает артист, когда он появляется на сцене, чтобы порадовать нас чудесным избавлением героя.

Та же скованность заметна и у партнерши артиста Ратальского заслуженной артистки УССР Н. Тамаровой. Изобретательные авторы не позволили ей даже прочувствовать как следует второй встречи с Мартыновым, превратив эту сцену в почти тридцатиминутное отгадывание давно разгаданной зрителями загадки: советские ли люди Мартынов и Калугина или предатели. Вдобавок, под конец этой утомительной сцены, Варя Калугина, вопреки мнению зрителей и здравому смыслу, решает, что любимый ею человек является предателем, и посыпает его на верную смерть только потому, что этого требуют падкие на эффект авторы пьесы.

Теперь о немцах: гауляйтере Рогге, полковнике СС Шмельце и его жене фрау Шмельц. Авторы показали их смешными, особенно гауляйтера и фрау Шмельц, а режиссеры (Я. Антоневич и А. Голембо) усугубили комичность этих фигур, превращая их порой в карикатуры. Правильно ли это? Нет. Большинство самых отъявленных мерзавцев из гитлеровского лагеря — это люди внешне ничем не отличающиеся от типичного немецкого буржуа или юнкера с так называемой приличной внешностью, иногда с изысканными манерами, с холодной, неподвижной маской лица, со сдержанными движениями, старательно избегающие всего, что могло бы поставить их в смешное положение. Это прожженные преступники, ловкие, крайне недоверчивые, усматривающие во всяком встречном подобного им волка, с которым следует быть настороже.

Да, смех — это страшное оружие в борьбе с врагом, но при условии, если этим смехом, уничтожающим, безжалостным, мы бичуем прежде всего самое существенное в нем, то есть именно то, что делает его нашим врагом. Бичевать же мелкие, несущественные пороки врага, делать из него предмет потехи для зрителя — это зачинит усыплять бдительность зрителя, гасить пламя ненависти к фашизму, которое должно пылать в советском человеке неугасимо. Выведенный в пьесе и на сцене гауляйттер Рогге — это легкомысленный, доверчивый дурак, который вручает советскому разведчику секретнейшие документы

без малейшей нужды в этом, так как фронт находится пока еще в сотнях километров от Риги и по крайней мере преждевременно посвящать Мартынова в тайны фашистской подрывной работы, которую враг готовился проводить в случае поражения Германии. Это безответственный глупец, а глупость является, в некоторой степени, смягчающим обстоятельством. Мы же не хотим никаких смягчающих обстоятельств для фашистской сволочи!

Роль гауляйтера Рогге исполнял заслуженный артист УССР И. Золотарев, исполнял, неуклонно следуя ошибочному замыслу авторов пьесы. Артист В. Лизогуб в роли эсэсовца Шмельца оказывал сопротивление недостаткам своей роли, но не настолько упорное, чтобы выйти из этой борьбы победителем. Артистке Н. Белецкой пришлось играть фрау Шмельц — смехотворную, неуклюжую, лишенную элементарного вкуса немку. Неужели авторы пьесы считают, что умение одеваться со вкусом реабилитировало бы жену палача в глазах советского зрителя?..

Декорация художника Б. Чернышева является вполне соответствующим фоном для разыгрывающихся на сцене событий. Особенно удачен в этом смысле кабинет гауляйтера.

Да, хорошему театру да одни бы хорошие пьесы!

ГАСТРОЛІ КИЇВСЬКОЇ
ОПЕРЕТИ
(Враження глядача)

Нарешті, Львів має добрую оперету. Переїшовши, не Львів, а Київ. На жаль, йдеться тут лише про гастролі Київського державного театру музичної комедії.

Побачили ми вже «Летючу мишу», «Студента-жебрака» і радянську оперету «Невільниця». Отже, Йоганн Штраус *, Мілльокер * і Стрельников *. Як бачимо, якісний діапазон дуже широкий. Однак театр під справді майстерним керівництвом художнього керівника народного артиста УРСР Вільнера змушує нас забути про цю творчу ієрархію так же просто, як і захоплююче: завдяки високому рівневі виконання.

Лаяти — легко, хвалити — ще легше. Але що поробиш, якщо київська оперета так нас зачарувала, що можемо писати лише захоплено. Та й справді: в «Студенті-жебраку» з'являється в головній ролі артистка А. Савченко, та сама, яка вчора співала і грава в «Летючій міші». Вслухаємося в її чудовий голос, дивуємося її граціозності і простоті, її певимушенному гуморові, її чарівності і зовсім не жалкуємо, що вона співає досить бліду партію в порівнянні з незрівнянною партією штраусовської Розалінди, бо мистецтво артистки прикрашає слабкий талант Мілльокера, окрімлює його і з повним правом вводить у число танцівників — ангелят Штрауса...

Або артистка К. Мамікіна. Хто ж насмілиться сказати, що це співуче чудо, це уособлення радощів життя менше захоплює нас у «Невільниці», ніж у ролі Аделі з «Летючої міші»? А артистка С. Лауфер, а заслужена артистка УРСР В. Новінська, завжди та сама і завжди інша шановна матрона — мати дорослих дочок, предмет сердечної втіхи і симпатії глядачів. Ні. Треба бути блюз-ніром, щоб не схилятись перед цією близкуючою четвіркою...

Більше того, скажімо собі циро: чудовий голос артиста А. Здаповича в «Невільниці» звучить повніше і віль-ніше, пік в відомій «Летючій миші», а його акторський талант розкривається тут ширше. Перший герой театру Л. Пресмап (якого керівництво театру завантажує трохи западто) у всіх трьох згаданих оперетах складає екзамен співця і актора на відмінно. Чудовий лірічний тенор артиста К. Козерацького змушує нас закривати очі на певні недоліки гри і вимови. Хіба найбільш суворий глядач не сміятиметься до сліз над жартами чудової четвірки: артистів Б. Хенкіна, Г. Лойка, М. Голубусва і заслуженого артиста УРСР В. Васильєва?

А прекрасний оркестр під керівництвом Н. Гінзбурга, а декоратори? Підіть, дорогі читачі, і погляньте на декорації артиста-художника І. Юцевича до «Невільниці», упевнений — у вас очі розбіжаться від захоплення. Це ж можна сказати про режисерську роботу І. Земгана.

Звичайно, на цьому сонячному небосхилі теж є хмарки. Балет (гол[овний] балетмейстер Б. Таїров) часом випадає з чудового ансамблю, буває також, що недбалій трим не приховує, а навпаки, підкреслює недоліки. Буває й так, що необхідна за текстом оперети краса псується маскою, яка відштовхує читача. Не знаю, яка з цих причин привела до того, що виконавиця головної ролі в «Невільниці» артистка О. Юрівська своїм хорошим голосом переконувала більше, ніж зовнішнім виглядом, що не могло не вражати нас усіх.

Але що значать малі хмарки на такому ясному і радісному тлі?

Мовилося раніше, та й зараз скрізь кажуть, що оперета — це «замінник мистецтва», «фривольна муз», що є пережитком, негідним уваги серйозних, мислячих людей. Кажуть так, зрештою, давно. Солідні, багатотомні німецькі енциклопедії кінця минулого століття присвячували особі й творчості Йогана Штрауса-молодшого не більше 10—15 рядків. Однак «Летюча миша» Штрауса пережила енциклопедії і все ще втішає наші серця; саме оперета найвимогливіша до композитора щодо таланту, мелодійності, а мелодія — це і почуття, і думка, ну й так звана іскра божа. Музика оперети — це вираз сконденсованої радості життя, це безперервні веселощі протягом більш як трьох годин, скраплені то слезами сміху, то слезами

ревного смутку, коротче кажучи, слізами зворушення. А зворушення — це основа і смисл кожного твору.

Чи трапляються погані лібретто? Звичайно, вони часто дуже недосконалі, але не забуваймо, що саме в опереті, як піде, легко змінити текст, бо найважливішим її компонентом була, є і буде музика. Дайте найнедосконаліше лібретто найкращої оперети (а саме так найчастіше бувас) в руки майстра пера (скажімо, Тувіма), і матимете сновнену поезії й гумору мистецьку річ. Не забуваймо, що найкращий текст при поганій музиці ніколи не дастъ вам оперети.

На закінчення декілька слів про переклади згаданих оперет. В той же час як в перекладі «Летючої миші» вражають лише дрібні помилки, два останніх не витримують жодної критики. Наприклад, звідки шановні перекладачі взяли те «чорт забирай!»? Українська мова не знає такого звороту.

Цього разу вже не Йоганн Штраус, а Кальман *. Чим можна пояснити величезну популярність кальманівських оперет, популярність, яка, здається, затмрює навіть славу володаря віденської оперети — великого Йоганна? Мелодійністю? Ні, в цьому відношенні ніхто ще не перевершив Штрауса. Легкістю? Це твердження настільки ж смішливе, наскільки несправедливе щодо творця «Королеви чардашу». Нічого собі легкість — беззастережно панувати на сцені майже сорок років («Осінні мапеври»)!

У музиці Штрауса безпечна веселість несподівано змінюється жалібним смутком, часто навіть смутком з трагічним відтінком. Щось інакше в цьому «Королі вальсу» несподівано обривається і переплітається з болісною меланхолією, з неприхованою тривогою за сучасне і майбутнє, з глибоко прихованим, але виразним протестом.

Нічого цього не знайдете у Кальмана. Цей гідний син світу кав'яні, який відходить у минуле, нічних настроїв і нездоволення легковажної декадентської середньої Європи, не хоче і не вміє хвилювати людей; йому досить того, що він втішає і п'яний їх свою мелодією на годину, на дві, як справжній, щирий циган-скрипаль над чиєю недопитою склянкою вина. Від розpacливості Бенатського захищає його здорове угорське — циганське ядро цієї музики: її народність.

Постановник «Марії» — народний артист УРСР В. Вільнер. Чи не найбільшою перешкодою для нього і для артистів було найбезглазіше лібретто. Що міг зробити режисер і засл. арт. УРСР В. Васильєв, наприклад, з роллю Популеску? Щоб зробити хоч трохи дотепними позбавлені дотепності «дотепи», арт. Васильєв вдавався до міни і жестикуляції, доходячи іноді до недоречної буфонади (дія 1). Внаслідок цього в наступних діях

Но популеску вичерпався і грав уже в цілком іншій, мінорній манері, що призвело до певного деформізму цієї смішної постаті.

Предметом найбільшого зацікавлення і симпатії глядачів була прекрасна співачка і акторка арт. А. Савченко (Маріца). Роль легковажниці Лізи виконувала арт. М. Божко, молода, талановита індивідуальність, справжній скарб театру. Її партнером, як і в «Циганському коханні» Легара, був арт. О. Котов, актор з досконалим почуттям гумору, добрим слухом і так необхідним в опереті темпераментом.

Чудово, як завжди, співав арт. В. Козерацький (Тас-сіло), і, як завжди, його вокальне мистецтво переважало над акторським. Досконалу комедійність показали арт. М. Голобусев (Пенічек) і арт. О. Карсавіна (Божена). Решту ролей добре виконували артистки і артисти: К. Максименко, В. Орехов, Л. Солошин і Г. Красилич.

Особливо вдався режисерові фінал оперети. Багато було в ньому широго ліризму, а навіть — що тут говорити — драматизму.

З балетних номерів особливо вдалим було «Танго» у виконанні чудової пари артистів Т. Демпель і В. Єрмолова і танець, якщо не помилююсь, «Бут-Бут».

Дуже недосконалими у театрі є погано виконані і не підібрані за кольорами костюми, передусім костюми христоок.

І знову ж такий приклад. На афіші фігурує ім'я чудового знавця української мови М. Рильського, але, без сумніву, далася взнаки чиясь некомpetентності. Це вже не мова, а якийсь дикий жаргон, що компрометує не тільки літературного керівника театру, а й сам театр. Пора вже покінчити з перекладацьким піратством!

ЩЕ ОДИН ДОБРИЙ ТЕАТР

(Гастролі державного
єврейського театру
ім. Шолома-Алейхема)

Між мандрівними зорями Шолом-Алейхема і героями «Повстання в гетто» П. Маркіша * лежить ціла епоха. Але що таке найбільші павіті переживання молодого Рафаловича і його коханої Рейзл у порівнянні з страшною трагедією їх народу в роки гітлерівської навали? Молода пара з інсценізованої повісті класика єврейської літератури бореться за особисте щастя, за кохання, за право вижити, але вона не замислюється над тим, що минуту роки і настане день, коли безмірність загального горя закріє їх маленькі зірочки, і в мороку, який запанує, ще ясніше сяятивуть інші зірочки, вже не мандрівні, а постійні, велики і сліпучо-яскраві зірки людської звитяги.

Світ Рафаловича-Рафалеско і Рейзл легко уміщався в чотирьох стінах. Осявас обох любов, але не занадто. Якби її не було, хто знає, чи варті були б особливої уваги, тим більше, що навіть та їх любов більше сентиментальна, ніж гаряча: Рафалеско в гонитві за коханою зводить по дорозі дівку, яку йому підкинули, а Рейзл... гм, та історія з Гришею Стельмахом вимагає більш докладного з'ясування. Малі це і незначні люди, звичайні рядові з незчисленного легіону героїв Шолом-Алейхема, лише більш екзальтовані, ніж інші.

Що б зробив Рафалеско, якби опинився в становищі Гірша Глюка, героя твору П. Маркіша?

Побоююсь, що... нічого, що думав би насамперед про себе, в кращому разі ще й про Рейзл. А думати ще не означає діяти. Рафалеско не вчили боротись, вчили його уникати боротьби, а там, де боротьба була неминучою, відразу капітулювати перед правом сильнішого. Ні, не впорався б Рафалович-Рафалеско з надзвичайно важким завданням Гірша Глюка, вихованця епохи Жовтня, людਪни, яка зрослася з народом, бореться і закликав до

боротьби інших, воліс вмерти зі збросю в руках, піж повільно копати в кліщах створеного ворогом гетто.

Театр ім. Шолом-Алейхема розумів значеппя твору Маркіша, тому й доручив роль Гірша найкращій силі, яку має: грав Гірша народний артист Каз. РСР М. Гольдблат. Його Гірш справді горів і захоплював. Це тим більше заслуга артиста, бо мав вія справу з текстом, перепони підпіпм публіцистичною риторикою. Однак талант артиста вдихнув життя у патетичну схему, і в особі самовідданого борця побачили ми також люблячого сина і чоловіка, людину, яка гідна не лише подиву, але й співчуття, особистість, яка геройчно переборює себе, обтяжена людськими слабостями, і все-таки перемагає. Якщо в епілозі Гірш переростає у символ, нічого не вдієш. Е ситуації, з якими немає жодної ради, а саме таку ситуацію створив тут занадто закоханий у патетику автор.

Антіпода Гірша — Рафалеско грав арт. С. Бедер. Були тут цілком непогані зовнішні дані, акторська техніка, чудова дикція, було чимало так необхідного у цьому творі ліризму, однак цей Рафалеско менше нас переконував, піж Гірш. Чому? Насамперед тому, що ми не знали, де в тому Рафалеско закінчується акторське комедійство, а де починається чутлива людина. В прохідній ролі гітлерівського офіцера з «Повстання в гетто» арт. Бедер ще мав право посилення міною, жестом, голосом; «Мандрівні зорі» не дають йому такого права. Особливо це стосується передостанньої картини, де актор Рафалеско повинен поступитися місцем Рафаловичу, який глибоко і широко страждає.

Більш, набагато більш переконливо була Рейзл. Щоправда, автор іпсценізації А. Рубінштейн обійшовся з Рейзл, як мачуха, показуючи її нам уривчасто, що заважало близче познайомитися з цією милою дівчиною, однак цього було досить для знайомства з чудовою артисткою С. Лейман. Від дівчинки Хасле в творі Маркіша до чудової співачки Розалії Співак у «Зорях» — немалий відрізок шляху, однак артистка подолала цей шлях легко, що спостерігаємо лише у щедрих талантів.

Багато хорошого можна було б сказати про побаченнях в обох названих виставах артистів А. Сонц (засл. діячка мистецтв УРСР), Д. Дніпровської, П. Померанц, Д. Жаботинського (засл. арт. УРСР), Й. Гольмана, Д. Томську,

Е. Шапіро, Ш. Фінгерову, В. Шайкевича і А. Стрижевську.

Режисером першого і другого спектаклю був народний артист М. Гольдблат. Вагома, чудова це робота. Немає в цій стиців, порожнечі, кожен актор знає своє місце і час, не знайдете тут недоцільних жестів, переступання з ноги на ногу, ховання за плечі партнерів, групові сцени сповнені життя і життєвої правди. Тяжку і копітку працю режисера полегшуєть чудові декорації. Важко знайти такого майстра театральної перспективи, яким є Л. Фейленбоген. В його перспективі є не лише простір, але й світло, і повітря, і щось таке, що можна назвати принаймні поезією четвертого виміру.

Сердечно вітаємо в нашому радянському Львові чесний і здібний театральний колектив ім. Шолом-Алейхема і дякуємо йому за чудові спільно проведенні вечори.

ПРЕБЫВАНИЕ ПОЛЬСКОЙ КРЕСТЬЯНСКОЙ ДЕЛЕГАЦИИ НА УКРАИНЕ

В пасмурный февральский день 1949 года на советской пограничной станции Заболотье свершилось историческое событие: прибывший из Польши поезд привез первую делегацию крестьян Польской Народно-демократической Республики. Дорогих гостей хлебом-солью встречали крестьяне Советской Украины. Десять лет тому назад, когда в Варшавском королевском замке восседал на казнью президент Мосцицкий* и курс польской политики определялся гитлеровским агентом Беком, перед такой делегацией могли открыться только одни ворота — ворота тюрьмы. Тогдашний премьер-министр Польши Славой-Складовский, этот полуидиот и полный подлец, не подпускал своих подданных к советской границе ближе, чем на пушечный выстрел, а всякий интерес с их стороны к происходящим в СССР социальным сдвигам находил свой эпилог в забрызганных кровью застенках Березы Картузской. Мосцицкий был по профессии химиком, склонности к своеобразной химии питала и правящая в то время Польшей клика полковников: вся их политика по отношению к народам Советского Союза была политикой отравления колодцев. Одни из них подбрасывали к нам шпионов и террористов, другие фабриковали антисоветские фальшивки, третья занимались несложным производством антисоветской лжи и клеветы.

Особенно много внимания они уделяли Украине. Верные заветам и наветам магнатских зубров, они глазами хищников зарились на ее богатства и одновременно изо всех сил старались вырыть пропасть между польским и украинским народами. Омерзительную фигуру Яремы Вишневецкого они возвели в символ своей восточной политики, политики безудержного насилия, грабежа и захвата. Ничуть не смущаясь потрясающей крестьянской

нищетой, царящей в большинстве воеводств Польши, они готовили такую же участь крестьянству Украины. Ничего из этого, как известно, не получилось, а поля Украины стали свидетелем позорного конца еще более сильного претендента на ее богатства, чем князья Радзивиллы* и их министры. Больше того, польской реакции не удалось предотвратить неотвратимое, и вот, к ее ужасу и беспечству, спасенный от гитлеровского рабства польский народ заговорил на языке чистейшей, неподдельной, настоящей демократии и заговорил таким внушительным тоном, что Миколайчуку не оставалось ничего другого, как заблаговременно убраться восвояси*.

В воспетых пийтами дворянской Польши барокковых и ампирных усадьбах забегала школьная детвора, помещичью землю вдоль и поперек перепахали плуги её новых владельцев — Ясеков и Бартеков, потомственных крестьян и батраков. Подавляющее большинство польского народа — это крестьяне и рабочие. В прошлом от их имени говорили многие. Говорил Пилсудский, говорил Дмовский*, но им самим и слово промолвить не давали. В 1918 году Польша стала независимым государством, но народ знал эту независимость только по наслышке. Его огромная, животворящая энергия подавлялась существующими законами и узаконенной традицией. Мрачный дух феодального прошлого господствовал в государственном аппарате, в учебных заведениях, в казармах.

Польский народ жил, надеялся, верил, боролся, но его влияние на судьбы государства сводилось господствующим классом к нулю. Польша оставалась бедной, отсталой страной, страной 10 тысяч автомашин, 300 с лишним самолетов и нескольких десятков хилых тракторов, лениво попыхивающих на помещичьих полях. Спички, электричество и телефон принадлежали шведам, силезский уголь и металл — немцам, нефть — американцам и англичанам, текстильная промышленность — французам. В таких условиях независимость становилась фикцией, сила — блефом, а богатство — привилегией очень и очень немногих.

Свободная народная Польша должна была неминуемо пойти иным путем. И она пошла им. Вся ее земля, все ее богатства, все созданное трудом поколений стало неотъемлемой собственностью его величества — народа. Его освобожденная энергия сразу сдвинула стропу с мертвый

точки. Несмотря на все трудности, жизнь преображалась с невероятной быстротой. Народ стал хозяином в полном смысле этого слова, полным, независимым господином своего настоящего и будущего.

Пришло время подумать о дальнейшей судьбе польской деревни. Раздача крестьянам помещичьей земли в значительной степени утолила земельный голод, но не разрешила еще вопроса о росте благосостояния и культуры крестьянских масс, о серьезном увеличении продуктивности сельского хозяйства. Мечта Ясеков и Бартеков о богатстве ждала своего воплощения.

Пример советского крестьянства придал этой мечте черты реальности. Оставалось только ближе познакомиться с достижениями советских колхозников, поучиться у них. Так родилась идея о посыпке делегации польских крестьян на Советскую Украину.

Пребыванию этой делегации в нашей республике и посвящен документальный фильм «Пребывание польской крестьянской делегации на Украине». Прекрасный, глубоко волнующий фильм. Крестьяне западноукраинского села Заболотье искренне, сердечно приветствуют польских гостей. Еще совсем недавно воеводы юзефские натравливали их друг на друга, стараясь разжечь до белого каления межнациональную рознь. Но несколько лет народной власти, власти без панов и их прихлебателей, сделали свое, и вот недоверие уступило место братской дружбе. Эта дружба видна и в радостных улыбках, и в крепких пожатиях рук, и в красочно убранных стенах станицы. Делегация прибывает в Киев в день открытия республиканского совещания передовиков сельского хозяйства Украины. В президиуме, рядом с секретарем ЦК КП(б)У, главой правительства Украины, почетное место занимает Марьяна Валяс, пожилая крестьянка из Лодзинского воеводства. Здесь, в здании оперного театра, гости знакомятся с прославленными людьми нашей страны: Ф. И. Дубковецким *, Е. С. Хобтой *, Пашей Ангелиной *, Макаром Помситным *, они встречаются здесь с народным ученым, академиком Т. Д. Лысенко *. В их глазах светится восторг: вот она, Советская власть, вот она, Советская страна, величие и слава которой воплощены в этих простых, скромных, но больших людях, героях самоотверженного труда.

Диктор приводит ленинские слова: «Мелким хозяйством из нужды не выйти».

Польские делегаты получают возможность убедиться воочию в великой правде этих слов — по приглашению передовиков сельского хозяйства они выезжают в колхозы Украины.

Они в колхозе «Здобуток Йовтия» на Киевщине, руководимом Героем Социалистического Труда, депутатом Верховного Совета СССР, Ф. И. Дубковецким. Здесь минимум выработки каждого колхозника за прошлый год составлял 400 трудодней. Результаты этого честного, большевистского отношения к труду налицо: одна только семья колхозника Сергея Власенко получила в качестве аванса за трудодни 5 тонн зерна. Дубковецкий дарит делегатам свою книгу «На пути к коммунизму». Все виденное поляками здесь подтверждает волнующую правдивость его рассказа. Вот гордость колхоза — воздвигнутая членами артели гидроэлектростанция, о которой с такой любовью говорит Дубковецкий: «Наше маленькоэ электрическое солнце». Вот сад, «яблочный рай», взращенный и выпестованный руками колхозницы Ганны Конфедерат.

Делегаты посещают Ореховскую машинно-тракторную станцию, одну из 1248 МТС Украины. Среди мощных тракторов «Сталинец-6» высятся степные корабли — комбайны.

Колхоз им. Кирова на Запорожье исключительно умело сочетающий полеводство с животноводством. Гости знакомятся с организацией труда в артели, осматривают птицеферму. Они с изумлением узнают, что кировцы возделывают даже рис и получают от этого большие доходы. Они встречаются здесь со своей киевской знакомой, Героем Социалистического Труда Екатериной Бугаевой, собравшей на своем участке 35 центнеров пшеницы с гектара.

На станцию Заболотье прибывает вторая делегация польских крестьян во главе с ее руководителем Зигмундом Кратко. Среди делегатов члены Польской объединенной рабочей партии, крестьянских партий «Стронництво людове» *, «Польське Стронництво людове» * и беспартийные.

Гости знакомятся с Киевом, вот они пришли в музей Ленина, перед ними скульптура Маркса, Ленина — величайших людей всех эпох человечества, открывших

ему путь из мрака варварства в солнечный, золотой вск коммунизма. Представители польского трудового народа застыли в безмолвии перед величием гениев, зажегших и на их родине огонь свободы и счастья.

На Харьковском тракторном заводе. Этот разрушенный немцами гигант советской индустрии превышает сегодня довоенный уровень продукции.

Окутанный снежным покровом памятник Т. Г. Шевченко в Харькове. Великий поэт-демократ бесстрашно боролся за дружбу славянских народов, но его страстная мечта осуществилась только в наше время, когда вихрь народного гнева смел тех, кто в собственных эгоистических интересах сеял среди народов раздор и вражду.

Делегаты приезжают в Сигнаевскую МТС на Киевщине, а затем в артель им. Ленина. Она в восхищении от виденного здесь и пережитого: колхозные амбары полны хлеба, все члены артели живут зажиточно, культурной жизнью. Только в прошлом году они приобрели 185 велосипедов, 14 мотоциклов, легковую машину «Москвич». Гости знакомятся с новой машиной — свеклокомбайном.

В Ульяновской МТС они видят, как умело, четко, по научному планируют колхозники свое производство, делегаты наблюдают работу радиостанции, поддерживающую бесперебойную радиосвязь с работающими в поле тракторными бригадами.

Артель «Радянське село» на Сумщине. Смелым энергичным жестом распахивает колхозница перед гостями двери колхозных построек. Смотрите, вот наше богатство, вот плоды нашего неусыпного труда. Смотрите, учитесь и следуйте нашему примеру!

У ног польских крестьян плещется Черное море. Перед ними Одесса — город-герой, приютивший когда-то в своих стенах Александра Пушкина, близкого друга Адама Мицкевича.

Особое внимание гостей привлекает Всесоюзный институт селекции и генетики им. Лысенко. Здесь в лабораториях и теплицах кипит сейчас напряженная работа над выведением новых сортов хлопчатника и яровой пшеницы.

А вот и институт им. Лысенко в миниатюре: колхозная агролаборатория артели им. Карла Либкнехта. Здесь научным трудом занимаются также сами колхозники;

звеньевая колхоза Тамара Коваленко добилась крупного успеха — она вырастила невиданный урожай пшеницы.

Делегаты интересуются доходами членов артели-миллионера. Колхозный агроном Гаврилкевич приводит пример с семьей колхозника Иосифа Рыбака. В 1948 г. она получила за свои трудодни 205 пудов зерна, 156 пудов овощей, 43 пуда картофеля, 1352 литра вина и 31 000 рублей.

Макар Анисимович Посмитный пригласил делегатов в колхоз, которым он руководит вот уже 25 лет. Здесь каждый гектар земли дает сейчас по 163 пуда пшеницы, то есть в два раза больше, чем собирал царивший тут до революции немецкий помещик Келлер. Колхоз имеет 1100 голов скота — на 100 голов больше, чем до войны. Председатель артели рассказывает о колхозном свинаре Емельяне Квасне.

— Он получил в прошлом году 11 310 руб. и 360 пудов зерна. Кроме того в порядке дополнительной оплаты Квасня получил 23 поросенка.

В ремонтных мастерских МТС им. Шевченко. Один из делегатов говорит:

— Техника замечательная, да её не применишь в индивидуальном хозяйстве. Такая техника требует большого коллективного хозяйства.

Посланцыпольського крестьянства на Днепрогэсе. Они с изумлением осматривают чудо советской техники — мощные агрегаты, сделанные руками ленинградских рабочих. Они слышат шум днепровских вод, но думы их на Висле: её воды должны также давать стране свет, тепло и двигательную энергию. И они дадут их.

Днепродзержинск. Гости задают сталевару Кочеткову вопрос:

— Сколько металла дает завод?

— Металла дает столько, сколько требует Родина, и еще сверх плана от души добавляем.

Делегатов радушно встречают колхозники Полтавщины, они посетили также Весело-Подольский сахарный завод и расположенную там же селекционную станцию.

В Донбассе они навещают Прасковью Ангелину, работницу Старобешевской МТС; знатная трактористка с гордостью заявляет:

— Члены моей семьи за честный труд награждены 60 орденами.

Неизменно сердечный прием оказывают делегатам польских крестьян колхозники Украины, они охотно делятся с гостями своим опытом, дают исчерпывающие ответы на интересующие поляков вопросы. В колхозе Селидовского района делегаты не скрывают своего восторга при виде электрифицированной животноводческой фермы. Здесь в коровниках работает водопровод, установлены автопопилки, тут применяются электрические доильные аппараты. В прошлом году лучшие доярки артели надоили по 4—5 тысяч литров молока от каждой коровы, в Матусовском племенном хозяйстве доярка Марфа Головченко рассказала о своих достижениях: в 1948 г. она надоила по 5547 литров молока от каждой коровы и заработала кроме 9170 руб. деньгами, 4000 литров молока в порядке дополнительной оплаты.

В колхозе им. Ленина Васильковского района Днепропетровской области гости заинтересовались родильным домом. Они собственными глазами увидели, какой любовью и заботой окружает социалистическое общество крестьянских детей, этих когда-то самых несчастных под солнцем существ.

На поле Корсунь-Шевченковского сражения жерла науки умолкнувших немецких пушек тупо смотрят в небо. Их съедает ржавчина, а вокруг кипит великая трудовая битва.

Работает восстановленная электростанция, снабжающая энергией 5 районов. В колхозе «Пролетар» делегаты жмут руку колхознице Александре Фесенко. Прошлогодний заработок Фесенко 2600 кг зерна, 10 000 руб. деньгами, 500 кг картофеля, 100 кг подсолнечника, овощи, мед, сено и т. д. Колхозники с гордостью показывают ферму чернобурых лисиц.

В колхозе «Сім'я червоних партизанів» происходит трогательная встреча делегатов с 13 участниками освобождения Варшавы. Вчерающим героям Отечественной войны есть о чем рассказать дорогим гостям. Их колхоз — один из лучших на Киевщине — превзошел довоенный уровень по всем видам животноводства.

Мчатся сани по полям Сумщины. Делегаты прибывают в знаменитый колхоз им. Чкалова. 13[-ти] его членам, в том числе 11 женщинам присвоено звание Героев Социалистического Труда. Урожай чкаловцев — 140 пудов зерна с гектара на площади 1000 гектаров.

Колхоз им. Васильева на Киевщине, превративший тысячи гектаров Ирпенской поймы в плодородные массивы. На вчерашних болотах буйно растут овощи, здесь колхозники собирают по 300—500 центнеров картофеля, по 200—300 центнеров помидоров с гектара.

Здесь возникли новые красивые жилые дома. Только в прошлом году их построили 72, в этом году колхозники села Демидово поселятся еще в 103 новеньких домах.

После возвращения делегатов в Киев Совет Министров Украинской ССР устроил в честь обеих делегаций прием, на котором присутствовали руководители правительства и Коммунистической партии большевиков Украины, лучшие представители колхозного села и интеллигенции.

Выступают гости. Они горячо благодарят правительство СССР, украинский народ за сердечный братский прием и с волнением рассказывают о пережитом и передуманном здесь за эти дни:

— Теперь,— говорит делегатка Томчик,— после того, как мы близко присмотрелись к жизни и работе советских женщин, после того, как мы увидели результаты коллективной работы, мы, польские женщины, должны с еще большей активностью приступить к строительству и перестройке нашей страны, особенно на селе.

Выступает писательница Ванда Василевская:

— Я глубоко верю, что все вы, вернувшись домой, станете пламенными пионерами великого дела преобразования села... Нет иных путей для выхода крестьянина из нужды, нет иных путей к счастливой жизни села, кроме одного пути — социалистического хозяйства, пути, который указал нам Ленин и Коммунистическая партия.

На экране Колонный зал столичной филармонии, идет концерт в честь польских делегатов.

...Таков заключительный аккорд этого правдивого фильма. Его кадры как нельзя лучше и вернее расскажут зрителю о незыблемой истине нашей эпохи, о том, что нет других путей к человеческому счастью, как общий труд и общее богатство, как путь к коммунизму.

У зв'язку з парцеляційною постановою вся українська преса жваво обговорює питання колонізації південнопівдніх земель.

«Український Бескід» *, говорячи про цілковите зubo-
жиння українського села, категорично протестує проти
колонізації, яку сильно пропагує ендецька * преса та кра-
ківський «Кур'єрік» *.

«Український Бескід» між іншим цитує думку ко-
лишнього прем'єра Вл. Грабського *, яку він висловив в
інтерв'ю, даному «Бунту молодих» *.

«Колонізація у ширших масштабах,— говорить прем'єр
Грабський,— є лише мрією з причини перенаселення тієї
частини краю. Досвід показує, що поляки якщо і купують
там землю, то для того, щоб продати її українцям по ви-
щій ціні. Українець чи білорус завжди мусить заплатити
дорожче, ніж би це обійшлося познаньчикові!»

Твереза оцінка прем'єра Грабського цілком справед-
лива. Колонізація не вирішить питання земельної кризи
в Польщі, не ліквідує земельного голоду і ще менше спри-
ятиме братерському співжиттю польського народу з на-
родом українським.

НЕВЖЕ ЗМІНА ТАКТИКИ УНДО?

Коли польська преса інформувала громадськість про
постанови останнього пленуму ЦК УНДО, вона жодним
словом не згадала про основну постанову, що стосується
ставлення УНДО на сучасному етапі до питання т[ак]
зв[аної] угоди між УНДО та санацією.

Ось уривок з тієї постанови, опублікованої в «Ділі»:

«Нормалізація польсько-українських взаємин є необхідною та корисною, бо поверне здобуті зусиллями всього українського народу права, що стосується всіх ділянок нашого життя, втрачені в 1919 році, а також дасть можливість розширити досягнення українського народу в політиці, культурі та господарстві...»

Максимум доброї волі керівників партії та українських представників у парламенті не дали до сьогоднішнього дня бажаних результатів... В аграрному питанні велася така політика, яка тільки погіршила і загострила земельні відносини на наших землях.

У зв'язку з цим ЦК рекомендує українським представникам застосовувати відповідну тактику у парламенті (підкр. наше.— Я. Г.).

Без сумніву, ця постанова була прийнята під тиском останніх подій на південно-східних землях. Але щоб бути послідовним до кінця, УНДО повинно змінити і своє ставлення до фашистського союзу, який так самовіддано підтримує. І останні події наглядно показали, що український народ, так само як і польський, єдиний вихід вбачає у демократії.

ЗАНЕПАД УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Луп'янка «Українська пива» * в статті «Шкільні болячки» висвітлює становище українських шкіл на Волині. Отож на всій території Волині немає жодної державної початкової школи, жодної гімназії. В початкових двомовних школах українська мова вважається другорядним предметом. «Незадовільно» з української мови не є перешкодою для переведення з нижчого класу у вищий.

Весь тягар української освіти лежить на трьох приватних гімназіях, які лише в невеликій мірі можуть виконувати своє завдання.

А як реагує на це посол Певний? *

M. R.

Найбільша реакційна українська партія в Польщі — УНДО переживає тяжкі часи. Виявилося, що послух і покора не завжди себе оправдують. Отож УНДО хворіє, а найгірше те, що хворіє зсередини.

Дотеперішній орган УНДО «Діло» відважилося в номері 271 на сенсаційний зрештою жест, публікуючи довжелезну редакційну статтю, в якій зрикається своїх вождів.

Ось кінцівка point'у¹:

«Повторюємо: принцип нормалізації «Діло» визнає й надалі буде визнавати, але одне основа і зовсім інше практична її реалізація і всі методи практичної політики. І нічого тут приховувати та замовчувати факт, що загальна суспільна думка не погоджується беззастережно з усіма шляхами, методами політичної верхівки за останні півтора року».

Паліївські «Українські вісті»*, що є тільки засобом безпеки, який повинен вгамовувати обурення обманутих УНДО мас, дають цій інформації гострий заголовок «Щури втікають з пароплава» і, коментуючи «розвив», пишуть (№ 270):

«Мотивування, звичайно, неповне. Другу його частину обійдено мовчанням, замовчано також ще одну вирішальну силу, на яку постійно оглядається і «політична верхівка», і відокремлене сьогодні «Діло». Цією другою силою є завжди той, в чиїх руках знаходиться влада, і хто завдяки тому може щось дати або взяти. Між суспільною думкою власного народу і цією другою силою проходять всі думки, всі починання, все життя і «Діла», і «ундовської верхівки».

¹ Змісту (*франц.*). — Ред.

«Але «Діло» зауважує, що не йдеться про якийсь принциповий розрив. О пі! Просто «Діло» зорієнтувалося, що цінується тільки такий посередник, який не висить в повітрі, а є виразником суспільної думки».

Розвиваючи вміщені в згаданій статті «опозиційні» погляди, «Діло» розпочало останніми днями друкувати цикл статей одного з фрондистів, посла Ст. Барана. Той без потреби зрештою застерігає, що не може бути мови про будь-яку принципову різницю (№ 276):

«Діло» мусить залишатися й надалі на своїх ідеологічних і тактичних позиціях. Це важливо особливо тепер, коли залишається до кінця невиясненою (?) політика польського уряду і щодо нас, коли, т[ак] зв[ані] нормалізаційні зусилля не дали жодних значних позитивних результатів, коли спостерігається внутрішнє розпорощення наших сил і коли проти нас діють різні зовнішні (?) фактори — пасамперед агенти Комінтерну — з метою знищенння наших прагнень».

Що ж це за прагнення?

Отож перед нами, галичанами, стоять два завдання: 1) захищати наші народні державні інтереси, боротися за своє існування в теперішній дійсності, а також всіма силами примножувати народні цінності в усіх ділянках життя і 2) бути виразником всеукраїнських інтересів, пам'ятаючи, що цим сьогоднішнім актуальним завданням є антирадянська боротьба і об'єднання з усіма, хто прагне до розкладу Радянського Союзу на національні держави» (№ 277).

Отож хрестовий похід під протекторатом Гітлера — ми знаємо вже цю пісню. Але звідкіля ця впевненість п. Барана і іже з ним, що Польща належить до держав, яким подобається війна? Невже вони мають якісь докази?

Що Гітлер і його паладини* мають в українських фашистах гарячих прибічників — це річ відома. Та справа зайдла вже так далеко, що можна було б говорити без перебільшення про осередки пп. Геббельса і Розенберга. Чи ж не характерно є одна з багатьох подібних статей, які з'являються в українській націоналістичній пресі. На цей раз уривок з «Українських вістей» (№ 278):

«Президент міністрів Пруссії генерал Герінг почав втілювати в життя т[ак] зв[ану] другу п'ятирічку, метою якої є повна незалежність Німеччини від доставки чужої сировини. План імпонуючий, він не вкладається в головах

ліберальних економістів та їх політичних лахмітників.
Чудова, істинно народна промова Герінга з цієї нагоди
зіпсувала багато крові чужим політико-економістам...»

«Всі промови Гітлера, Герінга та інших провідних дія-
чів нової Німеччини відзначаються високою етичною і ви-
ховною наспаженістю».

А писалося це, звичайно, в Берліні.

Крах «нормалізаційної» політики сильно підірвав і так вже незначний моральний кредит УНДО в українських масах. Тому треба було терміново шукати нових шляхів, нових перспектив, які дозволили б українській реакції надалі утримувати керівництво в своїх руках. Тим «новим шляхом» стала війна.

В одному з останніх номерів «Діла» знаходимо виступ п. Кедрина *, в якому зовсім недвозначно вказується, що єдиним засобом вирішення українських національних боліячок є війна, і під гаслом війни повинна відбуватися консолідація українського народу в Польщі.

Отже, дальший етап «нормалізації» коштом моря кроїв українських селян і робітників...

У цих провокаційних пориваннях воєнних союзників Гітлера з-над Полтви * не залишається позаду і католицький табір «слуг божих». Часопис єпископа Хомишина * аж підскачує з радості від повідомлення про зростаючу загрозу війни (№ 3):

«Ми, українці, народ без держави і тому беззахисний, читасмо ці повідомлення з надзвичайним душевним сум'яттям. З одного боку, у нас є підстави боятися страшного урагану, страшного особливо для народів, які не мають свого укриття, а з другого боку, можемо читати їх з надією на великі зміни, бо ж таких озброєнь ніхто надаремно не робить. Це повинно закінчитись великою війною. А тільки з війни може виникнути наша держава. Дає її воля божа тим народам, які її заслужили».

Варто було б взамувати злочинні наміри підпалювачів війни з-над Полтви. Це є першочерговим завданням українських народних мас.

У тіспому зв'язку з цими планами є відкопування Ідеї про скликання всесвітнього конгресу реакційних

українських партій. «Новий час» (№ 9) поспішно повідомляє:

«31 грудня цього року відбулося засідання ініціативної комісії Всеукраїнського національного конгресу. Комісія обговорила наявний стан конгресової акції, а також ухвалила надіслати в цій справі до підготовчого комітету конгресу та до українських політичних партій синтетичний меморандум».

У тих підступах особою, посланою богом, є, очевидно, Гітлер. Газета п. Паліїва «Українські вісті» (№ 7) захлинається від радості з того приводу, що нарешті в німецькій історіософії * перемогли «молоді історики».

«Цей перелом в світі німецької науки, без сумніву, є для нас корисний і важливий в наслідках».

А чому?

«Сьогодні німці борються за економічну самозабезпеченість, тому перед ними і світом в усій повноті стоїть відкрите питання колоній. Те, що під час Веймарської республіки було нездійсненою мрією, сьогодні є крайньою необхідністю».

Так виглядає Торговиця — тільки українська. Вже ніжче власті було б неможливо, тому белькотіння «Діла» (№ 1) нагадує поганий жарт про відсутність стійкості в таборі гендерів власним народом:

«Те, що сьогодні відбувається в партійно-політичному житті українців у Польщі, і те, що загрожує нашим найбільш відповідальним суспільним установам, в яких зустрічаємо таке явище, як останні збори «Рідної школи» *, — то справи, які вимагають особливої уваги. Смертельна небезпека загрожує характерові народу».

На щастя, не всього! «Діло» (№ 8) вміщує промову ундовського стовпа «нормалізації» посла Целевича *, виголошенню на бюджетній комісії сейму. Між іншим читасмо:

«Права української мови в юстиції гарантовані законом від 31 липня 1924 року. Закон той ухвалив сейм Речі Посполитої в період, коли прем'єром був Станіслав Грабський, вождь єндеків. Закон той абсолютно недостатньо забезпечує мовне право 6 мільйонів польських громадян українського походження. Однак навіть цей закон залишився законом на папері».

«...Судові органи конфіснують все, що їм попаде в руки. Між іншим вони конфіскували твори Тараса Шевченка, Степана Руданського, Лесі Українки та інших україн-

ських класиків. Конфіскації підлягають навіть етнографічні матеріали».

П[ан] Целевич скаржиться, але чи не він сам та його табір несуть за це спільну відповідальність? І ось з № 6 «Діла» дізнаємося про речі, які не снилися, напевне, й Акібі *:

«Вже два тижні селяни — передплатники української преси на Волині — не отримали жодного припірника «Діла», «Свободи», «Нового часу» * і т. д. Чи це не є продовженням політики, яка ведеться в останній час по відношенню до українсько-галицьких календарів?»

Напевне так, панове з «Діла».

В морозний і похмурий січневий день в редакції «Діла» зашанувала сімейна радість: дві провідні гітлерівські газети помістили ідентичні статті в один день під обіцяючим заголовком «Україна повинна бути вільною»:

«Хоч стаття та не містить жодних політичних заяв та висновків, однак сам факт її появи на першій сторінці двох найбільш солідних і напівофіційних берлінських газет вже є політичною подією. Зміст і весь текст статті також не залишає жодних сумнівів щодо політичних намірів її публікації, і коли б цими намірами була б тільки данина ввічливості в день, коли весь (?) український народ за межами СРСР відзначає річницю проголошення незалежності української держави *», то й це свідчило б про явне прихильне ставлення III рейху до ідеї розподілу Радянського Союзу» (№ 17).

Недавно українську пресу обійшла обширна заява шефа українського еміграційного «уряду» (петлюрівського) УНР * п. А. Лівицького, в якій він піддає грутовій ревізії всю дотеперішню програму «демократичного уряду» і згідно з сьогоднішніми смаками своїх давніх і теперішніх сило- і хлібодавців ґрунтуює його вже на основах фашистського фаталізму. Отож читаемо:

«Знаменний факт, що стаття, яку розглядаємо, бере до уваги саме концепцію УНР: очевидно, інші еміграційні угруповання, які запевнюють про свої близькі відносини з німецькими представниками, не користуються авторитетом у тих німецьких представників» (там же).

Треба згадати, що «уряд» п. Лівицького користувався і користується підтримкою тих наших кіл, завдяки зусиллям яких був організований Варшавський український науковий інститут *, який був нічим іншим, як Міністерством пропаганди п. Лівицького. Волинська група українських бебеків * є також прихильниками універівського уряду. Всі ті факти є красномовні...

Але повернемось до «Діла»; ось висновок статті:

«Дуже цінним є зауваження автора статті про колоніальний визиск України Москвою: воно робить брехливими поголоски про колоніальні наміри Німеччини по відношенню до України!»

А це що, панове, наївність чи насмішка?..

«Яблунів — мале містечко на Гуцульщині — відоме тим, що під час передачі польським комісарійним війтом громадської землі для будинку «Товариства народної школи» *, була пролита кров гуцуловів, які захищали свою громадську власність. Сьогодні там вже стоїть прекрасний «Народний дім «ТНШ» *.

В тому Яблуневі є семикласна школа з польською мовою навчання, хоча українських людей є в чотири рази більше, ніж польських. Директор школи — шовіністичний поляк п. Адамчик, вчительський колектив — самі поляки.

Завдяки старанням керівника школи польський ксьонда Петро Шафранець з Яблунева навчас там не тільки римсько-католицької релігії, але й історії та географії в усіх класах. Чого він там навchas в чотирьох стінах, можна здогадатися з такого випадку:

Ксьондз Шафранець виголосив (у Космачі) проповідь, яка не має жодного відношення ні до Святого письма, ні взагалі до релігії:

«Гуцули — це не український, а окремий гуцульський народ, який не має нічого спільногого з українцями. Їм до українців так само далеко, як до французів.

...Ксьондз Шафранець заборонив на своїх уроках українським дітям відзвіватися хоч би одним українським словом (А. Адамчик), троє дітей Івана Райчука римсько-католицького віросповідання...

Як тільки дитині виповниться 14 років, п. Адамчик намовляє її підписати декларацію про перехід на латинський обряд».

Нечувано! Ось хто ганьбити в очах українського народу добре ім'я поляка і втоптує в болото найкращі визвольні традиції, в ім'я яких гинули найкращі поляки. Гидота, якій, нарешті, треба покласти край.

У Малому Ходачку, майже в чисто українському селі, є чотирикласна двомовна школа (українських дітей біля трьохсот, польських — біля двадцяти). 17 січня 1937 року на конференції запитали батьки директора школи, якою фактично тепер є школа в Малому Ходачку, українська чи польська, бо всі предмети читаються польською мовою,

вчителі павіть на перерві звертаються до дітей виключно по-польськи, а якщо дитина звернеться на перерві до вчителя по-українськи, то у відповідь почус: «Цо? Цо?», аж поки дитина не заговорить польською мовою...

У першому класі вчитель читає молитву тільки польською мовою, і діти повинні хреститися і молитися по-польськи. Слово «український» вживати також не можна...

Директор школи відповів, що школа є двомовною, а на запитання, в чому полягає та двомовність, відповів: «Двомовність полягає в тому, що української мови в чать по-українськи, а решти — по-польськи».

У тому ж номері «Діла» читаемо:

«В Долинському повіті і далі відбувається полонізація українського населення, яке належить до так званої ходачкової шляхти. Різні польські прихильники скликали збори цих шляхтичів в Розточках і Вітвіцах. У першому селі доповідь робив міський суддя з Долини Тадеуш Мазур, у другому — міський суддя з Болехова Тадеуш Адамовський».

В дискусії бюджетної комісії про бюджет Міністерства юстиції слово мав сенатор Вл. Децикевич: *

«З поняттям Міністерства юстиції населення пов'язується особливою пошаною до закону і до справедливості, яка в останніх роках сильно підупала. Відому страшну «пацифікацію» восени 1930 року в Галичині провели адміністративні органи. Однак міністр юстиції спокійно спостерігав «пацифікацію» і не притягнув винних до відповідальності, хоча під час пацифікації було багато смертних випадків. Тому авторитет Міністерства юстиції і суду сильно при цьому постраждав. Важко також зрозуміти, як міністр юстиції дав свою згоду на Березу Картузьку... Береза Картузька — то пляма на обличчі міністра юстиції, яку важко буде змити».

...Всі ці реформи в найбільшій мірі направлені проти українського населення. Пауперизація* адвокатури — це зменшення великої частини української інтелігенції. Судовий екзекутор — це нещастя для українського села. Жертвами чистки в потаріаті були головним чином українські нотаріуси, в судах український суддя — це білий крук».

«Діло» (№ 15).

Ми вже писали про тривогу «Діла», стурбованого зростанням активності, а особливо спільною боротьбою українських і польських селян за краще майбутнє. В № 23 «Діло», розповідаючи про конгрес Народної партії, що недавно відбувся, так закінчус:

«Сьогодні народовці вболівають за долю демократії, а рівночасно ані словом не згадують про народні меншості і не змінюють своєї попередньої програми. Навпаки, вважають можливим зближення з тими колами, яким нова нормалізаційна машкара не заважає проводити попередню політику відносно українців (!).

Яку ж цінність тоді мають резолюції народників, які проголошують боротьбу за демократичний лад у Польщі?

З цього останнього конгресу народників нас найбільше цікавить одне: головував на ньому колишній віце-прем'єр Тугут *. Станіслав Тугут заявив колись, що забрав би назад із задоволенням свій підпис з так званих народних постанов і що Станіслав Грабський пошив його в дурні і на практиці викривив зміст тих постанов. Станіслав Тугут очолював також Інститут національних досліджень, є знатцем проблеми меншостей і, безперечно, є демократом. Було б добре (!), якби цей сьогоднішній керівник народників, людина з іменем і характером, публічно заявив, яким є відношення його і його партії до найновішої колонізаційної хвилі і чи лише «зміною» програми народників щодо національних меншостей мали бути залучені українські селяни в ряди їхньої партії?..»

Стаття, однак, дуже характерна, якщо візьмемо до уваги відносно спокійний тон реакційного українського часопису в полеміці з польськими прихильниками демократії, і... заслужені, зрештою, компліменти на адресу керівника Народної партії. Однак виникає запитання: чи це знову

тільки маневр по відношенню до нелояльних «нормалізаційних» контрагентів?

Немає сумніву, що незадоволення в рядах УНДО збільшується, якщо навіть такі вірні сателіти санації, як пп. Целевич і Пеленський * висловлюють своє розчарування. «Діло» в неконфікованій статті подає промову п. Целевича, яку він виголосив у дискусії про бюджет Міністерства освіти:

«На жаль, нормалізація польсько-українських відносин зривається насамперед у питанні школи. Українці висунули ряд вимог, з яких задовільнено лише одну, а саме — прийнято на роботу 100 вчителів і 50 на безоплатну практику. Ці невеселі стосунки найкраще ілюструє невирішена справа термінології, яка для нас є справою престижу. Міністерство освіти ускладнює справу, бо в своєму новому розпорядженні називає українські гімназії на Волині українськими, а в Галичині — руськими. Це образило українські маси.

«Лемківський буквар» є провокацією українського народу». Крім того, що написаний незрозумілою для нього мішаниною різних мов, на одній сторінці має аж 100 помилок. Народ протестує проти лемківського букваря і проти мовної постанови Грабського, яка привела до ліквідації української школи.

...Постанова про створення українського університету не виконана до сьогоднішнього дня. Не вкомплектовано і кафедру української літератури.

...Шкільні інспектори, наприклад, в Станіславі і в Тернополі, провокують українське населення.

...Є десятки випадків, коли вчителі сильно побили, навіть до смерті, українських дітей, а влада вирішує подібні справи дуже повільно» («Діло», № 17).

В дискусії на сеймі про бюджет Міністерства комунікації п. Целевич обговорював персональну політику щодо залізничників-українців:

«За австрійських часів було кілька тисяч залізничних службовців-українців, що працювали на залізниці. У 1919—1920 роках їх звільнили з роботи. Більшість їх позбавлена пенсії. Потім прийшов другий період «чистки» залізничного апарату від українців: не приймали їх на нові посади. Таким чином, кількість українців на залізниці значно зменшилася.

Промовець посилається на циркуляр дорожнього відділу у Львові, в якому рекомендується приймати на роботу на залізниці стрілочниками тільки осіб польської національності і римсько-католицького віросповідання.

Як з цього виникає, стверджує промовець, ПДЗ * заяняла виняткову позицію не лише по відношенню до національності, а й віросповідання.

(«Новий час», № 14).

Відносини в українському фашистському таборі дуже добре характеризує полеміка між органом групи п. Паліїва «Українські вісті» та ультранаціоналістичним тижневиком «Голос» *. Ось що «Українські вісті» говорять про ОУН та про редактора «Голосу»:

«І панове Бойдуники, і всі ті особи та установи, які отримують американсько-українські часописи,... знають, що деякі з цих часописів, такі, як «Націоналіст», «Новий шлях» та інші публічно називають себе органами ОУН. І не тільки не роблять з цього жодної таємниці, а навпаки — паразитують на наївності емігрантів і збирають тяжко зароблені долари на фікційний «бойовий фонд», на «революцію» і т. ін... Все то таке огидне і нікчемне, що краще про це не говорити. Нарешті питую п. Бойдуника: як довго ви ще думасте отруювати і так вже задушливу атмосферу? І в чи іх інтересах, в ім'я яких темних сил виступаєте ви як апостол цієї насправді готентоцької * моралі та етики?»

...Коли б ви одного дня признались, в ім'я чого і для кого виконуєте ви свою роботу, то, напевно, прогляли би вас ті, чиїм героїзмом і революцією ви безкарно торгуете («Українські вісті», № 23).

Натяк виразний, і автор його нагадує, очевидно, про ті приховані пружини багатьох починань ОУН, виявлених лише частково на процесі Барановського *.

Українська преса жваво займається питанням парцеляції, яка саме відбувається, і зв'язаною з нею колонізацією земель, на яких проживає українське населення, яке болюче відчуває земельний голод тим більше, що складається воно у переважній більшості з малоземельних та безземельних селян. В «Ділі» (№ 20) читаемо: «Сьогодні ми маємо два головних осередки примусової парцеляції: південне Поділля (повіти: Заліщики, Борщів, Копиченці, Чортків і Підгайці) і повіти на північ від Львова (Сокаль і Рава-Руська — його східна врожайна частина). І власне, в цих повітах українське населення становить дуже великий процент.

Само собою розуміється, що наші селяни хочуть придбати поміщицьку землю. Польська преса на чолі з «Кур'єрком» («Діло» демократичної преси не бере, звичайно, до уваги... — Ред.) верещить на всі голоси, що українці купують польську землю і далі поширяють легенду про 65% закупленої вже українцями поміщицької землі. Поміщики відмовляються продавати землю нашим селянам, мотивуючи тим, що їм дозволяється продавати землю тільки польським селянам і переселеним із заходу осадникам. Скарга до старости чи до земського комісара кінчається заявкою, що вони не мають впливу на рішення поміщика, кому він повинен продавати. Поміщик же твердить, що він це робить під тиском зверху».

Одночасно надходять повідомлення про масове виселення українців з чеської пограничної зони (!): «Зразу ж після оголошення постанови від 9 липня 1936 р., яка спричинила основні і далекосяжні зміни в декреті президента від 23 грудня 1927 року про державні кордони косівського староста п. Фіала почав масово виселювати небажаних йому молодих і свідомих українців (-ок) з Косів-

ського повіту під приводом того, що їх присутність в по-
границій зоні загрожує державній безпеці. Перш за все
староста виселив тих приватних вчителів і вчительок, які
... не походили з Косівського повіту... Потім черга при-
йшла на кооперативних і приватних торговців... Нарешті
старство почало виселяти небажані їм особи, які по-
стійно проживають в Косівському повіті, мають там свої
господарства і родини або живуть у батьків. Така неспо-
діванка спіткала п. Кжижанівського з Жаб'єго, який був
керівником «Лугу» *. Єдиною його провинною було хіба те,
що він критикував діяльність колишнього посла від ра-
дикалів, а теперішнього війта Петра Шекчика-Доникова *,
який, як всім відомо, помагає полонізувати гуцулів.

В той самий час косівське старство не забороняє ор-
ганізовувати гуртки «Сільського господаря» *. Зате масово
відкриваються в наших селах польські магазини під
назвою «Рільничих гуртків...» («Діло», № 10).

На північ від Косова теж не краще. Ось що стверджує «Діло» (№ 27): «Майбутній історик зауважить, що в пе-
ріод нового політичного курсу Полісся оголошено райо-
ном, де не повинно бути місця на будь-яку роботу для
українського народу. На Холмщині навіть в рік нормалі-
зації були спроби полонізувати і православне богослужін-
ня для місцевого населення. А на Волині в першу чергу
з'явилася нова постанова про молочарні, яка всіма прав-
дами і неправдами, так само, як колись постанова про
кооперативи, роз'єднала галицькі та волинські молочар-
ські організації... Потім преса принесла звістку про за-
криття останньої «Просвіти» в Горохові, що зрештою
не було несподіванкою після долі, яка спіткала «Просві-
ту» в інших повітових містах Волині. Але вже дійсною
сенсацією була заборона продавати галицькі календарі на
1937 рік на Волині і Поліссі. Разом з тим все частіше з'яв-
ляються повідомлення, що тут і там забороняється перед-
плата української преси та українських книжок».

Згаданий вже нами редактор ультранаціоналістичного «Голосу» п. Байдуник не шкодує взаємних критичних за-
уважень на адресу преси п. Паліїва та його «Фронту на-
родної єдності».

І це називає (преса п. Паліїва.— Ред.) «творчим на-
ціоналізмом», який начебто повинен привести до «єднос-
ті». То все тхне уже не «відкритою клоакою», а звичай-

пим домом розпусти, де повії засуджують гуртом тих, хто не хоче йти по іхньому шляху».

Сильні слова, хоча стосуються вони не тільки п. Паліїва, а й всього фашистського табору.

Недавно оголошено у Львові (як і кожного року в цей час) рішення засідання жюрі про призначення української літературної премії. Ось зауваження «Діла» (№ 31) з цього приводу:

«Члени цьогорічного жюрі не мали в своєму списку більше 20 книжок; половину з них могли викреслити без довшої дискусії як книжки, які не можуть претендувати на премію...

Нових авторів не було, молодь не дала жодного прізвища. Старша гвардія замовкла. А ті середні (в середньому віці) мають також свої клопоти, працюючи не тільки для літератури».

Хочемо відзначити, що претендувати на премію можуть тільки націоналістичні літератори і то не лише з огляду на політичний характер жюрі. Кожна спроба лівих українських письменників сказати слово безапеляційно придушується. Вивіз українського селянського письменника Олександра Гаврилюка до Берези в дуже красномовним. Для характеристики українського націоналістичного літературного табору варто зауважити, що на цей факт існуюча тут українська преса разом з радикальним «Громадським голосом» прореагувала — мовчанням...

В тому ж (15) номері «Діло» друкує під заголовком «Українська повість, перекладена на 17 мов»:

«Повість молодого радянського письменника М. Острівського (який недавно помер.— Ред.) «Як гартувалася сталь» досягла небувалого успіху. З'явилася вона в 1932 р. і з того часу була видана 60 разів кількістю 1 300 000 примірників, в тому числі 17 видань — це переклади на всі європейські мови, почавши від англійської і французької. Тепер перекладена на монгольську і корейську мови».

В сеймовій дискусії про план капіталовкладень виступив ундовський депутат Целевич, вказуючи вірно, що «Цей план, як мачуха, трактує три галицьких воєводства, тобто великі площі Польщі В. і С. Хочу відзначити, що гірські околиці Прикарпаття я зараховую до Польщі С. Ми замушені констатувати, що запропонований нам план капіталовкладень залишає падалі З галицькі воєводства в безнадійному господарському становищі і упослідженіми» («Новий час», № 32).

В «Ділі» (№ 35) читаємо: «Ще не затихли відголоски відомого виступу польських офіцерів резерву у Львові, які вимагали від уряду заборони продавати навіть клапти землі українським селянам, а вже в польській пресі з'явився новий меморандум, підписаний 74-ма польськими культурно-освітніми, сусільними, господарськими та науковими установами і товариствами Львова з такою ж самою вимогою до уряду. Меморандум є ще одним доказом того, що майже всі польські організації, все польське суспільство в Галичині є просякнуте шовіністичним польським духом і займає країну ворожу позицію до пайважливіших вимог українського народу».

Отже, те, що 74 ендеко-санацийні організації підписали гакатастичний * меморандум, не свідчить, що ці організації відображають погляди всього польського суспільства в Галичині, як союзник і паладин ендеко-санациї УНДО, а разом з ним і «Діло» не можуть ні в якому разі бути представниками всього українського суспільства в Галичині.

«Таким чином, східногалицькі поляки хочуть залякати уряд зростанням рівня української власності тоді, коли наше село буквально задихається на своїх шматках землі і помирає з голоду. 80% карликових господарств українського села — то насамперед результат дотеперішньої

польської колонізаційної акції на українських землях. Автори, однак, повертають кота догори хвостом, для того, щоб тільки досягти своєї мети — не допустити українське населення до купівлі землі» (там же.) Ясна річ, тільки не поляки, але польська реакція. А це, панове з УНДО, не те ж саме. Зрештою, ви самі добре розумієте, оскільки такими чином «вирівнюють» поляків, то цим прикриваєте мету — посварити трудящі маси обох народів.

«Новий час» (№ 35) «вболіває» за долю Волині, засуджуючи бунт українських селян і паслідуючи своїх польських майстрів з епдеко-санациї, приписує його «роботі Комінтерну».

«Поскільки ослаблення народного духу наших мас відбивається, не з нашої вини, насамперед на нашому пароді, в середовищі якого все частіше з'являються комуністи, обов'язком українського суспільства є широка пропаганда страшної небезпеки і вимога природного права та можливості рятувати українську Волинь від червоної зарази, яка все більше охоплює наші села».

Ще сміливіше поводиться в «Ділі» (№ 36) п. Баран. Згадуючи про вирок, згідно якого кільканадцять українських селян з Настасового (воєводство Тернопільське) було засуджено на строк від одного до десяти років ув'язнення: «Українська колегія адвокатів дуже рідко виступає захисником в подібних процесах і, на мою думку, не повинна бути представником комунарів у залі суду, тим більше комуністів. Так поступає національна адвокатура інших народів, яким загрожує підрывна діяльність Комінтерну і різних його відгалужень. Бойкотуючи подібні процеси, українська національна колегія адвокатів виконав один із найважчих своїх національних обов'язків».

Дійсно важкі...

Кілька років тому набула розголосу справа затвердження владою нового статуту української спортивної організації «Луг». Цей статут передбачав, між іншим, передання нагляду за організацією в руки військових кіл. В номері 24 «Діла» знаходимо характерну статтю про «Луг»: «...якщо збираємося у вузькому родинному або товарицькому колі, ми думаемо і розмовляємо тільки про війну. Чекаємо на війну, бо віримо, що тільки війна заaktivізує проблему нашого національно-державного відродження».

«...«Луг», хоч формально і за статутом є лише гім-

настично-спортивним товариством, фактично проводить уже дванадцятий рік військову підготовку серед своїх членів. На всіх публічних виступах голосно про це заявлює керівництво, і «Луг» скерував в цьому напрямку свою щоденну роботу, не криючись ні перед ким, ні перед своїми, ні перед чужими».

«Щоправда «Луг» не може проводити заняття своїх членів з карабінами в руках, з кулеметами, ручними гранатами і бомбами; не має віц ні гармат, ні танків, ні літаків. Тим не менше виховує він своїх членів у військовій дисципліні, послуху, порядку, а інколи і стрійової підготовки. Найважливіше те, що кожний член «Лугу» знає, що він готується і виховується до найбільшого військового зусилля народу, до війни!»

Коментарі, отже, зайві!..

Щоденник п. Паліїва «Українські вісті» подає сенсаційне повідомлення: «В п'ятницю, 12 лютого, вечором перехожі могли бути свідками дивного видовища, яке відбувалося на вул. Міцкевича, 7, де знаходиться управління радикальної партії. На вулицю падало вибите скло, стільци, радіоприймач, патефон та інші речі з приміщення «Каменярів».

«Каменярі» — то молодіжна організація української соціалістичної радикальної партії.

«Каменярі» відмовились слухати радикальних вождів, а коли їх хотіли викинути з приміщення, змусили втекти п. Стасіва, Остаповича, Петра Матчака та інших, після чого розгромили приміщення».

В номері 35 «Українських вістей» знаходимо не менш дивне повідомлення бунтівників: «Ми, нижче підписані члени місцевої спілки «Каменярів» (Львів) одноголосно постановили на спільніх зборах 13.II 1937 р. вийти з рядів організації «Каменярів». Причиною нашого виходу є нетактова поведінка головної ради «Каменярів» і секретаря радикальної партії доктора Стасіва та його дружини у відношенні до нашої спілки «Каменярів».

Потім йде 39 підписів, між іншим, секретаря місцевої організації, скарбника та завгоспа.

Ми шукали пояснення в останньому номері органу УСРП «Громадському голосі», однак даремно. «Громадський голос» навпаки заявляє, що причиною тут були комуністи і націоналісти. Про тих останніх повинно свідчити те, що бунтівники заховалися під крильця п. Паліїва...

«Діло» (№ 40) так оцінює декларацію полковника Коца *:

«...тут ми маємо справу не тільки з пошуком ідейних напрямків для польської політичної думки. Навпаки, ми рискуємо твердити, що йдеться про акт, який міцно ввійде в практику всього внутрішнього життя держави, в систему управління державою, в укладі не тільки внутрішніх політичних сил, але і в питанні «бути чи не бути» для установ, організацій, може, навіть індивідів...»

«...На першому місці підкреслюється роль і значення армії (факт в польській дійсності безперечний), приємно вражає антикомуністична платформа. Загальний і туманий характер декларації особливо проявляється у відношенні до справ меншостей».

У висновках, однак, «Діло» позбувається застережень, тому що (на коліна, народи!) «всяка польська консолідація є для нас бажана й корисна, якщо вона відкриває дорогу до серйозної постановки українського питання і якщо закреслює стереотипну фразу, яку стільки разів ми чули: «Тепер держава і уряд мають стільки інших, більш актуальних справ, що українські справи мусять почекати».

З цього мистецького газетного шедевру виходить, що тільки брак тієї «консолідації» утруднював санації «нозважно відноситися до українського питання». Аж тепер все буде гаразд...

Ще тепліше привітає згадану декларацію орган фашистського «Фронту і єдності «національної» — «Українські вісти» (№ 40). В словах, сповнених патріотичного пафосу, передає він: «...стремління польського народу до об'єднання в єдиній загальній організації з надією, щоб якпайшвидше пролунали залізні кроки могутніх рядів, керованих єдиною волею.

Нас, про кого полковник Коц сказав, що визнає існуючий між нами і польським народом відмінності, та нова польська дійсність застає в стані морального розпорешення».

I, очевидно, треба робити те саме в рамках «Фронту народної єдності» п. Паліїва...

«Діло» (№ 40) вміщує зміст промови університетського посла Болюха, виголошеної на сеймовій дискусії про бюджет Міністерства рільництва: «Одним із засобів тимчасового покращання рільничої структури є парцеляція, яка припесла б деякі полегшення дрібному рільництву, якщо б при парцеляції головну роль відігравали господарські та суспільні моменти, а не політичні, як це робиться на українських землях в Польщі. Згадав, що на українських землях 90% дрібних господарств посідають заledве 13% всієї кількості землі і що воши нездатні до життя. Единим джерелом заробітку абідніого українського села в фільварок. Прошу зрозуміти ту катастрофічну ситуацію, що навіть це єдине джерело його нужденної заробітку підлягає парцеляції, і земля ця не доповнює його місця праці, а переходить в руки колоніалістів. І що ж залишається цьому бідоласі після втрати навіть можливості важкого заробітку? Хіба тільки надія на голодну смерть в найближчому майбутньому. Іншого виходу немає».

Провідний публіцист «Діла» п. І. Кедрин коментує (№ 39) деякі напрямки польської закордонної політики, дошукуючись в ній моментів, які б мотивували воєнні апетити української реакції. [Пан] Кедрин зауважує зростаючий, як він пише,— в польському суспільстві антирадянський фронт. В своїх висновках посилається в першу чергу на становище ППС (розмова з іноземним воєдем партії і статті К. Чапінським (?)*, Народної партії (?) та ендесії), потім додає ряд «характерних явищ і подій»: «... польське радіо, яке дотепер займало позицію, далеку від безпосередньої чисто політичної пропаганди, передає такі гострі антирадянські передачі, які в нормальних умовах стали б причиною міжнародних конфліктів. Більше того, останній виступ Р. Врага по польському радіо під заголовком «Джерела нашої антирадянської акції», багатий на такі висловлювання на адресу радянського режиму і радянської дипломатії та пропаганди, як «нахабство», «брехня», «фальш», «катівня народів» і т. п.,

був надрукований на другий день на цілій першій сторінці органу Міністерства внутрішніх справ «Збройна Польща».

Всі ці факти та явища мають такий конкретний наслідок: у зовнішній політиці дуже зміцніли позиції міністра Бека *.

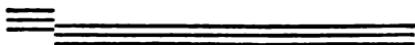
«...Приїзд генерала Герінга до Польщі, його розмова з маршалом Ридзом і переїзд з Біловезької Пущі на Полісся — у фактично вже пограничний район — не дає жодних причин до будь-яких злісних нападів преси, застежень, атак».

«Ми вітаємо антирадянський табір в польському суспільстві, в польській громадській думці, в польських впливових і авторитетних колах... Проте ми хотіли б почути і на власні очі перевонатися, чи польська громадська думка і ці польські відповіdalні кола усвідомлюють те, що у країнські національні сили — це найсильніша позиція в загальному антирадянському фронті табору християнської культури».

В попередньому огляді української преси ми подавали уривок статті «Діла», яка стосувалася дослідження української спортивно-виховної організації «Луг», яка полягає в підготовці українських військових кадрів для війни на Сході. «Українські вісті» (№ 41) публікують лист 65 членів львівського «Лугу», які повідомляють про свій вихід з організації. (Це значить майже весь львівський актив.) Вихід цей був викликаний попереднім виключенням з організації 5 членів центру. Ось як «Українські вісті» коментують цей красномовний факт: «Розпад спілки «Луг», який наступив безпосередньо після подібного факту у «Каменярах», насторожує. Згідно з нашим глибоким переконанням, причиною цих двох явищ є ідеїна ворожнеча і розклад партійних верхів».

А ось «Громадський голос» (№ 7) повідомляє з Яворова: «В приміщенні «Лугу» в малому передмісті відбулися збори запрошених осіб селян і робітників з Яворова, на яких постановили: 1) протест проти колонізації і вимога землі виключно для місцевого селянства; 2) стверджено, що політика ундовських послів призвела до посилення колонізаційної політики; 3) схвалено вотум відставки ундовським послам і закликано їх скласти мандати».

Перший дебют

ЕСТРАДНА П'ЄСА ДЛЯ ДВОХ

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Дівчина-підліток — одягнута в мальовниче лахміття. Туфлі без закаблучків і коротка спідничка до колін роблять її схожою на дівчинку.

Начальник міської поліції — височений чолов'яга, років 36. Він дуже пишиться своїм «високим» становищем. Поліцію вважає «сіллю землі». Тим-то тримається солідно, говорить повагом і значуще.

Кімната. Двоє дверей — вихідні і в спальню. Круглий стіл під масивним кольоровим обруском. На столі, в рамці, портрет гарненької жінки.

Вона (*виходить, оглядається*). Квартира, здається, хоч куди! П'єр вивідав у швейцара, що господарі виїхали далеченько і повернуться не скоро... А все ж таки лячпо і дрижаки по тілу... П'єр каже, що до всього можна звикнути... Сьогодні, як кажуть у театрі, мій перший дебют... Ах, театр! Як я хочу стати актрисою! Та, що ж... в театр менепускають на галлерку і то лише тому, що мій хресний працює на галлерці білетером... Зате я передивилася всі спектаклі і бачила славозвісну Агнесу Фернанд. Оде актриса! Як вона співає, як танцює, коли грас «Нетлю»... (*Підспівуючи насамперед впівголосу, потім запалюється, співає щораз голосніше й голосніше. Танцює.*)

В самий розпал її танцю за кулісами різкий свист.

Вона (*зупинилася*). Це — П'єр. Він мене наглить... Час братись за роботу. (*Йде до других дверей, заглядає в другу кімнату.*) Спальня. (*Виходить. За лашунками її голос.*) Яка краса! Оде сукня! (*Повертається в модній і довгій балевій сукні, в руках несе туфлі на закаблучках.*) Живуть люди. Дві шафи самих сукень, та ще чотири чесмодапи, захоплюю парочку чемоданів і все в порядку. П'єр буде задоволений. (*Взула туфлі. Дивиться в уявне*)

дзеркало.) Ох, якщо б він побачив мене у таких шатах... Тоді він напевно перестав би прозивати мене «кузькою» та годувати потилличниками, коли я по зумію вкрасти гаманець з ридкуля в старої дами... (*Дивиться в дзеркало.*) Яка я хороша! Цілком, як Агнеса Фернанд у «Маленькій грішниці». На ній така самісінька сукня... (*Помічає порт-рет на столі, читає напис:)* «Агнеса Фернанд»... Що таке? (*Віжить до другої кімнати, виносить ленту, читає:)* «Дорогій Агнесі Фернанд від захоплених почитателів». Розумію! Агнеса Фернанд виїхала до Америки на гастролі. Так ось куди привів мене П'єр. Вкрасти в Агнеси Фернанд! Ні, ні! Хай мене поколошматить П'єр, та тут я нічогосінько не вільзу. А які чудесні в неї сукні! (*Став в ефектну позу, декламує перед дзеркалом.*)

Прощавай, друже, ти не мені судивсь.
Своє кохання, в серці я сковаю...

За сцепою хтось тричі тривожно свиснув.

Вона (в паніці). Тривога! Мерщій тікати... (*Підбігає до вихідних дверей.*)

У них хтось постукав.

Вже прийшли... (*Віжить до других дверей, та зараз же повертается.*) Іншого виходу немає.

Стукіт у двері. Схвильована, вона відступається від дверей і перевертає стілець. Новий стукіт.

Чоловічий голос. Мадемуазель, дозвольте ввійти... Я ж чую, що ви дома.

Вона (поквапливо хоче вняти сукню, але хвилюється і не може.) Лишенько, пропала...

Він. Відчиніть, прошу вас...

Вона. Що ж мені робити? (*Голосно.*) Не можна. Я не одягнена.

Він. Мадемуазель, вибачте мою настирливість... Я... але я давно шукаю нагоди познайомитись з вами...

Вона. Познайомитись зі мною? Та хто ви такі?

Він. Начальник поліції.

Вона. Поліція! Тікати через вікно... четвертий поверх... неминуча загибел...

Він (*внову стукає*). Мадемуазель, дозвольте ж мені ввійти.

Вона. Яка ввічлива поліція... Півгодини стукає в незчинені двері і просить дозволу ввійти. А П'єр казав...

Він (знову стукає). До біса, мадемуазель.. За цей час ви б десять разів могли одягнутися.

Вона. Він, здається, починає сердитись. Доведеться пустити. Це буде мій перший арешт... Вийдіть!

Він (у дверях). Можна?

Вона. Яка делікатна поліція... Влезьте!

Він. Я щасливий, що випадок дозволив мені особисто висловити вам мое захоплення... (Йде до неї з наміром поцілувати її руку.)

Вона (наляжана відбігає). Я також... дуже рада... (В сторону.) Цікаво, чи П'срові пощастило сховатись, чи його також спіймали?

Він. Дозвольте сісти.

Вона. Сідайте. (В сторону.) Ніколи не була арештованою... Насамперед він, напевне, робитиме допит... (Голосно.) Вам треба чорнила і паперу... в спальні, ма- буть, ...

Він. Не турбуйтесь... У мене все є — і папір, і вічне перо... (Добуває одне і друге.)

Вона (в сторону). Боїтесь, що я можу дати чосу... (Голосно.) Як собі хочете, пане начальнику...

Він. Якщо ви не дуже киапитесь, то я, поки при-ступлю до справи, хотів би з вами трохи побалакати...

Вона. Будь ласка... В мене нема ніякого бажання поспішати...

Він. То чого ж ви самі не сідасте?

Вона. Нічого... Я постою...

Він. Катана-що таке! (Скочив.) Адже я не можу сидіти в присутності такої гарненької жінки... Сідайте, про-шу вас...

Вона сідає. Він присуває до неї стілець.

Скажіть, ви давно в цій квартирі?

Вона. Еге ж... хвилин 25... а може й цілих півго-дини...

Він. Мадемуазель жартує... Розумію. Дуже дотепно... (Сміється.) Ви — чарівні! Я бачив вас у театрі...

Вона. Невже ж начальник поліції також ходив на гальзорку?

Він. У мене постійні місця в третьому ряді партеру...

Вона. Як же ви могли тоді мене розглядіти на такій відстані?

В іп. У бінокль. Я маю чудесний польовий бінокль.
І не пропускаю жодного спектаклю Агнеси Фернанд...

В о п а. Ось тобі на! Я також не пропускаю...

В іп. Мадемуазель знову жартує. Я дуже радію, що застав вас у такому веселому настрої...

В о п а (*задерикувато*). А ви гадали, що я плакатиму?

В іп. Знову жарт! Перед вами така цікава подорож.

В о п а (*в сторону*). Дуже цікава... до тюрми.

В іп. Ви не поспішаєте?

В о п а. Ні, бачите... В мене нема ніяких підстав поспішати...

В іп Тоді, якщо ви не заперечусте, то ми закінчимо насамперед наші матеріальні розрахунки.

В о п а. Ма-те-р-і-а... Пробачте...

В іп. Авжеж... матеріальні... грошові... Ви дозволите?

В о п а. Він гадає, що я дам йому хабаря... (*Голосно*)
Пробачте, пане начальнику, але гроші...

В іп. Розумію. Балачки про гроші не личать гарненької жіночці. Та... справа справою. (*Добуває чекову книжку*.) На яку суму накажете виписати чек?

В о п а. Як... ви... мені? (*Встала*.)

В іп. Звичайно, я вам, а ве ви мені... Яка сума вас вляштовує?

В о п а. Але ж... дозвольте... Мені гроші... завіщо?

В іп. За вашу квартиру.

В о п а. За... (*Сіла*.) Та навіщо вам квартира? У вас казеппа.

В іп. Ох, мадемуазель... Ви жінка... і ви мене зрозумісте.

В о п а. Поки що чим далі, тим я вас менше розумію... і взагалі перед дорогою я б хотіла переодягнутись...

В іп. Та ж ця сукня вам до лица. Так носити туалет може тільки великий талант... А квартиру... (*энзивши голос*) квартиру я зніму для мадемуазель Тібо... Ви її знастете... вона у вас в балеті...

В о п а (*не розуміючи*). В балеті?

В іп. Еге ж... Танцює над водою... Але фігурка... (*Цілус кінчики пальців*.) Правда, вона не на очах у публіки... Та я роблю їй кар'єру... Директор обіцяв на майбутній сезон перевести її в солістки...

В о п а. Яке мені діло до мадемуазель Тібо?

В іп. Пробачте... Не буду встрювати в подробиці... Сподіваюся, ви не передумали здати вашу квартиру?

Вона (*здивована*). Мою квартиру?.. Це там, де я живу?

Він. Ну, звичайно...

Вона. Та наважка ваша мадемуазель з балету погодиться переїхати в мою халабудку?

Він. Ха-ла-буд-ка? (*Голосно і щиро рогочеться*.) Клянуся, цей жарт найбільш вдалий з усіх, які будь-коли чув... Такі апартаменти... Ха-ла-буд-ка! Вас не буде тут три місяці.

Вона (*в сторону*). Тепер я знатиму, що за влом у квартиру належить три місяці тюрми...

Він. Ось що — на цей час ви уступаєте мені для мадемуазель Тібо цю квартирку...

Вона (*вкрай здивована*). Цю?!

Він. Сподіваюся, тисяча франків вас влаштує?

Вона. А ви здорові?

Він. Розумію. Півтори тисячі?

Вона. Ви збожеволіли.

Він. В такому разі — дві тисячі. Головокружна ціна. Більше ані сантима.... І якщо б не приятність познайомитись особисто з чарівною Агнесою Фернанд... (*Знову хоче поцілувати її руку*.)

Вона (*знову вдає, що не розуміє і відходить набік*). Ага, ось що!.. Я, здається, починаю розуміти...

Він. Вам немає сенсу відмовлятися. Швейцар мені сказав, що на час вашого виїзду квартира залишається за вами... Зважте... Я проводитиму тут весь свій вільний час... А який ворюга полізе в квартиру, де буває сам начальник поліції. А що? Я добре сказав. (*Голосно сміється з свого жарту*.)

Вона. Так, у цьому є дрібка здорового глузду.

Він. Ми починаємо, мабуть, знаходити спільну мову... Дозвольте мені виписати вам чек... (*Добуває перо*.)

Вона (*твердо*). Лише готівкою.

Він. Що?

Вона. Ви ж знаєте. Пароплав відchalює через півгодини, і я не встигну реалізувати ваш чек...

Він. Цілком справедливе завваження... Пробачте... (*Добуває гаманець. Передає пачку грошей*.) Тут рівно дві тисячі...

Вона. Я не можу не вірити панові начальнику поліції (*ховає гроші*.)

Він. Між іншим, цескромне питання... Про шалені туалети Агнеси Фернанд говорить усе місто... Сподіваюся ви не забираєте весь ваш гардероб з собою в Америку?

Вона. О, ні... всього лише п'ять-шість чемоданів...

Він. В такому разі, якщо мадемуазель Тібо скоче почепуритись і одягнути один з ваших туалетів...

Вона. То це коштуватиме 200 франків...

Він (*добуває гаманець*). О, будь ласка...

Вона (*поквапливо*). Я хотіла сказати — 200 франків на місяць...

Він (*скривився*). Прошу... прошу... (*Відраховув гроші.*)

Вона. За користування взуттям і хутрами окремо — 100 франків.

Він (*налякано*). Знову щомісяця?

Вона. Ні, за весь час.

Він. Сімсот франків — будь ласка!

Вона. А тепер пробачте, та мені вже час...

Він. Хвилиночку. Насамперед невеличка формальність. Я людина ділова (*пише*). Оде розписка, точніше кажучи, контракт, що ви уступаєте мадемуазель Тібо квартиру, туалети, взуття і хутра строком на три місяці. Підпишіть, і все буде гаразд.

Вона (*збентежено*). Підписати?..

Він. Авжеж... лише два слова — Агнеса Фернанд. Будь ласка!

Вона (*в сторону*). Підписати за Агнесу Фернанд. Та ж я і за себе писати не вмію. Що ж мені робити?

Він. Мадемуазель, я чекаю. (*Подав йй перо.*) Пам'ятаєте одну з ваших оперет, коли ви підписуєте розпорядження про бал-карнавал?

Вона. Чи я пам'ятаю цю сцену? Ого! Я знаю її всю напам'ять.

Музичний номер. Вона співає арію королеви. Граючись, бero у цього перо, на колоратурній трелі підписув папірець, складає і кладе йому в кишень. Номер закінчений. Вона вибігає.

Він (*услід*). Браво! Браво! Біс! Чудово! Оде так!

Вона (*виходить у своїй першій сукні з накинутим поверх неї дорожнім плащем*). Я виїжджаю.

Він. Чарівна, прийміть моє захоплення. Коли ви тепер співали тільки для мене, ви були безподібні. Ви перевершили саму себе. Ручку на прощання! Однак, ви цілком легко одягнуті. А де ж ваші 5—6 чемоданів?

Вона. Я за ними пришлю шофера...

Він. І жодного чемодана ви не берете з собою тепер?

Вона. А втім, один я вівзьму... з шагреневої шкіри...

В ньому те, що найбільш необхідне...

Він (*біжить*). Дозвольте, я допоможу вам... (*Виходить з другої кімнати, згинуючись під тягарем великого чемодана.*) Я щасливий, що можу послужити такому ви-датному талантові...

Вона. Сьогодні ви були на моєму першому дебюті...

Він (*сміється*). Черговий жарт! О, мадемуазель...

Вона. Я хотіла сказати, що вперше співала для од-ного начальника поліції...

Він. Напрочуд дотепно... Я готов сміятися до сліз... Цей день насправді найвеселіший у моєму житті...

Вона. О, так... Сьогодні ви ще посмітесь...

Він. І знову до сліз?

Вона. Еге ж... Обов'язково... (*Виходить.*)

Він. Ручку... На прощання... (*Виходить слідом за нею. І незабаром повертається.*) Яка виключна жінка... Недаремно вона протеже самого герцога... Який голос... Яка грація... Яка ручка! До речі, де моя ручка, де моє вічне перо?.. Вона мені його ще не повернула... І дійсно... О, ці розсіяні жінки... Однак... (*Сів у крісло, розкинув-ся.*) Я поладив знамениту справу... І майже безкоштов-но... Моя мишка Рене буде з мене задоволена... (*Потирає руки.*) За дві тисячі сімсот франків — три місяці казко-вого життя... Контракт складений за всіма правилами... Начальник поліції вміє складати ділові папери... (*Добував розписку.*) Ось її власнопоручний підпис... (*Розгортає роз-писку.*) Що таке! До біса! Вона не підписала, а поставила два криві хрестики... Так розписувалась селянка, що при-возила молоко з ферми... До біса! (*Раптом.*) Пожартува-ла! Новий жарт, який коштує 2700 франків. Ух! (*Вигер спігніле чоло, добув газету з кишені.*) Я сьогодні навіть не встиг переглянути газету. (*Оглядає заголовки.*) «Зем-летрус в Японії», «Переліт через Атлантичний океан...» * До біса! (*Читає.*) «Гастролі незрівняної Агнеси Фернанд в Нью-Йорку». «Перші два спектаклі пройшли з величез-ним успіхом»... «Талановита актриса». «Перші два спек-таклі...» (*Дивиться.*) А ось її портрет... (*Дивиться на її портрет на столі.*) І тут портрет. До біса! (*Тупо дивить-ся на обидва портрети.*) Карапул! Пограбували... 2700 франків... Контракт з двома хрестиками... А я ще й

ручки цілував... Чемодан виносив... (*Підстрибнув.*) Чемодап? Значить я співучасник в грабежі... Вкрали... все вкрали... гроші... чесне ім'я... Уявляю, які карикатури з'являться в лівій пресі: начальник виносить крадені чемодани... Втекти, мерщій утекти. (*Йде до вихідних дверей.*)

У цей час у двері стукають.

Пізно... (*Знесилений падав на стілець.*) Я завжди думав, що цей театр мене до добра не доведе...

Завіса

*Газетні
репортажі*

**РОБІТНИКИ ВІТАЮТЬ
ВІДОЗВУ ТИМЧАСОВОГО
УПРАВЛІННЯ м. ЛЬВОВА**

Ознайомившись з відозвою Тимчасового управління м. Львова про вибори до Українських Народних Зборів, працівники фабрики «Контакт» вібралися негайно на мітинг.

В усіх піднесений, бадьорий настрій. Першим бере слово тов. Вулькомір, робітник.

— Панська влада,— каже тов. Вулькомір,— кинула народи Польщі в безглазду, злочинну війну. Що з нами було б, коли б Червона Армія не прийшла нам на допомогу! Історичне рішення уряду СРСР про допомогу братам-українцям і білорусам врятувало нас від загибелі й дало нам змогу встановити лад, в якому не буде ні соціального, ні національного гніту.

Ми хочемо належати до єдиної, великої радянської сім'ї.

— В жахливих умовах жив у нас селянин,— говорить тов. Вулькомір.— Йому доводилося працювати на папських ланах за 40 грошей у день. Поміщики мали десятки тисяч моргів найкращої землі, а селяни в голоді й холоді жив на малому кластику. Поділ поміщицької землі між селянами — справедливий захід.

Тов. Когут розповідає, як папи стягали з робітників гроші на літаки, а опісля цими ж літаками тікали за кордон.

— Польський робітник,— каже тов. Гольц,— конав у злиднях, його діти пухли з голоду. Польська шляхетська держава не була йому матір'ю, а лютою мачухою. Він пропонує з'єднання Західної України з УРСР.

Тов. Бекерман висловлюється за націоналізацію банків та великих підприємств. Промовець тов. Розенблат закликає всіх робітників узяти активну участь у виборах до Українських Народних Зборів.

— Я,— каже робітник-письменник тов. Тайхер,— за-
здрив усім тим, що мали свою батьківщину. Тепер я ща-
сливий, бо цю Батьківщину вже маю. СРСР — це країна
соціальної і національної справедливості, бо ж більшо-
візм — це безкомпромісова справедливість, це не тільки
слово, але й діло. Наші брати з СРСР здобули владу у
важкій, кривавій боротьбі, в голоді й холоді. Дякуючи Ра-
дянському урядові й Червоній Армії, ми цих мук не за-
знали. Тепер ми вільні, вільні інавіки. Живемо ж тепер
у братерській дружбі багатомільйонної сім'ї народів Ра-
дянського Союзу.

Учасники мітингу одноголосно прийняли таку резо-
люцію:

«Ознайомившись з відозвою Тимчасового управління
м. Львова про вибори до Українських Народних Зборів,
робітники фабрики «Контакт» сердечно дякують могут-
ній і пепереможній Червоній Армії за визволення з-під
ярма польських панів й від жахів війни.

Висловлюємо бажання якомога найшвидшої ліквідації
поміщицької власності і націоналізації банків та великих
промислових підприємств.

Гаряче бажаємо з'єднання визволеної славетною Чер-
воною Армією з-під жахливого гніту Західної України з
народом щасливої квітучої Радянської України...

Хай живе Червона Армія!..

Ми па млині Аксельбрада. Тепло знайомимось з членом робітничого комітету. Скромна людина невеличкого росту.

— Ви яку роботу тут виконуєте? — запитуємо ми.
— Я новий керівник млина.
— Керівник?
— Так,— радісно посміхнувся т. Шефер Франц.— Керівник млина.

Як тільки спалахнула польсько-німецька війна, власник млина втік і довелося мені як спеціалістові разом з робітничим колективом взятись за налагодження виробництва.

Великих руйн завдала війна. На території млина впали 5 бомб і багато снарядів. Але жоден робітник в цей страшний час не залишив народного добра, всі як одив були на своєму посту. Над нашими головами вибухали бомби. Під градом куль доводилось гасити пожежу. Погорійському виконували завдання наші робітники.

Весь час я не залишав млина. Доводилось очувати тут, а зі мною були найкращі наші люди, робітники млина тт. Вінчура, Грещук, Подольчак, Гатесдінер, Хомик і Бабала.

Коли озвірілі ворожі елементи кинулись грабувати млин, зі збросю в руках відстояли ми народне добро. Зусиллями робітничого колективу ми врятували 5 вагонів борошина, 180 вагонів жита і 80 пшениці.

Коли на вулицях Львова загриміли танки Червоної Армії, ми відразу взялися за впорядкування виробництва, а на другий день млин розпочав переробляти збіжжя.

Зараз ми працюєм по-новому. Млин працює на повний хід. Плануємо зробити деяке переобладнання млина. Найближчим часом думаємо млин електрифікувати. Переро-

бимо також збіжжеві сплоси. Наш млин матиме модерне обладнання.

Робітничий колектив заводу любить свого керівника, народного інтелігента. Вони разом готують гідні подарунки наступним виборам до Українських Народних Зборів, гідні подарувки 22-їй роковині Великої Жовтневої соціалістичної революції в СРСР.

— Воля наших робітників,— каже товариш Шефер Франц,— бути в єдиній сім'ї братів народів великого СРСР. За це всі ми як один будемо голосувати.

В просторому приміщенні, де міститься виборча комісія 20-ї округи, велике пожвавлення. Робітники і робітниці — молоді агіатори — зібралися павколо представника Тимчасового управління м. Львова тов. Фішмана.

Робота агіатора для них ще зовсім нова. Адже небагато часу тому робітники не мали права збиратися, брати участі у виборах, тим більше вирішувати державні питання, питання про владу, про життя, про долю.

Агіатори задають тов. Фішману безліч різноманітних питань, цікавляться найменшими подробицями з життя щасливих громадян Радянського Союзу, щоб потім все це передати виборцям своєї дільниці.

Обходячи свою дільницю, тов. Томась якось зайшов до одного приміщення, де вдома була лише хатня робітниця. Вона нічого ще не чула про вибори і не розуміла, як буде проходити виставлення кандидатів у депутати.

— Профспілки у нас немає, кого ми у кандидати виставимо? — запитала вона.

Тов. Томась розповів дівчині, яка різниця між виборами в бувшій панській Польщі і теперішніми — у визволеній країні, де господар — сам парод, який має визначити свою долю, своє непереможне бажання приєднатися до Батьківщини трудящих — до Радянського Союзу.

— В Радянському Союзі така ж робітниця, як ви, може вчитись на кого тільки забажає, може бути лікарем, інженером, може бути членом уряду.

Дівчина від хвилювання і радості розплакалася і сказала, що сама візьме участь у виборах депутатів і агітуватиме своїх товаришок голосувати за кращих представників народу, за Радянську владу на терені Західної України.

Також прекрасним агітатором виявила себе бухгалтер Діва Бельфер. Вона розповідає:

— Прийшла я до одного виборця — старого робітника. Він запитує у мене, чи може отримати роботу.

— А чому ж ні,— відповідаю я.— В Радянській країні безробітних зовсім немає. А старих робітників там по-важкають як кращих людей. Коли ж вже не зможе працювати, йому платять пенсію, бо в СРСР всі громадяни мають право на забезпечення в старості.

Агітатори обходять свої дільниці, окрім житлові будинки. На подвір'ї або у кого-небудь в приміщенні скликають вони збори виборців. Надзвичайно активну участь в таких зборах беруть самі мешканці.

Зала, де ще недавно містилася жовто-блакитна профспілка, тепер належить молоді. Тут кипить бурхливе життя. Робітники, шкільна молодь в радісному піднесенні готуються до наступних виборів Українських Народних Зборів.

Сьогодні тут особливо людно. Молодь зібралася на передвиборні збори. На трибуні тов. Коверзюк. Він яскраво розповідає молоді про її завдання у виборах.

— Від нашої роботи залежить наше майбутнє. Вороги народу не склали ще своєї зброї, вони намагаються перешкодити успішній підготовці до виборів. Наше завдання — дати рішучу відсіч захабнілим буржуазним націоналістам. Ніякої пощади ворогам.

Нікому не повернути чорних страшних днів. На вільних землях Західної України розквітає творче щасливе життя. Західна Україна буде радянською — така воля наша, така буде воля Українських Народних Зборів!

— Ми — молоді господари,— говорить у своєму виступі тов. Соколенко,— повинні бути прикладом у підготовці до виборів. Всі голоси віддамо за достойних синів трудового народу.

— Наші вимоги,— говорить тов. Бутринчук,— до Українських Народних Зборів винести рішення про встановлення Радянської влади на Західній Україні, землю поміщиків, монастирів і великих чиновників передати селянам, націоналізувати банки і велику промисловість.

Після зборів гурток Н-ської військової частини власпітивав співи, танці, декламації. З великим захопленням молодь знайомилася з культурою великого радянського народу, з культурою бійців Червоної Армії.

На будинках, де містяться виборчі комісії, червоні транспаранти і портрети Леніна, керівників більшовицької партії і уряду. Виборці гордо, як і личить справжнім господарям своєї долі, підходять до столів, де працюють комісії. Урочиста тиша. З тихим шелестом падають в урні білі листки. Їх щораз більше й більше.

13-та дільниця. 11-та година ранку. З 2380 чоловік, які мають голосувати на цій дільниці, віддали вже свої голоси 530 виборців.

14-та дільниця. 12-та година ранку. З 1905 виборців ростигло вже проголосувати 629 чоловік.

У вестибюлі 11-ї гімназії — в центрі 46-ї виборчої округи — виступав симфонічний оркестр учнів гімназії та мішаний хор української академічної гімназії під керуванням учителя Прокоповича. Дружинник робітничої гвардії тов. Пунін дас виборцям інформації. Ліворуч дві кімнати, де під керівництвом тов. Колесникової розважаються діти матерів-виборців, що прийшли виконати свій громадський обов'язок. В іншому залі спалахують могутні юпітери. Це бригада «Союзкінохроніки» готується відмати па кіноплітвку хід виборів.

Біля столів комісій людно. Раз у раз прибігають громадяни, прохаючи візника для хворих родичів, які в цей історичний день хочуть також сказати своє слово, продемонструвати свою волю жити у вільній і щасливій Радянській Україні.

Молодий чоловік веде по сходах маленьку згорблену бабусю. Їй 84 роки.

— Звуть мене Сікорська Антоніна. Але,— додає з усмішкою,— не маю нічого спільногого з генералом Сікорським, що отаманув тепер з повним гаманцем у Парижі.

Я голосую сьогодні за приєднання Західної України до квітучої Країни Рад, де старим людям опіка та пошана.

Голосує польська революційна письменниця тов. Валентина Василевська. Її вітають виборці оплесками і любовно стискають руку.

У величезному залі української гімназії золотими буквами на червоних транспарантах горять виборчі гасла. Обіч буфет з часом і закусками. Члени виборчої комісії тт. Тисовський, Коцякова й Бохепок слідкують за порядком. Виборці швидко проходять до урн.

Незабутній, радісний день у житті віками знедоленої й уярмленої, а тепер вільної Західної України!

ПОЧИНАЄТЬСЯ СПРАВЖНЄ ЖИТТЯ

Рік 1936. Великий зал Львівського політехнічного інституту переповнений вщерть студентами. На трибуві струпкій русявий студент. Линуть його полум'яні слова протесту проти побоїв і насильств націоналістичних бандитів. Очі молоді палають вогнем зненависті до розбещених лицарів ножа і канчука, за якими стояв закон і опіка спорожнявлої шляхетської держави.

А через годину після нелегального мітингу в інституті знову полилася кров. Під ударами ножів і кастетівпадають на землю закривлені люди.

Цього ж дня в кабінет воєводи з'явилася делегація студентів. Вершитель долі воєводства похмуро звів брови. Його обличчя злісно перекосилося. З настороженою увагою слухав він слова русявого студента Топермана. Студент з обуренням оповідав про страхіття, які творяться у вищих школах, про те, що доньку видатного польського вченого головорізи скинули зі сходів другого поверху за те, що вона посміла протестувати проти погромницьких учників шляхетських молодчиків.

Воєводі досить. Він обриває слово протесту й великошанським жестом показує делегації на двері.

Нелегко довелося добувати студентові Фрідріху Топерману диплом інженера, а коли він вже мав його в кишені, почалося нове горе. Куди не звертався, скрізь йому відновідали:

— Праці немає.

Не було її для українців, не було для євреїв, не було й для тих поляків, яким чесність не дозволяла мовчкі поглядати на покривдену долю мільйонів. З цим злом треба було боротися. І бевробітний інженер Топерман розумів це прекрасно. Друковані ним на цикlostилі мопрівські відозви йшли на заводи, розповідаючи робітникам

про в'язниці і концтабори, де мучились вірні сини народу за його волю і щастя.

В перші дні війни інженера мобілізують і посилають на завод, що виробляє військові літаки. Від світанку до вечора падають бомби, земля здригається від їх смертоносних ударів. Жоден літак, жодна гармата не захищає робітників заводу. Командант заводу, полковник Зайончковський, викравши 1 000 000 золотих, кидає завод панікуюче, втікає. Інженер Топерман хоче рятувати кинутих робітників у солдатській формі і веде їх на схід. Під вогнем кулеметів довів він їх до Володимира-Волинського.

І в цей час єдина в світі армія, могутня армія робітників і селян твердими кроками входить в сонячний південь до Львова. Інженер Топерман, хоч втомлений пережитим, відразу береться за творчу роботу. Він не забуває, що українське місто не має ні води, ні світла, а вулиці поруйновані панами.

У приміщенні профспілки трамвайніків день і ніч кипить робота. В перші дні виконув її невеличкий гурт людей: Топерман, Лозинський, Герчак, Вось і Палька. А через деякий час було пущено в рух електростанцію, водопровод, трамваї. Інженер Топерман сидить над планами. В них він бачить майбутній Львів — квітуче соціалістичне місто.

Більшовицька мрія стає конкретним ділом. Вже сьогодні простягаються далеко за місто нові трамвайні колії, сотні безробітних одержують роботу, розширюється електрична мережа, поширюється бетонний завод. З кожним днем, зожною годиною гарячіше б'ється серце нового Львова.

В СІМ'Ї ЩАСЛИВОГО РАДЯНСЬКОГО НАРОДУ

Вчора відбулися збори робітників і службовців хлібопекарні «Меркурій». На ці збори зібралося більше 120 робітників, які з великим захопленням вислухали інформацію голови профспілки тов. Грош, про рішення позачергової П'ятої Сесії Верховної Ради СРСР.

Тов. Грош в своїй інформації сказав: «З цього історичного дня ми, трудящі українці, поляки, євреї, що були віками пригнічені польською шляхтою, стали повноправними громадянами великого Радянського Союзу!

З сьогоднішнього дня ми живемо в сім'ї щасливих радянських народів, під захистом робітничо-селянської Червоної Армії. Визволені робітники ѹ селяни Західної України розпочали нове, щасливе й радісне життя. Це життя знаходиться під охороною непереможної Червоної Армії.

В своїх виступах робітники ѹ службовці проклинали тяжке минуле життя, експлуататорів-фабрикантів, заводчиків, які віками висмоктували з трудящих останні соки.

Соціалістична держава — Радянський Союз подав нам, трудящим Західної України, руку братської допомоги, визволив нас назавжди з-під капіталістичного гніту.

З'єднавшись з народами великого Радянського Союзу, трудящі Західної України будуть будувати своє щасливе життя.

ВІЧНО ЖИТИМУТЬ В СЕРЦЯХ НАРОДУ

Кілька років тому я прочитав у газеті, що під одним подільським селом, в темну ніч, жовто-блакитні шакали розкопали могилу будьонівця, героя 1920 року, і розсипали кістки по полю. Не до смаку була польським жандармам любов і пошана народу до праху бійця легендарної армії Будьонного. Селяни прах бійця знову закопали вночі.

З 1914 по 1920 рік не одна армія топтала землю Західної України. Та вони залишали по собі лише смерть і руїну. Одне тільки військо користувалося любов'ю мільйонів народних сердець — військо, окрілене революцією, військо командарма Будьонного. Цієї любові пішо не могло вбити: ні 20 років розгнузданого терору, ні брехні, ні наклепи, що їх розповсюджували польські пані. Скільки живучості, скільки непереможної сили було в ідеї, що їх несла на своїх прaporах Перша в світі Кінна Армія робітників і селян.

В понурі тюремні вечори, коли сон не йшов на очі, по ліжках йшов народжений тугою шепіт. Це політичні в'язні з Волині й Поділля розмовляли про славний 1920 рік. В кожного з них залишилися в пам'яті ті легендарні дні. Незламна віра в те, що будьонівці ще вернуться, ще прийдуть, промчаться мов ураган по поневоленій шляхтою землі, щоб залишитись тут назавжди, жила в пих повсякденно, і чим більші були знущання озвірілих панських катів, тим більше дужчала ї міцніла ця віра. Ці надії народу на своє визволення здійснилися. Славні кіннотники разом з усією Червоною Армією пройшли через Збруч і визволили нас назавжди.

До смерті пам'ятатиме столяр Петро Безпалко будинок біржі праці. П'ять років простоював він біля нього, щоб одержати роботу. Але в панській Польщі доля не ласкава була для робітників і Безпалко, крім ударів поліцейської палиці, нічого не діждався.

А тим часом у сирій землянці на передмісті Левандівки животіла в зліднях його дружина, дитину мучили сухоти.

Зазнав такої недолі і Дідух Василь. Безсонними ночами, коли думки про завтра не давали спати, він падав в глибокий розпач. Він вирішив за всяку ціну рятувати свою родину і став продавцем. Не раз доводилось йому втіками від поліції, не раз сидів під арештом за те, що не було патенту. Цькований, він мерз від ранку до ночі на морозі, щоб тільки не дати загинути своїй дитині.

Андрій Вицесаний був три роки електромонтерським практикантом. Одного ранку його господар закрив майстерню, і з того часу хлопець не заробляв навіть золотого за цілий день праці. Минав рік за роком, а надії на одержання роботи не було.

Прийшли бурхливі, історичні дні, коли на вулицях Львова вперше вільно і могутньо залунав «Інтернаціонал». На повні груди дихнув народ, і закипіла творча праця. Широко відкрились ворота заводів перед безробітними.

Конституція Союзу Радянських Соціалістичних Республік, конституція сім'ї вільних народів, вступила в свої права.

Цим священним правом людини користується зараз і він, і Дідух, і Вицесаний, і багато-багато інших, тих, що їх панська рука викреслила була колись з списку повноцінних людей.

Раз у раз гудуть паровози у львівському депо «Схід», викочуються з-під скляного даху і, пахкаючи білими клубками пари, мчаться в синю далечінь. На одному з них іде кочегар Дідух. Його паровоз виблискув чистотою — це діло рук Вицесаного.

— Я столяр,— каже тов. Безпалко,— але, працюючи в паровоузному депо, мрію про те, щоб стати машиністом. І я буду вим. Адже тільки тепер відкрилося переді мною життя у всій своїй красі, і я став його безмежно любити. Хочу вчитися і буду вчитися, бо немає меж творчим праґненням у країні, де законом є Радянська конституція.

У ФАБКОМІ КРАЩІ РОБІТНИКИ

У червоному кутку фабрики сурогату кави «Суспільний промисл» відбуваються вибори до керівних профорганізацій. Напередодні виборів робітники грунтовно ознайомились із завданням радянських профспілок і технікою виборів.

Починається висування кандидатів у фабричний комітет. Одним з перших робітники називають прізвищем тов. Слободяна, який ділом, практичною роботою довів, що він заслуговує на довір'я робітничого колективу. Завідуючи складами сировини, він запровадив на своїй ділянці роботи зразковий порядок. Це дало йому можливість уникнути браку.

Діловито і вдумливо обговорюються кандидатури.

Робітники висувають кандидатуру колишнього голови фабкому тов. Гепика. Він за весь час своєї роботи працював не покладаючи рук. А ось робітниця тов. Пристай. Вона працює на фабриці з першого дня її існування і своєю роботою довела, що вона вірна дочка народу.

Фабричний колектив обрав собі комітет з кращих, передових людей, які виправдають його довір'я.

ЗАСТУПНИК ДИРЕКТОРА ЗАВОДУ

Вже 20 років працює тов. Гургаль Станіслава в хімічному заводі. В її батька — робітника було четверо дітей. Часто батько з смутком дивився на 13-річну Станіславу, коли вставала до схід сонця і йшла на роботу.

Згодом Станіслава Михайлівна вийшла заміж. Але через кілька років трапилося велике горе — чоловік її, через те що був українець, втратив роботу. Ціла сім'я жила з нужденого заробітку, що його давав власник хімічного заводу за важку роботу Станіславі Михайлівні.

Зараз Станіславу Михайлівну висунуто на посаду заступника директора заводу. Вона відчуває, яку відповідальну роботу доведеться їй тепер виконувати. Треба виправдати повагу і любов, з якою ставляться робітники до неї. Зв'язана тісно з робітничим колективом, вона прекрасно розуміє потреби робітників і потреби заводу, все їй тут знайоме: і люди, і машини. В її кабінет приходять робітники й інженери. Адже ж про все треба думати новим господарям заводу.

І Станіслава Михайлівна прекрасно справляється з своїм завданням. Не-дивлячись на те, що в неї буває щоденно до сотні відвідувачів, вона знаходить час, щоб поцікавитись усім, що діється на заводі.

— На заводі не ставало палива,— розповідає член заводському тов. Krakovський,— і деякі з нас уже бідкалися, що ж буде? Тов. Гургаль відразу ж подала пропозицію опалювати завод газом. І цей проект виявився реальним.

Новий заступник директора вміє перемагати труднощі. Вже з перших днів своєї роботи на новій посаді вона домуглася того, що завод забезпечено бензином.

Щоб упорядкувати контроль на виробництві, тов. Гургаль запровадила систему щоденних рапортів від керівників цехів.

Тов. Гургаль разом з новообраним завкомом опрацьовує проект розширення заводу. Незабаром буде побудовано олійницю. Коли робітник Дмитрів Михайло подав пропозицію про виробництво лаку для галошів, його ініціативу було пегайно підхоплено.

— Всі робітники нашого заводу почали нове життя. Адже немає в нас більше катів-капіталістів, і кожний робітник почував себе господарем заводу,— розповідає т. Гургаль.— Я горда, що мені, робітниці, доручено відповідальний пост.

Якось сказав мені мій син:

— Ти педавно ще плакала ночами над долею своїх дітей, а сьогодні вони працюють і вчаться. Зараз, мамо, коли дивлюся на тебе, слізки напливають мені на очі. Не знаю тільки, чи це слізки радості, чи гордості. Здається,— додав він з усмішкою,— що і гордості, і радості,— хвилююче розповідає Станіслава Михайлівна.

Лісисті горби, що оточують містечко Винники, прикри-
ті срібною шапкою інено. В морозному повітрі миготять
дрібні сніжинки і сідають на просторе фабричне подвір'я.
Чути глухе двигтіння машин. Рипнули двері, і з будин-
ку управління вийшла людина в сірій блузі. Це голова
робітничого комітету.

— Я шахтар Домбровського басейну,— розповідав
тов. Іван Крук.— У 1937 році мене арештувала польська
поліція, а суд покарав на 4 роки тюрми за те, що я від-
стоював право робітників на життя. Коли спалахнула вій-
на, мені вдалося визволитися з тарнівської тюрми, і тоді
я разом з іншими товаришами подався на схід. По дорозі
смерть не раз заглядала нам у вічі, та яке ж було наше
щасти і радість, коли ми дійшли до визволеного Львова.

Відразу пішов працювати до тютюнової фабрики, де
мене обрали головою робітничого комітету. Роботи було
багато. Протягом шести тижнів відремонтували фабричні
будинки, що зазнали руйнації під час війни, а сьогодні
фабрика працює повним ходом.

Більше того, коли до війни фабрика виробляла за день
1 500 000 цигарок, то тепер виробляємо 4 600 000.

Йдемо східцями до машинного відділу. Тут все в рит-
мічному русі. Почувається творче піднесення серед робіт-
ників.

— У вас тут і раніше працювало стільки робітників?

— До війни було їх лише 312 чоловік,— відповідає
член робітничого комітету тов. Петро Лучанський,— а те-
пер працює 487. Безробіття в нашому містечку майже лік-
відовано.

— А ви давно тут працюєте?

Старий робітник відтворює в пам'яті. Збіглися зморшки
на обличчі.

— Останню зарплату брав я тут 18 років тому. Тоді сказали мені, щоб я більше на роботу не з'являвся, бо на мое місце прийде інший, більш підходящий. Довгі і тяжкі були роки моого безробіття, але тепер прийшли такі прекрасні часи, що я не думаю про пережите горе.

Справ у товаришів з комітету дійсно багато. Треба по-всякденно дбати про поширення виробництва, про постачання робітників харчами, паливом.

Незважаючи на те, що вороже охвістя шкодить, як тільки може, розгортається ударницький рух.

Першою хоробрю була тут 17-річна робітниця Ірина Кирилійза, дочка бідного кравця, яка працює в пакувальній цигарок. Вона перша перевиконала норму на 25 процентів. Її слідами пішли незабаром інші дівчата — Вінська, Загачевська, Баранська. Наполегливість і ентузіазм тов. Кирилійзи відзначено тим, що її премійовано 500 карбованцями та відбудовано зруйновану під час війни хату. Цими ж днями її, як кращу робітницю фабрики, обрано до складу фабкому.

Чимале підвищення продуктивності праці помічається і на цигаркових машинах. Забулися старі, доволінні норми, коли робітник за одну зміну виробляв 240 тисяч цигарок. Робітники Роговський, Максимів, Поліховський і Венгжий далеко позаду залишили ці норми і виробляють за зміну 312—320 тисяч штук цигарок.

У просторіх кімнатах клубу містяться читальня, шахматний і більярдний зали, радіоприймач. Поруч відремонтований робітниками великий зал фабричного кіно на 300 місць. Сьогодні тут демонструють «Наталку Полтавку».

Робітники закіпчують ремонт будинку для дитячих ясел і дитячого садка.

Мороз міцнішає. Тов. Крук горить від холоду і дбайливим поглядом оглядає фабрику.

— Гарних людей вирощує Радянська влада,— радісно посміхаючись, каже тов. Крук.— Прекрасні будуть люди, і буде життя наше неначе казка.

Робітничий колектив Львівської оптично-механічної майстерні активно готується до виборів. У приміщенні червоного кутка щодня відбуваються бесіди про Конституцію і Положення про вибори. Робітники й робітниці живо цікавляться бесідами, подають питання, розгортається жарве обговорення. Агітатор — голова завкому тов. Краєвський — відповідає вдумливо і добре. Він всього три місяці працює в майстерні, а вже здобув довір'я і любов робітників.

Фрезеровиця Михайлина Рубашевська сідає на заняттях в перших рядах і жадібно слухає агітатора. Це так недавно вона мала звичай сідати в далекому кутку. Тепер позбулася отрути, що нею довгий час кормили серце дівчини колишні власники заводу, і сьогодні, коли вона побачила, яке щастя, які осяні перспективи принесла їй Радянська влада, її очі світяться радістю. Вона зараз горда за те, що вона повноправна громадянка великої СРСР — Батьківщини трудящих.

Фрезеровиця Михайлина Рубашевська стала перевиконувати виробничу норму на 140 процентів, стала працювати чесно на славу своєї Вітчизни.

В майстерні працює 10 агітаторів, а між ними кращі в кращих — т.т. Голіновський, Червівський, Геллер, Ільєвич, Красвський і Гвоздецький.

Ознайомившись з Указами Верховних Рад про день виборів, робітники оптично-механічної майстерні почали швидкими темпами підвищувати продуктивність праці. Вони зустрічають день виборів новими прекрасними перемогами.

В порівнянні з минулим місяцем ширше розгорнулося соціалістичне змагання, значно зросли показники роботи.

Робітник Станіслав Каспшак перевиконує норму на 240 процентів, Вікентій Ляхович — на 164 проц[ентів], Маріян Вапат — на 188 проц[ентів], Аптік Сеніцький — на 174 проц[енти], Леслав Постула — на 140 проц[ентів]. За їх прикладом йдуть Михайлина Рубашевська, Іван Кшишталович, Владислав Цалий, Болеслав Зьомек.

ЗУСТРІЧ КАНДИДАТА В ДЕПУТАТИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ СРСР З ВИБОРЦЯМИ

В гарно оздобленому приміщенні клубу робітників Львівського пивоварного заводу на першому плані крається великий напис: «Привіт нашому кандидатові Вапці Василевській». Тут зібралися робітники і робітниці па зустріч зі своїм кандидатом у депутати Верховної Ради Союзу РСР. У напруженій тиші головуючий відкривас збори і заявляє:

— Слово надається тов. Василевській.

Письменниця помітно зворушена, але голос її звучить твердо. Вже після перших її слів почувається живий, сердечний зв'язок між робітниками і їх кандидатом.

— В нашій пам'яті свіжі ще часи шляхетського панування, часи народного горя. В країні пригнічення і безправ'я, якою була версальська Польща, робітники і селяни були зведені панами до рівня робочого скоту, щоб віддавати свої сили, своє здоров'я ненаситним павукам-капіталістам. В Польщі безробіття було хронічним явищем. Тільки у Львові нараховувалось 50 тисяч безробітних, і не було ніякої надії на те, що пі люди одержатимуть коли-пебудуть роботу. В Радянському Союзі безробіття не існує. Там не людина шукає працю, а праця людину. Дякуючи заходам Радянської влади безробіття у Львові тепер майже ліквідовано.

Польські капіталісти та їх підлабузники травили поляків на українців, білорусів і євреїв, вони робили все, щоб роз'єднувати сили трудящих і таким чином краще утискувати їх. В країні Рад національних різниць немає. Під час моєї поїздки до східних областей України я переконалася, що в Радянській країні живуть дійсно вільні, дійсно нові люди...

Ці люди безмежно люблять свою соціалістичну Батьківщину і віддано, героїчно працюють на благо всього

трудового народу. Вони не знають національних різниць.

В Польщі понад мільйон дітей не павчалося в школах, бо шкіл було надто мало. Це були діти робітників і селян. В СРСР кожна людина має право вчитися безкоштовно. Я бачила там школи і університети, де одержують освіту мільйони дітей трудящих. Ними піклується держава, вони забезпечені стипендіями і гуртожитками. Я зустрічала колишніх робітників, що вчилися без відриву від виробництва, і згодом стали інженерами, лікарями тощо. В Києві я познайомилася з директором кінофабрики, який був колись слюсарем. Сьогодні він видатний спеціаліст.

Зараз я удостоїлась честі бути вашим кандидатом в депутати Верховної Ради Союзу. Я маю право сміливо і одверто дивитись вам у вічі, бо я боролась за справу робітників і селян. Я буду і надалі віддано служити народові і працюватиму всією душою, всім серцем, щоб виправдати ваше довір'я.

Зараз закликаю вас, товариші, розгорнути живу агітацію за масову участь у виборах. Треба повести нещадну боротьбу з ворогами, з недобитками капіталістів, поміщиць та офіцерією, з усією тією паволоччю, що сьогодні крадькома виходить з своїх сковищ, щоб шкодити нам. Цим ворогам мусимо дати нищівну відсіч.

Далі слово надається тов. Брін:

— Книжки тов. Василевської були в кожній робітничій хаті. Її твори підбадьорювали, будили бажання боротися за повалення клятого капіталістичного ладу. Тому народ палко любив свою письменницю, яка весь час мужньо і сміливо протестувала на мітингах і в пресі проти всього, що чинила шляхта над трудящими.

З промовами виступили також тт. Йонас, Галан, Яремко, Фрілендер і Кіршнер.

На закінчення зборів слово одержав робітник тов. Лотоцький.

Він з теплими словами звернувся до письменниці:

— Товаришко Василевська, запевняю, що всі робітники пивоварного заводу голосуватимуть за вас,— і міцно потиснув її руку.

П'ятирічний Євген Шпак був хворий, у цьому не було ніякого сумніву. Хлопчик з кожним днем худнув і блід, а під час обіду він ледве доторкався до страви. Коли пішов до лікаря, вона, подивившись на нього, сказала:

— Зіпсував собі шлунок.

Але цей діагноз виховательку дошкільнят тов. Кошуцьку не заспокоїв, і вона повезла дитину до спеціаліста. Виявилося, що малий Євген має запалення легенів.

В дитячому будинку на Кадетській вулиці вчинився шум. Хворого хлопця оточили дбайливою увагою працівники будинку. Вихователька групи, в якій був Євген, негайно перервала відпустку. Лікар сказав, що хворий не повинен лежати, тим-то тов. Шпира всю ніч носила його на руках. А як минув другий і третій день, вона побігла з радощами до директора, щоб заявiti йому:

— Євген Шпак буде здоровий!

Директорові будинку тов. Якову Антоновичу Мегердичеву всього 28 років, проте він уже видатний педагог і головне — прекрасна людина, яку з щирою любов'ю згадують колишні питомці тов. Мегердичева — іспанські діти з Одеського дитячого будинку. Коли він з'являється між дітьми, вони вітають його радісним: «Здрастуй, товаришу директор!» І в одну мить обступають його тісним колом. Діти бідноти, сироти, вся п'ятсотголосна дитяча маса горить любовно до директора, який і посміється з ними, і пожартує, і дасть пораду, а коли трапиться — дитина захворіє, він і кілька разів на день відвідає її, пильно дбаючи про те, щоб нічого їй не бракувало.

Інакше, зовсім інакше було колись. Директор, грізний, насуплений, проходив по залах, а діти боязно тулились по куточках. Монахині нечутно сновигали коридорами, і

коли їм щось було не до вподоби, вони проводили злякану дитину до порожньої кімнати і там карали важким гумовим канчуком.

Діти мусили трохи не весь день молитися до певідомого бога, кланячтити в нього милостині і дякувати за свою пужду й приниження. До своїх христолюбивих вихователів вони мусили бути безмежно покірливі і побожно цілувати їх пухкі руки. «Матечки» щодня нагадували нещасним дітям, що тільки дякуючи панській ласці вони не тиняються безпритульві по місту і за те вони повинні до кінця вірно служити панам.

Не було дитині і трьох років, як їй прищеплювали національну ненависть до українців і єреїв. Ці проповідниці християнської любові були запеклими шовіністками. Коли батьки-українці приводили сюди дитину, їм ставили умову: або дозволять дитині змінити національність на польську, або її виженуть. Про те, щоб прийняли до будинку єрейських дітей, не могло бути й мови.

Здоров'ям дітей ці богоугодниці піклувалися пайменше. Показники смертності немовлят за той час дають дуже непривабливу картину. Наприклад, у 1936 році вмерло їх 30 процентів.

Сьогодні діти оповідають про своє гірке життя в мінуполому на сторінках стінної газети.

Культурно-масова секція влаштовувала вечори художньої самодіяльності, організовувала культоходи в театри, кіно, па заводи й фабрики. Працює спортивний гурток, діти забезпечені лижами, санками; зараз гурток вживає заходів, щоб придбати і літнє спортивне приладдя. Найближчим часом буде розширено слюсарську, столярську і палітурну майстерні. Санітарно-гігієнічна секція дбає про чистоту дітей, наглядає за порядком у приміщеннях, секція господарська турбується про одяг і взуття.

Малі громадяни дитячого будинку з радістю відвідують підприємства. Коли вертаються з прогулянки, довго і вдумливо обговорюють те, що бачили. Вони вчаться шанувати працю — це перше право і перший обов'язок вільного громадянина Радянської країни. Ці ще недавно затуркані діти стали сміливими і відвертими. Підпорядковуючись свідомій дисципліні, вони цінять і люблять не тільки своїх вихователів. Для кожної дитини дорогою стали доля і честь всього дитячого колективу. Вони разом працюють і разом радіють своїм успіхам. Коли ж тра-

питься, що хтось з пих поступить печеспо, такий вчишок плямус вся дітвора.

Надвечір 11-річний Антон Гжеб забився в куток їdalьні й гірко-гірко плаче. До нього підходить вихователька тов. Узданська.

— Що таке трапилося? — питает.

— Хтось з'їв хліб з мармеладом,— ридає хлопець.

— Не плач! Дам тобі другий шматок хліба.

— Не хочу. Не жаль мені хліба, тільки сором за товариша серце мені крас,— відповідає крізь слізи хлопець.

В будинку працює зараз 26 вихователів і виховательок. Це здебільшого люди нові, які віддано і любовно вирощують молоде радянське покоління. Але в їй поміж вихователями люди, які своїм чесним ставленням до праці довели, що вони достойні викупувати свій відповідальний і почесний обов'язок. Це в першу чергу стосується тов. Кібіляка, одного з кращих працівників будинку.

Зараз у дитячому будинку доводиться боротись із запачними труднощами. Через недбайливість деяких працівників відділу народосвіти будинок не забезпечені достатнім паливом, і через це вже декілька днів підряд діти не вчаться в школі. М'ясокомбінат чомусь дуже погано постачає дітей м'ясом і жирами. Ці неподобства мусять бути припинені. Згадані установи повинні зробити все можливе, щоб дитячі будинки були пайближчим часом повністю забезпечені харчами і паливом.

В панській Польщі кожен новий твір Ванди Василевської був подією для найширших мас читачів — трудящих. Її повісті хвилювали, створювали нові перспективи, запалювали робітників і селян на боротьбу за хліб, за волю, за владу.

В ті часи треба було мати відвагу, щоб сказати озвірілим володарям Польщі відверто мужнє слово правди. І Василевська цю відвагу мала. На неї в піною в роті накидалися фашистські писаки й прокурори, цькували її і змуцьвались. Кожен її крок негайно записувався в поліційних актах.

Пам'ятаю, як у сонячний травнений день 1936 року Ванда Василевська виступала на Конгресі оборони культури у Львові. Я бачив, в яким захопленням приймали робітники її натхненні слова протесту проти дикого кривавого насильства шляхетської влади над багатостраждальним пародом Західної України. Для мене не було тоді суми іву, що переді мною одна з тих небагатьох письменників, які удостоїлись найбільшого щастя — любові народу.

На цю любов Ванда Василевська заслужила. Тому тепер, коли парод західних областей України готується до історичного свята — виборів, він не міг забути автора «Батьківщини» та «Землі в ярмі». Радість, з якою трудячі підтримують висунення її кандидатури, найкраче свідчить про те, що парод і тільки парод може оцінити все те, що в людині є найкраще і найбільш благородне.

Ванда Василевська буде достойним депутатом Верховної Ради СРСР.

На півморговому клацтику подільської землі жило їх семеро: батьки й п'ятеро дітей. Між ними наймолодша — Маруся. Життя не було — хоч не згадуй. Прийшла світова імперіалістична війна, і не стало батька, скоро померла й мати. Розбрехлися діти хто куди — добрих людей шукати. Гірко бідували вони, коли ще жили батьки, а тепер життя їх мукою стало. Проте Марія не здавалась, вона вірила, що прийде день визволення, прийдуть часи, в яких і вона, і тисячі-тисячі таких, як вона, раз і навжди позбудуться алмінів і горя.

У 1933 році Марія Зубрицька працює у швейні за 6 алотих тижнево. Її чоловік — робітник асепнізаційного підприємства — заробляє ще набагато більше. Вони обов'язуються від міряться зі своєю долею, але затискають зуби і пробиваються через життя як тільки можуть.

«Почекай, Маріс, буде ще іпакше», — казав Марії чоловік в особливо тяжкі хвилини.

І коли прийшов день 15 квітня 1936 року, він вийшов разом з дружиною на демонстрацію, щоб на весь голос сказати, що далі мусить бути інакше. Залунали постріли, попливала вулицями Львова кров сотень убитих і поранених. Опинився і Степан Зубрицький під поліційним чоботом. Немилосердно скатований, він довго лежав в госпіталі, а як виписали його після операції, сказали: до самої смерті будеш калікою.

Це був для Марії пайбільший удар за все її бідне життя.

Нарешті прийшла воля. Марія немов удруге народилася на світ. Вона бачить, що ті, які були нічим, стали насправді всім. Вперше у своєму житті злідарка впізнала, що таке щастя. Перед будинком профспілки трамвайніків зібралися жіпки, між ними Марія. Вони входять

одна по одній у будніок і пишуть заяву: «Прошу прийняти мене на роботу в Трамтрест».

Минув тиждень, і одного сірого осіннього ранку з де-по впіхав трамвай, па якому кондуктором була Марія. Важко було їй працювати в цей день, хоч і помагали товариші, бо складна робота кондуктора, а досвіду у Марії не було жодного. Зате було палке бажання: працювати для Радянської влади, для народу. А це значить — працювати віддано і чесно.

Марія Зубрицька зпасе, що багато залишилось по павах у Львові всякої печисті, яка рада була б ощукати робітничо-селянську владу, обманути її. Минув місяць, другий, і про Марію почали говорити в тресті. Касир депо, побачивши перед собою цю малу жінку з яскравими очима, зпасе, що вона несе їйому більше грошей, ніж хтось іп-ший. Наприкінці місяця січня, коли бухгалтер закінчив рахунки, він підкresлив у списку прізвище Зубрицької червоним олівцем. Її збір складав удвічі більше, ніж середній збір кондуктора. Відійшов у минулє ще один місяць, і бухгалтер сказав директору: в лютому Зубрицька здала в касу 4470 крб. і 20 коп. Це рекорд!

І Марію премійовано. Вона здобула таким чином у лютому подвійну плату і незрівнянно більше — пошану робітничого колективу тресту. Вона зараз кращий працівник руху. В той час як середній збір кондуктора за день складав 90—130 крб., вона домоглася 280 крб. денного збору.

«Все мое життя,— каже Марія,— було лише працею, але тільки тепер я люблю її, люблю так, як люблю мою чудову Батьківщину — державу серпа і молота. Сьогодні визволена радянська жінка, і за це щастя, за цю велику честь віддачу партії і рідній Радянській владі. Тепер я працюю добре, завтра — працюватиму ще краще».

Над містом висіла ще темна березнева піч, коли з гуртожитку студенток університету вийшло 70 дівчат. Розгорнувши червоний прапор, вони пішли вулицями з бандерою піснею.

В дверях дільничної виборчої комісії № 27 на вул. Дверницького їх привітав голова комісії тов. Климкович:

— Здрастуйте, рапні пташки, дорогим гостям ми раді! Але я вас повинен розчарувати: ви не перші...

— Перший прийшов я! — сказав гордо 65-річний робітник кіно «Палас» тов. Василь Федорчак.

Стрілки годинника посувуються сьогодні якось особливо помалу. Ось ще десять хвилин залишилося до шостої години, ще шість, ще п'ять, врешті голова комісії, звертаючись до виборців, урочисто заявляє:

— Поздоровляю вас, товариші, з всенародним святом, з днем перших на оновленій землі виборів у соціалістичний парламент.

Одна по одній голосують дівчата з гуртожитку. Студентка III курсу Дорота Вайзель розказує:

— За панської Польщі я прослухала в Львівському університеті два курси філософського факультету. Це були роки страхітливих, диких змущань над гідністю людини. Коли я йшла на заняття, я ніколи не знала, чи повернуся в них жива і здорована. На самий спогад про часи гніту і терору стає мені моторошно.

Тепер я вільна, тепер я щаслива. Радісно живе наш студентський колектив у гуртожитку і радісно працює. Ми склали договір про соцзмагання з колективом студептів гуртожитку по вул. Коперника. Я певна, що в цьому змаганні наш гуртожиток буде переможцем, якщо всі наші дівчата вчитимуться так наполегливо, як учаться

наші кращі агітаторки Іда Кац та Ніна Якубович. Сьогодні ми вперше в своєму житті голосуємо, вперше йдемо до справді демократичних, справді вільних виборів. Ця честь покладає на нас обов'язок високо піднести звання радянського студента. І ми це здійснимо.

Двірник будинку № 1 по Стрийській вулиці тов. Іван Яковлевич Ленишин уже о 5-й годині ранку збудив свою сім'ю і почав святково одягатися. Точно в пів до сьомої він з'явився в приміщенні комісії з сім'єю і всіма хатними робітницями будинку. Разом 10 чоловік.

— Вся бідnota з Стрийської № 1 одностайно проголосувала! — каже, посміхаючись, тов. Ленишин, і нараз його обличчя став серйозне і вдумливе. — Коли на наших спинах сиділа польська шляхта, я тричі збиралася голосувати, і мені тричі заперечували право на голосування. А сьогодні я одержав те право, гордий цим і радію, бо прийшов день, коли я, і мої діти, і весь трудовий народ посилає до робітничо-селянського парламенту своїх кращих братів і сестер по класу.

Тут голос старого двірника зломився і по зораному зморшками обличчі попливли слези.

— Не дивуйтесь, що я плачу, — сказав. — Це перші в моєму житті слези радості.

Від початку голосування минуло 40 хвилин, і за той час комісією було нараховано 142 чоловіка, що вже встигли проголосувати.

Десята година 45 хвилин. На виборчій дільниці № 27 Червоноармійського району проголосувало вже коло 700 чоловік. Між тим напливають нові лави виборців, щоб з бюлетенями в руках продемонструвати відданість визволеного Львова своїй прекрасній соціалістичній Батьківщині і великій партії Леніна.

Фрезеровщик Ковальський — один з кращих передових робітників Львівської оптично-механічної майстерні. Хоч йому небагато — понад 20 років, він уже добре оволодів технікою виробництва і набагато перевиконує норму. Він вже став ініціатором соцзмагання поміж окремими робітниками.

Ще торік тов. Ковальський заробляв, як учень, 3—5 грошей за годину праці.

А в березні цього року його місячний заробіток становив 100 карбованців.

— Я тільки тепер переконався, скільки радості дас людині творча праця, праця для себе, для народу, — каже тов. Ковальський, — і горю бажанням віддати всі свої сили будівництву соціалізму.

Кращим токарем майстерні є молодий робітник Зигмунд Шмігельський. Дякуючи новим методам праці він домігся значного перевиконання норми. Замість того, щоб деталь закладати в патрон, він спорудив спеціальний диск, який прискорює процес обробки деталей та підвищує їх якість.

Водночас тов. Шмігельський — один з кращих активістів. Як член культурно-освітньої комісії він організував у майстерні гурток художньої самодіяльності,

Надзвичайно серйозним ставленням до праці відзначається токар Маріян Пусярський. Це скромний, тихий юнак, який по-майстерному ущільнює свій робочий час.

— Я ще не бачив, щоб верстат, на якому працює тов. Пусярський, будь-коли «відпочивав», — каже голова заводу тов. Олександр Красевський. — Дякуючи такій наполегливій роботі, тов. Пусярський перевиконав у лютому норму на 150 процентів.

Коли педавпій учень, а сьогодні токар Станіслав Панкевич познайомився з новими нормами, він один з перших доказав, що цю норму можна не тільки виконати, але й перевиконати.

— Серце радіє, коли дивишся на нашу молодь,— говорить директор майстерні тов. Куніч.— Таких ентузіастів праці може вирощувати лише країна соціалізму.

До кабінету керівника трамвайних майстерень увійшов слюсар Йосиф Хоростковський і поклав на столі якийсь залізний предмет.

— Мій винахід, пане інженер. Новий тип перехрестя, який дозволяє одній людині виконувати роботу за шістьох. Він дає також чимале заощадження матеріалу.

Інженер з іронічною посмішкою взяв предмет у руки. Але чим більше до нього придавлявся, тим серйозніше ставало його обличчя. Врешті сховав модель у шухляду і сказав:

— За цю штучку каса виплатить вам 15 злотих. Але нікому про це ані слова, а то... знасте...

Побоюючись, що втратить працю, він мовчав, хоч серце його було сповнене гнівом ображеної людини.

Коли в листопаді минулого року було організовано комісію винаходів і вдосконалень виробництва, перший з'явився перед нею тов. Хоростковський.

— Приношу вам, товариші, мій новий, вдосконалений тип перехрестя. Він дасть ще більше заощадження матеріалу, ніж перший, і дозволить ще більше розвантажити мережу, бо на 60 процентів легший від теперішнього.

Тепер тов. Хоростковський готове нове вдосконалення. Він мріє про те, щоб стати інженером, і збирається вступити восени в політехнічний інститут.

Чимало роботи має зараз комісія винаходів і вдосконалень. Ростуть лави новаторів, людей, для яких праця стала справою честі. Кожен з них горить бажанням допомогти рідній Радянській владі в соціалістичній перевбудові колишнього відсталого краю.

Цієї зими було чимало випадків, що осі трамвайних вагонів тріскали від морозу і перевантаження. Це була для Трамтресту велика втрата, бо па місце кожної

зламаної осі треба було давати нову. Тоді слюсар майстерні Алойзій Клишевський склав комісії проект з'єднання двох частин зламаної осі за допомогою спеціальної зварювальної конструкції. Довго думали члени комісії, поки вирішили пустити вагон па такій «латаній» осі. Від того дня минуло два місяці, які показали, що відремонтована вісь працює пе гірше нової. Тов. Клишевський одержав 500 крб. премії.

Передове місце серед винахідників Трамтресту належить також робітникам, братам Слівінським. Один з них, Михайло, поставив перед собою завдання припинити аварії, що траплялися внаслідок псування повітряного гальма. Це завдання він виконав, спорудивши спеціальну ручку для гальма. Як виявили досліди, його винахід збільшує безпеку руху і зменшує зжиття бронзових втулок.

Другий брат, Казімір, запроектував зцепку кабелів, які проведені під кузовом вагона, у спеціальних скриньках. Це в чималій мірі полегшує ремонт пошкоджених частин. Робітник Болеслав Маялько сконструював пристрій для регулювання струмоприймачів. Досі роблено це на даху вагона, сьогодні — в майстернях. Це дас чималу економію часу.

Токар Антін Манталеж знормалізував підшипники, спорудивши для них сталеву вкладку. Бригадир слюсарського цеху Йосиф Фільо разом з робітниками Ідзікевичем і Клишевським удосконалив кондукторські щипці, зробивши їх легшими і більш практичними.

Цими днями Наркомат комунального господарства УРСР надіслав телеграфом працівникам Львівського Трамтресту подяку за зразкову, ударну роботу. В цій прекрасній роботі одне з перших місць займають робітники-винахідники, робітники-конструктори.

Сім місяців тому депо «Захід» нагадувало величезне кладовище паровозів. Порозбивані, покалічені бомбардуванням, вони стояли довгими шеренгами і ржавіли на осінньому дощі, створюючи потрясаючу картину розрушувальної сили війни. Одного дня в депо прийшов молодий залізничник з невеличким портфелем у руках. Він обійшов порозвалиовані цехи, а потім зупинився на путях, де тулілися один до одного хворі паровози. Залізничник свиснув, і на його свист з паровозних будок піднялася в новітря зересклива хмара горобців.

— Погана справа! — сказав залізничник і цього ж вечора вявся за роботу.

Минуло кілька днів, і робітники почали з великою повагою ставитись до свого нового керівника — інженера Миколи Никифоровича Каховкіна, який умів, коли треба, 7 днів не покидати депо, працюючи так, як ніхто тут ще ніколи не працював.

В кабінеті начальника дніми і ночами кипіла напружена робота. Микола Никифорович протягом кількох днів встиг організувати біля себе міцний актив, який допомагав йому воскресити напівмертвий паровозний парк. Це була не тільки важка, але й складна робота, що вимагала планового підходу. Для контролю роботи й запровадження оперативності тов. Каховкін проводив виробничі наради. Замість хаотичного розподілу функцій, так характерного для колишньої панської Польщі, він організував комплексні бригади по ремонту. Беручи активну участь в агітаційній роботі, начальник депо створив класово-свідомі, здорові кадри в місцевих робітників, які ударною працею допомагали вдійснювати план ремонту.

І нарешті одного січневого морозного вечора Микола Никифорович повідомив управління Львівської залізниці, що плановий ремонт — 90 процентів усього паровозного парку — закінчено повністю. Колишнє паровозне кладови-

ще зникло. Чистенікі, гарно полаковані локомотиви покотились по радянській землі. Син чорнороба, слюсар-висуванець Микола Никифорович Каховкін свій черговий іспит здав блискуче. Нещодавно начальник депо одержав наказ № 78 п., в якому Нарком пропонував приймати всі 100 процентів паровозів у промивочний ремонт. Тов. Каховкін з цим завданням справився прекрасно. Прийом і випуск паровозів оформляється за його розпорядженням спеціальним актом. Це посилює контроль за якістю ремонту паровозів і гарантує пробіг від промивання до промивання без промивочного ремонту.

Чималий поштовх до підвищення продуктивності праці дала нова, впорядкована тов. Каховкіним, система заробітної плати, яка діяла до запровадження прогресивної зарплати. Завдяки цьому машиніст Гжешук, що до війни одержував 280 злотих, заробив за останній місяць 1343 карбованців. Машиніст Хміра, який раніше мав тільки 190 злотих, одержав 1246 карбованців.

За шляхетських часів мало хто знати у депо «Захід» слюсаря Подольняка. Та й сам він, як один з небагатьох тут робітників-українців, не хотів кидатись начальству в вічі. Так було, поки не прийшла Червона Армія і не поцікавився затурканням слюсарем інженер Каховкін. Шляхом особистих бесід Микола Никифорович домігся того, що тов. Подольняк став одним з передових робітників депо. Сьогодні його висунуто на посаду майстра.

До війни не працювала в депо ні одна жінка, а зараз їх тут налічується 70 чоловік. Вони дають кращі зразки роботи. Чи це найкультурніший вигляд мас паровоз ОЛ-86, де кочегаром Тетяна Шумлянська.

Інженер Каховкін одержує щодня чимало кореспонденції. Часом у пачках службових листів він знаходить листи, адресовані знайомим почерком. Це відгукуються його рідні брати: інженер-будівельник Євген, технік-будівельник Петро, курсант артилерійського училища Володимир і головний бухгалтер крупнішого бурякового радгоспу «Тракторист» — Іван. Всі вони пишуть про свою захоплючу роботу і поздоровляють брата з новими перемогами. Микола Никифорович гордий за своїх братів, таких, як він, дітей нуждаря-чорнороба, з яких Жовтнева революція зробила будівників нового, сповненого щастям життя, палкіх патріотів соціалістичної Вітчизни.

Паровоз ТУ 23-434 чекає на відправку. Машиніст Павло Данілін перед черговим рейсом дбайливо оглядає машину. Дзвінко відповідають колеса на удари молотка — можна рушати вперед. Тов. Данілін ховає в кишенні путівку і повертає ричаг: великоваговий поїзд залишає станцію. Черговий по станції записує в журнал, що поїзд, який веде тов. Данілін, відправився точно по графіку.

Тов. Данілін строго дотримується графіка. В дорозі він за ним пильно слідкує. Топка заїдалегідь прочищена, казан працює добре, систематична продувка паровоза виключає несподіванки. Всі ці заходи гарантують великий міжпромівочний пробіг.

Вугілля — це чорне золото, і тов. Данілін знає йому ціпу. Він знає також, що правильний догляд за казаном дає чимало заощадження цього цінного палива. Економлячи його, він домігся серйозного успіху. Протягом одного місяця заощадив 11 тонн вугілля.

Щораз швидше біжить повз телеграфні стовпи поїзд. Тов. Данілін змагається за одержання Переїдного Червоного працора з машиністом Петром Тулаєвим, який працює на паровозі ТУ 23-649. Іхні паровози мають одинаковий вигляд, обидва вони цілком справні. Але технічна швидкість у них неоднакова, і тов. Даніліну доведеться ще добре попрацювати, щоб перемогти свого товариша по роботі.

Працюючи в східних областях України, тов. Данілін звик до автоматичної сигналізації. Він знає, що, поки її буде створено на Львівській залізниці, треба в дорозі уважно дивитись перед собою. Наближаючись до станції, він трохи гальмує поїзд і пильно придвигляється до стрілок. Зараз же за станцією він дає машині повний хід. Таким чином, вдається йому не тільки уникнути ава-

рії, але й підвищити норму середньої технічної швидкості.

Ми маємо одна, друга година, і, нарешті, поїзд вупиняється на вузловій станції. Черговий записує: поїзд, водієм якого є тов. Данілін, прибув, не порушивши в графіка ні хвилини. Тов. Данілін за 25 днів закінчив свій черговий 13 рейс, перевізши за цей час 6310 тонн вантажу попад норму.

Чимало славних машиністів є в депо «Схід». Чимало прекрасних суперників у змаганні мають тт. Данілін і Тулаєв. Машиністи Знайченко, Каргін і Чайковський, які водять пасажирські поїзди на паровозі ОК 22-100, працюють без вайду в депо, точно дотримуючись графіка. Готовуючись до першотравневого свята, вони закінчили 18 квітня 5000-кілометровий пробіг паровоза і поставили його на промивку без єдиного пункту ремонту, за винятком промивки казана.

— Я зробив 3800 кілометрів без промивочного ремонту, — розповідає своїм товаришам по роботі машиніст Данілін. — Але ж є машиністи, які роблять і по 5000 кілометрів. Тим-то в чергових рейсах я прикладатиму всіх зусиль, щоб не тільки догнати їх, але й перегнати. В цьому немало допоможе мені другий машиніст мого паровоза тов. Григор'єв, який взяв на себе таке ж зобов'язання.

ДЕ БУДУВАТИ ВУГІЛЬНІ ШАХТИ

У цьому році має бути збудовано 17 шахт, які даватимуть країні по 50—60 тисяч т бурого вугілля на рік. Як же здійснюється це важливє завдання? Зовсім незадовільно. Трест «Львівуглерозвідка» повинен був передати Львівшахтобудові план для закладення п'яти першочергових шахт. Але минали тижні, місяці, а Шахтобуд не одержував жодного геологорозвідувального плану, який би давав ясність, де починати будівництво.

Про незадовільну роботу Львівуглерозвідки вже стояло питання в обкомі КП(б)У. 17 березня обком партії виніс спеціальне рішення, в якому персонально зобов'язав начальника Львівуглерозвідки тов. Верболова негайно подати Шахтобудові план розвіданих ділянок для закладення шахт. Тов. Верболов зобов'язався виконати це рішення, обіцяючи підготувати до 8 травня 8 шахтних дільниць. Проте і на цей раз слова його розійшлися з ділом: ділянки не підготовлені.

Причину незадовільної роботи тов. Верболов пояснює відсутністю бурильного устаткування, зокрема креліусів, аварійних інструментів і головне — кваліфікованих кадрів. Безперечно, у цьому є частина правди. Але це нітрохи не зпімає відповідальності з тов. Верболова за стан, що створився.

Візьмемо підготовку кадрів. Чи в цьому випадку треба було чекати, поки прибудуть кваліфіковані робітники з центру. Адже підготувати місцеві кадри можна було б протягом зимових місяців. Чомусь-то не підготовляли. А зараз створився такий стан, що коли б і прийшли, напрещті, бурильні верстати, на них не було б кому працювати, бо випуск перших курсантів Львівської гірничої школи буде тільки в червні. .

Така діяльність Львівуглерозвідки, без сумніву, затримує роботу працівників Шахтобуду, які і сьогодні не знають, в якому саме місці закладати шахту.

Але ѿ Шахтобуд мало приділяє уваги тим шахтам, які вже закладені і здані в експлуатацію. Між тим деякі з них працюють незадовільно. У роботі Золочівського шахтоуправління панує певний хаос. Начальник шахтоуправління тов. Борін рідко з'являється на промислах, ніхто з робітників його там не знає. Бригади по добуванню вугілля не укомплектовані. І це тоді, коли на цій шахті чудовий робітничий колектив, який при добрій організації праці показував би більшовицькі зразки в роботі. Але в тому-то ѿ справа, що цієї організації там поки що немає.

Г. Ярославенко.

6

В кімнаті двірника Михайла Думи сьогодні тіснувато. Народу війшлося стільки, що й пройти нікуди. І самі довколишні двірники: в 26-го номеру, 28-го і навіть з другого кінця вулиці с стара двірничка.

Господар хати сидить на ліжку. Його сиві очі поглядають із задумою у вікно.

— А спечіть своєму старому булку на дорогу, Михайлихо! — звертається до господині сусідка.

— Це ж, кажуть, дуже далеко до того, як його там...

— Не треба,— відповів Дума, не зводячи очей з вікна.— Запакуєш мені буханець хліба, до булки я не звик.

— Звикнеш ще, старий,— ледве вимовила Михайлиха. Якесь дивне, не переживне досі почуття до сліз хвилювало стареньку. Вона почувала, що її біdnі, зруйновані ревматизмом ноги помоледшли сьогодні і це давало їй можливість шпарко метушитися коло кухні. Адже треба було спекти чоловікові на дорогу булку, піджарити м'яса і випрасувати білизну.

— Вас, значить, Михайле, наша профспілка кудись там... на свіже повітря відправляє?

— Лікуватись іду,— промовив гордо господар.

— І не кудись там, як ви кажете, а до самого Кисловодська.

Люди мовчали. Їм було соромно признатися, що вони не знають, де цей Кисловодськ, де це казкове місто, що до нього стали відправляти хворих львівських робітників. Михайло Дума зрозумів їх мовчанку.

— Кисловодськ — це кращий курорт у Союзі,— сказав одним духом.

— Двір... двірника в найкращий курорт?... — спитала дочка сусідки. Вона була помітно зворушена.

— Щиру правду кажу тобі, Терезо. Туди раніше тільки поміщики їздили, банкери всякі, царята. Платили за лікування сотні карбованців і тисячі, бо тільки вони могли платити стільки. А в той же час двірники жили у вогких, темних підвалах. Нікому з них і в думці не було, що прийде час, коли і вони вийдуть зі своїх підвалів і братимуть від життя те, що належить кожній трудящій людині.

— Я ось 62 роки живу,— обізвався сивий старик,— а того 50 працюю, а не було в моєму житті ані одної вефи, ні одного літа, щоб я пойхав кудись відшочивати, вигріти на сонці своє тіло, виспокоїти серце шумом сморекового лісу. Коли подумаєш про це, жаль гризе душу. Адже нами не те, що ніхто не піклувався, в нас навіть людини бачити не хотіли. А коли дітей наших жерля сухоти, коли крутив нас ревматизм, вони нам радили просити ласки в бога, який ще ні одного двірника не вивів з підвалу до палацу.

— Правильне, не було ще такого випадку,— сказав похмуро господар.— Це сталося тільки тепер, коли прийшли до нас більшовики. І завтра я,— додав тихо двірник Михайло Дума,— іду до Кисловодська.

Через деякий час він говорив далі:— Про Кисловодськ я читав цими днями в газеті. Це прекрасне місто розкинулось в Кавказьких горах. А гори ці, брате мій, ще вищі за наші Карпати. В долині гріє сонце, невидані квіти цвітуть, а там, на шпиллястих верхах, сніг круглий рік біліс. Багата, плодюча в долинах земля, а з неї тисячами джерел б'є цілюща вода. Зараз вона б'є для нас, для всього робочого люду, наше рятун здоров'я, наше і лікує рані. Ось що значить, брате мій, влада Радянська!..

— Ви знаєте, люди, скільки довелося мені на своєму віку пережити, скільки разів я страйкував, працюючи на цегельні, скільки разів викидали мене за те з роботи!

Ви бачили, скільки нашого брата лягло від поліційних куль на вулицях Львова, скільки замучили в тюрмах! Але сьогодні мені так хочеться сказати: які ми, люди, щасливі, що все те не було даремне і що прийшов час, коли двірники ідуть до кращих курортів Країни Рад!

Михайло Дума підвівся з ліжка. Його поморщене обличчя якось посвітліло.

— За таке щастя, брати мої, варто було навіть умерти в боротьбі.

— І якщо треба буде, то ~~нам~~ремо... — промовила Тереза.

Другого дня Михайло Дума на пероні Львівського вокзалу прощався з дружиною.

— На другий рік ти поїдеш, старенька моя, — шепнув до неї. — Наша Батьківщина любовно піклується про своїх громадян.

Михайлиха не відповіла. Зараз вся її душа була сповнена тихою радістю, бо ж щастя Михайла було її щастям. Веселими очима проводжала поїзд Львів — Київ. Машинально тунцювала за ним, хоч вагона, в якому Іхав її чоловік, не було вже видно. Так дійшла вона до кінця перону і тільки, як осяяв її сліпучий блиск весняного сонця, зупинилася і притиснула руки до грудей.

На великій дошці 7-го «а» класу шістнадцятирічна дівчина написала: «В Радянській Батьківщині люди сміються, бо вони щасливі».

Учителька Іватівова задає питання з граматики. Дівчина відповідає спокійно, а ледве вловимим хвилюванням. Відразу видно, що вона добре попрацювала над собою.

— Все,— сказала тихо учителька. Дівчина відкинула з чола русаву пасму кучерів і навшпиньки вийшла з класу.

Її місце займає Софія Гой. Вона переказує зміст твору Жеромського «Силачка». Дівчина вдумливо розповідає про лікаря, над яким жорстоко наглушилася доля. Він любив народ, всію душою хотів допомогти йому своїми знаннями. Але всі його благородні пориви топтала ионура дійсності того ладу, в якому найвищим законом було право на експлуатацію людини людиною. Вдумливо дівчина розповідає про те, як недолюдки викривляли людські душі, як нівечили в них любов до народу. Адже все це так недавно було тут. Слухають дівчата і мимоволі повертають зір на дошку, де біліють ще круглі, немов відточені слова про щасливих радянських людей.

Хтось відчинив двері. До класу влітає життєрадісний сміх дівчат. Взявшись під руки, проходжувалися по залишому сонцем коридорі ті, що здали сьогодні іспит. Їх п'ять і всі відмінниці. Ім ще треба дещо здавати, але це пітрохи не страшить учениць, що навчилися сміятися єдиним у світі сміхом, сміхом людей, яким не страшне вже майбутнє.

6-ий «б» клас 21-ї школи. Проводить іспит учителька Жлябова, авторка нового, вже радянського підручника польської мови.

Сміливо виходить на середину класу учениця Гельблюм, одна з кращих активісток школи. Її розповідь про першотравневу демонстрацію в 1905 році звучить натхненно. Вона не переказує автора, а дас яскравий художній малюнок подій. В словах її стільки запалу, скільки може вмістити п'ятнадцятирічне серце.

В 9-му «а» класі учениця Грасвська витягус іспитову картку. «Виразити косінус З альфа за допомогою косінус альфа».

На дощі швидко ростуть рядки цифр. Минає кілька хвилин, і три складні завдання розв'язані. На зміну їй виходять по черзі Васер, Джимуховська, Шимонович. Остання — відмінниця по всіх дисциплінах. Учителька Орличова формулює питання коротко і чітко, так само відповідають їй учениці. Дівчата не хвилюються — вони впевнені і сміливі. Це заслуга тов. Орличової і всього класного колективу, який зумів прекрасно підготуватися до іспитів.

Оцінки «відмінно» і «відмінно». Дівчата одна по одній залишають клас. Через кілька місяців вони повернуться сюди знову. А коли вдруге зацвітуть каштани, вони ще раз складатимуть іспити, щоб потім, попрощавшись з школою, поступити до вищих навчальних закладів. В розквіті своєї молодості вони роз'їдуться по широкій радянській землі і, озброєні знанням, будуватимуть комунізм — щастя людства.

Ще недавно на коридорах цієї школи сновигали монапки, ішелецтіли накрохмалені спідниці, дзеп'якали оздоблені металевим кришталем вериги. Учениці боязко тулилися по кутках, сповнені страху.

Тепер в школі посвітлювало, інакше почали дихати груди, неначе хтось широко розчинив вікна і впустив до класів свіже гірське повітря. В коридорах залиував дзвінкий сміх визволеної молодості, перед якою в усій своїй красі відкрилося життя.

Сьогодні школа здає іспити на «відмінно».

Через тиждень вони покинуть цей будинок. Нікуди правда діти — жаль буде. Адже в цих стінах вони залишають чимало кипучого молодого життя. Тут вони терпіли колись глум, занущання і все те, що випадло на долю дітей раніше поневоленого народу. Але тут вони також пережили дні єдиної неповторної радості визволення. Ця кілька останніх місяців навчання вирізьбили в їх душах почуття, що його їм ніхто більше не зітре: юну, полум'яну любов до соціалістичної Батьківщини.

Ця любов є сьогодні для випускників путівкою в життя. Кожен з них знає, чого хоче, кожен обрав собі вже шлях, яким простуватиме до своєї мети. А ця мета — віддана праця для народу, для Вітчизни.

Відмінник Богдан Ілечко хоче бути науковим працівником. Його особливо цікавить фізика. Цій дисципліні він присвячував кожну вільну годину, знайомлячись з творами найвидатніших представників цієї галузі науки. Він з хвилюванням розповідає про теорію квантів, а коли піде мова про розбивання атому, очі юнака спалахують вогнем захоплення.

— Мої мрії — сміліві мрії, — говорить він. — Були вже успішні спроби розбити атом в СРСР, Англії, Америці. Але ж я певен, що тільки в СРСР, тільки в країні соціалізму ці спроби дадуть практичні наслідки. Капіталістичний світ затягнув кривавий морок варварства і розбою, там наука служить лише інтересам зграї ненажерливих експлуататорів, для яких слово «людство» — порожній звук. Тільки в нас, тільки в країні Радянської Конституції наука служить трудящим, і я глибоко вірю, що саме нашим радянським вченим вдасться визволити в матерії енергію, щоб перетворити її в могутню силу, яка служитиме всьому народові. В цій великій і почесній

роботі я також братиму участь, перетворюючи мрії в дійсність.

Микола Теслюк поступить у медичний інститут. Згадуючи про свої шкільні роки, він гірко посміхається. Син незаможного селянина, Микола насили попав до Луцької польської гімназії. Для учителів панської гімназії він був кимось, кого не помічали, до кого не відносились інакше, як в преаїрством. А коли вже треба було поставити йому якусь оцінку, вибирали «задовільно», щоб «хлопський син», чого доброго, не зазнався. Восени 1939 року Теслюк приїхав до Львова і поступив у середню школу № 1. Забезпечений гуртожитком і харчами, Микола поринув в головою в книжки і протягом короткого часу став відмінником.

— Ще рік тому мої батьки і не мріяли про те, що мені будь-коли вдастся стати педагогом, інженером або лікарем. Моя мати нишком плакала над моею долею.

Тепер мати радісно усміхається: її син — відмінник радянської школи, і він через кілька років провадиме боротьбу з людським стражданням, зі смертю. Наполегливим навчанням доможуся того, що ланцет хірурга стане в моїх руках чудесним знаряддям, що повернатиме до життя тих, які відчуватимуть вже льодовий подих смерті. Велика радість для людини слухати, як б'ється врятоване серце, особливо ж тоді, як те серце б'ється для нашої любої Батьківщини.

Стрункий смаглявий Левко Мартюк недавно ще думав повернутись до рідного містечка.

— Сину мій,— казав йому батько.— Я бачу, що не під силу тобі ця наука. З журби я по почах не сплю, бо не можу перестати думати про чорну нужду моєї дитини. Марніеш, сину, і сохнеш, як після суворої зими щепа у садку. Тож вертайся, поки час, додому. Попрацюєш зі мною малярем, то й матимеш принаймні шматок сухого хліба.

Але Левко не здавався. Він вірив у те, що прийде кінець лихоліттю, він, зціпивши ауби, голодував, але вчився, свою ж тугу виспівував у віршах. В скромних, часто наївних віршах, в яких зате було одне: полум'яна любов до народу і впевненість у його перемозі.

— Сьогодні золота книга мудрості відкрита переді мною,— говорить Левко Мартюк.— Я прочитаю її до останнього листка для того, щоб перо мое стало гостре,

як лезо меча, і дзвінке, як чисте золото. В тиші університету працюватиму над собою. Там вивчатиму мою рідину мову і все те краще, що дали людству майстри слова. Я хочу творити пісні, повні ненависті до наших ворогів і відданості справі соціалізму.

Три випускники — три хороші друзі пезабаром розстануться. Може, декому з них у хвилину роєтства відстані стануть слізами в очах. Проте їх смуток не триватиме довго, бо надто великою радістю сповнена їх чудова молодість.

Зал педагогічного інституту, де відбуваються державні іспити, залитий сонцем. Студентка мружиться від сліпучого блиску. Вона чує, як тривожно б'ється її серце. Їй нема чого хвилюватися, вона добре підготувалася, але ж важко їй так скоро позбутися страху перед іспитами. Це залишки минулого, коли екзамени були для молоді кошмаром.

Голова іспитової комісії тов. Смолінський* називає її прізвище, і студентка, не поспішаючи, займає місце за столом. Від членів комісії відокремлюють її два букети пишних квітів. Побачивши квіти, дівчина раптом якось повеселішала, і коли перші слова її відповіді порушили тишу, вони були голосніші, ніж студентка хотіла.

Розповідаючи про боротьбу Леніна з економістами, вона формулює свої думки стисло, логічно. Вичерпавши це питання, вона почула друге:

«Злочинне вбивство Кірова і заходи партії по підвищенню більшовицької пильності».

У залі раптом немов потемніло, і дівчині здалося, що барвисті рожі на іспитовому столі чиясь невидима рука сповида в траур. Ніколи не бачила і не чула С. М. Кірова, але голос незабутнього трибуна революції, який лунатиме в віках, бринить у її серці. Тихо оповідає вона про прекрасне життя, що його обірвала брудна рука агента троцькістсько-зіпов'євської зграї. Свою відповідь закінчує твердо:

— Немає більшого злочину, як зрада Батьківщині. Більшовицька партія вчить нас ненавидіти ворогів народу і винищувати їх. Підле вороже охвістя мусить завжди зникнути з священної Радянської землі. Цього вимагають інтереси нашої держави, така є залізна воля всього трудового народу.

Випускниця відповіла на останнє питання.

— Ви вільші,— каже тов. Смолінський, і члени комісії виписують у своїх паперах маленьку літеру «в». Ця літера означає «відмінно».

Генрика Южина ще рік тому не знала, що таке марксистсько-ленінське вчення, не вміла правильно висловити і одного речення по-українськи. Сьогодні, після 7 місяців навчання в радянському інституті, вона відповідає українською мовою, з питань марксизму-лєнізму дав глибокі, продумані відповіді.

Генрика розказує про героїв громадянської війни, називає імена керівників партії і уряду, згадує про Щорса, Пархоменка, Чапаєва.

В панській школі свідомість дівчини отруювали брехливими легендами, які звеличували катів народу. Вивчення основ марксизму-лєнізму допомогло цій молодій дівчині зрозуміти причину, чому польський трудовий народ протягом віків не міг скинути в своєї шії ярма тричі проклятої шляхти. Тепер вона знає, що і Чапаєв, і Щорс боролися не тільки за волю своїх народів, що вони віддали своє життя за всіх гноблених і поневолених, якої б національності вони не були.

Южина вже другий рік вчиться в педагогічному інституті. Коли спітасте її про умови, які були ще торік у цій школі, вам стане страшно. І тоді ще більша буде ваша радість, що все те минулося і не повернеться більше.

— На нашему курсі було 30 студентів,— розповідає тов. Южина,— і тільки двоє українців. Як це їм пощастило бути прийнятими до інституту, сама не знаю. Євреїв сюди взагалі не пускали. Шляхетські мракобісі намагалися зробити освіту монополією панівної нації. Сьогодні бачимо, які жалюгідні були їх зусилля. Не минув і рік, як наш інститут перетворився в фортецю справжнього знання, де студенти різних національностей, користуючись любовним піклуванням держави, працюють у згоді і дружно.

— Через 6 тижнів я поїду на місце роботи.

Товаришка Генрики Ярина Кос теж поїде на роботу, тільки не в Ровно, а на захід, до прикордонного міста Любачева. Там, у школі, чекатимуть на неї діти. Вона принесе їм не тільки знання, Ярина в свою працю вкладе душу дочки робітника, перед якою тільки тепер, коли

прийшла довгождана воля, відкрився в усій своїй красі світ. Ця відмінниця літфаку палко любить літературу, і вона зуміє передати дітям усю велич патхненого слова Т. Г. Шевченка, вона навчить їх любити свій народ так, як любили його Франко, Коцюбинський, Леся Українка.

У Гізелі любов до педагогічної праці — явище, як вона каже жартуючи, сімейного порядку. Її батько вже довгі роки працює учителем; учителює і брат, а сестра теж готується стати педагогом. До війни Гізеля вчилася на юридичному факультеті Львівського університету, але з приходом Червоної Армії поступила в педагогічний інститут.

«Не в тому справа, що я як єврейка не одержала б раніше посади,— говорить вона,— але коли б мені навіть і пощастило стати за тих часів учителькою, я б мусила вносити щоденно важку боротьбу з собою. Адже ж учитель мусив тоді навчати молодь того, що подавала продажна зграя буржуазних писак. Для людини, яка чесно мислить, немає більших моральних мук, як проповідувати те, проти чого протестує її мозок і серце. Ставши громадянкою найвільнішої в світі країни, я щаслива тим, що матиму тепер можливість виховувати дітей на мужніх, безмежно відданих справі Леніна, синів і дочок соціалістичної Вітчизни».

— 29 жовтня 1905 року, коли Фрунзе* повертається з партійних зборів, біля фабрики, що тепер називається «Красная Талка», його наездогнав козацький роз'їзд. Знайшовши прокламації та іх чернетки, писані його рукою, записну книжку, якусь брошурку і револьвер, козаки били його немилосердно, потім накинули на шию зашморг, а кінець мотузя прив'язали до сідла. Кінь помчав, і за ним, щоб не задушитись, мусив бігти Фрунзе. На його спину раз у раз сипались удари нагайки. Нараз він спіткнувся, впав, і кінь потягнув його волоком. «Арсеній» уникнув смерті лише завдяки тому, що весь той час тримав зашморг руками. Потім ледве живого в'язня змусили перелізти через високий паркан, причому Фрунзе вивихнув собі ногу. Поліцай, оточивши арештованого, били його по голові поліном, повалили на землю і скажено топтали ногами. Тільки молодий, богатирський організм Фрунзе міг витримати таке катування.

Розповідь екскурсовода Шуйського музею ім. М. В. Фрунзе ззвучить як натхненна поема. Микола Дмитрович Гусев — старий член партії, соратник Фрунзе в часи боротьби іваново-вознесенських текстильників з царом. З Фрунзе він ділив горе поразок і радість перемог, під його керівництвом молодий робітник вчився йти безстрашно крізь вогонь і воду до наміченої мети — соціалістичної революції. Стіни музею обвішані картинами і фотознімками, що ілюструють героїчний шлях великого революціонера і полководця.

Ось історичні збори іваново-вознесенських ткачів над річкою Талкою. На них було обрано першу в Росії Раду робітничих депутатів. Між промовцями, що виступали на мітингу, не було Фрунзе. Проте це рука «Арсенія» керувала зборами, це певтомна праця окружного агітатора

давала свої плоди, збудивши в умах і серцях робітників неаламне бажання домогтися своїх прав шляхом революції.

Копія таємної «пам'ятної записки» № 1988 з повідомленнями про смертний присуд невблаганному ворогу самодержавства. Обіч неї фото М. В. Фрунзе, знятє на другий день після оголошення вироку. Старанно застебнутий в арештантську куртку, сидить перед нами з високим чолом і красивими спокійними очима, з яких проглядає сталева, всеперемагаюча, справді більшовицька воля. Дивлячись на цю людину, ми знаємо, що в її величному серці не буде місця малодушності навіть в годину, коли під її ногами затріщать східці на шибеницю.

Надто великою була любов народних мас до свого легендарного героя, щоб царські сатрапи зважились відібрati в цього життя. Фрунзє йде в далеке заслання, а коли за кілька років він втягнув у груди освіжуvalne повітря великої революції, перші свої кроки скерував до любимої червоної губернії, з якою кровними узами зв'язала його захоплююча, бурхлива молодість.

Документи, розміщені в другому залі музею, свідчать саме про цю нову епоху в житті М. В. Фрунзе, епоху, в яку великий революціонер за короткий час здобув у країні і за її межами славу великого полководця.

«Записуйтеся до загону товариша Фрунзе!» — вів пафосом тих днів відозва Іваново-Вознесенського військово-революційного комітету. І ось М. В. Фрунзє в оточенні озброєних ткачів, що шоклялись віддати останню краплину крові за владу Рад, за велику справу революції.

Далі на видному місці лежить мушкет з початку XVII сторіччя. Навіть цію незграбною, важкою, насправді музейпою збросю билися червоні партизани в грізну годину, коли не було у них під рукою більш модерної рушниці. Билися і перемагали, бо за ними була народна правда, бо до бою вів їх Михайло Васильович Фрунзє.

Виходячи з музею, ми ще раз зупинилися в першій кімнаті.

— Це незабутній наш «Отець», — сказав Микола Дмитрович, вказуючи на портрет людини з довгою чорною бордою і глибокими, як море, очима. — Ткач, засновник більшовицької організації в Шуї, потім член парткому в Іванові, найближчий друг і соратник М. В. Фрунзе. Во-

сени 1905 року, під час демонстрації, по-звірячому вбитий чорною сотнею.

— А ця дівчина... — тут голос екскурсовода трохи зламався. — Їй не було ще й двадцяти років, як ми її побачили вперше. Вперше і востаннє. За небагато днів перед її мученицькою смертю Ольгу Генкіну випустили з Нижегородської тюрми. Вона негайно віддала себе в розпорядження місцевої партійної організації, яка й направила її до нас з невеличким транспортом зброї. Але в Іванові на вокзалі Ольгу затримали жандарми. Знайшовши в її чемоданчику револьвери і патрони, вони вивели дівчину на площеу і віддали в руки бацді чорносотенців. Ці мерзотники на місці розтерзали Ольгу Генкіну, брудними чобіттями знівечили молоде прекрасне життя.

Дитячі губи дівчини в мундирчику гімназистки посміхаються кудись вбік. І не хочеться вірити, що кістки її давно вже вотліли в сирій землі, як і кістки «Отца», Павла Гусєва і багатьох хоробрих соратників з безсмертного легіону Фрунзе. І вдається, що всі вони живуть між нами, працюють, горять спільнюю радістю творчості і кожний удар наших сердечъ насичують полум'яною віданістю єдиній справі, за яку варто людині віддати життя, — справі комунізму.

Тихо, без скрипу зачиняються двері музею. Над сквером, що розкинувся біля парку культури і відпочинку, віють буйні жовтневі вітри, здіймаючи навколо пам'ятника Фрунзе хмару пожовклого листя. Велика людина дивиться туди, де виросли нові велетні текстильної індустрії, що вночі горять неаліченними золотими вогнями. Дивиться ще далі — туди, де розквітає нове Іваново, місто передової соціалістичної техніки, місто вільних ткачів, які більше, ніж своє життя, полюбили здобуту в кривавих, героїчних боях Батьківщину Серпа і Молота.

М. Шуя
Іванівської області.

З трьох синів, що їх листоноша Максим Кушко залишив сиротами, Лев * був найстарший.

— Що ж ти робитимеш далі? — спитав його після випускних іспитів класний наставник. — Мати твоя старенька, і пенсія в неї невеличка, де ж тобі, сердего, думати про університеті!..

— А я все ж таки попробую.

— Ну й пробуй. Воно може й краще йти навмання, ніж втоптаними стежками, ніж матері на голові сидіти.

Левко так само думав, і тільки настала осінь, він поїхав до Львова, поступив до політехнічного інституту. Інститут, в якому не було навіть вивіски, бо її треба було б майже щодня переносити з місця на місце вслід за студентами і професурою. Поліційні загони з ранку до вечора сновигали по місту, шукаючи будинку, де відбувалися заняття.

В таких умовах вчився Лев Кушко, студент нелегального українського політехнічного інституту (на існування легального шляхетська влада не дозволяла). Вчився наполегливо, хоч знат, що лютий ворог кінець кінцем зробить своє і що не бачити йому диплома інженера. Гірке почуття кривди росло в серці юнака, сповнюючи його безмежною ненавистю до тих, що своїм ремеслом зробили гноблення його народу. Водночас він знат, що блукає помацки, як і багато інших його товаришів.

Переворот у житті юпака вчинила невеличка книжечка, що звалася «Маніфест Комуністичної партії». Прочитав її раз, потім вдруге і втретє...

Далі читав інші твори Маркса, Енгельса, Леніна, Бебеля, Плеханова. Світогляд студента кристаліувався в систему, що освітлювала думки, а серце сповнювало лю-

бов'ю до трудящого людства. Лев Кушко знайшов свій шлях.

Скорі українські вищі школи були ліквідовані владою, і Кушкові тільки з великими труднощами вдалося поступити у польський політехнічний інститут. Заробляв на прожиток уроками, і праця на голодному хлібі поступово з'їдала його здоров'я. Коли через 8 років він став інженером, повернувся до рідного Перемишля. На порозі його привітала тільки мати — два молодші брати сиділи в той час у тюрмі за революційну діяльність.

Довго шукав молодий інженер хліба, поки пощастило йому одержати роботу при будівництві водного колектора. Кушко допомагає робітникам організувати опір проти ненаситних підприємців, в усіх конфліктах, що виникають, він сміливо виступає на боці пролетарів. Робота була сезонна, і робітники восени йшли додому, щоб впроголодь чекати весняного сонця. Чекав його й інженер, та чекав даремно: весною сказали, що для нього тут роботи більше немає і не буде.

Після одного року безробіття інженер мандрує до крінної Польщі. Скитаючись від міста до міста, як і тисячі, як і десятки тисяч безробітних усіх категорій, він вряди годи дістася тимчасову працю, незмінно лишаючись вірним собі і справі класу, який на одній шостій частині земної кулі переможно здійспував основні тезиси «Комуністичного Маніфесту».

Історичної осені 1939 року Лев Максимович негайно включається в кипуче, творче життя, яким, наче в казці, в одну ніч важила визволена земля. Він організовує інженерів, щирим палким словом закликає чесних інтелігентів стати під прapor Влади Рад. З перших днів своєї роботи у львівському «Водоканалтресті» він виявляє себе прекрасним працівником, який відразу здобував пошану і симпатії робітників. Незважаючи на кволе здоров'я, Лев Максимович розгортає величезну енергію. Більшовицьким завзяттям і пристрастю горячо тепер діла інженера. Організованість, точність, акуратність — ось стиль роботи Льва Максимовича Кушка, інженера-ентузіаста, який вкладає в працю всю свою душу, душу справді чесної, справді радянської людини.

— Радянський Львів,— каже інженер Кушко,— мусить бути зовсім іншим, ніж був досі, мусить якнайскоріше стати зовсім повним, зразковим, соціалістичним містом.

Його благоустрій — це справа честі всіх його громадян, які повинні ділом показати, що визволені люди на вільній землі творять і творитимуть чудеса. Наше щастя і наша гордість в тому, що, працюючи щиро, по-більшовицьки, масмо можливість насичувати наші радянські будні героїзмом великої радянської епохи.

Виставляючи кандидатуру Льва Максимовича Кушка в депутати обласної Ради депутатів трудящих, виборці добре знають, що він виправдає їх падії, їх сподівання.

Великою помилкою було б думати, що львівський архієпископ Твардовський * — це людина «не от мира сего». Він близкуче вмів поєднувати в собі тугу за царством небесним і прихильність до всього, що пахло кадильним димом, з пристрасною любов'ю до всього земного, насамперед, до самої землі. Водночас цей високий церковний достойник знов прекрасно, що ніщо так не блазнить вірних його церкви, як така попівська подвійна бухгалтерія. Тим-то архієпископ майже ніколи не з'являвся особисто в своїх маєтностях, прозірливо перекидаючи гріх експлуатації селян на своїх світських економів. Для себе ж скромно зберіг одні тільки: прибутки від цієї експлуатації.

Одним з його економів був пан Михайло Фукса. Знаючи про те, що легше верблюдові пройти крізь голчане вухо, піж багачеві попасті в рай, він сьому шкіру дер з батраків, готовуючи для них, таким чином, певне місце по божій десниці. Робив це з такою запонадливістю, що протягом 10 років навчив їх жати за шістпадцятий сніп, замість за третій, як це було раніше.

Тому страшенно дивно і прикро було панові Фуксі, коли він, прощаючись у вересні 1939 року з своїми батраками, не побачив у їх очах ні однієї слізинки.

— Плачте, браття- поляки! — сказав він, ставши на вові. — Плачте, сироти нещасні, бо оце разом зі мною покидає вас наша мати-вітчизна...

Але «браття- поляки» і «сироти нещасні» не тільки не заплакали, але так тісно обступили віз, що пан Фукса визнав за краще гукнути на візника, щоб мерщій поганняв коні.

Залишившись «сиротами», батраки поставили в «резиденції» економа червоний пропор, разом з цілим селом

розподілили архієпископську земельку і подбали про те, щоб у кожному ставчанському дворі весело мухала копівка.

Незабаром після цієї великої події в житті ставчан прийшла сувора, жорстока зима, і гори снігу відгородили бараки від села. Довго тягнулися вечори, і вчораши батраки мали час подумати про те, як їм бути далі. Поступово виникла думка про потребу створення колгоспу. Найпалкішим прихильником цієї ідеї був батрак з батька, з діда, з прадіда — Зигмунд Іванович Флямер. Зійдувшись, бувало, в його хаті сусіди, а він колишо на руках свого Здається і так приблизно мовить:

— Думаю я думу, сердечні мої, і піяк проклятої журни збутися не можу. А здавалось би, чого нам ще бажати. Не було в нас ні цалика землі, а тепер є, не було худібки, тепер вона твоя, батраки в одну чудесну ніч у господарів перемінились. Безмірно краще селянському пародові жити нині стало. Ало ж ніяк не личить, по-мосму, розумній людині ставати в лівдороги. Раз революція, то давай таку революцію, щоб не жити тобі по-сирітськи, як билина в полі, щоб кожніске село на Львів подобало, щоб, як жар, горіли в ньому електричні вогні і щоб мій Здаєсь — мужицький син — грав мені після роботи на фортепіані. А коли вийду на поріг і на поле погляну, хочу, щоб це лан був більший, ніж архієпископський лап, і щоб і я, і ти, Маріє Солом'яна, і ти, Михайлі Каліча, щоб кожний з нас міг сказати: це мій лан, це мій край, це мое багатство. Ось якого життя я хочу, люди добрі, — широкого, ясного, як липневий день...

Батраки мовчали. Бліда дівчина, відома тим, що найкраще в селі знала Шевченкового «Кобзаря», прошепотіла:

«І не верстовії, а вольнії, широкії, скрізь шляхи святії простеляться...»

— Значить, колгоспного життя хочеш, — обізвався хтось.

— Не інакше! — відповів твердо вчораши батрак Зигмунд Флямер.

Слови його падали на хороший ґрунт. Та прийшла весна, і гадюками поповзли по селу виссані з юдиного пальця чутки. Класовий ворог діяв день і ніч. Люди захитались, а захитавшись — прогавили дорогий весняний час. Зигмунд Флямер ходив по полях, чорніший від почі.

Лісось у червні він пішов у Містки*, де з весни вже існував колгосп. Повернувся звідтіля схвильований.

— Люди,— сказав він,— кляпуся вам здоров'ям мої дитини, що восени містчани матимуть нові комори хліба. Ставок у них всього один, а риби розвели... радосте моя, до 100 тисяч карбованців прибутку буде в них від самої риби. А в нас же, в нас... подумайте тільки на розум — ставків 35 гектарів, коропи, лини! Понад 180 гектарів орної землі до того. От було б життя, якого на цій напій землі як світ світом не бувало!..

Схвильовався народ, заметушився і — то одинцем, то вдвох, то втрьох тишком-пишком пішли колишні батраки оглядати містківське колективне господарство. А за два тижні в Ставчанах організовано колгосп.

Жали вже разом, колективно. Котрогось дня після жжив на оброшинській дорозі* раптом щось запахкало синім димком, заторохтило — і на колгоспний лан в'їхав перший трактор, а на ньому веселій тракторист Іван Тертичний.

Тепер зима. Тракторист Тертичний пішов в армію, але його місце займе весною молоденький Флямерів шурин — Август. В бараках б'ється сьогодні серце села. Тут штаб, де складаються плани весняної кампанії, тут приймаються заяви про вступ до колгоспу. Закінчують ремонт машин і знаряддя, незабаром почнуть будувати кузню, а майстер Дюба урухомить цегельний завод. В ставках дрімає під кригою мільга. Весною вона заворушиться, попливе й почне рости на славу і багатство колгоспу імені Маршала Ворошилова.

Молоденька колгоспниця Марія Солом'яна одержала з далекого Ленінакана листа від веселого тракториста:

«Храні пам'ять про мене, Марусю, і не забувай ніколи!

Твій Іван».

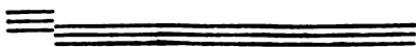
Дівчина сіла за стіл і, старанно виводячи літери, написала відповідь:

«Храню пам'ять про Тебе я і весь наш колектив. Ти ж бо це і мені, і людям нашим привіз на машині — на тракторі таке просте і таке велике людське щастя.

Твоя Марія».

с. Ставчани,
колгосп ім. Ворошилова.

*Промови,
виступи,
звернення*

Велетенські соціально-політичні зрушення останніх 15 років, що виявляються скрізь, знайшли в нашій країні теж свій своєрідний вияв. На західноукраїнських землях бурхливо кипить все гостріша й активніша класово-політична боротьба.

Ця боротьба неминуче позначається й на всіх ділянках громадсько-культурного життя — освіті, науці, літературі та мистецтві.

Цим першим числом нашого журналу хочемо зайняти своє належне нам місце серед західноукраїнських громадсько-політичних і літературно-мистецьких журналів.

Виходячи з того, що у всіх ділянках ідеології цілком певно й безперечно відбиваються всі моменти класового життя, які містяться в суспільному морі, що публіцистика й мистецтво є завжди класово заряджені та об'єктивно служать завжди тим чи іншим, але певним класам і їхнім змаганням, — ми уважаєм **нашим обов'язком** відверто визначити нашу лінію, керуючись саме цією правдою.

Наш журнал ставить перед собою завдання бути трибуною західноукраїнського класово свідомого робітника, його громадсько-культурних інтересів і завдань. В ньому, біля нього й через нього повинні гуртуватись, творити й з'являватись з широкими масами західноукраїнських працюючих всі ті інтелектуальні сили, всі культурні і мистецькі працівники, які виразно й поступово усвідомили свої класові завдання й стали на боці пролетаріату, його запеклих, інтернаціонально-класових інтересів, на боці його боротьби, змагань і цілей.

Метою нашого журналу є оформляти й зміцнити єдиний пролетарський фронт в галузі освіти, культури й мистецтва для ідеологічної боротьби проти класово ворожих пролетаріатові сил у всяких її формах і проявах.

Наш журнал ставить завдання промоціювати шляхи пролетарській українській культурі. Він хоче стати рупором тих і для тих багаточисленних шарів трудящих західноукраїнських земель (переважно пролетарського чи бідняцько-селянського походження), які в творчими та співучасниками все активнішого процесу вирощування пролетарської культури на західноукраїнських землях, які у нашій країні за існуючих умов і можливостей перегукуються в грандіозним розвитком української пролетарської культури на Великій Україні.

Ці два перші й наріжні принципи: а) класовість — безвастережна її здекодована¹ служба завданням пролетаріату як гегемону широких трудящих мас міста і села в його історичній боротьбі та в кінцевій меті цієї боротьби — докорінна перебудова всіх зasad суспільного життя, знищення класового поділу людства; б) єдність української пролетарської культури по обох боках Збруча, тісний ідейний зв'язок в процесом творення громадсько-культурних й мистецьких цінностей на Наддніпрянщині — хочемо поставити перед собою як провідний дороговказ.

Разом з цим хочемо послідовно, по-пролетарськи не-примиримо боротись і перемагати всі і всякі прояви й відгуки буржуазної ідеології, буржуазного мистецтва, в яких би малопомітних і замаскованих формах, методах вони не проявлялися.

Борючись нещадно проти національно-фашистської, клерикально-міщанської та соціал-фашистської ідеології, проти буржуазних і дрібнобуржуазних теорій, проти ухилів і збочень з єдино правильного шляху творення пролетарської культури — української за формою, інтернаціональної за змістом, проти реакції й опортунізму, проти гнилі й розкладу — ми хочемо допомогти у виявленні пових, свіжих, здорових, великих ідейно-художніх цінностей, гідних великого класу, що зараз поставлений історію на чоло вселюдського прогресу.

Ми постараємося як публіцистичним, так і науково-популярним та художнім словом освітити й вяслити сучасну дійсність і неминуче майбутнє, ми хочемо й будемо поширювати на західноукраїнських землях непримиримий марксистський світогляд, організувати послідовну

¹ Остаточна (польськ.). — Ред.

пролетарську класову свідомість і рішучість, бойову ціле-спрямованість і палке завзяття.

Виконання наших завдань ми не мислимо без тісного й живого зв'язку з дійсно широкими масами західно-українського трудящого люду, без згуртування навколо журналу численного кола ідеологічно споріднених співробітників і дописувачів.

Ми не уявляємо собі нашої боротьби й перемоги без тісного контакту з цими пролетарськими, робітничо-селянськими організаціями, що поставили перед собою ті самі або подібні зasadничі принципи.

Так само нашу діяльність будемо вести на основі взаємного ділового співробітництва з пролетарськими, а також з такими громадсько-культурними й художніми організаціями, установами чи групами, що стоять на основах війовничого марксистського світогляду або наближаються до нього. Шляхом дружньої співпраці й товариської самокритики ми зможемо спільно ідеологічно підсилити, практично узгіднити й наснажити наш загальний фронт пролетарської класової боротьби.

Але відразу ми хочемо зазначити, що будемо відмежовуватись і боротися проти всіх ідейних течій й тих громадсько-політичних чи мистецьких проявів, які під облудною машкарою правовірності класовим та інтернаціональним основам скривають по суті своє буржуазне чи дрібнобуржуазне, непролетарське нутро й тим самим посилюють ворожий фронт.

З такими намірами ми вступаємо до боротьби.

Про наш успіх рішатиме не тільки напрямок журналу, його зміст, якість публіцистичної й художньої продукції, технічна постановка роботи журналу, щоб не тільки праця найтіснішого революційного гуртка, але й головним чином підтримка ширших кіл співробітницького активу, а зокрема й особливо поширення його серед масового читача — трудящого робітника й селянина, на що ми й розраховуємо.

Ми твердо переконані, що поступово доб'ємось масовості журналу як щодо масової кількості передплатників і читачів, так і щодо масового співробітництва й підтримки.

Всі, кому дорога ця справа, за яку ми оце піднімаемо наш прапор боротьби на громадсько-культурному й мистецькому фронті, хай допоможуть нам морально й матеріально.

ЗВЕРНЕННЯ

Відповіdalnyi moment, який ми зараз переживаємо, в одностайній боротьбі народного фронту проти фашизму вимагає згуртування антифашистських сил і на літературній ділянці.

Умовою перемоги може бути тільки спільна боротьба народних мас всіх національностей, які заселяють територію сучасної Польщі.

Український фашизм — це, може, найбільш кровожерливий по відношенню до українських робітників та селян авангард міжнародного фашизму.

Виконуючи волю інтервенційних штабів, шляхом поповлення західноукраїнських мас і мобілізації сил фашизму готує він і провокує війну проти Республіки Рад. Обов'язком кожного прогресивного діяча культури і письменника є оголошення нещадної боротьби цьому фашизмові.

Розуміючи негайну потребу утворення шляхом об'єднання спільногого антифашистського фронту всіх лівих письменників, незважаючи на їх національні різниці, як західноукраїнський літератор оголошує своє приєднання до нього.

Закликаю всіх письменників західноукраїнських земель наслідувати мій приклад.

Серпень 1935 р.

ПРОМОВА НА
АНТИФАШИСТСЬКОМУ
КОНГРЕСІ ДІЯЧІВ КУЛЬТУРИ
У ЛЬВОВІ
(16 травня 1936 р.)

Раніше, ніж почати свою доповідь, хочу звернути увагу на конфлікт, який виник у цьому залі: чи українська мова має права тут, у цьому місці? Чи я повинен говорити по-українському, чи по-польському? (*Питає по-польськи.*) Якщо панування польського фашизму лягне важким тягарем на польську культуру, то тягар цей на землях Західної України є подвійним, бо цей тягар складається як з польського фашизму, панівного, державного, так і з українського. Національне й соціальне гноблення з боку реакційної польської влади не дав можливості розвивати українську культуру і літературу, яка б відображала змагання і прагнення народних мас, яка б повністю відображала змагання цих мас і їх боротьбу.

У 1918 році почалося руйнування української культури у всіх її ділянках. Мій український попередник Тудор уже порушив цю тему, але не мав можливості її вичерпати. Не буду зупинятись на шкільництві. Хотів би я близьче зайнятися українською літературою під польським пануванням. Ця література, як відомо, складається з таборів. Треба звернути увагу на те, що класове розмежування на цих землях настільки некуче, що немає середніх шляхів. З одного боку — згуртований фашистський табір, а з другого — табір боротьби за соціальне визволення. Треба б кілька слів присвятити системі гноблення, тобто цыкування, яке застосовують до української літератури, особливо селянської. Від певного часу, тобто вже від десяти років, а особливо протягом останніх п'яти років, українська прогресивна робітнича і селянська література не має ніяких перспектив розвитку. В той час коли польські літератори мають можливість виступати публічно, друкуючись у газетах і тижневиках, то українські письменники такої можливості не мають. Доказом може

послужити факт, що вже три роки немає українського літературного органу. Всі старання отримати дозвіл на такий орган були даремними. Якщо стараємося просунути контрабандою наші статті в тижневиках, то їх постійно конфіснують. Не можна порушувати соціальних болячок, не можна писати про те, що в кожного наболіло, окрім в робітника, селянина і трудящого інтелігента.

Український фашизм — це вірний союзник польського фашизму. Людину, яка не в курсі справи, могло б здивувати, що більшість українських національних і так званих культурних представників бореться проти всього, що потрапить з Радянської України, і заперечує її здобутки. Якщо близче розглянемо економічний стан української буржуазії, то зрозуміємо, відкіля походить ця ненависть до Радянського Союзу. Як відомо, українська буржуазія у межах польської держави слабша від польської буржуазії і польського капіталізму. Тоді коли польський капіталізм розвивається далі через цілий ряд приватних монополій, то український капіталізм як капіталізм такого собі «бідного родича» не може на довший період часу витримати конкуренцію з цим польським капіталізмом. Який шлях обрав цей молодий український капіталізм для притягнення споживача? Шлях, зрозумілий у таких умовах, а саме — використовувати національні почуття, а гноблення, яке застосовують на цих землях, є немовби збросю в його руках для здобування споживачів. Визвольні прағнення вміє використовувати і завдяки сітці, сплетеній шляхом брехливої пропаганди, здобувати цього бажаного споживача. Кооперативний рух є в його руках знаряддям, що веде до тієї ж мети. Когось могла б опушкати видимість правди, що українські депутати борються у сеймі за свободу українського слова. Певні можливості розвитку української мови, створені ними, українська буржуазія використовує для створення найвигідніших умов, щоб здобути споживача. Молодий український капіталізм усвідомлює, що він нездатний існувати самостійно і, скажімо, опанувати широкі ринки збуту. Знає, що об'єктом його апетитів можуть бути тільки східні землі Наддніпрянської України. Саме таке джерело цієї скаженої ненависті до Радянської України.

Ідеолог українського фашизму — доктор Донцов.

У 1922 році він почав продовжувати видання «Літературного вісника», в якому й почав поширювати ідео-

логію українського фашизму. Літературна школа Донцова прекрасно відбиває прағнення українського фашизму. Оскільки не маю багато часу, постараюсь скоротити свою розповідь і подати кілька прізвищ письменників та поетів, що походять із школи Донцова. Провідним поетом є такий собі Маланюк, який друкується навіть на сторінках ліберальної польської газети «Wiadomości Literackie». У своїх «творах» він знущається над тією Україною, символізуючи її у постаті пастушки, і мріє про те, щоб повернутися над Дніпро й скупатися у крові саме цієї пастушки, що владу віддала Хамові. Іншим провідним поетом цієї групи є Мосенда*, який проголошує тези ірраціонального світогляду. Дійти до мети чи впасті — все одно, аби тільки щось діялось. Ми, — за Мосендаом, — ворог інтелігенції, ворог культури, нам мають вирости зуби степового вовка і з такими зубами маємо йти різати. Він змальовує нових людей, яких штовхає до життя жадоба золота, пригод і слави. Письменниця цієї школи Олена Теліга* пише про лице великого Хама, про лице, яке треба стерти із землі, бо тільки панівні люди, вищі люди призначенні керувати українською державою. А ще один представник цього напрямку Ольжич* пише, що мріє про завоювання нових земель Україною, земель, що будуть тягтися до Константинополя і Каспійського моря. Недавно на українських землях святкували річницю смерті Тараса Шевченка. Українські фашисти борються з Шевченком як зі своїм ворогом, бо він, на їх думку, глашатай бунту, творчість якого найкраще освітлює лице того Хама, в яким бореться фашизм. Отож коли в одному селі біля Львова відзначали свято Шевченка, туди ввірвалось шість українських фашистів і ножами порізали кількох учасників святкування. Однак треба підкреслити один факт: ця фашистська література анемічна й позбавлена крові саме тому, що купається у цих випарах крові. Повіті Самчука «Волинь» в двох часів: першого — з передвоєнних років, більш-менш відповідного рівня, натомість писання іншого, в яких він порушує живі та актуальні справи, настільки далекі від дійсності, що дискредітують не тільки автора, але й весь український фашизм та його ідеологію. Всі ці письменники бачать пекло тільки на Сході, а тут утікають від дійсності. Винятком в останні роки є тільки ще традиційна література старших українських письменників. Старші письменники та

поети писали реалістично, але тепер вони замовкли після цих своїх невдалих спроб звеличувати Україну 1918 і 1919 років, (вопи) капітулювали та віддали перо фашистським елементам. Якщо говорити про український ринок, то його ємкість для літератури дуже велика. Але той факт, що твори українських письменників тільки мінімально торкаються ідей, котрі хвилюють усі трудящі маси, є причиною, що ця література знаходить тільки мінімальний відгомін серед цих мас. У 1927—1932 роках у Львові виходив літературний місячник «Вікна». Вперше в історії культури цих земель український літературний місячник дійшов до українських мас. Його всюди читали, особливо на Волині. Однак у 1932 році журнал було ліквідовано, а серед українських літераторів проведено масові арешти. Цей факт засудив українську літературу на животіння у маленьких журнальчиках, які також вже за кілька місяців ліквідують. Сьогодні є так, що українського літературного журналу взагалі немає, а якби хотіли його видавати, треба б пробити китайську стіну заборон та розпоряджень. Однак віrimо, що пезабаром надійде хвилина, коли буде створено умови, в яких українська революційна література робітників та селян знайде можливість повного розвитку.

Вітаю сьогоднішній Конгрес від імені групи українських трудящих письменників. Ми пишаємося, що саме тут, у Львові, зустрілися представники працівників польської, української та єврейської культур і що спільно, немов за одним столом, опрацьовуємо програму нового, кращого завтра. А після її здійснення зможемо з такою самою силою та вірою, як у Крайні Рад, сказати, перепозиціючи слова їхнього поета Сосюри: «Здрастуй, Польща, моя ти Польща, синьоока сестро України!»

ПРОТЕСТ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ
ПИСЬМЕННИКІВ

Ліквідація протирадянських гнізд на Радянській Україні й нещадне розгромлення агентур фашизму, що намагались шляхом саботажів, шкідництва й убивства працівників Радянської влади повернути колесо історії й відновити капіталістичний лад, дали привід українському фашистському тaborові посилити протирадянську пагінку й повести широким одноцілим фронтом кампанію наклепів й брехні.

В цьому фашистському фронті виступають однозідно й організовано всі українські націоналістичні партії від ОУН до УСДП, й нема, сліве, ні однієї опанованої фашистами установи, яка стояла б остронь від тієї кампанії. Очолює її українська націоналістична преса, що не цурається пайбільш неймовірних вигадок, фабрикованих здебільше пресовими агентами імперіалістичних контррозвідок, як Укрбюро в Лондоні і Женеві та УПБ * в Берліні. Воно не гребув навіть повторними паклепами про жертви голоду в УРСР та «про свідоме винищування українського народу Москвою», якщо ці наклепи можуть бодай частково захитати престиж Радянської влади в очах трудящих мас по цей бік греблі.

Переможний хід першої п'ятирічки й бурхливі темпи соціалістичного будівництва зруйнували леліяні сили української буржуазії про переродження Радянської влади. Основна ліквідація соціальної бази переродженців — куркуля та непмана не могла заліпитись без впливу на тактику української буржуазії в боротьбі з Радянською владою.

Прихід до влади в Німеччині націонал-соціалізму, що буде свою закордонну політику на збройному поваленні Радянської влади з'єднаними силами імперіалістів, почавав від діяльність українського фашистського тaborу.

Протирадянські провокації японських мілітаристів зміцнили сподівання українського фашизму й заставили піти на одверту службу інтервенціоністам. Вся його політична робота огинилася під керівництвом інтервенціоністичних штабів, і на їх вимогу починається консолідація україпського фашистського фронту, що знаходить свій вияв у т[ак] зв[аному] «Всеукраїнському національному конгресі» *, який об'єднуватиме всіх фашистів від «Католицької акції» * до «соціалістів». Засоби ж боротьби з Радянською владою стають щораз більш пристосованими до загальних міжнародних обставин, і всю діяльність фашистських агентур зосереджено на підготовці сприятливих умов до інтервенції шляхом шкідництва, саботажу і терору проти працівників Радянської влади, як і проти робітничо-селянських діячів на західноукраїнських землях.

Центром фашистської акції стають західноукраїнські землі. Всі свої сподівання й надії, всю свою грабіжницьку експансію звертає українська буржуазія на Схід, на українські землі за Збручем, і за ціну повного капітулянства й прислужництва здобуває підтримку інтервентів, що мають на меті захопити Радянську Україну й зробити з неї свої колонії. В цій боротьбі західноукраїнська буржуазія стає поруч із вислуженими лакеями імперіалістів — емігрантів з Радянської України.

Ця консолідація українського фашистського тaborу охоплює й культурну ділянку.

Українські націоналістичні письменники й публіцисти, згортовані в своїй так зв[аній] організації «Товариство українських письменників і журналістів ім. I. Франка» *, не залишаються теж позаду фашистських громил і беруть помітну участь у плюгавленні пролетарського руху та Радянської влади у своїй творчості (в пресі й літературі).

З приводу недавнього розкриття контрреволюційного терористичного гнізда на Радянській Україні згадане товариство оголосило свій черговий наклепницький «протест», у якому стає в обороні ліквідованих контрреволюціонерів, бо вони, мовляв, «працювали для української національної культури».

Бурний розквіт української радянської культури, національної за формою й пролетарської за змістом, нечуваний зріст культурного рівня широких мас і велетенська книжкова продукція є наявним доказом, що лише в ра-

дянських умовах є можливий всебічний розвиток мільйонів трудящих.

Відверта оборона протирадянських терористів «Товариством українських письменників і журналістів ім. І. Франка» виявляє справжнє обличчя української літератури по той бік барикади, обличчя дикого погромницького фашизму. Вся «аполітичність», лібералізм, все-світінство, «новошляхівство» * зникає без сліду, коли йдеться про боротьбу з новим суспільним ладом. Уси робота українських фашистських інтелектуалістів за останні роки — це відверта і пеперебірлива у засобах боротьба класового ворога в галузі літератури, науки і мистецтва за втримання позиції свого класу, за старий змиршивавільй лад.

Об'єднаний наступ сил українського фашизму викликав гостру потребу організованої відсічі одноцілого пролетарського фронту, в якому поруч найширших робітничо-селянських мас організовано стане західноукраїнська, трудяща, протифашистська інтелігенція.

Від імені групи західноукраїнських пролетарських письменників висловлюємо наше глибоке обурення проти брудної протирадянської роботи українського фашизму, а зокрема його літературно-мистецької експозитури, її рішуче осуджуємо їх зазіхання на існування УРСР — невід'ємної частини СРСР.

На кожний наступ українського фашизму та його агентів відповімо кожночасно дружнім, організованим протинаступом.

Кожна атака українських інтервенціоністів зустріне в нас, західноукраїнських пролетарських письменників, рішучого непримиреного ворога.

ВИСТУП НА ЗБОРАХ
ЛЬВІВСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ,
ПРИСВЯЧЕНИХ ПЕРШІЙ
РІЧНИЦІ ВОЗЗ'ЄДНАННЯ
ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ
З РАДЯНСЬКОЮ

Виконуючи почесні обов'язки радянського журналіста, в мене є можливість щоденно пізнавати зблизька важливі та величні переміни, які відбуваються на визволених землях. Те, що я бачу і чую, є надзвичайно багатим творчим матеріалом, який в міру моїх сил постараєся передати в літературному творі, говорячи конкретно,— в драмі.

Буду робити це з великим запалом, бо як радянський письменник я маю змогу виразити в мистецькій формі те, що в минулих роках було на цих землях забороненою піснею.

Буде це драма про людей нашої місцевості. Людей колись непримітних, які сьогодні стали господарями соціалістичної Батьківщини, співтворцями справи визволення людства.

Брати і сестри!

Хто з вас не запитував сїбe, своїх близьких і сусід: «А хо ж виграс війну?» Її виграс пе гітлерівська Німеччина. Її виграють Радянський Союз, Англія і Сполучені Штати Америки.

З найтe: Червона Армія сильна і озброєна як ніколи раніше. Наша авіація, що зросла кількісно і якісно, завдає ворогові щораз сильніших ударів.

Небом України володіють нині месники ваших кривd — радянські соколи!

Хто не пригадує, хто забув, як фашистські кровопивці, азрнувавши Варшаву, Львів, Чернігів, Роттердам, Белград, тішились щими руїнами і загрожували, що фашистська авіація всіх втопить у морі вогню.

Чому тепер німці після кожного нальоту радянської і англійської авіації скинглять і дрижать, наче тхір у капкані. Чому це тепер кровопивці і пірати раптом прикидаються смиренними овечками і белькотять, що, мовляв, нальоти союзної авіації варварські і терористичні. Не з добра це!

З найтe: Богненна лавина бомбардувань, якою Гітлер хотів запалити цілий світ, палить нині Німеччину, її тили! Недарма кажуть: хто копає яму іншому — сам в неї впаде.

З найтe: Дедалі зростають і зростатимуть удари радянської авіації по комунікаціях ворога, залізничних мостах, аеродромах, базах і складах, військових підприємствах.

Радянська авіація бомбила військові об'єкти Києва, Брянська, Полтави, Харкова, Лозової, Дорогобужа, Змійова, Путівля, Гомеля, Смоленська. Наша авіація бомбитиме ворожі комунікації ще з більшою силою.

Тим-то застерігаємо вас:

Уникайте німецьких військових об'єктів!

Не йдіть працювати на залізниці, аеродроми і підприємства, залишайте будинки, розташовані поблизу військових об'єктів.

Кожна бомба, скинута на німецький військовий об'єкт, зменшує сили ворога, наближає годину нашої перемоги.

ЗА ВІЛЬНУ, ВОЗЗ'ЄДНАНУ РАДЯНСЬКУ УКРАЇНУ!

Гітлер пошматував живе тіло України.
Гітлер відірвав від України Галичину і включив її в краківське генерал-губернаторство.

Гітлер відірвав від України Волинь і Поділля, створивши з цих земель окремий рейхскомісаріат.

Гітлер відірвав від України Буковину, Бессарабію, Одеську область та віддав ці чисто українські землі румунським злодіям-боярам.

Ще раніше, восени 1938 року, Гітлер віддав мадярам народ Карпатської України.

Таким чином Гітлер хотів роздробити український народ, ослабити силу його опору, зробити з нього безвольну жертву німецького імперіалізму.

Але даремні сподівання ворогів України!

Розтерзаний німцями, румунами і мадярами український народ ніколи не примириться з долею приреченого до загибелі раба. Він безсмертний, як безсмертні його прагнення до вільного державного життя в межах великої возз'єднаної України.

За вільну, возз'єднану Україну йдуть на смертний бій з німецьким окупантом країні сини й дочки українського народу.

Брати - українці!

Люди Києва, Львова, Чернівців, Одеси! Смертельного ворога України — фашистську Німеччину чекас неминучая загибель. Під ударами Червоної Армії, під ударами наших союзників тріщать уже її підвалини, і недалеко той день, коли фашистська тюрма народів з грюкотом звалиться у прірву.

Ваше священне завдання — наблизити цей день. Мати Україна кличе вас на бій.

До зброї, діти Батьківщини!

За замучений Київ, за уярмлений Львів, за зруйновану Одесу— Україна кличе вас до помсти.

До зброї, громадяни України!

Воля нашого народу, воля наших предків для кожного з нас — священий закон. Історичні дні, що їх переживасмо піні, кличуть нас на останній, вирішальний бій з німецькими загарбниками. Вступайте в партизанські загони! Руйпуйте шляхи, висаджуйте в повітря мости і склади військового майна! Вбивайте німців, румунів, мадярів в мундирах і запроданців, де тільки можете, як тільки можете!

Перед лицем історії, перед лицем народу, перед тінями великого Богдана, Богуна * й Наливайка * поклянімось священою клятвою:

Не складемо зброї, доки не виженемо з України останнього гітлерівського окупанта!

Будемо битись, доки всі українські землі не будуть знову возз'єднані у вільній українській державі — Українській Радянській Соціалістичній Республіці!

Скоро проб'є година візволення. Будьте готові виконати свій обов'язок перед Батьківщиною.

Ні один пімець не повинен вийти живим з території України!

Якщо в час великої розплати ви пощащите хоч би одного гітлерівського бандита, він повернеться згодом назад і чинитиме над нами ще кривавішу розправу.

Українці! До зброї!

Вступайте в ряди народних месників-партизанів, допомагайте їм знищувати німоту!

Якщо в окремих випадках це неможливе, налагоджуйте з ними зв'язок і постачайте їх інформацією.

Будьте очима і вухами партизанських загонів!

Спостерігайте рух пімецьких транспортів, уважно стежте за пересуваннями фашистських військ. Слідкуйте за військовими об'єктами ворога (складами боєприпасів і продовольства, залишними станціями, мостами, комендатурами, приміщеннями гестапо, поліції, валізичної варти), обережно вінавайте, які ворожі сили перебувають у вашому місті чи селі, скільки чоловік охороняє кожний гітлерівський об'єкт.

Спостерігайте квартири, де живуть пімці, румуни, мадяри, поліцаї. Добре закарбуйте в пам'яті прізвища та імена, а якщо це можливе, то й постійні адреси зрадників і тих представників окупаційних владей (офіцерів, солдатів, поліцаїв, комендантів, сільськогосподарських керівників), що особливо жорстоко поводяться з населенням.

Наближається час великого суду!

Проклятий ворог за все відповість: за кожну краплину крові наших людей, за кожну слізку радянської дитини.

Ви будете їх суддями!

Щільніше оточуйте окупантів кільцем певависті і смерті, готуйте їм уже сьогодні заслужену відплату. Хай в сліщний час пі один з гітлерівських мерзотників не вислизне з рук народних месників.

Українці!

Ви бачите страждання ваших дітей і ваше серце обливается кров'ю. Якщо хочете забезпечити їм спокійне, щасливе майбутнє, відбийте німецькій орді раз назавжди охоту йти війною на наш народ.

Ваші діти благають вас: знищуйте фашистів!

Радянський Союз припинив дипломатичні відносини з польським урядом у Лондоні.

Чи свідчить це про погіршення взаємин між Радянським Союзом і польським народом?

Ні, ні в якому разі!

Польський уряд у Лондоні — це не польський народ!

Більше того, вся діяльність уряду Сікорського спрямована проти інтересів польського народу.

Четвертий рік Польща переживає страхітливу трагедію. Понад мільйон поляків загинуло від рук пімецьких катів, сотні тисяч їх ковають у концтаборах і катівнях гестапо. Найбагатіші області Польщі окупанти присудили до Німеччини.

Німецькі загарбники — одвічні вороги польського народу. Вони принесли йому горе і наругу. Вони готовуть йому національну загибелі!

Що може врятувати народ від цієї загибелі? Тільки одно: боротьба! Запекла, повсякчасна масова боротьба проти німецько-фашистських загарбників! Шлях до волі і щастя лежить тільки через боротьбу, а не пасивність, до якої так закликає свій народ польський уряд у Лондоні.

Тоді як усі країні сини польського народу ідуть зі зброєю в руках на смертний бій проти німецьких окупантів, уряд Сікорського закликає поляків припинити партизанську війну і сидіти склавши руки.

Тоді як увесь польський народ з повагою і любов'ю ставиться до борців за волю Польщі — партизанів, уряд Сікорського не тільки забороняє подавати польським партизанам будь-яку підтримку, а закликає вести з ними

боротьбу, тобто заклپкає допомагати окупантам душити польський національно-визвольний рух.

Політика уряду Сікорського ворожа інтересам польського народу.

В 1941 році Радянський уряд дозволив створити на території СРСР польську армію, яка, за заявкою Сікорського, мала спільно з Червоною Армією битися проти запеклого ворога всіх слов'янських народів — німецько-фашистських загарбників. Коли польська армія в СРСР була вже готова до бою, уряд Сікорського відмовився послати її на фронт і вивів польські війська з СРСР в Іран.

Більше того, польські генерали і дипломатичні представники уряду Сікорського розгорнули в нашій країні шпигунську діяльність.

Уряд Сікорського показав себе ворогом радянського народу!

Щодалі то все ворожішою, все більш антирадянською ставала політика польських реакційних емігрантів. У своїх антирадянських вигадках і наклепах польська урядова преса і радіо вирішили перевершити самого Гебельса.

Це особливо яскраво виявилося у ав'язку з гебельською провокаційною фальшивкою про розстріляних підточкою радянськими органами польських полонених офіцерів під Смоленськом. Польський уряд у Лондоні підтримав цей наклеп, хоч і знов, що полонених офіцерів замучили гітлерівці. Своїм зверненням до Міжнародного Червоного Хреста уряд Сікорського показав, що він танцює під дудку Гітлера!

Ніхто в світі не йняв віри фашистським шахрайам і провокаторам. Даремними були їхні спроби розколоти єдиний антифашистський фронт волелюбних народів.

Уряд Сікорського виявив своє справжнє обличчя. Відповідь на це могла бути лише одна. Цю відповідь дав Радянський уряд, припинивши дипломатичні відносини з польським урядом у Лондоні.

Війна нічого не навчила польських реакціонерів. Їм байдуже, що Польща нині — величезне кладовище. У них одна тільки прихованна мрія: зберегти свої маєтки, зберегти за собою право на експлуатацію польського, українського і білоруського народів.

Політика уряду Сікорського — це політика найчорнішої польської реакції, політика польських аубрів — поміщиків.

Тих самих поміщиків, що їхні діди заради своїх шкурних інтересів запродали Польщу цариці Катерині. Тих самих, що заради збереження своїх латифундій на українських і білоруських землях запродують сьогодні Польщу Гітлерові.

В історичні дні 1939 року населення Західної України виявило непохитну волю до возз'єднання з своїм народом — українським народом. А пані в польського уряду в Лондоні настирливо заявляють свої претензії на західноукраїнські області. Вони піяк не можуть примиритися з фактом, що український народ має законне право на свої історичні землі, що ніхто не може заборонити йому бути господарем своєї долі, господарем своєї землі і жити в єдиній вільній сім'ї.

Долю українського народу вирішуватиме сам народ! Він вирішує її героїчною боротьбою з німецько-фашистськими загарбниками.

Український народ у цій боротьбі разом з польським народом, бо і польський народ не вігнув і не зігнє спини перед своїм смертельним ворогом — німецьким окупантам. Ростуть загони польських партизанів. Тільки недавно загинув від партизанських куль головний кат Польщі Крюгер, а за кілька днів після нього — його помічник Шульп.

На прапорах польських патріотів викарбовані святі слова: За свободу! Смерть німецьким загарбникам!

Виконують свій обов'язок перед Батьківчиною також поляки, що проживають в Радянському Союзі. Радянський уряд задоволяє клопотання «Спілки польських патріотів» про дозвіл на створення польської дивізії імені національного героя Тадеуша Костюшка. Найближчим часом ця дивізія піде на фронт і в запеклих боях проти споконвічного ворога слов'ян пліч-о-пліч з Червоною Армією завойовуватиме свободу і незалежність Польщі та її хороброго і багатостражданого народу.

Між українським народом і поляками немає і не може бути жодних суперечних інтересів.

І в українців, і в поляків спільна мечта і спільне прагнення до вільного життя, до свободи.

В ім'я цього і ведуть боротьбу українські і польські партизани. Ведуть її під гаслом:

Смерть німецьким загарбникам!

ДО УКРАЇНЦІВ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ

Війна вступила в фазу остаточного розгрому гітлерівської Німеччини. Ви знаєте, з яким жахом згадують німецькі солдати Сталінград, ви знаєте, яку паніку викликала серед них катастрофа фашистської армії в Тунісі. Вам доводиться також бачити, скільки цивільної німоти останнього часу шукає притулку в Галичині, втікаючи від англо-американських бомб, що ураганом вогню і заліза змітають з лица землі найбагатіші міста проклятої Німеччини.

Та це тільки початок розплати!

Розтерзаний Гітлером український народ вимагає помсти. До помсти кличе сама земля, потоплена, осквернена, залита кров'ю й слізми своїх людей — українська земля. Цю помсту несуть на вістрях багнетів Червона Армія і армії наших союзників. Недалекий той час, коли ворог, стиснутий від Сходу, Заходу і Півдня сталевим кільцем смерті, буде розгромлений.

На близькість година вашого визволення!

Цю годину кривавий тиран Гітлер намагається будь-що відсточити, бо знає, що це буде його остання година. Порідливим рядам його армії потрібні нові контингенти гарматного м'яса.

Але нема охочих вмирати за інтереси німецько-фашистських банкротів.

Гітлер і його зграя опинилися в безвихідному становищі. Шукаючи рятунку, вони сьогодні звертаються до вас, вимагаючи від вас ще одного податку — на цей раз по-датку крові.

Вони створюють так звану «Галицьку стрілецьку дивізію СС», закликаючи українську молодь Галичини вступати в її ряди.

Українці Галичини!

Брати під'яремні!

На цю чергову гітлерівську провокацію лише може бути у вас відповідь, та сама відповідь, що стала бойовим кличем народних месників — українських партизанів:

Смерть німецьким окупантам!

Мало було фашистським катам річок вашої крові. Мало було їм награбованого у вас добра. Мало їм було зпуштувань над тисячами і тисячами галицьких юнаків та дівчат, вивезених на каторгу до Німеччини. Тепер вони хочуть, щоб ви віддали своє життя в каїновій боротьбі проти ваших братів, які несуть вам визволення.

Не бувати цьому віколо!

Опинившись перед лицем неминучої загибелі, німецький окупант обіцяє вам золоті гори, а дати вам може тільки те, що його самого чекає: півтора метра сирої землі. Він хоче вас прибити трьома коронами цісареви Терезії, яка віддала галицьких українців на поталу польській шляхти. Він намагається збудити у вас любов до вебіжчиці Австрії, гадаючи, що ви вже забули криваві вибори графа Бідені, і знищання над українською університетською молоддю у Львові, і тридцять тисяч замучених австрійцями галицьких українських селян, робітників та інтелігентів у 1914—1915 роках.

Українці!

Два роки тому Гітлер як хижий звір накинувся на Україну, його розбещена орда вогнем і мечем знищувала її людей, її багатства і культуру.

Гітлер пошматував живе тіло України: з частини її зробив свій фільварок — рейхскомісаріат, частину присдлав до Krakівського генерал-губернаторства, а Буковину, Бессарабію і перлину України — Одесу віддав румунським алюдюгам...

Гітлер убив мільйони наших людей, а мільйони українських юнаків і дівчат перетворив на каторжан. За підміцькими ж офіційними даними від 1 січня 1943 року, Україна, яка ще у 1941 році налічувала 45 мільйонів жителів, налічує їх нині всього 17 мільйонів...

Такі результати півторарічної окупації німцями нашої Батьківщини.

Гітлер — смертельний ворог України.

Великий український народ оголосив священу війну підміцьким загарбникам. У весь світ хилить голови перед героїзмом українських бійців і партизанів, гордістю сповнюють кожне українське сорце імена Молодчого*, Шев-

ченка, Людмили Павліченко, Середи, Швеця. В цій ти-
танічній боротьбі наш народ показав себе єдиним і згур-
тованим як ще піколи в історії.

Ворог знає це і тому він вживає таких розпачливих
заходів, щоб націкувати брата на брата. «Галицька стрі-
лецька дивізія СС» — це ніщо інше, як зборище яничарів,
які матимуть за завдання допомагати ворогові розпинати
нашу матір-Україну.

Прокляття і вічна ганьба німецьким ландскнехтам з
«Галицької дивізії СС»!

В цій провокаційній витівці німецькі окупанти знайшли
собі гідних помічників: досвідчених провокаторів, ко-
лишніх агентів польської дефензиви. Вони мали вже нагоду
впізнати цих іуд. Німецький шпигун Кубійович, жалюгідний
прислужник губернатора Вехтера і довірена особа
гестапо Мельник, польські поліційні провокатори з ОУН
Сенік і Ярослав Баравовський — ось на кому буде сьогодні
свої плани кат і обер-провокатор Франк. Ці німецькі
посіпаки васідають у вербуванльній комісії, ці гітлерів-
ські креатури мають грать роль наганячів гарматного
м'яса для Гітлера.

Українська молодь Галичини!

Будь гідна свого великого героїчного народу! Йди на
смертний бій з німецькими загарбниками і разом з тим
оголоси нещадну війну зрадникам України!

Українці!

Знищуйте німців та їх лакуз де тільки можете і як
тільки можете! Стійте на смерть в обороні рідної землі,
в обороні гідності і честі українського народу! Вбивайте
без милосердя яничарів з «Галицької дивізії СС», як
вбивають скажених собак.

Велика епоха, що її переживає наш народ, вимагає
великих діл. Будьте безстрашними в боротьбі за волю
України,— Батьківщина вам цього не забуде. Хай про-
славиться вашими подвигами земля Ярослава Осьмомис-
ла, хай вас провадить у бій тінь великого Данила Галиць-
кого, першого в історії України переможця німецьких
загарбників.

Смерть німецьким окупантам!

Смерть зрадникам-яничарам!

Хай живе вільна, велика, возз'єднана
Українська Радянська Соціалістична
Республіка!

УКРАЇНА КЛИЧЕ ТЕБЕ ДО БОЮ!

Німецька армія втратила на радянсько-німецькому фронті тільки вбитими понад 4 мільйони солдатів і офіцерів. Англо-американські війська розбили в Африці армію Роммеля, захопивши в полон 476 тисяч німців та італійців.

Посівши вітер, німецькі загарбники по жинають бурю! Гітлерівська армія стікає кров'ю. Катастрофа фашистської Німеччини неминуча.

Але потопаючий хапається за соломину. Гітлер, намагаючись відсунути день своєї загибелі, оголосив totаль -
ну мобілізацію.

Тотальна мобілізація — це нове пограбування народів Європи, перетворення на безправних рабів нових мільйонів людей, відправка на фронт нових партій гарматного м'яса. З окупованих країн вже вивозяться до Німеччини мільйони рабів. Мета ясна: звільнити якомога більше німців з виробництва і послати на фронт солдатами.

В окупованих країнах всіма правдами й неправдами створюються «добровольчі» загони для поповнення пошарпаної німецької армії. Гітлер хоче примусити уярмлені народи воювати за чужі їм інтереси.

Зірвати totальну мобілізацію гітлерівців — такий лозунг народів Європи.

Французи палають ненавистю до німців. Французькі франтірери — вільні стрільці — навівають жах на окупантів. В Савойських Альпах збираються тисячі французів, щоб візбросю в руках боронити честь своєї вітчизни. Француженка з Савоїї, випровадивши сина в партизани, заявила: «Я волію бачити свого сина в могилі на французькій землі, ніж рабом у Німеччині». Французькі патріоти пам'ятають заклик Віктора Гюго: «Організуйте страшну битву за батьківщину, франтірери. Наступайте, пробираєтесь крізь хащі, переправляйтесь через потоки. Використовуйте темні почі. Звивай-

тесь, як змії, повзіть, націлюйтесь, стріляйте, винищуйте завойовників!»

Вся Югославія у вогні повстань. Вчетверте вже окупанти кинули проти партизанів 8 дивізій. Партизани і на цей раз розгромили ворожі війська, захопивши велику територію.

Не скорилася і Греція. В Пелопонесі, в горах Пінда і уславленого Олімпа, в районі оспіваного поетами Парнаса точиться запеклі бої партизанів з загарниками.

Ростуть ряди партизанів у Норвегії. На воєнному стані оголошено багато міст. Зрадникам — загальна ненависть. Жінці, що йде з німцем, говорять услід: «Оця була порвежкою!» Лозунг порвежців: «Вперед дивіться — там вас чекає перемога!»

Вперто бореться проти коричневої чуми Польща. Скрізь польські патріоти вбивають гітлерівців. Недавно па залізничній лінії Krakів — Катовіци партизани пустили під укіс два військові ешелони з німецькими солдатами. Десятки ешелонів злітають у повітря майже щодня.

«Головне для нас — звільнити солдатів для фронту і робочі руки для військової промисловості», — сказав гітлерівський блазень Геббельс.

Народи Європи відповідають:

— Не дамо робочої сили фашистським убивцям!

— Не дамо гарматного м'яса для гітлерівської розбійницької армії!

— Не дамо продуктів харчування фашистській Німеччині!

На весь світ уславились партизани нашої України. Їхні відважні бойові діла запалюють на нові подвиги в боях з загарбниками всі попевлені народи Європи.

Настають дні вирішальних боїв.

Український юначе, дівчино-українко!

Україна кличе: до бою! Відповідай на заклик дісю. Йди в партизанські загони і диверсійні групи. Якщо німці дали тобі зброю, використай її проти німця ж — свого кривавого ворога. На «тотальну мобілізацію» Гітлера відповімо мобілізацією всіх наших сил — знекровимо фашистського звіра.

Будемо бити ворога, доки не хряспе його хребет! Не складемо зброї, доки не переможемо!

ПОВЕРТАЙТЕСЯ
ДО МИРНОЇ ПРАЦІ,
ЗНИЩУЙТЕ ПРОДАЖНИХ
АГЕНТІВ ГІТЛЕРА —
БАНДЕРІВЦІВ!

Довгі століття боровся зневолений український народ західних областей України за своє визволення. Відірваний ненависними кордонами від своїх рідних братів на Україні, він терпів подвійний тягар загарбницького гніту. За прагнення до волі і возз'єднання польська шляхта й австро-пімецькі загарбники шмагали нас канчуками, жорстоко переслідували тюрмами та жандармською свавою. Чужинецькі загарбники цілі віки памагалися повернути нас, українців, на безголосих колоніальних рабів своїх імперіалістичних інтересів. А проте заповітних мрій всього народу по цей бік Збруча про соціальну і національну волю на рідній землі, його вогнистих прагнень до возз'єднання з усім українським народом у єдиній державі не могли вбити ні польські шляхтичі, ні австро-пімецькі гнобителі. Славними ратними подвигами в боях з ворогами українського народу під проводом князя Данила Галицького, довголітньою боротьбою проти німців і польських магнатів у славних опришківських загонах Довбуша й Кобилиці народ Західної України в пайдавніші часи засвідчив, що він ніколи не зречеться своїх стремлінь до визволення і возз'єднання з єдинокровними братами. Цю віру і вневінність у визволене спільне життя в перозідльній українській державі наш народ яскраво висловив устами свого гепіального поета — каменяра Івана Франка:

Встане наша мати Україна
Свободна і вільна,
Від Кубані аж до Сяну-річки
Одна — нероздільна.

За довгі сторіччя панування чужинців на нашій землі народ західних областей України переконався виразло, хто йому лютий ворог. Польща королів і гетьманів накинула нашим людям страхітливу панщину з гайдуками і

нагаями. Австро-німецькі загарбники держали наш парод у становищі колоніальних рабів, вони були навіть вигадали для нас образливу назву — «рутени». Фашистська Польща Пілсудського протягом всього свого нікчемного існування переслідувала нас, українців, тюрмами і каральними експедиціями, забороняла нам рідну мову і писню, позбавляла всяких прав і надбань. Польські папи памагались повернути на західноукраїнську землю старі панцизняні порядки, коли наш парод повинен був бути «бидлом» для поміщиків і магнатів.

Але найлютішими ворогами нашої землі, нашого народу і нашої культури показали себе гітлерівські загарбники. Ці німецькі злодії і душогуби не тільки нападали на Україну, щоб пограбувати нас, вони памагались фізично нас знищити як народ, як українців. Ми всі пам'ятасмо і не забудемо ніколи поведінки гітлерівських окупантів в наших містах і селах. Німці вважали себе скрізь пана-ми нашого добра, а нас мали за своїх рабів, над якими можна їм було безкарно глумитись, знущатися, вбивати. Навіть історичну і справжню назву нашої Батьківщини — Україна — німці заборонили нам вимовляти. Наш Львів гітлерівці назвали німецьким містом Лемберг, нашу Україну — Остлянд, а західні області України — дистриктом Галіцієн. Про українську культуру, науку, мистецтво не могло бути й мови за німецької окупації. У гітлерівському «новому порядку» нам, українцям, відводилося місце безголосих невільників у німецьких зайдів-колоністів.

Проте закороткі були в Гітлера руки, щоб поневолити весь український народ, який користується могутньою підтримкою братнього російського і всіх дружніх народів Радянського Союзу. Героїчна Червона Армія, армія переможців, визволила нас від страшної чуми гітлерівських недолюдків. Сьогодні ми живемо вже радісно, як вільні громадяни воз'єднаної Радянської України, як громадяни великого Радянського Союзу. Ми бачимо, що єдиний секрет нашої великої перемоги над звироднілою Німеччиною у соціалістичному братстві радянських народів-братів. Знаємо також, що цевпою запорукою державної сили і розквіту нашої Батьківщини є могутній Радянський Союз, якого піхто ніколи не переможе.

З перших днів визволення парод західних областей України паполегливо взявся до праці над будівництвом

Радянської влади, над відновленням зруйнованого народного господарства, над творенням української культури і науки. Ми всі прагнемо не покладаючи рук працювати для того, щоб якнайскоріше загоїти скрізь завдані пінцями рани в нашому господарстві й культурі, остаточно розгромити гітлерівських загарбників, для того щоб паші села скоро злов, як перед війною, гомопіли вільною піснею і добробутом, а паші міста — творчими досягненнями української радянської культури і науки.

Однак недобиті ще гітлерівські загарбники залишили тут і там по наших містах і селах своїх агентів, які памагаються переподжати нашим людям у праці. Ці за-предапці Гітлера — бандерівці, бульбівці та інші бандити іменують себе українськими націоналістами і під командою пімецьких капралів чинять нечувані злочинства проти українського народу. Вони ховаються по лісах та по всяких ямах, а ночами нападають на мирних чесніх наших українських людей і жорстоко, по-гітлерівському вбивають їх, не даючи пощади ні сивим дідам, пі жінкам, ці цемовлятам в колисках.

Наприклад, 5 грудня минулого року звироднілі німецькі запроданці вдерлись в село Гола-Руська Рава-Руського району. Тут вони вбили п'ятеро ні в чому не винних дітей, батька яких ще німці замордували під час окупації. А в селі Воля Висоцька Жовківського району бандерівські бандити зарізали двомісячну дитину, залишивши залиски: «За зраду Україні».

Українсько-німецьких націоналістів ми знаємо не від сьогодні. Це зрадники українського народу, які давнім-давно продали себе ворогам України. Ці запроданці тортували Україною, продавали її німцям в 1918 році, тортували Україною, продавали її Пілсудському в 1920 і пізніших роках. Українсько-німецькі націоналісти продали себе і кривавому Гітлеру для собачої холуйської служби. Хто ж як пе вони розхвалювали Гітлера в своїх газетах і журналах? Хто ж як не ці іуди запрошували гітлерівські банди для загарбницької війни проти Радянської України? А коли пімецькі загарбники не бажали поділитися з холуями своєю владою на тимчасово окупованій Україні, українсько-німецькі націоналісти покірно стали гітлерівцям па службу для катування нашого народу. У сліпій зневісти до зрадженого ними українського народу

та його Радянської влади ці негідники здатні на найчорніші злочинства за паказом з Берліна.

Але на цей раз українсько-німецькі націоналісти проходилися німцям па свою остаточну загибель. Ніщо не врятує вже гітлерівських злочинців та іх помічників від розплати. Іх всіх чекає справедлива кара за всі злочини. Українсько-німецьких націоналістів, цих запроданців Гітлера, з обуренням засудили українські селяни на обласній параді у Львові, засудили їх також країні представники української інтелігенції як гітлерівських агентів. Український народ не терпітиме злочинів бандерівських душогубів і розправиться з німецькими наймитами суворо і справедливо по заслузі.

Багато людей, обдурених верховодами українсько-німецького націоналізму, вже зрозуміли свою тяжку помилку і покидають бандитські зграї. Вони знають, що Радянський уряд гарантував цілковиту безпеку й прощення всім тим, хто покине злочинні бандерівсько-бульбівські банди, повернеться додому і чесною працею докаже, що він — не ворог народу. Останніми днями 1285 обдурених націоналістами учасників бандерівських ватаг вийшли з лісів у Бібрському районі. 665 з них опублікували листа до тих, що сидять ще в лісах та сковищах, з закликом покидати бандитські зграї. Вони закликають всіх написати гітлерівських агентів-бандерівців і повернутися в села до чесної праці. За останні дні вийшли з лісу з повинною до Радянської влади понад 800 учасників банд в Пониковецькому районі, 611 чол[овік] в Городоцькому районі і 209 чоловік в Перемишлянському районі Львівської області. Обдурені люди покидають злочинні банди німецьких наймитів-бандерівців.

Хто керує злочинними бандами бандерівців? Обдурені учасники банд, селяни Бібрського району, які вже зрозуміли свою страшну помилку і повернулись до чесної праці по селах, розповідають про свого колишнього верховода оунівської банди Федя Коваля таке:

«Федя Коваль — це сільський куркуль, нероба, який змалечку вже не звик до чесної праці селянина-трудівника. Він годувався потом і кров'ю селянської бідноти за часу папування польської шляхти, а коли прийшли німці, Коваль негайно став у цих поліцаям, допомагаючи ворогам грабувати та мордувати селян. Не дивно, що злочинну зграю бандерівських дітовбивців, ворогів наших се-

Радянської влади, над відновленням зруйнованого народного господарства, над творенням української культури і науки. Ми всі прагнемо пе покладаючи рук працювати для того, щоб якнайскоріше загоїти скрізь завдані цім-цими рані в нашому господарстві й культурі, остаточно розгромити гітлерівських загарбників, для того щоб наші села скоро знов, як перед війною, гомоніли вільною піснею і добробутом, а наші міста — творчими досягненнями української радянської культури і науки.

Однак недобйті ще гітлерівські загарбники залишили тут і там по наших містах і селах своїх агентів, які намагаються перешкоджати нашим людям у праці. Ці за-предапці Гітлера — бандерівці, бульбівці та інші бандити іменують себе українськими націоналістами і під компан-дою німецьких капралів чинять нечувані злочинства про-ти українського народу. Вони ховаються по лісах та по всяких ямах, а ночами нападають на мирних чесніх наших українських людей і жорстоко, по-гітлерівському вбивають їх, не даючи пощади ні сивим дідам, пі жін-кам, ці немовлятам в колисках.

Наприклад, 5 грудня минулого року звироднілі німець-кі запроданці вдерлись в село Гола-Руська Рава-Руського району. Тут вони вбили п'ятеро ні в чому не винних ді-тей, батька яких ще німці замордували під час окупації. А в селі Воля Висоцька Жовківського району бандерів-ські бацдити зарізали двомісячну дитину, залишивши за-писку: «За зраду Україні».

Українсько-німецьких націоналістів ми знаємо не від сьогодні. Це зрадники українського народу, які давнім-давно продали себе ворогам України. Ці запроданці тор-гували Україною, продавали її німцям в 1918 році, тор-гували Україною, продавали її Пілсудському в 1920 і піз-ніших роках. Українсько-німецькі націоналісти продали себе і кривавому Гітлеру для собачої холуйської служби. Хто ж як пе вони розхвалювали Гітлера в своїх газетах і журналах? Хто ж як не ці іуди запрошували гітлерівські банди для загарбницької війни проти Радянської Украї-ни? А коли німецькі загарбники пе бажали поділитися з холуями своєю владою на тимчасово окупованій Украї-ні, українсько-німецькі націоналісти покірно стали гіт-лерівцям па службу для катування нашого народу. У слі-пії зневісти до зрадженого нами українського народу

та його Радянської влади ці негідники здатні на найчорніші злочинства за паказом з Берліна.

Але на цей раз українсько-німецькі націоналісти продались німцям па свою остаточну загибель. Ніщо не врятує вже гітлерівських злочинців та їх помічників від розплати. Їх всіх чекає справедлива кара за всі злочини. Українсько-німецьких націоналістів, цих запроданців Гітлера, в обуренням засудили українські селяни на обласній параді у Львові, засудили їх також країці представники української інтелігенції як гітлерівських агентів. Український народ не терпітиме злочинів бандерівських душогубів і розправиться з німецькими наймитами суверо і справедливо по заслугі.

Багато людей, обдурених верховодами українсько-німецького націоналізму, вже зрозуміли свою тяжку помилку і покидають бандитські зграї. Вони знають, що Радянський уряд гарантував цілковиту безпеку й прощення всім тим, хто покине злочинні бандерівсько-бульбівські банди, повернеться додому і чесною працею докаже, що він — не ворог пароду. Останніми днями 1285 обдурених націоналістами учасників бандерівських ватаг вийшли з лісів у Бібрському районі. 665 з них опублікували листа до тих, що сидять ще в лісах та сковицях, з закликом покидати бандитські зграї. Вони закликають всіх низощі гітлерівських агентів-бандерівців і повернутися в села до чесної праці. За останні дні вийшли з лісу з повинною до Радянської влади попад 800 учасників банд в Попіковецькому районі, 611 чол[овік] в Городоцькому районі і 209 чоловік в Перемишлянському районі Львівської області. Обдурені люди покидають злочинні банди німецьких наймитів-бандерівців.

Хто керує злочинними бандами бандерівців? Обдурені учасники банд, селяни Бібрського району, які вже зрозуміли свою страшну помилку і повернулись до чесної праці по селах, розповідають про свого колишнього верховода оунівської банди Федя Коваля таке:

«Федя Коваль — це сільський куркуль, нероба, який з малечку вже не звик до чесної праці селянина-трудівника. Він годувався потом і кров'ю селянської бідності за часу панування польської шляхти, а коли прийшли пімці, Коваль негайно став у них поліцаем, допомагаючи ворогам грабувати та мордувати селян. Не дивно, що злочинну зграю бандерівських дітовбивців, ворогів наших се-

ляп і Радянської влади, Коваль організував за наказом гітлерівського офіцера. Він так і сказав обдуреним селянам, показуючи па німецького злодюгу: «Ось кому, мовляв, ми будемо всі підкорятися».

Такі злочинні головорізи-куркулі, колишні поліцай і всяка німецько-бандерівська погань верховодять у всіх націоналістичних бандах, виконуючи прямі накази з Берліна.

Ми закликаємо всіх тих незрячих, кого гітлерівські агенти втягнули підступом у злочинні банди: виходьте з лісів, знищуйте продажних агентів Гітлера — бандерівців! Повертайтесь до мирної праці для добра своєї сім'ї, своєї держави і для спільногодобра українського народу. Горе тим, хто не послухав сьогодні великудушного голосу народу, не покине злочинних банд! Непоправних бандитів усюди чекає смерть, від якої їм ніде буде сковатися.

Гітлерівських агентів, бандерівських злочинців, які не послухають розумного народного голосу перестороги, переможний радянський народ безпощадно розчавить, як гадів на свою світлу шляху.

Три роки тому в серпні німецький генерал-губернатор Франк сказав у Львові таке:

«Відтині на цій землі воля фюрера буде найвищим законом».

На щастя, вже через три роки після того, цей закон Гітлера опинився на напій землі поза законом. Але залишились його сліди. Сліди такі криваві, такі ганебні, що й сотні років не вирвуть з наших душ ненависті і пресирства до «культуртрегерів» з-над річки Шпрее.

Скоро буде опубліковане повідомлення Надзвичайної комісії по розслідуванню фашистських злочинів у Львові і Львівській області. Ви дізнаєтесь про речі, яких раніше не бачила людина навіть у тифозному малченні.

Пройдіться у Янівський «stabір смерті», і ви ще сьогодні побачите там дорогу, вимощену людськими кістками, встелену попелом десятків тисяч спалених людських тіл. Вам буде важко відірвати очі від рова, на півтора метри заповненого кров'ю замучених радянських громадян. Вжо півтора року ця кров не висихає. Змішана з водою, вона витікає з усіх щілин землі, як німий докір. І лише тоді вона зникне з наших очей, коли остання гітлерівська капітія буде чоботом червоноармійця втоптана, як глиста, у прокляту німецьку землю.

Подивітесь на Львів, на місто, яке ще три з половиною роки тому гомоніло піснями, сміхом. Що зробили з ним фашисти? Якою цвінтарноютишею привітало воно нас? Правда, окупанти сміялися тут на весь голос... Сміявся прусський солдафон, коли йому пощастило зграбним ударом ноги скинути з трамвая «тубільця» під колеса автомашини, сміялися гестапівці, коли кращі люди Львова — гордість слов'янської науки — копали для себе яму. Реготалися окупанти в той час, коли Львів німів від болю

і розпачу. Цього не можна забути. Мертві говорять до нас: ради всього святого відучіть окупантів від сміху. І ми відчуємо їх на довгі, довгі роки.

Ви знаєте, що зробили фашисти з гордістю Львова — з його культурними закладами? Університет і політехнічний інститут перетворили на стайню для своїх чиновників і солдатів. Музей пограбували, бібліотеки позабили майже всіх цінних фоліантів.

Ви знаєте, що зробили вони з Бой-Желенським, Острозв'язким *, Руффом *, Ренцьким * і іншими? Їх мучницька смерть, вирізьблена назавжди в наших серцях.

Це, товариші, не був такий собі каприз розперезаної воєнщини. Ці вороги культури взагалі були запеклими ворогами слов'янської культури. Винищити їх кращих представників, зачищити для слов'янських народів на сім замків двері культурних закладів — такий був план пімців, здійснюваний ними з небаченою в історії жорстокою послідовністю.

І якщо завойовникам не вдалося здійснити цей план до кінця, то це вже не їх вина. Це заслуга Червоної Армії, це заслуга нашого великого багатонаціонального народу. Французький письменник А. Мальро * павав частину гітлерізму часами презирства. Так, презирство, організоване презирство стало також зброя в руках гітлерівських завойовників. Коли вони на цьому будинку, на будинку українського театру, зробили напис «нур фюр дойче» (тільки для німців), вони хотіли таким чином вимовити нас, українців, що ми — парії народу панів та що тягар презирства кипутий на наші спини самою історією.

На щастя, ролі тепер змінились. Не було, мабуть, і не буде в світі країни, яка б своїми ділами стягнула на себе стільки презирства, як саме фашистська країна.

Є одна проблема, товариші, якої не можна нам обійти мовчанням. За словами Леніпа, Німеччина Вільгельма II, надувшись, мусила у 1918 році луснути. І по ній потім дійсно залишився тільки великий сморід. Щодо Німеччини Гітлера — від неї несло сопухом уже від самого початку її існування. Цей гітлерівський фашистський сопух ще не зовсім вивітрився з нашої землі. Ви знаєте, що гітлерівці підготували собі тут категорію людей, зрадників свого народу, яких важко було б не назвати гієнами, які на кривді і крові своїх співгромадян будували свій особистий добробут. Це ті, що допомагали німецьким катам

зривати з своїх замучених братів одежду, щоб потім винести її на базар. Це ті, що, позбувшись решток людської і національної гідності, злигались з пімецькими окупантами і на спільній з пими спекуляції паграбованим народним і приватним добром заробили чималі мастки.

Доля їх батьківщини, їх народу була їм байдужа, їх душу не турбували ні примари Майданека, ні живцем спалені діти Полтавщини.

На кривді і крові народу виріс суспільний прошарок, позбавлений будь-яких етичних норм, ненажерливє зброяще безцеремонних торгапів, готових продати павіть рідну матір, якщо тільки хто добре за це заплатить.

З вигпанням фашистів кар'єра цих людців скіпчилася. Проте їм важко з цим примиритись, тому вони непавидають народ, пепавидають Червону Армію, непавидають Радянську владу.

Хоч їх мало, але досить, щоб отруювати нам повітря. Це вони становлять сьогодні основу базу для польських і українських націопалістичних банд. Це вони є джерелом антирадянських провокацій.

Ці годованці гестапо і побратими німецьких мародерів ніяк по хочуть взятись за чесну роботу. Одні з них голосують вночі на мурах за «польський Львів», інші стиха підтримують гестапівських агентів із кодла бандерівців. Та що б пе говорили ці продавці душ, як би не декламували, ми бачимо, добре бачимо па їх руках кітгі фашистського звіра.

Відрубати ці кітгі — невідкладне завдання кожного з нас. Інтелігенція Львівщини повинна напружити всі свої сили, щоб паралізувасти роботу цієї ворожої агентури. Нам не можна ні на хвилину забувати, що національна ворожнеча — це зброя, якою особливо охоче користується ворог. Боротися з нею — це значить рятувати серця і уми нашої молоді, це значить спрямовувати наші західно-українські землі на шлях прогресу, на шлях великого людського щастя, що за нього боролися і вмирали герой Севастополя, Сталінграда, Дніпра і польської Праги.

Хай кожна наша дитина вже па самому початку її свідомого існування пізнає священну правду про те, що в львівських скверах, в солдатських могилах сильять визволителі, воїни Дніпра і Волги, сини великих братніх народів, народів, які пліч-о-пліч пройшли тяжкий і славний шлях від Сталінграда до Будапешта, і до їх переможних

кроків з радісним трепетом серця прислухається все, що в світі чисте, чесне й благородне. Наш народ запам'ятав на все своє життя, що в великий сім'ї народів, яка дала нам Леніна, є герой, які не тільки зуміли відстоюти свою свободу, але й понести її прапор за Віслу, за Дунай, до Адріатичного моря, туди, де гітлерівський варвар вважав себе ще недавно повновладним господарем.

Ми, радянські люди, противники національної обмеженості. Але ми знаємо: народ, що в неймовірних стражданнях народив нову спілку людства, народ, який знайшов у грізний час у собі моральні і фізичні сили розтрощити пайстрашнішу воєнну машину, що її знала історія людства, цей народ заслужив право бути гордим. Коли ми бачимо, як, певажаючи на війну, буквально з попелу відроджуються зруйновані ворогом міста і села, коли ми бачимо, як університети стають знову університетами, а театри — театралі, голосніше ніж будь-коли звучать горді слова Маяковського: «Я громадянин Радянського Союзу».

ПРОМОВА НА ОБЛАНІЙ
НАРАДІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ
(вересень 1946 р.)

Дехто з неспокушених в політиці людей сьогодні дивується, чому так багато уваги, так страшенно багато уваги приділяється боротьбі з «теорією» Грушевського *. Ця боротьба має принциповий характер, це боротьба насамперед за наше існування як народів, як держави.

Сьогодні майже ніхто не буде заперечувати, що вся ідеологія [українського] буржуазного націоналізму базується на «теорії» Грушевського, що з тихого кабінету цього ученої Грушевського вийшли потім «легіони», якщо можна так сказати, ландскнехтів, саудів, мундирюваних і немундирюваних.

Ми знаємо, що рішуча, послідовна і невгаваюча боротьба з «теорією» Грушевського, як і з практикою [українського] націоналізму, врятувала нашу державу, наш народ від ногибелі.

Коли фашисти в 1941 році напали на Радянський Союз, рівно рік тому вони перемогли Францію.

Протягом трьох тижнів Франція, французька імперія, країна, яка має чи не на кілька мільйонів населення більше, ніж Україна, лягла перед ногами переможців.

22 червня 1941 року почалася жорстока боротьба за наше існування як народу як держави.

Ця боротьба тривала чотири роки і скінчилася поразкою ворога.

Уявіть собі, товариші, що Україна стала в 1941 році один на один проти гітлерівської Німеччини, яка несла за собою всю техніку, усю воєнну техніку, всі сировинні багатства Європи. Якби не російський народ тоді, сьогодні ми тут не сиділи б і не властивували зборі, а тут ще при вході у цей будинок був би напис «Українцям і собакам вхід заборонено».

Здається, всі сьогодні усвідомили небезпеку, яка висіла пад нами, небезпеку, яка змусила б [нас] розділити долю пещасного єврейського народу (коли мова йде про євреїв західних і східних областей, яких знищили на 100 відсотків).

Недавно опубліковано в світовій пресі доповідну записку генерала Штюльпнагеля, написану на початку 1941 року. І генерал Штюльпнагель, і увесь німецький генералітет усвідомлювали, що виграти Німеччина в цій війні не зможе, але в цій доповідній записці генерал Штюльпнагель писав: «Німеччина війну буде змушені програти, але, незважаючи на те, що її жде розгром, Німеччина повинна вести далі війну і використовувати окупацію підкорених її країн для вишищування їх населення».

Євреїв винищили близько 6 міл[ьйонів], поляків — близько 6 міл[ьйонів], і вирахуйте, скільки вони замордували українців. По доповідній Штюльпнагеля і Гімmlера український народ чекала така ж сама доля.

Дехто спитає, чому сьогодні, коли Радянський Союз — переможна країна, країна, на яку сьогодні друзі у всіх країнах дивляться із захопленням, а вороги думають, чи ми маємо атомну бомбу, ми так багато говоримо про «теорії» Грушевського...

Тому що прихильники Грушевського збереглися, що послідовники Грушевського діють... Тому що послідовники Грушевського сьогодні сидять в лісах, що вони продовжують його справу, що вони являються спадкоємцями Гітлера і Гімmlera, що вони знищують кращих представників російського і українського народів, що ця чума винизває з кабінету Грушевського і па сьогоднішній день.

Далі. Міжнародне становище сьогодні таке, що ми не можемо сидіти склавши руки, що ми не можемо спокійно дивитися, як ворог працює, використовуючи ворожу нам «теорію» Грушевського.

Міжнародно становище тепер таке, що ми мусимо бути завжди напоготові. Це не значить, що війна пависла, як говорять наші вороги, що ось-ось вона розпочнеться. Справа також в тому, що наші можливі військові противники, враховуючи досить сумний досвід Гітлера, ще дуже довго думатимуть, поки нападуть на нас. Справа і в тому, що вони дуже довго думатимуть, не знаючи, чи являються вони монополістами атомної бомби. Вони подумають про

це довго і тому, що знають про єдність наших радянських народів, про єдність [трудячих] всього світу. Але чи буде війна, чи не буде війни, цілком очевидно, що воїни будуть робити все, щоб нам шкодити. Вони візьмуться і за те знищення, яким користується зараз Бандера.

Товариши! Позавчора в місті Штутгарт — американській зоні окупації Німеччини — виступав міністр Бірнс. Виступаючи перед американським військовим і німецьким населенням, він заявив, що пімецькі кордони з Польщею на заході не витримують ніякої критики і що їх необхідно просунути злачно далі на схід.

Ця справа пайближче торкається всього радянського народу, особливо нас — жителів Західної України. І ось ворог, той ворог, який вірно служив Гітлеру, який слугував законспірованим продовжуващем звірств гітлерівців, став на службу нового хазяїна. Цей ворог одягнувся в машкару ентузіазму ангlosаксонських расистів. Серед бандерівців поширюється чутка, що скоро почпеться війна. І Англія, і Америка дадуть [їм] «самостійну» Україну. Як би виглядало це на практиці? Коли мова йде про «самостійну» Україну, треба зрозуміти одне, що Англія і Америка дуже хотіли б відбудувати [поміщицько-буржуазну] Польщу Андерса. Реакційні кола Англії й Америки демонструють, де тільки хочуть, свою пристрасть до західних кордонів Польщі серпня 1939 року.

Ви знаєте, що в американській зоні окупації Німеччини існують т[ак] зв[ані] табори ЮНРРА*, в яких бандерівці й апдерсівці живуть вкупні. І треба сказати, що сьогодні вони живуть в ідеальній згоді. Бандерівці навіть носять польські віданаки.

Отже, коли мова йде про «самостійну» Україну, то треба зрозуміти, що при першій і кращій нагоді західноукраїнські землі вони приєднали б до Польщі Андерса. Яку це перспективу створює для трудячих західноукраїнських земель, говорити не треба.

Тому, товариши, боротьба з «теорією» Грушевського є боротьбою зі всією ворожою ідеологією, з українським буржуазним націоналізмом, про який представники Бандери говорять в своїх офіційних доповідях. Мова йде про ватажків, які говорять між собою:

«Було б небажано, якби хтось із нас вів боротьбу за стовідсоткову «незалежність» України.» Як бачимо, вожаки [націоналізму] торгаються за «незалежність» українських земель.

їнського пароду, а говорять між собою відкрито про те, що вони не мають наміру боротися за [його] «стовідсоткову» незалежність. Ось як вони розуміють цю «незалежність».

Ця «незалежність» бандерівських українських націоналістів залежить від капіталістичних фінансових кіл: чи то Нью-Йорка, чи то Лондона, чи то в даному разі рейнсько-вестфальського...

Тому, товариши, необхідно на кожній ділянці і зокрема на уроках історії, в наших вузах, університеті, де виховується багато робітничої і селянської молоді, не отруєній язвою націоналізму, треба найбільшу увагу приділяти боротьбі з «теорією» Грушевського. Бо краще душити її тоді, коли вона не атакувала організм, а не тоді, коли оволодіє нашою молоддю. Цього ми не можемо дозволити — це було б злочинство... І тому велика увага повинна бути присвячена боротьбі з «теорією» буржуазного націоналізму, з теорією, яка показала своє обличчя.

ПРОМОВА НА НАРАДІ
ІНТЕЛІГЕНЦІЇ
(12 червня 1947 р.)

Ця стаття * повинна була спровокувати враження. Автор не урахував, що коли пишемо про історію [революційного руху], то треба докладно вивчити тему, про яку пишеш. Не допускати навіть дрібних помилок, коли йдеться про факти, про дати. Бо тут є люди, на очах яких ці події проходили, і вони можуть знеопінити цей матеріал перед читачем.

Я не думаю обговорювати детально цю статтю, тим більше, що я не маю її перед собою, наведу лише кілька моментів. В статті говориться про те, що тут було 84 % господарчого селянства... Це значить, що революційного руху серед цих людей не могло бути. Потім перекручення фактів. Історія квітневих подій 1936 року у Львові описана у автора не так, як воно відбувались. Коли 16 квітня була кривава демонстрація, то 20 квітня був проголошений генеральний страйк. Козак загинув 14 квітня від кулі револьвера поліцая, який розганяв політичну демонстрацію не на Ринку, а на Академічній площі.

Потім сказано, що 1933 р. повстання охопило всі повіти Львівської області. Це не так. Історія революційного руху в Західній Україні досить багата тим, щоб писати правду і тільки правду. Нам можна і треба писати в таких випадках скрізь тільки правду.

Коли мова йде про роль УНДО, я вважаю, що завдання наше досить легке. Політика УНДО особливо з 1925 року — це політика одвертої зради національних і соціальних інтересів Західної України.

Коли будемо писати про події 1936 року, то ми не можемо не писати про роль УНДО, Шептицького. Ми засмусмо, які плакати з'явилися тоді на вулицях Львова, які були підписані Шептицьким. Вони були ворожі робітникам.

Конституція квітня 1935 року. По суті, мало людей знало про те, що фашистська конституція Славска була схвалена Галичиною, дякуючи підтримці УНДО на сеймі.

Ще одна перешкода, яка не дав можливості, з одного боку, висвітлити як слід революційний рух на Західній Україні, а з другого — утруднює пашу роботу по викриттю ролі українських націоналістів. Ми, коли треба сказати КПЗУ, мовчимо, і враження складається таке, що був революційний рух, але хто ж керував ним? Адже революційним рухом мусить хтось керувати, хтось організовувати. Були провокатори в КПЗУ, але були і люди, які загинули в тюрямах, які давали кращі зразки героїзму, а ми ніколи в історії цічого припинового в цій справі не можемо прочитати. Цьому треба дати належну оцінку. Історія КПЗУ — надзвичайно цікава історія. Це не тільки історія боротьби з національним гнітом, проти політики гніту, але й історія внутрішньої боротьби з націоналістами, які пролізли в середину цієї партії. І про це мовчати не можна.

Не можна говорити про революційний рух, не згадуючи про українських буржуазних націоналістів. Революційна боротьба була спрямована і проти польського уряду, і одночасно вона велась проти українських націоналістів. Це вимагає від кожного, хто займається сьогодні історією революційного руху, докладного вивчення цього питання, вивчення історії політичних умов Західної України, особливо останніх 30 років.

Ми знаємо, що були деякі суперечності між УНДО і Хомишиним. Ми знаємо, що був період, коли між буржуазним УНДО і ОУН теж велась запекла боротьба. Знайти це, що вони завжди боролися між собою? Ні, пізніше виступали проти трудящих спільним фронтом: УНДО, «Католицький союз»*, радикальна партія, яку після наші не розкрили як слід. Лідер цієї партії Стаків сьогодні сидить в американській зоні окупації і відіграв там дуже ганебну роль. Ця партія була членом Амстердамського інтернаціоналу [профспілок].

Коли ми пишемо і говоримо про політику ОУН, треба знати про те, що був дуже ганебний період в розвитку ОУН в 1935 р., коли починається співпраця між УНДО і ОУН. В цей час в ОУН також стався розлам. Ми були свідками терористичних актів проти тих, які не хотіли припинити терору проти [окупаційної влади] Польщі.

Тоді ОУН стала на позиції УНДО. Коли мова йде про ОУН, треба висвітлити зв'язок ОУН з польською дефензивою, ганебну роль Стахіва.

Не можна обйтись у вивченні цієї справи без місцевих товаришів, не тільки товаришів, які знають історію революційного руху з практики і можуть сьогодні писати про це, але в широкому розумінні учасників цього руху. Тут ще багато інтелігенції, яка була безпосередньо зв'язана з революційним рухом: Сахман, Вербовий, Довганик, Олексюк, Макаруха, Кожан *. Не тільки у Львові, а в таких районах, як Рава-Руський та інші, є товариші, які можуть допомогти. Треба їх шукати, треба їх включити в роботу, і, коли мова йде про висвітлення цього питання, вони можуть серйозно допомогти. Без цих людей писати про цю справу, вивчати ці документи важко. А коли говорити про УНДО, то мені здається, що не буде коштувати багато праці, щоб викрити УНДО. Бо воно себе так скомпрометувало, що, без сумціву, викрити його буде найлегше.

ПРОМОВА НА НАРАДІ АКТИВУ
ІНТЕЛІГЕНЦІЇ м. ЛЬВОВА
(24 липня 1947 р.)

Я знаю Галичину 20-х і 30-х років. І знаю, що серед значної частини інтелігенції, яку можна назвати правим крилом, був дуже поширеній принцип: інтелігенція — це совість народу. Але події, починаючи з 1914 року, особливо в останні роки, показали, що праве крило західноукраїнської інтелігенції забуло про совість. Більше того, забуло про людську гідність, а політичний характер інтелігенції був тільки відбитком політичного характеру класу, якому вона служила,— української буржуазії, цієї самої націоналістичної буржуазії.

Дмитро Захарович * говорив про конгрес 1936 року. Я пригадую цей історичний для Західної України, тодішньої Польщі, конгрес. Я знаю, що товариші звертались до дуже багатьох видатних представників галицької інтелігенції. В цьому конгресі взяли участь пайкращі представники польської і української інтелігенції. Чи це може свідчити про аполітичність передової західноукраїнської інтелігенції? Тоді питання, а що робила буржуазна інтелігенція в 1933 році, коли владу в Німеччині захопив Гітлер, коли за сигналом пана Геббельса вся україпсько-націоналістична преса тут розпочала цікунання Радянського Союзу. Ця інтелігенція раптом забула про аполітичність, всі організації, в яких була згуртована ця інтелігенція, виступили на штурм проти Радянського Союзу, заявляючи, що Компартія прагне до того, щоб фізично знищити весь український народ. Тоді під цим гаслом ми бачили підписи майже всіх цих віддалих реакції представників галицько-української інтелігенції.

Не забудьте про 1930 рік, коли вся львівська земля стогнала під гнітом і терором паціфікаторів, чи ця інтелігенція виступала тоді, може, з протестом? Ні, вона тоді навмисне виявляла свою аполітичність.

Сьогодні частина цієї інтелігенції, як відомо, виїхала на захід, де живе під крилами Англії і Америки, під кри-

лами їх поліції і, мабуть, себе там непогано почувас, бо до крил всіляких поліцій вона давно вже звикла. Але тут мова йде про людей, які не виїхали з німцями. Дмитро Захарович, наш доповідач, конкретно говорив і між іншим назвав прізвище Олена Степанів*. Це прізвище дуже відоме не тільки в календарі «Червона калина»*, але і дуже багато книжок, виданих «Червоною калиною» і пе «Червоною калиною», мають на одній з перших сторінок портрет Олени Степанів в формі «українського січового стрільця!»

Олена Степанів тоді була молодою особою. Багато молодих людей тоді помилялись, були під впливом українського буржуазного патріотизму. Але коли б Олена Степанів, колишній «український січовий стрілець», виступала на всіх перехрестях і засуджувала тих, під диким терором яких стогне сьогодні західноукраїнська земля, вона зробила б велике діло. На жаль, ми цього не почули. Терор, що відбувається тепер, страшний. Хто мас зв'язок з селами західних областей України, той знає, що робили бандерівці по селах. Вони чинили такі звірства... Вони перевершили в своїх звірствах навіть німецьких садистів-есесівців.

Вони катують наших людей, наших селян; я сказав би, ще більше катують уродженців західних областей, ніж східних... В цих катуваннях вони проявляють таку жорстокість, такий садизм, якого ще не бачило людство (хіба що за часів середньовіччя).

Хіба ми не знаємо, що вони ріжуть малих дітей, розбивають об кам'яні мури їх голівки так, що мозок з них вилітає. Страшні звірячі вбивства — ось дій цих скажених вовків.

Хто може піти за ними? Хто може подати їм руку, цим авірюкам в людській подобі, я вас питую? Чия душа не здригнеться від цих кривавих вбивств, катувань, насилля?! Хіба наш народ не бачить це? Народ ненавидить цих огидних вбивців, він веде боротьбу з ними.

І ми, передова інтелігенція, письменники, науковці, професори — всі, в кого здригається серце від цих катувань, повинні повести саму рішучу боротьбу за зпіщення рештків цих підліх вбивців.

Який, питую, лібералам може бути проявленій до них? Я вас питую, Михайле Івановичу (звертається до проф. Рудницького).

Ми повинні піти всі спільним фронтом па них і зпідити їх безперечно. Чи це так, Михайлі Івацовичу?

Ви пам'ятаєте 1933 рік, коли націоналістична частина інтелігенції, реакційні журналісти Галичини виступили з маніфестом, в якому заперечували проти воза'єднання Західної України з Радянським Союзом, і ви ж виступили за цей маніфест, Михайлі Івановичу. Ви це пам'ятаєте добре... А чому зараз ви не виступаєте і не признаєте своїх помилок?..

Я кажу, що зараз не може так далі бути, треба скажати тут своє тверде слово. Я хочу взагалі сказати тут деяким письменникам, які стоять остроронь і хитаються, не знають і куди краще їм схилитися.

Радянська влада дуже делікатно з ними поводиться, як, наприклад, з професором Крип'якевичем *, професором Рудницьким. Я скажу відверто, що ні одна країна в світі так би з вами не поступила. Згадайте, що робили в Франції партизани від зрадниками батьківщини. А Радянська влада дуже гуманна.

Радянська влада поставилась надзвичайно поблажливо до цих людей, враховуючи те, що довгі десятиріччя життя проходило тут інакше, проходило в таких умовах, що воно могли багато дечого не розуміти і не могли навіть діяти, не прикриваючись цією совістю і людською гідністю.

Мені здається, що справа тут в чомусь іншому, і не можна залишатись байдужим до подій. Не можна забувати, що у людей мозок, але крім мозку, в серці і людська гідність. Якщо є люди, які не знають всієї історії Західної України, то є люди, які б могли краще за інших боротись з ворогами, українсько-німецькими націоналістами. Я кажу, що вони б могли краще їх викрити в своїх книжках і т. п., краще, піж хтось інший міг би це зробити. Неваже ви не могли все це досі викрити? Чую, як професор Барвінський * посилається на те, що подібна аполітичність інтелігенції була наприкінці XIX століття.

В XIX столітті, правда, була реакційна інтелігенція, але була також і прогресивна інтелігенція. Одним з таких народних інтелігентів був Іван Франко. Деякі стояли обіч Франка, а ті, прислужники, цькували Франка... Можемо відмітити, що це було і є праве крило інтелігенції, яке повинно в найближчий час дати відповідь. Лишилось-бо небагацько часу для того, щоб збулися слова про людську совість і гідність людини. (*Оплески.*)

ПРОМОВА НА VI СЕСІЮ
ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКРАДИ
ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ
(18 січня 1949 р.)

— Скажу кілька своїх міркувань як член культурно-освітньої комісії міської Ради. Часу небагато, питань чимало, доведеться обмежитись тим, що вважаю за найважливіше.

Кілька слів про охорону пам'ятників старовини. Як відомо, Львів — древнє місто, в ньому багато старовинних пам'ятників, і про них ми ще не турбусомось так, як повинні. Насамперед, мова йде про Порохову вежу, якій понад 400 років... Далі. Площа Ринок — центр міста, який має багато житлових будівель. І ось що тут робиться. Ринок, 7, займає база артілі «5 грудня». Ця артіль, між іншим, складає свіжі шкіри, і сморід від цього розповсюджується по всій вулиці. В іншому будинку — база Ресторантресту. На подвір'ї бочки з оселедцями, і не всі ці оселедці пахнуть добре. А в будинку живе 170 чоловік, які повинні дихати цим смородом. Діти бігають по подвір'ю і теж мусять вдихати це «прекрасне» повітря. На Вірменській вулиці теж в історичних будинках різni бази, будинки псуються, пам'ятники старовини зникають.

Далі. Торгівля проходить па вулицях міста, а між тим ми не можемо дістати в магазині м'яса, молочних продуктів. Все це доводиться купувати на базарах і не з перших рук, у селяніна, а з рук перекупок, бо з ними піякої боротьби на ринках міста не ведеться. Треба це пегайполіквідувати. Треба, щоб були м'ясо-молочні магазини у Львові, щоб населення купувало молочні продукти в магазинах державних.

Мені здається, зараз уже можна конкретно внести пропозицію про відкриття у Львові колгоспного ринку на Галицькій площі. Це питання актуальне і цілком своєчасне, його можна вирішити, треба тільки виконкому міськради ним зайнятися.

Щодо санітарного стану міста. Думаю, треба створити санітарну комісію і до неї включити депутатів міськради. Це необхідно зробити найближчим часом.

Візьмемо ще такий факт — в самому центрі міста, за оперпим театром «працюють» темні люди, шахрай, які обдурюють населення. Там відбувається гра в три карти, гра в рулетку.

Тут говорили, що трест зеленого будівництва багато зробив по озелененню. Та піхто не дивиться, не стежить за тим, щоб дерева не нищили, щоб не доводилося наступного року знову садити. Мені здається, що тепер, коли стойть питання про озеленення всієї країни, коли такі величезні роботи накреслені, після кампанії, яку провела центральна преса, треба серйозно взятися за охорону зелених насаджень в парках, скверах міста. Щоб ми не витрачали дуже багато коштів, величезних коштів па озеленення, щоб зроблене не нищилося.

У доповіді було правильно сказано про незаконні звалища сміття, треба ці звалища, наприклад, в сквері на вулиці Дзержинського, ліквідувати, заборонити створювати самочинно.

ІВАНОВІ ДЕМ'ЯНОВИЧУ РУБЧАКУ — 75 РОКІВ

Схилімо голови перед цим прекрасним життям, воїсти-
пу воно варте цього. Від Чернівців до Луцька, від Пере-
мишля до Збруча не знайдете, либонь, людини, яка б не
знала цього імені, яка б не говорила про нього з любов'ю
і гордістю. В найчорніші для західної віткі українського
народу часи, в часи баденів *, потоцьких *, в криваві роки
диктатури Пілсудського, на вбогій мандрівній сцені висту-
пав незмінно Іван Рубчак. І кожна його поява на кону була
живою демонстрацією невмирущості уярмленого народу,
його сили, його неаламної віри в пришестя епохи волі і щас-
тя. Згорблені спини випростувались, заплакані очі всміха-
лися, бо оце в особі Рубчака входив на сцену дух великого
народу, дух бадьорості, завзяття, гордості за свою минуле й
упевненість в своєму славному майбутньому. І не було вже
в залі для глядачів слія, не було вітхань, а був радісний сміх,
від якого лячно ставало ворогам. Іван Дем'янович не за-
знав розкошів. А втім, вони не були йому потрібні. Він жив
і працював для народу й тільки для народу, а вдячність і
люbos цього народу були і є джерелом його великого щастя,
бо тільки щаслива людина може так зберегти молодість
душі, як зберіг її Іван Рубчак.

55-річчя своєї акторської роботи Іван Дем'янович від-
значає в радянському Львові, на сцені українського ра-
дянського театру. Нова епоха в житті народу західно-
українських земель стала новою епохою в житті Івана
Рубчака. Радянська влада — влада народу — гідно оціпила
заслуги талановитого актора, актора-патріота, присвоїв-
ши йому звання заслуженого артиста республіки. Вдяч-
ний глядач, глядач визволеної країни, бурею оплесків
вітає кожну його появу на сцені театру ім. М. Занько-
вецької. Прекрасне життя діждалося прекрасної долі.

Іванові Дем'яновичу Рубчаку, великому талантovі й
справжкій людині — м滂ая літа!

Товариші!

Минуло лише чотири роки з дня остаточного розгрому фашистської Німеччини, а на землях Радянської України, ще недавно вкритих бур'яном, широкими масивами колоситься дорідна іншепиця. Відбудовано зруйнований окупантами Донбас, вся Південно-Україна засяяла вогнями відбудованого Дніпрогесу. В нашій пресі багато місця надається героїчним трудовим подвигам простих радянських людей, для яких праця в ім'я своєї Батьківщини стала справою честі, доблесті і геройства.

Зовсім іншу картину ми бачимо в капіталістичному Заході. Там газети годують читацькі маси отрутою воєнної пропаганди, охоче вдаючись до наклепів і провокацій. Міста Європи продовжують лежати в руїнах. Не піднялися з руїн ні Неаполь, пі Роттердам, ві лондонські квартали. Зате піднімається дим з труб фабрики смерті Крупника — дим, що нагадує нам крематорії Освенцима і Майданека. Імперіалісти намагаються показати свою силу. Але їх міць збудована на піску, їх плани — замки на кризі. Народи всього світу ненавидять війну, вони хочуть миру. Гарячковими обросинами імперіалістам не уникнути кризи, не залякати їм атомною бомбою народи, які розгромили обросений фашизм і сьогодні готові завдати нищівного удару паліям нової війни.

Трудящі всього світу проти війни, вони за мир і демократію. Кращий доказ цього — лист шотландських трудящих народові Радянської України. Ми, радянські люди, передаємо їм сердечний привіт і міцно тиснемо їм руки. Вони — наші брати і союзники, одна у нас мета — мир і визволення народів від кривавих пут Уолл-стріту і Сіті. Радянський Союз був і буде оплотом миру. Наш народ переміг у війні, він перемагає і на трудовому фронті. А його перемога — це перемога всього трудящого людства! (*Оплески.*)

ПРОМОВА НА НАРАДІ
КОЛИШНІХ ЧЛЕНІВ КПЗУ
(серпень 1947 р.)

Я виступаю першим не тому, що мої заслуги такі велиki, а щоб не чекати, поки хтось виявить бажання взяти слово.

Революційну діяльність я почав 1923 року у Відні. Там вперше познайомився з революційним рухом. Тоді існувало українське робітниче товариство «Єдність» *. У Відні було багато робітників, революціонерів-емігрантів, які виїхали з Польщі, бо умови для боротьби там були значно краші.

Товариство «Єдність» діяло під керівництвом комуністів. Воно нараховувало декілька сотень членів, було настільки сильне, що в першотравневих демонстраціях це робітниче товариство виступало під своїми прапорами.

У літку 1924 року я приїхав на канікули з Відня до Перемишля (це мое рідне місто), і став членом Комуністичної партії. Я мало був підготовлений до партійної роботи: був ще студентом. В той час існувала політична організація ДОПС*, яка об'єднувала чимало студентів різних національностей. Я також належав до неї.

Українці тоді бойкотували польський університет, хто міг — виїхав за кордон, хто не міг — залишився і учився в тасмному нелегальному університеті [Львова]. Я був один з радикально настроєних студентів, котрі не терпіли існуючий стан речей, важке матеріальне становище яких було передумовою для класових виступів.

В партію я ввійшов в час розпалу боротьби між КРПП і Комуністичною партією Східної Галичини *. Там був товариш Михаць * — інструктор ЦК КПЗУ, який пішов мені назустріч, допоміг вступити в партію і тоді ж дав мені перше завдання, яке було мені не під силу. Мене призначили секретарем сільської партійної організації. Я не скоро зрозумів внутрішньопартійну боротьбу. Тоді через

це я ввійшов у конфлікт з секретарем окружної парторганізації (він пізніше втік до Німеччини). Він запропонував мені подати заяву в проханням призначити мене редактором газети «Трибуна роботнічого» *.

В 1926 році, навчаючись уже у Krakівському університеті, я вступив до польської організації «Життя» *, де був заступником голови. Пізніше нам удалося організувати прогресивне товариство із українських студентів «Пролом». Але воно незабаром розлетілось, бо в його керівництво пролізли націоналісти.

В 1928/29 навчальному році я працював учительством в Луцьку. Та довелося віддатися і політичній роботі. Там я навчав дітей польської літератури. Як викладач літератури я повинен був показати своє обличчя. Скіпчилося все тим, що після року праці мене звільнили з роботи. Далі я співпрацював у «Нових шляхах» і «Віках». А з 1931 року я став членом редакції «Вікон».

В ті роки головним режисером польського театру був кращий польський актор Лев Шіллер *. Він тоді поставив п'єсу «Кричи, Китаю!» російського письменника С. Трет'якова * та «Швейка» *.

Ми увійшли в тісний зв'язок з колективом театру і його режисером Шіллером. Весною 1932 року прогресивна інтелігенція підписала революційну відозву * до робітників, селян та трудової інтелігенції Західної України із закликом боротися проти агресії імперіалізму.

Результатом появи цієї відозви стало цькування польського театру і Шіллера з боку польської преси, поліції. Скорі цей театр розігнали, а частина письменників, артистів і режисер Шіллер були арештовані.

У редакції «Вікон» в 1932 році була неприємна особа Кравчука *. Він почав виступати в фашистській газеті. Навколо цього утворилася ціла група. Довелося вступити в боротьбу з цією троцькістською групкою. Вони мені сказали: «Якщо ти хочеш працювати у «Віках», не ходи до радянського консульства, бо вони не мусять знати, що у нас робиться».

Тоді, вийшовши з редакційної колегії «Вікон», я залишив Львів, поїхав до тестя — і як безробітний — проживав у цього довгий час.

У 1935 році мене викликав ЦК КПЗУ у Львів. Восени цього ж року нам доручили підготовку антифашистського конгресу працівників культури. Міцно працювали. Ін-

структурі ми одержували від Івана Тишкя*, Мар'яна Нашковського* (здається, тепер посол в Москві). В організаційному комітеті діяли: Олександр Дан, Домбровський*, Галина Гурська, Мар'ян Нашковський, Олександр Гаврилюк, Галан та інші.

В чому полягала наша робота? Це був період створення Народного фронту, який, між іншим, має великі заслуги, період об'єднання антифашистських сил.

Наприкінці зими 1936 року у зв'язку з підготовкою конгресу нам удалось налагодити офіційний зв'язок з ППС* у Львові. Тоді там діяли Щирек*, який виступив згодом проти нас, інженер Марковський*, Копелевич тощо.

В травні 1936 року конгрес став, як кажуть, фактом. Своїми наслідками він перевершив наші сподівання. При цьому історія вимагає об'єктивності. Треба сказати, що па українській ділянці ми мали менше успіху. З українських працівників культури в конгресі взяли участь Гаврилюк, Галан, Козлапюк, Тудор, Пелехатий, а з безпартійних — учителі середніх шкіл — Сабат*, Волощаки*...

Ми зверталися до академіків, але вони відмовилися, ніхто з них не пішов з нами...

Взяли участь працівники деяких єврейських культурних організацій.

Коли мова йде про поляків, вазначу, що в конгресі брали активну участь Ванда Василевська, поет Броневський*, Ржимовський*, Еміль Зегадлович*, письменниці Анна Ковальська*, Галина Гурська* (замучена під час), журналіст Дембінський*, Кручковський* (тепер міністр культури Польщі), Чухновський* (польський поет) та інші...

Майже всі названі мною товариші виступили на конгресі з промовами, які знайшли живий відгук за кордоном. Москва також відгукулася на цей конгрес. Журнал «Наши достижения»* чимало писав про Антифашистський конгрес. Почесним членом конгресу був обраний Максим Горький.

У своєму виступі Дембінський заявив: «Я приніс вам щирій привіт від трудящих Західної Білорусії. Передаю його столиці Західної України». При закінченні конгресу в оперному театрі відбулася зворушлива сцена. (Між іншим, львівський магістрат потерпів за те, що дав дозвіл на засідання конгресу з художньою частиною.) Коли літня

робітниця від імені профспілки страйкуючих робітників урочисто вручила Ванді Василевській як голові зборів величезний букет червоних квітів, мури театру здригнулись від грому оплесків... Всі в залі, піднявшись, співали «Інтернаціонал»...

В 1936 році ми змушені були виїхати зі Львова. Я працював у Варшаві в газеті «Дзенік популярний». Газета була редактована Вандою Василевською. В березні 1937 року поліція закрила газету, а працівники її опинились у тюрмі, в тому числі і я.

У серпні 1937 року мене перевели з варшавської до львівської в'язниці. Далі все відомо.

*Автобіографічні
матеріали*

АВТОБІОГРАФІЯ

(від 1926 р.)

Я народився 27 липня 1902 року в Дніпеві, п[овіт] Березівський. Батько мій як судовий канцелярист був переведений в 1907 році до Перемишля, де через рік я почав відвідувати народну школу. В 1913 р. я склав вступний іспит до першого класу гімназії з польською мов[ою] викл[адання] в Перемишлі. Війна застала мене учнем другого класу. Батька, запідоозреного в московофільстві*, австрійський уряд вивіз до табору інтернованих у Талергофі*; сім'я ж, залишивши без засобів до існування, була змушенна після того, як прийшли росіяни, емігрувати вглиб Росії, де також протягом тривалого часу отримувала допомогу від Комітету допомоги жертвам війни.

З 1915 до 1918 року я відвідував гімназію з російською мов[ою] нав[чання] в Ростові-на-Дону, де закінчив четвертий гімн[азійний] клас. Після повернення до краю в 1918 році я записався як вільний слухач до V-го класу гімназії з укр[айнською] мов[ою] викл[адання] в Перемишлі, а роком пізніше склав вступний іспит до шостого класу.

У 1922 році склав іспит на атестат зрілості з доброю успішністю і того ж самого року виїхав до Відня, де записався до вищої торговельної школи, яку залишив, прослухавши один саместр, і перевівся на відділ філософії тамтешнього університету. У вищезгаданому університеті вивчав славістику як головний предмет, в тому числі польську та російську мови, які входили в її обсяг, звичайно ж, у формі, можливій для неслов'янського університету.

Весною цього року я повернувся остаточно до краю, після чого в жовтні записався на відділ філософії Ягеллонського університету.

Краків, 23 листопада 1926 [року].

Ярослав Галан,
слух[ач] філос[офії]
у[ніверситету] Я[геллонського].

АВТОБІОГРАФІЯ

(від 1928 р.)

Я народився в Диневі, Березівського повіту, 27 липня 1902 року. У 1909—1913 рр. закінчив чотирикласну народну школу в Перемишлі. В 1913/14 році ходив у перший клас гімназії з польською мовою викладання там же. Вибух війни спричинив перерву в навчанні на один рік. Евакуювавшись разом з сім'єю в Росію, я кінчив чотири класи гімпазії в Ростові-на-Дону. Після повернення на батьківщину я склав вступний іспит у п'ятий клас гімназії з українською мовою навчання в Перемишлі і в цьому ж закладі склав у 1922 році іспит зрілості. Цього ж року записався у вищу торговельну школу Тріесту, звідки через рік вийхав у Відень і там студіював від 1923 до 1926 року слов'янську філологію. 1926 року перейшов на філософський факультет Ягеллонського університету в Кракові, на якому закінчив навчання.

Тепер закінчує кандидатську працю і готовується до учительського іспиту.

АВТОБІОГРАФІЯ
(від 8 травня 1941 р.)

Народився в 1902 році, в Диневі н/Сяпом, у сім'ї дрібного службовця. Середню школу закінчив у Перемишлі, потім вивчав слов'янські мови в Віденському і Краківському університетах. В 1928 році почав працювати учителем польської мови в луцькій українській приватній гімназії. В наступному році звільнено мене з посади на вимогу польської адміністративної влади. Потім виїхав до Львова, де займався літературною роботою. В 1931 році став членом редколегії органу західноукраїнських революційних письменників — «Вікна», ліквідованого в 1932 році поліцією. З 1932 по 1935 був без праці. В 1935—1937 роки вів політичну роботу під керуванням Компартії. Весною 1937 мене втретє вже арештовано, а восени того ж року випущено під півторарічний політичний догляд.

Після приходу Червоної Армії я почав працювати в органі Львівського обкуму КП(б)У * на посаді літпрацівника. В січні 1941 року перейшов на творчу роботу.

Як письменник почав творити в 1927 році, тоді ж вперше поставлено у Львові мою п'есу *. Членом Спілки радищських письменників України став у вересні 1940.

Львів, 8 травня 1941.

Ярослав Галан.

АВТОБІОГРАФІЯ
(від 28 травня 1949 р.)

Я народився 27 липня 1902 року, в містечку Диневі над Сяпом, у сім'ї дрібного службовця. Початкову школу та 1-й клас гімназії скінчив у м. Перемишлі. У 1914 році, напередодні війни, мій батько був заарештований австрійськими властями за русофільство і засланий у відомий концтабір Талергоф. У 1915 році моя мати, побоюючись дальших репресій з боку австрійців, евакуювалася з дітьми до Росії. В Ростові-на-Дону я скінчив IV клас гімназії і в 1918 році повернувся у Перемишль, до звільненого вже батька.

У 1922 році я здав іспит зрілості. З огляду на бойкот українською молоддю польського університету, виїхав учитися до Відня. Там наблизився до робітничого руху й вступив у члени робітничого товариства «Єдність», в якому керівну роль грали австрійські комуністи. В 1924 році, під час перебування на канікулах у Перемишлі, вступив у члени підпільної КПЗУ.

В 1926 році, у зв'язку з заарештуванням батька польськими властями, звільненням його з посади та в зв'язку з припиненням бойкоту польських вищих шкіл, перейшов у Krakівський університет. Там вступив у члени КПП та став заступником голови прогресивної організації студентів «Життя» («Życia») та одним з організаторів українського варіанту «Життя» — «Пролому».

В 1928 році, після закінчення університету, виїхав до Луцька на посаду учителя польської мови в українській приватній гімназії. Однак уже через 10 місяців мене було звільнено звідси з «вовчим» білетом на вимогу воєводи Юзефського.

Виїхав до Львова, де почав займатися вже як безпартійний літературною і публіцистичною діяльністю. Друкувався в журналах «Вікна» і «Нові шляхи». Згодом

став одним з керівників організації західноукраїнських революційних письменників «Горно» та членом редколегії журналу «Вікна». В 1932 р. потрапив у конфлікт з шумськістсько-троцькістською групою у «Вікнах» (Яран, Дмитрий, Розенберг). В результаті цькування в їх боку, я перестав працювати й, нервово хворий, виїхав до тестів на Гуцульщину *, де прожив три роки без роботи.

В 1935 році був викликаний ЦК КПЗУ у Львів, з дорученням партії взяв участь в організуванні Антифашистського конгресу працівників культури у Львові. Восени 1935 року подав на руки т. Тишіка заяву з просьбою про прийняття мене в члени КПЗУ, однак скоро зв'язок з Тишником втратив, бо його заарештували й польський суд засудив до 10-річного ув'язнення.

Влітку 1936 року після конгресу змушений був виїхати до Варшави. Там через деякий час став співробітником редактованого В. Василевською щоденника «Дзєпнік популлярни». Весною 1937 р. після ліквідації властями газети був заарештований в зв'язку з масовими репресіями проти комуністів (справа Цивінського) *. Після 8-місячного ув'язнення у Варшаві і львівській тюрмі, мене, за відсутністю речових доказів, було звільнено з тюрми й на $1\frac{1}{2}$ року віддано під нагляд поліції * з забороною виїзду зі Львова. Весь той час був без роботи й жив з перекладів романів з німецької на польську мову.

Через два дні після приходу Червоної Армії почав працювати в львівській обласній газеті «Вільна Україна» як літпрацівник. У січні 1941 року я вирішив працювати в театрі Лесі Українки. Звільнився з редакції і прийняв посаду літ[ературного] керівника цього театру.

На початку червня 1941 року виїхав відпочивати в Крим (Коктебель), там і засталася мене війна. Евакуювався в Уфу, де два місяці жив без роботи, намагаючись будь-що дістати роботу, на якій я міг би найкраще використати свої можливості для боротьби з пімецько-фашистськими загарбниками. В вересні 1941 року тов. Фадеев О. О. викликав мене у Москву на роботу в польському журналі «Нові горизонти». В жовтні 1941 року, в зв'язку з наближенням гітлерівських військ до Москви, евакуювався в Казань, а звідти виїхав до Саратова, де протягом 10 місяців працював радіокоментатором на радіостанції ім. Т. Г. Шевченка. Восени 1942 року перейшов до редакції «Советской Украины» і разом з редакцією

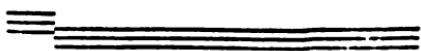
виїхав у Москву. Весною 1943 року почав працювати у «групі журналістів» при ЦК КП(б)У. Після визволення Харкова під часи військами працював у прифронтовій радіостанції «Дніпро», а потім у редакції «Радянська Україна»...

Тепер працюю як письменник і публіцист, не займаючи жодної посади.

Львів, 28 травня 1949 р.

Я. Галан.

Листи

1. ДО С. І. ПАШКЕВИЧА

27 грудня 1920 р.

27.XII

Дорогий Друг!

Ежели «Антологія» * ты еще не купил, так, пожалуйста, не бери. Слишком дорого она обойдется. Купи в «Ставропигии» * только Ист[орию] рус[ской] літ[ературы] повсіших времен. При сем шлю тебе я искреннійше поздравления по поводу предстоящего праздника Рождества Христова.

Твой друг *Славко.*

2. ДО ДРУГА В ПЕРЕМИШЛЬ

10 травня 1923 р.

Трієст, 10.V 923

Приятелю!

Пишу до Тебе знову посеред синьої Адріатики, де тихий шум моря біля порогів Mіgamare * поєднується з чудовим запахом розквітлих бузків. Сьогодні вночі виїжджаю до Венеції, звідки тобі, можливо, напишу. Іду пароплавом. Вибач за почерк, бо падаючи з трамвая, потовк собі праву руку. Дякую за лист.

Славко.

3. ДО ДРУГА В ПЕРЕМИШЛЬ

11 травня 1923 р.

Венеція, 11.V 923

Привіт!

В цю ніч протанцював на палубі пароплава під свист бурі і хор блювання. Блював щось із 15 разів. Назад уже морем не поїду. Венеція оригінальна, тільки смердить жахливо. Пиши до Відня, бо незабаром повертаюсь.

Галан.

4. ДО І. О. ГАЛАНА

12 травня 1924 р.

12.V 924

Дорогий Янку!

Чому не пишеш?

Я на долю пожалуватися не можу. Подумай, ти дістаси крім хліба і то ще з дому — попасу 5 долларів, а мені тут дають 6 долларів (за мешкання плачу близько 2) та ще пишуть листи, як до лайдака посліднього — затроюють душу... Стараюся о горожанство*, маю платити 162 000 Кō*, але не маю.

Роби що хочеш. Я тої муки довше не знесь — се страшне. Коби якнайскорше — туди! А помочі знівідкіля...

Відбери сам український «Альрауне» і пришли мені. Цілуя тя.

Славко.

5. ДО І. О. ГАЛАНА

27 березня 1925 р.

27.III. 925

Дор[огий] Янку!

Напиши мені сейчас, як здоровля мамаші, під адресою J. Galan. Palermo. Italia, poste restante¹. Черевики мене страшно тиснуть, хотя й купив і нові. Як Ко[марницький]* буде в Перемишлі, пішліть мені щось зі свят солодкого. Далі по [Сіцілії] йду позавтра (маю знову 50—60% грошай).

Цілуя тя і всіх вас.

Servus² Трезьові*.

Славко.

6. До М. ГАЛАН

28 березня 1925 р.

(Венеція) 28/III 925

Дорога мамаша!

Я собі купив черевики у Відні, та вони також оказалися по однім дні завузькі, купив собі тут жовті мешти³

¹ Я. Галан. Палермо. Італія, до запитання (італ., франц.). — Ред.

² Привіт (лат.). — Ред.

³ Черевики. — Ред.

за 3 долари (тут обув значно ще дешевша, ніж у Відні). Тепер вже ходжу вигідно. Як Ваше здоровля, мамаша? Прошу мені пегайпо написати до Палермо. Нехай Япко кланяється від мене Тимочкові * і нехай довідається, чи грали «Тайпу ночі» у Львові.

Тут гарячо. Як у Вас?
Цілую всіх.

Ваш Славко.

7. ДО І. О. ГАЛАНА

4 квітня 1925 р.

4/IV 925

Дор[огий] Янку!

Дякую за карту. Jack Londona я рішуче не позичав. Хотів позичити Єскертові *, шукав по шафах, та не знайшов.

Тут весна вповні. Дерева всі зелені. Як у нас? Я вижджаю звідси по лат[инських] святах. Був-см нині сам на Monte Pellegrino — висока гора — видно з неї Сардинію. Я тішуся, що мамаша вже здорові. Що з «Альр[аундн]»? Пиши під відомою адресою. Сей вид з Capri * — то щось чудового!

Цілую всіх, тебе і маму.
Привіт Трезьові.

Славко.

8. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

19 квітня 1928 р.

Краків, 13.IV. 928

Високоповажний пане докторе!

Вибачте, що не знаючи навіть, чи це Вас цікавить, повідомляю Вас, що я скінчив саме нову п'ссу «Транспорт». Тло її — інтервенція в Китаї [1]927, дістється в Англії. Маю намір за Вашою згодою переслати Вам її до оцінки.

Хотів Вас просити, пане докторе, о раду, що мені робити з нею. До друку, павіть якщо й годилася, не маю охоти віддавати, а це тому, що волів би бачити її спершу на кону. Це справа пелегка. Театр Стадника *, між

нами сказавши, ніщо більше, як другорядна провінціальна шміра¹. Навіть найкращу річ вони можуть похоронити.

Ні крихітки зрозуміння стилю, ні дробки смаку, не згадуючи вже про нечесану недбайливість (на першій виставі «Д. К.»², ніхто майже не вмів ролі, генерали в камердинерських кафтанах і т. д. і т. д.).

На жаль, іншого театру, яким займалася б опінія³ на Зах[ідній] Україні, не маємо. Гадаю, наколи б я міг бути присутнім па кількох останніх пробах, справа з виставовою виглядала б інакше. В кожному разі найкраще було б, якщо б я міг покористуватися Вашою радою в цій справі.

З глибоким поважанням

Я. Галаган

Побажання веселих свят!

9. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

29 квітня 1928 р.

Краків, 29 квітня 928

Високоповажний пане докторе!

Одим дозволю собі переслати щойно переписаний рукопис. Розгорніть запіток, прочитайте, і якщо з останньої сторінки поглянуть на Вас три пари великих жагучих очей — пісенька вдалася.

Пісенька? Так, пісенька про три пари очей: про чорні, м'які, мов оксамит³; про сині, хіба як море і небо всуміш⁴; про сірі, сталеві, холодні як лід, гарячі мов вогонь⁵.

Оскар і Хуан. Нема різниці вдач? Можливо, хоч це і пеконечне, та й вони самі — брати рідні, порізнило їх життя, хоч, а може і тому, що в них обох серця — розгойдаці дзвони, не ті самі, та все-таки дзвони.

Дженні! Коли б вона ... жила, я б молився до пії. Хоч пі, вона живе, вона ще буде жити, принаймні як я довго житиму.

Не моліться за упокой душі Дженні. Вона не вмерла, вона тільки спить, спить, хоч встає ранок, її збудить сонце.

¹ Балаган.— Ред.

² Громадська думка.— Ред.

³ У Хуана Гарсія.

⁴ Дженні.

⁵ У революціонера-робітника Оскара.

Земля тремтить, хитаються дзвіниці,
Розгойдуються давони, колишнісь серця.
У темряві три пари великих жагучих очей.

Тіпуся надією на хутку відповідь.
З глибоким поважанням

Яр. Галан.

P. S. Бажав би, щоб Ви тільки самі прочитали. За найбільш безоглядний осуд буду тільки вдячний.

10. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

25 травня 1928 р.

Краків, 25.V 928

Шановний пане докторе!

Сердечно дякую за листа. Відносно Ваших цінних заміток дозвольте подати мені кілька уваг. Щоб п'єса була коротка, це було моїм бажанням. Якмога більше змісту, якмога менш слів. На кону триватиме вона найкоротше $2\frac{1}{2}$ години. Я читав її з годинником в руках. Нерівність дій пливе з цілої конструкції. Чимраз більше приспішення акції, коротші речення, коротші дії.

Гарсія, виходячи, зустрічає Оскара, пізнає його та бачить, як входить у віллу. Це вистарчило, щоб збудити його зі сну.

Прикро закінчення з неминуче, Дженні і капітан мусять відійти, хоч би тому, щоб дати Оскарам дорогу. Цією Вашою заміткою я б дуже радо покористувався, оскільки б був — меншим мегаломаном *. Річ в тому, що не хочу пристосовуватись до смаку глядача, а волію його смак нагнути до свого. Це саме торкається справи з національністю Оскара (він росте з нею, Дженні, змалку).

За Ваш проект зміни заголовка можу Вам тільки щиро подякувати. Від сьогодні «Транспорт» — «Вантаж».

Зрештою, усе це справи, над якими треба ширше розвестися, на жаль, умовини не позволяють мені бути у Львові і побалакати з Вами.

Одим звертаюся до Вас, пане докторе, з проханням зайнятись справою виставлення «Вантажу». Якщо ласка, прошу заключити відповідну умову з п. Стадником. Теж просив би Вас доглянути, щоб постановка стояла на відповідній висоті. Головне — добрий смак, а на його вони самі не спроможуться.

Відносно вистави в Харкові. Маю намір авторські права перенести на Вашого брата * (це з огляду на брак авторської конвенції між СРСР й Польщею *).

Коли б Стадник міг п'єсу виставити? В червні, відай, вже не вспіс.

Ще раз сердечно дякую за поміч і раду та чекаю на Вашу відповідь.

Остаюсь

з глибокою пошаною

Ярослав Галан.

P. S. Чи п. Федорцева * не хотіла б стати на кілька вечорів — Дженні?

11. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

13 листопада 1928 р.

Луцьк, 13.XI 928

Високоповажаний пане докторе!

Осмілюся прохати Вас, щоб Ви повідомили мене, якщо ласка, які вигляди під цю пору має виставлення мосіїв * у Львові. Може, взяв би просвітянський театр, якщо Стадник не хотітиме грати?

Як справа з Кисвом?

Я сиджу далі на волинських болотах *, учу і хорію. На різдво думаю виїхати на південь *. Паспорт вже є, та з грішми, на жаль, поки що скupo.

З глибокою пошаною

Я. Галан.

12. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

10 грудня 1928 р.

Луцьк, 10.XII 928

Високоповажаний пане докторе!

Сердечно дякую за листівку. П. Стадника попрошу, оскільки це можливо, повідомити мене телеграфно про день прем'єри на передодні. Я б дуже тішився, якщо б міг Вас в день вистави в 6 год. веч[ора] застати в редакції. Щира подяка за труд.

З глибоким поважанням

Я. Галан.

. Р. S. Маленька заввага. В ІІ дії висять на стіні під шоломом дві шпади (старий дім): одною з них і користується Гарсія.

Я гадаю, що найкраще було б, якщо б про мій приїзд, крім дирекції театру, ніхто не зінав. На афішах конче треба помістити motto:

«Плынут корабли...»

(Лидин) *.

13. ДО А. І. ГЕНИКА-ТОВСТЮКА

26 липня 1929 р.

26/VII 1929

Дорогий швагре Антось!

В першу чергу дозволь представитись: називаюсь Ярослав Галан. Твоїм вчораши містом ми дуже врадувались про те, що тобі покращало здоров'я. Таки вчора пішов до твоєго лікаря, щоб проконсультуватися про стан твоєго здоров'я. Д-р Клєцкий також віднісся зворушливо щодо твоєго покращення. Каже, тому що справа була майже безнадійна.

Стараєся бути здоровим, сильним. Як вже знаєш з татового листа, треба буде дуже танцювати на весіллі сестрички.

Будь здоров, голова догори!
В боротьбі ніколи не здавайся!

Славко.

14. ДО УПРАВИ УКРАЇНСЬКОЇ МІЩАНОЇ ГІМНАЗІЇ В ЛУЦЬКУ

19 серпня 1929 р.

На підставі прислуговуючого мені права * звертаюся оцим з проханням виплатити мені відшкодування в висоті тримісячної пенсії¹. Одночасно прошу о якнайшвидше погодження справи, бо з причини пізнього звільнення я не можу вже отримати в цьому шкільному році заняття і, таким чином, лишився без хліба.

¹ Зарплати, утримання.— Ред.

Надіючись, що справа не є стрінг перешкод і тим самим
не матиме небажаних інцидентів,
остаю з глибокою пошаною

Ярослав Галан.

Львів, 19.VIII 929

15. ДО УПРАВИ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ В ЛУЦЬКУ

29 серпня 1929 р.

З огляду на це, що мій лист з домаганням тримісячного відшкодування залишився без відповіді, звертаюся ще раз з проханням полагодження справи, на яке матиму зможу чекати до 3-го вересня. Наприкінці маю честь звернути увагу, що мое домагання є в згоді з існуючими в Польщі законами охорони праці. Прошу теж прийняти до відома, що воно є продиктоване безвідхищним матеріальним положенням, в якому я зараз опинився. 2—3 вересня я повинен звідсіля вийхати, а не маю сотика в кишенні. Маю надію, що хвальна управа мимо всього зрозуміє свій обов'язок і таким чином я без перепон отримаю мені належнє.

З глибокою пошаною

Ярослав Галан,

бувший учитель Луцьк[ої] укр[айської] гімназії.

Березів Нижній, 29/VIII. [1]929.

Адреса: Березів Нижній,
п[ощта] Яблунів, к[оло] Кол[омиї].

16. ДО УПРАВИ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ В ЛУЦЬКУ

1 вересня 1929 р.

Львів, 1.IX. 1929

Одим втреєт звертаюся з проханням виплатити мені відшкодування в сумі 3-місячної пенсії. Якщо не отримаю його до 25 вересня ц[ього] р[оку], буду вважати, що прохання мое полагоджене негативно.

Прошу теж прислати мені мою «Kartę Ubezpieczeniową»¹ і посвідку, що мене з посади звільнено.

З глибокою пошаною

Ярослав Галан.

¹ Картка страхування (польськ). — Ред.

17. ДО ДИРЕКТОРА ЛУЦЬКОЇ ГІМНАЗІЇ

5 жовтня 1929 р.

Львів, 5.X 1929

Вельмишановний ц[ане] д[иректоре]!

Супроти Вашої останньої листівки, повідомляю Вас, що я справу відшкодування, якого Ви мені не хочете виплатити, віддав адвокатові. До цього змушує мене нужда, в яку я завдяки несподіваному (для мене!) звільненню попав.

Пропшу ще раз прислати мені свідоцтво звільнення (формуляр я вислав на руки д-р[а] Кобилянського) та карту Tow[arzystwa] ubezpieczenia Pracowników umysłowych¹, інакше звернуся до суду праці *. Із того я і так втратив вже допомогу за один місяць.

З повагою

Я. Галан.

На папери чекаю до середи 9 жовтня ц[ього] р[оку].

18. ДО Г. І. ГАЛАН

Початок жовтня 1929 р.

Львів, 1929 р.

Дорога Апничко! До Львова заїхав щасливо, але біда, що і тут щастя не дуже всміхається. Та між своїми людьми не пропадемо. Багато мені допомагає Петро *, тому кажу, що багато, що в самого небагато є чим помогти. Жінка та старенька її мати, а Львів дорогий. Ще помагають люди, в яких брат Іван живе, хоч є де переспати ніч, і то дуже добре. Хотілось би дещо і їм помогти, бо в них також круто.

Його господаря звільнили з роботи. Починається піддобре, безробіття, господарня з дочкою ходять прати по панах, і то добре, треба жити. А тут я ще їм сиджу на карку, займаю ж таки куток хати.

Пробач, що в першу чергу тільки мови, що про себе, ще подумасш — ото самолюб. Пиши, як твоє, мами, тата і Антося здоров'я?

¹ Товариство страхування працівників розумової праці (польськ.). — Ред.

Чи малий Степанко читає газети і чи прибігає до пас? *

Всього є вже на те «Сила» *, що може читати!

Чи Сойка * читає людям дальше «Народну справу»? * Газета добра, з багато господарських новинок навіть зі світу, що потрібо з кожним поділитися, хто хоче стати господарем своєї землі.

«Гризусь», чи Михайло повернув тобі портфель, що передав мені Заяць? (Чи повернув книжки Михайло Симчич-Гризун з Березова Верхнього) *.

Іван також живе важко. Посади немає ніякої, не то що по його спеціальності. В «Народній торговлі» * по блата бере кури, гуси і носить по панах продавати, за то йому сипляться копіечки, за які ледве що зв'язує кіпці з кінцями. Прикро, що не можу зараз нічим помогти.

Дуже тебе прошу: не говори про моє положення мамі і татові, щоб не огірчились мною.

Ага, проте чутъ не забув, що по приказу куратора Луцького піклального округу звільнено мене з посади професора в м. Луцьку за комуністичну діяльність, як небезпечної комуніста і агітатора. Хоч я, по правді сказавши, ще мало заслужив на таку почесть, але в будучому я постараюсь це виправдати.

Нічого мені не висилайте, крім чорного селянського хліба, що його мама пече. Він мені вже щось два рази сплився. Посліднього разу снилось, ніби я десь вдома, мама витягла хліб з печі, хліб десь так ніби гарно приготився, а такий повний та круглий, як сонце при заході. Я ніби сиджу за столом, а мама взяла часник і ще гарячий хліб натерла ним, і так мені хліб запах, що я аж розбудився. Проснувшись і ще раз хотів втягнути в ніс запаху хліба, але втягнув запах старих черевиків та мештів, що до пізньої почі латав їх наш господар дому, який, надихавшись порохом пліснявих черевиків, зараз простягнувся на своєму верстаті праці і спав, дихав важко; то притихав або зовсім переставав ніби дихати і раптом натягав повні груди, аж свистіло і нагадувало щось вроді дірявого циганського міха.

Мені далі заснути не вдалось, хоч як я не намагався. Заснути хотів, щоб хоч на хвилину позабути дійсність, що чорною хмарою нависла.

На ратуші вибило півтретєй.

Думки, що були вперті і в'їдливі, як осінні мухи, не то
що не дали заснути, а не дали і повік закрити.

Згадав минуле, згадав батька та матір, що, струдив-
шиесь своїм важким життям, зарання полягали на вічний
спочинок, кому де судилося.

Кинули нас ще дуже молодих судьбі під ноги.

Батько залишив своє здоров'я в дорозі до Талергофа і
в Талергофі за свою прихильність до Росії, а мати — ски-
таючись по світу з нами. Ми йшли в холоді та голоді.

Згадав вас, і якось загризло мене сумління, що зв'язав
твою судьбу з своєю кошлатою та кострубатовою.

Пробач, Анничко, що щось сьогодні до пересади роз-
чулився та розсміявся. Других заставляю тримати голову
догори, а сам опустив, як кінь над порожньою фетер-
торбою.

Пиши, що доброго коло вас?

Здорови всіх рідних та знайомих!

Щиро тебе цілую.

Славко.

19. ДО І. А. ГЕНИКА

Квітень 1930 р.

Дорогий татку!

Тому, що цей товариш у міжчасі захворів й лежить *,
не виїжджайте в понеділок на станцію. Він приїде, ма-
буть, аж наприкінці травня.

Що у вас нового? Як зі здоров'ям Анни й Антося? *

Той, що привезе лисанки *, може їх принести до мене.

Здоровлю щиро Вас, маму, Анну, Антося і т[і]тку
Варвару *.

Славко.

20. ДО К. А. ТКАЧА

6 березня 1931 р.

Львів, 6/III 1931

Шановний товаришу!

Ваша «Екзекуція» * вже складена, але задля браку
місяця вона піде в квітневому числі в порядку конкурс-
них творів.

Інші Ваші оповідання на перегляді в тов. Пасанто *.
Поему присилайте, переглянемо й оцінимо — чи можна
послати на конкурс у Харків.

З пролетарським поздоровленням.

Львів, Бляхарська 20.

Я. Галан.

21. ДО Г. І. ГАЛАН

28 березня, 1931 р.

Львів, 28/III 1931

Дорога Анничко!

У Львові, як я вже тобі про те згадував не в одному з листів, все дальнє підноситься температура. Жара вже доходить до того степеня, що навіть важко спокійно переноочувати піч *. І вдень жарко, а вночі ще більше. Після такої жари, як я вже тобі писав, кілька наших добрих товаришів мали нагоду попасті в холодну. Два з них вийшли, але до роботи, мабуть, так скоро не повернуться, так як вони зараз хворіють. Лікар сказав, що потрібне лікування, так як пирки зрушилися з місця, а нерви на тяглись, як старі посторонки.

Дорога Анничко, мабуть, і цей раз тобі буде потрібно міми заопікуватись. Думаю, що найкраще буде їх вислати десь в гори поблизу Березова.

Петро і другі врадувались, коли я таке їм запропонував. Кажуть: ввернись до жінки і від нашого імені їй подякуй.

Це, в одного боку, не зле. Саме тут вже ясно видно, що польсько-панський уряд зі своїм брутальним терором ловиться за піж. Але ми це добре знаємо, що ніж шотландському не великий рятунок. (Хочу сказати — не довгий.)

Колесо історії і розвитку, що починає щодалі пабирати розгону, пікому ще не вдавалось і не вдається спинити, які б засоби не вживав і якими б не оперував фашизм.

Однак ми не маємо права думати, що за нас робить час, або зпеврюватись в невдачах. Ми до побідного кінця мусимо стояти твердо і певно на наших місцях з вірою в свою справедливість і перемогу.

Зараз ми чекаємо тільки на удар, що, безперечно, він падіде скоріше а чи пізніше.

Листи мої читай у колі наших людей, аби люди не зловірювались і не падали перед невдачами або і жертвами, що будуть. Без цього інакше не може й бути. Боротьба двох світів. Старий світ перед новим без бою не уступить.

Міцно цілую тебе.

Слаєко.

22. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

6 січня 1932 р.

6 января 1932 г.

Дорогие товарищи!

Наша переводчица до того больна, что дальнейшая работа над переводами является для нее невозможной. Поэтому мы решили послать Вам комплекты за 1928/29 и 1931 гг. * (за 1930 у Вас уже имеется), и Вы отдавайте их переводчику. К письму прилагаем указания, где нужно искать соотв[етствующие] произведения. Биографии и снимки пришлем на днях, статью ж — в последних числах января месяца.

Для газеты «Кризис и строительство» посыпаем сейчас очерк Ярослава Галана «Львів напередодні», вскоре пошлем еще один очерк и фактмонтаж.

Будьте добры, пришлите комплект «Лит[ературы] мир[овой] революции» *, ибо находящиеся у нас 3 первых номера во время обыска «ликвидировали».

С прол[етарским] приветом

Я. Галан.

23. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

7 січня 1932 р.

7 января 1932 г.

Дорогие товарищи!

В ответ на Ваше письмо от 4.I 32 сообщаем Вам, что вчера мы послали Вам оставшийся материал (кроме снимков, биографий и вступ[ительной] статьи). Обращаем ваше внимание на то, что посланный вам монтаж «На

Вол[ыни] бьют колокола» * является дополнительной переработкой уже появившегося в советской печати монтажа, ввиду чего лучше было бы использовать его в новом виде.

Всей пьесы Галапа * послать пока что не можем (она будет готова не раньше конца января и [есяца] и поэтому просим, если это возможно, напечатать отрывок.

С прол[етарским] приветом

Я. Галан.

24. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

11 січня 1932 р.

11 января 1932 г.

Дорогие товарищи!

Ваше предложение принимаем очень охотно. Однако, ввиду того, что наш журнал не в состоянии посвящать места большим произведениям, просим присыпать краткие рассказы, очерки и небольшие драматические произведения. Кроме того, надо постоянно принимать во внимание цензурные условия, в которых нам приходится работать.

Не использованные в нашем журнале произведения будут печататься в местной рабочей печати.

С прол[етарским] приветом

Я. Галан.

25. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

90 січня 1932 р.

30 января 1932 г.

Дорогие товарищи!

В последнее время, в связи с обысками и арестами среди прол[етарских] писателей, полиция задерживает все направляемые к нам письма, и, надо полагать, и отправляемые нами к вам. Ввиду этого посылаем Вам этим путем фактромонтаж т. Сказынского (для «Кризиса») и биографии наших писателей с исключением нескольких, которых местопребывание нам неизвестно. Снимки мы не

в состоянии послать, так как нет никакой возможности теперь достать их (находятся в полиции).

Мы отправили к Вам уже все материалы. Может пошлем еще один рассказ Козлапюка («Похороны») *.

Не забывайте, дорогие товарищи!

С прол[етарским] приветом

Я. Галан.

28. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

30 березня 1932 р.

30 марта 1932 г.

Дорогие товарищи!

Пока что ни последних номеров «Литгазеты», ни «Л[итературы] м[ировой] р[еволюции]» мы не получили. Согласно Вашему желанию, будем Вам впредь посыпать по два экземпляра нашего журнала. Кстати, мы делали это и до сих пор. В начале марта мы послали Вам пьесу Я. Галана «Осередок», а на днях — предисловие к сборнику *, так что с материалом дело кончено, кажется. Простим написать, получили ли Вы эти две последние посылки. В предисловии, в месте, где говорится о Рудницком, просям вычеркнуть слово «хороблива» как лишнее. После возможного использования пьесы Галана будьте добры послать ее по адресу: «Червона Лубенщина», Лубны, УССР, для т. Пасанто.

Когда сборник сможет появиться?

Вознаграждения за печатанные произведения просим препровождать в Госбанк на счет журнала «Вікна». Кроме того, Вам придется установить такое счета. Все это, конечно, в том случае, если не удастся Вам выслать деньги непосредственно по нашему адресу.

Ну, будьте здоровы!

С прол[етарским] приветом

Я. Галан.

**27. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ
ПИСЬМЕННИКІВ**

8 травня 1932 р.

3 мая 1932 г.

Дорогие товарищи!

Нас удивляет, что Вы продолжительное время молчите и не отвечаете на наши письма. В последнем письме мы просили Вас сообщить нам, получили ли Вы пьесу Галана и его же предисловие к сборнику, но, к сожалению, ответа не последовало. Как вообще обстоит дело со сборником и когда он сможет появиться? Было бы хорошо, если бы Вы переписывались с нами, как это было в прежнее время, т. е. осенью и зимой. Пьесу Галана «Осенедок» просим после возможного использования направить срочно по адресу*: УРСР, Харків, вул. Лібкнхта, 13⁴, кв. 192.

«Литературную газету», правда, редко, но получаем. «Л[итературу] м[ировой] р[еволюции]» не получили ни одного номера за [19]31 год. Скверно то, что «Л[итература м[ировой] р[еволюции]]» не обращает на нас ровно никакого внимания. Случилось даже такое, что там напечатали рассказ члена нашей группы Козланюка, как перевод с польского языка. Это, кажется, недопустимо. Будьте добры заинтересовать их немного нашей группой. Не забывайте про нас и Вы.

С прол[етарским] приветом

Я. Галан.

P. S. получили первую и вторую книгу «Октября».

**28. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ
ПИСЬМЕННИКІВ**

13 травня 1932 р.

13 мая 1932 г.

Дорогие товарищи!

«Литгазету» от времени до времени получаем. «Л[итературу] м[ировой] р[еволюции]» еще не получили.

Что касается нашего сборника, мы вынуждены подчеркнуть, что за его редакцию в основном мы ответственны. Ввиду этого просим Вас не печатать в нем никаких материалов без нашего согласия. Составляя наш сборник,

мы принимали во внимание исключительно писателей нашей группы, как тех, которые работают на линии капиталистической действительности. Если же Вы считаете необходимым включить в сборник произведения группы харьковской «Западной Украины», которая растет в обстоятельствах социалистического строительства, обращаем Ваше внимание на то, что благодаря этому наш сборник не должен ни в коем случае потерять характер творчества нашей западноукраинской группы.

Во избежание недоразумений просим постоянно информировать нас о ходе наших дел и сообщить нам, по каким причинам произошли неожиданные для нас перемены, а равным образом — почему придется Вам использовать лишь незначительную часть отправленных нами материалов.

В ожидании Вашего скорого ответа шлем пролетарский привет.

Я. Галан.

P. S. Получили ли Вы уже 4 и 5 №№ «Вікон»?

29. ДО СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПІСЬМЕННИКІВ «ЗАХІДНА УКРАЇНА», ХАРКІВ

1 липня 1932 р.

1 липня 1932 р.

Дорогі товариші, в останніх часах ми вислали до Вас кілька листів у справах взаємної наших груп і на них ми з невідомих причин досі ніякої відповіді не отримали. Зважаючи, що справа взаємної обох літературних організацій настільки важна, особливо в сучасний момент, пропонуємо Вам още раз знову поставити справу негайного налагодження взаємних зв'язків, провіривши докладно ті можливі непорозуміння, що це налагодження зупиняли.

Зокрема, прохаемо повідомити нас, як вирішено справу тов. Миколи Калинчука *, що до неї ми зайніяли виразне становище у відомому листі до ВУСППу *.

З пролетарським привітом

Я. Галан.

30. ДО ЖУРНАЛУ «ЗАХІДНА УКРАЇНА»

Липень-серпень 1932 р.

Дорогі товариши!

Прохасмо Вас якомога найскоріше вислати на подану
адресу числа «Західної України» з 1930 р. 12-й (3—4).
Адреса: Межбюро, ГІХЛ, Москва, почт[овий] ящик 850.

Дякуємо заздалегідь за товариську прислугу.

З пролетарським привітом

Яр. Галан.

31. З ЛИСТА ДО П. ШАІ

16 лютого 1934 р.

16.II 1934 р.

Дорогий товаришу!

Погано впливає Ваше почування. В мене воно теж не пайкраце, хоч би тому лише, що нічого мого там не друкують. Вислав 9 довгих дописів, одно оповідання (згинуло в «З. У.» *), яка вже прислана, півповісті-хроніки («Під рокитами») *, і нічого не надруковано. Послав до альманаха оповідання, та Анна * не може знайти Ніну *, бо в «ЛіМі» сказали, що її не знають. А втім, і це оповідання, мабуть, пропало, бо вже місяць, як Анна його не отримала, хоч вислав я порученим листом. До «Праці» * дав оповідання — не друкували. Це мене, зрештою, не здивувало. Написав до «Гонгу» оповідання по-польськи (те саме), прийняли до друку, але «Гонг» не вийшов. Одним словом, руки опадають. Отсе посилаю Вам, прохаючи передати Романові * для «Праці», та сумніваюся, чи падрукують. Просив я його за інформації про вибори, бо хочу поставити тут[ешню] окрему листу *, і не маю відповіді. Справа тутешніх виборів дуже вразлива. У випадку невдачі (вона майже певна) будуть закидати в паш бік, що полегшили перемогу, а інакше знагоді. Може, Ви поговорите з ним в цій справі? Від Анни привіт. Пиші написати III., але про його збірку щось трудно сказати не лише мені, але й тому, хто там працює. Нічого не вдіш. Є погано, але і барикади у Відні *, і XVII з'їзд КП СРСР *. «Лицарі ар'єгарду». Роки 1917—1920 — це роки згоди і запроданства української буржуазії, що не

гидувала ніякими засобами і нічисю демагогією в запеклій боротьбі проти влади Рад укр[аїнських] трудящих. Зараз в зв'язку з загостренням протиріч між імперіалістичними державами, що прямують до нової світової війни, та в зв'язку з підготовкою нападу на Рад[янську] Україну з боку Японії і Німеччини, український фашизм знайшов собі певних опікунів із Берліна і Токіо, гадаючи за їх допомогою повалити СРСР, робітничо-селянську владу і встановити на Україні буржуазний лад, опертий на диктатурі оскаженілого від жадоби помсти фашизму. З цією метою весь зах[ід] український фашистський табір почав минулой весни в порозумінні з гітлерівськими ватажками нечувану досі нагінку на СРСР і па все, що пролетарське, вибілюючи своє ганебне минуле, намагаючись переконати укр[аїнські] маси, що це вони, само українські фашисти всіх мастей, лицарі визволення укр[аїнського] пароду...

Обличчя української контр[революції], що її змалювали її союзники, говорить аж надто проречисто своєю яскравістю. Генерал Гренер * оповідає про березень 1918 р. (Подаю в скороченні):

«Коли німецька армія була вже під Києвом, я звелів вислати 60 українських вояків, які б першими ввійшли в Київ і таким чином викликали враження, що Київ здобула армія Центральної ради. Після з цією ж метою я наказав улаштувати параду тісі ж «армії». Проте Центральна рада не мала підконтрольного впливу па населення України і не могла встановити бажаного нами порядку. Тоді я сказав деяким українським політикам: пошукайте мені людину, щоб я міг нею управляти. На те соціалісти-федералисти привели мені Скоропадського, це був «айн цуферлессігер менш»¹. Тоді ми скликали тайну нараду, і в першій половині травня було організовано гетьманський переворот». Що німецькі імперіалісти вважали контрреволюціонерів лише своїми масками, яких можна було б викинути за двері в момент, коли б стала актуальна відбудова єдиної, неділімої Московщини,— свідчить оце сумнє признання генерала: «В липні я вже мав готовий план походу па Москву, щоб встановити там всеросійських уряд (дослівно: аллєрусіше регірунг). Але цього не здійснено через спротив Людендорфа з уваги на три-

¹ Надійпа людина (*нім.*). — Ред.

вожнє положення на нашому закідному фронті. Як знов Скоропадський, піколи не вдається йому витримати самостійності України. Більшовицькі настрої росли в українсько-радянських масах, і я розумів, що треба рятуватись демократією України проти більшовиків, звичайно, ми переговорювали з Винниченком і ще двома іншими. Вони дотмагалися пару стільців міністрів внутрішніх справ та земельних, але даремно, і Скоропадський взяв тоді ставку на Кістяковського, антантофіла і «москвофіла-реакціонера». Інтер'ю закіпчив генерал словами: «Я проти війни. В випадку нової світової війни будуть більшовики справжніми переможцями. А що Скоропадський? Найдіка-віше з усього, що сказав цей монарх, було таке: коли я хотів увійти в змову з французами, мені порадили по-розумітися з Петлюрою. Та Петлюра доніс Польщі. Краще було говорити з Польщею безпосередньо».

32. ДО Г. І. ГАЛАН

18 лютого 1934 р.

18.II 1934 р.

Дорога Аннічко!

Отримав твого листа, написаного 5 лютого. Слідно, що ти писала в хвилі роздратування, мабуть, через якусь невдачу, і тому лист вийшов надто пессимістичний. Ще 19.I я вислав оповідання «Мерці плачуть» * порученим листом і дивуюсь дуже, що ти на 5.II його не дісталася. Як дістанеш, то занеси його з мосю світлиною і останньою картиною «Осередку» (забув, як її заголовок: се та картина під тартаком) до «ЛіМу» для зах[ідпо]укр[айсько-го] літературного альманаху і передай Тамарі Галінській *. Якщо б цей альманах не мав цього року з'явитись, то занеси «Мерці плачуть» до «Червоного шляху» *. Був Іван * у Макарів і читав у моїй справі. Сказали, аби ждати ще три місяці на відповідь * і що самі мене про зислід прохання повідомлять. Круші *, як пише Іван, мають виїхати найпізніше за місяць. Такоє принайменше сказав йому Богдан *. Іван мешкає тепер вже па Генінга у одного сліпого інваліда, що пише пролетарські поезії *. Львівська фашистівська братія стільки тепер робить, що піч у ніч танцює та вибирає на балах «расову українку»,

а у вільних хвилях мріє про похід на СРСР. Коби вже танцювала ця наволоч востаннє. Як знаєш вже з газет, у Європі здоймас нова революційна хвиля. Героїчна боротьба віденських робітників * із фашистівськими катами виявила, що зах[ідно]європейський пролетаріат став впомні свідомий свого історичного завдання. В першу хвилю віденських боїв * я був такий захоплений, що хотів бrestiti по спігу аж до Австрії і взяти участь у героїчних замахах робітників, яких ганебно зрадили соціал-демократичні ватажки. Але, на жаль, вже на другий день стало ясно, що боротьба ця безвиглядна, бо самою обороною ніхто революції не довершив, її треба здобувати наступом. У Франції також кипить, і не знаємо дnia ні години, коли спалахне полуміння, до того міжнародне положення таке, що вистане кинути іскру, щоби західноєвропейська бочка вибухла. Хто зпас, [чи] цією іскрою не буде справа Австрії? Глибоко радію успіхами Радянського Союзу, і справа його зросту, перемоги стали змістом моого життя.Хоч яко життя не тяжке, та які ми щасливі, що довелося жити нам в такій великій епосі змагань за новий світ — світ соціалізму.Хочу тобі написати декілька слів про нашо село, хоч, правду, кажучи, нічого особливого і цікавого нема.Дяк розшибається за Люченським попом, маючи надію дістати 2 морги ерекціонального поля *. А піп па славу п'є горілку літрами і спить зі служницею вже від семої години. Незабаром мають бути вибори до гром[адських] рад, і Михасишин мас великий апетит на війтівський стілець, а дяк — писарський. Наволоч така, що і дивиться гидко.

33. ДО Г. І. ГАЛАН

Кіттель — травень 1934 р.

Дорога Анниченько!

Одержано Твого листа від 18 ц[ього] м[ісяця]. Не дійшов до мене лист т. Діденка *, що про нього згадуєш. Твої припущення дотично цього, що я досі не дістав відповіді на прохання, можуть бути правильні. Тоді дивно мені було б, щоб вони так ці справи узагальнювали, тим більше, що я Бевзі своєчасно вияснив мое становище і

мос ставлення до тісі банди. Завтра вранці збираюся вдалеку дорогу, веду нашого коника в Чурус полонину (за Буркутом *). З цього приводу трохи радію, а трохи і журюся, бо дорога далека і тяженька (через Грехіт *, між іншим). Іван * вже довго готується, за два-три тижні має іспит, але не знаю, як із цим буде, бо має питати їх «самий» інспектор (ага! ніколи не пиши «2-ва», а «2» або «два»: зате «2-ий», «2-ого» і т. д.). Хочу Тобі сказати, що пишу тепер драму * і сподіваюся скінчити її, як добре піде, під осінь. Під тайною можу Тобі виявити тему — це лютневі віденські події. Але про це останнє пікому поки що ані слова. З Твоєї мовчанки щодо друку тих речей у «Черв[оному] шляху» здогадуюся, що він їх викинув. Чому? Адже обі вони не мають аж ніяк протипактового характеру?.. * Якщо так, то прошу тебе відібрати їх і вислати до котрогось із американських робітничих журналів. Куди,— про це ще напишу, як довідаєшся адресу. Тутешню «Рідну школу» * намагається інспектор зліквідувати. Ліквідують тому, що діти не вміють «Єще Польска...».

34 ДО Г. І. ГАЛАН

Травень 1984 р.

Дорога Анничко!

Чи Тарас з жінкою також приїхав? * Якщо це можливо взагалі, то позич собі де-небудь кількасот карбованців і поїдь за них. Адже я ще не зовсім втратив надію, що колись зможу їх віддати. Чому не пишеш мені, яка була причина, що редакція відкинула ті рукописи? Якщо маєш їх копії, то примірник «Мерці плачуть» (навіть і без копії) пошли поручено на таку адресу з листовним проханням; якщо видрукують в українській робітничій кандській пресі, прислати мені будь-який гонорар, бо я в тяжкій скруті; Петро Кравчук *, 248, Prince, Str. Winnipeg Man-Canada. Відтак, якби надрукували, може[ш] післати і «Під рокитами». Ти дуже погано робиш, між іншим, що промовчусь причину недрукування. Піди цими днями до Шеч., бо там уже Заячик. Вони і їх знайомі також не одержали досі дозволу на виїзд. Те ж саме пише

мені про себе і Петро *. Пише, «що тепер легше верблюдові в вухо голки проліти». Але думаю, що воно не так ішле погано, і що скоріше чи пізніше прийде позитивна відповідь. Сволота-інспектор заборонив тутешнім дітям здавати в українській школі, і вони мусять здавати в польській, не знаючи як слід польської мови. Дуже боюся тому за Івана. Здорови від мене Діденка.

35. ДО А. В. ВОЛОЩАКА

21 березня 1934 р.

21.III 1934

Шановний товариш!

Дякую щиро за збірку *. Тим паче вдячний Вам за неї, що багато дечого з неї глибоко зворушує. Попри сильних «Безробітних» і «1914», це торкається особливо дрібніших поезій, як напр[иклад], прегарний вірш «Кругом високі голі шпилі» або чудова дрібничка «На хмарі напишу». Проте тим прикріше вражаюти при цьому деякі поезії надто слабкі й формою, і змістом. Не входячи в формальні подробці, хоч би тому, що мало розуміюся на правилах віршування, хочу вказати на такі неприпустимі, на мою думку, з формального боку місця, як напр[иклад]:

До чарки щирого вина
Долив хтось, ах, отрути!

Думаю, що краще було перед друком перевести основну чистку збірки, це принесло б їй лише хосен¹. Уважав також, що слід було би протиставити сuto індивідуалістичному етапові Вашої творчості більше як дві поезії, щоби таким чином збірка мала принайменше рівновагу. Тоді це була б для нас свіжа й поважна позиція.

Але я певен, що надолужите це в вашій слідуючій збірці, віддавши весь свій творчий запал справі, яка своєю величчю й красою єдино зможе дати Вам радість у вашому невмолимому, завжди важкому горі.

У мене по-старому. Жаль мені двох моїх останніх ро-
ків, мов рідної дитини. Й не знаю, скільки ще днів та-
ких переді мною.

¹ Корпстъ.—Ред.

Одне полюбив, та не так я, як мої нерви, ще — тишу.
Ввечері вона тут тепер така, аж згучна, а за який місяць будуть до світанку тірлікати під мостом гадюки.

Є щось гайдеке й привабливе в вужах і гадюках. Ці остатні менше цікаві. Зате вуж — голова невеличка, очка пронизливі, а над ними, мов дві шкірки в помаранчі, — «вуха». Тілице сіре, безкощечне й трубо, доколи в діво-чий п'ястук. Як зустріти такого гада віч-на-віч в чагарнику або ліщині па вузенькій стежці — серце молотом б'є. Зокрема, як небо похмуре й у гущавині непролазній шумить під перегнилим містком потічок. І так чекати, хто перший уступить.

На мому «засланці» погано те, що сливе зовсім книжок не маю й — кіна. До кіна таки добре стужився.

Пишіть товаришу! Здоровлю широко.

Я. Галан.

36. ДО А. В. ВОЛЮЩАКА

17 травня, 1934 р.

17.V 1934

Дорогий товаришу!

Є речі, які часом відаються такі легко зрозумілі, що мимохіть дивусься, як то другі до того досі ще не догу-
палися. Проте справа не така проста, коли, наприклад, доводиться поставити перед цими людьми конкретні ви-
моги, як іноді тяжко їх сконкретизувати й як тяжко ска-
зати те, що хочеться сказати. Таке й з моїм відношен-
ням до Вашої останньої поезії *, яка по формі своїй вияв-
ляє величезний поступ із попередніми. Але саме в цій
гарній формі й її політично-суспільний огріх. Це, ска-
жімо, скомплікована, складна символіка. Виразніше ка-
жучи, вона для масового читача не зрозуміла й тому не
може відіграти тієї ролі, на яку заслуговувала б хоч би
з уваги на поетове натхнення й талант. А втім, це справа
світогляду, який не зміняється в днях апі місяцях. Ми
до світогляду звикаємо, він же до нас, а це триває довше
й дещо коштує. Я особисто схиляюся щораз рішучіше до
реалізму і то до реалізму у всіх ділянках мистецтва.
А реалізм — це простота, а простота, нікуди правду діти,
найтяжчий горіх у мистецтві через свою прозорість, за
якою пічого не сковасеш і все покажеш, що думаєш, що

кажеш, що маси, що даєш, що вмієш. Не п'ятку поетич-
ною ділянкою, павпаки, вважаю, що для неї золоті часи,
тільки б струн золотих, що золотили б наше буденне і
водночас таке небуденне життя, які б нашою буденною
мовою оспіували наше життя і в буйних, у певибагли-
вості вибагливих піснях про революцію тим, що її роби-
тиуть, що її робили б з цією піснею в устах. По-мойому,
найближче майбутнє за епічно-ліричною піснею, як
напр[иклад], «Гренада» Свєтлова, а піспею, бо вважаю,
що саме в музиці, в пісні знайде в майбутньому поезія
своє доповнення й передумову свого розквіту. А процес-
лери, динама й турбогенератори, накопичені в одній стро-
фі в непроглядну юрбу, перестануть латати рими й вер-
нутися до почеснішого заняття, до технічного словника
(це, звичайно, не до Вас відноситься).

Збираєтесь іхати кудись па літо? Хочу Вас просити
позичити мені, якщо попадеться Вам у руки, роман Селі-
па «Подорож до краю ночі» *. Здоровлю щиро.

Я. Галан.

37. ДО РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ «НАШ ГОЛОС»

8 листопада 1934 р.

До редакції «Нашого голосу» * в Дрогобичі. Товаришу
редактор! Не одмовте помістити в «Нашому голосі» оцієї
заяви: Як член групи зах[ідно]укр[аїнських] пролетар-
ських письменників «Горно» і колишній член редакцій-
ної колегії «Вікон» заявляю, що з літ[ературним] «альма-
нахом» «Підебіч» * не маю нічого спільногого і що цей
альманах зредагований агентами українського фашизму,
які всіма засобами намагають проліти в робітничо-селян-
ський табір, щоб із нутра розклести його, не репрезен-
тують загалу зах[ідно]укр[аїнських] пролетарських пи-
сьменників.

З товарицьким привітом

Ярослав Галан.

8.XI 1934

38. ДО ДИРЕКЦІЇ ТЕАТРУ РЕВОЛЮЦІЇ В ХАРКОВІ

8 січня 1985 р.

До дирекції Театру Революції * в Харкові. Оде шлю Вам на розгляд свою нову п'ссу «Говорить Відень». Доводилось її писати в тихому селі серед незвичайно важких умовин, і тому, між іншим, у неї чимало хиб. Моя назвисько Вам напевне мало говорити. Отож, може, пригадаєте собі, що в 1932 р. «Березіль» * збиралася поставити мою п'ссу «Осередок» і врешті з не відомих мені причин не поставив. Взагалі за два останні роки дочекатись від вас відповіді — неможливо. Це чорт знає що таке. Невже ж так тяжко написати за кордон? Відповідь дайте моїй дружині Анні. На неї я переливаю всі авторські права.

З глубокою пошаною,

Ярослав Галан.

Україна, січень 1935 р.

39. ДО В. О. МАРЧЕНКА

20 липня 1942 р.

20.VII. 42

Дорогий друге!

Я страшенно зрадів, діставшизвістку від тебе. Так, найкращі товариші, весь майже — крім мене і Козлапюка — львівський письменницький актив уже в могилі. Тудор, Гаврилюк, Харшевська *, Кондра (мабуть, умер у Ворошиловську), Десняк. З їх втратою рідна земля поспірала мені в очах. Мою дівчину, за всіма даними, розстріляли німці *.

Ось уже півроку працюю в Укррадіокомітеті на посаді радіокоментатора. Виступаю перед мікрофоном в непаристі дні о 21.20 московського часу і о 23.05. Хвиля — 49,5. Можеш послухати в будь-якій редакції, де є приймач.

Напиши більше про себе! Що з Валею? *

Чекаю приїду сюди Петра Козланюка. Тут же в Саратові живе й Коба *. В. Василевська вийшла заміж за Корнійчука. За час евакуації встиг уже побувати в Уфі, Москві, Казані. Трохи (як на українця досить поміркова-

вого) тужу за вужчою Батьківщиною. Що та Гітлерівська паволоч а нею зробила!

Пиши. Щирий привіт.

Ярослав.

40. ДО І. Н. ФЕДОСЕНКА

2 грудня 1942 р.

2.05. 1942

...Після мандрівок Київ — Уфа — Москва — Казань я опинився в Саратові і тут працюю в Укррадіокомітеті на посаді радіокоментатора. Робота хороша, дас багато задоволення, бо знаєш, що мікрофон — це могутня зброя в боротьбі проти ворога.

Часто звертаюся в своїх виступах до Західної України, в першу чергу до Львова. Це дас мені велику радість, бо туга за вужчою Батьківщиною оволоділа й моїм серцем. Згадую пережиті нами на спільній роботі місяці, як одні супільний весняний ранок. З перспективи часу бачу краще наші досягнення і наші помилки за той час. Вірю в нашу перемогу, хоч, може, і не кожному з нас доведеться пережити цей день. Вірю і люблю свою землю сильніше, ніж будь-коли.

Буду Вам дуже вдячний за листування. З бойовим привітом.

Я. Галан.

Саратов.

41. ДО В. Е. ЦЕДЕЛЕР-АШУКІНОЙ

26 грудня 1942 р.

26.XII 42

Здравствуйте, Валентина Эмильевна!

Прежде всего, примите привет и новогодние пожелания. Крепко жму лапки Ваших милых малышей и прошу их принять от меня маленький подарочек — книжку.

Живется мне неплохо. Дали мне белье, фетровые валенки, чудесно, по своему размеру, гармонизующие с шинелью, только с той разницей, что шинель слишком малая, а валенки слишком большие, и хожу в них, как кот в сапогах. Но вот новое «горе...» Раньше был у меня насморк, оттого, что было холодно в ботинках, а теперь оттого, что слишком тепло в валенках. Только снимеш их

вечером, ложась спать, и сразу тебе новый насморк. Как видите, человека очень трудно удовлетворить...

Москва, это чудный город, особенно Москва подземная, то есть метро. Стоишь эдак на расчудесной станции, и вдруг из тьмы кромешной с громыханьем и мяуканьем молниеносно влетает что-то глазастое, искрящееся, святышее, выплевывает толпу и снова ее всасывает, потом сжимается вдруг, болезненно взводит смертным носом и, издав вздох облегчения, опять пускается в бешеную, отчаянную погоню по мрачному подземному лабиринту, в погоню за бог знает чем, за каким неизведанным счастьем!.. Красота!

Ну вот, а остальное напишу Вам, милая Валентина Эмильевна, в следующий раз, когда дни станут чуточку длинее и ночи при моей хорошей жизни еще чуточку поубавятся. Живите спокойно, радуйтесь детьями и будущим нашей прекрасной страны, а от поры до времени вспомните, что есть в Москве забулдыга, странничек с большой головой и буйными думами, который лучше умеет любить всех, чем одного, который всю свою жизнь ходит, как киплинговский кот, только собственными тропами, и который никогда не обретет ни счастья, ни покоя, потому что и для того, и для другого он и слишком мал, и слишком велик. Одним словом, шагающий по миру кот в сапогах, на которого, кроме звезд разве, никто не обращает серьезного внимания, ибо весь он только — мечта человеческая.

Привет Клавдии Михайловне! *

Передайте, пожалуйста, привет и Зинаиде Петровне *. Она уже поправилась? Костюм мой взяли? *

Искренний, сердечный привет. Пишите!

Ярослав.

42. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЙ

26 грудня 1942 р.

26.XII 42

Добрый день, Галя!

Спасибо за милое письмо. Мне очень неприятно, что с Вами случилась эта прощажка. Неужели рок Вас преследует? Одна история за другой.

Хочу помочь Вам устроиться в Москве, но навряд ли получится что-нибудь из этого. Дело в том, что Вы не

знаете в достаточной степени укр[аинского] языка. Кроме того, есть препятствия другого характера. В чем они заключаются — сами догадываетесь...

Будьте добры, передайте прилагаемую книжку и письмо Валентине Эмильевне.

Пока что работаю только в «Сов[етской] Украине». С местным радиокомитетом дело у меня не ладится. Кстати, хочу Вам рассказать замечательную историю. 21 октября я выступил с передачей, посвященной третьей годовщине выборов в Народное Собрание Западной Украины во Львове. Речь шла, конечно, о том, что эти выборы были изъявлением воли населения в присоединении к СССР.

Оказывается, через некоторое время после моего выступления состоялось в Лондоне, посвященное этому выступлению, заседание польского Национального Совета, на котором все польские партии обратились к своему правительству с запросом, что опровергнуть предпринять ввиду такого «возмутительного» факта. На это ответил министр иностранных дел Рачинский, что он по этому поводу направил Советскому правительству ноту протesta, так как усматривает в выступлении Галана «вмешательство во внутренние дела» Польши (какое нахальство!).

В дискуссии выступил, между прочим, польский социалист Щирек* и позвал меня «таким же подонком украинского народа, как Васильевская и Ендрыховский* являются подонками польского народа».

Андрей Степанович* упал об этом только вчера и очень встревожился, как бы ему за это не влетело. Я его успокаивал, как мот, указывая прежде всего на то, что это меня больше затрагивает и, несмотря на это, я в малейшей степени не волнуюсь, а напротив, радуюсь, что досолил разным сикорским.

Пишите, милая, что, да и как, я с радостью встречаю Ваши задушевные письма. Марину успокойте*, что я шинель свою уже разгладил, но от этого она не стала изящнее.

С Новым годом приветствую и желаю всего лучшего.

Ярослав.

30 січня 1943 р.

30.I 43

Дорогая Галя!

Я, признаться, думал, что Вы уже бросили переписываться со мной, а поэтому вдвойне приятно было получить, наконец, от Вас письмо. Спасибо.

О себе. Немного работаю, немного гуляю. Похождений ровно никаких; надеюсь, что всевышний каким-нибудь другим образом воздаст мне должную долю счастья. Бытовые условия сносны. Кстати, вид у меня уже не саратовский. Представьте себе молодого человека в изящных хромовых сапогах, изумительной генеральской шинели (без знаков различия), в новеньких галифе и гимнастерке с блестящими пуговицами и только прежнее кепи напоминает саратовские дни суровых испытаний.

Об Алеше. Сей ретивый муж и неплохой сравнительно по товарищ уезжает на днях в далкий Фрунзе, дабы у семейного очага согреть свою сиротливую душу.

О всех. Есть основания полагать, что в связи с ходом событий наши московские дни сочтены и что вскоре мы помчимся в сторону южную. Первые признаки этого уже на лицо: Гаша двинулась в авангарде.

[Одно] очаровательное существо осчастливило меня не так уже давно тому назад милым письмом, которое привело бы в восторг самого требовательного адресата, к кому и я принадлежу. Примите к сведению, обожаемая Галя, что это эфирное создание самым неожиданным образом выругало меня чуть ли не по матушке (за что?). Я просто поражен полемическим темпераментом сей представительницы высших слоев нашего общества. Поражен до того, что впредь не осмелюсь скрещать шпагу с столь опасным противником, ввиду чего я символически сломал перо, предназначение для переписки с оной владычицей моих дум, что, надеюсь, не отнимает у меня права и па этот раз передать ей самый галантный поклон.

О Люде. Искренний привет и спасибо за пожелания. Считаете, что она «увлекающаяся». Если это так, то она молодец, и моя симпатия к ней окажется вполне оправданной, ибо нет ничего более мрачного, чем молодая девушка, превращающая свои положительные качества в нечто вроде сберегательной кассы.

Пишете, Галя, что из этого все равно ничего бы не вышло?! Зная Вас, я уверен, что не думаете при этом ничего неприличного. А если хорошее, так Вы, как мой друг, должны только скорбеть об этом...

Примите, Галя, мой сердечный привет. Я очень прошу Вас не забывать о преданном Вам друге —

Ярослав.

Р. С. Валентину Эмильевну и ребят ее я приветствую от всего сердца.

44. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЙ

28 *березня* 1943 р.

28.III 43

Привет, Галя!

Пишу Вам из Москвы, куда несколько дней тому назад прибыл из Старобельска (на работу в Совинформбюро). Спасибо за письмо, его привезли мне ехавшие из Москвы товарищи.

Рассказывал мне Гнатюк *, что вы болели. Доколе это будет, Галя? Неужели так трудно предостеречь себя от ангины? Насколько я помню, Вы тем же болели осенью и зимой. Советуют профилактически полоскать ежедневно горло калийгиперманганатом. Так что, смотрите, чтобы я в будущем об этом не слышал! Кроме всего этого, учтите, что от ангины красота вянет, а как же!

Красота, которая стоит того, чтобы ее беречь.

Как живете? Мой более счастливый соперник Алеша (почему Вы пишете о-лёша) работает в «Перце» и получает регулярно Ваши письма. Стало быть, старая любовь не ржавеет. Что же, так и следует.

Неужели Валентина Эмильевна дала обет молчания? Думал я: напиши хотя бы несколько строк. Передайте, пожалуйста, привет ей, детям и мужу. Что делает моя [бывшая] хозяйка?..

В следующий раз напишу больше. Сегодня я почему-то расстроен.

Привет Марине! Жму Вашу ручку.

Ярослав.

Привет Андрею Степановичу. Собираюсь написать к нему.

Пишите, Галя, много. Грустновато как-то без письма.

45. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЙ

6 гравня 1943 р.

6.V 43

Н е с е к р е т н о.

Здравствуйте, Галечко!

Пользуюсь случаем. Работаю уже в ЦК (пропагит), но пока что и здесь еще не приступил к работе по-настоящему...

Как живете, Галя? (Очень уж редко пишете.) Сказывают, на Вас там частенько налегают и сбрасывают бомбочки. Я продолжительное время испытывал эту приятность в Купянске, но не скажу, чтобы привык...

Есть все основания полагать, что этого уже не надолго у них хватит. Германия задыхается, и клянусь бородой пророка, что дольше года она не выдержит этого напряжения. Тогда, друг мой Галя, заживем по-другому.

Будете, конечно, удивляться, почему это мое письмо так скучно. Это потому, что нет передо мной вдохновляющих меня строк, написанных Вашей рукой.

Будете, конечно, возмущаться, почему это мое письмо написано немножко пебрежно. Это потому, что нет у меня хорошего пера и приходится писать к Вам первом, выдернутым из отельной подушки. Единственным оправданием такого возмутительного поведения может быть только то, что на этой подушке почивает от времени до времени моя голова, в которой Вы занимаете немало места.

Так что будьте здоровы, Галя, и пишите почще!

Целую, Ярослав.

Новый адрес: Тверской бульвар, № 18, ЦК КП(б)У, Галану Я. А.

[На полях]: Что с Лидой *?

46. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЙ

26 гравня 1943 р.

26.V 1943

Дитя мое!

Спасибо за очаровательное письмо и за совет — жениться. Наконец-то Вы постигли всю глубину высказанных когда-то мною слов, что жениться стоит только с за-

взяанными глазами: либо ждет тебя разочарование, либо неожиданная радость открытия. Да, по... — как это сделят?

...В моей груди, такой на первый взгляд спокойной,— говоря языком романтиков,— бушуют страсти, которым не унаться никогда, и фонарь моей души то вспыхивает огнемета, то снова гаснет, точно как и мои глаза, лицезреющие тот или иной предмет моего обожания. Скажете: шаткость характера. Нет-с, дитя мое, это не то.

Свет, обычный свет любит тьму, ибо чем гуще мрак кругом, тем ярче кажется сияние света. А я, соизвольте знать, необычный свет и ненавистно мне слово «кажется». Если хотите, я дикарь, с смертной тоской ищущий в тумане родного мне, близкого и страстного мерцанья. И потому, если не нахожу его в глазах любимой (пусть даже временно, ибо что — не временно?), свет моих глаз погаснет, и я опять уныло горюю на перекрестке, напоминавшей то могильную лампаду, то в бурную почь пылающий факел.

После полуночи ложусь в кровать, и тогда над моей головой тихо шумит лес воспоминаний. И тогда мне, как ребенку, становится жалко дней, которые прошли, не задев по дороге сердца. Что же мне, Гая, сказать о женщинах, подобных им, прошедших мимо меня и непонявших, что они прошли мимо — пусть даже короткого, по бурного человеческого счастья?

Ну, довольно болтовни. Знаете ли Вы, что Важик* удостоился чести быть призванным в дивизию им. Костюшка? Знаете ли Вы, что в ее рядах очутился и Путрамент? Кстати, у Путрамента уже первые дни военной службы были преисполнены суровых испытаний. Представьте себе, этот неустршимый воин волею судеб получил боевое крещение в ... даже с тестом. Да, руки его, вместе того, чтоб вершить мечем судьбы мира, несколько дней подряд месили вульгарное, хлебное тесто...

Жалко, очень жалко бедного Игоря*, а еще больше его несчастную матерь.

Привет Нине*. Собирался к ней тоже писать, но решил подождать несколько дней ответа на мой письма.

Целую. Ярослав.

47. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЙ

15 червня 1943 р.

15.VI 43

Добрый день, Галя!

Благодарю Вас за письмо. Надеюсь, что ответ на это письмо напишете в лучшем настроении.

Видел Нину Каминскую. Был с ней дважды в кино. Вчера она читала стихи Рыльского в клубе Наркоминдела. Надо полагать с хорошим успехом.

Меня очень огорчила болезнь Игоря. Его мать заслужила другую судьбу.

Читали мы (но пока ничего не слыхали) о налетах на Саратов. Это было довольно неожиданно. Надо полагать, что из наших знакомых никто не пострадал.

Молва повествует о Вашем новом поклоннике... Юхвид * рассказывает даже, что скоро состоится свадьба. Ну, что ж. Оп, говорят, парень очень способный. Да благословит Вас господь, Галя! Одним словом: неведомы и извилисты стези любви, как жизнь человеческая.

Большая просьба к Вам, Галя. Зайдите, пожалуйста, в бухгалтерию * к Тартаковскому * или Наташе * (привет ей) и попросите, чтоб Вам дали точные данные: сколько денег отправили Корн *, когда и за сколько статей моих. Я просил, чтоб они сообщали мне периодически сами, но это совершенно безнадежное дело и поэтому осмеливаюсь обратиться к Вам. Вы мне все это напишите. Хорошо?

Вы что-то вспоминали о N?... Она давно уже перестала меня волновать, особенно с тех пор, когда я узнал, что она плохая актриса. Терпеть не могу плохих актеров.

Привет Шевченку и всему коллективу!

Привет и пламенные поцелуи шлет Вам

Ярослав.

48. ДО М. О. КРОТКОВОЙ

15 вересня 1943 р.

15.IX 43

Здравствуйте, Манечка!

Не зпаю, получили мое письмо или нет: от Вас — никакой весточки. Впрочем, может и была, да не попала ко мне, так как письма ко мне идут на Харьков, а сюда, где я сейчас работаю, они попадают лишь изредка.

Мария! Я довольно много пережил за последнее время, и кажется, что я выехал из Москвы месяца шесть тому назад. Но я не забыл ее, она и сейчас стоит передо мной, как живая, и в первую очередь, Вы, дорогая девочка.

Работа у меня славная, хорошая* и делаю ее, как могу лучше, со всем пылом моего беспокойного сердца. Постепенно, хоть и с трудом, привыкаю к бум-бум, и кажется, что без этого вообще нельзя.

Мария! Помните, Вы упрекали меня когда-то (но очень давно), что я, не зная Вас, решился... и т. д. По-своему, по-женски, Вы были, может быть, и правы, но посудите сами: неужели не приличнее — с человеческой точки зрения — доверять себя любимому существу без предварительной, рассудительной, скажу прямо,— купеческой проверки?..

Признаюсь, что после Вашего отказа у меня возникла мысль: а вдруг я ошибся! Я, видите ли, при всей моей беспечности, человек подозрений, и меня неоднократно мучила мысль, что некоторые Ваши взгляды, высказанные в разговорах со мной, вполне оправдывают мою подозрительность. Только не подумайте, ради бога, чего либо особенно плохого. Дело во взглядах на жизнь и на разворачивающиеся вокруг нас события. Несмотря на довольно бескровную внешность, я очень страстен и очень горд и я люблю эту бурю не для самой бури, а за то, что она дала мне возможность поверить в себя, за то, что она преисполнила меня той страстью, которая позволит мне и в годы покоя житьней и творить дела, которые, быть может, не сойдут со мной в могилу.

Может Вам это чуждо и может Вы своим женским чутьем почувствовали, что нам не по пути. Но от этого Вы не перестали быть для меня тем, кем были и кем останетесь в воспоминаниях — любимой девочкой.

Привет сестре.
Жму Вашу руку.
Ярослав.

P. S. Я только недавно вспомнил, что забыл оставить Вам деньги за папиросы. Напишу в Москву, чтоб Вам их передали. Продукты взяли себе? Пишите, Мария, по адресу: УССР, г. Харьков, ЦК КП(б)У, отдел пропаганды и агит[ации], Галану Я. А.

49. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЙ

18 листопада 1943 р.

Москва, 18.XI 43

Здравствуйте, Галия!

Сердечное спасибо за милос, очень милое письмо.

Я приехал не так давно в Москву, завтра улетаю обратно в Харьков.

Галия! Помните, что я Вам говорил в свое время насчет Саратова. Я был прав, чувствуя всем своим сердцем. Саратов, несмотря на тяжелое тогда время, вспоминается теперь как что-то преисполненное ярким солнечным светом и творческим боевым подъемом. Я не удивляюсь, что Важик так много места в своем последнем сборнике стихов посвятил Саратову, в частности Вам *, Галия. Да! Ваше имя там напечатано черным на белом. Вот кто Вы — вдохновительница! Кстати, стихи очень хорошие.

Страсть как хочется встретиться с Вами, Галия. Как жалко, что вы не работаете на Украине или хотя бы в Москве, а то вряд ли мне придется бывать еще в жизни в Саратове, а на Украине все пути перекрециваются. Ну, не буду терять надежды.

Завтра уезжаю в Харьков, оттуда, очевидно, в Киев, а из Киева, будем надеяться, скоро во Львов, в любимый город, который так желал бы не спать, правда, спокойно, но — главное — жить спокойно. Он — старик — заслужил этого вместе с нами.

Вот что, Галия, я женился здесь, в Москве. Это моя старая знакомая из Львова, дочь еврейской писательницы. Она резвакуировалась сюда из Ферганы вместе с III Московским медицинским институтом, которого она является студентом (V курса). Говорю Вам — чудная девушка: красивая, скромная, кроме всего прочего — умница: кандидат в Стал[инские] стипендиаты, круглая отличница. Просто не верится во все это, и кажется тебе, что это завтра должно кончиться. Ну, просто не верится, и только. Она тепло, любовно и ласково относится ко мне, как и я одна еще девушка. Хуже только то, что ей всего 21 год. Она пока остается в Москве, до конца курса.

Пишите, Галия, побольше, и почаше. Адрес: Харьков, ред[акция]) «Радянської України», Галану Я. А.

Привет Валентине Эмильевне и ее ребятам. Напишу к ней в следующий раз.

Ярослав.

50. ДО Б. К. ДУДИКЕВИЧА

25 січня 1944 р.

25.I 44

Здрастуй, друже!

Дякую за листа. Я приїхав на кілька днів в Москву і в вільній від біганини хвилині пішо тобі відповідь. Петро * в Києві вже, я також туди дніми збираюся. Цікавого в мене нічого, крім роботи (газетної, як знаєш). Хотів би написати тобі про інших знайомих товаришів, та їх немає. Тудор і Гаврилюк загинули, Кондра вмер. Зустрічаюся деколи в львівським депутатом Садовим *. Спробуй писати до нашої газети *: про боротьбу народу Галичини з польським гнітом і націоналістами, враховуючи кожноразово актуальнє політичне становище (це щодо форми). Напиши про себе в ЦК КП(б)У, тов. Лющенку, відділ кадрів, Київ.

[На полях листівки]: Привіт сім'ї!

Здоровлю щиро.

Ярослав Галан.

51. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОІ

13 березня 1944 р.

Киев, 13.III 44

Гая дорогая, любимая!

Жду Вашего письма. Дело в том, что я только совсем недавно приехал в Киев и не успел еще устроиться. Поэтому нечего было и думать о переписке даже с самыми близкими друзьями, то есть с Вами, Галечка. Но, наконец, стало невтерпеж, и вот — я снова перед Вами. Пишу карточку, надеюсь, что ее получите быстрее.

Кто-то, не помню уж кто, рассказывал мне, будто Вы тоже собираетесь на Украину *. Это очень хорошо, Гая, будем вдвоем тогда любоваться Киевом (чудесный город!). Был здесь Путрамент — вспоминали Вас добрым словом. Здесь уже Ліда Лесная, Шевченко, Каминская, Щупа * и многие другие саратовские знакомые. (Только Кунделя с Кунделихой еще нет. Тут же Ваш друг Поляков.) Вот и все. Больше на этом жалком клочке не напишу.

Целую. Ярослав.

Приезжайте, Гая!

52. ДО О. Т. КРИЦЕВОГО

2 червня 1944 р.

2/VI 44

Товаришу Крицевий!

Тов. Дудикевич, наш земляк із Львова, приїхав до Вас на роботу *. Приїхав за нашою порадою. Будь ласка, допоможіть йому влаштуватися.

Матеріали для газети незабаром надішлю *.

Привіт Зіні Даєйко *, тов. Терещенко * і іншим. Дуже прошу Зіну дати Зосі Маргуліс мою адресу, хай принаймні папише.

Здоровлю.
Ярослав Галан.

53. ДО ПОДРУЖЖЯ БЕЛЯЄВИХ

22 лютого 1946 р.

Нюриберг, 26.II 46

Дорогі Ірпно й Володя!

Краще пізно, ніж ніколи. Правда, я надіслав Вам телеграму, та відповіді не було. Чому — пояснив мені Долгополов *.

Як мені тут живеться й працюється, знасте вже з моїх листів до Петра *. Дуже хочеться додому, й маю враження, що ще в березні приїду до Львова *. Справа не тільки в тому, що цього добра вже забагато. Я, бачите, не зовсім здоров. З головою не в порядку... Як не те болить, то се. Найбільш виснажує мене пічна робота...

Маю претензії до Петра. За весь час моого перебування тут, я дістав від нього всього... 2 листи — на моїх 7, не рахуючи листівок. Та спасибі й за те, інші цілком не пишуть. Ось що значить бути непопулярним.

В мої руки потрапив свіжий номер «Пшекруя */. Там фото Вашого Тадзя в обіймах Томашевської * («Іх четверо»). До речі, газети дуже хвалять цей театр *. Пробував я наладити з ними листування, послав 3 листи, та як і треба було чекати, відповіді не отримав.

Володенька, маю надію, що Ви зберегли для мене ту книжку. Був би Вам дуже вдячний, бо це єдиний при-мірник.

Цікаво, як там читачі сприймають мої кореспонденції? У грудні потрапили сюди три номери газети, я вже жахнувся: що вони з моїми статтями роблять. Якісь писарчуки дописують цілі абзаци, до кожного іменника обов'язково додають якийсь епітет. Не пощадили навіть слова «фінал», дописавши... «остаточний». Я протестував, однак, сумнівався, чи це мало якісь результати. Традиція залишастися традицією, а провінція — провінцією.

Як там Ваш синок (дочка)? * Якщо воно буде — а в тому немає сумнівів — подібне на своїх батьків, то земно щастя його забезпечене.

Ну, будьте здорові.

Цілую Вас міцно й прошу вдавати, що не забули мене.

Славко.

54. ДО В. П. БЕЛЯЄВА

9 квітня 1946 р.

9.IV 46

Дорогий Володя!

Дякую за листа. Вашу просьбу выполнил, письмо отправил. Вот что я вам хотел написать. Нашелся человек, решившийся одолжить мне несколько сот марок. Я бросился за радиолампами, но ничего не вышло. Есть только отдельные, комплект же можно купить только в Берлине, где они и производятся. Придется Вам попросить человека, уезжающего в Берлин. Оформление этого дела может продолжаться 2—3 дня.

Как видите, я еще здесь, но надеюсь, что к половине апреля получу разрешение и уеду в Москву первым самолетом. Оказывается, столичные инстанции намерены предоставить мне отпуск, но требуется формальное содействие со стороны Паламарчука *, а этот заупрямился. Я его предупреждал, что в таком состоянии, как сейчас, я все равно ничего не могу писать (во время заседания я даже на 2 минуты не могу сосредоточить внимания, до того измотался).

Жму Вашу и Иринину руки.

Ярослав.

55. ДО М. О. КРОТКОВОЙ

29 листопада 1946 р.

Киев, 29 XI 46

Моя Машенька!

Я должен завтра вечером выехать спецпоездом (Москва — Болград) *. Суетни с этим — уйма, волнует и то, что не знаю, как справляюсь с заданием. Ведь гораздо легче писать о процессе, нежели о конгрессе.

Не теряй связи с проф[ессором] Гжицким! * Советуйся с ним, если не поздоровится почему-либо. Пригласи его на обед, когда будет новый Бобик. Привет искренний Козлачюкам.

Если Жулковская * будет и дальше капризничать в том же стиле, зайдись с помощью Лены * подысканием новой работницы. Это не так уж трудно. Правда, уходи, она заберет кое-что свое из посуды, но невелика беда, падеюсь, можно будет купить.

Береги щечинка как зеницу ока. Птичьих костей не давай ему, сначала корми кашкой и от поры до времени давай по несколько порошков саптолина.

Очевидно, я поеду только в Югославию. Срок поездки 2—4 недели...

Дорогая, мне очень плохо без тебя. Как же все-таки хорошо сознавать, что когда вернусь, ты встретишь меня.

Целую Машеньку по-настоящему.

Славик.

Приветствуя твоего ангела-хранителя — Римму *.

56. ДО Е. О. КРОТКОВОЙ

18 листопада 1946 р.

18.XI 1946

Дорогая сестра (жены моей) Женя! Хоть Вы и не удостоили меня ответом на мое августовское письмо, но я все-таки считаю нужным посвятить Вам этих несколько поздидательных строк!

О да, Женя! Мы мужчины — гадкое, отвратительное пломя, и никогда не стоит выходить за нас замуж, а если уже выходишь, так разве на то только, чтоб отомстить за все ваши женские мучения.

Я принадлежу к особо опасному экземпляру этой породы, ибо меня сызмала уже кормили сырым мясом и поили свежей кровью убиенных животных. Ввиду сего можете себе легко представить трагедию несчастной Муси *. Живет она, как в казарме, вернее: как в тюрьме, точно, по расписанию. Вот ее день:

12 часов утра	— побудка со вставанием и утренней зарядкой (розги, моченые в соленом растворе).
12.30—13.00	— скучный завтрак, состоящий из хлеба и воды.
13.00—14.00	— Моральное издевательство.
14.00—15.00	— Физическое издевательство, граничащее с пыткой.
15.00—	Гонимая моими проклятиями, Мария уходит на базар.
17.00—	Встречаемая моими проклятиями, Мария возвращается с базара.
17.00—18.00	— Самая черная работа, исполняемая под непосредственным руководством злого зверя, именуемого Бобом *.
18.00—18.10	— Подобие обеда, состоящего из куска хлеба, орошенного слезами Марии, и несвежей, некипяченой воды, заправленной изредка чесноком и луком.
18.10—20.00	— Моральные и физические издевательства, переходящие в пытку.
20.00—21.00	— Слушание радио, но только того, чего мне хочется.
21.00—22.00	— Изощренная пытка: рассказываю Марии анекдоты о генеральшах.
22.00—22.05	— Скучнейший ужин, состоящий из воды с хлебом (карточным).
22.05—23.00	— Часплитие (пью только я).
23.00—24.00	— Вечерняя зарядка, с изощренным издевательством вроде принудительного чтения...
24.00—02.00 ночи	— Не поддается даже описанию.
— Беспрекословный сон, прерываемый ночными кошмарами и обнюхиванием исхудалых лапит Марии изувером Бобом.

Привезжайте, Женя, если не боитесь попасть в мои когти! Гар-р-р-ррр!

Ярослав.

57. ДО РЕДАКЦІЇ ЖУРНАЛУ «ПЕРЕЦЬ»

20 січня 1947 р.

20.I 47

Як Вам відомо, мене було обрано членом редколегії журналу «Перець». На протязі кількох тижнів, які минули з того часу, я переконався, що живучи у Львові, не маю жодної можливості виконувати обов'язки члена редакційної колегії журналу, що виходить у Києві. Я не читаю матеріалів, призначених до друку, й не маю навіть мінімального впливу на їх добір.

Це ставить мене в досить незручне становище: з одного боку, я, як фіктивний член редколегії, не матиму жодного права записувати на свій рахунок можливі похвали, з другого — не вважаю за доцільне брати на себе відповідальність за можливі оргіхи редакції.

Тим-то дуже прошу звільнити мене від таких нереальних обов'язків члена редколегії журналу «Перець» і вилучити мое прізвище із списку членів його редколегії...

58. ДО Е. О. КРОТКОВОЇ

7 жовтня 1947 р.

Львов, 7.X 47

Дитя мое.

Прости меня за длительное молчание, но ведь чем реже письмо, тем ценнее оно. Что-то Ты мне вспоминала в последнем письме о моем гневе в связи с Твоей истерической вспышкой. Дитя мое, забудь о сем, не думай, ибо не стоит. Это же не Ты говорила дерзости, а болезнь — злая твоя подруга, с которой Ты никак не хочешь почему-то расстаться. Если я после оной вспышки обходил Тебя на несколько метров, то не потому, что боялся Тебя, а потому, что боялся Твоей болезни, которая могла вспыхнуть с новой силой, чего я решительно не хотел. Надеюсь, что Ты поймешь мои хорошие намерения и не будешь

дешь впредь делать мне упреков по поводу моего хладнокровия.

Моя уважаемая супруга пребывает уже девятый день в Москве и шлет мне — не в обиду будь сказано — нелепейшие телеграммы. Например, 2-го числа сего месяца она обрадовала меня такой депешой: «Результаты буду знать завтра от главы жюри. Борщаговский* дочитывает, увидимся с ним четвертого — целую».

Прошел третий, четвертый, пятый, шестой, и — ничего нету. Ни о главе, ни о Борщаговском. Подумал я, значит: не узнала, бедненькая, ничего хорошего, только плохое (чего я впрочем и ожидал) и не желает убивать меня морально. Пришел к такому выводу, я решил подумать о ее будущем и попросил в телеграмме предупредить о дне приезда, чтоб не оставлять ее на произвол львовской почты после прибытия московского поезда... Но не это в телеграмме самое достопримечательное, а то, что об обещаемой «Главе» нет ни слова, как нет упоминания и о Борщаговском. И, действительно, зачем морочить себе голову моими сугубо личными делами, когда в Москве у нее и без того хлопот полон рот, и своих личных дел хоть отбавляй!

Спрашиваясь, что я делаю. По специальности работать могу только по ночам, днем же — замещая путешествующую супругу — занимаюсь картошкой, капустой, бочкой, запираю деньги на обед, (понапрасну) осаждаю ежедневно издательство, попавшее в хронический финансовый кризис (потерпите, дорогие, еще маненько, авось достану и пошлю Вам тысячу. Трудности временного характера). Что же Тебе, дитя столицы, еще сказать? По вечерам иду на часок в поле с Бойком. Завел там знакомство с обитателями землянки — беспризорными мальчишками, коих, путем нравоучений, намереваюсь превратить в прилежных учеников ФЗУ. Кроме того, приучаюсь постепенно к мертвой тишине, создавшейся в последние недели вокруг моей неосуществимой, по-видимому, «Недопетой песни»...

Бот и все, бедное мое дитя!

Передай искренний привет маме, Тебя же, благословляя, целую.

Твой незабвенный

Ярослав.

59. ДО НЕВІДОМОГО ПОЄТА-ПОЧАТКІВЦЯ

8 листопада 1947 р.

Львів, 8/XI 47

Дорогий друже!

Ви даремно хвилюєтесь: нажил до віршування властивий Вашому вікові. З одними це трапляється раніше, з іншими — пізніше.

Ви хочете знати мою думку про Вашу музу. Я радив би Вам насамперед послати її до школи,— хай вона там навчиться писати без орфографічних помилок і — головне — глибше й ширше думати.

До речі, можна бути щасливим і не будучи поетом, особливо людині, що має такий скарб, як Ви: молодість і радянське громадянство.

Я не хочу цим сказати, що Ви ніколи не будете поетом. Навпаки, Ви можете стати ним, але тільки під умовою, якщо:

1) і серцем, і розумом будете завжди йти з ідеями нашого часу;

2) будете по-каторжному працювати над собою й своїми творами.

Талант — це необхідний багаж на творчому шляху. Але лише цим багажем недалеко зайдеш. Не вірите? Подивітесь, що робиться з деякими сучасними українськими поетами, які розраховували виключно на свої здібності.

З привітом

Я. Галан.

60. ДО О. Я. ШУШУРІНА

7 жовтня 1947 р.

Москва, 7.XII 47

Здрастуйте, дорогий дружище!

Давно ми не бачилисся, що давніше обмінялися листами (якщо взагалі коли-небудь обмінялися), але я певен, що це для Вас не трагедія, адже і без того клопотів у Вас чимало. Пробачте, якщо на цей раз потурбую Вас.

Кілька (2—3) тижнів тому я надіслав Паламарчуко-ві статтю про театр ім. Горького *. Її, оскільки мені відомо, не використали. Зробіть друже, приятельську по-

Лібр. Р.І. 27

Дорогий друге,

Ви розумієте відповідно: якщо про буднівських
білорусів вимагають відповіді, і зрештою відповідають
заручникам, то вони не будуть відповісти.

Ви хотієте знати мою думку про Вашу
думку. Я розумію що Вами після цього буде
їх бути менше, - хо чому таке піднімальне
членство програється після цього і - ві-
небільше - піднімальне після цього буде.

І вже, можливо буде піднімальне і вінебільше
менше, особливо якщо вони, що вони єдині
склад, та к. Вони: молодість і розуміння.
приспівництво.

І я хочу вам сказати, що Вони після цього
не будуть піднімальне. Піднімальне, Вони не можуть
єдні вони, але дієши під грибовою, якщо:

- 1.) і середи і розуміння буде
залиши сіти, і піднімальне
також;
- 2.) буде по-кадетсько під-
німальне під сабою і вінебільше
піднімальне.

Піднімальне, що піднімальне буде під
піднімальне шелаку. Але якщо (якщо) буде
піднімальне - піднімальне залізне. Іде вінебільше?
Буде піднімальне, що піднімальне буде піднімальне
закріплювати піднімальне, але піднімальне
виключно по свій згідності, з піднімальне

Автограф листа Я. Галана
до невідомого
поета-початківця. 1947.

слугу її приплітъ мені її поштою на львівську адресу.
Копії я не маю, а є можливість використати її по лінії
Слов'янського комітету. Буду Вам дуже вдячний.

Сердечний привіт дружині.
Стискаю руку.

Ярослав.

P. S. Моя адреса:
Львів, Гвардійська, 18, кв. 10.

61. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

22 березня 1948 р.

Львов, 22.III 48

Галина, незабвенная, я очень рад, что Вы, наконец, напомнили о себе. Вы, конечно, уже замужем, я (второй год) тоже. Она москвичка, художница, работает в местном оперном театре. В общем славная девушка...

Я живу во Львове с июля 1944 года. Формально значусь корреспондентом «Радянської України». Был 5 месяцев на Нюрнбергском процессе, в 1946 году посылали в Югославию, теперь сижу безвыездно в этом городе и занимаюсь литературной работой.

Искренне благодарю Вас за сердечные поздравления, но если б Вы знали подоплеку этого всего, то, скорее, посочувствовали бы мне. Дело обстоит таким образом. Моя основная профессия — литературная, и еще в Польше я писал пьесы, многие из них ставились. В прошлом году я решил вернуться к любимой работе. В Киевском комитете моя пьеса очень понравилась, жюри сочло ее лучшей из всех присланных, посыпали даже первую премию.

В декабре я был в Москве. В ГУРКе * мне предложили сяк и так переработать пьесу. Скрепя сердце, я это сделал, пьеса получила, кроме того, название «Под золотым орлом». Она очень понравилась вахтанговцам...

Напишите, Галия, побольше о себе, скажите что-нибудь и о нынешнем Саратове...

Ваш Ярослав.

P. S. Простите за неважный русский язык.

62—63. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

12 гравня 1948 р.

Львов, 12.V 48

Дорогой товарищ!

Искренне благодарю Вас за милое письмо, в отдельности за заявление в УЗАП* Украины. Перевод этой исключительно хорошо сделанной инсценировки я кончил недели 2 тому назад, и он сейчас в Киевском комитете по делам искусств и ждет своего утверждения.

По-моему, мы имеем дело с последним вариантом пьесы, состоящим из 11 картин. Кстати, он настолько хороши, что вряд ли требуются дополнительные изменения. Но то уже Ваше личное дело.

«Овода» собирается ставить Львовский ТЮЗ, а не театр Заньковецкой. Тем лучше для пьесы и автора, так как этот театр считается во Львове лучшим.

Простите меня, если в моем обязательстве будет что-нибудь не так, но я не слишком хорошо пишу по-русски, не говоря уже о том, что у меня нет малейшего опыта в отношениях с УЗАПами. Если прилагаемый текст его по каким-либо причинам не будет соответствовать формальным требованиям, сообщите мне, пожалуйста, об этом, и я вышлю другой.

Как только мой перевод будет утвержден, я незамедлительно сообщу Вам об этом. Не знаю, скоро ли это произойдет, так как у Комитета не оказалось вдруг — почему-то — фондов на рецензирование переводов и еще неделю тому назад там лежала целая гора напрасно ждущих своего рецензента экземпляров.

Кстати, по слухам, на Украине собирается ставить «Овода» 19 театров, в том числе 4 или 5 русских.

Простите, что не обращаюсь к Вам по имени-отчеству, но я их не знаю. Надеюсь узнать их в Москве, при встрече с Вами, которой жду с нетерпением. Хотелось бы уже рассказать Вам о премьере; если Киев не задержит экземпляра, она состоится скоро. Пьеса будет иметь огромное воспитательное значение, несмотря на то, что в ней нет столь энергетично требуемого обычно happy end'а...¹

Крепко жму Вашу руку.

Я. Галан.

P. S. Заявление отправил Глузману* по почте.

¹ Шасливого кінця (англ.). — Ред.

29 гравня 1948 р.

Львов, 29.V 48

Уважаемый товарищ!

Простите, что так поздно отвечаю. Причина этого опоздания покажется Вам смешной. Я знаю, что вежливость требует обращаться к русским по имени-отчеству. Но вот я живу в СССР уже почти 9 лет, а память все еще меня подводит. Правда, на документе (заявлении) * было имя, было и отчество, но я забыл их записать. И вот я смотрел на конверт, где Ваши инициалы «А.Л.», смотрел, напрягал память — все напрасно. Отчаявшись, я взялся перелистывать словарь на «А» и «Л», но безрезультатно — память не работала. Наконец, медлить дальше было нельзя, и вот я, скрепя сердце, решил все-таки написать несколько строк, извиниться и попросить Вас прислать мне в ближайшем письме Ваше имя-отчество.

О. С. Глузман прислал мне письмо, в котором сообщает, что мой перевод «Овода» утвержден Укр[айнским] репертуаром 13.V. Остается только получить экземпляр (все репертуаровцы уехали в командировку, и некому об этом позаботиться). УЗАП принял к сведению Ваше заявление, и я являюсь как будто единственным переводчиком Вашей пьесы. Искренне Вам благодарен.

Вас удивляет, что я слишком уже быстро перевел пьесу. Да, для этого мне потребовалось 10 рабочих дней, но это были действительно рабочие дни... Я не вставал от стола. К тому же театр очень нахимал. Откровенно говоря, переводить пьесу было сравнительно легко, благодаря ясности диалога и простоте стиля, простоте — в лучшем смысле этого слова.

Ваши «вставки» я перевел и сдам их театру. Не знаю только, как быть с Киевским репертуаром. Если я их пошлю туда, они могут там затормозить все дело (по техническим причинам). Вы не знаете темпов их работы. Вы не представляете себе, какая там путаница во всем и неразбериха. Кроме того, я намерен судиться с комитетскими шутниками (не хотят выплатить ими же объявленной премии...), и я уверен, что это ухудшит мои отношения с ними. Я не хотел бы, чтоб это отразилось на судьбе «Овода».

С Вашим решением изменить конец пьесы нельзя не согласиться. Это очень хорошо продумано. Хуже обстоит дело с т[ак] наз[ываемой] «актуализацией». Это очень опасный путь, и я боюсь, как бы это не испортило исторического характера пьесы. Но я в данном случае подчиняюсь требованиям автора.

Сердечно жму Вашу руку.

Ярослав Галан.

65. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

27 *септября* 1948 р.

Львов, 27 августа 1948

Дорогой Алексей Леонидович!

К сожалению, Ваши оптимистические предположения относительно дополнений не сбылись. Украинский репертуар недели три тому назад неожиданно «Овода» запретил, ссылаясь на то, что в переведенный экземпляр не внесены соответствующие дополнения. Узнав об этом от директора ТЮЗа, я немедленно отправил в Киев при сланный Вами оригинал дополнений и перевод его. В ответ получил сегодня письмо, которое прилагаю с просьбой вернуть мне его.

Львовский ТЮЗ собирается поставить «Овода» во время своих сентябрьских гастролей в Харькове. На периферии ставили его уже некоторые театры и, как я узнал на днях, в Киевском УЗАПе накопились небольшие деньги, которые Глузман должен после 25.VIII отправить по надлежащим адресам.

Отвечаю на Ваш вопрос относительно академика-драматурга. Это Корничук, а интересовал меня успех его новой пьесы. Но эта проблема для меня уже не актуальна.

Крепко жму руку.

Ярослав Галан.

66. ДО ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕАТРІВ

3 жовтня 1948 р.

Львов, 3 октября 1948

Главное управление театров,
товарищу Пименову В. Ф.*

Уважаемый Владимир Федорович!

Продолжительная болезнь лишила меня возможности в срок окончить заказанную Главным управлением драматических театров пьесу, поэтому я вынужден просить Вас передвинуть срок ее сдачи управлению * до 1 апреля 1949 года.

Что же касается пьесы «Под золотым орлом», то я не знаю, о каком именно новом варианте ее идет речь. Осенью прошлого года я переработал пьесу в соответствии с требованиями ГУРКа и в последних числах декабря сдал ее в ГУДТ и репертуарному, которые не сочли нужным поставить меня в известность о дальнейшей судьбе пьесы.

Все мои попытки узнать что-либо о ней оказались тщетными.

Уважающий Вас

Я. Галан.

67. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

4 жовтня 1948 р.

Львов, 4.X 48

Дорогой Алексей Леонидович!

Простите, но я не мог раньше ответить, так как только что вернулся из Крыма, а Ваше письмо лежало дома, во Львове. Я получил неофициальное сообщение о том, что «Овод», наконец, разрешен Киевом. Вы не удивляйтесь, что я пишу «неофициальное»; официального все равно здесь не дождешься...

Насколько мне известно (месяц тому назад я разговаривал с Глузманом), «Овод» поставил Дрогобычский обл[астной] театр. Есть уже даже некоторые фин[ансовые] результаты: на днях я получил из Киева 500 с чем-то рублей. Была уже готова постановка в Одесском театре Революции, но запрет затянул дело, и они сейчас настойчиво добиваются в Киеве, точнее говоря в Управлении

по контролю, экземпляра дополнений. Львовский ТЮЗ сейчас на гастролях в Харькове и обещает к октябрьским торжествам открыть львовский сезон «Оводом». К сожалению, у них сейчас довольно безалаберный худрук (Скларенко * ушел в оперный театр). Готовит «Овода» Киевский театр русской драмы. Еще 3 месяца тому назад собирались его ставить 14 украинских театров, но не знаю, как будет после известной статьи в «Литературке», которая соизволила зачислить «Овода» и «Мачеху» к душепитательным мелодрамам (Бальзак — неплохое соседство). Возможно, некоторые директора побоятся. Впрочем, обо всем, что думаю, не замедлю своевременно Вам сообщить.

Кстати, что касается меня лично, я придаю «Оводу» огромное воспитательное, прежде всего, значение, особенно, если речь идет о молодежи. Это то, чего у нас нет.

Крепко жму руку.

Яр. Галан.

68. ДО ЛЕОНА ШІЛЛЕРА

31 жовтня 1948 р.

31.X 1948

Випадково (з газет) довідався про Ваше перебування в Москві і, зрозуміло, запалився бажанням поговорити з Вами. Не знаю, чи Ви мене пам'ятаєте. Я Ваш львівський знайомий з 1931/32 років, моя ім'я Галан Ярослав. Неодноразово телефонував до готелю, але ніяк не міг додзвонитись; залишався мені єдиний спосіб: написав цих кілька рядків у надії, що Ви в вільну хвилину зателефонуете до мене (готель «Москва», № [омер] 829, телефон К-2-28-29, вечерами (з 9-ї) вдома). Коли ж Ви не знайдете вільної хвилини, дуже прошу привітати від мене якнайсердечніше моїх львівських приятелів, а Ваших колег: режисерів Домбровського і Красновецького і акторів Сухецьку, Жичковську і Сурову.

А propos¹. Розмовляв учора з письменником Желябузьким, автором п'єси «Овод», яку ставлять тепер у

¹ До речі (франц.). — Ред.

Театрі Транспорту. З цієї розмови у мене склалось враження, що він був би щасливий, якби ця п'еса знайшла місце і на польській сцені (найближчий спектакль в Театрі Транспорту 3 листопада). Зрозуміло, що зустрінеться вона там, у Вас, з шаленим цькуванням з боку польського міщанства, а особливо католицького кліру. Ну, але пам'ятаймо Вашу «Ричи, Китай!» у львівському театрі..

Пропошу прийняті свідчення глибокої пошани.

Ярослав Галан.

P. S. З Вами хотів би познайомитись режисер театру ім. Вахтангова — Габрушек А. М.

69. ДО В. П. БЕЛЯЄВА

18 листопада 1948 р.

18.XI 48

Щиро дякую за листа. До речі, це вже мій другий лист до Вас (перший передав Пархоменком *).

Результат аналізу хліба також одержав. Просто не хочеться вірити йому: якщо львівський хліб такий хороший, то чому він такий поганий?..

По-моєму, наші «дорадники» мають підстави обурюватися. Взагалі не знаю, що це за золота голова вигадала розподіл на повноцінних і неповноцінних... Це щось із Пошеноної і щось із города Глупова. Аж гайдко стає. Єдиною втіхою для «дорадників» може бути те, що вирішальники, мабуть, також небагато вирішуватимуть...

У Москві обурюється нещасний перекладач Тудорового «Дня отця Сойки». Він не може дістати доповнень до роману (зі Львова) й тому мече громи на голову в [идавницт] ва «В[ільна] Укр [аїна]». Казав мені, що в Гослитиздате визнали книжку Тудора геніальною й збираються перекладати її на інші мови. То що ж!.. Справа не рухається з мертвої точки...

Бувайте, Друже, здорові.

Ваш Ярослав.

Р. С. Ага! Трохи не забув. Якщо Марія лишила Вам мою квитанцію на підписку «Русск[ого] толк[ового] словаря», то купіть його, будь ласка, для мене. Якщо пі, то попросіть у Книгокультторзі, щоб зберегли його до моого повернення. Буду вельми вдячний.

Привіт Іринці і Боженці.

70. ДО В. К. ПОПОВОЇ

29 листопада 1948 р.

Москва, 29.XI 48

Дорога Лірочко!

Я дуже зворушений Вашою пам'яттю про мене, тим паче, що крім Вас, Марії й рідко — Беляєва, ніхто до мене не пише. Ви хороший друг.

Шкодую, що не міг бути на прем'єрі. До речі, у мене були ті самі побоювання, що й у Вас; боюся, що це буде чергова невдача театру. А втім, хто його знає — бувають же несподіванки!

З тим «Оводом» мені не щастить. Театри бомбардують мене телеграмами, я пишу в УЗАП, УЗАП звертається на Володимирську, там обіцяють, однак усе залишається постарому. Довелося мені просити всесоюзний комітет про втручання. Дуже Вас прошу, Лірочко, дістати для мене з театру примірник п'єси (у мене немає копії) й, коли приїду — а приїду, мабуть, дніми, — то дам його передрукувати й пошлю деяким театралам.

Мені знову дали виключне право на переклад п'єси. На цей раз мова йде про п'єсу Слепян «Сестри» *, що йтиме скоро в Малому театрі.

Хочеться вже до Львова. Кілька днів тому здав, нарешті, роботу * й тепер чекаю оцінки та гроші, а тоді — додому. Бачив тут у вахтанговців «Все мои синовья» *. Хороша п'єса, постановка — на вахтанговському рівні. Дивився «Сирано де Бержерак» *. Астангов — чудовий; Мансурова, як і завжди, — страшна. Це якийсь привид, а не Роксанна.

Ну, міцно тисну руку.

Вітайте товаришів театру.

Ваш Ярослав.

71. ДО Е. О. КРОТКОВОЙ

22 грудня 1948 р.

Львов, 22.XII 48

Дражайшая!

Представляю, как Ты скучашь без меня. Некому приобщать Тебя к культуре (театр и т. д.) и некому обижать. На кого же Ты, бедняжка, теперь жалуешься? М-да, позавидное положение! Необижаемая женщина чувствует себя лишней, а страшнее этого чувства — нет.

Был у нас Нирод *. Ведет себя вполне нормально, никаких внешних симптомов влюбленности в Тебя нет, очевидно, болезнь загнана вовнутрь, а это обычно чревато опасными осложнениями, до женитьбы включительно. Бедный человек, а такие ведь подавал надежды!..

Смотрели с Марией «Овода». Риварес слишком неуравновешен, местами даже истеричен. Но в общем спектакль смотрится лучше, чем в Москве. Кардинал — хорош, но Джемма слишком уж жирна.

Коаланюки, ввиду болезни Марии Трофимовны *, приглашают себя к встрече Нового года к нам. Ха-ха! Нашли к кому пригласить себя! Добро бы у нас в сей торжественный вечер картошка была!.. Просто не жизнь, а масленица, хоть наш дворник и утверждает, где только может, что я зарабатываю 6 тысяч в месяц...

На улице встретил Гжицкого; звонил, говорит, много раз, но нас не было.

Ну, что ж! Как будто все. Жду от Тебя весточки и пока целую.

Ярослав.

72. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

11 січня 1949 р.

Львов, 11 января 49

Дорогой Алексей Леонидович!

Сердечно благодарю за письмо. Искренний привет от меня и Марии Вам и Елене Алексеевне.

Читал в «Рад[янской] Украине» (орган ЦК КП(б)У) рецензию на «Овод» в Киевском русском театре. Рецен-

зия исключительно положительная. Хвалят и пьесу, и постановку. Кстати, когда «Овод», ежедневно еще, шел в нашем ТЮЗе, директора оперы и другого драмтеатра прямо бесились: ТЮЗ отнимал у них зрителей...

Я Вам, кажется, говорил, что Слепян дала мне в Москве монопольное право перевода ее «Сестер» (неплохая пьеса!). Приехав домой, я отправил соответствующее письмо в Укр[айнский] комитет, приложив копию ее заявления, и начал совестно работать над переводом. И что же оказалось? Мастаки из оного комитета успели уже и перевести эту пьесу, и напечатать, и уже начали, было, распространять ее, как вдруг поспело мое письмо...

И вот, на днях я получил от них известие, что перевод уже сделан, что они не думают вторично заключать договор и угрожают, что в случае моего упорства, «вопрос постановки этой пьесы на укр[айнской] сцене осложнится...».

Я, конечно, остаюсь верен желанию автора и посылаю готовый уже перевод в Украинский репертком...

Ну, довольно. Надеюсь, на следующий раз подверпется более веселая тема. •

Жму Вашу руку.

Я. Галан.

73. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

30 січня 1949 р.

Львов, 30.I 49

Дорогой Алексей Леонидович!

Очень Вам признателен за искренние, теплые письма, которые, к тому же, дают мне яркую картину положения, создавшегося у нас на репертуарном фронте, за что Вам вдвойне благодарен.

Алексей Леонидович! Я намерен и в дальнейшем сообщать Вам о поступлениях в мою пользу по «Оводу». Кроме упомянутых уже мною 2850 рублей, полученных в декабре, киевский УЗАП прислал мне на днях 4800 рублей (четыре тысячи восемьсот). Если Вам до сих пор ничего оттуда не выплатили, так Вам необходимо, кажется, обратиться с соответствующим письмом в Киев (Ворошилова, 5, УЗАП, Глузману О. С.). Надеюсь, они Вам ответят.

Мой перевод «Сестер» киевский репортком, наконец, утвердил (под давлением автора). Не знаю только, как будет с распространением. Могут затянуть дело, как это было с «Оводом»... «Новый мир» так и не ответил. Пришлось обратиться к Хесину * с просьбой взыскать с них деньги. Пока что ответа нет. Очевидно, Хесин не помнит меня и не представляет себе, кто и что, а поэтому не спешит, тем более, что здесь замешана личность Симонова *. Иначе трудно объяснить себе его молчание. Кстати, я решил напечатать эту статью в львовском журнале «Радянський Львів».

Да. Только что получил большой конверт из «Нового мира» с возвращенной статьей и письмом Симонова:

«...Статья в том плане, в каком Вы ее написали, написана по-своему хорошо и интересно, но мне нужна просто-напросто другая. За прямоту не извиняюсь, ибо думаю, что она — единственный правильный метод общения между людьми».

На днях разговаривал по телефону с Шиповым. Говорит, что «Зеленая улица» * в МХАТе пользуется большим успехом.

Прошу Вас и Елену Алексеевну принять искренний привет от меня и Марии.

Ваш Я. Галан.

74. ДО Е. О. КРОТКОВОЙ

6 березня 1949 р.

6.III 49

Дорогая Женя!

У нас как будто все в порядке, кроме... Кроме того, что в последнее время сердце у меня пошаливает, а у Джимки появились злостные лишай.

Мария не работает уже в оперном театре *. Недавно она сделала эскизы костюмов для «Коварства и любви», причем не за деньги, а... за замшевые туфли, ибо денег у театра не имеется. Да и туфли-то эти пока только обещаны.

Да, с сердцем у меня совсем неважно. Достаточно малейшего волнения, и оно бьется как бешеное. Очевидно, недолг мой путь.

Два дня тому назад я вернулся из Киева, где состоялся пленум Союза советских писателей Украины. Смотрел

выставку народного искусства. Что-то восхитительно! Некоторые вещи — на грани гениальности.

Как там твой свирепый Артем? * Не ест тебя больше?

И каковы вообще твои успехи и прилежание в институте?

Мария опечалена, что все московские друзья и знакомые ее позабыли, никто из них не пишет. Оказывается лишний раз, что действительно «с глаз прочь — из сердца вон», и иначе быть не может.

Приветствуя от меня Светлапу *. Как там вторая подружка, все еще цирюльничает?

Пока все, новостей никаких нет.

Привет маме.

Твой Ярослав.

75. ДО В. П. БЕЛЯЕВА

12 квітня 1949 р.

12.IV 49

Дорогий друже!

Сподіваюся, що Ви одержали мою телеграму — відповідь на Ваш запит.

Про себе важко мені сказати щось цікавого. З ранку до пізнього вечора сиджу й працюю, — сценарій уже наближається до кінця, якщо взагалі кінець у сценарних справах можливий. Листів ні від кого не одержую, ізоляція потрясаюча.

Величезна просьба.

Ми... того-с, «издержались», і тому я змушений ось про що вас просити. Візьміть десь, будь ласка, 300 (триста) крб. і пошліть телеграфним переказом на адресу: Москва, 47, Васильевская, 5, кв. 14, Кротковой Лидии Михайловне, отправитель: Кроткова Мария Александровна, Львов, Гвардейская, 18, кв. 10, і повідоміть мене телеграмою, що гроши вислали — одним коротким словом: «Вислав».

Приїду наприкінці місяця, а поки що тисну сердечно руку.

Ярослав.

Привіт Ірині й Алексеєву.

16 квітня 1949 р.

Чишадиево, 10.IV 49

Так вот!

Я очень рад, что Ты рада, но сомневаюсь, сумеем ли мы в ближайшие дни отправить Тебе туфли, т. к. вернемся во Львов, по-моему, не раньше 1 Мая.

Как тебе известно, я убежал из Львова, дабы получить возможность спокойно работать. Но как обычно, мне не повезло. Кто-то предал меня, сообщив мой адрес, и вот задребезжали звонки: «выезжайте немедленно в Киев»...

Пришлось сдаться, завтра лечу в Киев. Еду туда с тяжким сердцем. Я обещал вахтанговцам сдать новую пьесу к 1 Мая, но теперь, конечно, этого не удастся сделать... и они вправе подумать про меня черт знает что... Намерен через 4—5 дней вернуться обратно, но один бог знает, удастся ли это сделать! Самое жуткое в этом всем то, что я в порученной мне работе (подтекстовка к фильму) * ровным счетом ничего не понимаю, да и деньги придется попапрасну расходовать... Только год тому назад я на подобном вызове потратил 6 недель времени и месяц тяжелого труда, не заработав при этом ни копейки!.. Неужели мне так и не дадут кончить пьесу? Шипов * уже 3 недели тому звонил мне во Львов, ругался как извозчик. Что я ему теперь скажу?..

Кстати, боюсь, что с этой пьесой, если мне даже посчастливится ее написать, выйдет очередная неудача.

Вот что. Позвони Шипову, передай им обоим привет и скажи ему, что по слухам, дошедшими до меня из Львова, пьеса «Под золотым орлом» разрешена одесскому или днепропетровскому театру. Если это так, то она могла бы быть разрешена и в Москве, хотя бы потому, что первой отрицательной рецензией на нее была рецензия Борщаговского. Но Шипов не проявил должной энергии, это не подлежит сомнению. Он просто шляпа.

Мне везет. Сделанный мною перевод пьесы Слешин «Сестры» оказался холостым выстрелом... Это стоило мне 2 недель изнурительной работы.

Пишу редко, но почему — сама знаешь. Надеюсь, что с половиной мал немного освобожусь.

Целую. Ярослав.

77. ДО В. П. БЕЛЯЄВА

24 квітня 1949 р.

Чинадієве, 24 квітня 1949

Дорогий Друже!

Як я дзвонив уже Ірині (Вас не було), у мене в справі Бурлацького — Сальмана *... відбулася розмова з Назаренком. Я порадив йому ознайомитися з протоколом зборів інтелігенції. Він обіцяв зацікавитися цією винятково таємничию історією.

До речі, ні Прокопенко, ні Скачко * не викликали до сі (й, мабуть, уже не викличуть) жодного з поданих мною свідків, і, таким чином, вся справа опинилася на мертвій точці.

Ще одна цікава подробиця. Перед моїм виїздом сюди (місяць тому) постійнодіюча комісія міськради по культурній й народній освіті обрала, на мою пропозицію, бригаду для розслідування цієї історії; очолів бригаду один з активніших депутатів полк[овник] Випоградний, який зараз же взявся за роботу і зараз же замовк та більше не з'являється...

Самі таємниці, яких збагнути мені поки що не під силу.

Пишіть, Друже, що нового? Ми будемо тут приблизно до 5 травня.

Тисну руку. Вас та Ірину сердечно вітаємо з 1 Травня.

Я. Галан.

78. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

16 травня 1949 р.

Львов, 16/V 49

Дорогий Алексей Леонидович!

После Вашего последнего письма я сказал себе: напишу Алексею Леонидовичу письмо только после того, как... сам кончу пьесу. Вы были тысячу раз правы. Нельзя поспусту терять годы только потому, что надежды на постановку твоих пьес минимальны. А вдруг придет когда-нибудь время, что и о тебе вспомнят...

Во Львове работать было невозможно (звонки, заседания, собрания и т. д.), виду чего я удалился с женой в Закарпатье и там в живописном и тихом карпатском угол-

ко поработал на славу, сочинив: документальный сцепа-
рий к 10-летию освобождения Зап[адной] Украины и —
пьесу.

Сегодня отправил ее Шипову (у меня, как знаете, до-
говор на нее с вахтанговцами). Откровенно говоря, я не
верю, что ее разрешат, очень уже старосветский мой под-
ход к драматургии. Кроме всего прочего, мне кажется, что
«Любовь на рассвете» (название-то какое!) мне не уда-
лась и что она значительно слабее предыдущей пьесы.

Кстати, о предыдущей. Возможно, что ее в последнее
время разрешили бы, если было б кому похлопотать о
разрешении. Шипов очень хороший человек, но большой
фантазер; как и все почти фантазеры, никогда не дово-
дящий дело до конца. Он уже полтора года обещал пого-
горить с Виш[невским] и т. д., но дальше обещаний так
и не пошел.

А ведь был такой факт, что первой отрицательной ре-
цензией на «Недопетую песню» была рецензия Борща-
говского...

«Овод» все еще идет в театрах Украины и пользуется
неизменным успехом.

В апреле, например, я получил из УЗАПа 4500 рублей
наличными. Кроме удовольствия, которое я испытал при
переводе этой блестящей инсценировки романа, я, благо-
даря ей, стал богачом по сравнению с тем, что было рань-
шего...

Многократное Вам спасибо!

Вчера мне сказали, что «Овода» собирается поставить
Харьковский театр им. Шевченко. Овода должен играть
Марьян Йрушельницкий *.

Простите меня, дорогой Алексей Леонидович, за про-
должительное молчание и, ради бога, не отплачивайте мне
мерой за меру!..

Пишите побольше о своих делах, о том, как себя чув-
ствует Елена Алексеевна, что нового в театральном и вне-
театральном мире.

Искренний, сердечный привет от меня и Марии Вам
и Елене Алексеевне.

Ярослав Галан.

17 травня 1949 р.

Львов, 17.V 49

Дитя мое!

С удовольствием прочел твою потрясающую рецензию на пьесу Шейнина *. Если бы у Тебя было больше возможностей ходить в театры, я б возымел в Твоем лице постоянного корреспондента, который держал бы меня в курсе расцвета нашей драматургии... Великий жаль, что Ты не смогла посмотреть ни «Хлеба насущного», ни «Зеленой улицы», то есть шедевров.

Ты скажешь: «Ведь ты же должен приехать в половине мая!»; и ты — ошибаешься. Я не приеду. Во-первых, потому, что половина мая уже миновала, и, во-вторых, ни на какие приманки Шипова я не поддамся. Довольно с меня тех двух поездок, спровоцированных им же! Шипов большой фантазер, по эти его фантазии стоили мне много денег и много здоровья. Если понадобится, приеду, но только под двумя условиями: «деньги сразу и гостиницу сразу». Без этого о Москве и мечтать нечего...

Мария выглядит чудно, настроение неплохое и только в минуты мрачного опьянения вермутом горько сетует на свою судьбу: «Из меня сделали домохозяйку» (это я-то!), хотя все ее домохозяйничанье заключается в кройке и шитье себе платьев, покупке туфель и т. п. Видишь, до чего незавидна судьба замужней женщины, а Ты, несчастная, мечтаешь еще о замужестве.

Летом мы, кажется, никуда не поедем, только вот разве недельки на три с половиной в Коктебель и недельки на две в Закарпатскую область, что, впрочем, не помешает Тебе рыскать по Львову в поисках очередной жертвы твоих матrimoniальных ¹ вожделений. Так что приезжай, деточка!

Пишишь о посадках лип. Представляю себе это изумительное зрелище. Только вот с тех пор мучит меня вопрос: что лучше — город с липами, или липы без города. Я пришел, наконец, к выводу, что липы без города все-таки лучше. А вот зоопарк хотелось бы посмотреть и поглазеть, как медвежата барахтаются с львятами.

¹ Пов'язаних із шлюбом (лат.). — Ред.

Ну, прощай, дитя, и не забывай твоего старого зятя
и друга, а маму целуй от меня.

Ярослав.

Привет Светлане и Любке.

80. ДО Б. О. КРОТКОВОЙ

30 гравня 1949 р.

Львов, 30.V 49

Мое очаровательное дитя!

Спешу ответить на твой вопрос. Когда сыр находится на противоположном конце стола, это значит, что он не для тебя предназначен, ввиду чего пользоваться им тебе ни в коем случае не следует.

Если же, паче чаяния, вышеупомянутый сыр очутился там совершенно случайно, то священной обязанностью одного из соседей твоих по столу является предпонесение его Тебе на тарелке (ни в коем случае не пальцами). Если это возымеет место, Ты должна с рассеянным видом поблагодарить соседа, взять в правую руку вилку и кончиком оной захватить один ломтик. Если же Тебе захочется съесть его побольше, Ты должна будто невзначай зацепить и другой ломтик, сказав при этом: «Ах, простите, я взяла слишком много, сейчас положу обратно». В большинстве случаев сосед отвечает: «Что Вы, что Вы!» и заблаговременно убирает тарелку. Кушать его, то есть сыр, следует вилкой, дробя его постепенно на куски и непременно с рассеянным видом, показывающим: «Кушаю по принуждению, хоть это и вкусно»; или же следует положить его на ломтик хлеба и тогда это будет т[ак] называемый бутерброд, который можно есть пальчиками. При этом не рекомендуется чавкать, подбирать крошки и класть их обратно на бутерброд, вытирая губы скатертью, блуждать алчными глазами по другим тарелкам, оглашать воздух отрыжками, икотой и т. п. Выкушав свой порцион, Ты не должна кричать: «Еще!» или же вставать с вилкой в руках бегать вокруг стола, подыскивая новую добычу.

Как видишь, все это довольно просто и не требует специальной длительной тренировки.

От мамы я не получаю писем уже несколько недель подряд. Привет ей от меня. Мы здоровы, Джим тоже, пока все благополучно, чего и вам желаю.

Твой Ярослав.

P. S. Когда приседете?

81. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

7 *чера*ня 1949 р.

7 *ию*ня 1949

Здравствуйте, дорогой Алексей Леонидович!

Жаль, что я не знаком ни с одной из упомянутых Вами Ваших пьес *. Если бы был в Москве, я бы с радостью прочитал их, хоть они и не окончены. Инсценизация «Овода» убедила меня в том, что Вы полнокровный драматург. Неужели Вы и «Казаков» считаете потерянной позицией?

«Любовь на рассвете»... Из Вашего письма я узнал, что есть уже «Путешествие на рассвете». Придется менять заглавие. Откровенно говоря, я жалею, что подписал договор с вахтанговцами. На Украине было бы гораздо легче ее поставить... И, вообще, выходит с ней как-то нелепо. Вахтанговцы уехали на 2 месяца, и все это время приходится таиться с ней от света небесного...

По-дружески говоря, какое-то неловкое чувство пробуждает во мне поведение Георгия Михайловича. Отправил ему пьесу по авиа. Когда ответа о получении не последовало, я попросил Женю * позвонить к Шипову. Тогда он назвал меня почему-то паникером и кончил разговор с ней тем, что посоветовал ей... идти спать. (Жене уже, слава богу, 27 лет), чем ее сильно задел. Потом позвонил мне, рассказал о выезде вахтанговцев и почему-то даже заявил, что они отказались платить ему за перевод, хоть общеизвестно, что плата за перевод исчисляется из поступлений. Когда я спросил, как ему понравилась пьеса, он ответил: «Вы порядочный человек, что написали такую пьесу». Я попросил отправить мне письмо с более обсто-

ятельной оценкой. Он обещал, по ни Георгий Михайлович, ни — что больше всего — Анна Михайловна ничего не написали. А я ведь здесь никому ее не показываю... и так хочется знать чье-то мнение...

Впрочем, может, мои претензии к Шипову не обоснованы и вызваны моей мнительностью и тем, что меня раздражает его протекционный тон. Ну, что ж, закусим удила и будем терпеливо ждать.

«Карьера Бекетова» не читал, но на днях почитаю. Смешно, но и грустно, ибо, в конце концов, речь идет не о карьере Бекетова, а о карьере Софронова*. Жалко его. Ведь это,— как пишет газета,— «молодой драматург», а такое крушение.

82. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

20 *чervня* 1949 р.

Львов, 20.VI 49

Искреннее спасибо за память, дорогой Алексей Леонидович!

В последнем моем письме, где речь идет и о Софронове, и о Ванде*, и о Whitman'e*, я несколько переборщил. О том, что представляет собой Софронов, я примерно осведомлен, но мне хотелось немножко поизвить на его счет, тем более, что в «Культуре и жизни» назвали его молодым драматургом. Но ирония оказалась недоходчивой.

Относительно моей пьесы. Боюсь, что она получилась неудачной. Моя жена относится к ней с прохладцей, а Шипов выразил свое отношение к ней сомнительным комплиментом не по ее, а по моему адресу: «Вы — порядочный человек» и больше поняне ни звука.

Отправить ее непосредственно вахтанговцам я не мог, т. к. они не понимают по-украински. Переводить ее самому я считал нелояльностью по отношению к Шипову. Правда, его слишком уж сдержанное отношение ко мне в последнее время освобождает меня от этого долга лояльности, но — уже поздно.

Откровенно говоря, я не особенно рассчитываю на то, что моя пьеса попадет на сцену московского театра, поэтому меня не особенно смущает происходящая на Неглинной драматургическая давка.

Кстати, каким это образом получилось такое изобилие? Неужто год тому назад народ писал меньше пьес? Рост качества? Так чем же его объяснить? Если это так, то почему мы до сих пор как-то не замечаем этого роста? Не понимаю, что происходит.

Я очень устал и не могу работать. Если будут деньги (поступления за «Овод» уже почти прекратились: в прошлом месяце получил всего 600 рублей), постараемся поехать в Коктебель. Так хочется по-настоящему отдохнуть, так хочется солнышка (здесь уже вторую неделю стоит холодная, пасмурная погода).

Хуже всего то, что затяжка с пьесой в Москве не дает мне возможности продвигать ее на Украине, где, кстати, вскоре состоится празднование годовщины воссоединения.

Вы спрашивали меня, Алексей Леонидович, что с моим переводом книги польской писательницы Шмаглевской «Дымы над Биркенау»? Отвечаю: весь мой двухлетний труд пошел прахом. Недели три или четыре тому назад я сдал во Львовское областное изд[ательст]во вторую половину перевода и при этом с ужасом узнал, что первая его половина (печатанная без копирки) — пропала...

А вот мрачная подоплека этой пропажи. Примерно год тому назад в изд[ательст]ве была раскрыта большая афера. Но только в последнее время обнаружились ее чудовищные размеры. К шайке воров принадлежало все руководство изд[ательст]ва: директор, гл[авный] редактор (Нечаева), зам[еститель] редактора, переводчица, главбух и целый сонм посторонних подставных лиц. Злоупотребления достигли рекордной суммы: 1 миллиона 800 тысяч рублей. В большинстве случаев дело выглядело так: заказывалась одна более или менее квалифицированная рецензия на поступившую рукопись, после чего она копировалась в 2 или даже 3 экземплярах, причем копии снабжались фиктивными фамилиями или за небольшую мзду их подписывали посторонние лица, ничего общего не имеющие с литературой (среди них есть и уборщицы, и 7-летние девочки).

Из документов бухгалтерии явствовало, что за литредакцию первой половины моего перевода был уплачен гонорар в июне 1947 года. Когда же оказалось, что я сдал первую половину только в июне 1948 года, [бывший] главный редактор Нечаева сочла нужным уничтожить перевод, желая, таким образом, замести след еще одного своего преступления (наличие рукописи показало бы, что никакой редакции ее никто не делал).

Самое угнетающее в этой истории то, что эта мерзавка пользовалась большим доверием писательской среды.

Пикантно то, что кроме главбуха, все упомянутые лица пребывают на свободе, имеют полную возможность согласовывать между собой заранее показания и, по мере сил своих, пускать концы в воду...

Ну, на сегодня хватит этого добра! Еще раз благодарю Вас за внимание.

От всей души приветствуем Вас и Елену Алексеевну.

Я. Га[лан].

Да, есть у меня к Вам просьба, Алексей Леонидович. Когда будете по своему делу у Хесина (но только в этом случае), спросите, будьте добры, почему он не довел до конца моего иска к ред[акции] «Нового мира» *. Ведь говорит же договор в мою пользу...

В Москву мне ехать, конечно, нечего.

83. ДО Е. О. КРОТКОВОЙ

25 *чевнія* 1949 р.

Львов, 25.VI 49

Жепя!

Учитывая, что —
я благовоспитан;
времени до 1-го осталось мало; —
отвечаю.

Относительно сыра. Н-да, пальцами, но Ты же не писала о пиве и шампанском (а я все-таки не советую смешивать этих напитков), как и не писала о том, что правила хорошего тона преподает Тебе Верт *. И это уже долго длится?

Относительно творческой командировки хоть убей меня, но я не знаю, что это за командаировка такая, как и не знаю, кто собирается ее финансировать.

Уезжаем ли отдыхать и когда? Не знаю, о таких вещах узнают в последнюю минуту, когда внезапно появляются деньги и путевки. Сия минута еще не наступила. Не знаю также, что это имеет общего с Твоим и маминым приездом? Боишься, чтобы Тебе не было без нас скучно? А Ты думаешь, нам не было бы скучно без Тебя, и все-таки мы готовы пойти на эту жертву.

Почему же Ты не хочешь пойти на оную? Так что брось эти дурачества.

Статья о бр[атьях] Турах? Раз блестящая, так это стало быть моя, но похвально о них я никогда не отзывался и, кроме одной ругательской рецензии *, ничего у меня на этот счет не было. Да и вообще я никогда не проявлял к ним столь бурного интереса, как Ты.

Твой Ярослав.

Дорогая Лидия Михайловна!

Благодарю Вас за письмо. Сделаю все возможное, чтобы отправить Вам еще 500 рублей на проезд во Львов, где будете, надеюсь, в первых числах июля.

У нас ничего нового, если не считать аферы в Львовском обл[астном] издательстве. Я тоже пострадал. Чтоб замести следы еще одного своего преступления, Нечаева уничтожила рукопись моего перевода, над которым я работал 2 года...

Целую крепко.

Ярослав.

84. ДО В. П. БЕЛЯЕВА

4 липня 1949 р.

Львів, 4 липня 49

Друже!

Забув Вам сказати. Дізнайтесь, будь ласка, у тов. Пелехатого, чи вже полагоджена справа з прикріпленням Бірюкова *, Буряка * й Шмигельського * до обласної лі-

карні. Днями із Спілки пішла до нього вже друга наша
ваява в цій справі.

Тисну руку.

Ярослав.

85. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

10 липня 1949 р.

Коктебель, 10.VII 49

Дорогой Алексей Леонидович!

К великой моей радости, я получил из УЗАПа за «Овод» еще 3700 рублей, что и позволило нам поехать в Коктебель (будем здесь по 26-е). Много солнца, простора, только море, представьте себе, апрельское (14-15°). От этого купанья у меня получилась добавочная ломота в ногах.

Шипов и Анна Михайловна, вопреки моим ожиданиям, продолжают хранить гробовое молчание. Не знаю, что сие значит.

На последнее мое письмо я не получил ответа, видимо, оно не дошло к Вам. Если я позволил себе сегодня нарушить Ваш покой, так вот почему.

Здесь отдыхает Платон Воронько, член правления Литфонда СССР и, если не ошибаюсь, правления ССП. Я разговаривал с ним о ликвидации общества драматургов в Москве. Он считает эту меру правильной, т. к., по его словам, там было много лишнего груза, беспощадно эксплуатирующего Литфонд и ничего не делающего. Возражая, я назвал Вашу фамилию. Он отозвался о Вас очень похвально, и тогда между нами возник такой, примерно, диалог:

Я: Если б А. Л. подал заявление о приеме его в члены ССП, каково было бы решение правления?

Он: Он был бы несомненно принят. Пока что в кандидаты.

Я: Могу ли я повторить это Алексею Леонидовичу?

Он: Можете, пожалуйста.

Простите, Алексей Леонидович, что я позволил себе вмешиваться не в свое дело, но мне показалось (и до сих пор кажется), что так было бы для Вас лучше. Я считаю,

что Вы должны вступить в члены Союза писателей. Если Вы думаете иначе, то прошу извинения.

Примите от меня и Марии самый горячий привет Вам и Елене Алексеевне.

Я. Галан.

86. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

23 *липня 1949 р.*

23/VII 49

...Но вот просьба, на этот раз серьезная. Если это в пределах Ваших возможностей, сагитируйте кого-нибудь из авторов хорошей пьесы, чтоб мне дали исключительное право перевода, известив об этом одновременно киевский комитет. Шипов, правда, обещал мне что-то Диккенса (кажется, «Домби и сын» *), но «обіцяв пан кожух, слово його тепле...». Это была бы большая подмога для меня на будущее. Но повторю, если это в пределах Ваших возможностей и не затруднит Вас особенно. Я был бы очень рад перевести Вашу новую пьесу *, по это уже не от меня зависит...

Уезжаем отсюда 27-го * и, по-видимому, 30-го буду уже во Львове. Вы долго еще будете оставаться вне Москвы? Я и Мария страстно хотели бы побалакать с Вами и Еленой Алексеевной, но вряд ли это удастся скоро сделать. Пока приходится довольствоваться крепким пожатием Ваших рук.

Я. Галан.

87. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

24 *липня 1949 р.*

Коктебель, 24/VII 49

Здравия желаю, Алексей Леонидович!

Через полчаса после того как отправил Вам вчерашнее письмо, получил новое, от 17.VII. Спасибо. Отвечаю по порядку.

В Коктебеле тоже мне не повезло. 10 дней тепла и солнца, остальное время холода, дожди и невероятный, бешеный вихрь. Через 3 дня кончается путевка, 27 еду в Симферополь, а 28 оттуда прямым самолетом во Львов.

Пишете о моей работе над новой пьесой. Нет, не так-то скоро получается. Пусть сперва простишь от последней.

Разговаривал вчера опять с Воронько, позволил себе прочесть ему кусочек письма (о «мусорном старичке»). Он согласен, что с Вами поступили несправедливо*. Сказал, что считает Вас хорошим писателем и что сделает в Москве все возможное для Вас, для приема Вас в члены Союза (я дал ему Ваш московский адрес). Кстати, Вы, кажется, работали во время войны с его женой в каком-то полувоенном учреждении. Он согласен с Вами также насчет поведения китов.

При этом случае хочу Вам напомнить, что он является также членом правления Литфонда.

Теперь вот что. Психологически понятно, что Вы считаете себя обиженным, но — только психологически. Поймите, что обижаться можно на одного человека, ну, на двух, но там, где перед Вами довольно разноликая группа или, вернее, конгломерат людей, обижаться не следует, ибо обижаться тут просто не на кого... Иногда достаточно того, чтобы заворочался один винтик, и дело принимает совершенно другой оборот. Так что Вы не церемоньтесь особенно и при первой возможности (а я сделала все, что в моих слабых силах, чтобы эта возможность представилась) подавайте заявление в ССП и Литфонд.

Пишете об «Оводе» и о том, что Вашу работу над ним считают чуть ли не спекуляцией.

Дорогой Алексей Леонидович. Вы же знаете, почему столь враждебно относятся главбухи к писателям, особенно в момент, когда они получают гонорар. Чувство совершенно понятное. А что же Вы хотите, чтобы близкие радовались поступлениям за Ваш «Овод»?...

Вы крепко переборщили. Пишете об иссякании Ваших способностей, чего доказательством, мол, является Ваш страх перед современной темой. А кто же, скажите, даже из самых молодых, этого страха не чувствует? Одни дураки только, ибо страх этот не что иное, как чувство ответственности... Не сегодня-завтра придется за это чувство расплачиваться...

10 серпня 1949 р.

Львів, 10/VIII 49

Спасибо, дорогой, за участие и помощь. Чтобы то там и было с переводом пьесы Иткина* (может, ничего и не получится), но я буду знать, что в Вашем лице я приобрел настоящего, хорошего друга.

7 августа я отправил Вам телеграмму о том, что я согласен взяться за перевод. Нужно, чтобы автор сообщил телеграммой Укр[аинский] комитет о предоставлении мне исключительного права перевода.

Вы правы насчет «пьесописания», но это уже у меня болезнь такая: через год-два опять разрешусь новым лицедействием.

Дней десять тому назад позвонил мне, наконец, Шипов. Пьеса ему и Анне Михайловне, говорит, очень понравилась. Первого августа он сдал готовый перевод вахтанговцам*; обещал известить меня об их мнении. До сих пор нет ничего, а это плохой признак, если не ошибаюсь...

Я глубоко сочувствую Вашим строительным мытарствам. Возможно, Вы и правы, строя эту самую дачу, но для меня это был бы такой подвиг, такой подвиг! И в конце концов я прогорел бы на этом деле, как и на всем, к чему коснется моя счастливая рука.

Откровенно говоря, хотелось бы и мне иметь домик в лесу, но пока здесь это не имеет смысла: первен час — зарежут ночью или сожгут.

Жизнь пока что у нас чрезмерно пресыщена романтикой в худшем смысле этого слова.

Теща и Женя сейчас у нас.

Вместе со мной они и Мария шлют Вам, Алексей Леонидович, и Елене Алексеевне горячий привет. Завтра отправляю Женю на две недели в Закарпатье на горный воздух, а 5 сентября она уезжает с мамой в Москву готовить диплом.

Крепко жму руку.

Я. Галан.

89. ДО М. К. МАЛИНІ

17 серпня 1949 р.

Шановний товаришу Малина!

Відповідаю на Вашого листа від 12 серпня 1949 року. Свою думку про твір Марії Жук * «Мандрівка Юльки Калинчук» я виклав свого часу в листі до авторки, який, мабуть, і досі лежить в архіві.

Мій висновок: рукопис вимагає корінної переробки.

Моє ставлення до Марії Жук не має й не мало жодного впливу на оцінку її рукопису. Навпаки: незважаючи на сумний досвід з минулого, я, як і інші товариші-письменники, поставивсь якнайсумлініше до її роботи. Те, що Марія Жук відповідає на кожну спробу товариської критики дикою лайкою й писанням незліченних скарг до найбільш відповіdal'nyx осіб, треба приписати особливостям її характеру або й душевній хворобі.

З пошаною

Ярослав Галан.

Львів, 17 серпня 1949

90. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

21 серпня 1949 р.

Львов, 21 augusta 49

Искреннее спасибо за оказанную мне помощь. Иткин приспал мне свою пьесу (на условиях 1/3 для переводчика), и я ее перевожу. Его заявление о предоставлении мне исключительного права на перевод я отправил Глузману и одновременно известил об этом управление театрами в Киеве.

Местный театр им. М. Заньковецкой предложил мне перевести одну из только что появившихся пьес, но когда позвонили в Киев, им ответили, что пьеса, мол, «уже переводится»...

Несколько дней тому назад я позвонил к Габовичу *. Он сказал, что после ознакомления с пьесой всего руко-

водства театра он напишет мне обстоятельное письмо. Он успел уже ознакомиться с пьесой. Заявил, что и его, и Р. Н. Симонова * «много в ней смущает», дав таким образом, понять, что из этой муки хлеба не будет. Не знаю, писал ли я Вам, что месяца два тому назад я вступил в кандидаты ВКП(б). Вчера вызвали меня в обком и, ссылаясь на требования ЦК КП(б)У, предложили написать автобиографию и заполнить анкету с фотографиями.

Мы очень рады, Алексей Леонидович, что у Вас будет свой домик... что это даст мне возможность от поры до времени поговорить с Вами и Еленой Алексеевной (передайте ей наш горячий привет) под шум подмосковных деревьев.

Жму руку и прошу Вас не забывать меня.

Я. Галан.

91. ДО О. Л. ЖЕЛИБУЗЬКОГО

28 сентября 1949 г.

Львов, 28 августа 49

Здравствуйте, Алексей Леонидович!

Пьесу Иткина кончено переводить. Я заблаговременно отправил в Укр[аинское] управление театров предложение о заключении со мной договора на перевод этой пьесы, но ответа не последовало. Очевидно, перевод там у них «уже есть» и, по-видимому, придется самому распространять его...

Относительно самой пьесы. Она написана квалифицированно, хороший диалог, зрителя она будет держать в напряжении, не знаю только — до конца ли. Дело в том, что автор взял на себя слишком большую нагрузку: действуют-то всего 4 человека, да к тому же в течение нескольких часов. В результате им некогда действовать и приходится преимущественно рассказывать о том, что происходит вне сцены. Тем не менее, я согласен с Вами, что она должна пользоваться большим успехом, если... если ее через некоторое время не снимут. Я лично не вижу причин возможного запрета...

Что-то совершенно непонятное происходит в Укр[аинском] управлении театров и репертуаром. Они утверждают и распространяют буквально все, что подвергается. Вот передо мной оплаченная, утвержденная и распространенная уже Укр[аинским] театр[альным] обществом пьеса киевлянина Евгения Кротевича * «На освобожденной земле» (речь идет о Зап[адной] Украине). На обложке начертаны слова автора: имя — рек, адрес и «66 лет»... Идея пьесы: орошение горных вершин (!!!) речной водой долин.. С ума сойти!

Шипов не звонил, Габович еще не прислал давно обещанное письмо. Вы правы,— бедняжки, очевидно, ищут мотивировки для отказа. Если у Вас, Алексей Леонидович, найдется свободная минута, позвоните к Георгию Михайловичу и попросите у него для ознакомления переводы двух моих пьес. Мне бы так хотелось услышать Ваше прямое мнение (его телефон: К-3-78-27).

«Овод» в этом месяце дал уже только 400 рублей. Да, был здесь на гастролях Черновицкий укр[аинский] театр, играл «Овода». Я после первого действия сбежал: Джемму играла какая-то полуостарушка с охами и визагами, кардинал напоминал рядового мошенника, купюры сделаны там, где их делать не следовало, а примерно четвертую часть первого действия написал сам постановщик, и как написал — горе «Оводу»! Сам Овод был неплох, но тем жалче выглядели другие персонажи. Пускай Вас это не волнует, такова судьба всех драматургов!..

Женя и мама пока что здесь, но, очевидно, 2-го уедут в Москву. Мария лихорадочно ищет работу, т. к. у нас в материальном отношении начался жестокий «аврал».

Всем семейством шлем Вам и Елене Алексеевне пламенный привет и самые лучшие пожелания.

Ваш Я. Галан.

92. ДО І. І. ЧАБЛЕНКА

5 вересня 1949 р.

Заступнику Голови комітету в справах мистецтва
при Раді Міністрів УРСР
тов. Чабапеку І. І.

18 серпня ц[ього] р[оку] я звернувся до Вас з проєс-
бою скласти зі мною договір на перекладену мною п'есу
Л. С. Савельєва «Повесть о неизвестном человеке».

З огляду на те, що я не одержав від Вас жодної від-
повіді, я змушений вдруге потурбувати Вас цією, так
важливою для мене й для автора п'еси справою й просити
Вас з'ясувати Ваше ставлення до мосії пропозиції.

Львів, 5 вересня 1949

Ярослав Галан.

93. ДО Л. М. КРОТКОВОЇ

9 вересня 1949 р.

Львов, 9 сентября 49

Дорогая Лидия Михайловна!

У нас пока все в порядке. Джим уже как будто со-
вершенно здоров, у него появился аппетит, хорошее на-
строение, надеюсь, также будет и в дальнейшем.

Меня возмутило вот что. Вы помните фотографии Же-
ни и Марии, снятых с Валей вдвоем в парке. Там были
чудные снимки Марии. Я их отобрал по одному экзем-
пляру и для Марии, но она забыла спрятать, и в резуль-
тате Женя взяла в се, несмотря на то, что там их было
по несколько копий. Это уже свинство! Больше того, Же-
ния захватила с собой даже фотографии лошадей*,
столь нужные мне для предъявления горсовету.

Ввиду того очень Вас прошу срочно прислать эти все
фотографии в заказном письме.

Простите, что пишу на таком листке бумаги, но я со-
образил, что он уже был в употреблении, когда заполнил
первую страницу. На следующий раз напишу на другом.

Ярослав.

11 вересня 1949 р.

Львов, 11 сентября 49

Здравствуйте Алексей Леонидович!

Очень Вам благодарен за пожелания успехов, но, к сожалению, неудачи продолжают меня преследовать.

Как и следовало ожидать, Киевское управление театров ответило, что перевод пьесы Савельева сделан еще в июле и поэтому, дескать, они не могут подписать со мной договор. Попытаюсь еще бороться: свой перевод отправил в респ[убликанский] репертком, но, видимо, ничего из этого не получится. В лучшем случае мне придется печатать и распространять свой перевод...

Сегодня получил открытку от Иткина: приезжает в Москву. Вас прошу не говорить ему пока ничего. В ближайшее время увижу, что из этого получится, и тогда напишу ему сам. По-видимому, придется волей-неволей капитулировать и зачесть в свой трудовой стаж еще один напрасный труд.

Как я узнал, ст[арший] инспектор Управления театров в течение непродолжительного времени перевел со своей женой и распространял по театрам 15 (пятнадцать) пьес... Вот аппетит! Обо всем этом я известил ЦК КП(б)У, называя вещи по имени. Увидим, что из этого получится.

Шипов не звонит и не пишет; получил небольшое письмо от Габовича. Обещает дать окончательный ответ через неделю-две, когда съедутся руководящие вахтанговцы, но из его беглых замечаний можно уже сегодня сделать вывод, что Театр Вахтангова не будет ставить мою пьесу. Может быть, они и правы; трудно смотреть критически на свое детище.

В эти дни во Львове происходит процесс аферистов из областного издательства. Я присутствую на нем в качестве свидетеля. Неприглядная картина нравов, есть чему и ужаснуться, и посмеяться. Очевидно, последует приговор.

Я уже год веду борьбу против аферистов из оперного театра, но безуспешно, т. к. областной прокурор умышленно тормозит дело. Придется вести борьбу и против областного прокурора.

Когда же Вы, Алексей Леопидович, думаете вернуться в Москву? Видимо, не скоро, да? Хочется когда-нибудь лично пожать руки Вам и Елене Алексеевне.

Ваш Я. Галан.

95. ДО НАЧАЛЬНИКА
РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО РЕПЕРТКОМУ ТОВ. В. М. ВЛАДКА

26 вересня 1949 р.

Повідомляю Вас, що я задоволив майже всі вимоги рецензента моого перекладу п'єси Л. Савельєва «Повість про невідому людину».

З усіма його зауваженнями, на превеликий жаль, погодитися не можу. Маю на думці такі місця:

Стор. 6. Рецензент вважає, що слово «чолов'яга» занадто грубе. Це не так. В п'єсі мова йде про людину, до якої Бартолемі ставиться не дуже приязно, проте, називаючи її чолов'ягою, він нітрохи не ображає її, як не ображав Котляревський Енея, коли писав про нього: «Еней правдивий чолов'яга». Два інші можливі тут слова: «чоловік» та «мужчина» звучали б трохи по-канцелярському.

9 стор. «Вас лише те цікавить». Я вважав, що тут звук «ц» на місці «т» (це—те) дав би небажаний звуковий ефект: «це цікавить».

10 стор. «Черт возьми!» В багатьох п'єсах це перекладають на «Чорт забирай!» Такого звороту українська мова не знає; це якийсь одеський неологізм. Бажаючи знайти компромісне вирішення, я в першому випадку переклав це на «Казна-що», в другому — на «Хай йому чорт». Академічний словник (1948) перекладає «Черт возьми» — «Хай йому чорт!».

24 стор. «Омут». Автор радить вжити тут слово «бездня»; по-моєму, воно тут западто сильне. Скоріше це «болото», «трясовина», «твань».

15 стор. «Метнулася». Я думаю, що це повноправне слово (Котляревський, М. Вовчок). Крім того, воно тут краще змальовує ситуацію, ніж слово «кинулася».

25 стор. «Я розумію, ваш пастрій, товариство...». В даниму разі слово «состояние» важко було б інакшо перекласти (див. Акад[емічний] словник). Сказати замість «господа» — «панове» тут аж піяк не можна, бо тут пе тільки чоловік (пан), але й жінка (пані). В таких випадках по-українському кажуть «товариство!» (В Галичині казали: «паство!»).

34 стор. «Убеждал и госпожу Джас совершить с ним путешествие». Мені здається, що я правильно зробив, коли переклав це на «Умовляв і пані Джас поїхати з ним разом». Так значно простіше.

Стор. 40. «Що вб'ю». Дослівно: «Що знищу», а це дав два «щ». Я замінив слово «вб'ю» словом «зліквідую».

Оце приблизно все.

Пропошу Вас подякувати від моого імені рецензентові за сумлінну роботу над моїм перекладом.

Львів, 26 вересня 1949

З пошаною Я. Галац.

96. ДО Л. М. КРОТКОВОІ

3 жовтня 1949 р.

Львов, 3.X 49

Дорогая Лидия Михайловна!

Спасибо за письмо. Мы все, включая сюда и Джима, здоровы, чего и Вам желаем. Мария работает в музее; как будто она довольна. Обещают направлять ее от поры до времени в командировку в Киев и даже в Москву. Меня, кажется, тоже ожидает такая же судьба: видимо, заставят принять должность зав[едующего] облотделом искусств. Так что миновали золотые денечки свободы...

...Вахтанговцы так и не ответили... (черт бы их побрал). Вы больше не звоните, ну их!

Желябужский уже месяц не отвечает на мои письма. Боюсь, как бы не заболел старик.

Да, забыл сказать. У Марии канитель с зубами. Две пломбы, сделанные в обл[астной] поликлинике, оказались недоброкачественными, и теперь ей придется удалить один зуб, а другой лечить и заменить пломбу. Вот и все сенсации.

Извините за исключительно короткое письмо, но, честное слово, больше нет ничего интересного. Будет — напишу.

Вы пишите почаше.
Целую вас и Женю.

Ярослав.

P. S. Инсулин еще не получил.

97. ДО НАЧАЛЬНИКА РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО РЕПЕРТКОМУ

5 жовтня 1949 р.

Начальникові реперткому при Комітеті мистецтв
УРСР

тов. В. М. Владку.

Шановний товариш!

Згідно з Вашою вимогою, висловленою в разомі з тов. Ганом *, надсилаю Вам заяву автора п'єси «Повість про незвідому людину» Л. Савельєва про надання мені виключного права перекладу її на українську мову.

За чутками, Харківський театр ім. Шевченка збирається ставити згадану п'єсу в перекладі П. Панча. В даному разі я не заперечую проти цього.

З привітом

Я. Галан

Львів, 5 жовтня 1949

98. ДО Л. М. КРОТКОВОЇ

15 жовтня 1949 р.

Львів, 15.X 49

Дорогая Лидия Михайловна!

Вчера получил вашу открытку. Вот что: мы пишем. Я отправил к Вам авиаписьмо дней 8-9 тому, а Мария передала письмо Дудыкевичем. Зато от Вас давно уже (недели 2 тому назад) получили последнюю весточку. Очевидно, письма не доходят — ни наши, ни Ваши.

Дома у нас все по-старому. Мария здорована, работает, я уже недельку болею гриппом (уже стало лучше). Джим смотрит молодцом.

Гжицкий ждет с нетерпением обещанного инсулина. Этот его больной мальчик пуждается в инсулине до зарезу, а по рецепту дают его очень мало.

Кстати, Мария нарисовала чудную картину (цветы) *. Нирод говорит, что это ее первый большой творческий успех. Эту картину мы повесим в первой комнате, на месте, где висел натюрморт, подаренный Гжицкому. Я очень рад тому, что у нее такие способности, но одновременно опечален, что она так мало работает на этом поприще.

Целую Вас и Женю.

Ярослав.

Привет от Джима Ярославовича!

99. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

20 *жюня* 1949 р.

Львов, 20.X 49

Дорогой Алексей Леонидович!

Спасибо за письма. Я постараюсь временно реже писать, чтобы не причинять Вам лишних хлопот с ответом, т. к. в Вашем положении писать сейчас трудновато. Подождем до Вашего переселения в Москву, тогда дадим волю обмену мыслями.

Сегодня сообщил Иткину, что мне пришлось отказаться от предоставленного им права, т. к. мое упрямство могло бы помешать осуществлению постановки его хорошей пьесы.

Вахтанговцы не потрудились даже мне ответить. Культура своеобразная. Что Шипов не пишет, это я понимаю,— ему просто нечего писать. Ведь он-то сделал все возможное, потратив время и труд (уже вторично) на перевод пьесы, которая не увидит сцены. Но театр... Ведь есть же у них секретарь и стандартные конверты. Безобразие! Дело уже не в том, поставят они пьесу или нет (они ее не поставят), но в элементарной вежливости.

Вы правы, Алексей Леонидович,— работать сейчас над драмой не имеет малейшего смысла. По-видимому, не бу-

ду больше этого делать. По крайней мере, в ближайшее время.

Вряд ли мне посчастливится побывать в этом году в Москве. Кроме всего прочего, меня, как Вам известно, засватали на должность зава облотделом искусств и, возможно, ЦК утвердит это назначение (страстно желаю противоположного). Тогда уже будет минимальная возможность посетить Вас лично.

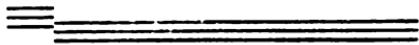
Я послал Вам на память экземпляр недавно изданного моего сборника «Перед лицом фактов» *. Вы там, конечно, ничего не поймете, но мне хочется, чтоб у Вас была моя скромная книжка (там пьеса и публицистические очерки).

Желаем Вам и Елене Алексеевне скорейшего выполнения строительного плана.

Жму руку.

Я. Галах.

Примітки

До четвертого тому ввійшли маловідомі і досі не відомі памфлети, фейлетони, нариси, радіокоментарі, статті, рецензії, промови, виступи, газетні репортажі, автобіографічні матеріали, листи Ярослава Галана. Більшість цих творів з'явилось вперше в союзній, республіканській та обласній пресі ще за життя письменника або в перші роки після його трагічної загибелі.

Частини спадщини письменника досі залишалась в архівах.

Твори, включені до цього тому, друкувались в українській, російській, польській періодиці.

Твори у цьому томі за хронологічними, тематичними і жанровими ознаками укладені в окремі розділи: памфлети, фейлетони; нариси, статті; літературно-мистецька критика; п'еса «Перший дебют»; газетні репортажі; промови, виступи, звернення; автобіографічні матеріали; листи.

Усі твори друкуються за першодруками, автографами або авторизованими машинописними оригіналами, що зберігаються в газетних архівах Києва, Львова, Москви, Варшави, в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, відділ рукописів, ф. 75, 82 (далі: ІЛ), у Літературно-меморіальному музеї Ярослава Галана у Львові (далі: МЯГ), у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва Української РСР у Києві (далі: ЦДАМЛІМ), у Партийному архіві Львівського обкуму КП України (далі: ПАЛО), у Волинському обласному державному архіві (далі: ВОДА), у Івано-Франківському обласному державному архіві (далі: ІФОДА), у Центральному державному архіві Жовтневої революції і соціалітичного будівництва УРСР (далі: ЦДАЖР УРСР), а також у приватних архівах.

У примітках подається історико-літературний та реальний коментар. Історичні події, маловідомі імена, скорочені назви, що пояснюються в примітках, у тексті позначені зірочкою. Авторські примітки Я. Галана подаються у посторінкових виносках беззастережно, переклади іноземних слів, виразів та пояснення діалектизмів супроводжуються ремаркою «Ред.».

ПАМФЛЕТИ, ФЕЙЛЕТОНИ

ШАРМАНЩИК І СЕРЖАНТ

Вперше надруковано в газ. «Комуніст» від 5 лютого 1940 р.
Подастися за першодруком.

НАД АНГЛИЕЙ ЗВОНИТЬ КОЛОКОЛА

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 18 січня 1942 р.

Подастися за першодруком.

Г а с т е л л о Микола Францевич (1907—1941) — радянський військовий льотчик. 26 червня при бомбардуванні колони німецьких військ літак Гастелло був підбитий, але він спрямував його на скupчення ворожої бойової техніки. Йому посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

К о с м о д е м'я н с к а Зоя Анатоліївна (Таня; 1923—1941) — комсомолка-партизанка, геройня Великої Вітчизняної війни. Посмертно їй присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

П а в л и ч е н к о Людмила Михайлівна (1916—1974) — учасниця Великої Вітчизняної війни, майор, Герой Радянського Союзу, снайпер, особисто знищила 309 гітлерівців, з них 78 снайперів.

Р о м м е л ь Ервін (1891—1944) — головнокомандуючий німецькими військами в Африці.

Г е р і н г Герман (1893—1946) — один з фашістських лідерів та палів другої світової війни.

Л а в а л П'єр (1883—1945) — французький реакційний політичний діяч. У 1931—1932, 1935—1936 рр.—прем'єр-міністр. Один з натхненників прогітлерівської політики, що привела до окупації Франції в 1940 р. У 1942—1944 рр. прем'єр-міністр маріонеткового «уряду Віши». Після визволення Франції від німецьких фашістів страчений за державну зраду.

П е т е н Анрі-Філіпп-Омер (1856—1951) — французький реакційний військовий і політичний діяч, маршал. З червня 1940 р.—прем'єр-міністр. Відмовився від опору гітлерівським загарбникам, уклав з ними у 1940 р. Комп'єнське перемир'я. У 1940—1944 рр. очолював прогітлерівський «уряд Віши». В 1945 р. був засуджений до смертної кари, яку було замінено довічним ув'язненням.

ЖЕЛТО-БЛАКИТНЫЕ ШАВКИ С ФАШИСТСКОЙ ПСАРНИ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 15 вересня 1942 р.

Подастися за першодруком.

Ц е н т р а л ь на р а д а — контрреволюційна буржуазно-націоналістична організація, яка виникла на Україні в березні 1917 р. Стала на шлях боротьби проти Великої Жовтневої соціалістичної революції і Радянської влади, встановила режим жорстокого терору на захоплених землях України, уклала з імперіалістичною Німеччиною Брест-Литовську угоду в 1918 р. Німецькі окупанти, переконавшись, що Центральна рада неспроможна придушити революційний рух на Україні, замінили її маріонетковим «урядом» гетьмана Скоропадського.

Петлюра С. В. (1877—1926) — один з ватажків української буржуазно-націоналістичної контрреволюції, один з керівників контрреволюційної Центральної ради, Директорії. Влітку 1920 р. втік за кордон, де вів антирадянську діяльність.

Скоропадський П. П. (1873—1945) — великий український поміщик, монархіст, який у 1918 р. за допомогою ціміців був проголошений гетьманом України. У грудні 1918 р. втік до Німеччини, де продовжував антирадянську діяльність.

Лівіцький Андрій — головний отаман військ та флоту так званої «Західно-української народної республіки» (ЗУНР).

Винниченко В. К. (1880—1951) — український буржуазно-націоналістичний діяч, один з ватажків націоналістичної контрреволюції на Україні (1917—1920), письменник. Після поразки контрреволюції емігрував.

Бандера Степан (1908—1959) — ватажок антинародних націоналістичних угруповань, які чинили численні володіння на окупованих німецькими фашистами землях України, а також у перші повоєнні роки.

Донцов Дмитро (1883—1973) — український буржуазно-націоналістичний літератор, ідеолог войновничого фашизму, білоемігрант, з 1922 р. редактор журналу «Літературно-науковий вісник», що набув відтоді одверто профашистського напряму. У 20—30-х роках жив у панській Польщі. Після розгрому гітлерівської Німеччини виїхав до Канади, продовжував свої люті наklепи на комунізм, на Радянський Союз.

Палиїв Дмитро (1896—1943) — західноукраїнський буржуазно-націоналістичний лідер, організатор реакційного «Фронту національної сдності», редактор націоналістичних часописів.

Кох Еріх (1896 р. народж.) — гітлерівський рейхскомісар, губернатор Східної Пруссії, до якої була присдана більша частина польських земель і Волинь під час тимчасової фашистської окупації. На окупованих територіях провадив політику терору, винищення польського, українського та єврейського населення.

Українські квіслінги — від прізвища Квіслінга Відкуна (1887—1945) — ватажка норвезьких фашистів, який сприяв фашистській Німеччині загарбати Норвегію (1940). Ім'я Квіслінга стало синонімом зрадника, ката свого народу.

Вільгельм II (1859—1941) — імператор Німеччини і король Пруссії в 1888—1918 рр. Один з винуватців першої світової війни. Скінчений листопадовою революцією 1918 р. в Німеччині. Підтримуючи українських націоналістів, прагнув підкорити Україну німецькому імперіалізму.

Гітлер Адольф (1889—1945) — фашистський диктатор Німеччини, головний воєнний злочинець. За допомогою агресивних груп монополістичного капіталу у 1933 р. став рейхсканцлером, а 1934 р. присвоїв собі функції президента, оголосив себе «фюрером» (вождем). Встановив у Німеччині та в окупованих країнах режим кривавого терору. Висунув програму винищенні й уярмлення слов'янських народів, насамперед росіян та українців, і встановлення безроздільного світового панування німецької «нордичної раси».

Ейхгорн — німецький генерал, очолював окупантів війська на Україні в 1918 р. Убитий народними месниками в Києві.

Чикаленко, Лизогуб — українські буржуазні націоналісти, поміщики, які видали себе за меценатів української культури.

Львовські шепаровичи и луцкіе... — Шепарович і Луцький Олександр — офіцери буржуазно-націоналістичних військових а'єднань, в 1939—1941 рр. входили до краківського націоналістично-терористичного центру ОУН. Останній віданався лацейською відданістю фашистським окупантам і жорстокістю при винищенні комуністів на західноукраїнських землях.

Омограф — покривало, один з атрибутів церковного облачення.

«Маслосоюз» — сільськогосподарське кооперативне краєве об'єднання західноукраїнських поміщиків і куркулів. Разом з подібним об'єднанням «Сільський господар» намагалося забезпечити собі ринки збуту переважно серед українського населення. Такі об'єднання виступали під пропором українського буржуазного націоналізму.

Мельник Андрій (1890—1966) — полковник націоналістичних загонів «українських січових стрільців» у 1918—1919 рр., один з керівників націоналістично-терористичних угруповань (ОУН).

Баран Степан — один з лідерів націоналістичного УНДО («Українське національно-демократичне об'єднання»), посол до польського сейму; провадив реакційну, антинародну діяльність.

Барановські — брати, українські буржуазно-націоналістичні діячі ОУН, агенти фашистської розвідки.

Австрійська К-штетле, де Фенайза, сигуранца, німецька «шпіонаж ендінст» — австрійська, польська, румунська, німецька контррозвідки.

ПАНИ ГРАБСЬКІ — П'ЯТА КОЛОНА ГІТЛЕРА

Радіокоментар, написаний для української радіостанції імені Т. Г. Шевченка (працювала в Саратові 1941—1944 рр.) і прочитаний автором в травні 1942 р.

Друкується вперше за машинописом з авторськими правками, що зберігається в ЦДАЖР, ф. 4915, оп. 1., спр. 474, арк. 168—169. ...роковини конституції 3 травня... — 3 травня 1791 р. польський сейм затвердив нову конституцію, якої внаслідок тривалої боротьби домоглися прогресивні кола Польщі. Ця конституція була спрямована на ліквідацію феодальної анархії, послаблююла політичні позиції магнатів і шляхти, але зберігала кріпацтво і шляхетські привілеї. День 3 травня віданачався в Польщі як національне свято.

Наймаркантнішою фігурою... (з нім.) — найприметнішою, найпомітнішою, найвиднішою.

Грабський Станіслав (1876—1949) — польський політичний діяч, публіцист. Професор Львівського університету в 1910—1939 рр. та Варшавського в 1946—1949 рр. У 30-х роках як міністр освіти вів курс на ліквідацію українських шкіл, ополячування українського населення.

Польська націонал-демократична партія — реакційна буржуазно-поміщицька шовіністична партія, існувала в 20—30-х роках.

Рида-Смігли — польський генерал, головнокомандуючий польської армії на початку другої світової війни. Після вересня 1939 р., коли фашистська Німеччина окупувала Польщу, перебував у еміграції в Лондоні.

П'ята колона — фашистське підпілля, що діяло в тилу Іспанської республіки в період національно-революційної війни іспанського народу 1936—1939 рр. Восени 1936 р. іспанські фашисти чотирма колонами наступали на Мадрід, який обороняла революційна армія Іспанської республіки. Саме тоді фашисти й назвали п'ятою колону свою агентуру в Мадріді.

...з ради, відомої під назвою «Торговиця». — Йдеться про Торговицьку конфедерацію 1792 р.—реакційний союз польськихмагнатів, створений при підтримці цариці Катерини II. Був спрямований проти прогресивних реформ на польських землях, якими після першого поділу Польщі (1772) володіла Росія. Ця конфедерація прискорила другий поділ Польщі (1793). Назвати так тому, що була заснована в містечку Торговиці (нині село Новоархангельського р-ну, Кіровоградської обл.).

...договір про дружбу і союз з урядом Польської республіки, очолюваним генералом Сікорським.— Восени 1939 р., коли фашистська Німеччина окупувала Польщу, в м. Анже (Франція) був утворений польський емігрантський уряд. На чолі уряду став генерал В. Сікорський (1881—1943), який емігрував з Польщі до Франції 1926 р. через політичні незгоди з Пілсудським. У 1940 р., коли гітлерівці захопили Францію, уряд Сікорського переїхав у Лондон. З 1939 р. вважав себе в стані війни з СРСР. Після нападу фашистської Німеччини на СРСР в 1941 р. польський емігрантський уряд зобов'язався зробити свій внесок в боротьбу проти німецького фашизму. В липні 1941 р. Радянський Союз встановив дипломатичні відносини з польським урядом в Лондоні. Проте цей уряд продовжував профашистську політику уряду Славой-Складковського, Бека, Рида-Смігли, які довели Польщу до катастрофи 1939 р. Оскільки емігрантський уряд пішов на одверте зближення з фашистською Німеччиною, Радянський Союз у квітні 1943 р. припинив з ним відносини.

БЛАЗЕНЬСЬКІ МІНИ БИТИХ ФЮРЕРІВ

Радіокоментар написаний для радіостанції імені Т. Г. Шевченка і прочитаний автором у травні 1942 р.

Друкується вперше.

Поданіся за машинописом, що зберігається в ЦДАЖР УРСР, ф. 4915, оп. 1, спр. 474, арк. 147—150.

«Ти ж сам цього хотів, Жорж Данден!» — крилатий вислів з комедії видатного французького драматурга Мольєра (1622—1673).

...з'їзд голів «Просвіти». — «Просвіта» — культурно-освітня організація в Західній Україні, заснована в 1868 р. Керівництво «Просвіти» здебільшого перебувало в руках буржуазно-націоналістичної склерикалізованої інтелігенції. В роки пансько-польської окупації на Західній Україні «Просвіта», зокрема її головне правління, було в руках націоналістів з УНДО, які прагнули перетворити всі заклади «Просвіти» — бібліотеки, гуртки —

в осередки антирадянської, антикомуністичної пропаганди. Я. Галан висміяв спроби німецько-фашистських окупантів поставити їй «Просвіти» на службу Гітлеру.

«Рідна хата» — українське культурно-освітнє товариство на Холмщині й Підлясі. За характером діяльності близьке до «Просвіти». Систематично визнавало згубного впливу буржуазних націоналістів, які нерідко займали керівні посади в його закладах.

ОЩІПАННІ СТЕРВЯТНИКИ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 16 вересня 1942 року.

Написано в найтяжчі дні боїв за Сталінград 1942 р.
Подастися за першодруком.

Кепігсберг (з липня 1948 р. Калінінград) — порт і великий залізничний вузол у Східній Пруссії. Був одним із східних форпостів пруссько-німецького мілітаризму. За рішенням Берлінської конференції 1945 р. ввійшов до складу СРСР.

Хорті Міклוש (1868—1957) — фашистський диктатор Угорщини в 1920—1944 рр. Втягнув Угорщину в війну проти СРСР. У жовтні 1944 р. втік за кордон.

Атонеску Йон (1882—1946) — фашистський диктатор Румунії в 1940—1944 рр. Втягнув Румунію у війну проти СРСР. Страчений як воєнний злочинець.

НА ПОРОЗІ ЗИМИ

Вперше надруковано в газ. «Комуніст» від 23 вересня 1942 р.
Подастися за першодруком.

ЛІЦЕМЕРИЕ БАНДИТА

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 1 листопада 1942 р.

Подастися за першодруком.

Макіавеллі Ніколо (1469—1527) — італійський політичний діяч і письменник, проповідник вояковичної політики, підступних методів для досягнення мети. Його ім'я стало вживатися як загальне.

Люгер Карл (1844—1910) — керівник християнсько-соціалістичної партії, політику якої спрямовував у націоналістичному й антисемітському напрямі. В 1897—1910 рр. — бургомістр Відня.

Нерон (37—68) — римський імператор, в 54—68 рр. провадив авантюристичну зовнішню та внутрішню політику, відзначався жорстокістю, зокрема у ставленні до християн. Позбавлений сенатом влади, покінчив життя самогубством.

БОТОКУДИ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 12 листопада 1942 р.

Подастися за першодруком.

Ботокуди. — В сатиричній комедії «Ботокуди» (1880) І. Франко гостро висміяв галицьке українське буржуазно-націоналістичне клерикальне міщенство за догідливе прислужництво перед ав-

стрійським урядом. Використавши колоритний термін «ботокуди», Я. Галан викрив глибоке коріння запроданства і зради українських буржуазних націоналістів.

«Західноукраїнська народна республіка» (ЗУНР) — маріонеткова держава, створена в листопаді 1918 р. під час розпаду Австро-Угорської імперії. Орієнтувалася на Антанту, вела антирадянську політику.

...вистрелы польских диверсантов... превратили Львов в арену кровопролитных боев.— 1 листопада 1918 р. почалася збройна боротьба між військами ЗУНР і буржуазно-поміщицької Польщі за Львів, яка закінчилась окупацією білополяками (в липні 1919 р.) Західної України.

Пілсудський Юзеф (1867—1935) — польський політичний і державний діяч. Під час першої світової війни 1914—1918 рр. — командир польського легіону, що воював проти Росії на стороні Німеччини. У 1918—1922 рр. став «начальником» (диктатором) польської буржуазно-поміщицької держави, був одним з ініціаторів польсько-радянської війни 1920 р. У 1928 р. вчинив державний переворот, встановивши у Польщі режим фашистської диктатури. У січні 1934 р. уклав угоду з гітлерівською Німеччиною про спільну політику агресії проти СРСР.

«Народний дім» — культурно-освітня організація, заснована у Львові в 1849 р. Головною руською радою — політичною організацією української провастрійської буржуазно-націоналістичної та клерикальної інтелігенції. Існував на добровільні внески й пожертвування заможних осіб. У 60-х роках перейшов під керівництво галицьких москвофілів, чорносотенної партії, що орієнтувалася на царську Росію. Франко назвав Головну руську раду — «ботокудською радою».

...галицкие политические спекулянты вмиг перекрасились, чтобы... всадить Советской власти в спину вождя.— Йдеться про зрадницьку роль політичних діячів ЗУНР і військових частин УГА (Української галицької армії), які взяли участь в поході військ панської Польщі проти Радянської країни, окрема на Київ, у 1920 р. Залишки розгромлених Червоную Армією частин УГА перейшли на початку 1920 р. на бік Радянської влади.

ГІТЛЕР СЬОГОДНІ...

Вперше надруковано в газ. «Комуніст» від 6 жовтня 1942 р.
Подастися за першодруком.

ЖЕЛТО-БЛАКИТНЫЕ КАИНЫ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 4 листопада 1942 р.

Подастися за першодруком.

«Советская Украина» — газета, орган ЦК КП(б)У, почала входити з 1 січня 1938 р. У січні 1943 р. об'єдналася в одній редакції з газетою «Комуніст». Об'єднане видання дістало називу «Радянська Україна». З листопада стала входити окремо під називом «Правда України» — нині орган ЦК КП України, Верхов-

ної Ради і Ради Міністрів УРСР. Я. Галан часто друкувався в цій газеті, а восени 1942 й на початку 1943 рр. працював в апараті редакції.

...помогали Меттерніху душити «весну пародію». — Меттернікс Клеменс (1773—1859) — австрійський державний діяч. З 1809 р.— міністр закордонних справ, фактичний голова уряду. В 1821—1848 рр.— канцлер. Один з творців «Священного союзу», заснованого Австрією, Пруссією й Росією в Парижі 28 вересня 1815 р. Це був реакційний блок держав — душителів революційних і національно-визвольних рухів у Європі. Ім'я Меттерніха стало символом найкорстокшого жандармського режиму.

...«удостоились» малопочетного названня «тирольці востока». — Тирольці — невеличка етнічна група австрійців у Тирольських Альпах. Були опорою трону австрійських монархів. «Тирольцями сходу» називали себе галицько-рутенські прислужники австрійського імператора. Ця назва в прогресивних колах Західної України звучала як гостра іронія, означала «акеї австрійських губителів».

М у м м фон Шварценштейн Альфонс (1859—1924) — німецький дипломат, в 1918 р. німецький посол у Києві при Центральній раді. 29 квітня 1918 р. разом з генералом Гренером (начальником штабу німецьких окупаційних військ на Україні) розігнали уряд Центральної ради й передали владу маріонетковому гетьманові України Павлові Скоропадському, зберігаючи за собою всю повноту влади на окупованих українських землях. Вигнаний з України повсталим народом восени 1918 р.

Л і п і н ський Вячеслав (1882—1931) — український буржуазно-націоналістичний історик і публіцист, прихильник монархічної буржуазно-поміщицької диктатури; за час урядування маріонеткового гетьмана Скоропадського був послом у Відні. Свої монархічні проповіді виклав у книзі «Листи до братів-хліборобів» (1918).

«Організація українських націоналістів» (ОУН) — найреакційніше угруповання українських фашистів, терористичні банди, що діяли на західноукраїнських землях. Займалися погромами прогресивних організацій, були найлюдітішими ворогами Радянської України. У роки Великої Вітчизняної війни служили гітлерівським окупантам. Ватажками ОУН були Є. Коновалець, А. Мельник, С. Бандера. Після війни чинили терор на західних областях України проти радянських активістів. Недобитки ОУН осіли в США, Канаді, ФРН. Від руки бандитів з ОУН, підбурюваних агентами Ватикану, 29 жовтня 1949 р. загинув Ярослав Галан.

К о н о в а л е ць Євген (1891—1938) — полковник австрійської армії, командир з'єднання «українських січових стрільців», яке під час першої світової війни входило до армії австро-угорського імператора Франца-Йосифа I. Був одним з верховодів української буржуазно-націоналістичної контрреволюції. В 1920 р. організував на території Західної України з недобитків петлюрівців Україпську військову організацію (УВО), яку в 1929 р. реорганізував в ОУН, підпорядкувавши їй шпигунсько-терористичну діяльність німецькому фашизму. Убитий своїми спільніками, що вазіхали на його посаду в ОУН.

СЕРІЯ НЕСПОДІВАНOK

Вперше надруковано в газ. «Комуніст» від 20 листопада 1942 р.
Подастися за першодруком.

Монгомері Бернар Лоу (1887 р. народж.) — англійський фельдмаршал. У роки другої світової війни командував 8-ю армією і 21-ю армійською групою. Брав керівну участь в розгромі німецько-італійських війск в Африці. Після війни командував англійськими окупаційними військами в Німеччині.

ОБЩИПАННЫЕ СТЕРВЯТНИКИ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 24 листопада 1942 р.

Подастися за першодруком.

...государства осі вмісті с их вассалами.— Фашистська Німеччина й Італія, мілітаристська Японія — країни так званої осі. Їх васалами у війні були Румунія, Угорщина, Болгарія, Фінляндія та ін.

ВОЛИНЬ У ВОГНІ БОРОТЬБИ

Вперше надруковано в газ. «За Радянську Україну» від 14 січня 1943 р. Передано радіостанцією «Радянська Україна» 16 січня 1943 р.

Подастися за першодруком.

УНИВЕРСАЛЬНОЕ СРЕДСТВО

Вперше опубліковано в газ. «Советская Украина» від 1 січня 1943 р.

Подастися за першодруком.

ГРАБИТЕЛИ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 9 січня 1943 р.

Подастися за першодруком.

...гитлеровская политика автаркии...— політика на створення відносно ізольованого, замкненого господарства, яке виробляло б все необхідне для ведення затяжкої війни в умовах економічної блокади.

НЕ ТЕ ВРЕМЕНА, НЕ ТЕ ПЕСНИ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 13 січня 1943 р.

Подастися за першодруком.

Берхтесгаден — район Мюнхена, де була гітлерівська ставка в роки другої світової війни.

ОТКРОВЕНИЕ ГЕНЕРАЛА ДИТМАРА

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 15 січня 1943 р.

Подастися за першодруком.

НЕРВЫ, НЕРВЫ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 20 січня 1943 р.

Подається за першодруком.

Гінденбург Пауль фон (1847—1934) — німецький військовий і державний діяч, генерал-фельдмаршал, у 1925—1933 рр. президент Німеччини. 30 січня 1933 р. передав владу Гітлерові.

СОВЕТЫ ГИТЛЕРОВСКОГО ОЛУХА

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 24 січня 1943 р.

Подається за першодруком.

Фрідріх II (1712—1786) — король Пруссії, представник освіченого абсолютизму, особливу увагу приділяв навчанню армії на основі суворої «прусської» муштри. Вів численні загарбницькі війни. У боях проти російської армії двічі зазнав значних поразок.

Ведекінд Франк (1864—1918) — німецький письменник, драматург. У кращих творах піддавав сумніву всю буржуазну культуру. В драмі «Маркіз Кейт» зобразив капіталістичний світ як зaborище страховищ і злочинності. В деяких творах виступав попередником експресіонізму в німецькій літературі.

КРЕАТИУРИ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна», яка працювала в Москві, і прочитаний автором 31 січня й 1 лютого 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 146, арк. 150—151.

СЛЬОЗИ В ЕФІРІ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 3 й 4 квітня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 144, арк. 22—24.

Муссоліні Беніто (1883—1945) — фашистський диктатор Італії в 1922—1943 рр. У 1922 р. захопив владу в Італії. Його уряд ліквідував демократичні права населення, проводив загарбницьку зовнішню політику. Разом з урядом Гітлера розв'язав другу світову війну. В 1945 р. був схоплений італійськими партизанами і страчений.

ЗВУНТОВАНІ СМЕРДЯКОВИ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором в березні 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 143, арк. 55—56.

ФЕЛЬДМАРШАЛ РУНШТЕДТ ІНСТРУКТУЄ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 3 та 4 квітня 1943 р.

Друкується вперше.

Подальші за машинописом з авторськими правками, який зберігається в ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 156, арк. 99—101.

Рунштедт Карл Рудольф фон (1875—1953) — гітлерівський генерал-фельдмаршал. Командував групою армій «Південний». За поразку під Ростовом-на-Дону в листопаді 1941 р. був усунений з посади і переведений в резерв. З березня 1942 р. і до кінця війни (з першою) — головнокомандуючий фашистських військ на Заході. Гудеріан і Рунштедт заслужили славу «битих генералів 1941 року».

«Спілка визволення України» — нелегальна контрреволюційна організація, утворена на Радянській Україні в 1926 р. українськими буржуазними націоналістами. Антинародну суть її було викрито на відкритому судовому процесі в березні — квітні 1930 р. в Харкові.

ГЕББЕЛЬС І ФАКТИ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 12 травня 1943 р.

Друкується вперше.

Подальші за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 162, арк. 12—13.

...я в штурм фашистської Бастілії.— Бастілія — старовинна фортеця, потім тюрма в Парижі. Зруйнована повсталим народом 14 липня 1789 р. З того часу слово Бастілія набрало символічного сміслю, стало означати твердиню будь-якої реакції, бастіон спорохнявілого, зненавидженого народом соціального ладу, режиму.

СПОДВИЖНИКИ ГЕББЕЛЬСА

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 12 травня 1943 р.

Зберігся автограф: МЯГ.

Подальші за автографом.

Польські сподвижники Геббельса...— Йдеться про польський емігрантський уряд у Лондоні.

Вишневецький Ярема (1612—1651) — один з найбагатших магнатів шляхетської Польщі; походив з українського князівського роду. Володів численними маєтками і землями на Лівобережній Україні. Прийнявши у 1631 р. католицьку віру, жорстоко гнобив і переслідував православних. У 30—40-х роках XVII ст. жорстоко розправлявся з повсталим селянством. Був коронним гетьманом війська польського, завдавав нищівних поразок у битвах з українським селянсько-козацьким військом, зокрема від Максима Крилоноса в 1648 р.

Рачинський — міністр закордонних справ, Грабський — самозваний голова «польського парламенту», Балінський, Рачкевич — діячі польського емігрантського уряду.

ПЕРЕД АГОНІЄЮ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 24 травня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 143, арк. 93—96.

...формування ... «Галицької стрілецької дивізії СС». — Йдеться про дивізію СС «Галичина», сформовану німецько-фашистським військовим командуванням та українськими буржуазними націоналістами в 1943 р. для участі у війні проти СРСР. Ця дивізія була розгромлена Радянською Армією 1944 р. в боях під Бродами.

...замість обіцянного українського Майдану ку показав їм двері... — Маньчжоу-го (Маньчжурська держава) — маріонеткова держава в північно-східному Китаї, фактично японська колонія з 1932 по 1945 р. На чолі цієї «держави» японські загарбники поставили маріонеткового імператора Пу-і, останнього представника маньчжурської династії Цін, яка правила країною з 1644 по 1912 р. Маньчжоу-го припинила своє існування внаслідок поразки мілitarистської Японії в другій світовій війні.

Гопведи (угорськ.— буквально захисники батьківщини) — назва угорських збройних сил. За панування Австро-Угорщини на західноукраїнських землях гопведами називали каральні військові загони, які придушували народні визвольні рухи.

...часті в ціареви Терезії... — Марія-Терезія (1717—1780) — ерц-герцогиня австрійська (1740—1780), імператриця «Священної Римської імперії» в династії Габсбургів. За правління Марії-Терезії Австрія загарбала більшу частину Галичини (1772), Буковину (1775). Австрійські феодали жорстоко експлуатували українське населення, насильно онімечували його, запроваджували в усіх учебних закладах німецьку мову, закрили українські школи та українську кафедру в Львівському університеті.

ТОРГОВЦІ ТРУПАМИ

Друкується вперше.

Зберігся машинопис: МЯГ.

Подається за машинописом.

Гітлерівці, що зчинили були вереск навколо розстріляних підмінами польських офіцерів... — Йдеться про масовий розстріл німецькими фашистами польських військовополонених у Катинському лісі поблизу Смоленська. Німецька пропаганда поширила версію, вібіто польських офіцерів у Катинському лісі репресували військові органи Радянської Армії. Це мало б викликати незгоди між союзними державами антигітлерівської коаліції. Однак провокація була викрита радянською стороною.

Пауль Фрідріх (1890—1957) — німецький генерал-фельдмаршал. Командував групою армій, що були розгромлені і взяті в полон під Сталінградом у 1942—1943 рр.

Франко Франсіско (1892—1975) — в 1939 р. диктатор Іспанії. Прийшов до влади внаслідок фашистського заколоту 1936 р. та італо-німецької інтервенції проти Іспанської республіки.

НАЙВІЩИЙ ЗАКОН

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 14 червня 1943 р.

Друкується вперше.

Подальша за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 169, арк. 35—38.

Шептицький Андрій (1865—1944) — багатий поміщик, граф, митрополит української греко-католицької (уніатської) церкви в 1900—1944 рр. Вірно служив австро-угорським і пансько-польським гнобителям українського народу, допомагав німецько-фашистським окупантам на Україні. Ідейний патріотичник українського буржуазного націоналізму, фашизму. Організовував реакційні клерикальні партії, утримував численні антирадянські газети й журнали. Очолюване Шептицьким уніатське духовенство було опорою папського Риму в антикомуністичних акціях.

НЛПЕРЕДОДНІ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 18 і 19 червня 1943 р.

Друкується вперше.

Подальша за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 169, арк. 48—49.

ХТО ТАКИЙ БАНДЕРА?

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 29 червня 1943 р.

Друкується вперше.

Подальша за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4915, оп. 1, спр. 481, арк. 56—57.

СПАЛЕНІ МОСТИ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 30 червня і 1 липня 1943 р.

Друкується вперше.

Подальша за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 169, арк. 52—53.

На тему подорожжі Розенберга Й Коха по Україні Я. Галан написав пізніше ще два памфлети: «Подорож двох німецьких кримінальних злочинців по Україні» (публікується в цьому ж томі) та «Альфред і Еріх» (опубліковано в другому томі цього видання). Ці твори яскраво свідчать про Галанове уміння створювати цікаві варіанти однієї теми.

**ПОДОРОЖ ДВОХ НІМЕЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ЗЛОЧИНЦІВ
ПО УКРАЇНІ**

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 24 липня 1943 р.

Друкується вперше.

Подано за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 177, арк. 111—112.

$$1 + 1 + 1 + 1 = 0$$

(Замість рецензії)

Вперше надруковано в журн. «Перець», 1943 р., № 7 (19). Варіант статті під назвою «Школа холуїв» опубліковано в «Літературній газеті» від 27 серпня 1953 р.

Подано за першодруком.

Людендорф Еріх (1865—1937) — німецький генерал, один з ідеологів німецького мілітаризму, натхненник і організатор фашистського руху, основоположник фашистської теорії «тотальної війни».

Гудеріан Хайнц (1888—1954) — гітлерівський генерал-фельдмаршал. У грудні 1941 р. за поразку під Москвою знятий з посади і відчисленний у резерв. З 1944 до березня 1945 р. начальник генерального штабу сухопутних військ. У своїй книзі «Увага — танки» (1937) та інших відводив головну роль у вирішенні війни масованому застосуванню танків.

ШКОЛА ХОЛУТВ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 5 серпня 1943 р.

Друкується вперше.

Подано за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 184, арк. 19—20.

Тематично близький до цього фейлетону «Психотехніка» Я. Галан опублікував місяцем пізніше в журналі «Перець», 1943, № 19.

МОВА ФАКТИВ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 1 жовтня 1943 р. Передано по радіостанції «Радянська Україна» 14 жовтня 1943 р.

Подано за першодруком.

Сосиковський — польський генерал, один з керівників польського еміграційного уряду. Спираючись на підтримку імперіалістичних кіл західних держав, всіляко домагався відновлення у Польщі буржуазно-поміщицької влади, був лютим ворогом Польської Народної Республіки.

КАТИ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 5 лютого 1944 р.

Подано за першодруком.

Малішевський — організатор прогресивної селянської

партії в Польщі. Загибув у 1944 р. від рук польських націоналістів.

...партізанський загін імені Кілінського...— Кілінський Ян (1760—1819) — майстер шевського цеху у Варшаві. Під час польського повстання 1794 р. під керівництвом Т. Костюшка сформував полк добровольців.

«Збройні сили» — націоналістично-бандитські загони, створені польським ревакційним урядом в Лондоні для боротьби проти партизанського руху та активних борців за нову, демократичну Польщу.

Бурбони — королівська династія, скинута у Франції та Іспанії внаслідок буржуазних революцій, в Італії — під час національного об'єднання в XIX ст. Саме де мав на увазі Я. Галан, з іронією називаючи «польськими бурбонами» діячів емігрантського уряду Польщі в Лондоні.

...з величиників Атлантичної хартії... — Йдеться про загравання польського емігрантського уряду з урядами Англії й США (омиваються Атлантичним океаном), в діяльності яких вони вібія добачали взірець суспільно-політичного життя. Хартія (грецьк.) — документ, декларація суспільно-політичного значення.

НА ДНІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 5 березня 1944 р.

Подастися за першодруком.

Тюрма св. Бригіди — колишній будинок монастиря святої Бригіди був перетворений в тюрму для політв'язнів. У цій тюрмі революціонери піддавались жорстоким тортурам і зневажанням. З 5 серпня по 30 листопада 1937 р. був ув'язнений і Я. Галан за підпільну революційну діяльність. Там він зустрівся з націоналісткою-вбивцею, яку глупливо називав Кармен.

Славой-Складковський Філіціан (1885—1962) — міністр внутрішніх справ, потім заступник міністра військових справ, а в 1936—1939 рр.—прем'єр-міністр буржуазно-поміщицької Польщі. Проводив антирадянську, антикомуністичну політику.

Гомулкул (лат.) — за уявленням середньовічних алхіміків, маленька людиноподібна істота, яку можна створити штучно.

Гіммлер — один з головних воєнних злочинців фашістської Німеччини. З 1936 р. шеф тасмової поліції у фашістській Німеччині, потім міністр внутрішніх справ. У 1944 р. командував резервною армією. Під час арешту в 1945 р. отруївся.

Бульбівці — від імені націоналістичного ватажка Бульба (псевдонім Боровця); чинили вбивства мирних селян та інші злочини на Волині.

...всі ті сепики, ванюхи, шухевичі і бараповські... — Я. Галан називає прізвища українських націоналістів, які були підпорядковані Мельнику.

Храпливий — фашістський прислужник, допомагав окупантам в мобілізації молоді для вивезення в Німеччину та заготовівлі сільськогосподарських продуктів. Після другої світової війни подвізався деякий час в Мюнхені як викладач в шпигунсько-розвідувальних школах.

Юзефський — восьмова на Волині в 20—30-х роках, відзначався особливою жорстокістю в переслідуванні комуністів і революційних діячів; особистий друг Пілсудського, підтримував С. Петлюру в його контрреволюційних вилазках.

НЕМА!

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 7 квітня 1944 р.

Подастися за першодруком.

Вехтер — генерал-губернатор так званого Krakівського губернаторства, до якого крім польських земель фашистські окупанти приєднали кілька західних областей України з м. Львовом.

Бізант Альфред — полковник фашистської військової розвідки, який здійснював керівництво над діяльністю українських буржуазних націоналістів — гітлерівських прислужників, наглядав за формуванням горезвісної дивізії СС «Галичина».

ДОКУМЕНТ ПІДЛОТИ І ГЛУПОТИ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 13 червня 1944 р.

Подастися за першодруком.

Освенцим — місто в Польщі (поблизу Krakова), де в 1940—1944 рр. знаходився концентраційний табір, в якому німецькі фашисти замордували понад 4 мільйони громадян окупованих країн та військовополонених.

Розенберг Альфред (1893—1946) — один з головних військових злочинців фашистської Німеччини. У книзі «Міф ХХ століття» та в редакційній лінії газеті «Volkischer Beobachter» — головний органі нацистської партії — виступав із обґрутуванням расової теорії і загарбницької політики фашизму. З липня 1941 р. уповноважений Гітлера на окупованих східних територіях.

ГЕНЕРАЛЬНА ОБЛАВА

Вперше надруковано в газ. «Київська правда» від 18 червня 1944 р.

Подастися за першодруком.

Шефер Дітріх (1250—1310) — реакційний німецький філософ, концепції якого використовували нацисти.

Вольтер (Аруе Франсуа-Марі, 1694—1778) — великий французький письменник, філософ-просвітитель, борець проти феодалізму, католицької церкви. Змушений був багато років жити за межами своєї батьківщини. На запрошення короля Фрідріха II в 1750—1753 рр. проживав у Пруссії.

Вони себе показали в 1870 році... в 1914 році... — Маються на увазі імперіалістичні загарбницькі війни — франко-прусська 1870—1871 рр. та північно-російська 1914—1918 рр.

Тевтонський бик. — Тевтони — германські племена. Цей термін вживався як загальна назва германців. Автор має на увазі також заснований німецькими лицарями під час хрестових

пходів Тевтонський орден, що відзначався особливою агресивністю.

...е пілештичний таєць св. Віта...— передсмертні конвульсії у деяких хворих на епілепсію, покровителем яких нібто був католицький святий Віт.

ПРИГОДА В СТАМБУЛІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 30 червня 1944 р. під рубрикою «Малі фейлетони». В основі фейлетона лежать дійсні факти.

Подається за першодруком.

У БЕРЛІНІ ТРИВОЖНО...

Вперше надруковано в газ. «Київська правда» від 16 липня 1944 р.

Подається за першодруком.

НАВОЛОЧ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 19 липня 1944 р.

Подається за першодруком.

«Майн Кампф» («Mein Kampf» — «Моя боротьба») — автобіографія Гітлера, в якій він виклав історію й програму німецьких фашистів — Німецької націонал-соціалістичної партії, виклав ідеологічні й політичні засади фашизму, накреслив плани і заходи для досягнення німецько-фашистського світового панування. Головне місце в «Майн Кампфі» займали плани знищення соціалізму й комунізму, народів Радянського Союзу.

УПИРІ І УПИРИЦІ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony szlendar» від 17 вересня 1944 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

«Фаланга», ОНР (Обуз народово-радикальни) — озброєні угрупування польської реакції, що діяли під керівництвом польського емігрантського уряду, німецьких фашистів та західних імперіалістичних держав.

Берут Болеслав (1892—1956) — діяч польського і міжнародного комуністичного робітничого руху, партійний і державний діяч ПНР. Один з керівників і організаторів Польської Робітничої партії (ППР), в 1947—1952 рр. президент Польської Народної Республіки, в 1952—1954 рр. голова Ради Міністрів, в 1948—1954 рр.— голова ЦК Польської Об'єднаної Робітничої партії (ПОРП), з березня 1954 р. був першим секретарем ЦК ПОРП.

Маршал Роля-Жимерський — Михайло Жимерський, псевдонім Роля (1890 р. народж.) — маршал Польщі, в часи першої світової війни був у легіоні Пілсудського і одним з керівників Польської військової організації (POW) до 1917 р. Під час профашистського перевороту Пілсудського в травні 1926 р. став противником останнього. В роки другої світової війни командував Армією Людовою. На штатській роботі з 1956 р.

ЩО НАС ЧЕКАЛО?

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 26 вересня 1944 р.

Подається за першодруком.

Профідник Бедекера — путівник по так званому Краківському генерал-губернаторству, в якому спотворено їй фальшиво подано історію польських і українських міст.

Львівський Рилок — одна з головних площ у Львові.

...на аразок вільгельмівського Камеруцу — Камерун — держава в екваторіальній Африці від 1884 р. і до закінчення першої світової війни, був під протекторатом імперіалістичної Німеччини, якою в останні десятиліття правили кайзери Вільгельм I та Вільгельм II.

ТАКОЖ ЖИТТЯ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 4 жовтня 1944 р.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Брест, Березу та озонуючу конституцію... Я. Галан мав на увазі тюрму в Бресті, конктабір у Березі Карп'яцькій та профашистську конституцію 1935 р., яку іронічно називав озонуючою.

Брюховичі — місце відпочинку поблизу Львова.

БОЛЬЦЬО-ЗАМІННИК

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 21 жовтня 1944 р.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Мечик Хороброго — нагороджувальна відзнака польського короля з династії П'ястів. У 30-х роках подібні відзнаки спрофандували польсько-панські шовіністи, удаючи з себе патріотів.

«Czerwony sztandar» — газета, орган Львівського об'єднання Комуністичної партії України та обласної Ради депутатів трудящих (1939—1945).

Хоробрий Болеслав (967—1025) — польський магнат, в останній рік свого життя був королем Польщі. За часів Хороброго феодальна Польща завоювала нові території.

Кмітіц Самуїл — у XVII ст. полковник польських військ, відомий своєю відвагою, військовим обдаруванням.

Меп'юн (Адолф Жан Менжу, 1890—1963) — популярний американський кіноактор.

Фольксдойч — так називалися особи німецького походження, що проживали за межами фашистської Німеччини. Бути фольксдойчем надавало право німецького громадянства.

Академічна — одна з центральних вулиць Львова, тепер проспект Т. Г. Шевченка.

ПРИРЕЧЕНІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 1 червня 1945 р.

Подається за першодруком.

«В е р о л ю ф» (нім. вовкулака, переверстень) — назва новоствореної фашистської підпільній терористичної організації, що діяла в прикордонних землях між Німеччиною й Польщею у перші повоєнні роки.

М а й д а н е к — фашистський концентраційний табір у Польщі (поблизу м. Любліна). В ньому було знищено 1,5 млн. військовополонених і цивільних в різних країн.

ГОЛОВНИЙ ПІДПАЛЮВАЧ ВІЙНИ

Вперше надруковано в газ. «Соціалістична Харківщина» від 27 жовтня 1945 р.

Подається за першодруком.

«Г е р м а н Г е р і н г В е р к е» — назва величезного промислового концерну, який був власністю Герінга, поплічника Гітлера.

«Б а в а� ські м о т о р о б у д і вн і з а в о д и» — в кінці першої світової війни виробляли мотори для літаків, які випробував Герінг.

Н а ці о на л - со ці а л іст и чна п арт і я — гітлерівська нацистська партія, яка з метою опушканства трудящих мала офіційну назву Национал-соціалістична робітнича партія Німеччини (НСДАП).

«П и в н и й п у т ч». — У листопаді 1923 р. Гітлер разом з генералом Людендорфом зробили спробу невдалого фашистського перевороту. Назва походить від того, що змовники збиралися в пивних барах Мюнхена.

Р ей х с в е р (нім. збройні сили) — існували в 1919—1935 рр. згідно Версальського мирного договору. Потім фашистська Німеччина, запровадивши загальну військову повинність, створила вермахт.

Р ей х ст а г — назва будинку в Берліні, в якому засідав парламент. Герінг, будучи головою рейхстагу (парламенту), що за фашизму існував лише формально, організував в провокаційною метою пожежу в приміщенні рейхстагу.

Л ей п ц і г с к и й п р о ц е с — сфабрикований гітлерівцями в 1933 р. судовий процес над групою комуністів на чолі з Георгієм Димитровим. Обвинувачуючи комуністів у підпалі рейхстагу, фашистські верховоди намагалися підірвати вплив Комуністичної партії на трудящих, виправдати терор проти прогресивних сил Німеччини.

Д и м и т р о в Георгій Михайлович (1882—1949) — видатний діяч болгарського і міжпародного комуністичного та робітничого руху. У 1935—1943 рр. генеральний секретар Виконкому Комінтерну. З листопада 1948 р.— голова Ради Міністрів і генеральний секретар ЦК Болгарської комуністичної партії.

ГЕРНІГ ЗЛХИЩАТЬСЯ...

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 10 березня 1946 р.

Подастися за першодруком.

Версальський договір — договір, що завершив першу світову війну 1914—1918 рр. Підписаний 28 червня у Версалі державами Антанти, в одного боку, і Німеччиною, що капітулювала, — з другого. Цей договір не обмежив позиції великих монополій у Німеччині, що створювало широкі можливості для відродження німецького мілітаризму. Розв'язавши другу світову війну (1939 р.), фашистська Німеччина остаточно ліквідувала Версальський мирний договір.

Локарнський договір — підписаний 1 грудня 1925 р. між Німеччиною, в одного боку, Англією, Францією, Бельгією, Польщею та Чехословаччиною, в другого, про недоторканість північно-західних кордонів Німеччини. Цей договір фактично розв'язував фашистам руки щодо кордонів на Сході.

Листопадові погроми 1938 року... — масове винищення єврейського населення в Німеччині. Лише небагатьом єврейським родинам вдалося врятуватися втечею з Німеччини. У термінології фашистів називалось це «Остаточне вирішення єврейського питання».

Мюнхенська утода — утода про розчленування Чехословаччини, підписана в Мюнхені 30 вересня 1938 р. урядами Англії, Франції, Німеччини та Італії. Вона була виявом політики потурнання фашистським агресорам.

ІЗ ЗАЛУ СУДУ

(Від спеціального кореспондента «Радянської України» на Нюрнберзькому процесі)

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 8 грудня 1945 р.

Подастися за першодруком.

Папен Франц фон (1879—1969) — фашистський офіцер і політик, який торував шлях для приходу до влади Гітлера. Як посол у Австрії в 1934—1938 рр. сприяв окупації й присудженню її до фашистської Німеччини. З квітня 1939 до серпня 1944 р. був послом фашистської Німеччини у Туреччині.

Талейран Перігор Шарль-Моріс (1754—1838) — французький політичний діяч, дипломат. Безпринципний політик і кар'єрист, майстер таємної дипломатії за часів Наполеона I.

Гінтерланд Німеччини. — Тут вжито в значенні глибокий тил, промислово-провідціальний комплекс військового значення.

Дольфус Енгельберт (1892—1934) — австрійський реакційний державний і політичний діяч. В останні роки своєї діяльності орієнтувався на фашистську Італію. Вбитий під час путчу, організованого австрійськими фашистами — агентами Гітлера.

Інніце — австрійський кардинал, ставленик Ватікану, один з організаторів ідеологічного хрестового походу проти Радянського Союзу в 1930 р.

Лютневе повстання австрійських робітників. — У лютому 1934 р. протягом п'яти днів тривала кривава боротьба пролетаріату Відня та інших міст проти фашистів і урядового війська. Завдяки зраді соціал-демократів повстання зазнало поразки. Я. Галан покладав великі надії на це повстання. Присвятив йому п'есу «Говорить Віден», яка не збереглася.

Аншлюс — в березні 1938 р. гітлерівські війська при мовчазному потуранні західноєвропейських держав вторглися в Австрію і здійснили «аншлюс» — приєднання Австрії до Німеччини. Радянський Союз таке загарбнання визнав незаконним.

Львівська гора Юра — пагорб у Львові, де стоять собор св. Юра — колишня резиденція уніатського митрополита.

Кайтель Вільгельм (1882—1946) — німецький генерал-фельдмаршал, в останні роки начальник верховного штабу головноюкомандування військ Німеччини. 8 травня підписав разом з іншими фашистськими воєнними керівниками акт про беззастережну капітуляцію переможеної Німеччини.

Ріббентроп Йоахім — один з головних злочинців фашистської Німеччини. Був міністром закордонних справ і за той час здобув величезні маєтки, старовинний замок в Австрії та багато інших матеріальних цінностей. Політика його як міністра була побудована на насильстві, шантажі, погрожуванні й віроломстві.

Гофман Ернст (1776—1822) — німецький письменник-романтик, композитор. Для його творчості характерні хвороблива фантастика і містичні мотиви.

НЮРНБЕРЗЬКІ ПРЯНИКИ

Надруковано в журн. «Радянський Львів», 1946, № 7.

Оскільки деякі місця текстуально повторюються в попередніх памфлетах, подається з деяким скороченням за першодруком.

«Ем-пі» — американська військова поліція, що несла охоронну службу під час Нюрнберзького процесу.

Віщеневський Всеволод Віталійович (1900—1951) — російський радянський письменник, автор п'ес «Оптимістична трагедія» (1932), «Незабутній 1919-й» (1949) та ін. Лауреат Державної премії (1950). Був кореспондентом на Нюрнберзькому процесі.

ПОСЛЕДНИЕ ВУРДАЛАКИ

Вперше надруковано в газ. «Львовская правда» від 5 листопада 1946 р. Трохи ширший варіант цього памфлета був опублікований в газ. «Sługowny sztandar» під наазвою «Rezydwiści» від 29 вересня 1946 р.

Подається за першодруком російською мовою.

«Грюн грас» (Зелена трава), «Фрайес Дойчлянд» (Вілька Німеччина) — нелегальні фашистські шпигунсько-диверсійні, терористичні організації в післявоєнній Західній Німеччині. Подібною і найпоширенішою була також «Вервольф» (Перевертень, вовкулака). Діяли при мовчазному потуранні окупаційних влад в у американській, англійській, французькій зонах окупації. Прагнули відновити фашизм, спровокувати нову війну проти СРСР. Я. Галан прозвав їх вурдалаками — мерцями, що оживають і впиваються кров'ю живих.

«Гітлерюгенд» — фашистська молодіжна організація в гітлерівській Німеччині, заснована на початку 30-х років.

НСЗ (Народове сіли збройне) — фашистська конспіративна воєнна організація, створена у 1942 р. реакційними діячами колишньої фашистської організації, що виникла у Польщі в 1934 р. Вела жорстку боротьбу з революційним рухом і в першу чергу з ППР, її воєнними організаціями, радянським партизанським рухом і Червоною Армією. У квітні 1944 р. НСЗ увійшли в Армію Крайову. Після визволення Польщі частина НСЗ втекла на Захід, а та, що лишилася, продовжувала вести братовбивчу війну з народною владою Польщі.

...по інструкції андерсовської клики... — Польський генерал Андерс очолював військові з'єднання, сформовані в 1941 р. на території СРСР, підпорядковані польському емігрантському урядові, що перебував у Лондоні (1940—1945). У 1942 р., за наказом президента В. Сікорського, де військо залишило межі СРСР і до кінця війни бездіяльно перебувало на території держав антигітлерівської коаліції. Після визволення Польщі Радянською Армією і військовими частинами польських патріотів андерсівці чинили збройний опір народно-демократичній владі.

Генлайн Конрад (1898—1945) — судетський німець. У 30-х роках заснував на території Чехословаччини німецьку фашистську партію і разом з нею допоміг Гітлеру в 1938 р. заграбати Чехословаччину. В 1945 р. покінчив життя самогубством.

Усташі — націоналістична організація фашистського типу в Хорватії (1929—1945). Лідером її був А. Павелич. В роки другої світової війни активно допомагала німецьким фашистам.

Дегрелівці — бельгійські спільноти німецько-фашистських окупантів, лідером яких був бельгійський фашист Дегрель.

...п'ярства фашизма — четвертої империи.— Гітлерівці називали фашистську Німеччину третьою імперією. Першою була «Священна Римська імперія германської нації» (962—1806). Другою — німецька імперія Гогенцоллернів (1871—1918). Четверта імперія стала гаслом німецьких фашистів.

ОВЕРЕЖНО З МЕРЦЯМИ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 3 листопада 1946 р.

Подастися за першодруком у перекладі Ю. М. Скрипченка.

Вілюсь — так іронічно називали в Польщі німецького кайзера Вільгельма II.

Веймарська республіка — Німеччина 1919—1933 рр. зі своїм політичним устроєм та конституцією, що була проголошена в липні 1919 р. у Веймарі.

Штюльпнагель Карл-Гейнріх (1886—1944) — німецький генерал. У 1941 р. був на східному фронті, у 1942—лютому 1944 р. начальник окупаційних військ у Франції, де займався вивченням перспектив і плануванням третьої світової війни. Стражений за участь у змові проти Гітлера.

Бірс Джемс Френсіс (1879 р. народж.) — реакційний державний діяч США. Як державний секретар США (1945 — січень 1947 рр.) був виразником зовнішньої післявоєнної політики американського уряду. Широко застосовував методи атомної дипло-

матії, політики з позиції сили, проголошував план світового панування США.

Бевін Ерист (1881—1951) — міністр закордонних справ Англії в 1945—1951 рр., один з організаторів воєнного Північно-атлантичного пакту.

Парильська мирна конференція.—На ній у 1946 р. розглядалися проекти мирних договорів між державами антигітлерівської коаліції, з одного боку, та Німеччиною і її сателітами, з другого.

Гіммлери і мюллери, кейтелі і канаріси мобілізували своїх «саудів» з «місцевих».—Організатори таємної поліцейської і військової розвідок користувалися послугами зрадників і відщепенців в окупованих країнах, зокрема німців, які там проживали (фольксдойче). Сауд (бібл.)—клятвопорушник, переверстень.

Діффенбахія — тропічна рослина із сім'ї отруйників, названа за ім'ям чеського ботаніка Діффенбаха.

...тіні Брана, Макдональда, Чемберлена і Даладье ...—імена прем'єр-міністрів Франції і Англії, які здійснювали реакційну політику, спрямовану проти СРСР, потурали німецьким агресорам, що призвело до розв'язання другої світової війни.

Носке Густав (1868—1946) — один з правих лідерів німецької соціал-демократії, соціал-шовініст. У 1919—1920 рр.—військовий міністр. Один з організаторів розправи з революційними робітниками і керівниками Компартії Німеччини К. Лібкнехтом і Р. Люксембург.

Шумахер Курт (1885—1952) — діяч соціал-демократичної партії Німеччини. В 1930—1933 рр.—депутат рейхстагу, в часи фашистської диктатури був ув'язнений. Після розгрому фашизму — один з організаторів відновлення соціал-демократичної партії в Західній Німеччині, противник об'єднання соціал-демократів з комуністами в єдину партію. Як лідер соціал-демократії та депутат бундестагу ФРН (з 1949 р.) був виразником політики антикомунізму і реваншу.

...фігурами графа «Синього бородого» і в бивці в люблівих дамочок Ляндр...—страхітливі фантастичні персонажі із «Чарівних казок» французького письменника Шарля Перро (1628—1703).

Черчіль Уінстон (1874—1965) — англійський державний і політичний діяч, довгі роки був лідером консервативної партії, прем'єр-міністром Великобританії в роки другої світової війни. В березні 1946 р. виступив з промовою в м. Фултоні з закликом до об'єднання Англії і США для створення воєнно-політичного блоку проти СРСР. У промові були проголошені основи «холодної війни» імперіалістичних держав проти країн соціалістичного табору.

Смартс Ян Христіан (1870—1950) — південноафриканський політик. У 1941 р. став фельдмаршалом і членом уряду Черчіля у Великобританії. 1949 р. після поразки на виборах вийшов з політичної арені.

«Едельвейс» — фашистська терористична організація, створена в 1945 р. для продовження боротьби за відновлення великої Німеччини.

НАРИСИ, СТАТТІ

У ПОЛЬЩІ Й ПІД ПОЛЬЩЕЮ

Написано 15 листопада 1930 р. для українського громадсько-політичного й літературно-мистецького журналу «Червоний шлях», що виходив у 1923—1936 рр. у Харкові.

Зберігся автограф: ЦДАМЛІМ, ф. 579, оп. 1, спр. 104.

Подається за автографом.

Псевдонім *M. Ледів*, написаний рукою письменника, поставленний ліворуч над заголовком твору встановлено за почерком.

«Ми перша бригада» — шовіністична пісня, яку співали у війську за часи диктаторства Пілсудського.

«Б є П оль с к а...» — польський національний гімн.

«Інститут поправля тfurcосьці літерацкей» (Інститут сприяння літературній творчості) — маловідоме салонно-поміщанське товариство.

«Відомосці літерацкє» (*Wiadomości literackie*) — літературно-культурний тижневик ліберально-буржуазного напряму; виходив у Варшаві в 1924—1939 рр. На його сторінках часто виступали прогресивні письменники Польщі.

Наполеон Бонапарт (1769—1821) — французький полководець, політичний і державний діяч, імператор Франції (1804—1815 рр.). Вів численні загарбницькі війни. Поразка Наполеона у війні з Росією 1812 р. завдала непоправного удару всій його імперії. Польська шляхта всіляко роздувала культ Наполеона з метою виправдання своєї загарбницької політики.

«Боже досе Польске» — польська патріотична пісня, текст якої написав Фелінський Алльоїз в 1816 р. Пізніше шовіністично настроєні поляки намагались надати їй реакційного, воловичого звучання.

Ягайло (Ігелло, 1348—1434) — великий князь литовський в 1377—1392 рр. та польський король в 1386—1434 рр. Виступав під іменем Владислава II Ягайла.

ЦК поліції. — Йдеться про вище управління слідчої поліції у Варшаві — Центральний комісаріат.

Найясніша паневика у Честохові — ікона чудотворної божої матері в Честоховському костелі. Свого часу ікона вважалася покровителькою польських королів.

«Сердешна матко» — церковно-релігійна пісня.

...с півас божеський Наварро — італійський співак, популярний в 30-ті роки кіноактор.

«Пацифікація» — придушення революційного руху за допомогою каральних загонів у буржуазно-поміщницькій Польщі. Широко застосовувалася на західноукраїнських землях в 30-х роках.

...Заремба з Луцька... — слідчий Волинської вовводської поліції, відзначався особливою жорстокістю під час допитів комуністів у луцькій в'язниці.

Шаян Володимир — спочатку співпрацював з пролетарськими письменниками в революційному журналі «Вікна» в 1927—1932 рр., пізніше скотився на позиції українського буржуазного націоналізму. В 1944 р. втік за кордон, помер у 1974 р.

Левицький Дмитро (1887—1944) — голова «Українського національно-демократичного об'єднання» (УНДО) — провідної партії українських буржуазних націоналістів, заснованої 1925 р. у Західній Україні, що активно допомагала польським окупантам в придушенні революційного руху на західноукраїнських землях.

Левицький Кость (1859—1941) — один з верховодів українського буржуазного націоналізму, організатор і керівник буржуазно-націоналістичного уряду ЗУПРу («Західноукраїнської народної республіки»).

Осадники — куркульські й офіцерські сім'ї поляків, які заселяли західноукраїнські землі вздовж радянського кордону, чинили жорстоку розправу над трудящими.

УСДП (Українська соціал-демократична партія) — дрібно-буржуазна, реформістська партія націоналістичного напряму в Східній Галичині. Заснована у Львові 1899 р. На початку 20-х років деякий час співробітничала з Комуністичною партією Східної Галичини, брала участь в організації революційних виступів трудящих. У 1924 р. була заборонена польським окупантами урядом. Революційні елементи УСДП перейшли до лав КПЗУ. Опортуністи з розпущеної УСДП спочатку створили групу «Вперед», а у 1928 р. відновили УСДП, яка солідаризувалася з політикою ППС.

Залеський Август — міністр закордонних справ Польщі в 1928—1932 рр., послідовник профашистського курсу в політиці.

Галущинський Михайло (1878—1931) — один з верховодів українського буржуазного націоналізму. Командир «Українських січових стрільців». З 1923 р. голова правління «Просвіти» у Львові.

МОЯ ГУЦУЛЬЩИНО

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників. Львів, Книжково-журнальне видавництво, 1959, с. 163.

Нотатки «Моя Гуцульщино» були конфісковані поліцією під час обшуку на квартирі Я. Галана в 1934 р.

Збереглася завіренна поліцією копія автографа: ЛОДА, ф. 11, оп. 1, од. зб. 2318, арк. 86.

Подається за першодруком.

КИЛИМАРСЬКА ГАРЯЧКА

Вперше надруковано в прогресивному канадському журналі «Робітниця», 1934, № 3, під псевдонімом Я.

Подається за першодруком.

...кооператив «Гуцульське мистецтво»... — власність шеллюрівського емігранта Короленка. Кооператив існував з 1927 по 1939 р.

З ЯКОЮ МЕТОЮ?

Вперше надруковано в польському журн. «Lewar», 1935, № 10, під криptonімом О. с-сз.

Українською мовою вперше опубліковано в журн. «Жовтень», 1976, № 3, у перекладі В. Т. Матердай.

Авторство Я. Галана встановлено працівниками Варшавського інституту польсько-радянської дружби (ІЛ, ф. 75, № 387, с. 3), а також на підставі спогадів керівника селянського відділу газети «Dziennik popularny» О. Кубіцького, який, зокрема, писав, що «в цій газеті Я. Галан вів «Огляди української преси», а також писав статті на українські теми та про польсько-українські взаємини. У творах Я. Галана чітко проступає ідея союзу українського і польського народів. Статей, як і «Оглядів преси», Галан не підписував своїм прізвищем, бо знаходився на той час на напівлегальному становищі.

Цю думку поділяє також В. П. Ведіна у кн. Літературно-громадські ав'язки пролетарських письменників Західної України і Польщі. К., 1960, с. 82.

Подається за першодруком.

«Lewag» — суспільно-політичний двотижневик, виходив у Варшаві в 1935—1936 рр. за ініціативою КПП.

Г е т о л ь Фердинанд (1890—1960) — польський буржуазний письменник профашістської орієнтації. У 1945 р. емігрував до Англії.

«Земля і воля» — таємне товариство російських революціонерів-демократів у 60-х роках XIX ст. Виникло під безпосереднім впливом М. Г. Чернишевського, О. І. Герценя, М. П. Огарьова. З метою утворення розгалуженої підпільній революційної організації видавала нелегальну революційну літературу, в якій закликала до селянського повстання. Після скасування кріпосництва і придушення польського повстання 1863—1864 рр. «Земля і воля» припинила своє існування.

С е р а к о в с ь к и й Зигмунд (1826—1863) — польський революціонер-демократ, капітан російської армії. Мав тісні ав'язки з російськими революційними демократами М. Г. Чернишевським, М. О. Добролюбовим, співробітничав у журні «Современник». У 1857 р. разом з Я. Домбровським створив у Петербурзі таємний революційний гурток, метою якого була боротьба за буржуазно-демократичне перетворення в Росії, за незалежність Польщі. У березні 1863 р. нелегально виїхав до Литви, в квітні очолив селянське повстання, під час якого загинув.

Б а к у і к Михаїл Олександрович (1814—1876) — російський дрібнобуржуазний революціонер, ідеолог анархізму. В Росії ідеї Бакуніна мали вплив на народництво 60—70-х років.

Л а в р о в Петро Лаврович (1823—1900) — російський соціолог і публіцист, ідеолог революційного народництва. З 1862 р. член товариства «Земля і воля».

Д о м б р о в с ь к и й Ярослав (1836—1871) — польський революційний демократ, військовий діяч Паризької комуни 1871 р. У 1858 р. Домбровський разом з З. Сераковським утворив у Петербурзі таємний революційно-демократичний гурток польських офіцерів, який мав тісний ав'язок з революційними демократами в Києві. У 1862 р. став членом Центрального національного комітету (ЦНК) партії «Червоної», яка готовувала польське визвольне повстання 1863—1864 рр. Борючись за відповлення незалежності Польщі в кордопах 1772 р., Домбровський в той же час виступав за рівноправний і вільний союз польського народу з українським, білоруським і літовським народами. У 1862 р. був заарештований.

У 1884 р. втік з тюрми і емігрував до Франції, де був головно-командуючим збройними силами комуни. Загинув на барикадах.

«Пролетariat» — політична партія в Польщі, існувала в 1882—1886 рр. Була розгромлена царською владою.

Сківський Ян Еміль (1894 р. народж.) — польський буржуазний письменник профашистської орієнтації. У 1945 р. емігрував з Польщі.

Парадовський Ян (1895 р. народж.) — польський письменник і викладач Люблінського університету. Автор багатьох прозових творів і наукових розвідок, серед яких найбільш відомі «Небо в полум'ї» (1936), «Алхімія слова» (1951). Державна премія 1964 р.

Каден-Бандровський Юліуш (1885—1944) — польський письменник. Значна частина творчості зображення шлях до влади й панування Йозефа Пілсудського. В циклі романів «Чорні крила» (1929) зобразив тяжке життя шахтарів у буржуазній Польщі. Рукописи завершальних книг цього циклу загинули під час Варшавського повстання 1944 р., спровокованого польським емігрантським урядом у Лондоні. Тоді ж загинув і письменник.

Івашкевич Ярослав (1894 р. народж.) — польський письменник і громадський діяч, автор кількох збірок поезій, багатьох романів, повістей, драматичних творів. Найвидатнішим його твором є двотомний роман «Честь і слава» (1956—1965) про польську інтелігенцію і проблеми мистецтва. З 1956 р. голова Спілки польських письменників. Член Всеесвітньої ради захисту миру. Лауреат Міжнародної Ленінської премії «За зміцнення миру між народами» (1970).

Лесьмян Болеслав (1878—1937) — польський поет, драматург. Його творчість розвивалася в напрямі модернізму, символізму та експресіонізму.

Слонімський Антоні (1895—1970) — польський письменник. Виступив з ліберально-демократичних позицій проти війни й імперіалістичної реакції. Гостра критика фашизму в 30-х роках поєднувалася у нього з абстрактним гуманізмом, скептицизмом; написав кілька комедій, краща з них «Вавілонська вежа» (1927). В роки другої світової війни жив у Парижі й Лондоні, де випустив збірники своїх поезій антифашистського спрямування. У 1956—1959 рр. очолював Спілку письменників Польської Народної Республіки.

Тувім Юліан (1894—1953) — видатний польський поет. Сучасна критика справедливо назвала його творчість початком нової «поетичної ери» в Польщі. В численних книгах поезій викривав суперечності буржуазної Польщі, виражав ненависть до реакційного міщенства, оспіував «малу», «просту» людину, виступав з осудом фашизму, стверджував соціалістичну перебудову Польщі, її дружбу з СРСР. Багато перекладав з інших мов, зокрема твори О. Пушкіна, М. Некрасова, Шота Руставелі, М. Лермонтова, В. Маяковського, М. Рильського. Перекладач «Слова о полку Ігоревім». Був одним з організаторів групи письменників «Скамандер» у 1920—1939 рр.

«Газета польська» («Gazeta polska») — політична щоденна газета, виходила у Варшаві в 1929—1939 рр. Головний орган пілсудчиків.

«Просто в мосту» («Prosto z mostu») — літературно-мистецький тижневик буржуазного напряму, виходив у Варшаві в 1935—1939 рр. під редакцією С. Пясецького.

ЯК «КУЗНЯ МОЛОДИХ» ВИХОВУЄ МОЛОДЬ...

Вперше надруковано в польському журналі «Lewar», 1935, № 13, під криптонімом *Oz-sz*.

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?»

Подальші за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Кузня молодих» («Kuznia młodych») — польський пропагандистський молодіжний журнал, виходив у Варшаві в 30-х роках.

НА ЗАХИСТ КУЛЬТУРИ

Вперше надруковано в коломийській газеті «Голос Покуття» від 15 грудня 1935 р., що перебувала на той час під впливом КПЗУ. На початку 1936 р. була заборонена польською поліцією.

Подальші за першодруком. Цей твір тематично близький до статті «Фашизм проти культури», яка подається у третьому томі даного видання.

ВОРОНЯЧІ ПЕРА

(Ситуація на українському літературному фронти)

Вперше надруковано в перемишльському прогресивному двотижневику «Song», 1936, № 3, під криптонімом *bd*.

Подальші за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Літературно-науковий вісник» — український літературно-мистецький і громадсько-політичний місячник. Заснований у 1898 р. До 1906 р. виходив у Львові. Мав демократичний напрям. У ньому брали участь І. Франко, О. Маковей, В. Гнатюк, письменники з Наддніпрянської України. З 1907 до 1914 р. виходив у Києві, був закритий і відновлений у 1917 р., мав ліберально-буржуазне спрямування, а в травні 1922 р. виходив у Львові як орган української буржуазно-націоналістичної контрреволюції та фашистської реакції. Відзначався лютими нападками й наклепами на СРСР. З 1933 по 1939 р. журнал виходив під назвою «Вісник».

Маланюк Євген (1897—1973) — український буржуазний націоналіст, один з проповідників фашизму, активний співробітник донецького «Вісника», автор багатьох антирадянських вбірок, віршів і поем, словесних патологічної ненависті до Радянської України. Після другої світової війни жив у США, продовжував люті нападки на СРСР.

«Ми» — український буржуазно-націоналістичний журнал профашистського напряму, видавався у Варшаві в 1933—1939 рр.

«Дзвопін» — націоналістично-клерикальний місячник, виходив у Львові в 1931—1939 рр.

Кучабський Василь (1895 р. народж.) — український буржуазно-націоналістичний діяч, письменник.

«Да ж бу го» — літературно-мистецький і громадський двотижневик. Виходив у Львові в 30-х роках.

«Юні друзі» — український націоналістичний ілюстрований журнал для дітей середнього шкільного віку. Виходив у Львові з 1934 р.

«Вогонь» — націоналістичний молодіжний журнал, виходив у Львові в 1931—1939 рр.

«Назустріч» — український літературно-мистецький науковий, громадський двотижневик буржуазно-націоналістичного напряму, виходив у Львові в 1934—1938 рр.

Рудницький Михайло Іванович (1889—1975) — український радянський письменник. У 1922—1938 рр. співробітничав у буржуазно-націоналістичній пресі. З 1939 р. — професор Львівського університету ім. І. Франка. Визнав свої націоналістичні помилки, не раз виступав з критикою ідеології українського буржуазного націоналізму. Автор багатьох оповідань, поезій, театральних рецензій, критичних розвідок з історії української і зарубіжної літератури. Член Спілки радянських письменників.

Гординський Святослав — західноукраїнський поет воївничого фашистського напряму.

Ковжу и Петро (1896—1939) — український буржуазний графік, майяр, декоратор.

Ярай, Дмитрий, Сказинський — у 1929—1932 рр. формально були членами літературної організації «Горно», друкувалися в журні «Вікна», але з наступом реакції в 1932 р. відійшли до націоналістичного табору.

Лужинський Леонід (1889 р. народж.) — український греко-католицький священик, в ті роки професор Львівської богословської академії.

«Товариство літераторів і публіцистів ім. І. Франка» — українська літературна організація, заснована у Львові в 1925 р. В окремі періоди головами його були В. Стефанік, В. Шурат. Згодом товариство перейшло до рук націоналістів.

«Сигнал» — двотижневик буржуазно-ліберального напряму, виходив у Львові в 1933—1939 рр.

ЗЕМЕЛЬНИЙ ГОЛОД НА ПІВДЕННО-СХІДНИХ ЗЕМЛЯХ

Вперше надруковано в польській газ. «Dziennik popularny», 1936, № 3, без підпису.

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?»

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Dziennik rolniczy» — щоденна політична газета, орган КПП та ППС, виходила з вересня 1936 до березня 1937 р. Орган антифашистського народного фронту. При ліквідації «Dziennika popularnego» Я. Галан був заарештований втрете.

Парцеляція — поділ землі на дрібні ділянки (парцели).

«Діло» — західноукраїнська газета ліберально-буржуазного, згодом буржуазно-націоналістичного напряму. Виходила у Львові

в 1880 по 1939 р. На початку 20-х років мала різні назви: «Громадська думка», «Українська думка», «Український вісник», «Громадський вісник», «Свобода». З 1925 р. «Діло» — орган УНДО.

ПОЛІТИКА «ПОСЛУХУ ТА ПОКЛОНИННЯ»

(надіслане)

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 8, під криптонімом *Os-cz*.

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Фронт народної сіності» — українська буржуазно-націоналістична партія, заснована в 1935 р. Д. Паліївим на Волині. Бела примиренську політику щодо польського реакційного уряду. Існувала до 1939 р. Друкований орган — газ. «Українські вісти».

ЛОПНУЛА МИЛЬНА ВУЛЬКА

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 39, під криптонімом *J. Et.*

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?» Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

ББВР (Bezpartyjny blok wspróbigraszy z rzędem) — політичне угрупування санації, створене перед виборами до сейму в 1928 р. Об'єднувало прихильників Пілсудського. Основним завданням ББВР було зміцнити виконавчу владу і забезпечити президентові самостійність в управлінні. Відігравало велику роль у процесі фашизації країни. Після смерті Пілсудського (1935) блок розпався.

«Польсько-український бюлетень» — буржуазний мистецько-політичний місячник, виходив у Варшаві у 1933—1939 рр.

СПІЛЬНА ДОРОГА

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 73, під криптонімом *Os-cz*.

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Понятовський Юліуш (1886—1975) — польський реакційний політичний діяч, економіст, агроном, співпрацював в Пілсудським. З 1918 р. міністр рільництва. На початку другої світової війни емігрував, повернувся до Польщі в 1956 р.

ТВОРЧИЙ ПОРИВ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 25 вересня 1940 р.

Подається за першодруком.

БАГРЯНІ ЗОРИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 9 січня 1941 р.
Подається за першодруком.

СКАРВИ

Вперше надруковано в газ. «Комуніст» від 17 травня 1941 р.
Нарис написаний на документальному матеріалі з життя с. Нижній Березів, тепер Івано-Франківської обл. Родом з цього села була дружина Галана — Ганна Іванівна Геник (1913—1937).

Геник Геня, Косій Марійка — активістки Нижньо-Березівської ради.

Геник Антон Іванович (1909 р. народж.) — секретар Нижньо-Березівської сільради в 1939—1941 рр. Автор кількох друкованих спогадів про Я. Галана. Тепер — пенсіонер.

...поглядає на Рунок — місцева назва одного з Карпатських кряжів.

ГОРОД ПРОБУЖДАЮЩИХСЯ ЛЬВОВ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 9 серпня 1942 р.
Подається за першодруком.

ЗЕМЛЯ В ОГНЕ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 24 жовтня 1942 р.

Подається за першодруком.

Народное собрание — Народні збори Західної України — установчий орган народної влади, обраний населенням західноукраїнських земель 22 жовтня 1939 р. Відбувалися 26—28 жовтня 1939 р. у Львові. Ухвалили історичні рішення про встановлення Радянської влади на всій території Західної України, здійснили прагнення трудящих до возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі.

...земли Даниила Ярослава Осьмомисла... — Галичина і Волинь.

Данило (1201—1264) — князь Галицько-Волинської землі з 1233 р.

Осьмомисл Ярослав (пом. 1187 р.) — князь Галицької землі з 1153 р.

ЗРАДНИКИ ТА ЗРАДЖЕНІ

Вперше надруковано в газ. «Wolna polska», 1943, № 16.

Українською мовою вперше надруковано в газ. «Прикарпатська правда» від 22 липня 1977 р.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Wolna polska» — теоретично-політичний і культурний тижневик, орган Союзу польських патріотів. Виходив у Москві в 1943—1946 рр. за ініціативою та активною участю А. Лімпе та В. Василевської.

«Український центральний комітет». — Створений буржуазними націоналістами у 1940 р. у Кракові. У 1941 р., коли пімецькі фашисти окупували Західну Україну, був переведений до Львова.

Арбайтсamt (Arbeitsamt) — німецький примусовий уряд праці.

Семперфіделісти (від лат. *sempre fidelis* — завжди вірний) — так іронічно називав Я. Галан гітлерівських лакуза.

ОНР (Oboz narodoworadykalny) — польське фашистське політичне угруповання, створене у 1934 р. в результаті розпаду тaborу народної демократії (єндекі).

Грабик Клаудіуш — польський санатійний політичний діяч.

Боровець Тарас (псевдонім «Бульба», 1907 р. народж.) — один з українських буржуазно-націоналістичних діячів. Після другої світової війни емігрував у США.

«Світ» — українська націоналістична радіостанція, яка працювала в роки другої світової війни.

ЛЮБОВ І ГОРДІСТЬ НАРОДІВ

Вперше надруковано в газетах «Радянська Україна» від 23 лютого та «Соціалістична Харківщина» від 27 лютого 1943 р.

Подастися за текстом газ. «Соціалістична Харківщина».

ХТО ПІЗНЯВ ВОЛЮ — РАБОМ НЕ БУДЕ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 20 березня 1943 р.

Подастися за першодруком.

ФАШИСТИ ВБИВАЮТЬ ДІТЕЙ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 10 квітня 1943 р.

Друкується вперше.

Подастися за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 156, арк. 97—98.

ЛЬВІВ ПІД ФАШИСТСЬКОЮ П'ЯТОЮ

Написано для радіостанції «Радянська Україна» і прочитано автором 23 квітня 1943 р. Опубліковано в газ. «Радянська Україна» і «Советская Украина» від 21 травня 1943 р. українською і російською мовами. Деякі факти репортажу Я. Галан використав у статті «В окупованому Львові», надрукованій у журн. «Nowe widokregi», 1943, № 9.

Подастися за машинописом, що зберігається: ЦДАЖР, ф. 4188, оп. 1, спр. 156, арк. 60—61.

«Nowe widokregi» («Нові горизонти», 1941—1945) — літературно-суспільний журнал, що виходив у Львові, Москві, Куйбишеві). Видавався для поляків. Редактором була Ванда Василевська.

Стадник Йосип Дмитрович (1876—1954) — український актор, режисер, театральний діяч. Протягом 50 років очолював різні українські професіональні театри, трупи. В 1928—1930 рр. поставив Галанові п'єси: «Дон-Кіхот із Еттенгайма» і «Вантаж», зіграв у них провідні ролі. Гіркий докір Стадниківі за реєгратство свідчить про непримиренність письменника до найменших поступок ворогові. Пізніше це глибоко забагнув сам Стадник і плідно працював в українських радянських театрах.

МИ ПРИПЛАСМО ВИКЛИК

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 5 травня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 162, арк. 17—18.

РОЗВІТІ ІЛЮЗІЇ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 24 червня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 169, арк. 50—51.

ПОЛЬЩА БОРЄТЬСЯ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 7 липня 1943 р. під псевдонімом *I. Ковалський*. Авторство Я. Галана встановлено за гонорарними відомостями.

Подається за першодруком.

...убивці з Баб'ячого яру.—Бабин яр — урочище на південно-західній околиці Києва, місце масового винищенння мирного населення німецькими фашистами в вересні 1941 р. За кілька днів гітлерівці розстріляли там близько 70 тисяч радянських громадян.

...голоси їх розмов про «Велику Річ Посполіту». «Річ Посполита» (букально — республіка) — так називалася Польща після Люблинської унії 1569 р., об'єднавшись у федеративну державу з Литвою. В 1795 р., після третього поділу Польщі між Росією, Пруссією і Австрією, Польща втратила державну незалежність і цю традиційну назву. Річчю Посполитою Польською найменувала себе буржуазно-поміщицька Польща, що відновилася як суверена держава після першої світової війни.

СОЛДАТИ СВОБОДИ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 9 липня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 177, арк. 128—129.

Дивізія ім. Костюшка — Дивізія Войська Польського, сформована в 1943 р. на території СРСР з польських патріотів для участі в боях проти фашистської Німеччини за візволення Польщі.

Костюшко Тадеуш (1746—1817) — керівник польського візвольного повстання 1794 р.

Василевська Ванда Львівна (1905—1964) — видатна польська радянська письменниця і громадський діяч. З 1939 р. жила в СРСР. Автор багатьох романів і повістей про революційну боротьбу трудящих панської Польщі проти соціального й національного поневолення: «Земля в ярмі» (1938), «Вогні на болотах» (1940), трилогія «Пісня над водами» (1940—1951). У повісті «Райдуга» (1942) змальовано героїзм українського колгоспного селянства в боротьбі проти німецько-фашистських окупантів. Цій повісті присуджена Державна премія СРСР (1943).

Голгофа (від *арамійськ.* — череп) — місце страти злочинців поблизу Брусаляма, де, за свангельською легендою, був розіп'ятий Христос. В переносному значенні місце муک, тортур, джерело страждань, великий тягар.

«Те де ум ляудамус» (лат. — тебе, бога, хвалимо) — урочистий спів у римсько-католицьких церквах, близький за змістом до православного «Алілуйя» (хвала богу).

ІННА СИЛА — В ЄДНОСТІ!

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 19 липня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР: ф. 4188, оп. 1, спр. 177, арк. 109—110.

ГЕНЕРАЛЬНЕ ВИПРОБУВАННЯ

Вперше надруковано в газ. «Wolna polska», 1943, № 37.

Українською мовою вперше надруковано в газ. «Література Україна» від 22 липня 1977 р.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

...до ідеї гітлерівської «Нової Європи». — Йдеться про так званий план ОСТ (Ostplan) — складову частину програми німецького фашизму для утвердження світового панування. Основна мота — колонізація територій Східної Європи, винищення, онімечування народів східноєвропейських країн. План цей розроблявся під керівництвом ройхсфюрера СС Гімлера і був схвалений Гітлером 25 травня 1940 р. Згідно з цим планом передбачалося фізичне винищення та виселення понад 50 мільйонів поляків, білорусів, росіян, українців, чехів та інших народів у Західний Сибір, Північний Кавказ, Південну Америку та Африку. Звільнену територію мали заселяти німці.

ОКВ-беріхте — верховне головнокомандування збройних сил.

«Шутцдінст» (нім. Schutzdienst) — служба захисту.

«Квартлі» — різновид сиру.

...партизани з логіону безстрашних... — партізанське з'єднання двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака.

УКРАЇНА В НАСТУПІ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» й прочитаний автором 11 серпня 1943 р.

Друкується вперше.

Подальші за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 184, арк. 17—18.

В ОКУПОВАНОМУ ЛЬВОВІ

Вперше надруковано в журн. «Nowe widnokręgi», 1943, № 9, за підписом: «Ярослав Галан, український літератор зі Львова».

Подальші за першодруком у перекладі Ю. М. Скрипченка.

Критичний під'їзд Гаусмана — критичний перехід між теперішніми вулицею Жовтневою і вул. 17 вересня.

Мандаринові посади (від іспн. mandarín — китайський садовник) — назва державних урядовців у феодальному Китаї. Тут в значенні — продажна, прислужницька посада.

Вул. Легіонів — тепер проспект Леніна.

Деміонд (з франц.) — середовище розбещених продажних жінок у буржуазному суспільстві, які манерами і способом життя намагаються наслідувати аристократію.

Карамазин, Панчшина — українські націоналісти, фашистські прислужники в часи окупації окупованого Львова.

Шухевич Роман — поплічник С. Бандери, командир карального загону «Нахтігаль». За особистим паказом Гіммлера, призначений ватажком бандерівських озброєних загонів (УПА) в 1943 р.

Студинський Кирило Йосипович (1868—1941) — український літературознавець, академік АН УРСР, був головою Народних Зборів Західної України в 1939 р., депутатом Верховної Ради УРСР.

Бартель Казімір (1882—1941) — польський вчений, професор математики Львівського політехнічного інституту, антифашист.

Бой-Желенський Тадеуш (1874—1941) — польський письменник, публіцист, критик і перекладач. Особливо відзначився численними перекладами в класичній французькій літературі. Як бойовий публіцист гостро викривав консерватизм, лицемірство буржуазії, фанатизм клерикалів. Останні його праці про Бальзака, Стендالя, а особливо Міцкевича позначені впливом марксистсько-ленинської методології, рисами соціалістичного реалізму. Розстріляний фашистами у Львові 4 липня 1941 р.

ЗГАДКА НА СУМНІ РОКОВИНИ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 3 грудня 1943 р.

Подальші за першодруком.

Ягайлонська ідея Пілсудського.—Ягеллони — династія польських королів (1386—1572) і великих князів литовських (1377—1572). Держава Ягеллонів володіла великою частиною українських і білоруських земель від Балтійського до Чорного моря. Пілсудський прагнув увічнити панування буржуазно-по-

міщанської Польщі на загарбаних українських і польських землях при сприянні західноєвропейських імперіалістичних держав.

...діставши прочухана під час київської азантіюри...— Йдеться про спрямовану імперіалістичною Антантою польську інтервенцію проти Країни Рад у 1920 р., про похід Пілсудського на Київ, що скінчився розгромом інтервентів.

ВОНИ ПРОЙшли ЯК ВУРЛЯ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 23 листопада 1943 р.

Подається за першодруком.

Скалат, Татарів, Яремча, Ділятин — міста й селища Івано-Франківської обл., визволені партизанським з'єднанням під командуванням С. А. Ковпака (1887—1967).

ІХ БОЙОВИЙ КУРС — ВАРШАВА

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 4 грудня 1943 р.

Подається за першодруком.

Берлінг Зигмунд (1896 р. народж.) — польський генерал, з 1943 р. співорганізатор і командир Першої війської дивізії ім. Т. Костюшка, а потім Червоної Армії Войська Польського.

Андерс — польський генерал, очолював військове з'єднання, сформоване в 1941 р. на території Радянського Союзу, підпорядковане польському емігрантському уряду у Лондоні. У 1942 р. це військо за наказом з Лондона залишило межі СРСР і перебувало на території держав антигітлерівської коаліції. Після розгрому фашистської Німеччини армія Андерса деякий час чинила збройний опір народно-демократичному уряду Польщі.

Шевальє д'Люкс (1901—1944) — відомий польський поет, учасник Великої Вітчизняної війни, загиблув у боях за визволення Варшави.

Домбровський ім. Ярослава (1838—1871) — польського революційного демократа, одного з активних діячів Паризької комуни 1871 р.

ПРИСМЕРКИ БУРБОНІВ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 28 грудня 1943 р.

Подається за першодруком.

...три партитній договір... — договір, в якому беруть участь на рівноправних началах три держави, партнери.

Миколайчик Станіслав (1901—1966) — державний і політичний діяч буржуазно-поміщицької Польщі, ворог єднання й дружби польського й радянських народів. Як віце-прем'єр, а в 1943—1944 рр. прем'єр-міністр польського емігрантського уряду проводив реакційну, ворожку польському народові політику. В червні

1945 р. увійшов до складу тимчасового уряду національної єдності Польщі, але, ~~втративши довіру~~ народу, запутавшись в інтригах, у 1947 р. таємно втік за кордон.

Ромер, Гросфельд — реалістичні діячі польського емігрантського уряду. Перший — від ~~народно-демократичної~~ партії, другий — від польської партії соціалістів.

Рачкевич Володислав (1885—1947) — реалістичний діяч польського емігрантського уряду в Лондоні, вважався президентом польської шестивічної держави, якого, до речі, хіто не обирає. До останніх днів свого життя живався зорогом народно-демократичної Польщі.

ВОЛІВА СУРМА ПОЛЬСЬКИХ ПАТРІОТІВ

(По сторінках «Вольна Польща»)

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 15 лютого 1944 р.

Подається за першодруком.

...заглобівські «претензії» — тобто глобальні, надмірно широкі.

Сан-Домінго — до 1803 р. французька колонія в західній частині о. Гаїті, потім американська.

Самосъєра — перевал у горах на північ від Мадріда. У 1808 р. відділ кавалерії Наполеона I, що складався з польських солдатів, здобув цей перевал, відкривши французам шлях до іспанської столиці. У польській історіографії Самосъєра — символ одчайдушного та перозумного. Тут вжито в значенні: їти визволяти свою Батьківщину, а не завойовувати чужі землі.

Матушевський — діяч у польському емігрантському уряді, колишній начальник другого відділу таємної пішігунської служби.

«Дзейнік польські», «Мисль польська» — назва польських реакційних газет профашистського типу.

Хвістек Леон (1884—1944) — польський теоретик мистецтва, філософ, антифашист, дотримувався прогресивних демократичних поглядів.

БЕЗСМЕРТЯ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 22 квітня 1945 р.

Написано до 75-ої річниці з дня народження В. І. Леніна.

Подається за першодруком.

У листопаді 1918 року, коли Франкові ріпини виялися за зброю... — Йдеться про національно-визвольну боротьбу трудящих Східної Галичини, зокрема бої за Львів і Борислав проти військ Пілсудського.

Богдан Нафталь (1905—1925) — львівський робітник, учасник революційно-визвольної боротьби на Західній Україні. У 1925 р. за вбивство жандармського провокатора Цехновського був розстріляний за вироком польського суду.

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 16 лютого 1944 р.

Подастися за першодруком.

...с.в. Стефан — Стефан I (975—1038) — князь в 997—1000 рр. та перший король Угорщини в 1001—1038 рр. з династії арпадів. У 1030 р. завдав поразки війську імператора так званої «Священної Римської імперії».

Кошут Лайош (1802—1894) — угорський політичний діяч, один з керівників революції 1848—1849 рр. в Угорщині. Після перемоги революції був обраний президентом країни, після її поразки жив у еміграції.

Петефі Шандор (1823—1849) — великий угорський поет, революційний діяч, співець буржуазної революції 1848—1849 рр. Його вірш «Національна пісня» став революційним гімном.

...влаштували... «криаву неділю»... — Йдеться про демонстрацію львівських будівельників за часів панування Австро-Угорщини 2 червня 1902 р., що закінчилася боями на барикадах. Демонстрація була потоплена в крові страйкуючих за допомогою угорських уланів (кавалерії).

Йокай Мор (1825—1904) — угорський письменник. В кращих своїх творах осілив національно-визвольну боротьбу угорського народу, створив реалістичні образи, насамперед людей із народу.

Пізніше його творчість втрачала громадські і набирає розважальні рис.

Прийшов 1938 рік... — У листопаді 1938 р. та в березні 1939 р. хортітська Угорщина окупувала більшу частину українського Закарпаття.

Ніредяга — місто на північному сході Угорщини поблизу радянсько-угорського кордону, де знаходився великий концтабір для військовополонених.

Бродій Андрій — один з ватажків українських буржуазних націоналістів на Закарпатті. Напередодні другої світової війни був прем'єр-міністром в оперетковому націоналістично-«караторуському» «уряді» в східній частині Закарпатської України, що знаходилась під протекторатом фашистської Німеччини. Страчений 1947 р. за вiproком обласного суду в Ужгороді.

МІСТО В ПІТЬМІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 27 лютого 1944 р.

Подастися за першодруком.

В 1704 році... вдерлися до Львова війська Карла XII. — У Північній війні 1700—1721 рр. противниками Швеції були Росія й Польща. Ведучи війну з Польщею, яка на той час володіла землями Правобережної Західної України, шведи не раз вторгалися й на західноукраїнські землі. Карл XII (1682—1718) — шведський король і полководець.

Вершиники Апокаліпсиса. — Апокаліпсис — одна з книг Біблії, викладає фантастичні марснини про страшний суд над грішниками та про кінець світу.

Е в е р с Ганс Гайпц (1871—1943) — німецький письменник, у своїх повістях і новелах опрацьовував тему несамовитості, жахів книг і екзотики. Наслідував у значній мірі Е. Гофмана. Одну з ранніх п'єс Й. Галан створив після інсценізації його роману «Альрауна», що йшла на сцені самодіяльного театру в Перемишлі під назвою «Тайна ночі».

ДЕНЬ, ЯКИЙ ПОТРЯС СВІТ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 28 березня 1944 р.

Подастися за першодруком.

ЧАС РОЗПЛАТИ НАСТАВ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 9 квітня 1944 р.

Подастися за першодруком.

МІСТО В КРОВІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 23 квітня 1944 р.

Подастися за першодруком.

...в бітого партизанами віце-губернатора

Бауера...— Віце-губернатора Галичини Бауера Отто і шефа канцелярії Шнайдера Генріха знищив відважний розвідник-партизан Микола Іванович Кузнецов (1911—1944) весною 1944 р. на вул. І. Франка, біля будинку № 127.

БУКОВИНСЬКА ЗЕМЛЯ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 2 та 3 червня 1944 р.

Подастися за першодруком.

В учительки Шевчукевичової...— Йдеться про Шевчукевич Ольгу Іванівну — вчительку, нині пенсіонерку, яка займається літературною діяльністю.

Шевчукевич Опанас Євгенович (1902—1972) — лікар, самодіяльний поет, скульптор. У 1973 р. Ужгородське видавництво «Карпати» видало збірку його поетичних творів під назвою «Зоряні потічки».

Костецька Софія — буковинська самодіяльна поетеса, в кінці 1945 р. разом з чоловіком виїхала до Румунії.

Похмарський Генріх Фердинандович — в 1944/1945 павчальному році був директором польської школи № 4 в Чернівцях. На початку 1946 р. виїхав до ПНР. Нині працює в Бухаресті в посольстві Польської Народної Республіки.

Маргуліс Зося (1930 р. народж.) — жертва фашизму й терористичних акцій українських буржуазних націоналістів.

У 1944—1945 рр. часто виступала в школах Чернівців і області на мітингах, зборах з розповідями про нечувані звірства фашистсько-бандерівських садистів.

ВИЛАЗКА В БУФФАЛО

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 9 червня 1944 р.

Подастися за першодруком.

К Н А П П (Національний конгрес поляків американського походження) — реакційне шовіністичне антирадянське збіговисько польських емігрантів.

Рузвелт Франклін-Делано (1882—1945) — державний діяч США, президент у 1932—1945 рр. Уряд Рузвелта присідався до антигітлерівської коаліції, брав участь у Тегеранській (1943) і Кримській (1945) конференціях. Активно виступав за створення ООН, за співробітництво з СРСР у післявоєнний період.

Ні, розмарек, венгжинек і матушевських турбує не польська земля та її доля, а земля... українська й білоруська... Я. Галах називає прізвища ватажків «Національного конгресу», які планували будувати «велику Польщу» за рахунок сусідніх слов'янських і литовського піородів.

ЛЬВІВСЬКА ТРАГЕДІЯ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 1 липня 1944 р.

Подастися за першодруком.

Після харківського процесу... — У серпні 1943 р. радянський військовий трибунал судив у Харкові фашистських окупантів, які не встигли втекти, за терор і авіячу жорстокість над радянським населенням.

ПОЛЬСЬКЕ ВІЙСЬКО

(Від спеціального кореспондента «Радянської України»)

Вперше опубліковано в газ. «Радянська Україна» від 25 липня 1944 р.

Подастися за першодруком.

СПАСИБІ, ВОЙНЕ!

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 28 липня 1944 р.

Подастися за першодруком.

Гітлерівські аргонавти захопили Львів 29 червня... — Німецькі фашисти окупували Львів 30 червня 1941 р. Аргонавти (грецьк.) — мореплавці, шукачі пригод. Тут вжито іронічно в значенні завойовники.

Хмельницький Богдан (1595—1657) — гетьман України, видатний державний діяч і полководець, організатор і безпосеред-

ній керівник народно-визвольної війни 1648—1654 рр. проти польських гнобителів. Славнозвісні бойові походи Хмельницького проти польських паневолювачів і засилля уніатів не раз увійчувались черемогою і закіпчилися возз'єднанням більшої частини України з Росією 1654 р.

Оссолінеум — культурно-освітня установа у Львові. Заснована в 1817 р. графом Юзефом Максиміліаном Оссолінським, польським бібліографом і істориком. В складі Оссолінеуму були два основні відділи — бібліотека і музей.

Сагайдачний (Конашевич-Сагайдачний) Петро Кононович (пом. 1622 р.) — гетьман українського козацтва, організатор походів проти Туреччини і Кримського ханства, на міста Малої Азії, Константинополь, Кафу й Перекоп. Очолювано ним 40-тисячне козацьке військо, приднавшись до польської армії, відігравло вирішальну роль у розгромі турецьких загарбників під Хотином у 1621 р.

Гаврилюк Олександр Якимович (1911—1941) — український радянський письменник, поет, комуніст, учасник революційно-визвольного руху та Західної України в 20—30-х роках, друг і соратник Я. Галана.

Тудор Степан Йосипович (1892—1941) — український радянський письменник, учасник революційного підпілля Західної України. В 1930—1932 рр. був редактором і видавцем пролетарського літературно-мистецького журналу «Вікна» (1927—1932). Автор філософсько-сатиричної повісті «День отця Сойки».

Гаврилюк і Тудор загинули у Львові в перший день війни від фашистської бомби.

Шудрих Яків — єврейський поет, учасник революційного руху в Західній Україні в 30-х роках, засновник підпільної антифашистської організації. Загинув у бойовій сутичці з гестапівцями в 1944 р. у Львові. Був другом Я. Галана.

ГОРОД-БОРЕЦЬ

Вперше надруковано в газ. «Сталинское племя» від 28 липня 1944 р.

Подастесь за першодруком.

«Весна народова» — так у художній літературі називалась революційна епоха, що почалася революцією 1848—1849 рр. в Австрії, яка охопила також Угорщину, австрійські володіння в Італії й Галичині. 1—2 листопада 1848 р. у відповідь на провокаційні дії командуючого австрійськими військами в Галичині Львів відповів повстанням проти австрійського абсолютизму, в якому взяли участь українські, польські та єврейські робітники й ремісники.

ПРАЦЯ, ОСВЯЧЕНА ВОЛЮЮ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 25 листопада 1944 р.

Подастесь за першодруком.

РАДІСТЬ ВАША І НАША

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 19 січня 1945 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

ЛЮДИ ЛЬВІВСЬКОГО ГЕТТО

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 16 лютого 1945 р.; під назвою «Львівське гетто» — в газ. «Радянська Україна» від 20 лютого 1945 р.

Подається за першодруком.

СПОГАДИ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 1 травня 1945 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

...Йшла за труною забитого поліцією безробітного...— Владислава Козака, польського робітника. Його похорон 16 квітня 1936 р. і збройна сутичка з поліцією вилялися у відоме квітневе повстання львівських робітників, що закінчилось двоєнними боями на барикадах.

ТОРЖЕСТВО ЧЕСЬКОГО НАРОДУ

(Від спеціального кореспондента
«Радянської України»)

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 7 липня 1945 року. В кінці зазначено: «Прага», червень 1945 р.»

Я. Галан написав цей нарис після поїздки по країнах, визволених Радянською Армією, зокрема по Чехословаччині, в червні 1945 р.

Скорочений його варіант — в газ. «Czerwony sztandar» від 13 липня 1945 р.

Подається за першодруком.

Тільшова Анна Марія (1873—1957) — відома чеська письменниця.

Гус Ян (1369—1415) — чеський мислитель, інтендент апти-феодального, національно-визвольного руху в Чехії, видатний діяч Реформації, професор Празького університету. 6 липня 1415 р. спалений святою папською інквізицією як бретік, який не зрікся своїх поглядів. Страти Гуса поклав початок відомих в історії гуситських війн, 1419—1434 рр.

Копієв Іван Степанович (1897—1973) — радянський військовий діяч, Маршал Радянського Союзу, двічі Герой Радянського Союзу. В роки Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр. командував військами ряду фронтів.

Лелюшенко Дмитро Данилович (1901 р. народж.) — радянський військовий діяч, двічі Герой Радянського Союзу, генерал армії. Пого танкова армія врятувала повсталу Прагу.

Лідіце — шахтарсько селище біля м. Кладно, яке було повністю знищене фашистськими окупантами 10 липня 1942 р.

...організація Тодта... — фашистські тилові частини, що будували залізниці, шляхи й телеграфно-телефонні комунікації.

Гейдріх — фашистський намісник і кат Чехії й Моравії, бағатох європейських народів. У червні 1942 р. вбитий патріотами м. Праги.

Ванчур Владислав (1891—1942) — чеський поет-комуніст, розстріляний німецькими фашистами.

Нейман Станіслав-Костка (1875—1947) — чеський поет і публіцист, народний поет Чехословаччини.

Гора Йосиф (1891—1945) — чеський письменник-комуніст, автор кількох широковідомих романів, в 1945 р.— народний художник Чехословаччини.

Палівець Віктор — маловідомий поет-лірик.

Сова Антонін (1864—1928) — чеський прогресивний поет і прозаїк.

Незвал Вітеаслав (1900—1958) — письменник-комуніст, народний поет Чехословаччини, лауреат Міжнародної премії миру.

Галас Ф. (1901—1949) — чеський поет, антифашист.

Дрда Ян (1915 р. народж.) — відомий чеський письменник-комуніст, громадський діяч, автор романів «Жива вода» (1941), «Мандри Петра Семибреха» (1943). У збірках новел «Німа барикада» (1946), «Червона Гортіза» (1952) змальовував боротьбу чеських патріотів проти фашистських загарбників.

Дворжак Арошта (1881—1933) — чеський письменник, автор п'єси «Гусити» (1919 р.).

Шейнфлюгова Ольга (1902—1968) — чеська письменниця, драматург, актриса.

Буріап Еміль Франтішек (1904—1959) — поет, драматург, музикант, співак і талановитий режисер.

В пам'ятну осінь 1938 року після Мюнхена.— За Мюнхенською угодою (1938) фашистська Німеччина окупувала Судетську область (північно-західну частину Чехословаччини).

...часи супровіх і гах... — Супрові Гаха очолювали чеський «протекторат» в часи окупації Чехословаччини німецькими і угорськими фашистами в 1940—1945 рр. Були катами свого народу, гітлерівськими прислужниками.

У ВІДНІ

Одноіменна стаття вперше була надрукована в газ. «Гадянська Україна» від 14 липня 1945 р.

В польській газеті «Czerwony sztandar» від 21 липня 1945 р. був надрукований інший варіант статті під такою ж назвою. Подається за текстом газ. «Czerwony sztandar» у перекладі В. Т. Матердей.

Уранія — виховний заклад у Відні, заснований у 1897 р. З 1909 р. видавав журнал «Уранія».

Пратер — лісопарк у Відні, улюблене місце відпочинку австрійців.

Фольксгеноссе... — тут у значенні співвітчизник.

Бенза — буддійський монах у країнах Азії. Я. Галан вжив це слово в іронічному значенні «бездіяльний, зарозумілий повелитель».

Вінор Нойштат — місто в східній частині Австрії, великий промисловий та залізничний центр.

...Червона Армія в переможному марші досягла сусіньої в Австрію країни паприки... — тобто Угорщини, яка у великій кількості вирощув і споживав паприку.

...облудний пророк з Берхтесгадена... — Адольф Гітлер, ставка якого знаходилася в Берхтесгадені (місто в Баварії), тепер у ФРН.

Рейнєр Карл (1870—1950) — австрійський державний і політичний діяч, один з лідерів австрійської соціал-демократії. У 1938 р. публічно схвалив захоплення Австрії і Судетської області Чехословаччиною фашистською Німеччиною. З 1945 р. голова тимчасового уряду Австрії, з грудня 1945 р. президент Австрійської республіки. В тимчасовому уряді був прихильником союзу всіх демократичних сил, але в 1946 р. виступив проти виконання Потсдамської угоди 1945 р.

«Шубуїд» — збройна організація австрійських соціал-демократів, заснована 1924 р. на базі робітничої міліції. 11 лютого 1934 р. шубуїдці організували антифашистське повстання, в якому брали участь комуністи.

Баден — місто і бальнеологічний курорт у Австрії.

Грільпарцер Франц (1791—1872) — австрійський письменник, засновник нової австрійської літератури. В історію літератури увійшов в основному як драматург. В трагедії «Хвилі моря і кохання» (1931) змальована перемога кохання над релігією та аскетизмом.

ЗАВЖДИ ВІРНІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 8 вересня 1945 р.

Подастесь за першодруком.

...мученики Дрого бича, Вронек, Лудька... — назви міст, в яких були для політв'язнів, комуністів тюрми з суровим режимом.

Береза Картузька — з 1933 р. концентраційний табір для політичних в'язнів, відомий своїм жорстоким режимом. Створений профашистським урядом Польщі для «перевиховання» учасників революційного руху — українців, білорусів і поляків.

Янівський табір (у Львові), **Дахау** (поблизу Мюнхена, ФРН), **Освенцим** (у Польщі) — концентраційні табори, створені гітлерівськими загарбниками для знищення комуністів, антифашистів і військовополонених з різних країн Європи. В цих таборах було розстріляно, замордовано й повінено мільйони в'язнів. Тільки в Освенцимі було страчено понад 4 млн. в'язнів.

Павляк Микола Іванович (1896—1977) — активний діяч революційного підпілля. З 1930 р.— секретар ЦК КПЗУ. Засуджений

того ж року, понад вісім років провів у в'язницях. За Радянської влади перебував на різних керівних посадах.

Маківка Степан Адамович (1888—1966) — журналіст, учасник революційного руху на Західній Україні, член «Горна», член підпільної патріотичної організації «Народна гвардія імені Івана Франка», яка боролася проти пімецько-фашистських окупантів у 1941—1944 рр. на Львівщині. Автор кількох книг про революційне підпілля на Західній Україні та партизанський рух.

Пелехатий Кузьма Миколайович (1886—1952) — активний учасник революційного руху на Західній Україні, журналіст. В останні роки обирався головою Львівської обласної Ради депутатів трудящих, депутатом Верховної Ради СРСР.

Макарук Яосип (1898 р. народж.), **Завадка Йосип Федорович** (1898—1971) — учасники революційного підпілля, члени КПЗУ, згодом працівники радянських установ.

Максимович Микола Григорович (1914 р. народж.) — учений, ректор Львівського державного університету ім. І. Франка.

Бохенс — польський антифашист.

Перчинський П. П., Березін М. Д. — учасники прогресивного руху на західноукраїнських землях у 1920—1939 рр., у роки Великої Вітчизняної війни брали участь у підпільній «Народній гвардії імені Івана Франка», що вела боротьбу проти фашистських окупантів.

Вербовий Дмитро Дем'янович (1894—1981) — колишній член КПЗУ, в останні роки працював головою колгеспу, потім головою сільської Ради в с. Рисна Польська на Львівщині.

Дудикевич Богдан Корнилович (1907—1972) — активний учасник революційного руху на Західній Україні, український радянський історик, з 1950 р.— директор Львівського філіалу Центрального музею В. І. Леніна.

ИХ ПУТЬ К ОКТЯБРЮ

Вперше надруковано в газ. «Львовская правда» від 7 липня 1946 р.

Подається за першодруком.

Дрогобицкое восстание рабочих.... — Идеться про збройний виступ трудящих м. Дрогобича 14—15 квітня 1919 р. проти ЗУНРу. В Дрогобичі була створена Рада робітничих і солдатських депутатів, яна мала намір поширити повстання на всю Східну Галичину.

...коммунистический заговор тридцати восьми.... — Идеться про арешт делегатів І з'їзду Комуністичної партії Східної Галичини, членів ЦК КПСГ та представників ЦК Комуністичної робітничої партії Польщі й преси на території собору св. Юра у Львові у жовтні 1921 р.

...шумськісти і нео-шумськісти.... — Від прізвища Шумського та інших, які були виразниками ідеології буржуазного націоналізму на Україні.

Фольксгеноссе... — тут у значенні співвітчизник.

Бонза — буддійський монах у країнах Азії. Я. Галан вжив слово в іронічному значенні «бездіяльний, зарозумілій повелитель».

Вінер Нойштат — місто в східній частині Австрії, великий промисловий та залізничний центр.

...Червона Армія в переможному марші досягла сусіньої в Австрію країни паприки... — тобто Угорщини, яка у великій кількості вирощувала і споживала паприку.

...блудний пророк з Берхтесгадена... — Адольф Гітлер, ставка якого знаходилася в Берхтесгадені (місто в Баварії), тепер у ФРН.

Реннер Карл (1870—1950) — австрійський державний і політичний діяч, один з лідерів австрійської соціал-демократії. У 1938 р. публічно схвалив захоплення Австрії і Судетської області Чехословаччини фашистською Німеччиною. З 1945 р. голова тимчасового уряду Австрії, з грудня 1945 р. президент Австрійської Республіки. В тимчасовому уряді був прихильником союзу всіх демократичних сил, але в 1946 р. виступив проти виконання Потсдамської угоди 1945 р.

«Штурм буду» — збройна організація австрійських соціал-демократів, заснована 1924 р. на базі робітничої міліції. 11 лютого 1934 р. штурмбундівці організували антифашистське повстання, в якому брали участь комуністи.

Баден — місто і бальнеологічний курорт у Австрії.

Грільпарцер Франц (1791—1872) — австрійський письменник, засновник нової австрійської літератури. В історію літератури увійшов в основному як драматург. В трагедії «Хвилі моря і кохання» (1931) вмальовані перемога кохання над релігією та аскетизмом.

ЗАВЖДИ ВІРНІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 8 вересня 1945 р.

Подастися за першодруком.

...мученики Дрого бича, Вронек, Луцька... — назви міст, в яких були для політв'язнів, комуністів тюрми з суворим режимом.

Береза Картузька — з 1933 р. концентраційний табір для політичних в'язнів, відомий своїм жорстоким режимом. Створений профашистським урядом Польщі для «перевиховання» учасників революційного руху — українців, білорусів і поляків.

Янівський табір (у Львові), **Дахау** (поблизу Мюнхена, ФРН), **Освенцим** (у Польщі) — концентраційні табори, створені гітлерівськими загарбниками для знищення комуністів, антифашистів і військовополонених з різних країн Європи. В цих таборах було розстріляно, замордовано й повішено мільйони в'язнів. Тільки в Освенцимі було страчено понад 4 млн. в'язнів.

Павлик Микола Іванович (1896—1977) — активний діяч революційного підпілля. З 1930 р.— секретар ЦК КПЗУ. Засуджений

того ж року, понад вісім років провів у в'язницях. За Радянської влади перебував на різних керівних посадах.

Маківка Степан Адамович (1888—1966) — журналіст, учасник революційного руху на Західній Україні, член «Горна», член підпільної патріотичної організації «Народна гвардія імені Івана Франка», яка боролася проти пімецько-фашистських окупантів у 1941—1944 рр. на Львівщині. Автор кількох книг про революційне підпілля на Західній Україні та партизанський рух.

Пелехатий Кузьма Миколайович (1886—1952) — активний учасник революційного руху на Західній Україні, журналіст. В останні роки обирався головою Львівської обласної Ради депутатів трудящих, депутатом Верховної Ради СРСР.

Макарук Йосип (1898 р. народж.), Завадка Йосин Федорович (1898—1971) — учасники революційного підпілля, члени КПЗУ, згодом працівники радянських установ.

Максимович Микола Григорович (1914 р. народж.) — учений, ректор Львівського державного університету ім. І. Франка.

Бохенс — польський антифашист.

Перчинський П. П., Березін М. Д. — учасники прогресивного руху на західноукраїнських землях у 1920—1939 рр., у роки Великої Вітчизняної війни брали участь у підпільній «Народній гвардії імені Івана Франка», що вела боротьбу проти фашистських окупантів.

Вербовий Дмитро Дем'янович (1894—1981) — колишній член КПЗУ, в останні роки працював головою колгеспу, потім головою сільської Ради в с. Рисна Польська на Львівщині.

Дудикевич Богдан Корнилович (1907—1972) — активний учасник революційного руху на Західній Україні, український радянський історик, з 1950 р.—директор Львівського філіалу Центрального музею В. І. Леніна.

ІХ ПУТЬ К ОКТЯВРЮ

Вперше надруковано в газ. «Львовская правда» від 7 липня 1946 р.

Подається за першодруком.

Дрогобицьское восстание рабочих.... — Идетесь про збройний виступ трудящих м. Дрогобича 14—15 квітня 1919 р. проти ЗУНРу. В Дрогобичі була створена Рада робітничих і солдатських депутатів, яка мала намір поширити повстання на всю Східну Галичину.

...коммунистический заговор тридцати восьми.... — Идетесь про арешт делегатів І з'їзду Комуністичної партії Східної Галичини, членів ЦК КПСГ та представників ЦК Комуністичної робітничої партії Польщі й преси на території собору св. Юра у Львові у жовтні 1921 р.

...шумськісти і нео-шумськісти.... — Від прізвища Шумського та інших, які були виразниками ідеології буржуазного націоналізму на Україні.

ЗОЛОТИ МОСТИ

Матеріал підготовлений письменником для виступу на Слов'янському конгресі в Белграді 8 грудня 1946 р. та перед радянськими слухачами у Львові.

Друкується вперше.

Подання за машинописом: ІЛ, ф. 82, № 341.

Слов'янський конгрес — відкрився 8 грудня 1946 р. Засідання конгресу відбувалися в Белградському університеті. В робочу комісію конгресу від Радянського Союзу були обрані маршал Толбухін, генерал-лейтенант Гундоров, двічі Герой Радянського Союзу генерал-майор Ковпак, артистка Александровська. Я. Галан представляв на Белградському конгресі українську пресу.

Коллар Ян (1793—1852) — прогресивний чеський і словацький письменник, автор поеми «Дочка слави», виразник ідеї братання слов'янських народів.

...перешкоди... приєднанню Юлійської Крайни до Югославії. — Юлійська Крайна — територія між Італією, Австрією і Югославією, де проживало смішане населення цих країн, була визволена Народно-визвольним фронтом Югославії в 1945 р. Сьогодні входить до Італії. Цей акт остаточно закріплений італо-югославським договором 1954 р. (за участю Англії і Америки).

Греков Борис Дмитрович (1882—1953) — відомий радянський історик, академік, член Польської і Болгарської академій наук, почесний доктор Празького університету.

ВОГНІ НАД ЮГОСЛАВІЄЮ

(Враження делегата від Всеслов'янського конгресу в Югославії)

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 25 грудня 1946 р. Цим твором Я. Галан розпочав серію нарисів про нову Югославію та Слов'янський конгрес у Белграді.

Подання за першодруком.

Недли Зденек (1878—1962) — громадський і державний діяч, історик і музикознавець, був президентом Чехословацької АН.

ПЕРШІ КРОКИ РЕСПУБЛІКИ

(Від спеціального кореспондента «Радянської України»)

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 27 грудня 1946 р.

Подання за першодруком.

«Народна молодь Югославії» (НМЮ) — Спілка молоді Югославії.

Хорватські папісти — фашисти Хорватії, що у своїх сепаратистсько-націоналістичних планах розраховували на допомогу римського папи.

Михайлович Драголюб (1893—1946) — сербський генерал, який очолив контрреволюційне профашистське формування

четників (націоналістів) у 1941—1945 рр. та їх боротьбу проти партизанів, Народно-визвольної армії Югославії. У 1946 р. страчений за вироком суда ФНРЮ.

СПРАВЖНЯ ЛЮДИНА

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 23 січня 1947 р.

Подається за першодруком у перекладі Ю. М. Скрипченка. ...роки санаційного безправ'я... — Польшу 1920—1939 рр. називали державою «санаційного» режиму. «Санація» (оздоровлення) полягала в жорстокому придушенні революційних рухів, в обмеженні громадських прав трудящих, особливо українців, білорусів та євреїв.

Площа Бандурського — тепер пл. Радянська.

...підвалах Терезіїнштадта і жахливих бараках концтабору в Талергофі... — назва міста і концтабору під Віднем, де був ув'язнений напередодні першої світової війни К. Пелехатий.

...боровся... з безправ'ям після травневих властей... — з профашистським урядом Пілсудського, який прийшов до влади у травні 1926 р.

Як член Центрального Комітету «Сельробу» («Українсько-селянсько-робітниче соціалістичне об'єднання») — масова легальна революційна організація трудящих Західної України, що діяла в 1926—1932 рр. Через «Сельроб» КПЗУ здійснювала свій вплив на освітні, спортивні та інші масові організації трудящих, спрямовуючи їх діяльність на об'єднання робітників і селян для боротьби за соціальні й національні визволення. Ця організація видавала газети «Сель-роб», «Воля народу», «Наше слово», «Нове життя» та ін. «Сельроб» відіграв велику роль у підвищенні класової свідомості трудящих, в організації та проведенні революційних виступів трудящих Західної України.

КОСТАНТИН БІЛІНСЬКИЙ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 16 лютого 1947 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

Білінський Костянтина Олексійович (1904—1969) — член КПЗУ, учасник революційного руху, в останні роки працював директором кінокарти «Дружба» у Львові.

УСО («Українське селянське об'єднання») — масова революційна селянська організація, що діяла під керівництвом КПЗУ, розпушена у липні 1934 р.

Во вчий квіток дезензив — характеристика «неблагонадійності», яка складалася в польській політичній поліції.

ЯК ЖЕ ТЕБЕ НАЗВАТИ?

Вперше опубліковано в газ. «Czerwony sztandar» від 28 травня 1947 р. в зв'язку з 20-річчям літературної і громадської діяльності П. С. Козланюка (1904—1965). Подається за першодруком у перекладі Ю. М. Скрипченка.

Е п д е к и — націонал-демократи, члени реакційної буржуазно-поміщицької партії в Польщі в 20—30-х роках.

«Вікна» — літературно-художній, мистецький та громадсько-політичний місячник, який з листопада 1927 по вересень 1932 р. видавали у Львові західноукраїнські революційні письменники.

БАТЬКІВЩИНА

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 7 вересня 1947 р. Стаття написана з нагоди святкування 800-річчя Москви.
Подастися за першодруком.

К о р н і є ць Леонід Романович (1901—1969) — державний діяч, голова Радиарському УРСР у 1939—1944 рр. У роки Великої Вітчизняної війни один з керівників партизанського руху і підпільній боротьби на тимчасово окупованій німецько-фашистськими військами території України.

ВІЗВОЛЕНА ВАРШАВА

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 17 січня 1948 р. з нагоди 3-ї річниці визволення Варшави.

Подастися за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

Велика Варшава, Варшава Волі, Окенця, Чернякова і Праги... — довосні і назви районів польської столиці.

Франк Гаус — генерал-губернатор Польщі й Галичини.

Це була нечівка в історії провокація... — 1 серпня — 2 жовтня 1944 р. посланець польського емігрантського уряду Бур-Комаровський (Бор) за вказівками англо-американських імперіалістів у Варшаві спровокував передчасне повстання проти гітлерівських окупантів, яке мало трагічний кінець для багатьох тисяч трудящих Польщі — було жорстоко придушено гітлерівцями. Захопленням польськими реакційними силами влади у Варшаві вони планували перешкодити визволенню Польщі радянськими військами, перешкодити наступу їх на Берлін. Прогресивні сили були проти повстання. Польській реакційній кліці вдалося спровокувати тисячі трудящих взятися за зброю, бо їх запевнили, пібто виступ погоджено з командуванням Радянської Армії.

ДОРОГАМИ ЗРАДИ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 4 лютого 1948 р.

Подастися за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

ПОСТУПЬ ИСТОРИИ

Вперше надруковано в газ. «Правда України» від 1 січня 1949 р.

Подастися за першодруком.

Под Парижем... расположился штаб очередных кандидатов в усмирители вселенной... — штаб-квартира по підготовці Шівнічно-Атлантичного союзу (НАТО) — агресивного воєнно-політичного блоку капіталістичних держав Західної Європи. «Усмирителі» вживається в глумливому значенні.

Гехаймраты, коммерциальраты, гофраты — тасмні, комерційно-торгові, придворні радники, дорадники.

...в ремена владычества гугенбергов, тиссевов, брюнингов и папенов... — імена найбільш впливових представників банкового й промислового капіталу, які сприяли Гітлеру в 1933 р. здобути владу.

Доктрина Трумена — програма імперіалістичної експансії, проголошена президентом США Г. Труменом у 1947 р. Передбачала подання військової та економічної «допомоги» Греції і Туреччині. Була спрямована на утвердження американського панування і придушення демократичних сил на Близькому Сході.

Гоміндай — китайська антифеодальна й антіімперіалістична, а з 1927 р. реакційна буржуазна партія.

Чан Кай-ші (1887—1972) — політичний і військовий діяч Китаю. Після розгрому гоміндайських військ Народно-визвольною армією в 1949 р. втік на о. Тайвань, окупований американськими військами, де як диктатор до останніх днів проводив реакційну проамериканську політику.

ДЕСЯТЬ РОКІВ, ЯКІ ВАЖАТЬ ЗА ТИСЯЧОЛІТТЯ

Стаття готувалась як передмова до альманаху «Під зорями Кремля», надрукованого 1949 р. у Львові.

Зберігся автограф (перша половина: ІЛ, ф. 82, № 47, друга: МЯГ).

Друкується вперше.

Подається за автографом.

...в чотиркутику Збруч — Сян — Тиса — Прут... — Між цими річками лежали землі Волині, Східної Галичини, Закарпатської обл. і Буковини, що в 1939, 1940 і 1945 рр. навіки возв'єдалися в сім'ї вільних братів народів СРСР.

ЛЬВІВ

Сценарій «Львів» написано 1947 р. у зв'язку з підготовкою до святкування 30-х роковин Великого Жовтня.

Зберігся автограф: ІЛ, ф. 82, № 50.

Друкується вперше.

Подається за автографом.

«Чорна рідя і зорана та й кістками засіяна...» — перший рядок української народної пісні.

Дед'яко (Детько, Дяtko) Дмитро (пом. біл. 1349 р.) — галицький боярин. За його правління Галицьке князівство успішно відбивало напади Угорщини, Польщі й татар.

...у країнське ж гетто... — район міста, де оселялися дискриміновані владою українці. Вони не мали права жити на інших вулицях м. Львова.

Кадіш (сер.) — заупокійна молитва, в якою звертаються до бога двічі на день.

«Прігноблені в ми, народ руський...» — уривок з проекту промови Львівського братства, зверненої до короля, в якій говориться про соціальне й національне пригнічення українського населення у Львові 1609 р. Цей історичний документ має назву «Ліамент, альбо мова до короля его милості». Учені гадають, що

Його написав Іван Красовський. Текст його подається в книзі: Криловський А. Львовське Ставропигіальне братство. Додаток. К., 1904, с. 36, якою й скористався Я. Галан.

Пластична панорама проф. Витвицького (загинув у 1946 р.) — приватна власність вдови Витвицької, зберігається в м. Вроцлаві (Польща).

«Ставропігіальне братство» — релігійно-національна організація українських міщан у Галичині, заснована у Львові в XV ст. Братство мало свої школи, сприяло книгодрукуванню та розвитку культури, вело боротьбу проти національно-релігійного гніту з боку польської шляхти та уніатів, виступало проти необмеженої влади церковних феодалів — православного духовенства. У 1708 р. братство змустили об'єднатися з римсько-католицькою церквою.

Син величного Богдана... — Хмельницький Юрій Богданович (бл. 1641—1685) — гетьман України в 1659—1663 рр. Відзначався непослідовністю в політиці, схилявся то в бік польської шляхти, то до турків.

«Сліши і впемли, земле, що терпим зло в том Львові!». — Див. прим. до «Пригноблені в ми, народ руський...».

Вішениський Іван — видатний український письменник-полеміст. Гостро критикував церковну ієархію, її паразитичний спосіб життя. Брав активну участь у діяльності Львівського братства. З Афона (Греція), який був тоді центром православного чернецтва, присилав на Україну свої пристрасні листи-послання. Релігійний аскетизм у цих посланнях поєднувався з гострою не-примиреною боротьбою проти соціального й національного гніту українського народу.

Цитата поеми І. Франка. — Іван Якович Франко (1856—1916) присвятив відважному полемісту одну з кращих своїх поэм «Іван Вишенський».

Кривоніс (Перебийніс) Максим (пом. 1648 р.) — герой народно-визвольної війни українського народу в 1648—1654 рр., полковник, керівник повсталого селянства, сподвижник Б. Хмельницького. Під час облоги Львова Кривоніс забезпечив штурм його найголовнішого укріплення — Високого Замка.

Федоров Іван (бл. 1525—1583) — російський першодрукар, засновник книгодрукування в Росії і на Україні. У 1564 р. надрукував першу книгу «Апостол». Цей рік вважається початком друкування в Росії. У 1574 р. надрукував у Львові нове видання «Апостола» та першу «Азбуку» з граматикою.

Собеський Ян (1629—1696) — польський полководець і король Польщі під ім'ям Яна III в 1674—1696 рр.

За його правління Польща вела війни проти Туреччини, в яких брали участь і українські козаки.

Свидригайло (Швідригайло, 1355—1452) — великий князь литовський в 1430—1432 рр. За часів правління Свидригайло українські й білоруські православні феодали мали доступ до державної влади, за що польські і литовські магнати позбавили його великокнязівської влади.

Торосевич Микола — львівський православний архієпископ, який, зрадивши народ і його віру, проголосив 1629 р. унію в папським Римом.

Шашкевич Маркіян Семенович (1811—1843) — український поет-демократ. Був одним з авторів та упорядником українського альманаху «Русалка Дністровая» (1837). В своїх творах оспівав боротьбу проти соціального і національного гніту.

«Мовою рідна, слово рідне...» — початкові слова вірша «Рідна мова» Сидора Івановича Воробкевича (псевдонім Данило Млака, 1836—1903 рр.) — українського поета, прозаїка і драматурга. Воробкевич писав музику до своїх і Шевченкових творів.

...у країнця - студента Коцка.— Адам Коцко — учасник боротьби за права'українців на навчання у вищій школі, трагічно загинув 1 липня 1910 р. у приміщенні Львівського університету.

«В день серпневий і похумурій...» — польська пісня новобранців, яку співали, йдучи до війська та покидаючи рідний край. Особливо поширення набула під час першої світової війни.

Крих Юрій Дмитрович (1907 р. народж.) був проректором Львівської консерваторії, відомий скрипаль.

ВЕЛИЧИЕ ОСВОБОЖДЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

Над цією статею Я. Галан працював до останніх годин свого життя. Вперше надрукована у вільному перекладі польською мовою з деякими скороченнями в газ. «Czegwona sztandar» від 29 листопада 1949 р. з підзаголовком «Неопублікована стаття з посмертної літературної спадщини письменника». Українською мовою стаття надрукована в журн. «Вітчизна», 1950, № 5.

Зберігся машинопис російською мовою, кілька сторінок якого залиті кров'ю письменника: МЯГ.

Подається за цим машинописом.

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА КРИТИКА

П'ЄСА ПРО БАРТОША

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 2 липня 1940 р.

Подається за першодруком.

Спорожнявіла Річ Посполита доживав свого віку, на її території хазяйнують російські, прусські і австрійські гарнізони.— Йдеться про другий поділ Польщі 1773 р. між Росією, Пруссією і Австрією.

Перша збройна сутичка відбулася під Рацлавіцами, недалеко від Krakova.— Польське селянство, незадоволене становищем у країні, феодальним гнітом, весною 1794 р. піднялось на національно-визвольне повстання, яке очолив Костюшко.

«ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО»

Ця рецензія журналу «Література і мистецтво» надрукована в газ. «Вільна Україна» від 11 грудня 1940 р.

Подається за першодруком.

«Література і мистецтво» — щомісячний літературно-мистецький журнал Львівської організації Спілки письменників України. Заснований у 1940 р. Вийшло 9 номерів. Припинив існування в червні 1941 р. в зв'язку з початком Великої Вітчизняної війни та окупацією Львова фашистською Німеччиною.

Карманський Петро Сильвестрович (1878—1956) — український поет, належав до западницької модерністської групи літераторів «Молода муз», заснованої 1908 р. Пізніше відішов від неї. Довгий час перебував на буржуазно-націоналістичних позиціях. Після возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною — член Спілки радянських письменників, виступав проти буржуазно-націоналістичної і католицько-уніатської клерикальної реакції. Переклав українською мовою «Божественну комедію» Данте.

Копдра Ярослав Миколайович (1910—1944) — український радянський поет, близький друг і соратник Я. Галана по революційній боротьбі на Західній Україні. Належав до літературної групи «Горю», видав збірник революційних поезій «Юрба» (1931), виступав зі статтями, спрямованими проти українських буржуазних націоналістів.

Гедет (грецьк.) — поділювач земель.

Пастернак Леон (1910 р. народж.) — польський революційний поет, активний учасник комуністичного підпілля в панській Польщі, за що понад п'ять років перебував у тюрях і концтаборі Береза Картузька. Після встановлення народної влади у Польщі видав багато збірників ліричних і сатиричних віршів, в яких утверджував нове, соціалістичне життя своєї Батьківщини. Перекладає українських і російських поетів.

Козланиuk Петро Степанович (1904—1984) — український радянський письменник і громадський діяч, один із засновників революційної літератури на Західній Україні, належав до проводу групи «Горю», близький друг і соратник Я. Галана по революційному підпіллю в панській Польщі. Найвизначніший твір П. Козланюка — роман «Юрко Крук» (1948—1950).

Путрамент Єжи (1910 р. народж.) — польський письменник, учасник комуністичного підпілля в Польщі у 20—30-х роках і боротьби проти фашистського режиму. Друкувався в прогресивному журналі «Попросту», що виходив у Вільнюсі в 1935—1939 рр. Особливо плідно стала літературна і громадська діяльність Є. Путрамента після встановлення в Польщі народної влади. Один з керівників Спілки польських письменників, тричі удостоєний Державної премії Польської Народної Республіки.

Шкрумеляк Юрій Андрійович (1891—1967) — західноукраїнський письменник. До 1939 р. активно співробітничав у реакційній буржуазно-націоналістичній пресі, пізніше займав ідеально хіткі позиції; після Великої Вітчизняної війни, вазнавши гострої критики, порвав зі своїм буржуазно-націоналістичним ми-нулем.

Волощак Андрій Васильович (1890—1973) — український радянський письменник. Жив у Переяславі. У 1914 р. на фронти втратив вір. Належав до групи письменників «Горю», друкувався в журні «Вікна». Перша збірка поезій — «У тьмі горю» (1934). Автор книг «Поезій» (1941), «Серцем бачу» (1947), «Все тобі, Вітчизно» (1954), «На спільному шляху» (1964). Починаючи з 1939 р.,

присвятив свою творчість утвердженню соціалістичного ладу на визволених землях Західної України.

Шемплінська-Соболевська Ельжбета (1910 р. народж.) — польська прогресивна письменниця й художниця. В роки Великої Вітчизняної війни перебувала в СРСР. З 1962 р. живе в Польській Народній Республіці.

Вільде Ірина (1907 р. народж.) — українська радянська письменниця, автор оповідань, повістей, романів з життя буржуазної інтелігенції й міщанства на Західній Україні в 20—30-х роках та в сучасного життя в західних областях УРСР. Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (за роман «Сестри Річинські», 1958—1964).

ТВОРЧА ДИСКУСІЯ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 8 січня 1941 р.

Подається за першодруком.

Десняк Олекса Гнатович (1909—1942) — український радищанський письменник, автор романів і повістей про громадянську війну на Україні і з життя українського колгоспного селянства. Я. Галан високо оцінив повість О. Десняка «Тургайський сокіл» (1940) про казахського народного героя Амангельди Іманова (1873—1919).

Дан Олександр — польський письменник-антифашист, близький соратник Я. Галана й українських революційних письменників в літературній організації «Горпо» по революційній боротьбі на Західній Україні й Польщі в 20—30-х роках, один з доповідачів на Антифашистському конгресі працівників культури у Львові (1936). Замордований німецько-фашистськими катами в Кракові в 1941 р.

ДРУГА МОЛОДІСТЬ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony szlązak» від 21 березня 1941 року.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

...пісня з вільнеї наймички Катерини.— Йдеться про одну з кращих віршів С. Тудора «Пісня Катерини», в якому героїня у лірічному монологі висловлює радість і велике щастя всіх трударів західних областей України, подику Червоній Армії за визволення.

Ібаррурі Долорес (1895 р. народж.) — діяч іспанського та міжнародного комуністичного і робітничого руху. З 1942 р. генеральний секретар, згодом голова Комуністичної партії Іспанії. Переслідувана фашистським урядом, довгий час жила в СРСР. У 1977 р. повернулась до Іспанії. С. Тудор у поезії «Пасіонарія» оспівав її полум'яний патріотизм і ненависть до фашистських насильників.

«РОЗПОВІДЬ ПРО БАРТОША ГЛОВАЦЬКОГО»

(*Прем'єра п'єси Ванди Василевської
у Львівському державному
польському драматичному театрі*)

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 27 березня 1941 року.

Подається за першодруком.

«Комітет суспільного рятування». — Йдеться про Якобінський комітет громадянського порятунку — керівний орган якобінської диктатури. Існував у 1793—1795 рр. Підпорядкований Конвенту і обирається ним. Здійснював функції революційного уряду. Після контреволюційного перевороту 27 липня 1794 р. втратив значення.

Робесп'єр Максімільян-Марі-Ізідор (1758—1794) — видатний діяч французької буржуазної революції кінця XVIII ст., вождь якобінців.

Кручиковський Леон (1900—1962) — польський письменник і громадський діяч. Автор історичного роману «Кордіан і хам» (1932) та ін. Лауреат міжнародної Ленінської премії «За зміцнення миру між народами» (1953).

«ПАННА МАЛІЧЕВСЬКА»

(*Прем'єра у Львівському державному
польському драматичному театрі*)

Рецензія вперше надрукована в газ. «Вільна Україна» від 31 травня 1941 р.

Подається за першодруком.

Запольська Габріеля (1860—1921) — прогресивна польська письменниця і драматург, автор п'єс «Мораль пані Дульської», «Панна Малічевська», «Каська-Каріатида».

В ІМ'Я ПЕРЕМОГИ

Це рецензія на книгу Леоніда Соболєва «Морская душа. Рассказы», изд. 2-е. М., 1943.

Вперше надрукована в журн. «Nowe widnokręgi», 1943, № 8, під криptonімом Я. Г.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

Соболев Леонід Сергійович (1898—1971) — російський радищкий письменник. Лауреат Державної премії СРСР (1943).

**НОВІ ПРОПАГАНДИСТСЬКІ ТРЮКИ
ПОЛЬСЬКОГО ЕМІГРАНТСЬКОГО «УРЯДУ»**

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 19 травня 1944 р., під псевдонімом Р. Галичанин.

Подається за першодруком.

ЛІВІВСЬКИЙ ЦИРУЛЬНИК

(Рецензія на рецензію)

Вперше надруковано в журні «Переп'ять», 1945, № 15-16.

Подається за першодруком.

Россі і пі Джааккіно-Антоніо (1792—1868) — видатний італійський композитор.

Бомарш (П'єр-Огюст Карон де, 1732—1799) — французький драматург-просвітитель і публіцист. Був одним з улюблених письменників Я. Галана.

ЗАСЛУЖЕНИ

Вперше надруковано в газетах «Czerwony sztandar» та «Вільна Україна» від 29 листопада 1945 р.

Подається за першодруком у перекладі Ю. М. Скрипченка.

Рубчак Іван Дем'янович (1874—1952) — український радянський актор, заслужений артист УРСР. З 1944 р. працював у Львівському драматичному театрі ім. М. Заньковецької.

Брюньйон Галичина — Кола Брюньйон — головний герой одноіменного роману Ромена Роллана. Образ художника-реalistичника є втіленням невмирущої сили народу — творця матеріальних і духовних благ. Такі народні риси Я. Галан вбачав у постаті свого героя Івана Рубчака.

Роллан Ромен (1868—1944) — видатний французький письменник, музикознавець, громадський діяч, почесний академік АН СРСР (з 1932 р.). Був великим другом радянського народу.

Заньковецька Марія Костянтинівна (справжнє прізвище Адасовська, 1860—1934) — видатна українська артистка, один з основоположників українського професіонального театру. Протягом майже півстоліття артистичної діяльності була провідною артисткою країнських дореволюційних і післяреволюційних українських труп і театрів. У 1922 р. була встановлена найвищим у ті роки почесним званням народної артистки УРСР.

Садовський (Тобілевич Микола Карпович, 1856—1933) — український актор, режисер, один з основоположників джовтневого українського театру.

Кривицька Леся (Олександра) Сергіївна (1899 р. народж.) — народна артистка УРСР, з 1944 р. працює у Львівському державному драматичному театрі ім. М. Заньковецької.

Домбровський Броніслав (1903 р. народж.) — актор, режисер, директор польських театрів у Львові, Катовіцах, Варшаві та Krakові.

Віспяницький Станіслав (1869—1907) — польський письменник, театральний діяч і художник. У романтично-реалістичних драмах оспіував минуле батьківщини. Найвідоміша його драма «Весілля» відтворює життя інтелігенції, засуджує так зване хлопоманство.

Кульчицька Олена Львівна (1877—1967) — українська радянська художниця, народний художник УРСР. Лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка (1967).

«ВЕСНЯНИЙ ГРІМ» ІЛЛАТОНА ВОРОНЬКА

Це внутрішня видавнича рецензія на книжку П. Воронька «Весняний грім. Поезії», К., «Радянський письменник», 1947.
Зберігся машинопис із датою «29/X 1946»: ІЛ, ф. 82, № 71.
Друкується вперше.
Подається за машинописом.

ПЕТРО КОЗЛАНЮК. «З МИNUЛИХ ДНІВ»

(Рецензія)

Це видавнича рецензія на збірку П. С. Козланюка «На переломі. Вибрані оповідання і мариси», Львів, «Вільна Україна», 1947.
Друкується вперше.

Подається за машинописом: ІЛ, ф. 82, № 70.

...чолові диверсійні загони... — обрзовані загони
партизанів, які боролися проти польських окупантів у 1922 р. на
західноукраїнських землях. Найбільш відомою була підпільна пар-
тизанска група «Червона дванадцятка» на чолі з С. О. Мельничу-
ком, І. Г. Цепком та П. М. Шереметом, що діяла на Тернопільщині
восени 1922 р.

«МУЗА, ЩО ПІКЛУЄТЬСЯ ПОЕЗІЮ»

Вперше надруковано в журн. «Перещ», 1947, № 4.

Подається за першодруком.

Масляк С. В. (1885—1960) — львівський поет і перекладач,
викладач чеської мови у Львівському університеті ім. І. Франка.

«ТЕВ'ЄМОЛОЧНИК»

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 3 грудня
1947 р.

Подається за першодруком.

Бельцер Яків (1887 р. народж.) — актор і літератор Львів-
ського єврейського музично-драматичного ансамблю. Його пеп-
сіонер, живе в Каунасі.

Шолом-Алейхем (1859—1916) — видатний єврейський
письменник. Присвоєний учителем на Україні. Літературну діяль-
ність почав у 1883 р. В своїх творах відображав життя і побут
різних верств єврейського народу. Перекладаний царським
урядом за «крамолні» твори, в кінці 1905 р. виїхав з Росії, довго
мандрівав по Європі. Останні п'ять років жив у Нью-Йорку.

Добрушанський Ісаак Мойсеєвич (1863—1953) — радянський
драматург, критик і журналіст. Для Московського державного євре-
йського театру сценічно обробив багате творів класиків єврей-
ської літератури, зокрема «Тев'є-молочника» (у співавторстві
з Ойсландером).

Ойсландер Наум Овсійович (1893—1962) — радянський
критик і літературознавець.

Гольдфаден Абрам (1840—1908) — єврейський драматург
і поет. Помер у Нью-Йорку в злідніх і самотності.

ЦИРК В ОПЕРІ

(Враження глядача)

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 9 січня 1948 р.

Подастися за першодруком у перекладі Ю. М. Скрипченка. Леонкавалло Руджеро (1858—1919) — італійський композитор, один з основоположників оперного вертму — реалістичного напрямку в італійському мистецтві в 70—90-х роках XIX ст.

«Велика дружба» — опера радянського композитора Мураті Баші Ілліча (1908—1970). Ця опера з успіхом йшла в тетрах Москви, Києва та Львова в 1947—1948 рр.

«Раймонда» — балет Олександра Костянтиновича Глаузунова (1865—1936) — російського композитора, диригента, педагога, народного артиста республіки.

«ВТЕКЛА ВІД МЕНЕ ПЕРЕПЕЛИЧКА»

Вперше рецензія надрукована в газ. «Радянська Україна» від 21 березня 1945 р.

Подастися за першодруком.

Жеромський Стефан (1864—1925) — польський письменник-реаліст, автор роману «Напровесні» (1925), п'єси «Втекла від мене перепеличка» (1925) та ін.

...М. над ларшавським Бельведером замайорів в прapor з ягеллонським орлом. — Йдеться про королівський палац, в якому перебував уряд Пілсудського, що продовжував агресивну політику династії Ягеллонів стосовно своїх східних сусідів.

«КОМУ ПОДЧИНЯЄТЬСЯ ВРЕМЯ»

в Харківському государственном русском драматическом театре

Вперше надруковано в газ. «Львівська правда» від 1 липня 1948 р.

Подастися за першодруком.

Брати Тур — колективний псевдонім Тубельського Леоніда Давидовича (1905—1961), Рижея Петра Львовича (1908 р. народж.) — російські радянські письменники.

Шейнін Лев Романович (1906—1967) — російський радянський письменник, драматург, брав участь в роботі Нюрнберзького міжнародного трибуналу.

ГАСТРОПІ КІЇВСЬКОЮ ОПЕРЕТИ

(Враження глядача)

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 11 липня 1948 р.

Подастися за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

Штраус Йоганн (1825—1899) — австрійський композитор, скрипач, диригент, «король вальсів».

Мілльокер Карл (1842—1899) — австрійський композитор, майстер класичної віденської оперети.

Стрельников Микола Михайлович (1888—1939) — російський радянський композитор, один з творців радянської оперети.

«МАРІЦА» В КИЇВСЬКОМУ ТЕАТРІ ОПЕРЕТИ

Вперше надрукована в газ. «*Czerwony sztandar*» від 27 липня 1948 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

Кальман Імре (1882—1953) — угорський композитор. Один з видатних представників так званої віденської оперети.

ЩЕ ОДИН ДОБРИЙ ТЕАТР

(Гастролі державного єврейського театру ім. Шолома-Алейхема)

Це рецензія на постановку «Мандрівні зорі» Шолома-Алейхема і «Повстання в гетто» П. Маркіша, які ставилися Державним єврейським театром ім. Шолома-Алейхема у Львові.

Вперше надруковано в газ. «*Czerwony sztandar*» від 18 серпня 1948 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

Маркіш Перец Давидович (1895—1952) — радянський письменник і драматург.

ПРЕБЫВАНИЕ ПОЛЬСКОЙ КРЕСТЬЯНСКОЙ ДЕЛЕГАЦИИ НА УКРАИНЕ

Це рецензія на однойменний фільм Української студії кінохроніки, випуск 1949 р.

Збереглися частини автографа: ІЛ, ф. 82, № 52, та машинопис: МЯГ.

Друкується вперше.

Подається за машинописом.

Мосцицкий Ігнаці (1867—1946) — польський державний діяч і вченій-хімік. Був президентом Польщі в 1926—1939 рр. Сприяв укріпленню профашистського режиму, провадив курс на створення антирадянського блоку.

...князь Радзивілл... — літовські магнати, власники великих земельних маєтків у Літві, Польщі, Білорусії, на Україні в XV — на початку ХХ ст. Займаючи високі урядові посади, Радзівіллі підтримували шляхетсько-католицьку агресію і брали безпосередню участь у загарбницьких війнах Польщі і Литви, спрямованих на поневолення російського, українського та білоруського народів.

...Миколайчуку не оставалось ничего другого, как... убраться в свою яси. — Потерпівши поразку в своїй реакційній діяльності, Миколайчик таємно втік за кордон.

Дмовський Роман (1864—1939) — організатор фашистсько-націоналістичних угруповань типу «Табір великої Польщі», перевував в опозиції до існуючого уряду пілсудчиків.

Дубковецький Ф. І., Хобта О. С., Ангеліна Н. М.—знатні люди Радянської України, які самовідданою працею добилися високих успіхів в різних ділянках сільського господарства, Герої Соціалістичної Праці. Дубковецький (1894—1960) — засновник колгоспного руху на Україні, протягом багатьох років був країним головою колгоспу. Ангеліна Паша Микитівна (1913—1952) — механізатор сільського господарства, бригадир тракторної бригади; Хобта Олена Семенівна (1882—1960) — ініціатор масового руху колгоспників за одержання високих урожаїв кукурудзи, картоплі.

Посмітний Макар Онисимович (1895—1973) — знатна людина Радянської України, голова колгоспу, двічі Герой Соціалістичної Праці.

Лисенко Трохим Денисович (1898 р. пародж.) — радянський вчений, академік АН СРСР та АН УРСР, Герой Соціалістичної Праці. Ряд теоретичних положень, висунутих Лисенком, не дістав експериментального підтвердження і широкого виробничого застосування.

«Стропництво людове», «Польське Стропництво людове» — селянська партія, Польська селянська партія, які в 1949 р. злилися в Об'єднану селянську партію (ОСП), що виявила згоду працювати під керівництвом Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП).

ОГЛЯДИ

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЮ ПРЕСІ

Вперше опубліковано в газ. «Dziennik popularny», 1936, № 10, під криptonімом *M. R.*

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Оскільки в 1933 р. були розгромлені всі прогресивні українські видання, Ярослав Галан у всіх своїх «Оглядах української преси» розглядає націоналістичні видання.

Подальші за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Український Бєскід» — буржуазно-націоналістична газета, виходила в Перемишлі в 1934—1939 рр.

Едеки — походить від *Stronnictwo narodowo-demokratyczne* (Народна демократія) — популярної назви прихильників націоналістичного напряму польської політики, спрямованої на захист інтересів папуючої верхівки. Ця крайньо реакційна політична течія мала вплив у різноманітних соціальних колах. Часто реорганізовувалася в різні партії та угруповання (*Liga polska*, *Liga narodowa*, *Związek ludowo-narodowy*, *Obóz wielkiej Polski*, *Stronnictwo narodowe*, *Obóz narodowo-radykalny*).

«Кур'єр» (*Hustrowany kurjer codzienny*) — інформаційно-політична газета, виходила в Кракові в 1910—1939 рр. Спочатку була органом Народної партії, згодом стала проурядовою. Найбільша популярна газета в Польщі 30-х років.

Грабський Владислав (1874—1938) — польський політичний діяч, економіст. Здійснював політику жорсткого національного та економічного гноблення непольського населення.

«Бунт молодих» («Bunt młodych») — орган так званої незалежної молодої інтелігенції, виходив у Варшаві в 1934—1939 рр., а 1937 р. під назвою «Polityka».

«Українська нива» — буржуазно-націоналістична газета, виходила з 1926 р. спочатку у Варшаві, потім у Луцьку.

Певний Петро — хорунжий у Петлюри, редактор «Української ниви».

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1936, № 67, без підпису.

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Українські вісті» — профашистська щоденна газета, орган «Фронту народної єдності». Виходила у Львові в 1935—1939 рр. під редакцією Д. Паліїва.

Паладин — в середні віки лицар з почату короля або іншого феодального правителя. Тут у значенні «вірний лицар».

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 27, без підпису.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Кедрин Іван (1896 р. народж.) — псевдонім націоналістичного публіциста Івана Рудницького. У 1920—1921 рр. член редакції реакційного часопису «Воля», що виходив у Відні. З 1922 р. редактор «Діла».

...порівняннях з воєнних союзників Гітлера з... над Полтвою... — українських фашистів у Львові. Полтва — річка у Львові.

Хомишіп Григорій — станіславський єпископ, уніатський діяч, близький до Шептицького, засновник націоналістично-клерикальних видань «Нова зоря», «Правда».

Історіософія — філософія історії, вживався для визначення деяких немарксистських соціально-філософських теорій.

«Рідна школа» — громадська культурно-освітня організація, що діяла в Галичині і на Волині до 1939 р. Заснована у Львові 1881 р. під назвою «Руське товариство педагогічне». У 1912—1926 рр. мала назву «Українське педагогічне товариство», а з 1926 р.—«Рідна школа». Товариство виступало проти переслідувань української школи з боку влади польської Польщі, організовувало приватні школи та гімназії, курси для неписьменних, видавало освітню літературу. Часто називало буржуазно-націоналістичного впливу.

Цолевич Володимир (1891 р. народж.) — український політичний діяч націоналістичного напряму, головний секретар УНДО. З 1930 р. головний редактор націоналістичної газети «Свобода».

Акіба Бен Йозеф (блізько 50—132) — єврейський філософ, коментатор Біблії, учасник повстання проти римлян.
«Новий час» — ілюстрований господарсько-політичний часопис, виходив у Львові в 1923—1939 рр.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЮ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 43, без підпису. Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

...річицю проголошення незалежності української держави... 22 січня 1918 р. була проголошена буржуазна УНР.

УНР (Українська народна республіка) — офіційна назва держави на чолі з контрреволюційною буржуазно-націоналістичною Центральною радою.

Варшавський український науковий інститут.— Інститут націоналістично-клерикального напряму був створений у Варшаві в 1930 р. при міністерстві віросповідань та освіти.

...група українських бебеків... — українські фашисти, прихильники табору Пілсудського (ББВР).

«Товариство народної школи» — освітня організація, створена в Галичині в 1891 р., закладала, утримувала початкові, середні та професійні школи, вчителські семінарії, організовувала бібліотеки і курси для неписьменних, гуртки художньої самодіяльності. Перебувала під впливом націоналістичної ідеології.

«Народний дім ТНШ» — приміщення, де знаходилося «Товариство народної школи».

Децікевич Владислав (1865 р. народж.) — буржуазний громадсько-політичний діяч. У 1923—1925 рр. був головою товариства «Кураторія українських вищих шкіл у Львові», яке виступало проти полонізації українських шкіл.

Паuperizacija (від лат. pauper — бідник) — масове зуточнення населення.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЮ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 52, без підпису. Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Тугут Станіслав (1873—1941) — польський реакційний політичний діяч. Разом зі Станіславом Грабським сприяв ополячуванню непольського населення.

Пеленський Зіновій — український буржуазно-націоналістичний діяч.

ПДЗ — польська державна залізниця.

«Голос» — націоналістична газета. Виходила у Львові в 1937—1939 рр.

Готентоти — первісне населення південної Африки.

...на процесі Бараїовського... — Йдеться про судово-вий процес над Бараїовським Романом, що відбувся 1933 р., за терористичний напад на Городоцьку пошту. Виявилося, що цей український націоналіст був агентом польської розвідки.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОУ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 61, без підпису. Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Луґ» — українське молодіжне спортивно-пожежне товариство, існувало в 1925—1939 рр., перебувало під впливом буржуазних націоналістів.

Шекчик-Доників Петро (1889 р. народж.) — український реакційний політичний діяч, голова української громади в с. Жаб'є (тепер с. Верховина, Івано-Франківської обл.). Був послом до сейму.

«Сільський господар» — сільськогосподарське коопераційне країсове товариство, засноване 1898 р. у Львові, об'єднувало куркульську верхівку села. З 1928 р. видавало разом з подібними країзовими об'єднанням «Маслосоюз» двотижневий ілюстрований журнал «Сільський господар». Ці видання, як і аналогічні тодішні видання численних товариств на Західній Україні — «Рідна школа», «Народна освіта», «Ревізійний союз» та інші, перебувало в руках націоналістів.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОУ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 60, без підпису. Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Гаката (від прізвищ Hansenmann, Kannenmann, Tiedemann) — антипольський союз німецьких націоналістів, заснований у 1894 р. в Познанській провінції.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОУ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 81, без підпису. Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Коц Адам (1891—1969) — санацийний політик, полковник, діяч ББВР, посол до сейму, з 1938 р. сенатор. У 1938—1939 рр. очолював рільничий банк. У 1939 р. емігрував з Польщі.

Чапіський Казімір (1882—1941) — польський політичний діяч, публіцист, співпрацював з органами соціалістичної партії — «Robotnik», «Narzód». З 1919 р. посол до сейму від ПІІС.

Бек Юзеф (1894—1944) — польський саноційний політик. З 1926 р. міністр оборони, з 1930 р. віце-прем'єр, у 1932—1939 рр. міністр зовнішніх справ. Постійно проводив антикомуністичну, антирадянську політику.

«ПЕРШИЙ ДЕБЮТ»

Естрадна п'еса для двох

Вперше надрукована в журн. «Перець», 1972, № 14.

Подається за автографом: МЯГ. Автограф на 11 сторінках, на першій — псевдонім письменника К. К. Журавльов. Написана у 1944 р. Дата написання встановлена на підставі трофеїного бланкового паперу з різними позначками на звороті.

Ім'я епізодичного персонажа (П'єр) і артисток (Агнеса Фернанд, Рене Тібо) — вигадані.

Переліт через Атлантичний океан... — Вперше відбувся в 1927 р.

ГАЗЕТНІ РЕПОРТАЖІ

РОБІТНИКИ ВІТАЮТЬ ВІДОЗВУ ТИМЧАСОВОГО УПРАВЛІННЯ м. ЛЬВОВА

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 6 жовтня 1939 р.

Подається за першодруком.

НАРОДНИЙ ІНТЕЛІГЕНТ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 12 жовтня 1939 р.

Подається за першодруком.

АГІТАТОРИ ЗА РОБОТОЮ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 19 жовтня 1939 р.

Подається за першодруком.

МОЛОДЬ В ПЕРШИХ РЯДАХ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 21 жовтня 1939 р.

Подається за першодруком.

ВЕЛИКИЙ ДЕНЬ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 23 жовтня 1939 р.

Подається за першодруком.

ПОЧИНАЄТЬСЯ СПРАВЖНЕ ЖИТТЯ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 25 жовтня 1939 р.

Подається за першодруком.

**В СІМ'І ЩАСЛИВОГО
РАДЯНСЬКОГО НАРОДУ**

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 5 листопада 1939 р.

Подається за першодруком.

ВІЧНО ЖИТИМУТЬ В СЕРЦЯХ НАРОДУ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 18 листопада 1939 р.

Подається за першодруком.

Мотиви цієї документальної зарисовки повторюються в оповіданні «Померлі борються» (1935), нарисі «Знайдене щастя» (1940).

ВІДРОДЖЕНІ ЛЮДИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 5 грудня 1939 р.

Подається за першодруком.

У ФАБКОМІ КРАЩІ РОВІТНИКИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 10 грудня 1939 р.

Подається за першодруком.

ЗАСТУПНИК ДИРЕКТОРА ЗАВОДУ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 14 грудня 1939 р.

Подається за першодруком.

ТВОРЧЕ ПІДНЕСЕННЯ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 16 грудня 1939 р.

Подається за першодруком.

УДАРНА РОБОТА

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 11 лютого 1940 р.

Подається за першодруком.

**ЗУСТРІЧ КАНДИДАТА В ДЕПУТАТИ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ СРСР З ВИБОРЦЯМИ**

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 27 лютого 1940 р.

Подається за першодруком.

ВІЗВОЛЕНІ ДІТИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 14 лютого 1940 р.

Подається за першодруком.

ВІРНА ДОЧКА НАРОДУ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 29 лютого 1940 р.

Подається за першодруком.

УДАРНИЦЯ МАРІЯ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 8 березня 1940 р.

Подається за першодруком.

СВЯТО НАРОДУ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 25 березня 1940 р.

Подається за першодруком.

МОЛОДІ ЕНТУЗІАСТИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 2 квітня 1940 р.

Подається за першодруком.

РОВІТНИКИ-ВИНАХІДНИКИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 5 квітня 1940 р.

Подається за першодруком.

РАДЯНСЬКИЙ ІНЖЕНЕР

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 27 квітня 1940 р.

Подається за першодруком.

ПОУЗД У ЧЕРГОВОМУ РЕЙСІ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 5 травня 1940 р.

Подається за першодруком.

ДЕ ВУДУВАТИ ВУГІЛЬНІ ШАХТИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 21 травня 1940 р.

Подастися за першодруком.

У СОНЯЧНИЙ КРАЙ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 29 травня 1940 р. під псевдонімом Г. Ярославенко.

Подастися за першодруком.

ВИЗВОЛЕНА МОЛОДЬ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 29 травня 1940 р.

Подастися за першодруком.

ВИПУСКНИКИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 17 червня 1940 р.

Подастися за першодруком.

МОЛОДІ РАДЯНСЬКІ УЧИТЕЛІ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 23 червня 1940 р.

Подастися за першодруком.

Смолінський Сергій Михайлович (1884—1950) — в той час декан філологічного факультету Львівського педагогічного інституту, в останні роки завідувач кафедрою педагогіки у Львівському державному університеті ім. І. Франка.

У МУЗЕЇ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 31 жовтня 1940 р.

Подастися за першодруком.

Фрузє Михайло Васильович (1885—1925) — видатний діяч Комуністичної партії і Радянської держави, професіональний революціонер, військовий діяч.

ЛЕВ МАКСИМОВИЧ КУШКО

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 13 листопада 1940 р.

Подастися за першодруком.

Написаний у зв'язку з висуненням Кушка кандидатом в депутати обласної Ради депутатів трудящих.

Кушко Лев Максимович (1904 р. народж.) — геолог, у роки Великої Вітчизняної війни працював інженером по будівництву мостів і шляхів в тилу Радянської Армії.

•НЕ ВЕРСТОВІ, А ВОЛЬНІ, ШИРОКІ...»

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 26 січня 1941 р.

Подається за першодруком.

Для назви твору Я. Галан використав слова із відомого вірша Т. Г. Шевченка «Ісаїя. Глава 35».

Твардовський — в 1925—1944 рр. був фактичним архієпископом римсько-католицьких церков в Західній Україні, провадив реакційну політику, спрямовану на покатоличення українського населення.

Містки — село Городоцького р-ну на Львівщині.

...на оброшинській дорозі... — в станції Оброшино в селі Ставчани.

ПРОМОВИ, ВИСТУПИ, ЗВЕРНЕННЯ

КІЛЬКА СЛІВ ЧИТАЧЕВІ

Вперше надруковано як передмову до науково-суспільного тижневика «Освіта», 1930, № 1.

Подається за першодруком.

Я. Галан був редактором і видавцем першого номера журналу. Часопис видавався як легальний теоретико-марксистський орган ЦК КПЗУ. Після третього номера був заборонений польською поліцією.

ЗВЕРНЕННЯ

Вперше надруковано в суспільно-політичній одноднівці «Горизонти» («Horizonty»), Перемишль, 24 вересня 1935 р., с. 1. Вийшло кілька номерів під цією назвою під керівництвом КПЗУ.

Подається в перекладі Б. К. Дудкевича: ІЛ, ф. 82, № 347.

ПРОМОВА НА АНТИФАШИСТСЬКОМУ КОНГРЕСІ ДІЯЧІВ КУЛЬТУРИ У ЛЬВОВІ

(16 травня 1936 р.)

Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1977, № 7.

Подається за першодруком.

Антифашистський конгрес діячів культури відбувся у Львові 16—17 травня 1936 р. за ініціативою комуністів. У ньому взяли участь представники прогресивної інтелігенції Польщі, Західної України й Західної Білорусії, зокрема українські революційні письменники Я. Галан, О. Гаврилюк, С. Тудор та інші. Конгрес закликав інтелігенцію до боротьби проти фашизму, проти національного гноблення населення Західної України й Західної Білорусії.

Мосенда, Олена Теліга, Ольжич — буржуазно-націоналістичні письменники, які друкувались на сторінках націоналістичного профашистського журн. «Вісник» у Львові. У 1939 р.

смігрували за кордон, де продовжували зводити наклепницькі вигадки проти Радянського Союзу, проти української радянської культури й мистецтва.

ПРОТЕСТ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ПІСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано в інформаційному двотижневику «Наш голос», 1935, № 4, що виходив у 1934—1935 рр. як неофіційний орган ЦК КПЗУ.

Подастися за першодруком.

Протест підписали письменники, серед яких імена Я. Галапа, С. Тудора, що були співавторами цього документа.

Укрбюро в Лондоні і Женеві та УПБ (Українське пресове бюро) — українська націоналістична преса, що працювала на іноземні розвідки і видавалась на їх кошти.

«Всесукарінський національний конгрес» — контрреволюційне об'єднання українських буржуазних націоналістів, які знайшли притулок в капіталістичких країнах. Раз у п'ять-шість років тому й тепер на своїх «конгресах» галасують про необхідність посилення ідеологічних диверсій проти Країни Рад і комунізму.

«Католицька акція» — масова організація світських католиків, керована католицьким духовенством. Створена в кінці XIX ст. за часів папи Льва XIII з метою протидії революційному рухові трудящих. Під XI всіляко заохочував цю організацію в панській Польщі як одне в укріплення антикомуністичного фронту.

«Товариство українських письменників і журналістів ім. І. Франка» — об'єднувало українських буржуазних письменників і журналістів націоналістичного і фашистського напрямів. В останніх десятиріччя (1929—1939 рр.) пагорджувало письменників, які в своїх творах одверто проповідували фашистські ідеї та ненависть до Країни Рад. Його антинародну, ворожу діяльність викривали письменники з об'єднання українських пролетарських літераторів «Горно» й журнал «Вікна». Причинило своє існування в 1939 р.

...«аполітичність», лібералізм... «новошляхівство»... — Останній термін походить від назви літературно-мистецького і громадського журналу прогресивного напряму «Нові шляхи», що виходив у Львові в 1929—1932 рр. Показуючи успіхи соціалістичного будівництва на Радянській Україні, журнал «Нові шляхи» часом ліберально ставився до деяких літераторів націоналістичного табору, які з певною метою намагалися загравати з прорадянськими організаціями. Таке співробітництво журналу з «спадицьким табором» гостро критикували революційні письменники, а його політику назвали «новошляхівством».

ВИСТУП НА ЗВОРАХ ЛЬВІВСЬКИХ ПІСЬМЕННИКІВ, ПРИСВЯЧЕНИХ ПЕРШІЙ РІЧНИЦІ ВОЗЗ'ЄДНАННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНИ З РАДЯНСЬКОЮ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 6 вересня 1940 р.

Подастися за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

ДО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Звернення надруковано весною 1943 р.

Зберігається в МІАГ.

Подається за цим текстом.

ЗА ВІЛЬНУ, ВОЗЗ'ЄДНАНУ РАДЯНСЬКУ УКРАЇНУ!

Звернення надруковано 1943 р.

Зберігається в МІАГ.

Подається за цим текстом.

Б о г у и Іван (пом. 1684 р.) — український полководець. Брав участь у народно-визвольній війні проти польсько-шляхетських загарбників. Роастріяний польсько-шляхетськими загарбниками в Новгороді-Сіверському.

Н а л и в а й к о Северин (пом. 1597 р.) — керівник селянсько-козацького повстання 1594—1598 рр. проти польських і українських феодалів. Виданий козацькою старшиною, після страшних тортур був страчений у Варшаві.

УКРАЇНЦІ!

Звернення написано в березні 1943 р. Й кілька разів виголошено автором перед мікрофоном радіостанції «Радянська Україна». Тоді ж випущено окремою листівкою.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, арк. 59.

ПОЛЯКИ! УКРАЇНЦІ!

Звернення написано в квітні 1943 р., випущено окремою листівкою й кілька разів передано в авторському читанні радіостанцію «Радянська Україна».

Друкується вперше.

Вперше подається за друкованою листівкою, виданою ЦК КП(б)У в 1943 р., що зберігається в особистому архіві члена-кореспондента АН УРСР, доктора історичних наук Ф. П. Шевченка.

ДО УКРАЇНЦІВ ГАЛИЦЬКОЮ ЗЕМЛІ

Звернення написано в травні 1943 р., передано радіостанцією «Радянська Україна» 4 і 6 червня 1943 р., випущено окремою листівкою.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 169, арк. 76—78.

М о л од ч и й Олександр Ігнатович (1920 р. народж.) — генерал-лейтенант авіації двічі Герой Радянського Союзу. В роки Великої Вітчизняної війни здійснив 311 бойових вильотів.

УКРАЇНА КЛИЧЕ ТЕБЕ ДО БОЮ!

Звернення написано в червні 1943 р., випущено окремою листівкою, кілька разів передано радіостанцією «Радянська Україна» в авторському читанні.

Подається за друкованою листівкою: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 219, арк. 12.

ПОВЕРТАЙТЕСЯ ДО МИРНОЇ ПРАЦІ, ЗНИЩУЙТЕ ПРОДАЖНИХ АГЕНТІВ ГІТЛЕРА — БАНДЕРІВЦІВ!

Звернення надруковано в газетах «За соціалістичну перебудову» (орган Сокальського РК КП(б)У Львівської обл.) від 15 січня 1945 р. та «Вільній Україні» від 2 лютого 1945 р.

Серед 20 підписів імена академіків АН УРСР В. Щурата, М. Возняка, Ф. Колесся, а також Я. Галана.

Текстуальна близькість «Звернення» зі сторінками памфлетів Я. Галана «Ліквідація», «Чому немає ймення» (див. другий том цього видання) дають підставу вважати, що безпосереднім учасником його створення був Я. Галан.

Зберігся автограф: ПАЛО, ф. 1, оп. 3, спр. 5, арк. 31—35.

Подається за текстом газ. «Вільна Україна».

ПРАВО НА ГОРДІСТЬ

Промова Я. Галана на обласній параді інтелігенції м. Львова 30 листопада 1944 р. вперше надрукована в газетах «Вільна Україна» від 3 грудня, «Czerwony sztandar» від 5 грудня 1944 р. та в збірнику «Обласна парада інтелігенції Львівської області 30 листопада 1944 року», Львів, 1945, стор. 51—54.

Зберігся автограф стенограми: ПАЛО, ф. 3, оп. 3, од. вб. 22.

Подається за текстом названого збірника.

Острозький Тадеуш (1881—1941) — польський лікар, разом з іншими вченими (польськими, українськими, єврейськими, всього майже 30 осіб) був закатований 4 липня 1941 р. у Львові.

Руфф, Ренцький — польські вчені, замордовані фашистами у Львові 4 липня 1941 р. в числі 30 інших викладачів львівських вузів.

Мальро Андре (1901 р. народж.) — французький письменник і політичний діяч. Виступаючи на захист культури проти фашизму в 30-х роках, він не сприйняв філософії марксизму, ідеології комуністів, в яких співробітничав. У 1935 р. написав повість «Роки презирства» про мужність в'язнів гітлерівських тюрем. Пізніше відійшов від революційного гуманізму.

ПРОМОВА НА ОБЛАСНІЙ НАРАДІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

(вересень 1946 р.)

Стислий виклад промови Я. Галана був надрукований в газ. «Вільна Україна» від 15 вересня 1946 р.

Збереглася стенограма: ПАЛО, ф. 3, оп. 3, спр. 174, арк. 48—54.

Подається за стенограмою.

Грушевський М. С. (1866—1934) — український буржуазний історик, один з ідеологів буржуазної націоналістичної контреволюції на Україні.

ЮНРРА (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) — Адміністрація допомоги і відбудови при Об'єднаних Націях, існувала в 1943—1947 рр. Фонди ЮНРРА складалися з внесків держав-членів, територія яких не зачала ворожої окупації в роки другої світової війни. Реакційні кола в США і в керівництві ЮНРРА намагалися використати допомогу ЮНРРА як знаряддя тиску на політику країн, яким падавалась допомога. Це і привело до ліквідації ЮНРРА.

ПРОМОВА НА НАРАДІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

(12 червня 1947 р.)

Друкується вперше.

Збереглася стенограма виступу: ПАЛО, ф. 3, оп. 3, спр. 243, с. 28—30, однак не всі місця вдалося відчитати.

Подастися за стенограмою.

Ця стаття... — Йдеться про ідейно нечітку статтю доцента Львівського університету В. Т. Горбатюка (1912—1953) про «криваві події» у квітневі дні 1938 р. у Львові.

«Католицький союз» — «Український католицький союз», в якому крайня католицька клерикальна реакція поєднувалась з українським націоналізмом і фашизмом. Існувала з 1930 до 1939 р. під покровом митрополита А. Шептицького. Основне завдання «Католицького союзу» — боротьба з впливом ідей комунізму.

Сахман, Вербовий, Довганик, Олексюк, Макаруха, Кожап — члени КПЗУ, учасники революційного руху на Львівщині.

ПРОМОВА НА НАРАДІ АКТИВУ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ м. ЛЬВОВА

(24 липня 1947 р.)

Друкується вперше.

Збереглася стенограма виступу: МЯГ.

Подастися за стенограмою.

Мануйльський Дмитро Захарович (1883—1959) — радянський партійний і державний діяч, учасник міжнародного комуністичного і робітничого руху. Академік АН УРСР. Виступав на цій нараді з доповіддю «Боротьба проти українського націоналізму».

Степанів Олена Іванівна (1893—1963) — старший науковий співробітник Львівського відділення Інституту економіки АН УРСР (до 1947 р.). Свого часу перебувала під впливом молодіжних націоналістичних організацій.

«Червона калина» — українська кооперативно-видавнича націоналістична спілка, існувала у Львові в 20—30-х роках, видавала літературу, словник наклепів на Радянський Союз, а також календарі, путівники тощо.

Крип'якевич Іван Петрович (1886—1967) — український радянський вчений, академік АН УРСР (з 1958 р.), директор Інституту супільних наук АН УРСР у 1953—1962 рр.

Барвінський Віктор Олександрович (1888—1963) — український радянський композитор, був директором Львівської консерваторії ім. М. Лисенка в 1944—1947 рр.

ПРОМОВА НА VI СЕСІЮ ЛЬВІВСЬКОУ МІСЬКРАДИ ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ

(18 січня 1949 р.).

Вперше надруковано в скороченому вигляді у газ. «Вільна Україна» від 23 жовтня 1974 р.

Збереглися стенограма виступу: ЛОДА, ф. 80, оп. 1, спр. 2, стор. 61—65.

Подається за першодруком.

ІВАНОВІ ДЕМ'ЯНОВИЧУ РУБЧАКУ — 75 РОКІВ

Промова виголошена в перших числах березня 1949 р. з нагоди 75-х років І. Д. Рубчака.

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

Рубчак Іван Дем'янович (1874—1952) — український радянський актор, заслужений артист УРСР.

Бадеї Казімір (1846—1909) — австрійський реакційний діяч, великий польський поміщик. Був намісником Галичини в 1888—1895 рр., жорстоко придушив виступи трудящих Галичини під час парламентських виборів 1897 р., які увійшли в історію під назвою «бадеївських».

Потоцькі — польські магнати, власники великих маєтків на Україні. Займали великі посади у Польщі XVII—XVIII ст. Нощадно придушували національно-визвольні рухи на західноукраїнських землях.

НА ЗАХИСТ МИРУ

Виступ відбувся 8 червня 1949 р. на 25-тичному мітингу членів профспілок м. Львова і області з нагоди одержання листа від шотландських трудящих до народу України.

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 10 червня 1949 р.

Збереглися тези виступу: ІЛ, ф. 82, № 317.

Подається за першодруком.

ПРОМОВА НА НАРАДІ КОЛИШНІХ ЧЛЕНІВ КПЗУ

(серпень 1947 р.)

Друкується вперше.

Виступ відбувся у Львівському державному історичному музеї панорадою святкування 30-річчя Великого Жовтня.

Стенограма промови зберігається в сімейному архіві Б. К. Дудикевича, машинописна копія в МЯГ.

Подастися за стенограмою промови.

«Бдість» («Einheit») — масова робітнича політична організація, в якій керівну роль відігравали австрійські комуністи. Організовували робітничі страйки, демонстрації та маніфестації в 20-х роках.

ДОПС (Ділове об'єднання прогресивних студентів) — організація міжпародного характеру радикально настроєних студентів. Її центри існували у Відні, Празі, Варшаві та Львові. Мали гуртки, де вивчали твори Маркса, Леніна, революційну літературу.

В партію я ввійшов в час розпаду боротьби між КРПП і Комуністичною партією Східної Галичини. — Йдеться про критичне ставлення ЦК КПЗУ до лівацьких помилок деяких членів ЦК Комуністичної робітничої партії Польщі, окрема в національному та аграрному питаннях.

Михаель Григорій Іванович (1897—1933) — один з активних діячів революційного руху на Західній Україні, секретар ЦК КПЗУ.

«Трибуна роботніча» («Trybuna robotnicza») — прогресивна газета, що перебувала під впливом КПЗУ. Видавалась у Львові в 1922—1937 рр. (перший номер вийшов українською мовою), викривала фашизм та врадницьку діяльність українських буржуазних націоналістів.

«Життя» («Życie») — прогресивна організація студентства з наявністю в ній лівого та правого крила. Члени лівого крила обстоювали революційний шлях розвитку суспільства, вивчали та популяризували твори класиків марксизму-ленінізму.

Шіллер Леопольд (1887—1954) — польський режисер, друг Я. Галана. Після візволення Польщі очолював театр Войська Польського та Польський державний театр.

Третяков Сергій Михайлович (1892—1939) — російський радянський письменник, драматург. Особливу популярність мала його антипершілістична п'єса «Кричи, Китаю!» (1932).

«Швейк» («Пригоди бравого вояки Швейка в світовій війні», 1921—1924) — гостросатиричний роман про буржуазний світ та імперіалістичну війну чеського письменника Ярослава Гашека (1883—1923).

Весною 1932 року прогресивна ітелігенція підписала революційну відозву... — Йдеться про звернення львівської прогресивної ітелігенції до робітників, селян та трудової ітелігенції Західної України із закликом боротися проти нової імперіалістичної війни. Серед 55 підписів ім'я Я. Галана. (Див.: Революційна діяльність західноукраїнських революційних письменників, с. 62—64).

Кравчук — український буржуазний націоналіст і фашист, виступав у «Вікнах» під псевдонімом К. Яран.

Тишук Іван Никанорович (1908—1944) — учасник революційного руху на Західній Україні. В 1934—1936 рр. працював в апараті ЦК КПЗУ, секретарем ЦК КПЗУ. Учасник партизанської боротьби. Ученъ Я. Галана в Луцькій гімназії.

Нашковський Марян (1912 р. народж.) — активний діяч КПЗУ, кілька разів був ув'язнений. В роки Великої Вітчизняної вій-

ни — діяч Союзу польських патріотів, один з організаторів польської дивізії ім. Т. Костюшко. Після війни був на дипломатичній роботі, послом у СРСР (1947—1950), в 1952 р. заступник міністра закордонних справ у ПНР. Автор спогадів «Неспокійні дні» (1958) та «Літа випробувань» (1965).

Домбровський Броніслав (1903 р. народж.) — польський автор, режисер, директор і художній керівник Краківського театру ім. Ю. Словацького. Член ПОРП.

ППС (Польська соціалістична партія) — партія реформістського напряму в польському робітничому русі, заснована 1893 р. У 1906 р. відбується розкол її на ППС-лівицю та ППС-правицю. Остання підтримувала фашистський уряд Пілсудського.

Щирек Ян — діяч лівого крила ППС. Помер у Варшаві в 40-х роках.

Марковський Владислав — польський прогресивний діяч, був членом Організаційного комітету по підготовці Конгресу працівників культури у Львові 1936 р.

Сабат Андрій (1889—1954) — викладач української мови в Перемишлі, прогресивний громадський діяч.

Волощаки — Андрій Васильович — український радянський поет, його дружина Ісидора Сидорівна, в минулому вчителька.

Броневський Владислав (1897—1962) — видатний польський поет і громадський діяч, автор численних збірок поезій, пройнятих пафосом революційної боротьби й утвердження ідей соціалізму, багатьох літературно-критичних праць, в яких відстоюєвав принципи пролетарської партійності і правдивості мистецтва. В 1925 р. видав з Р. Станде й В. Вандурським революційний поетичний бюллетень «Три залпі». Соратник західноукраїнських революційних письменників. Разом з С. Тудором і Я. Галаном був найактивнішим організатором Антифашистського конгресу працівників культури у Львові в 1936 р., де виступив з доповіддо.

Ржимовський Вінценті (1883—1950) — польський політичний діяч, літературний критик, публіцист. Був редактором і співпрацівником багатьох прогресивних часописів, зокрема «Prawydy», «Kurjera rogalnego», «Dziennika popularnego», «Eroki» та ін. Обирався членом польської Академії наук в 1933—1937 рр., був співорганізатором і учасником Конгресу працівників культури в 1936 р.

У 1945—1947 рр. міністр закордонних справ, з 1947 — посол сейму Польщі.

Зегадлович Еміль (1888—1941) — відомий польський письменник і громадський діяч, антифашист. На Антифашистському Конгресі працівників культури у Львові в 1936 р. виступив з полум'явою промовою, в якій піддав глибокому аналізові «забріханий боговітчизняний світ капіталу» й протиставив йому переможний світ соціалізму — Радянському Союзу, зазначив, що майбутнє належить соціалізму, комунізму. Активно боровся проти буржуазного ладу в Польщі; в 1940 р. на основі дійсних фактів створив реалістичну драму «Картковий будиночок», в якій осудив фашистський режим у Польщі. Загинув у фашистському концтаборі поблизу м. Сосновця (Катовіцьке воєводство).

Ковалська Анна (1903—1969) — польська письменниця і громадсько-політичний діяч.

Гурська Галина — польська революційна письменниця, активна учасниця комуністичного підпілля в Польщі у 20—30-х роках, близька соратниця західноукраїнських революційних письменників; разом з Я. Галаном була членом організаційного комітету Антифашистського конгресу працівників культури у Львові в 1936 р. Розстріяна німецькими фашистами в 1942 р.

Дембінський Генрік (1908—1941) — польський публіцист і громадський діяч Західної Білорусії, видавав прогресивну польську газету «Попросту» («Poprostu», Вільно, 1935—1939), активний учасник Антифашистського конгресу працівників культури у Львові в 1936 р., де виступив з головною доповіддю «Культура, війна і фашизм». Загинув від рук німецьких фашистів у перші дні Великої Вітчизняної війни.

Кручковський Леон (1900—1962) — польський революційний письменник і громадський діяч, основоположник літератури соціалістичного реалізму в Польщі, засновник польського соціалістичного театру, лауреат Міжнародної Ленінської премії «За зміцнення миру між народами» (1953).

Чухновський Маріан (1909 р. народж.) — польський поет і повістяр.

«Наші достиження» — журнал, де публікувались художньо-документальні нариси. Виходив у Москві в 1929—1937 рр. Засновником і редактором його був М. Гор'кий.

АВТОБІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

Ярослав Галан не написав жодної автобіографії для публікації. Тим більше значення мають для дослідників його автобіографії, написані для службового користування, що збагачують відомості про життя і творчість письменника.

АВТОБІОГРАФІЯ (єв 1926 р.)

Вперше надруковано українською мовою в журн. «Радянське літературознавство», 1977, № 7, у перекладі В. Т. Матердей.

Автограф знаходиться в архіві Краківського університету. Збереглася фотокопія: ІЛ, ф. 75, № 387, арк. 98.

Подастися за першодруком.

Сама рання з усіх виявлених автобіографій письменника написана 23 листопада 1926 р. у зв'язку з переведенням на навчання в Віденського до Краківського університету.

Московофільство — суспільно-політична течія, що виникла в середині XIX ст. серед галицької інтелігенції, орієнтувалася на політику російського царизму.

Талергоф — місцевість на території Австро-Угорщини, де був розташований табір для інтернованих московофілів під час першої імперіалістичної війни (1914—1918 рр.).

АВТОБІОГРАФІЯ
(від 1928 р.)

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 35—36.

Автобіографія під ім'ям «Cveticulum vitae» була написана на початку грудня 1928 р. у зв'язку з в掌щтуванням на посаду вчителя в Луцькій українській приватній гімназії.

Зберігся рукопис польською мовою: ВОДА, ф. 38, оп. 1, од. № 631, арк. 2.

Подається за першодруком.

АВТОБІОГРАФІЯ
(від 8 травня 1941 р.)

Друкується вперше.

Зберігся рукопис: МЯГ.

Подається за автографом.

...почав працювати в органі Львівського обкому КП(б)У...— Я. Галан працював літпрацівником у газеті «Вільна Україна» з вересня 1939 по січень 1941 р.

...поставлено у Львові мою п'есу...— першу п'есу Я. Галана «Дон-Кіхот із Еттенгайма» (1925—1927) в українському театрі І. Стадника в лютому 1928 р.

АВТОБІОГРАФІЯ
(від 28 травня 1949 р.)

Друкується вперше.

Подається за автографом.

Написана при вступі кандидатом у члени ВКП(б) 1949 р. Автобіографія, як і вся особова справа Галана-комуніста, зберігається в МЯГ.

...виїхав до тестів на Гуцульщину...— у Нижній Березів Яблунівського р-ну на Івано-Франківщині.

Цивінський Станіслав (1887—1941) — історик польської літератури, публіцист. За негативні висловлювання про Пілсудського застав угисків.

...було звільнено з тюрми й на 1½ року віддано під нагляд поліції...— Тільки 4 березня 1939 р. призначено слідство «в кримінальній справі Я. Галана і товаришів» та скасовано поліцейський нагляд за ним (див.: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 217—218).

ЛИСТИ

У цьому томі подаються листи, які мають суспільно-політичне і пізнавальне значення, містять цікаві біографічні відомості, характеризують оточення письменника.

Листування Я. Галана (1920—1949 рр.) охоплює широке коло адресатів. Серед них були щирі друзі письменника, колеги по перу, відповідальні працівники видавництв та редакцій, державних установ.

Епістолярна спадщина письменника публікувалася мало. З найважливіших публікацій слід назвати такі: 7 листів до Міжнародного бюро революційних письменників («Исторический архив», 1961, № 4, АН ССР); 5 найдавніших за часом листів з Італії до своїх рідних і друзів (36. Ярослав Галан. Спогади про письменника. Львів, «Каменяр», 1965); 6 за 1934 р. до дружини, до поета А. Волошака та інших (36. Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників. Львів, «Каменяр», 1959); 13 інших листів («Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 62—68).

Листи друкуються за автографами або першодруками. Розміщені вони у хронологічному порядку. Дати подаються в авторській позиції на тому місці, де вони стоять в оригіналі, редакції на дату — зліва.

Авторські скорочення розкриваються у квадратних дужках.

1. ДО С. І. ПАШКЕВИЧА

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

Пашкевич Святослав Іванович (1902—1967) — приятель Я. Галана по гімназії в Ростові-на-Дону. У 20-ті роки Пашкевич проживав у Львові, а останні роки у м. Нестерово, Львівської обл., працював експедитором на Нестеровському склозаводі «Райдуга».

«Антологія» — автор має на увазі будь-яку хрестоматію російської літератури.

«Ставропігія» (Ставропігійське братство) — релігійно-національна організація українських міщан у Галичині, заснована у Львові в XV ст. Братство мало школи, сприяло книгодрукуванню та розвиткові культури. Воно вело боротьбу проти національно-релігійного гніту в боку польської шляхти та уніатів. У 1708 р. клерикали схилили братство до унії з римсько-католицькою церквою. Автор листа має на увазі будинок «Ставропігії», в якому знаходилася російська книгарня.

2. ДО ДРУГА В ПЕРЕМИШЛЬ

Вперше надруковано: Ярослав Галан. Спогади про письменника. Львів, «Каменяр», 1965, с. 59. Листи № 2, 3 написані польською мовою, решта — українською.

Подається за автографом у перекладі Я. Х. Цегельника: МЯГ.

Весною у 1923—1925 рр. Я. Галан тричі подорожував по Італії. Там він вивчав, за його словами, фашизм «в натурі». Свої враження про подорож письменник виклав у шести листах в різних містах Італії.

Особа адресата у цих листах не встановлена.

Мігратаге — назва замка біля Середземного моря під Трієстом.

3. ДО ДРУГА В ПЕРЕМИШЛЬ

Вперше надруковано: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 59.

Подається за автографом у перекладі Я. Х. Цегельника: МЯГ.

4. ДО І. О. ГАЛАНА

Вперше надруковано: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 60.

Подається за автографом: МЯГ.

Г а л а н Іван Олександрович (Янко) (1898—1937) — у той час навчався у Львівському підпільному українському університеті. Пізніше працював адміністратором у редакціях журна «Вікна» та газ. «Сель-роб». Брав участь у революційному русі.

С т а р а ю с я о г о р о ж а н с т в о... — Щоб менше платити за навчання й квартиру, деякі іноземні студенти приймали австрійське громадянство. Галан через відсутність потрібних на це коштів не зміг цього здійснити.

К б — австрійські крони.

5. ДО І. О. ГАЛАНА

Вперше надруковано: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 60.

Подається за автографом: МЯГ.

К о м а р и ць к и й Мирон Володимирович (1904—1964) — доктор філософії, родом з Перемишля. Разом з Галаном учився у Віденському університеті.

Т р е з ь о — собака Я. Галана.

6. ДО М. ГАЛАН

Вперше надруковано: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 61.

Подається за автографом: МЯГ.

Г а л а н (в дівоцтві Булах) Марія — мати письменника, померла в 1934 р.

Н е х а й Я н к о к л а в я є т с я... Т и м о ч к о в і... — шкільно-му товарищеві Я. Галана.

7. ДО І. О. ГАЛАНА

Вперше надруковано: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 61.

Подається за автографом: МЯГ.

Є к е р т — особа не встановлена.

С е й в и д з С а р г і... — Я. Галан прислав з Венеції листівку з видом «Схід сонця над о. Капрі». Експонується в музеї Я. Галана.

8. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

Вперше надруковано в журна «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 62—63.

Подається за першодруком.

Автограф зберігається в особистому архіві М. І. Рудницького.

Знайомство Я. Галана з М. І. Рудницьким відбулося влітку 1927 р. Саме Рудницький як член конкурсного жюрі звернув увагу на п'есу Галана «Дон-Кіхот із Еттенгайма».

Окрім літературно-мистецької творчості, Галан з грудня 1927 р. по квітень 1928 р. працював над другою п'есою «Вантаж», яка спочатку називалась «Гранспорт».

У зв'язку з інтенсивною роботою над цією п'есою та задумом побачити її на сцені львівського та харківського театрів Галан і розпочав тоді листування з Рудницьким, який мав у той час значний вплив на літературно-мистецьке життя у Львові.

Стадник Йосип Дмитрович (1876—1954) — український актор і режисер. У 1918—1938 рр. очолював українські театральні трупи Західної України, після 1941 р.— Драматичний театр ім. Лесі Українки, у 1944—1947 рр.— Театр мініатюр у Львові. «Д. К.» («Дон-Кіхот із Еттенгайма») — п'еса Я. Галана.

9. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 63.

Подається за першодруком.

10. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 63—64.

Подається за першодруком.

Мегаломан (*грецьк.*) — хворий на манію величності.

...авторські права перенести на Вашого брата...— Йдеться про наймолодшого брата Рудницького — Антона Івановича, який у той час був диригентом Харківського оперного театру.

...з огляду на брак авторської конвенції між СРСР й Польщею.— У 20-х роках не існувало договору (умови) між СРСР і Польщею з питання розрахунків, виплати гонорарів тощо іноземним авторам.

Федорцева Софія Володимирівна (1900 р. народж.) — українська радянська актриса, народна артистка УРСР з 1946 р. У 1926—1927 рр. працювала в українському драмтеатрі Стадника, в 1928—1960 рр. одна з провідних актрис Харківського державного українського театру ім. Т. Г. Шевченка.

11. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 64.

Подається за першодруком.

Я сиджу далі на волинських болотах...— Йдеться про учительування Галана в Луцькій приватній гімназії (1928—1929 рр.).

На різдво думаю виїхати на південь.— Я. Галан
планував разом зі своїм другом, тоді учителем Луцької гімназії
Кобилянським Броніславом Володимировичем, здійснити ще одну
поїздку в Італію під час зимових канікул 1928/1929 навчального
року.

12. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

Вперше надруковано в журні. «Радянське літературознавство»,
1970, № 5, с. 64.

Подастися за першодруком.

«Плыут корабли...» (Лидин).— Не зовсім точний пе-
реклад з польської назви роману «Идут корабли» (1926) російсько-
го радянського письменника Володимира Германовича Лідіна
(1894 р. народж.).

13. ДО А. І. ГЕНИКА-ТОВСТЮКА

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїн-
ських пролетарських письменників. Львів, 1959, с. 280.

Подастися за першодруком.

Геник (Товстюк — вуличне прізвисько) Антон Іванович —
брат дружини Я. Галана.

...треба буде дуже танцювати на весіллі сест-
рички... 11 серпня 1929 р. відбулося весілля Я. Галана і Ганни
Геник (1913—1937) в с. Нижній Березів (тепер Івано-Франківської
обл.).

14. ДО УПРАВИ УКРАЇНСЬКОУ МІШ[АНОУ] ГІМНАЗІУ В ЛУЦЬКУ

Вперше надруковано: Науково-інформаційний бюлєтень архі-
вного управління, 1963, № 2, с. 66.

Чотири листи до дирекції Луцької гімназії були опубліковані
в журні. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 64—65.

Подастися за автографом: ВОДА, ф. 190, оп. 1, спр. 7, арк. 10.

На підставі прислуговуючого мені права...—
За існуючими законами в тодішній Польщі звільненому з роботи
(без попередження) вчителеві виплачувалось відшкодування в
розмірі тримісячної зарплати.

15. ДО УПРАВИ УКРАЇНСЬКОУ ГІМНАЗІІ В ЛУЦЬКУ

Вперше надруковано: Науково-інформаційний бюлєтень архі-
вного управління, 1963, № 2, с. 67.

Подастися за автографом: ВОДА, ф. 190, оп. 1, спр. 7, арк. 11.

16. ДО УПРАВИ УКРАЇНСЬКОУ ГІМНАЗІІ В ЛУЦЬКУ

Вперше надруковано: Науково-інформаційний бюлєтень архі-
вного управління, 1963, № 2, с. 67.

Подастися за автографом: ВОДА, ф. 190, оп. 1, спр. 7, арк. 8.

17. ДО ДИРЕКТОРА ЛУЦЬКОГО ГІМНАЗІЮ

Вперше надруковано: Науково-інформаційний бюллетень архівного управління, 1963, № 2, с. 87.

Подається за автографом: ВОДА, ф. 190, спр. 7, арк. 16.

...звернувся до суду праці.— Суд затягнувся на 9 місяців. 6 червня 1930 р. на офіційному бланку було повідомлено Галану: «Луцький окружний суд... ухвалив позов оджинути (оддалити)».

18. ДО Г. І. ГАЛАН

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 285—286.

Подається за вб.: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 78—79.

...мені допомагав Петро.— П. С. Козланюк.

Чи малий Степанко читав газети і чи прибігає до нас? — Йдеться про родича сім'ї Геників.

«Сила» — щотижнева газета, неофіційний орган КПЗУ, видавалася з січня 1930 до 25 вересня 1932 р. у Львові. Одним з редакторів її був П. С. Козланюк (з квітня 1930 до березня 1932 р.).

Сойка — селянин з с. Нижнього Березова. Спочатку Я. Галан мав значний вплив на нього. Пізніше перекинувся до буржуазно-націоналістичного табору.

«Народна справа» (1923—1939) — сільськогосподарська газета націоналістичного спрямування, яка прикривалася ширмою аполітичності. Галан говорить про неї іронічно.

...Михайло Симчич-Гризун з Березова Верхнього... — заможний селянин, який тримав у себе дачників зі Львова. Я. Галан передавав через них заборонену літературу для сім'ї Геників, зокрема Антону Івановичу Генику.

«Народна торгівля» — кооперативно-споживча спілка дібровної буржуазії, заснована 1883 р. у Львові.

19. ДО І. А. ГЕНИКА

Друкується вперше. Автограф невідомий.

Датується за біографічними даними.

Подається за фотокопією листа, що зберігається в особистому архіві Я. Х. Цегельника.

Лист конспіративний, окрім місця в ньому зашифровані.

Геник Іван Антонович (1882—1963) — селянин, теща Я. Галана.

...дій товариш у між часів захворів й лежить...— Мало означати: заарештований і сидить у в'язниці.

Антося — шурин Я. Галана.

Той, що привезе писанки...— Мало означати: привезе харчі або листи для політв'язнів, таємні інформації.

Варвара — сестра тещі Я. Галапа, жила у Нижньому Березові.

20. ДО К. А. ТКАЧА

Друкується вперше.

Подається за фотокопією листа, що зберігається: РОДА, осо-
бова справа К. А. Ткача від 19 квітня 1933 р., заведена польською
дефензивою.

Ткач Клим Автомонович (1882—1943) — революційний
письменник, пост із Волині. Належав до «віквівців». Під час Віт-
чизняної війни був замордований українськими націоналістами.

«Екзекуція» — це оповідання К. А. Ткача, надруковане у
журн. «Вікна», 1931, № 4, с. 3—10.

Пасанто — псевдонім пролетарського письменника «вікні-
ської школи» Калинчука Миколи (1895—1939), автора оповідання
«Де ставок та млино» (вийшло окремо відбиткоу у «Вікнах» у
1930 р.), п'єс «Пурга», віршів, оповідань, парисів, статей, репор-
тажів та перекладів з інших мов, надрукованих на сторінках
журн. «Вікна». Був ув'язнений, після звільнення в кінці зими
1931 р. виїхав на Радянську Україну, працював у районній газеті
«Червона Лубенщина» на Полтавщині. В журн. «Вікна» були на-
друковані його «Листи з Країни Рад» — «Товариш жінки»,
«Ростемо!» та ін. Підтримував творчі зв'язки з Я. Галаном до
кінця 1932 р.

21. ДО Г. І. ГАЛАН

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїн-
ських пролетарських письменників, с. 291—292.

Подається за першодруком.

У Львові... все дальнє підноситься темпера-
тура... павіть важко спокійно перепочувати
ніч.— Йдеться про переслідування комуністів поліцією.

22. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 4, с. 206.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1,
арк. 89.

Подається за першодруком.

Міжнародне об'єднання революційних письменників (МОРП) — було створене на II Міжнародній конференції в Харкові (листопад 1930 р.). У 1927—1930 рр. називалось Міжнародне бюро революційної літератури (МБРЛ) або Міжнародне бюро революційних письменників (МБРП). Крім літературних організацій СРСР, вона об'єднувала революційні й пролетарські літератури понад 20 країн світу. Західноукраїнська література група «Горно» на основі листа, підписаного С. Тудором і Я. Галаном та іншими 26 вересня 1930 р., була прийнята членом МБРЛ. МОРП (цініші назви) віграла важливу роль в боротьбі проти реакції, фашизму й загрози війни, за підвищення революційної свідомості трудящих світу, за їх інтернаціональне виховання.

Назва адресата — До Міжнародного бюро революційних письменників — встановлена за написом на копверті одного з листів Я. Галана.

...решили послать Вам комплекти за 1928/29 и 1931 гг.— Идеться про річні комплекти журн. «Вікна» за ці роки.

«Литература мировой революции» (1931—1932) — журнал, орган Міжнародного об'єднання революційних письменників, виходив у Москві. В 1933—1943 рр. друкувався під назвою «Інтернаціональна література».

23. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 4, с. 206.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 87.

Подається за першодруком.

«На Волыни б'ют колокола»... — Идеться про монтаж «На Волині б'уть... дзвони» Романа Сказницького, надрукований у журн. «Вікна», 1931, 2, с. 51—58.

Всій п'есы Галана... — Идеться про п'есу «Осередок», над якою Галан продовжував працювати в 1932 р. Уривок («Рішають») з цієї п'еси вперше був надрукований в журн. «Вікна», 1932, № 1.

24. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 4, с. 206.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 88.

Подається за першодруком.

25. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 2, с. 207.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 90.

Подається за першодруком.

...рассказ Козланюка («Похороны»). — Оповідання «Похорон» про безвихідно тяжке життя українських селян під гнітом панської Польщі було надруковане в журн. «Вікна», 1930, № 1, с. 35—57.

26. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 4, с. 207.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 86.

Подається за першодруком.

...предисловие к сборнику... — У Москві планувалося видати збірник творів західноукраїнських пролетарських письменників з їх фотопортретами і біографічними довідками. Я. Галац написав і вислав передмову до цього збірника. З невідомих причин збірник не вийшов.

27. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 4, с. 207—208.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 85.

Подається за першодруком.

П'єсу Галана «Осередок» просимо... направить срочно по адресу.— За вказаною у Харкові адресою проживав один з тодішніх керівників театру «Березіль» (з 1934 р. Харківський український драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка).

28. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 4, с. 208.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 84.

Подається за першодруком.

29. ДО СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

«ЗАХІДНА УКРАЇНА», ХАРКІВ

Друкується вперше.

Подається за автографом: ЦДАМЛІМ, ф. 579, оп. 1, од. зб. 2.

...як вирішено справу тов. Миколи Калиничука...— У Державному видавництві України планувалась до видання збірка творів «вікінгів» М. Калиничука.

ВУСПП (Всеукраїнська спілка пролетарських письменників) — літературна організація (1927—1932), що об'єднувала українських письменників, а також письменників інших національностей, які жили й працювали на Україні. ВУСПП як найближчі до партії письменницька організація дотримувалась принципової лінії в захисті позицій пролетарської революційної літератури. У цій організації були й недоліки, що виражалися, головним чином, у недовірливому ставленні до літераторів-попутників, намаганні вирішувати творчі суперечки адмініструванням. ВУСПП, як і інші літорганізації, був ліквідований згідно з постановою ЦК ВКП(б) «Про перебудову літературно-художніх організацій».

30. ДО ЖУРНАЛУ «ЗАХІДНА УКРАЇНА»

Друкується вперше.

Датується за змістом листа.

Листи № 30, 31 відшукав і передав кандидат філологічних наук М. М. Олексюк.

Подається за автографом: ЦДАМЛІМ, ф. 579, оп. 1, од. зб. 2.

31. З ЛИСТА ДО П. ШАУ

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 146—148.

Машинописна копія автографа зберігається: ЛОДА, ф. 11, оп. 1, од. зб. 2318, арк. 89.

Подається за першодруком.

П. Ш а я (Петро Шаян).— С припущення, що це партійна кличка революціонера-підпільника.

«З. У.» — журнал «Західна Україна».

«П і д р о к и т а м и» — оповідання, сюжетом для якого послужили події із життя сім'ї Геміків (див. зб. Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 162). Не було надруковане.

А и на — дружина Я. Галана.

...и не може знайти Ніну.... Ніна — партійний псевдонім Матулівни Антоніни Іванівни (1902—1944) — комуністки, пролетарської письменниці, актриси, режисера. Під тиском світової громадськості звільнена з Луцької тюрми і в 1932 р. вийшла на Радянську Україну. Збирала матеріали для альманаху західноукраїнських революційних письменників, який вийшов у харківському видавництві «Література і мистецтво» («ЛіМ») 1933 р.

«Праця» — газета, виходила з 1927 р. як орган Української партії праці (УПП), що об'єднувала невелику групу інтелігенції й міщанства. З 17 грудня 1933 р. до 15 липня 1934 р. виходила під керівництвом КПЗУ.

Сказинський Роман (пом. у кінці 30-х років) — пролетарський публіцист, був кілька місяців редактором газ. «Сила» у 1933 р., одним з редакторів газ. «Праця» в 1934 р.

...о крему листу... — виборчий список кандидатів у депутати.

...ба ри кади у В і д в і... — Йдеється про повстання віденського пролетаріату протягом 5 днів в лютому 1934 р.

XVII з'їзд КП СРСР — з 26 січня до 10 лютого 1934 р. відбувся XVII з'їзд ВКП(б), який затвердив резолюцію про другий п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР.

Грепер Вільгельм (1867—1939) — німецький воєнний діяч і письменник, генерал-лейтенант. З березня 1918 р. був начальником групи армій «Київ» генерала Ейхгорна. Керував відступом німецької армії з України, жорстоко розправлявся з революційним рухом.

32. ДО Г. І. ГАЛАН

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 148—150.

Машинописна копія автографа зберігається: ЛОДА, ф. 11, оп. 1, од. зб. 2318, арк. 90.

Поддається за першодруком.

...в исла в оповідання «Мерці плачуть»... — У цьому листі, а також у наступних згадується одне й те саме оповідання під різними назвами: «Мерці плачуть», «Померлі борються», «Ошовідання Василя» та «Вознесення», яке Галац послав українською мовою до Харкова, а в перекладі на польську мову до газ. «Song». У 1935 р. («Song», № 1) була надрукована перша частина цього оповідання під назвою «Померлі борються» («Umarli walczą»), але номер цієї газети був конфіскований. Оповідання повністю під цією назвою увійшло до третього тому цього видання.

Галінська Тамара — напевно, літредактор згаданого у попередньому листі видавництва «ЛіМ».

«Червоний шлях» (1923—1936) — український громадсько-політичний і літературно-мистецький журнал.

Був Іван... — брат письменника.

...питав у моїй справі. Сказали, аби ждати ще три місяці на відповідь... — Я. Галан домагався дозволу на виїзд на Радянську Україну до своєї дружини, яка вчилася у Харкові. Польська влада затримувала розв'язання цього питання, а потім взагалі відмовила в праві на виїзд.

Круші — сім'я Крушельницького Антона Володиславовича (1878—1941) — українського письменника, журналіста виїхала на Україну в травні 1934 р. Раніше, у 1932 р., виїхав його син Іван Антонович (1905—1934) — український радянський письменник, критик, графік і мистецтвознавець.

Богдан (1907—1934) — середульший син Антона Крушельницького; за освітою — економіст.

...у одного сліпого інваліда, що пише пролетарські поезії. — Йдеться про Андрія Волощака (1890—1973) — українського радянського поета, який підтримував дружні зв'язки з Ярославом та Іваном Галанами. Див. далі два листи Я. Галана до А. Волощака.

Героїчна боротьба віденських робітників... віденських боїв... — У лютому 1934 р. протягом п'яти днів тривала кривава боротьба пролетаріату Відня проти урядового війська та геймверівців (фашистів). Злочинна політика та вагання правих лідерів соціал-демократії привели до поразки повстання. На ці події Галан відгукувався п'єсою «Говорить Віденсь» (1934), рукопис якої досі не знайдено.

Ерекціональне поле — церковне, парохіальне.

33. ДО Г. І. ГАЛАН

Друкується вперше.

Датується за біографічними даними.

Подається за копією автографа: ЛОДА, ф. 11, оп. 1, од. вб. 2318, арк. 77.

Діденко Степан — учитель і початкуючий поет (друкувався у «Вікнах», 1929, № 6-7, с. 12).

Буркут — місцевість, де є джерело мінеральної води.

Грехіт — одна з вершин Карпатських гір.

Іван — двоюрідний брат дружини Гапни, якому в навчанні допомагав Я. Галан.

...пишу тебе про драму... — Йдеться про драму «Говорить Віденсь», яку закінчив у 1934 р.

...вони не мають аж ніяк протипактового характеру? — У 1932 р. був заключений договір про ненапад між СРСР і Польською республікою. 5 травня 1934 р. в Москві був підписаний протокол про продовження терміну чинності договору до 31 грудня 1945 р. Я. Галан вважав, що його твори, спрямовані проти польських окупантів Західної України та проти фашистського режиму в Польщі, не друкували в харківських журналах саме з уваги на існування радянсько-польського мирного договору.

Тутешню «Рідину школу»... — початкову школу з українською мовою навчання.

34. ДО Г. І. ГАЛАН

Друкується вперше.

Датується за біографічними даними.

Подається за копією автографа: ЛОДА, ф 11, оп. 1, од. аб. 2318, арк. 78.

Чи Тарас з жінкою також приїхав? — Крушельницький Тарас Антонович (1909—1934) вчився на факультеті німецько-класичної філології Львівського університету. У Харкові, куди він виїхав у травні 1934 р., працював в одному з видавництв у відділі іноземної літератури.

Кравчук Петро (1911 р. народж.) — уродженець Львівської обл., у 1930 р. емігрував, член компартії Канади. Кілька творів Я. Галана за його сприянням були надруковані у журналі української трудової еміграції Канади «Робітниця», що видавався у 1924—1937 р. у Вінніпегу.

Те ж саме пише про себе і Петро.— Козланюку Петру також не дали потрібних документів для виїзду до СРСР.

35. ДО А. В. ВОЛОЩАКА

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 154.

Подається за автографом: МЯГ.

Дякую щиро за збірку.— Йдеться про першу збірку віршів Волощака «У тьмі горю», видану ним 1934 р. у Львові на власні кошти.

36. ДО А. В. ВОЛОЩАКА

Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1958, № 12, с. 101—102.

Подається за автографом: МЯГ.

...Вашої останньої поезії... — Мова йде про поезію «Весна», яка починається словами: «Летить, тримтить, і майоріс...»

Селін (справжнє прізвище Детуш Фернанд, 1894—1961) — автор роману «Подорож на край ночі». Пізніше — фанатичний проповідник нацизму, антисемітизму, співвець фашистського розбою.

37. ДО РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ «НАШ ГОЛОС»

Вперше надруковано в газ. «Наш голос» від 15 грудня 1934 р.

Подається за аб.: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 161.

«Наш голос» — інформаційний двотижневик, який видавали комуністи в Дрогобичі (з 15 жовтня 1934 р. до 24 червня 1935 р.). В ньому друкувались Я. Галаан, С. Тудор, П. Козланюк та інші «вікінівці». Вміщував матеріали, які популяризували успіхи соціалістичного будівництва в Радянському Союзі, викривали українських буржуазних націоналістів.

«Поцейбіч» — альманах, виданий у Львові вид-вом «Літературний світ» у 1934 р. Підготували його без згоди на це колишні

нього ядра «вікнівців» (Тудора, Галана, Козланюка) письменника, що стали на шлях служіння українським націоналістам і фашизмові.

38. ДО ДИРЕКЦІЇ ТЕАТРУ РЕВОЛЮЦІЇ В ХАРКОВІ

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 163.

Подається за першодруком.

Театр Революції — Харківський державний театр Революції, працював у 1931—1937 рр. 1937 р. обєднався з Харківським ТРОМом (Театр робітничої молоді), створеним на базі самодіяльного театру при ЦК ЛКСМУ в 1925 р. Після цього став називатися театром ім. Ленінського комсомолу. У 1940 р.— виїхав у Чернівці.

«Березіль» — назва драматичного театру, який існував з 1922 р. в Києві, а потім у Харкові в 1926—1933 рр. У 1934 р. був перейменований на Харківський драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка.

39. ДО В. О. МАРЧЕНКА

Друкується вперше.

Подається за автографом, що зберігається у сім'ї адресата.

Марченко Володимир Олексійович — український журналіст, багато років працював у «Вісім» (орган Верховної Ради УРСР), у 1939—1941 рр. був на журналістській роботі у Львові, приятелював з Я. Галаном.

Тудор Степан, Гаврилюк Олександр, Харшевська Софія — письменники, які загинули в перший день війни 22 червня 1941 р. від фашистської бомби.

Мою дівчину... розвстріляли німці. — Мова йде про Льюї Шнекраут, яка працювала до війни у Львівському відділенні Спілки письменників. «Вона любила письменника, і поважала, і допомагала йому у всьому», — згадує П. Козланюк. У перші дні фашистської окупації її замордували на квартирі бандерівці (див.: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 17).

Вала — дружина В. О. Марченка.

Коба Федір Максимович (1900—1964) — журналіст, у 1946—1949 рр. працював у Львові, в останні роки — редактором обласної газ. «Зоря Полтавщини».

40. ДО І. Н. ФЕДОСЕНКА

Вперше надруковано в скороченому вигляді в газ. «Літературна Україна» від 27 липня 1962 р.

Автограф зберігається в Івано-Франківському обласному краєзнавчому музеї.

Подається за першодруком.

Федосенко Іван Никодимович (1904 р. народж.) — журналіст, після війни був на партійній роботі.

41. ДО В. Е. ЦЕДЕЛЕР-АШУКІНОУ

Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 66.

Подається за автографом: МЯГ.

Цеделер-Ашукіна Валентина Еміліївна (1908 р. народж.) — сусідка Я. Галана по квартирі в Саратові. В роки Великої Вітчизняної війни працювала вихователькою дитячого садка, тепер живе у Москві.

Цеделер Клавдія Михайлівна — в той час також працювала вихователькою дитячого садка в Саратові. Нині проживає в Москві.

Ракшина-Юрченко Зінаїда Петрівна — в той час залиувала дитячим садком № 56 в Саратові.

Костюм мой в якій? — Виїжджаючи до Москви, Галан передав В. Е. Цеделер-Ашукіній свій цивільний костюм, щоб вона пошила з нього вбрання для своїх синів-підлітків. Її сини Еміль та Ігор — обидва інженери — з вдачністю згадують про письменника.

42. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОУ

Вперше надруковано скорочено в журн. «Жовтень», 1959, № 10; повністю в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 87.

Подається за автографом: МЯГ.

Углецька Галина Павлівна (1908 р. народж.) — артистка, знайома Я. Галана по спільній роботі в Українському радіокомітеті в Саратові. Написала спогади про нього (див. зб. Ярослав Галан. Спогади про письменника, Львів, с. 136—137.) Залишивши Саратов, Я. Галан ще кілька років листувався з нею. Відомі 12 листів Галана до Г. Углецької. Нині проживає в Саратові, на вул. Я. Галана, пенсіонерка.

Щирек Ян — діяч Польської соціалістичної партії, спочатку правого, потім лівого її крила. Прислужник польського реакційного уряду в Лондоні.

Сидриковський Стефан (1910 р. народж.) — державний і партійний діяч ПНР. Як публіцист і журналіст провадив боротьбу проти фашизму в 30-х роках. У 1939—1944 рр. жив у СРСР, був одним із організаторів Спілки польських патріотів та дівізії ім. Т. Костюшка. Посол сейму, член ЦК ПОРП.

Шевченко Андрій Степанович — в 1942—1943 рр. заступник голови Українського радіокомітету при Раднаркомі УРСР та головний редактор радіостанції ім. Т. Г. Шевченка в Саратові.

Марину успокойт... — Мова йде про Марину Олексіївну Кропивницьку — артистку радіокомітету. Тепер заслужена артистка Української РСР, працює в Київському академічному драматичному театрі ім. І. Франка.

43. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОУ

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

44. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

Гнатюк Д.— журналіст, на той час працював в газ. «Радянська Україна» і на радіостанції ім. Т. Г. Шевченка.

45. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОГО

Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 67—68.

Подається за автографом: МЯГ.

Что с Лидой?— Мова йде про Лідію Леснью, яка в той час працювала в радіокомітеті. Тепер заслужена артистка Української РСР.

46. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

Важик Адам (1905 р. народж.) — польський поет, перекладач, лауреат Державної премії.

Жалко, очень жалко бедного Игоря...— Идеться про хворобу меншого сына. В. Е. Цеделер-Ашукіної.

Нина (Камінська Ніна Яківна) — артистка, працювала тоді на радіостанції ім. Т. Г. Шевченка, після війни — в Київській державній філармонії. Тепер живе в Києві, пенсіонерка.

47. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

Юхід Леонід Аронович (1909—1968) — український радянський письменник, брав участь у Великій Вітчизняній війні як кореспондент українських газет, зустрічався з Я. Галаном.

Зайдите, пожалуйста, в бухгалтерию...— радіостанції ім. Т. Г. Шевченка, куди Я. Галан посыпав свої статті в квітні — серпні 1943 р.

Таратаковський. Наташа — працівники бухгалтерії на радіостанції ім. Т. Г. Шевченка.

Коря Рахиль — знайома Я. Галана по роботі на радіостанції ім. Т. Г. Шевченка.

48. ДО М. О. КРОТКОВОГО

Частина цього листа була надрукована в зб. Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 148.

Подається за автографом, який зберігається в адресата.

Кроткова Марія Олександрівна (1918 р. народж.) — член Спілки художників СРСР, з 1946 р. дружина Я. Галана.

Перше знайомство, за спогадами Кроткової, відбулося в Москві восени 1943 р. Вона — автор кількох друкованих в періодиці цінних спогадів про Я. Галана. Працює в художньому фонді СРСР (Москва).

Работа у меня славная, хорошая... — У цей час, у вересні — жовтні 1943 р., Я. Галан працював на прифронтовій радіостанції «Дніпро» радіокоментатором у міжнародному відділі.

49. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОУ

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

Важик... в своем последнем сборнике стихов посвятил Саратову, в частности Вам... — Йдеться про збірник віршів «Серце гранати», виданий у Москві 1943 р. У ньому оспівується героїзм саратовців, зокрема творчої інтелігенції в тяжкі війсьні роки.

50. ДО Б. К. ДУДИКЕВИЧА

Друкується вперше.

Подається за автографом, що зберігається в архіві сім'ї Дудикевичів.

Дудикевич Богдан Корнилович (1907—1972) — активний учасник комсомольського підпілля за часів буржуазної Польщі. Був відомим вченим-істориком і публіцистом, партійним і громадським діячем. У 1944 р. працював учителем у Біло-Скеліватській школі Ворошиловградської обл.

Петро — письменник П. С. Козланюк.

Садовий Василь Григорович (1896—1950) — львівський токар, учасник революційно-визвольного руху 1930 р. Входив до складу Повноважної комісії Народних Зборів Західної України на Позачергову п'яту сесію Верховної Ради СРСР, яка прийняла Закон про воз'єднання західноукраїнських земель. Під час війни зустрічався з Я. Галаном у Саратові. В 1946—1950 рр.— голова виконкому Шевченківської райради депутатів трудящих м. Львова, член львівського міськкому Компартії України, депутат Верховної Ради СРСР.

Спробуй писати до нашої газети... — Йдеться про газ. «Радянська Україна», в якій Я. Галан працював спецкором.

51. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОУ

Друкується вперше зі скороченням.

Подається за автографом: МЯГ.

...Ви тоже собираетесь на Украину. — Углецька Г. П. до війни працювала в одному з харківських театрів.

Цю па Іван Антонович (1911 р. народж.) — український радянський письменник. У 1942 р. разом з Галаном працював на радіостанції ім. Т. Г. Шевченка.

52. ДО О. Т. КРИЦЕВОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом, який зберігається в архіві сім'ї Дудикевичів.

Крицевий Олександр Тихонович (1912 р. народж.) — працював відповідальним секретарем, а потім кореспондентом газ. «Радянська Буковина» в 1944—1945 рр. Був на викладацькій роботі у різних вузах. Тепер — на пенсії.

...приїхав до Вас на роботу.— Йдеться про пам'ятеріал Б. К. Дудикевича відносячийся до Чернівців на учительську роботу.

Матеріали для газети незабаром надішлю.— У травні 1944 р. Я. Галан і П. Козланюк збирали на визволений Буковині матеріал про звірства фашистських окупантів. У газ. «Радянська Україна» (2 і 3 червня 1944 р.) з'явилася за їх підпіском стаття «Буковинська земля». Цей матеріал у переробленому вигляді Я. Галан обіцяв вислати в газ. «Радянська Буковина».

Зіна Даєйко, тов. Терещенко — працівники редакції «Радянська Буковина».

53. ДО ПОДРУЖЖЯ БЕЛЯСВИХ

Друкується вперше з деякими скороченнями.

Автограф зберігається в адресата.

Подається за машинописною копією: ІЛ, ф. 82, № 329.

Долгополов Михайло — журналіст, кореспондент газ. «Ізвестия». Нині на пенсії.

Петро — письменник П. С. Козланюк.

...в березні приїду до Львова.— Галан повернувся з Нюрнберзького процесу в останні дні квітня 1946 р.

«Пшекруй» («Przekrój» — «Огляд») — ілюстрований масово-рекламний тижневик, що виходить у Кракові з 1945 р.

...фото Вашого Тадая в обіймах Томашевської.— Йдеться про сцену із п'єси «Іх четверо» Габріеля Запольської у постановці Державного польського театру. Фото дісні сцени у виконанні польських артистів Л. Томашевської та Т. Сурови, друзів Галана та Беляєва, письменник побачив у журн. «Пшекруй».

...газети дуже хвалять цей театр.— Йдеться про Державний польський драматичний театр, який у 1939—1941 та в 1944—1945 рр. працював у Львові, а потім переїхав у Польщу (м. Катовіце).

Як там Ваш синок (дочка)? — У 1945 р. у Беляєвих народилася дочка Божена.

54. ДО В. П. БЕЛЯСВА

Друкується вперше.

Автограф зберігається в адресата.

Подається за машинописною копією: ІЛ, ф. 82, № 333.

Паламарчук Лука Хомич (1906 р. народж.) — на той час редактор газети «Радянська Україна».

55. ДО М. О. КРОТКОВОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом, який зберігається в адресата.

...выйхати з спецпоездом (Москва — Белград). —

Я. Галан вийшов на Слов'янський конгрес, який відкрився 8 грудня 1946 р. Повернувся першого тижня 1947 року.

Гжельський Степан Зеномович (1900—1976) — український радянський вченый, біохімік, член-кореспондент АН УРСР. Був добрим приятелем сім'ї Я. Галана.

Жуковська — домашня робітниця в сім'ї Галана.

Лена — Олена Олексіївна (1907—1977), дружина П. Козала-пюка.

Приветствуяего ангела-хранителя — Римму. — Мова йде про Римму Олександровну Карабанову, сусідку по квартирі Я. Галана.

56. ДО Е. О. КРОТКОВОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом, який зберігається у М. О. Кроткової.

Кроткова Євгенія Олександровна — молодша сестра Марії Кроткової. За фахом — художниця, живе її працює в Москві. Кілька разів гостювала в сім'ї Я. Галана.

Муся — дружина Я. Галана.

...злайшого зверя, іменуемого Бобом... — кличка собаки.

57. ДО РЕДАКЦІЇ ЖУРНАЛУ «ПЕРЕЦЬ»

Друкується вперше.

Подається за чорновим автографом: ІЛ, ф. 82, № 95.

58. ДО Е. О. КРОТКОВОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом, який зберігається у М. О. Кроткової.

Борщаговський Олександр Михайлович (1913 р. народж.) — російський радянський письменник, критик і театрознавець. Писав про українських драматургів, акторів. Був членом конкурсного жюри при ГУРКу в Москві. Борщаговський, на думку Я. Галана, негативно впливнув на долю його п'єси «Під золотим орлом», оскільки першим написав на неї різку рецензію. Про це див. у листі № 58.

59. ДО НЕВІДОМОГО ПОЕТА-ПОЧАТКІВЦЯ

Друкується вперше.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 105.

60. ДО О. Я. ШУШУРІНА

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

Шушурін Олексій Якович (1910 р. народж.) — журналіст, працював у редакції газ. «Радянська Україна» та в Держкомвидаві. ...статтю про театр і. Горького.— Мова йде, очевидно, про рецензію «В одному театрі» на постановку п'єси О. Грибоедова «Лихо з розуму» у Львівському театрі юного глядача ім. М. Горького.

Цю статтю було надруковано в газ. «Радянська Україна» від 15 грудня 1947 р.

61. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

Друкується вперше зі скороченням.

Подається за автографом: МЯГ.

ГУРК — Головне управління репертуарного комітету.

62—63. О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Цей та всі автографи листів до О. Л. Желябузького зберігаються у Е. Л. Желябузької.

Машинописні копії їх зберігаються: ІЛ, ф. 82, № 350, 351. Подається за автографом.

Желябузький Олексій Леонідович (1884—1975) — радянський драматург, артист і режисер, автор п'ес, кіносценаріїв та інсценізацій. Я. Галан переклав інсценізацію «Овода» О. Желябузького за одноіменним твором Е.-Л. Войніч. Після цього почалося жваво товариське листування між письменниками. Желябузький написав аворушливі спогади про свого «чуйного, задушевного, енциклопедичної ерудиції друга з України» (див. архів шкільного музею при львівській СШ № 17).

У ЗАП — Управління захисту авторських прав.

Глузман О. С.— тоді начальник республіканського УЗАПу.

64. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

...па документе (заявлени)... — Йдеться про заяву О. Л. Желябузького, в якій він надавав Я. О. Галанові «виключне право» перекладати його п'есу «Овод» (інсценізація одноіменного твору Е.-Л. Войніч).

65. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

66. ДО ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕАТРІВ

Друкується вперше.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 94.

П и м е н о в Володимир Федорович — на той час працівник Головного управління театрів у Москві.

...предвиднутий строк є її сдачі управлінню...—
Йдеться про п'есу Я. Галана «Любов на світанні».

67. ДО О. Л ЖЕЛЯВУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

С к л я р е н к о Володимир Михайлович — український радянський режисер, народний артист УРСР. У 1947—1948 рр. головний режисер Львівського театру юного глядача, з осені 1948 по 1962 р.— головний режисер театрів опери та балету у Львові, Харкові та Києві. В останні роки працював художнім керівником Київського академічного українського театру ім. Івана Франка.

68. ДО ЛЕОНА ШІЛЛЕРА

Друкується вперше.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 352, у перекладі В. М. Яковенка.

69. ДО В. П. БЕЛЯСВА

Друкується вперше.

Автограф зберігається у адресата.

Подається за машинописною копією: ІЛ, ф. 82, № 330.

П а р х о м е н к о Михайло Микитович (1910 р. народж.) — російський і український літературознавець, доктор філологічних наук. На той час доцент Львівського університету ім. Івана Франка, знайомий Я. Галана.

Станіславський театр — з 1962 р. Івано-Франківський обласний український музично-драматичний театр ім. І. Франка.

70. ДО В. К. ПОПОВОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

П о п о в а Віра Костянтинівна — на той час працювала завідувачем літературною частиною у Львівському драматичному театрі ім. М. Заньковецької.

С л е п я н Дарія Пилипівна — російський драматург, проживав в Ленінграді. Перекладена Я. Галаном її п'еса «Сестри» не була поставлена на сцені.

Кілька днів тому здав... роботу... — памфлет «Светила

ночи» для журналу «Новий мир». Твір друкувався різними мовами в обласних газетах. Під цією назвою вийшов окремою книжкою у видавництві «Радянський письменник» (1950).

«Всемойснова» — твір американського прогресивного письменника-драматурга Артура Міллера (1915 р. народж.).

«Сірано де Бержерак» — відома комедія французького поста і драматурга Ростана Емона (1868—1918).

71. ДО С. О. КРОТКОВОЙ

Друкується вперше.

Подається за автографом, що зберігається в М. О. Кроткової.

Нірід Федір Федорович (1907 р. народж.) — український радянський народний художник СРСР. У 1945—1950 рр. — художник Львівського театру юного глядача. З 1961 р. працює у Київському театрі опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. Друг сім'ї Я. Галана.

«Козланюки, ввиду болезни Марии Трофимовны...» — Йдеться про сім'ю львівського письменника П. С. Козланюка та їхню хатню робітницю.

72. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

73. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

Хесин Г. В. — тоді відповідальний працівник УЗАПу.

Симонов Константин Михайлович (1915—1979) — російський радянський письменник, автор численних поетичних, драматичних, прозових творів про героїчні подвиги радянських людей на фронтах Великої Вітчизняної війни. Лауреат Ленінської і Державних премій СРСР, Герой Соціалістичної Праці. У 40-х роках був головним редактором журн. «Новый мир».

«Зелена улица» — п'єса Анатолія Сурова — радянського письменника. 1948 р. удостоєна Державної премії II ступеня.

74. ДО С. О. КРОТКОВОЙ

Друкується вперше.

Подається за автографом, який зберігається в М. О. Кроткової.

Мария не работает уже в оперном театре. — Дружина Я. Галана працювала кілька років художницею у Львівському театрі опери та балету ім. І. Франка. Восени 1949 р. була запрошена на роботу до Львівського філіалу Центрального музею В. І. Леніна.

...с виреченою Артемом... — Так жартівливо студенти називали викладача, художника Артема Герасимовича Міносяна, який ко-

рував групою керамістів у Московському інституті декоративно-прикладного мистецтва.

Світлана — подруга Євгенії Олександровни в студентські роки.

75. ДО В. П. БЕЛЯСВА

Друкується вперше.

Автограф зберігається у адресата.

Подастися за машинописною копією: ІЛ, ф. 82, № 328.

76. ДО С. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.

Подастися за автографом, що зберігається в М. О. Кроткової.

...в порученні миє работе (подтекстовка к фільму)... — Я. Галану доручили написати дикторський текст польською мовою до фільму «Перебування польської селянської делегації на Україні». Письменник згодився лише відредагувати польський текст до названого фільму.

Шипов (псевдонім Зелонджева) Георгій Михайлович (1895—1963) — російський радянський письменник. Переклав дві останні п'єси Я. Галани «Під золотим орлом», «Любов на світанні», деякі публіцистичні твори російською мовою. Чимало зробив для популяризації спадщини письменника.

77. ДО В. П. БЕЛЯСВА

Друкується вперше.

Автограф зберігається у адресата.

Подастися за машинописною копією: ІЛ, ф. 82, № 331.

...в справі Бурлацького — Сальмана... — Як депутати Львівської міської ради, голові комісії по культурі й народній освіті Я. Галанові доводилось займатись багатьма питаннями, зокрема й справою названих громадян, які, працюючи у Львівському театрі опери та балету ім. І. Франка, займались розбазарюванням державного майна.

Скачко Віктор Федорович — на той час працівник обласної прокуратури у Львові.

78. ДО О. Л. ЖЕЛЯВУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подастися за автографом.

Крушельницький Мар'ян Михайлович (1897—1963) — український актор, режисер, народний артист СРСР. Лауреат Державних премій (1947, 1948).

79. ДО С. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.

Подастися за автографом, який зберігається у М. О. Кроткової.

...прочел твою потрясающую рецензию на пьесу
Пейсина.— Мова йде про відгук Б. О. Кроткової у листі на
постановку однієї з п'ес цього автора в Театрі ім. Е. Вахтангова.

80. ДО Б. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.
Подається за автографом, який зберігається у М. О. Кроткової.

81. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.
Подається за автографом. Кінець листа втрачений.
...незнаком чи з одной из упомянутых Вами
Ваших п'ес.— Желябузький писав Галану про свої п'єси: «Ви-
хори ворожі», «Незабутній 1917-й» та ін., поставлені багатьма те-
атрами країни.

Женя — Євгенія Олександровна Кроткова.

Софронов Анатолій Володимирович (1911 р. народж.) —
російський радянський письменник. Автор п'єс «Московський ха-
рактер» (1947), «Кар'єра Бекетова» (1949), «Варвара Волкова»
(1952), «Людина у відставці» (1957), а також багатьох збірок вір-
шів. Лауреат Державних премій СРСР (1948, 1949).

82. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.
Подається за автографом.

Ванда — Василівська Ванда Львівна.
Whitman (Уітмен Уолт, 1819—1892) — видатний американ-
ський поет-демократ, автор книги «Пагінці трави» (1855). Його
поезія мала значний вплив на розвиток світової лірики.

...почему он не довел до конца моего иска к
ред[акции] «Нового мира». — Замовивши Я. Галанові ан-
титатіканський твір «Светило ночи» («Отець тьми і присні» — дру-
га, остаточна назва), редакція не надрукувала його. В листі від
19 січня 1949 р. редактор журналу К. М. Симонов відповів Я. Га-
ланові, що їм потрібна була стаття, а «у Вас вийшов памфлет, в
якому мелькають сотні маловідомих імен, сотні цікавих самих по
собі, але пік не укладених в загальну схему подій» (ІЛ, ф. 82,
№ 202).

Узв'язку з тим, що редакція журналу відмовилася виплатити
належні за договором 50% гонорару, Я. Галан звернувся до
УЗАПу з відповідною заявкою-скарою.

83. ДО Б. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.
Подається за автографом, який зберігається у М. О. Кроткової.

Вертинський — йдеться про Олександра Миколайовича Вертинського
(1889—1957) — російського артиста естради, поета, композитора.

...кроме одної ругательської рецензії... — Я. Галаан має на увазі свою рецензію на п'есу «Кому подчиняється время» братів Тур і Шейніна в Харківському державному російському драматичному театрі, що подається в цьому томі.

84. ДО В. П. БЕЛЯЄВА

Друкується вперше.

Автограф зберігається в адресата.

Подається за машинописною копією: ІЛ, ф. 82, № 331.

Бірюков Михайло Олексійович (1903—1966) — український радянський письменник і журналіст, автор книг, оповідань «Існіє день», «Дві долі», п'ес «Робітфаківець» і «Яблуко чвар».

Буряк Борис Спиридонович (1913 р. народж.) — український радянський літературознавець, мистецтвознавець, письменник. Автор ряду книг з літературознавства, естетики та роману «Тарас Журба» (1951).

Шмігельський Антон Іванович (1901—1975) — український радянський поет. Автор збірників «Молодь» (1927), «Вокзали» (1934), «Повноліття» (1958) та ін.

85. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

86. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Збереглася лише частина листа.

Подається за автографом: МИГ.

«Домби и сыновья» — Мова йде про інсценізацію однійменного роману видатного англійського письменника-реаліста Діккенса (1812—1870).

...п р е в е с т и В а ш у н о в у ю п'е с у... — Йдеться про п'есу «Огни на Днепре» (про вілбудову Дніпрогесу), яку О. Желябузький написав у 1949 р.

У ез жаєм от сюда 27 - го... — з будинку творчості в Коктебелі, тепер с. Планерське, де Я. Галаан відпочивав останнього року разом з дружиною.

87. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом (кінець листа втрачено): МИГ.

...с В а м и посту пил и не спра ведливо. — Йдеться про відмову московського театру поставити нову п'есу Желябузького.

88. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

І т к ін (псевдонім Савельєва Льва Савелійовича) — російський

радянський драматург, автор п'єси «Повість про незвідому людину», яку переклав Я. Галан українською мовою.

...сдал готовий перевод вахтанговцам...— Мова йде про п'єсу Я. Галана «Любов на світанні».

89. ДО М. К. МАЛИНИ

Друкується вперше.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 91.

Малина М. К.— журналіст, співробітник редакції газ. «Правда України».

Жук Марія — письменниця-початківець, автор спогадів про О. Гаврилюка (див.: Революційна діяльність західноукраїнських письменників, с. 280).

90. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

Габович С. Я.— на той час завідуючий літературною частиною театру ім. Е. Вахтангова.

Симонов Рубен Миколайович (1899 р. народж.) — російський радянський актор, народний артист СРСР, з 1939 р.— головний режисер театру ім. Вахтангова.

91. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

Кротевич Євген Максимович (1884—1968) — український радиописьменник, прозаїк і драматург. Автор романів «Звільнення жінки» (1930), «Сини землі» (1948), книги спогадів «Київські зустрічі» (1965) та ін.

92. ДО І. І. ЧАБАНЕНКА

Друкується вперше.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 102.

93. ДО Л. М. КРОТКОВОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом, що зберігається у М. О. Кроткової. ...захватила с собой даже фотографии лошадей...— Йдеться про фотографії, зроблені на вимогу Я. Галана, які він разом з доповідною запискою про зловживання на місцях мав послати до Львівської міськради.

94. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

**95. ДО НАЧАЛЬНИКА РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО РЕПЕРТКОМУ
ТОВ. В. М. ВЛАДКА**

Друкується вперше.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 80.

96. ДО Л. М. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом, що зберігається у М. О. Кроткової.

97. ДО НАЧАЛЬНИКА РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО РЕПЕРТКОМУ

Друкується вперше.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 79.

Гав Яків — журналіст, автор ряду критичних статей про творчість радянських письменників.

98. ДО Л. М. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом, що зберігається у М. О. Кроткової.

Марія нарисовала чудну картину (цвіти).—

Ця картина нині експонується в Літературно-меморіальному музеї Я. Галана (робочий кабінет письменника).

99. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

«П е р е д л и ц е м ф а к т і в » — останній прижиттєвий збірник, куди входили памфлети, п'еса «Під золотим орлом» Я. Галана (1949, «Радянський письменник»).

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

Ярослав Галан. Фото. 1949	4—5
Будинок у Львові на вулиці Гвардійській, 18, де жив Я. Галан. Фото В. І. Криворучка. 1975.	160—161
Робочий стіл письменника.	160—161
Останній автограф Я. Галана.	192—193
Могила Я. Галана на Личаківському кладовищі у Львові. Фото В. І. Криворучка. 1975.	192—193
Автограф листа Я. Галана до невідомого поета-початківця 1947.	699

ПАМФЛЕТИ, ФЕЙЛЕТОНИ

Шарманщик і сержант	7	740
Над Англієй звонят колокола	11	740
Желто-блакитные шавки с фашистской псарни	14	740
Пани грабські — п'ята колона Гітлера	18	742
Блаазенські міни битих фюрерів	22	743
Оципанные стервятники	25	744
На порозі зими	27	744
Лицемерие бандита	29	744
Ботокуды	32	744
Гітлер сьогодні	35	745
Желто-блакитные кайны	38	745
Серія несподіванок	41	747
Общипанные стервятники	44	747
Волинь у вогні боротьби	47	747
Универсальное средство	49	747
Грабители	51	747
Не те времена, не те песни	54	747
Откровение генерала Дитмара	56	747
Нерви, нервы	58	748
Советы гитлеровского олуха	60	748
Креатури	62	748
Сльози в ефірі	65	748
Збунтовані смердякови	67	748
Фельдмаршал Рунштедт інструктує	70	749
Геббелльс і факти	73	749
Сподвижники Геббельса	75	749
Перед агонією	78	750
Торговці трупами	81	750
Найвищий закон	83	751
Напередодні	86	751
Хто такий Бандера?	88	751
Спалені мости	91	751
Подорож двох німецьких кримінальних злочинців по Україні	94	752
$1 + 1 + 1 + 1 = 0$ (Замість рецензії)	96	753
Школа холуйів	98	752
Мова фактів	101	752
Кайни	104	752
На дні	107	753
Нема!	112	754
Документ підлотп і глупоти	114	754

Генераліла облава	119	754
Пригода в Стамбулі	122	755
У Берліні тривожно	124	755
Наволоч	127	755
Упірі й упиріці	130	755
Що нас чекало?	133	756
Також життя	136	756
Больцьо-заміпник	139	756
Приречепі	143	757
Головний підпалювач війни	145	757
Герінг захищається	149	758
Із залу суду (<i>Від спеціального кореспондента «Радянської України» на Нюрнберзькому процесі</i>)	152	758
Нюрнберзькі пряники	157	759
Последніе вурдалаки	161	759
Обережно з мерцями	166	760

НАРИСИ, СТАТТИ

У Польщі й під Польщею	175	762
Моя Гуцульщина	182	768
Калимарська гарячка	183	769
З якою метою?	186	769
Як «Кузня молодих» виховує молодь	191	766
На захист культури	193	766
Воронячі пера (<i>Ситуація на українському літературному фронті</i>)	195	766
Земельний голод на південно-східних землях	198	767
Політика «послуху та поклоніння» (надіслане)	199	768
Лопнула мильна булька	202	768
Спільна дорога	205	768
Творчий порив	208	768
Багряні ворі	212	769
Скарби	216	769
Город пробуждаючихся львов	220	769
Земля в огні	224	769
Зрадники та зраджені	227	769
Любов і гордість народів	233	770
Хто пізнав волю — рабом не буде	236	770
Фашисти вбивають дітей	239	770
Львів під фашистською п'ятою	242	770
Ми приймасмо виклик	246	771
Розбиті ілюзії	249	771
Польща бореться	251	771
Солдати свободи	258	771
Наша спла — в єдності!	259	772
Генеральне випробування	262	772
Україна в цаступі	266	773
В окупованому Львові	268	773
Згадка на сумні роковини	273	773
Вони пройшли як буря	276	774
Іх бойовий курс — Варшава	279	774
Присмерки Бурbonів	283	774

Бойова сурма польських патріотів (<i>Но сторінках «Вольної Польська»</i>)	287	775
Безсмертя	290	775
Тиса все ще палає	292	776
Місто в п'ятьмі	296	778
День, який потряс світ	299	777
Час розплати настав	302	777
Місто в крові	303	777
Буковинська земля	305	777
Вилазка в Буффало	315	778
Львівська трагедія	318	778
Польське військо (<i>Від спеціального кореспондента «Радянської України»</i>)	321	778
Спасибі, воїн!	326	778
Город-борець	329	779
Праця, освячена волею	331	779
Радість ваша і наша	334	780
Люди львівського гетто	336	780
Спогади	340	780
Торжество чеського народу (<i>Від спеціального кореспондента «Радянської України»</i>)	342	780
У Відні	350	781
Завжди вірні	355	782
Іх путь к Октябрю	360	783
Золоті мости	364	784
Вогні над Югославією (<i>Враження делегата від Всеслов'янського конгресу в Югославії</i>)	369	784
Перші кроки республіки (<i>Від спеціального кореспондента «Радянської України»</i>)	372	784
Справжня людина	376	785
Костянтин Білінський	379	785
Як же тебе назвати?	382	785
Батьківщина	385	786
Визволена Варшава	388	786
Дорогами зради	391	786
Поступъ исторії	397	786
Десять років, які важать за тисячоліття	400	787
Львів	402	787
Величне освобожденного человека	410	789

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА КРИТИКА

П'еса про Бартосха	417	789
«Література і мистецтво»	420	789
Творча дискусія	424	791
Друга молодість	426	791
«Розповідь про Бартосха Гловачького» (<i>Прем'єра п'еси Ванди Василевської у Львівському державному польському драматичному театрі</i>)	429	792
«Панна Малічевська» (<i>Прем'єра у Львівському державному польському драматичному театрі</i>)	435	792
В ім'я перемоги	439	792
Нові пропагандистські трюки польського емігрантського «уряду»	443	792

Львівський цирульник (<i>Рецензія на рецензію</i>)	449	793
Заслужені	451	793
«Весняний грім» Платона Воронька	455	794
Петро Козланюк. «З минулих днів» (<i>Рецензія</i>)	457	794
«Муз», що піклується посезію»	460	794
«Тев'є-молочник»	462	794
Цирк в опері (<i>Враження глядача</i>)	465	795
«Втекла від мене перепеличка»	467	795
«Кому подчиняється время» в Харківському володарственному русському драматичному театрі	471	795
Гастролі Київської оперети (<i>Враження глядача</i>)	476	795
«Маріца» в Київському театрі оперети	479	796
Ще один добрий театр (<i>Гастролі державного єврейського театру ім. Шолома-Алейхема</i>)	481	796
Пребуваніе польської крестьянської делегації на Україні	484	796

Огляд

Огляд української преси	492	797
Огляд української преси	494	798
Огляд української преси	497	798
Огляд української преси	500	799
Огляд української преси	503	799
Огляд української преси	506	800
Огляд української преси	509	800
Огляд української преси	512	800

Перший дебют. Естрадна п'єса для двох	515	801
---	-----	-----

ГАЗЕТНІ РЕПОРТАЖІ

Робітники вітають відозву Тимчасового управління м. Львова	527	801
Народний інтелігент	529	801
Агітатори за роботою	531	801
Молодь в перших рядах	533	801
Великий день	534	801
Починається справжнє життя	536	802
В сім'ї щасливого радянського народу	538	802
Вічно житимуть в серцях народу	539	802
Відроджені люди	540	802
У фабкомі країні робітняки	542	802
Заступник директора заводу	543	802
Творче піднесення	545	802
Ударна робота	547	802
Зустріч кандидата в депутати Верховної Ради СРСР з виборцями	549	803
Визволені діти	551	803
Вірна дочка народу	554	803
Ударниця Марія	555	803
Свято народу	557	803

Молоді ентузіасти	559	803
Робітники-винахідники	561	803
Радянський інженер	563	803
Поїзд у черговому рейсі	565	803
Де будувати вугільні шахти	567	804
У сонячний край	569	804
Визволена молодь	572	804
Випускники	574	804
Молоді радянські учителі	577	804
У музеї	580	804
Лев Максимович Кушко	583	804
«Не верстовій, а вольній, широкій...»	586	805

ПРОМОВИ, ВИСТУПИ, ЗВЕРНЕННЯ

Кілька слів читачеві	591	805
Звернення	594	805
Промова на Антифашистському конгресі діячів культури у Львові (16 травня 1936 р.)	595	805
Протест західноукраїнських письменників	599	806
Виступ на зборах львівських письменників, присвячених першій річниці возз'єднання Західної України з Радянською	602	806
До населення України	603	807
За вільну, возз'єднану Радянську Україну!	605	807
Українці!	607	807
Поляки! Українці!	609	807
До українців галицької землі	613	807
Україна кличе тебе до бою!	616	808
Повертайтесь до мирної праці, знищуйте продажних агентів Гітлера — бандерівців!	618	808
Право на гордість	623	808
Промова на обласній нараді інтелігенції (вересень 1946 р.)	627	808
Промова на нараді інтелігенції (12 червня 1947 р.)	631	809
Промова на нараді активу інтелігенції м. Львова (24 липня 1947 р.)	634	809
Промова на VI сесії Львівської міськради депутатів трудящих (18 січня 1949 р.)	637	810
Іванові Дем'яновичу Рубчаку — 75 років	639	810
На захист миру	640	810
Промова на нараді колишніх членів КПЗУ (серпень 1947 р.)	641	810

АВТОБІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

Автобіографія (від 1926 р.)	647	813
Автобіографія (від 1928 р.)	648	814
Автобіографія (від 8 травня 1941 р.)	649	814
Автобіографія (від 28 травня 1949 р.)	650	814

ЛИСТИ

1. До С. І. Пашкевича	655	815
2. До друга в Перемишль	655	815
3. До друга в Перемишль	655	816
4. До І. О. Галана	656	816
5. До І. О. Галана	656	816
6. До М. Галан	656	816
7. До І. О. Галана	657	816
8. До М. І. Рудницького	657	816
9. До М. І. Рудницького	658	817
10. До М. І. Рудницького	659	817
11. До М. І. Рудницького	660	817
12. До М. І. Рудницького	660	818
13. До А. І. Геника-Товстюка	661	818
14. До Управи української міш[аної] гімназії в Луцьку	661	818
15. До Управи української гімназії в Луцьку	662	818
16. До Управи української гімназії в Луцьку	662	818
17. До директора Луцької гімназії	663	819
18. До Г. І. Галан	663	819
19. До І. А. Геника	665	819
20. До К. А. Ткача	665	820
21. До Г. І. Галан	666	820
22. До Міжнародного бюро революційних письменників	667	820
23. До Міжнародного бюро революційних письменників	667	821
24. До Міжнародного бюро революційних письменників	668	821
25. До Міжнародного бюро революційних письменників	668	821
26. До Міжнародного бюро революційних письменників	669	821
27. До Міжнародного бюро революційних письменників	670	822
28. До Міжнародного бюро революційних письменників	670	822
29. До Спілки пролетарських письменників «Західна Україна», Харків	671	822
30. До журналу «Західна Україна»	672	822
31. З листа до П. Шай	672	822
32. До Г. І. Галан	674	823
33. До Г. І. Галан	675	824
34. До Г. І. Галан	676	825
35. До А. В. Волощака	677	825
36. До А. В. Волощака	678	825
37. До редакції газети «Наш голос»	679	825
38. До дирекції театру Революції в Харкові	680	826
39. До В. О. Марченка	680	826
40. До І. Н. Федосенка	681	826
41. До В. Е. Цеделер-Ашукіної	681	827
42. До Г. П. Углецької	682	827
43. До Г. П. Углецької	684	827
44. До Г. П. Углецької	685	828
45. До Г. П. Углецької	686	828
46. До Г. П. Углецької	686	828
47. До Г. П. Углецької	688	828
48. До М. О. Кроткової	688	828
49. До Г. П. Углецької	690	829
50. До Б. К. Дудикевича	691	829
51. До Г. П. Углецької	691	829

52. До О. Т. Крицевого	692	830
53. До подружжя Беляєвих	692	830
54. До В. П. Беляєва	693	830
55. До М. О. Кроткової	694	831
56. До Б. О. Кроткової	694	831
57. До редакції журналу «Перець»	696	831
58. До Е. О. Кроткової	696	831
59. До невідомого поета-початківця	698	831
60. До О. Я. Шушуріна	698	832
61. До Г. П. Углецької	700	832
62—63. До О. Л. Желябузького	701	832
64. До О. Л. Желябузького	702	832
65. До О. Л. Желябузького	703	832
66. До Головного управління театрів	704	833
67. До О. Л. Желябузького	704	833
68. До Леопа Шіллера	705	833
69. До В. П. Беляєва	706	833
70. До В. К. Попової	707	833
71. До Е. О. Кроткової	708	834
72. До О. Л. Желябузького	708	834
73. До О. Л. Желябузького	709	834
74. До Б. О. Кроткової	710	834
75. До В. П. Беляєва	711	835
76. До Е. О. Кроткової	712	835
77. До В. П. Беляєва	713	835
78. До О. Л. Желябузького	713	835
79. До Е. О. Кроткової	715	835
80. До Б. О. Кроткової	716	836
81. До О. Л. Желябузького	717	836
82. До О. Л. Желябузького	718	836
83. До Е. О. Кроткової	720	836
84. До В. П. Беляєва	721	837
85. До О. Л. Желябузького	722	837
86. До О. Л. Желябузького	723	837
87. До О. Л. Желябузького	723	837
88. До О. Л. Желябузького	725	837
89. До М. К. Малини	726	838
90. До О. Л. Желябузького	726	838
91. До О. Л. Желябузького	727	838
92. До І. І. Чабаненка	729	838
93. До Л. М. Кроткової	729	838
94. До О. Л. Желябузького	730	838
95. До начальника Республіканського репертуру тов. В. М. Владка	731	839
96. До Л. М. Кроткової	732	839
97. До начальника Республіканського репертуру	733	839
98. До Л. М. Кроткової	733	839
99. До О. Л. Желябузького	734	839
Примітки	737	
Список ілюстрацій	840	

Академия наук
Украинской ССР

Ярослав ГАЛАН

СОЧИНЕНИЯ
В ЧЕТЫРЕХ ТОМАХ

ТОМ ЧЕТВЕРТЫЙ

ПАМФЛЕТЫ, ФЕЛЬЕТОНЫ,
ОЧЕРКИ, СТАТЬИ,
ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННАЯ
КРИТИКА,
«ПЕРВЫЙ ДЕБЮТ»,
ГАЗЕТНЫЕ РЕПОРТАЖИ,
РЕЧИ, ВЫСТУПЛЕНИЯ, ОБРАЩЕНИЯ,
АВТОБИОГРАФИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ,
ПИСЬМА

(На украинском и русском языках)

Редактор
Л. П. ЧОРНА

Художній редактор
І. В. КОЗІЙ

Оформлення художника
В. В. МАШКОВА

Технічний редактор
Б. М. КРИЧЕВСЬКА

Коректори
Ю. І. БОЙКО,
Д. Я. КАШПЕР

Інформ. бланк № 1712.

Здано до набору 23.01.79.
Підп. до друку 22.10.79. БФ 00239.
Формат 84×108/16. Папір друк. № 1.
Звич. нова гарн. Вис. друг.
Філ. друг. арк. 26,5+3 вкл.
Ум. друг. арк. 44,84.
Облік.-вид. арк. 39,85.
Тираж 99 600 прим. Зам. № 9-452.
Ціна 4 крб. 20 коп.
Видавництво «Наукова думка»,
252601, Кміт-601, МСП,
Репіна, 3.
Надруковано з матриць
Головного підприємства
РВО «Поліграфніга»
на Книжковій фабриці
ім. М. В. Фрунзе, Харків,
Донець-Захаржевська, 6/8.